ప్రాచీన గ్రంథావళి ౬

సంపాదకుడు : పురిపండా అప్పలస్వామి

వ్యావహారికాంధ్ర మహాభారతం

శాంతి పర్వము

సంపుటం 6

పురిపండా అప్పలస్వామి
కవితాసమితి అధ్యక్షుడు

ప్రాచీన గ్రంథావళి
రాజమహేంద్రవరము

VYAVAHĀRIKĀNDHRA MAHĀBHĀRATAM

(CANTO SANTI)

Vol 6

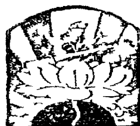
By

PURIPANDA APPALASWAMY

First Edition – October 1966
Second Edition – June 1976

Price Rs 12–50

Printed at Saraswathi Power Press, Rajahmundry

PRĀCHFENA GRANDHĀVALI
R A J A H M U N D R Y
Editor : PURIPANDA APPALASWAMY

విషయ సూచిక

శాంతి పర్వం (2343 – 2730)

ఒకటో ఆశ్వాసం 2343

రెండో ఆశ్వాసం 2409

మూడో ఆశ్వాసం 2474

నాలుగో ఆశ్వాసం 2533

శాంతిపర్వం

ఒకటో ఆశ్వాసం

ధర్మరాజు దుఃఖం

యుద్ధంలో గతించిన యావన్మంది బంధువులకీ, స్నేహితులకీ తిలోదకాలూ అవీ పూర్తిచేశారు పాండవులు. గంగవొడ్డున వొక సమప్రదేశంలో డేరాలు వేయించారు. ధృతరాష్ట్రుడితోనూ, విదురుడితోనూ, భారతవీరుల భార్య లందరితోనూ కలిసి, సూతకంమైల వొదిలించుకోడం కోసం వొక నెల అక్కడ వున్నారు. వ్యాసుడూ, నారదుడూ, దేవలుడూ దేవస్థానుడూ మొదలైన మునీశ్వరులు తమ తమ శిష్యులతో కూడా ధర్మరాజుని చూడడానికి వచ్చారు. ఎదురు వెళ్ళి ప్రణామం చేశాడు ధర్మరాజు. పాద్యమూ, ఆసనాలూ ఇచ్చి సన్మానించాడు. తగినవిధంగా పూజించి అంతమందినీ సంతోషపరిచాడు. శ్రీకృష్ణుడితోనూ, తమ్ముళ్లతోనూ వాళ్ళని సేవించాడు. ఎన్నోవిధాల మంచిమాటలతో అతణ్ణి గౌరవించారు మునులు.

నారదుడు మహామునులకేసి చూసి, ధర్మరాజుని కుశల మడుగుతా నంటూ ఇలా అందుకున్నాడు :

"మహారాజా, కృష్ణుడు ఎప్పుడూ మీకు శుభమే కోరాడు. బ్రహ్మాండమైన బాహుబలంతో గాండీవం పుచ్చుకుని అర్జునుడు రణపాండిత్యం చూపించాడు. ప్రపంచమంతా జేజేలుపట్టింది. సామ్రాజ్యం సంపాదించావు. ప్రపంచభయంకరమైన యుద్ధాల్లో నువ్వూ, నీతమ్ముళ్లూ బయటపడడం మంచిదైంది. ఉపాయం ప్రయోగించవలసి

వచ్చినప్పుడూ, కోపం చూపవలిసి వచ్చినప్పుడూ ధర్మం తప్పలేదు నువ్వు. ఇది ఎంతోగా గొప్పవిషయం. దుఃఖం విడిచిపెట్టి ఇప్పుడు ఎంతో శాంతంగా వున్నావు కదా ?" అన్నాడు.

"మునీంద్రా," నారదముని అడిగినదానికి జవాబు చెప్పాడు ధర్మరాజు — "కృష్ణుడి దయవల్లా, బ్రాహ్మల అనుగ్రహంవల్లా, భీమార్జునుల బాహుబలంవల్లా రాజ్యమంతా చేతికి వచ్చింది. కాని ఎంతో ఘోరమైన జ్ఞాతివధవల్లా, గుణాలపుట్ట అభిమన్యుణ్ణీ, కులభూషణులు ద్రౌపది కొడుకుల్ని అయిదుగురినీ పోగొట్టుకోడంవల్లా గెలుపు గెలుపనిపించడంలేదు నాకు. అదీ కాక, మరొక విషయం హృదయం కలిచేస్తూ వుంది. విన్నవిన్నాను, విను. మహాభుజపరాక్రమశాలి, కౌరవులందరికీ పట్టుకొమ్మ, మమ్మల్ని యుద్ధంలో మూడుచెరువుల నీళ్ళు తాగించిన మహాత్ముడు కర్ణుడు మాఅమ్మ కుంతీదేవి తొలికొడుకనీ, తిలోదకాలు ఇచ్చినప్పుడు అతడికి కూడా తిలోదకాలు ఇవ్వండనీ ఆమె చెపితే విన్నాను. అప్పటినించీ మనస్సు నిప్పులో పడినట్టుంది. మాఅమ్మ సూర్యుడివరంవల్ల అతణ్ణి కని, పారేసింది. అతడు ధృతరాష్ట్రుడి కుమారుళ్ళదగ్గిర మొనగాడయ్యాడు. మాకూ వాళ్ళకీ కలహం పుట్టాక, అదిమాన్పించడం కోసం మా అమ్మ కర్ణుడి దగ్గిరకి వెళ్ళింది. రహస్యంగా అతడి పుట్టుకగుట్టు చెప్పింది. ఇదంతా ఆమే మాకు రోజూ చెపుతూ వుంటుందిప్పుడు.

"అతడు తన కొడుకని చెప్పి, కర్ణుణ్ణి తమ్ముళ్ళలోకి వచ్చెయ్యమంది మాఅమ్మ. అతడు ఏమన్నాడో తెలుసా, మునీంద్రా ? 'దుర్యోధనుణ్ణి వొదిలేసి వస్తే కృతఘ్నుణ్ణి అవుతాను' అన్నాడు—'అదీ కాక అర్జునుడితో యుద్ధం చెయ్యడానికి భయపడిపోయాను అంటారు లోకులు. అర్జునుణ్ణి కలుపుకుని, లేదా నన్ను కలుపుకుని వెరసి నీకు అయిదుగురు కొడుకులే అనుకో. ఆరుగురు మాత్రం ఇప్పుడు అనకు' అన్నాడు.

'అయితే, తక్కిన నలుగురు తమ్ముళ్ళకీ అభయ మియ్యి నాయనా !' అంది మా అమ్మ. 'అలాగే కానీ' అని అభయ మిచ్చాడు కర్ణుడు. అన్నమాట తప్పలేదు మా అన్న. మా నలుగురినీ యుద్ధంలో ఆక్ర మించుకున్నాడే కాని చంపడానికి తెగించలేదు.

"అతడు తన కొడుకన్న మాట మొదట మా అమ్మే దా చింది. తరవాత కర్ణుడు వొద్దనడంచేత కూడా దాచింది. అంచేత అతడు మా అన్న అని మా అయిదుగురమూ ఎరగం. కనకనే ఇంత వరకూ వచ్చింది.

"ఆ వాళ జూదంనాడు దుర్యోధనుడి మెప్పుకోసం అనరాని మాటలన్నీ అన్నాడు కర్ణుడు. అయినా అతడిమీద నా మనస్సులో కోపం కలగలేదు. అతడిశరీరంలో మా అమ్మ కుంతీదేవి పోలికలు కనపడేవి నాకు. ఏమిటా కారణం అనుకునేవాణ్ణి. అంతా అయిపో యింది. ఇప్పుడు ఏం చెయ్యనూ ?

"కౌరవులు చేసే అపకారానికి వొళ్ళు మండేది. అయితే కర్ణుడి మొహం చూడగానే అది చల్లారిపోయేది నాకు.

"ఆ వాళ అర్జునుణ్ణి కఠినంగా అన్నాను. 'అర్జునా, కర్ణుణ్ణి చంపకండా వచ్చావా, నాకు తమ్ముడివి కావు' అని మూర్ఖంగా అన్నాను. అన్నని చంపుకున్నాను. దురాత్ముణ్ణి. ఈ దుఃఖం నన్ను దహించేస్తూ వుంది. ఎలా సహించడం ? మించిపోయింది. కర్ణుడూ, మేమూ వొక్కటైవుంటే, దేవతలైనా మమ్మల్ని తేరిచూసేవాళ్ళా ?

"మునీంద్రా, మా అన్న కర్ణుడి రథచక్రం భూమిలోకి దిగి పోయింది. ఏమిటి కారణం దానికి ? అంతవీరుడు పరశురాముడిచేత శాపం ఎలా పొందాడు ? ఇదంతా వివరంగా వినా లనిపిస్తోంది. లోకంలో నీకు తెలియని నడతలు లేవు. అందుకని నిన్ను ప్రార్థిస్తు న్నాను."

"అదంతా వివరిస్తాను, విను" అంటూ అందుకున్నాడు నారదుడు :

కర్ణుడి కథ

"దూర్వాసముని ఇచ్చిన మంత్రంతో కుంతీదేవి కన్యగా వున్నప్పుడు, వేడుకగా సూర్యుణ్ణి ప్రత్యక్షం చేసుకుంది. కొడుకుని కంది. అయితే సిగ్గుచేత ఈవిషయం వెల్లడిచెయ్యలేదు. కన్యాత్వం చెడకండా సూర్యుడు వరమిచ్చాడు. అందుచేత మంచివంశంలో వివాహమాడింది. ఇదంతా దేవ రహస్యం. కని పారేసిన కుర్రాణ్ణి సూతుడు తీసుకుపోయాడు. సూతుడి కొడుకన్న పేరుతో పెరిగాడు కర్ణుడు. నీ నేర్పూ, భీముడి బలమూ, అర్జునుడి విలువిద్యా, అతడికీ కృష్ణుడికీ వున్న స్నేహమూ - ఇదంతా చూసి మనస్సు మండేది కర్ణుడికి. ఎంతో బాధపడేవాడు. నకుల సహదేవుల నీతివిద్యా, శస్త్రనైపుణ్యమూ చూసి, ప్రజలు వాళ్ళంటే ప్రేమగా వుండడమూ, మిమ్మల్ని మెచ్చుకోడమూ అతడు సహించలేక పోయేవాడు. మచ్చరించుకునేవాడు. దుఃఖపడేవాడు. అది అతడి స్వభావం. అంతేకాదు. దైవ ఘటనా అలాగే వుంది. ఆ మచ్చరం వల్లే అతడికి మీమీద ఈసు పుట్టింది. ఆ ఈసుతో అతడు దుర్యోధనుడితో చేరాడు.

"తరవాత, అర్జునుడి విలువిద్య సామర్థ్యం చూసి ఈసుతో ద్రోణుడి దగ్గిరికి వెళ్ళాడు. రహస్యంగా, తనకీ బ్రహ్మాస్త్రం ఉపదేశించమని కోరాడు. 'యుద్ధంలో నేను అర్జునుడితో సమానమైన వాణ్ణి కావాలని కోరి వచ్చాను. శిష్యులందరూ వొకటే నీకు. నీ దయవల్ల నేను మాత్రం విలువిద్యలో పై చెయ్యి కావద్దూ?' అన్నాడు.

"'నీకు బ్రహ్మాస్త్రం ఇవ్వడం ధర్మంకాదు' అన్నాడు ద్రోణుడు – 'వ్రతనిష్ఠతో వున్న బ్రాహ్మడూ, లేదా గొప్ప తపస్సు

చేసి పుణ్యం సంపాదించిన రాజూ తప్ప క్షత్రియులు బ్రహ్మాస్త్రం పుచ్చు
కుందికి అర్హులు కారు' అన్నాడు.

"సరే, అని ఇంటికి వెళ్ళిపోయాడు కర్ణుడు. మర్నాడు
బయలుదేరి మహేంద్రపర్వతానికి వెళ్ళాడు. పరశురాముడి దర్శనం
చేశాడు. వినయంగా నమస్కరించాడు. 'నేను బ్రాహ్మణ్ణి. భృగు
వంశంలో పుట్టినవాణ్ణి. అస్త్రవిద్య నేర్చుకోడం కోసం నిన్ను ఆశ్ర
యిస్తున్నాను' అన్నాడు. సంతోషించాడు పరశురాముడు. శిష్యుడిగా
చేరదీశాడు. అస్త్రవిద్య నేర్పాడు.

"పరశురాముడి ఆశ్రమంలో అస్త్రవిద్య నేర్చుకుంటున్నాడు
కర్ణుడు. ఒకనాడు ఒక్కడూ లాఘవంగా బాణాలు ప్రయోగిస్తున్నాడు.
ఇంతలో ఒక బ్రాహ్మణుడి హోమధేనువు దూడ అడ్డంగా పరిగెత్తింది.
కర్ణుడి బాణం తగిలి చచ్చిపోయింది. చూసి, కోపంతో మండిపడ్డాడు
బ్రాహ్మడు. శాపంపెట్టాడు. అదుగో ఆశాపంవల్లే కర్ణుడి రథం
భూమిలో దిగబడిపోయింది."

"ఇక పరశురాముడు శపించిన సంగతి చెపుతాను, విను. పరశు
రాముడి దగ్గిర ఎంతో భక్తితో పరిశ్రమచేశాడు కర్ణుడు. బ్రహ్మా
స్త్రమూ మొదలైన ఎన్నో అస్త్రాలు అనుగ్రహించాడు పరశురాముడు.

"ఒకనాడు కర్ణుడి తొడమీద తల పెట్టుకుని పరశురాముడు
నిద్రపోయాడు. ఇంతలో అలికం అని ఒక పురుగువచ్చింది. వికారంగా
ఘోరమైన రూపంతోవుందది. కర్ణుడి కిందితొడ దొలవడం మొద
లెట్టింది. గురువుకి నిద్రాభంగం కలుగుతుందని భయపడ్డాడు కర్ణుడు.
అలికం తొడ దొలిచేస్తూవుంటే, ధైర్యంగా సహించుకున్నాడు.
కదలకండా కూచున్నాడు. రక్తం కారుతూ పరశురాముడి శరీరానికి
తగిలింది. మేలుకున్నాడతను. 'రక్తం ఎక్కణ్ణుంచి వచ్చింది?' అంటూ
అడిగాడు. తొడఎత్తి పురుగు చూపించాడు కర్ణుడు. 'ఇది నాతొడ

తొలిచేసింది. మీకు నిద్రాభంగం అవుతుందని భయపడి కదల
కుండా కూచున్నాను' అన్నాడు.

"పరశురాముడి దృష్టి పడడంతోనే పురుగు చచ్చిపోయింది.
ఒక రాక్షసుడై ఆకాశంమీద నిలబడింది 'దయామయా! నీవల్ల
దారుణమైన శాపం నన్ను వొదిలింది. ఎప్పటిరూపం వచ్చింది.
నన్ను గ్రస్తుడంటారు. రాక్షసుణ్ణి. భృగుమహారుషి భార్యని ఎత్తుకు
పోయాను ఆ మహారుషి పెట్టిన శాపంవల్ల పురుగు నయి ఇంతవరకూ
బతికాను. నీ చూపు అమృతం చిలకరించింది. సుఖపడ్డాను' అంటూ
నమస్కరించి, తన దారిని తాను వెళ్ళిపోయాడు రాక్షసుడు.

"కర్ణుడి ధైర్యాం ఆలోచించాడు పరశురాముడు. 'ఈవోర్పు
బ్రాహ్మణజాతికి లేదు. నిజమైనమాట ఇది. నువ్వు ఎవడివి?" అంటూ
కర్ణుణ్ణి నిలదీశాడు.

"భయపడిపోయాడు కర్ణుడు. 'నేను సూతకులం వాణ్ణి' అని
నిజం చెప్పేశాడు. భగ్గుమన్నాడు పరశురాముడు. 'బ్రాహ్మణ్ణని
కపటంచేశావు. దీనిఫలం అనుభవించాలినువ్వు' అంటూ 'అస్త్రవిదని
చెడిపోవాలి' అని శాపంపెట్టాడు. చేసేది లేక కళ్ళనీళ్ళుపెట్టుకుంటూ
వచ్చేశాడు కర్ణుడు.

"దుర్యోధనుడి దగ్గిరికి వచ్చి, 'మహారాజా, పరశురాముణ్ణి
ఆశ్రయించాను. అస్త్రాలన్నీ సంపాదించాను. విలువిద్యలో ఆరితేరాను.
యుద్ధంలో నన్ను ఎదిరించగల మొనగాళ్ళు లోకంలో లేరు' అన్నాడు.
ఎంతో సంతోషించాడు దుర్యోధనుడు.

"ఇవీ మీఅన్న పోయిన పోకడలు. దుర్యోధనుడికి నచ్చిన
నేస్తమై వుండేవాడు. ఇలా వుండగా కళింగదేశంరాజు చిత్రాంగదుడు
తన కూతురు సుభాంగి స్వయంవర మహోత్సవం చాటించాడు. శిశు
పాలుడూ, నీలుడూ, జరాసంధుడూ, రుక్మి మొదలైన ఎంతోమంది

రాజులు చిత్రాంగదుడి రాజధాని రాజపురం వెళ్ళారు. దుర్యోధనుడు కూడా బయలుదేరాడు. యుద్ధం మీద అభిలాషతో తగిన చతురంగ బలాలూ, మంచి రథమూ వేసుకుని, కర్ణుణ్ణి సహాయం తీసుకు వెళ్ళాడతడు. ఇంతమంది రాజుల్నీ తగిన మర్యాద చేసి ఆదరించాడు చిత్రాంగదుడు. స్వయంవర కార్యం ప్రారంభించాడు.

"రాజకుమారి స్వయంవరం సభకి వచ్చింది. చెలికత్తెలూ, దాదులూ రాజుల్ని ఆమెకి వేరువేరుగా వర్ణించి చెప్తున్నారు. చేతిలో పూలదండ పట్టుకుని, ఒక్కొక్కళ్ళనీ చూస్తూ, రాజులమధ్యనించి మెల్లిమెల్లిగా నడుస్తూ దుర్యోధనుణ్ణి దాటి ముందుకి వెళిపోయింది రాజకుమారి. అయితే ఆమెని పోనివ్వలేదు దుర్యోధనుడు. అడ్డుకున్నాడు. పట్టుకుని తన రథంమీద పెట్టుకున్నాడు. తెలిసి రాజులందరూ తిరగబడ్డారు. అంతమందీ వొక్కటై వొక్కమారు అతణ్ణి ముట్టడించారు. దుర్యోధనుడు మాత్రం జంకలేదు. బలమూ, శౌర్యమూ లోకం మెచ్చుకున్నట్టు యుద్ధం చేశాడు.

"అప్పుడు ఉగ్రంగా బాణాలువేసి రాజుల తలకాయలు దొర్ల గొట్టాడు కర్ణుడు. చిత్రమైన లాఘవంతోనూ, ఆటోపంతోనూ, దర్పంతోనూ చెలరేగాడు. ఏనుగు గుంపులూ, రథాలవరసలూ, గుర్రాల బారులూ, పదాతుల మూకలూ ఉల్లాసంతో రూపుమాపాడు యుద్ధంలో అతణ్ణి అడ్డేవాడే లేకపోయాడు.

"ఇలా విక్రమించిన ఆ వీరాధివీరుడి బాహుబలవీర్యానికి భయపడిపోయారు రాజులు. చావగా మిగిలినవాళ్ళు పిక్కబలం చూపెట్టారు. ఎంతో సంతోషించాడు దుర్యోధనుడు. కళింగరాజు కూతుర్ని తీసుకుని హస్తినాపురం వచ్చేశాడు.

"ఆ పగ మనసులో పెట్టుకున్నాడు జరాసంధుడు. కర్ణుణ్ణి ద్వంద్వయుద్ధానికి పిలిచాడు. వెళ్ళాడు కర్ణుడు. ఇద్దరూ ద్వంద్వ

యుద్ధంచేశారు. గొప్పగొప్ప దివ్యాస్త్రాలున్న జరాసంధుడి ధనుస్సులూ, బాణాలూ, రకరకాల యుద్ధసాధనాలూ యావత్తూ కర్ణుడు నాశనంచేసేశాడు. ఇద్దరూ రథాలు దిగారు. మంచి పూనికతో వొళ్ళమీద వొళ్ళు కలబడ్డారు. బాహాబాహి పోరాడారు. జరాసంధుడి కీళ్ళన్నీ విరిగిపోయాయి. బాధ భరించలేకపోయాడతడు. యుద్ధం ఆపేశాడు. కర్ణుణ్ణి మర్యాదచేశాడు. తనకి తగినట్టు విలువైన మాలినీనగరం ఇచ్చి గౌరవించాడు. మంచి ప్రతాపంతో తిరిగి వచ్చాడు కర్ణుడు.

"అతడి ఈ రెండుపనులూ నువ్వూ కొంత ఎరుగుదువు. ఇలా పేరుపడ్డ కర్ణుడి బలం తరచడంకోసం దేవేంద్రుడు అతడి కవచకుండలాలు అడిగి తీసుకున్నాడు. నీకు మేలుచేశాడు. అందువల్లే అర్జునుడు అతణ్ణి చంపగలిగాడు.

"మహారాజా, బ్రాహ్మడు శాపంపెట్టాడు. పరశురాముడు శపించాడు. దేవేంద్రుడు మోసంచేశాడు. వరమని కోరి కుంతి అడ్డుకుంది. అర్ధరథుడని. కోపంతో భీష్ముడు బాధపెట్టాడు. అనరాని మాటలూ అని శల్యుడు మనస్సు కలిచేశాడు. కృష్ణుడు విధిఅయాడు. యుద్ధంలో అర్జునుడు హరీ అనిపించేశాడు. విన్నావుకదూ!

"అదీకాక శివుడూ, దేవేంద్రుడూ, యముడూ, వరుణుడూ, ద్రోణుడూ, కృపుడూ ఎన్నో అన్ని దివ్యబాణాలు ఇచ్చారుగ అర్జునుడికి. ఇంత శక్తి వెనక వుంది కనకనే కర్ణుడి తేజస్సు సహించి నిలబడగలిగాడు అర్జునుడు."

నారదుడు చెప్పినమాటలు విని శోకంతో మరింత బాధపడ్డాడు ధర్మరాజు. కళ్ళనీళ్ళు పెట్టుకున్నాడు. నిట్టూర్చాడు.

దగ్గిరేవుంది తల్లి కుంతీదేవి. అతడి దుఃఖం పోగొట్టడంకోసం ఇలా అందుకుంది:

"నాయనా, అతడి పుట్టుకగుట్టు చెప్పి నేను పిలిచానోయి కొడుకుమీద దయవల్ల 'నిజంరా బాబూ' అని సూర్యుడు కూడా చెప్పాడు. అయితే దేనివల్లాకూడా నీతో కలవడానికి వొప్పుకోలేదు కర్ణుడు. దుర్యోధనుణ్ణే పట్టుకు కూచున్నాడు. అలాటివాడికోసం ఇంత ఇలా మనోవ్యథ ఎందుకు తండ్రీ!" అంది.

ఈమాటలు సహించలేక నొచ్చుకున్నాడు ధర్మరాజు. 'ఏదేశంలో అయినాసరే, స్త్రీజాతి మనస్సులో రహస్యం దాచే శక్తిలేకండాపోవాలి' అని శపించాడు. అలా శపించడంతో వూరుకో లేదు. కుంతిదాచిన కర్ణుడి రహస్యప్రసంగంతో జరిగిపోయినవన్నీ తలుచుకున్నాడు. తనవల్ల మరణించిన ఉభయపక్షాల బంధువుల్నీ స్నేహితుల్నీ తనువుకి తెచ్చుకున్నాడు. కలతపడ్డాడు. ముఖ్యంగా కర్ణుడి చావుకి ఎంతైనా విచారించాడు. బాధపడ్డాడు. అర్జునుడికేసి చూశాడు.

"తమ్ముడూ," దుఃఖంతో అన్నాడు - "రాజ్యం ఎందుకోయి మనకి? ఏదో వొక పల్లెటూరు పోయి, బిచ్చమెత్తుకుంటూ బతుకుదాం. అలా అయితేనే సుఖపడతాం. దాయాదులందరినీ చంపుకున్నాం. ఇది మనల్ని మనం చంపుకోడమే అన్నమాట. రాజధర్మం తగలబెట్టు. అహింసా, సత్యమూ, వోర్పూ, మచ్చరం లేకండా వుండడమూ - ఇవీ వనవాసంచేసేవాళ్ళకి శాస్త్రాలు చెప్పిన విధులు. ఆహా ఎంత గొప్పవి ఇవి! కనక అడివిలోనే బతకడం మంచిది. రాజ్యంలో సుఖంలేదు. మాంసం ముక్కకి కాట్లాడే కుక్కల్లాగ తమలో తాము కాట్లాడుకుని కులం నాశనం చేసుకుని కుచ్ఛితం బతుకు బతకవలిసి వచ్చింది కదా, అని కుసిల్లిపోతున్నాను. ముల్లోకాల సామ్రాజ్యమైనా సంతోషం కలగదు నాకు. అంచేత ఈరాజ్యం అక్కరలేదు నాకు. మీరే పుచ్చుకోండి.

"మన బాబయ్య ధృతరాష్ట్రుడు కొడుకు దుర్యోధనుణ్ణి అదుపులో పెట్టలేకపోయాడు. ఆ నీచుడు ఎలా నడుచుకుంటే అలాగే నడుచుకోనిచ్చాడు. సరైన దారికి మళ్ళించలేదు. దురాత్ముడు దుర్యోధనుడు. కులక్షయం చేశాడు. అయితే అతణ్ణి చంపడంతోనే కోపం తీరిపోయింది. మనకి మనస్సు దుఃఖంతో నిండిపోయింది. ఆ దుష్టు ఏం చెయ్యాలో తెలియక దురభిమానం పూనాడే అనుకో. నేనైనా వూరుకుని తప్పుకున్నాను కాదు. రాజ్యం తెచ్చుకోవాలన్న ఆస పట్టుకుంది. ఇంతటి పాపానికి నెట్టుకున్నాను. పుచ్చుకున్న దోషం తిరిగి ఇచ్చెయ్యడంతో కాని పోదు. పుచ్చుకున్నది ఇచ్చేసిన త్యాగశీలుడు చావూపుట్టుకా, పాపాలూ పొందడని వేదాలు చెపుతున్నాయి. ఒకడు సకల ధర్మాలూ అనుష్ఠించడం సాధ్యంకాదు కదా! పుచ్చుకున్నది ఇచ్చెయ్యడం- ఈ వొక్కటైనా చేసి పరిశుద్ధుణ్ణవుతాను. మీరు రాజ్యం ఏలాలన్న అభిప్రాయంతో వుండండి. వర్ణాశ్రమ ధర్మాలు రక్షించండి. నేను అడివికిపోతాను. మునులదగ్గిర సుఖంగా బతుకుతాను" అన్నాడు.

అన్నగారి మాటలు అర్జునుడికి కంటస మనిపించాయి. రోషమూ, విచారమూ కలిగాయి. ఆ వికారం కనపడనివ్వకండా చిరునవ్వుతో కప్పిపుచ్చి, ఇలా ఎత్తుకున్నాడతడు :

"ఇది కూడానా అన్నయ్యా? చిత్రం! తీరా భుజబలంతో శత్రువుల్ని చంపాక, గొప్పతనం పాడుచేసుకుని, బిచ్చమెత్తుకు బతుకుదా మనడం న్యాయమేనా? ధర్మమార్గంగా రాజ్యంలభించింది. ఇది పరిపాలించకండా బలగౌరవాలు విడిచిపెట్టడం బాగుందా? అలా అయితే ఆలకించు, ముందుగా రాజుల్ని ఎందుకు చంపావు? ఇప్పుడు అడివికి వెళ్ళితే వెర్రివాడంటారు లోకులు. కాని మంచిదంటారా చెప్పూ?

"పాపమని శంక కలిగితే అశ్వమేధం మొదలైన పుణ్యకర్మల వల్ల పోదూ? వంశధర్మం విడిచిపెట్టి, నీచకర్మ కోరుతున్నావు. సకల ధర్మాలకీ ధనం మూలం 'ధనం లేనివాడు నడవలేడు' అన్నాడు నహుషుడు, వినలేదూ? ఈనీతి గమనించవద్దూ?

"దరిద్రుడూ, పతితుడూ, కృతఘ్నుడూ, జడుడూ సమాన మంటారు పెద్దలు. ధర్మమూ, కామమూ, మోక్షమూ, ధనంవల్లే లభిస్తాయి. ధనమే చుట్టాలు చేరుస్తుంది. ధనమే స్నేహితుల్ని చేరుస్తుంది. ధనమే శౌర్యవంతు డనిపిస్తుంది. ధనమే అంతమందిచేతా బుద్ధిమంతు డనిపిస్తుంది. శరీరం కృశించినవాడు దుర్బలుడు కాడు. ధనంలేనివాడే దుర్బలుడు. దరిద్రుడై బంధువులూ, స్నేహితులూ లేనివాణ్ణే దుర్బలు డనాలి. అంచేత ధనం సంపాదించడమూ, బంధువుల్నీ, స్నేహితుల్నీ పోషించడమూ రాజులికి పరమ పురుషార్థం. అదీకాక, జ్ఞాతులైన రాక్షసుల్ని నాశనం చెయ్యడంవల్లే కదా, యావన్మంది దేవతలూ వృద్ధిపొందారు? 'యుద్ధంచేసి, చంపి శత్రువులదగ్గర పుచ్చుకోకండా అణిగివుంటే ధనం దొరుకుతుందా?' అంటారు పెద్దలు.

"వేదాలూ ఇలాగే చెపుతున్నాయి. బలవంతంగా రాజ్యం లాక్కుని, ధనం సంపాదిస్తారు రాజులు. యజ్ఞాలూ అవీచేసి దేవేంద్రుడూ మొదలైన దేవతల్ని సంతోషపెట్టి ఉత్తమలోకాలు పొందుతారు. ఈమార్గమే పట్టి దిలీపుడూ, నృగుడూ, నహుషుడూ, అంబరీషుడూ, మాంధాతా నడుచుకున్నారని విన్నాం. ఆచక్రవర్తుల పదవే నీకూ లభించింది ఇప్పుడు. వాళ్ళలాగే పుష్కలంగాదక్షిణలతో గొప్ప గొప్ప యజ్ఞాలు చెయ్యి. పాపం పోతుంది. అశ్వమేధం చేసిన వాళ్ళు అవభృథస్నానంతో పుణ్యాత్ములవుతారు."

అర్జునుడు చెప్పిందంతా కష్టంతో విన్నాడు ధర్మరాజు. కొంచేపు విచారిస్తూ వూరుకున్నాడు. మనస్సు మరింత కలతపడింది.

"తమ్ముడూ" మళ్ళీఅన్నాడు - "క్షేమమైన మార్గం వొక్కటే వుందోయి. అదే నాకు నచ్చింది. అది ఏమిటని అడుగు. అడక్కపోతే నేం, చెపుతాను విను. మునీంద్రులు కూడా బాగుం దంటారది.

"సారంలేని సంసారసుఖాలు విడిచిపెట్టేసి వొంటరిగా అడవికి పోతాను. అమృతంలాటి మునుల మాటలు చెవులారా వింటాను. స్నేహమూ, విరోధమూ అన్న భేదాలు వొదిలేస్తాను. నిందా, స్తుతీ వొక్కలాగే భావిస్తాను. ఒకడు కత్తి వేసినా, మరొకడు చందనం పూసినా మనస్సులో ఇద్దరినీ సమానంగానే చూస్తాను. మూగివాడి లాగ, జడుడిలాగ మసులుకుంటాను. తగిన వేళల్లో పర్ణశాలలకి వెళ్ళి బిచ్చమెత్తుకుంటాను. ఎవరు ఏం ఇస్తే అదే పుచ్చుకుంటాను. నాలుగైదు చోట్లమాత్రం దొరికింతాంతో తృప్తిపడతాను. ఇదే మంచిది.

"అలా కాకండా కర్మగతికి చిక్కిపోయినా, తక్కువఫలంతో అటూ ఇటూ తిరుగుతూ, ముక్తికి దూరమైపోతాను. అంచేత నాకు దొరికిన నిర్మలమైన ప్రజ్ఞామృతం వొదులుకోను. ఇదే శాశ్వతపదం సమకూరుస్తుంది."

"అన్నగార్లా" ధర్మరాజు చెప్పిందంతా విని అందుకున్నాడు భీముడు — "వేదాలు చెప్పిన కర్మలు స్థాపించదగినవాడివి నువ్వు. లోకాతీతమైందీ, జ్ఞానంతోకూడిందీ, ఋషులు మాత్రం ఆచరించ దగిందీ అయిన మునివృత్తి నీకు సాధ్యమేనా? బాగా ఆలోచించు.

"విచారంవల్ల రాజధర్మాలమీద ఇప్పుడు అసహ్యం కలిగింది నీకు. ముందే ఇలా నిస్పృహుడివయి వుంటే, కులంలోవాళ్ళూ ఈ భూలోకంమీది రాజులూ ఏ బాధాలేకండా బతికిపోదురు. మేంకూడా అస్త్రజీవనం వొదిలిపెట్టేసివుందుం. బిచ్చమెత్తుకునే బతుకుదుం.

"ఆపలేని కోపంతో లోకమంతా నాశనంచేసే యుద్ధం చేశాం. తీరా ఇప్పుడు దుఃఖంతో అడివికి వెళతాను అంటే లోకంలో జనం నవ్విపోదా ?

"పనిపట్టి ఆరంభించి నుయ్యి తవ్వాక నీళ్ళు తాగనివాడిలాగ, చెట్టుమీదికి ఎగబాకి తేనె తెట్టచేత్తో పుచ్చుకుని తేనె తాగనివాడిలాగ ఆకలితో వుండి వండిన అన్నం పళ్ళెంలో వడ్డించాక తినని వాడిలాగ, మోహపడి వశం చేసుకున్న ఆడదాన్ని అనుభవించనివాడిలాగ తీరా బలవంతులూ, శౌర్యవంతులూ అయిన శత్రువుల్ని యుద్ధంలో గెల్చుకుని పూజ్యమైన రాజ్యం కాళ్ళదగ్గిరకి వస్తే వొల్లనంటున్నావు. అడివికి పోతానంటున్నావు. ఈ పద్ధతి ఏకే తెలివి మాలి.

"నువ్వు అడివికి వడుస్తావు. నీ పాలోంగి నీవెంట మేమూ బయలుదేరతాం. మమ్మల్ని చూసి లోకులు ఏమంటారు ? 'ఈపిచ్చాళ్ళు ధర్మరాజుని మానిపించలేక పోయారో' అని నిందిస్తారు.

"మహారాజా, నీ ముద్దుతమ్ముళ్ళని రాజ్యభోగాలకి దూరం చేస్తావా ? నిందలుపాలచేసి, అడవుల్లో తోస్తావా ? నాలుగు సముద్రాలమధ్యా వున్న భూప్రపంచం ప్రజలందరినీ అలో లక్షణా అని ఏడిపిస్తావా ?

"అదీకాక అన్నయ్యా, కేవలం కర్మ చెయ్యకండా వుంటేనే మోక్షం దొరికితే కొండలూ, చెట్టు చేమలూ మోక్షం పొందుతాయన్న మాట ! అడివిలో వుండడమే మోక్షమా ? కర్మఫలం ఈశ్వరార్పణం చేసి కర్మ చెయ్యాలి మనిషి. యథార్థజ్ఞానం కలగడంతోనే కర్మఫలం దానంతట అదే కలుగుతుంది. అంచేత కర్మ చెయ్యకండా వుంటేనే మోక్షం రాదు" అన్నాడు.

"ఒక ఇతిహాసం వుంది ఆలకించు" మళ్ళీ అందుకున్నాడు అర్జునుడు – "బాపన కుర్రాళ్ళు కొందరు తమ కులానికి తగిన ఆచా

రాలు వొదిలిపెట్టేసి అడివికి వెళిపోయారు. దేవేంద్రుడు కనికరించి, పక్షి రూపంతో వాళ్ళదగ్గిరికి వచ్చాడు. 'మీరు తొక్కినదారి బాగాలేదు' అన్నాడు. బాపనకుర్రాళ్ళు విన్నారు. 'ఈపక్షి చిత్రంగావుంది. అన్ని విషయాలూ తెలిసినట్టున్నాయి దీనికి' అనుకున్నారు. 'మహాత్మా! ఏది మంచిదారి చెప్పూ?' అని అడిగారు. 'నాలుగు కాళ్ళ జంతువుల్లో ఆవూ, శబ్దాల్లో మంత్రమూ, లోహాల్లో బంగారమూ, మనుషుల్లో బ్రాహ్మడూ శ్రేష్ఠంఅంటారు ఇలా ఉత్తముడైన బ్రాహ్మడు మంచిమంచి తోలతో కర్మలు నడిపించడం బంగారంలో రత్నం పొదిగినట్టు మెప్పుకొదగింది. సోమారితనంవల్లా, కోపంవల్లా, శోకంవల్లా ఆకర్మలు మానెయ్యడం పాపం. అజ్ఞానులూ, చిల్లిగవ్వ చేతిలో లేనివాళ్ళూ, సన్యసించవలసిన కాలం తెలుసుకోలేక, వివేకంలేకండా తొందరపడిపోయి రెంటికీచెడిన రేవడ లవుతారు. గృహస్థధర్మం నడుపుతూ, అతిథుల్నీ దేవతల్నీ పితృదేవతల్నీ సంతృప్తి పరుస్తూ, మిగిలిన అన్నం భోజనంచేసే పుణ్యులికి పుణ్యలోకాలు అరిచేతిలో వుంటాయి. ఈశ్వరార్పితంగా చేసిన సత్కర్మలు మహానందం కలిగిస్తాయి' అంది పక్షి.

"అది విని తెలివి తెచ్చుకున్నారు బాపన కుర్రాళ్లు. గృహస్థులై మంచి కర్మలు చెయ్యడంకోసం ఇళ్ళకి వెళ్లిపోవచ్చారు. కనక అన్నయ్యా, రాజ్యం ఏలుకో. సంతోషంగా యజ్ఞాలు చెయ్యి" అన్నాడు.

"అవును," అంటూ నకులుడూ ఎత్తుకున్నాడు – "వేదం చెప్పినట్టే నడుచుకుంటారు దేవతలు. బ్రాహ్మలూ వాళ్ళలాగే వేదాలకి దాసులై పాపాలు పోగొట్టుకుంటున్నారు. దేవతలలాగే శాశ్వతమైన ఐశ్వర్యం అనుభవిస్తున్నారు.

యజ్ఞాలూ అవీ మానెయ్యడం తగినపనేనా అంటా? న్యాయంగా ధనం గడించాలి. దేవబ్రాహ్మణ పూజకోసం వినియోగించాలి. అప్పుడూ దాని ఫలం చెడకండా క్రోధమూ, దుఃఖమూ, మదమూ వొదిలేసి, చెట్టు మొదట యోగాభ్యాసం చేసుకుంటూ ముక్కుమూసుకు కూచున్నవాడు సరైన త్యాగంతో సన్యాసం పుచ్చుకున్నవాడవుతాడు. అయితే అది రాజులికి మాత్రం తగునా అంటే, తగదు. నాలుగు ఆశ్రమాల్లో మూడు ఆశ్రమాలు వొకవేపూ, గృహస్థాశ్రమం వొకవేపూ తక్కెడలో పెట్టితూస్తే, మూడిటితోనూ గృహస్థాశ్రమమే సమానంగా తూగుతుం దంటారు పండితులు.

“కనక మహారాజా, గృహస్థాశ్రమధర్మమే ఆచరించదగింది. అదీకాక, ప్రయత్నించి ధనం కూడబెట్టి యజ్ఞాలూ అవీ చేసి దేవతల్ని తృప్తిపరచకపోడం మహాపాపమంటారు వేదాలు తెలిసినవాళ్ళు.

“విన్నావా? ఈశ్వరుడని వొకడు చీకటిమయమైన ఈ ప్రపంచం వెలిగిస్తున్నాడు. వర్ణాలూ, ఆశ్రమాలూ అతడేకదా చేశాడు! అన్ని కర్మవిధానాలూ, ఆశ్రమాలూ అతడి కల్పనే. అంచేత, విచారం కలిగిందని అతడి ఆజ్ఞ తప్పడం ధర్మమా?

“హింసవల్ల దోషం కలుగుతుందని సందేహం కూడదు. ఏమంటావా? చెపుతాను, విను.

“శత్రువుల్ని చంపకండా పూర్వం రాజుల్లో ఎవడు రాజ్యం చేశాడు చెప్పూ? వాళ్ళందరూ పాపాలపాలు కాకండా పుణ్యలోకాలకే వెళ్ళారు. అలాగే నువ్వూ నడుచుకోడం మంచిది.

“ప్రజలు రక్షణ కోరుతారు. దక్షుడైన రాజు తన యోగక్షేమం కోసమే ప్రజలకి సుఖం కలిగించాలి. ఉపేక్షించడం పాపం.

“తగినవాళ్ళని చూసి విధిప్రకారం ఆవులూ, గుర్రాలూ, ఏనుగులూ, సేవకులూ ప్రీతిగా దానం చెయ్యి. సంతోషంగా అన్ని

రకాల ధాన్యాలూ, గ్రామాలూ, ఇళ్ళూ, బంగారం నాణాలూ, చేతికి ఎముక లేకండా ఇయ్యి. ఇవన్నీ వ్యర్థంగా వొదిలిపెట్టి అడివికి వెళ్ళి పోతా నంటున్నావు. నీవంటి మహానుభావుడికి తగినపనేనా ఇది!'' అన్నాడు.

సహదేవుడు ఇలా అన్నాడు :

"మహారాజా, మనిషి మీదమీద అన్నీ విడిచిపెట్టాశాడే అనుకో. అయితే కర్మచేస్తూనే కదా శరీరయాత్ర నడుపుకోవాలి ? కనక అది విడిచిపెట్టేసినట్టు కాదు. శరీర సౌఖ్యం వొదిలేసి, బాహ్య విషయాలు పాటించి, నిజ వంశధర్మాలు వొదలకండా తగినట్టు నడుచుకో. మమత సంసారబంధం కల్పిస్తుంది. మమత లేకండా వుండడమే విడుదల మనువూ మొదలైనవాళ్ళు ఇదంతా తెలిసినవాళ్ళు కనకనే సంతోషంగా రాజ్యం చేశారు. వెయ్యిమాట లెందుకూ, నువ్వు అడివికి వెళ్ళినా అక్కడ కావలిసిన పదార్థాలమీంది మమత పెట్టుకోవాలి కదా ? అదికూడా సంసారచక్రం తిప్పడమే కాదా?

"అన్నయ్యా, మాకు నువ్వే చుట్టానివి. నువ్వే తోడునీడవి. నువ్వే స్నేహితుడివి. నువ్వే తల్లివి. నువ్వే తండ్రివి. నువ్వే గురువువి. నువ్వే దేవుడివి కనక దుఃఖంతో నేను అన్నమాటలు క్షమించు. నామాటలు సత్యమైనా అసత్యమైనా భక్తితో మనవి చేస్తున్నాను. కనికరించు. వ్యర్థం కాకండా హితమైనవిగా పరిగ్రహించు."

అన్నదమ్ములు నలుగురూ ఇంత చెప్పినా మాటాడలేదు ధర్మరాజు. భద్రగజాల్లావున్న భీముడూ, అర్జునుడూ, నకులుడూ, సహదేవుడూ మధ్య మందలో పెద్దఏనుగులా వున్న ధర్మ రాజుదగ్గిరికి మెల్లిమెల్లిగా వచ్చింది ద్రౌపది. అతడంటే వల్ల మాలిన గౌరవం ఆమెకి. అతడూ ఆమెని ఎప్పుడూ లాలిస్తూనే వుంటాడు. పైగా ధర్మాధర్మాలు నిరూపించగల బుద్ధిమంతురాలు

ఆమె. "నాకు తోచినమాట నేనూ చెప్తాను" అంటూ చొరవని పుచ్చుకుని, విశాలమైన నేత్రాలతో ధర్మరాజు ముఖం చూస్తూ, వినయంగా అందుకుం దామె.

"మహారాజా, అసలే శోకాగ్నిలో కుమిలిపోతున్నారు నీ తమ్ములు. అమృతంలాంటి నీ ఔదార్య మాటలతో శాంతి కలిగించు. అడవులంబడి తిరిగి వీళ్ళు ఆయాసపడడం చూసి, వనవాసం గడువు గడిచాక వెళ్ళి, దుర్యోధనుణ్ణి చంపేస్తా మనీ, భోగాలు అనుభవిద్దా మనీ, దానాలూ యజ్ఞాలూ చేద్దా మనీ, సుఖంగా వుందామనీ వూరడించావు కదా! తీరా శత్రువుల్ని హతంవార్చి, రాజ్యం చేతికి వచ్చాక, అడివికి వెళిపోతానని ఇప్పుడు గుబులుపెట్టడం ధర్మమేనా? ధర్మమూ, సత్యమూ, మంచీ చెడ్డా నీకంటే తెలిసినవా ళ్ళెవరు?" అంటూ మనస్సుకి నాటినట్టు చెప్పి, ఇంకా ఇలా అంది:

"మహారాజా, రాజు పిరికి మనస్సుతో వుండడం మంచిది కాదు. లోకం రక్షించడం కోసమూ, పోషించడం కోసమూ దిక్పాలకుల అంశతో రాజుల్ని పుట్టించాడు బ్రహ్మ. మనిషి రూపంలో వున్న దేవుడే రాజు. * అతడు బాలుడైనా సరే, 'పిడిలో ఏముంది? పోనిస్తూ' అని తేలిక చేసిన దుర్మతులు కీడు పొందుతారు.

"తెలియక దగ్గరచేరిన వాణ్ణే వొకణ్ణే కాలుస్తుంది అగ్ని. మండుతున్న రాజాగ్ని మాత్రం వంశమంతా బుగ్గిచేసేస్తుంది. కౌరవులు పొగరెక్కి కన్ను కానలేదు. నిన్ను పరాభవించారు. నీ కోపాగ్నిలో పడి మండిపోయారు. దీనికోసం ఇంత విచారం దేనికంటా?

"రాజులో దండనీతి ప్రతిష్ఠించాడు బ్రహ్మ. కనక అపరాధం తెలుసుకుని దండించే రాజుకి ఇహమూ, పరమూ రెండూ లభిస్తాయి.

* చూ. పురిపండా రామాయణం. కిష్కింధా కాండ సర్గ 18.

తప్పుచేసిన బ్రాహ్మణుడైనా సరే, నుదుటిమీద ముద్ర వేసి దేశం వెళ్ళగొడతాడు రాజు. దేవతలూ అది మెచ్చుకుంటారు.

“ఒంటి చీరెతో వున్న నన్ను, రజస్వలగా వున్నానని కూడా ఆలోచించకండా ఈడ్చి, సభకి తెచ్చాడు దుశ్శాసనుడు. తన తొడలు చూపించాడు దుర్యోధనుడు. అనరానిమాటలు అన్నాడు కర్ణుడు. ఇలా ముగ్గురూ చేసిన తప్పులు చూశావు. దండించావు. దీనివల్ల దోషమేముంది ?

“విషంపెట్టినవాణ్ణీ, కొంపలు కాల్చినవాణ్ణీ, రాజుచేసే రహస్యాలోచన బైట పెట్టేవాణ్ణీ, హత్యాప్రయత్నం చేసినవాణ్ణీ, పరస్త్రీని చెరిచినవాణ్ణీ, బంధువుల్ని చంపినవాణ్ణీ, ఇతర్ల ధనం ఎత్తుకుపోయిన వాణ్ణీ చంపినరాజు పుణ్యవంతు డవుతాడు. దండించవలిసిన వాళ్ళని దండించని రాజు దేవేంద్రుడంత వాడు అయితే ఏంగాక, దారుణమైన పాపాలు చుట్టుకుంటాయి అతణ్ణి. రాజు దండనీతి నడుపుతూ వుంటేనే పేదా సాదా సుఖపడతారు. వేదాలూ, మునులూ — వెయ్యి మాటలెందుకూ దేవతలూ కూడా హాయిగా వుంటారు. తగిన దండనీతితో ప్రజారక్షణ చెయ్యడం క్షత్రియుల విధి. అంతేకాని బ్రాహ్మణులాగ శమమూ, దమమూ మాత్రం మనసులో పెట్టుకోడం రాజధర్మమా ? ”

అంతతోనూ ఆగలేదామె. చనువుచేసుకుని సరాగంగా ఇంకా ఇలా అంది :

“ వేదాలు చెప్పినప్రకారం ధర్మం రక్షించేవాడివి నువ్వు. ప్రజలంటే ప్రాణం నీకు. కానైతే నీమనస్సుకి పిచ్చి పట్టుకుంది. మామూలు మనుషుల పిచ్చిలాగ పొడుం పట్లతో తగ్గదు ఇది. నీ తమ్ముళ్ళమీద వున్న ఆదరంతో దయామృతం నీమనస్సుకి పట్టించు.

"చూడు, నాలాగ ఇన్ని పాట్లుపడిన ఆడంగులు ఎక్కడైనా వున్నారా ? నీ ధర్మభాగం అస్తమిస్తుందన్న భయంతో నేనుకూడా గృహధర్మాం వొదులడం లేదు.

"కౌరవులు తాము చేసుకున్న పాపంవల్ల తామే చెడ్డారు. దానివల్ల పాపమేముంది మనకి? లోకమంతటికీ హితమైనట్టు రాజ్యభారం వహించు. అధికంగా యజ్ఞాలు చెయ్యి. బృహస్పతీ, శుక్రుడూ తగినవిధంగా దండనీతి చెప్పారు. అదంతా కరతలామలకం నీకు. తమ్ముళ్ళని చేతిలో పెట్టుకుని రాజ్యం నడిపించు."

ద్రౌపది ఇన్ని చెప్పినా మాటాడలేదు ధర్మరాజు. అప్పుడు అర్జునుడు మళ్ళీ అందుకున్నాడు :

"అన్నయ్యా, రాజు సమర్థుడై దండనీతి ప్రయోగించకపోతే సన్యాసులు కూడా తప్పుదారి పడతారు. ప్రజలు వొకళ్ళధనం వొకళ్ళు దోచుకుంటారు. ఒకళ్ళధాన్యం వొకళ్ళూ, వొకళ్ళ పశువులు వొకళ్ళూ, వొకళ్ళ పొలాలు వొకళ్ళూ అపహరిస్తారు. ఒకళ్ళ భార్యని వొకళ్ళు ఎత్తుకుపోతారు. ఆ పాపం యావత్తూ రాజుకే చుట్టుకుంటుంది.

"దండన హింస అని భావించకూడదు దుర్మార్గుల్ని చంపిన శివుణ్ణీ, విష్ణుమూర్తినీ, ఇంద్రుణ్ణీ, కుమారస్వామినీ చూడు. మహాత్ములు దుర్మార్గుల్ని దండించడం వినలేదూ మనం ? దండనవల్లే అధర్మం అణగారిపోతుంది. ధర్మం వృద్ధిపొందుతుంది. అర్థమూ, కామమూ కూడా సిద్ధిస్తాయి. దండనీతి ప్రజలందరినీ రక్షించే రాజుకి తప్పనిసరి. అంతేకాదు, తగిన హింస చెయ్యకుండా తప్పించుకోడం ఎవ్వరికీ తరం కాదు. ఏమంటావా ? కాయల్లోనూ, పళ్ళలోనూ, నీళ్ళలోనూ సూక్ష్మజీవులు వుండనే వున్నాయి. వాటిని మునులలాటివాళ్ళు కూడా హింసిస్తూనే వున్నారా లేదా ? జీవనానికి ఆధారం కనక కంద

మూలాలు తప్పుతున్నారా లేదా? హింసచెయ్యకుండా ప్రాణం నిలుపు కోడం ఎవ్వరికీ శక్యం కాదు. ప్రాణి మరొక ప్రాణికి ఆహారంగా చేసి పెట్టాడు విధి. ప్రపంచం అంతటా కళ్ళకి కనపడని సూక్ష్మజంతువులు నిండివున్నాయి. ఊహతో తప్ప వాటిని కనుక్కోలేం. మనం కంటిరెప్ప కదిలిస్తేవాలు, కాళ్ళూ చేతులూ విరిగి కింద పడుతున్నాయి అవి. ఉచితమైన హింస అహింసగానే గ్రహించాలి. యజ్ఞాల్లో పశువులు చంపినవాణ్ణి ధర్మపరుడనే వేదాలు మెచ్చుకుంటాయి. కపట వీరులైన పగవాళ్లని న్యాయమైన యుద్ధంలో చంపడం దోషమెందుకవుతుంది?* పాండురాజు పాలించిన రాజ్యం కోరడం నీకు తగని పనా? నువ్వు తొక్కిన దారి ధర్మమో, అధర్మమో, దేవుడే రుగును. అనవసర మైన చింత విడిచిపెట్టు. ధైర్యం తెచ్చుకో. రాజ్యం పాలించు. యజ్ఞాలు మొదలైనవి చెయ్యి" అన్నాడు.

అయినా మాట్లాడలేదు ధర్మరాజు. చూసి, సిరసిరలాడింది భీముడికి.

"మహారాజా," తన చిరాకు పైకి కనపడకుండా అన్నాడు - "ధర్మమార్గాలు యావత్తూ తెలిసినవాడివి నువ్వు. నీ చరిత్రలో వంకలు దిద్దడం మాత్రం కాదు. ఈ మాటల్లో కలగచేసుకోకూడ దనుకునీ కూడా వుబుకుతూన్న దుఃఖం ఓర్పు పోగొడుతూ వుంది. అంచేత ఇంత చెప్పవలిసి వస్తోంది.

"చేతికి దొరికిన రాజ్యం విచారంవల్ల విడిచిపెట్టేస్తే అంత మందీ నిన్ను పిరికివాడని తిట్టిపోస్తారు. మమ్మల్ని భీఅనడం చెప్పే అక్కరలేదు.

---

* నదోషో హింసాయాం ఆహవే గౌతమ ధర్మసూత్రాలు. 2-1-17 (యుద్ధంలో హింస దోషం కాదు)

"మాయజూదంలో పరాభవం కలిగినప్పుడు సత్యంమీద నిలబడ్డావు నువ్వు. మనుష్యుల్ని చులకనచేసి పారేశావు. నీగొప్ప నువ్వు పాడుచేసుకున్నావు. చెప్పరాని దుఃఖాలు సహించావు. అడవులపాలయ్యావు. యుద్ధంలో పాపాత్ముణ్ణి దుర్యోధనుణ్ణి హతమార్చడంచేత ఇదంతా లోకంలో ప్రశంసనీయమైంది. ఇంతా అసాధ్యులైన శత్రువుల్ని గెలుచుకుని గడించిన రాజ్యసంపద వృథా చేసి అడివికి పోతానంటున్నావు. ఈ అవమానం ఎలా మాపుకుంటావు ?

"అదీకాక ఆవాళ సభలో పడిన అవమానమూ, అడవుల్లో తిరిగినప్పుడు దుష్ట రాక్షసులచేతా, సైంధవుడిచేతా అవస్థపడిన దుఃఖమూ, పరమదైన్యం పోర్చుకుని విరాటరాజు దగ్గిర కొలువు చేసిన విచారమూ-ఇదంతా ద్రోహుల్ని చంపి వొదిలించుకుంటా నను కున్నావు. కృష్ణుడి నిశ్చయం ఆధారం చేసుకుని, యుద్ధం చేయడమే ధర్మమని తెలుసుకున్నావు. అలాగే యుద్ధంచేశావు. నిన్ను కౌరవులో, వాళ్ళని నువ్వో చంపాలని అప్పుడు ఎరగవూ? ఇప్పుడు ఏడవడం అసందర్భం. నిజమైనమాట చెపుతున్నాను.

"నీచెప్పుచేతల్లో మేం నడుచుకుంటాం. దుష్టుల్ని దండించు. శిష్టుల్ని రక్షించు. కురుకులంలో తలమానికంలా రాజ్యంపాలించు. మహాయజ్ఞాలుచేసి ప్రకాశించు" అన్నాడు.

"మదమూ, రాగమూ, భయమూ, మానమూ మొదలైన పాపాలు మనసులో పెట్టుకుని రాజ్యం చెయ్యడం మేలంటున్నావు" భీముడి మాటమీద అన్నాడు ధర్మరాజు— "మాంసంమీద ఆసక్తి (శరీరంమీది మమత) దుఃఖానికి మూలం అన్నారు పెద్దలు. ఈ భూమంతా పరిపాలించినా తుదకి నరకం తప్పదు. రాజుకి సుఖంలేదు. కనక ఉపశాంతి మంచిది.

“ కామభోగాలు మేలనకూడదు. అవి విడిచిపెట్టిచూడు ఎంతో సుఖంగా వుంటుంది. కాయలూ, ఆకులూ, నీళ్ళూ, గాలీ అనుభవిస్తున్న మునీంద్రులు వెర్రివాళ్ళా? శరీరానికి చెందిన కర్మలు పాటించి దుర్మతులు బాధాల్లో చిక్కుకుంటారు. బుద్ధిమంతులు ఈ కెరటాలు దాటి, ఏ మమతా లేకండా ముక్తి సంపాదిస్తారు. జనకుడు చెప్పిన మాటలు వినలేదూ? అవి చెప్తాను విను ‘ దేనిమీదా తృష్ణలేదు నాకు. ఏదీ లేదన్న కొరత లేదు. మిథిలాపట్నం కాలిపోతూవుంటే, అందులో ఏ పదార్థమూ కాలిపోతున్నట్టు అనిపించదు నాకు. నిజం’ అన్నాడతడు. అతణ్ణి నిందించారా ప్రజలు? ‘మనస్సులో శాంతి పొంది, సంసారం వొల్లనివాడు నిర్భాగ్యుడు’ అని అనడం భీమన్నా, నీకే తగింది. విన్నావూ, కొండమీద వున్న మనిషి నేలమీద తిరుగుతున్న మనిషిని ఎలా చూస్తాడు, అదుగో అలాగ ప్రజ్ఞావంతుడై దుఃఖాలు వొదిలేసిన వాడు సంసార దుఃఖాల్లో పడి కొట్టుకుంటున్న వాళ్ళని చూస్తాడు. తెలిసిందా?”

ఇలా అని వూరుకున్న ధర్మరాజుతో అర్జునుడు అన్నాడు:

“మహారాజా, నువ్వు చెప్పిన జనకమహారాజుకీ అతడి భార్యకీ జరిగిన సంవాదం మనవిచేస్తాను, ఆలకించు.

“ ఆమహారాజు పూజ్యమైన రాజ్యం వొదిలేసి, బిచ్చమెత్తుకోడానికి బయలుదేరాడు. అప్పుడు బుద్ధిమంతురాలైన అతడి రాణి ఇలా అంది. ‘రాజ్యం వొదిలేసి బిచ్చమెత్తుకుందికి వెళుతున్నావు. బాగుంది. అయితే అతిథిపూజా, దేవతర్పణమూ, పితృదేవతర్పణమూ ఎలా జరుగుతాయి? కాషాయాలు కట్టుకుని, తల బోడిచేసుకుని, కూటికోసం ఇల్లిల్లూ తిరగాలి కదా? గృహస్థుడే కదా అంతమందికీ దయతో అన్నదానం చేస్తాడు? ‘అన్నిధర్మాలకంటే అన్నదానం గొప్పది’ అన్నమాట వింటున్నాం కదా! పెట్టేవాడూ,

చెయ్యి పట్టేవాడూ — ఈఇద్దరిలోనూ పట్టేవాడే గొప్పవాడు. నిజ
మిది. ఈమాత్రం ఆలోచించక ఇలా దీనవృత్తికి బయలుదేరతావా ?

“దేవా, వేదాలెరిగిన మహాత్ములు నీవల్ల బతకాలనుకుంటు
న్నారు. సన్యసించడంవల్ల నువ్వు ఇంతమందినీ చెడగొడతావు. ఇది
ధర్మం కాదు. ఈబుద్ధి విడిచిపెట్టు. నీ తల్లిమనస్సు దుఃఖసముద్రంలో
ముంచి, భార్యని శోకాగ్నిలో తోసి, కులధర్మం వొదిలేసి వెళ్ళిపోయి
ఏగతిపాలవుతావో తెలియకుండా వుంది నాకు ! చలిపందిరిలాగ,
పళ్ళచెట్టులాగ ప్రజలశ్రమతీర్చడంకోసం సిద్ధంగావున్న మహానుభావు
డివి నువ్వు. ఇలాటి తేలికపనికి పూనుకోవచ్చా ? ఇది ధర్మవిరోధం.
దీనివల్ల మోక్షం కలుగుతుం దనడం నామట్టుకు సందేహమే’
అంది.”

“తమ్ముడూ,” అర్జునుడి మాటమీద అన్నాడు ధర్మరాజు —
“కర్మ చెయ్యమనే వేదాలు చెపుతున్నాయి. మళ్ళీ కర్మ వొదిలె
య్యడంవల్ల సద్గతి లభిస్తుందనీ నొక్కి చెపుతున్నాయి. ఈ రెండూ
మనోవ్యాపారంతో తెలుసుకోవాలి. అంతేకాని ఇవి వింటూ
కూచుంటే మనస్సు కలతపడుతుంది. తత్వంతోకూడినదైన జ్ఞానమూ,
సత్కర్మలవల్ల దొరికిన స్వర్గమూ వొకటేనా ? కాదు.

“తత్వజ్ఞానం తెలిసినవాడు నన్ను దూషించడు. నువ్వు
అన్నమీదవున్న స్నేహంవల్ల కర్మ వొదిలిపెట్టడం అధర్మం అంటు
న్నావు. ఒప్పుకున్నాను. లోకమూ నీమాటకే తలవూపుతుంది.
భీముడు వాయుబలమూ, నువ్వు దేవేంద్రబలమూ కలిగివున్నారు.
అంచేత మిమ్మల్ని మరొకడు జయించలేడు. ఆబలం కృష్ణుడి దయ
వల్ల తగినట్టు మీలో సంక్రమించివుంటుంది. మీ ఇద్దరూ యుద్ధ
విద్యలో మొనగాళ్ళు. కాదనను. కానైతే, తత్వజ్ఞానంకలవాళ్లా
మీరు ? సంసారం నిస్సారమైన అరిటిబోదెలా వుందనే అన్నారు

తెలిసిన బుద్ధిమంతులు. ప్రసిద్ధమైన మాట అది. విన్నావా ! తృష్ణ అణుచుకుని, కర్మప్రవృత్తి విడిచిపెట్టి, దేనిమీదా ఆధారపడని మనస్సుతో వున్నవాడు సుఖంగా వుంటాడో, పాపాలపుట్టా, దుఃఖాలగనీ అయిన ధనం కోరినవాడు సుఖంగా వుంటాడో నువ్వే చెప్పు.

"మిడిమిడిజ్ఞానంతో ఉపదేశానికి పూనుకున్నవాళ్ళు అపేక్షతో పూర్వశాస్త్రాల అర్థాలు చక్కగా తెలుసుకోలేరు. తత్వజ్ఞానం అనే అమృతం చవిచూడలేరు. శాశ్వతమైన సౌఖ్యం పొందలేరు. కర్మ మేలని వాదిస్తారువాళ్ళు. శాంతి పనికిరాదని నిందిస్తూ లోకంలో ఎటుపడితే అటు తిరుగుతారు.

"నిర్మలమైన జ్ఞానమూ, ఇంద్రియనిగ్రహమూ, త్యాగమూ — ఇవే శాశ్వతమైన మహానందానికి మూలం అంటారు వివేకవంతులు. తప్పకండా అవే అనుసరిస్తారు."

ధర్మరాజు మాటవిని దేవస్థానుడు కలగజేసుకుని ఇలా ఎత్తుకున్నాడు :

"ధర్మరాజా, 'ధనంగొప్పది' అన్నాడు అర్జునుడు. అది నిజమే అని భావించు. యోగం ఉన్నతమైంది. దానిమీదికి దారి మెట్లలా వుంటుంది. ఒక్కొక్క మెట్టూ ఎక్కాలి. అంతేకాని ఒక్కదాటుతో వెళ్ళడం సాధ్యంకాదు సికు. భోగంకోసం ధనం సంగ్రహించాలి. ధనం చెడుగుకూడా చెయ్యడం కద్దు. అయితే యజ్ఞాలకోసం వినియోగించే ధనం బ్రహ్మపదం చేరడానికి నిచ్చెనవంటిది. అలా సత్కర్మలకి వినియోగించగా మిగిలినధనం అనుభవించడంవల్ల ఆత్మకి కళంకం తగలదు. దానివల్ల శమమూ, దమమూ పట్టుపడతాయి. అవి తత్త్వజ్ఞానం కలిగిస్తాయి. అందుచేత మంచి మంచి యజ్ఞాలు చెయ్యి. పుష్కలంగా దక్షిణలియ్యి. సర్వమేధం అనే యజ్ఞం చెయ్యబట్టే శివుడు అంతగొప్పగా ప్రకాశించాడు. బ్రహ్మదేవుడూ, దేవేంద్రుడూ

యావన్మంది దేవతలూ గొప్పగొప్ప యజ్ఞాలు చేసీ పేరుపడ్డారు. మరుత్తులూ మొదలైన రాజులు ధర్మంగా రాజ్యమేలి, యజ్ఞాలు చేశారు. ప్రసిద్ధులయారు.

"ఇంద్రుడు అడిగితే సన్మార్గం ఉపదేశించి బృహస్పతి ఏం చెప్పాడో విను. 'దేవేంద్రా, కామమూ, క్రోధమూ, విచారమూ విడిచిపెట్టి, పరిపాలనలో ఏమరుపాటులేకండా, ఎవ్వళ్ళనీ నొప్పించకండా, బాధించకండా లోకంపాలించే పుణ్యాత్ముడైన రాజుకి సర్వమహిమలూ పట్టుపడతాయి' అన్నాడు.

"ఇంకా విను. కర్మ చెయ్యడమూ మానెయ్యడమూ, రెండూ మేలంటే ఏలా సరిపడుతుంది ? కర్మఫలం ఈశ్వరార్పణం చెయ్యడం ఉత్తమధర్మం. ఇంతకీ విచారంతో మనస్సు బాధపడుతూవుంటే, ధర్మమార్గంలో ఇది మంచిది అని నిర్ణయించడం ఎలా సాధ్యపడుతుంది ? అంచేత ఇది సిద్ధించిందీ, ఇది సిద్ధించలేదూ అన్న వికారం పొందకండా, ఎక్కడా ద్రోహం చెయ్యకండా నీకులధర్మం రక్షించడంకోసం రాజ్యం ఏలుకో. లోగడ రాజులు ఇలాగే చేశారు. చివర తమకుమాళ్ళని గద్దెలమీద కూచోపెట్టికదా, దృఢమైన జ్ఞానంతో అడవులికి వెళ్ళారు వాళ్లు !" అన్నాడు.

దేవస్థానుడు చెప్పింది విని విచారిస్తూ వూరుకున్నాడు ధర్మరాజు. అర్జునుడు మళ్ళీ అందుకున్నాడు :

"క్షత్రియధర్మం నిలబెట్టి యుద్ధంచేశావు. శస్త్రాలు తగిలి పుణ్యాత్ములై శత్రువులు సద్గతికి పోయారు. రాజగికంచేసిన బ్రాహ్మడైనా ఇలా రుద్రుడు కాక తప్పదు. చిన్నపిల్లడికైనా తెలుసు నిజం. అయినా పెద్దలు చెప్పిన రాజనీతి పాపం కలిగిస్తుందా ? ఒకడు

చెయ్యెత్తి ఇచ్చింది పుచ్చుకుని తినడం రాజన్న వాడికి తగదంటూ వుంటే, కౌరవవంశంలో కల్లా మణిపూసవంటివాడివి, నీకు తగునా ? విచారం విడిచిపెట్టు. రాజులమనస్సు వజ్రంతో సమానంకదూ !

"అదీకాక, నువ్వు శత్రువుల్ని చంపడం తప్పనిసరికావడమూ, శత్రువులు నీచేత చచ్చి సద్గతికి పోడమూ — ఇవి విధి ఏర్పరచిన విధానంవల్ల జరిగిన పనులు. దీనికోసం చింతించడమెందుకూ ? ధర్మం వ్యాప్తిచెయ్యవలిసినవాడివి నువ్వు. కనక ధైర్యం తెచ్చుకో. రాజధర్మప్రకారం పూజ్యమైన సామ్రాజ్యం నీచేతికి వచ్చింది. పరిపాలించు. పుణ్యకార్యాలు సాగించు" అన్నాడు.

మాటాడలేదు ధర్మరాజు. అప్పుడు వ్యాసుడు ఇలా అన్నాడు.

"ధర్మరాజా ! అర్జునుడు నిజమే చెప్పాడయ్యా. న్యాయమైన మాట చెప్పాడు. గృహస్థాశ్రమమే ఉత్తమధర్మం అన్నారు పెద్దలు. పశువులూ పక్షులూ మొదలైన ప్రాణులికి ఆశ్రయం అది. రాజులికి అదితప్ప తపస్సూ, దమమూ, బ్రహ్మచర్యమూ ధర్మాలు కావు. ధనంతో తృప్తిపడడమూ, యుద్ధంలో వెన్నుచూపడమూ, ప్రజల్ని పోషించకపోడమూ — ఇవి రాజులికి పాపాలంటారు. వేదాలు చెప్పినట్టే నడుచుకునే మనస్సు నీది. ఇలా తప్పుదారికి ఎందుకు పోనిస్తావు ? ఓపిక పట్టు. రాజ్యం పాలించు పెద్దలు చెప్పినట్టు నడుచుకునేవాడివి నువ్వు. వర్ణాశ్రమధర్మాలు వినాలని వుందా ? రాజైనవాడికి ఎన్నిధర్మాలైనా దండనీతితో సరికావు. సుద్యుమ్నుడని వొకరాజు దండనీతివల్లే మోక్షం సంపాదించాడు."

వ్యాసుడు సుద్యుమ్నుడిమాట చెప్పగానే అతడివృత్తాంతం ఏమిటో సెలవియ్యి అన్నాడు ధర్మరాజు. వ్యాసుడు చెప్పాడు.

సుద్యుమ్నుడి కథ

"బాహుదా నది వొడ్డున శంఖుడూ, లిఖితుడూ అని ఇద్దరు అన్నదమ్ములు వుండేవాళ్లు. ఇద్దరూ ధర్మపరులు; మంచి బ్రాహ్మణులు. వాళ్ళ ఆశ్రమంలో రకరకాల పళ్ళ చెట్లూ, పూలచెట్లూ ముమ్మరంగా వుండేవి. ఒకనాడు అన్న శంఖుడు ఆశ్రమంలో లేనప్పుడు లిఖితుడు వెళ్ళి వొక చెట్టునుండి ఆరముగ్గినపళ్లు కోసుకువచ్చి తినడం మొదలెట్టాడు. ఇంతలో శంఖుడు వచ్చాడు. 'తమ్ముడూ, ఎక్కడివోయి ఈపళ్ళూ?' అని అడిగాడు. అన్నకి నమస్కరించి 'ఇక్కడివే అన్నయ్యా,' అన్నాడు లిఖితుడు. 'నన్ను అడగకుండా ఇలా పళ్లు కోసుకువచ్చావు, తమ్ముడూ?' అన్నాడు అన్న - 'ఇది దొంగతనం కాదూ? నిన్ను పాపం చుట్టుకుంది. రాజుచేత శిక్షపొంది పాపం వొదుల్చుకో. వెంటనే రాజుదగ్గిరికి వెళ్లు. నువ్వు చేసిన పని చెప్పు. దండించమని ప్రార్థించు' అన్నమాట విని సరే, అన్నాడు లిఖితుడు.

"ఆదేశం రాజు సుద్యుమ్నుడు. తిన్నగా అతడిదగ్గిరికి బైలుదేరాడు లిఖితుడు. కోట వాకిట నిలబడ్డాడు. అతడు వచ్చిన వైనం ద్వారపాలకులు సుద్యుమ్నుడికి తెలియచేశారు. మంత్రులూ వాళ్ళతో కలిసి, ఉన్నపాళాన లిఖితముని దగ్గిరికి వచ్చాడు సుద్యుమ్నుడు. 'ఏం పనిమీద దయచేశారు?' అని వినయంగా అడిగాడు - 'ఏం చెపితే అది చేస్తాను' అన్నాడు. 'రాజా, ఏం చెపితే అది చేస్తాను అని మాట ఇచ్చావు. అన్నమాట తిరగకూడదు, మరచిపోకు' అంటూ నొక్కిచెప్పాడు లిఖితుడు. 'మా అన్నగారి అనుమతి లేకండా అతడి చెట్టునించి పళ్ళు కోసుకు తిన్నాను. అది దొంగతనం. అందచేత దొంగల్ని దండించినట్టే నన్ను దండించు. నాకు పాపం లేకండా చెయ్యి. రాజు దండించినవాళ్ళకి యమదండన వుండదని

పెద్దలు చెపుతారు. దండన అనుభవించని పాపం నాకు లేకుండా వుండాలి' అంటూ వివరించి చెప్పాడు.

"విని ఎంతో విచారించాడు సుద్యుమ్నుడు. 'మహాత్మా,ఇలా నన్ను నియోగించకు' అంటూ మంత్రులూ తానూ బతిమాలాడు. భక్తితో ప్రాధేయపడ్డాడు. ఒప్పుకోలేదు లిఖితుడు. తుదకి తప్పుని సరిగా తగిన దండన విచారించి లిఖితుడి రెండు చేతులూ తెగగొట్టించాడు సుద్యుమ్నుడు. రాజుని దీవించి అన్న దగ్గిరికి వచ్చేశాడు లిఖితుడు 'శిక్ష పొందాను' అంటూ తెగిన చేతులు చూపెట్టాడు. సంతోషించాడు శంఖుడు. 'తమ్ముడూ, ధర్మమార్గం తప్పకూడదు. అందుకనే ఈ ప్రాయశ్చిత్తం అవసరమైంది. నీవల్ల మనకులం యావత్తూ తరించింది. వెళ్ళు, బాహుదా పవిత్రజలాల్లో దేవతర్పణం, ఋషితర్పణం, పితృదేవతలతర్పణం చెయ్యి. కల్లు తాగడమూ, గురుభార్యతో పోడమూ, బ్రాహ్మణ్ణి చంపడమూ, అతడి డబ్బు కాజెయ్యడమూ, ఇవి చేసిన క్రూరులతో జట్టు కూడడమూ మహాపాపాలు. ఈ అయిదు మహాపాపాల్లో ఏవొక్కటి చేసినా ఏజాతివాడైనా సరే, శిక్ష పొందవలసిందే. విశేషించి దొంగ శరీర దండన అనుభవించాలి. చేసినతప్పుకి రాజుచేత శిక్షపొందినవాళ్ళు పుణ్యం చేసినవాళ్ళ మల్లేనే పుణ్యలోకాలు పొందుతారు. నువ్వు సుద్యుమ్న మహారాజుచేత దండన పొందావు. పుణ్యాత్ముడివయావు. వంశం ఉద్ధరించగలిగావు. సంతోషంగా వెళ్ళు' అన్నాడు.

"అన్న చెప్పినప్రకారం లిఖితుడు వెళ్ళి బాహుదానదిలో మునకపెట్టగానే అతడిచేతులు యథాప్రకారం మొలుచుకువచ్చాయి. ఆశ్చర్యపోయాడతడు. సంతోషంతో అన్నదగ్గిరికి పరిగెత్తుకు వచ్చాడు.

* మనుస్మృతి. అ 8. శ్లో. 316, చూ. పురిపండా రామాయణం. కిష్కింధా కాండ. సర్గ - 18.

ఎర్రపద్మాల్లావున్న తనచేతులు చూపెట్టాడు. 'దీనికి ఆశ్చర్యమెందుకు తమ్ముడూ ?' అన్నాడు శంఖుడు – 'ఇది నాతపస్సు ప్రభావం. దైవ విశేషం. నువ్వు పాపం పోగొట్టుకున్నావు. శుచివయ్యావు. దేవుడికి నచ్చింది.'

"సుద్యుమ్నుడు కూడా తన పితృదేవతలతో సహా పరిశుద్ధుడయ్యాడు. అంచేత ధర్మరాజా, నువ్వుకూడా తగినట్టు దండనీతిప్రకారం ప్రజల్ని పరిపాలించు. నీతమ్ముడు చెప్పినమాట వేదసమ్మతంగా వుంది. 'రాజనీతి, దండనవల్లే కాని తల బోడిచేసుకుని సన్యసించడంవల్ల పొసగదు' అంటారు పెద్దలు. విచారం విడిచిపెట్టు. రాజ్యం పరిపాలించు. తృప్తి కలిగినట్టు గొప్పగొప్ప యజ్ఞాలు చెయ్యి" అంటూ ఇంకా ఇలా చెప్పాడు వ్యాసముని.

"అడవుల్లో మీరు వున్నప్పుడు పాపం, నీతమ్ముళ్లు ఎన్నో కోరికలు మనసులో పెట్టుకు దినాలు గడిపారు. దయలేకండా వీళ్ళని వొదిలెయ్యకు. నువ్వు రాజ్యంచేసి, వీళ్ళు అన్నిభోగాలు అనుభవించడానికి అవకాశం కలిగించు. అశ్వమేధం మొదలైన యజ్ఞాలు చెయ్యి. కీర్తి సంపాదించు. నీతమ్ముళ్లూ ఎన్నో యజ్ఞాలు చేస్తారు. ఆతరవాత ద్వంద్వాలు అతిక్రమించి బైటపడవచ్చు. విన్నావూ, మేం వెర్రివాళ్ళం కాం కదా ? నీమనస్సులోని మంచి తెలుసు మాకు. అతిథుల ఋణమూ, దేవతల ఋణమూ, పితృదేవతల ఋణమూ తీర్చకండా ఇది నీకు తగదు. ధర్మశాస్త్రం తెలుసుకుని, మనుషుల ఇంగితాలూ స్వభావాలూ చేష్టలూ ఎరిగి, వాళ్ళ మంచి గుణాలూ చెడ్డగుణాలూ గ్రహించి దండనీతి ప్రయోగించే రాజు సకలశుభాలూ పొందవచ్చు. ప్రజల ఆదాయంనించి ఆరోవంతు పుచ్చుకుంటూ, ప్రజలందరినీ దయతో తండ్రిలాగ పక్షపాతం లేకండా రాజ్యం పాలించడంవల్ల ముక్తి లభిస్తుంది. అంచేత దయ

పడకు. సంశయించకు. ఇలా కాకండా కొవ్వెక్కి, కామక్రోధాలు మనసులో పెట్టుకుని నడుచుకునే రాజుకి మాత్రం ప్రజలు చేసిన పాపంలో నాలుగోవంతు చుట్టుకుంటుంది, తప్పదు. న్యాయంగా అయితే శత్రువులతో కలిసినా కలవవచ్చు. కాకపోతే చంపడమే ధర్మం. ఏమంటే పాపకర్ములైన రాజులతో సంధి చేసుకోడం పాపం. రాజైనవాడు రాజ్యం అక్కర్లేకని, యుద్ధం మానవచ్చా? యుద్ధంలో జయించి, రాజ్యం ఏలుకోడంకంటె మించినధర్మం మరొకటి వుందా? రాజవంశంలో పుట్టిన నువ్వు 'యుద్ధం చెయ్యకండా వుండలేకపోయాను. దుర్యోధనుడితో సంధి చేసుకోక హింసకి పాలువడ్డాను' అనుకోడం అవివేకం. వెనకటికి హయగ్రీవుడు భూప్రపంచం యావత్తూ ఆక్రమించాడు. సమర్థతతో ప్రజల్ని పాలించాడు; పోషించాడు; దండించాడు; యజ్ఞాలు చేశాడు. అగ్గిలో నెయ్యి వేల్చినట్టు యుద్ధంలో శత్రువుల్ని ఆహుతిచేశాడు. తుదిని శరీరంమీాద ఆశ వొదిలిపెట్టాడు. ఉత్తమసిద్ధి పొందాడు. నిజంగా రాజులికి ఆటలవంటివి యుద్ధాలు. యుద్ధంలో చంపడమూ, చావడమూ, ప్రజాపరిపాలనచేస్తూ తగినట్టు దండించడమూ ఉత్తమక్షత్రియధర్మాలు. హింసఅన్న శంక విడిచిపెట్టు. అన్వీక్షకి, త్రయీ, వార్తా, దండనీతీ* — ఈ రాజవిద్యల్లో ప్రవీణులైనవాళ్ళ సహాయంతో అన్నివ్యవహారాలూ నిర్వహిస్తే మోక్షం కరతలామలకం అవుతుంది. చింత విడిచిపెట్టు" అన్నాడు.

అయినా తెలివుకోలేదు ధర్మరాజు. చికాకు వేసింది అర్జునుడికి. అయితే అది మొహంలో మాత్రం కనపడనివ్వలేదతడు.

"భర్తలు పోయి మొత్తుకుంటున్నారు స్త్రీజనం" వ్యాసముని మొహం చూస్తూ అన్నాడు ధర్మరాజు — "పిళ్ళ ఏడుపులూ, శోక

---

* అన్వీక్షకి : తర్క వేదాంతాలు తెలుపుతుంది. త్రయి : ధర్మార్థకామాం వివరిస్తుంది. వార్త : అర్థానర్థాలు బోధిస్తుంది. దండనీతి : మంచీచెడ్డా, న్యాయలు అన్యాయం వ్యక్తం చేస్తుంది — శుక్రనీతి, అ. 1. రాజకృత్యప్రకరణం.

వంతా పాలూ కళ్ళగించేస్తూ వుంటే రాజ్యమేలా ఏలేది? ఏలినంత మాత్రాన ఈ దుఃఖం ఎలా వొదులుతుంది?"

"దుఃఖం పోమ్మంటే పోతుందా?" అన్నాడు వ్యాసముని — "సుఖం రమ్మంటే వస్తుందా? సాధ్యమా ఇది. వెనకజన్మలో చేసుకున్న పాపపుణ్యాలబట్టి వస్తాయవి సుఖమూ, దుఃఖమూ రెండూ స్థిరం కావు. వాటి కాలంలో అవి వస్తూ పోతూ వుంటాయి. కాలం కలిసివస్తే బుద్ధిలేనివాడికైనా డబ్బు చేతికి వస్తుంది. కాని కాలం వస్తే ఎంతటి గొప్పవాళ్ళైనా సరే, చిల్లిగవ్వ సంపాదించలేరు. గాలీ, వానా, ఎండా, వెన్నెలా — ఇవి అన్నీ కాలంబట్టే పుడుతున్నాయి. బాగా ఆలోచిస్తే మంత్రాలూ, కళలూ, మందుమాకులూ కాలంబట్టే మేలు కలిగిస్తాయి. పద్మాలూ, కలువలూ వికసించడమూ, తీగెలు పువ్వులు పుయ్యడమూ, చెట్లు పళ్ళు పండడమూ, పక్షులూ మృగాలూ మదించడమూ ఇదంతా కాలంబట్టే జరుగుతుంది. చావుపుట్టుకలూ, హానివృద్ధులూ మొదలైన యీ వస్తువిషయాలూ కాలంబట్టే జరుగుతాయి. కనక నువ్వు విచారించవలిసిన పనిలేదు. లోగడ సేనజిత్తు అని వొక రాజు వుండేవాడు. అతడి కొడుకు చచ్చిపోయాడు. దుఃఖం ముంచుకువచ్చింది. తుదకి తనలో తానే తెలుసుకుని బుద్ధిమంతుల ఎదట ఇలా అన్నాడతడు.

"'తాను కొందరికి బాధకలిగించడమూ, కొందరిచేత బాధపడడమూ, లోకంలో వున్నదే. ఇవి రెండూ కాలంబట్టే కలుగుతాయి. జ్ఞానం కలిగిన మనిషి వొకళ్ళని బాధపెట్టాను అని సంతోషించడు. ఒకళ్ళు బాధపెట్టారు అని విచారించడు. ధనమూ, భార్యా, బిడ్డలూ, బంధువులూ పోయారని ఏడవడం తెలివితక్కువ. ఏడిస్తే మాత్రం కీడు తప్పుతుందా! పోయినవాళ్ళు వస్తారా? కనక ఏడవకూడదు. దుఃఖానికీ, భయానికీ లోకంలో ఎన్నో కారణాలున్నాయి. వాటికి పండి

తుడు మనస్సులో చోటివ్వడు. మూఢుడు మాత్రం అవి తప్పించుకో లేడు. దుఃఖంలో మునిగిపోతాడు. వినండి. సుఖమూ, దుఃఖమూ ఏదీ శాశ్వతం కాదు. శాంతికోరే మనుషులు సుఖంవస్తే సంతోషించనూ కూడదు. దుఃఖంవస్తే దుఃఖించనూ కూడదు. ఇదే తగినపని. కేవలం మూఢులైనవాళ్ళూ, బాగా వివేకం కలవాళ్ళూ సుఖంగా వుంటారు. మిడిమిడిజ్ఞానంతో తెలిసీ తెలియనివాళ్ళుమాత్రమే దుఃఖపడతారు. సందేహంలేదు.'

"ఇవీ సేవజిత్తు మాటలు. నిజంగా ఎంతో వివేకవంతుడతడు. పండితులు ఆదరించదగిన మాటలు చెప్పాడు. ఆ తడన్న మాటల అర్థం మనస్సుకి పట్టించుకో. విచారం విడిచిపెట్టు. ఇంకా విను.

"వర్ణాలూ, ఆశ్రమాలూ బాగా తెలుసుకుని, అవి చక్కగా నడిపించి రాజ్యం పాలించు. తగినవిధంగా దండనీతి నడిపించు. ఇదిగో ఇదీ నీకు తగిన వృత్తి.

"స్వర్గానికి వెళ్ళినా కూడా ప్రజలు ఎవడి గుణాలు పొగుడు తారో అతడే సత్పురుషుడు అంటారు పెద్దలు. అంతమందికీ ప్రియమైన రాజ్యపరిపాలన నీ కులధర్మం. అదే నీకర్తవ్యం. అదే ఉచితంకూడా" అన్నాడు.

"మునీంద్రా," దుఃఖంతో ఎత్తుకున్నాడు ధర్మరాజు — "నా కన్నతండ్రి అభిమన్యుణ్ణి ఎలా మరిచిపోయేది? ద్రౌపది అయిదుగురు కుమాళ్ళూ, అన్న కర్ణుడూ, విరాటరాజూ, ద్రుపదమహా రాజూ, ధృష్టకేతుడూ ఎలా తనువుకి రాకండా వుంటారు? చెప్పూ, ఎలా కలుగుతుంది నాకు శాంతి?

"చిన్నప్పుడు నన్ను ముద్దుగా తొడలమీద పెట్టుకుని లాలించిన తాతని భీష్ముణ్ణి చంపుకున్నాను. అర్జునుడి బాణాలు శరీరం చీల్చేస్తూవుంటే, అతడు శిఖండివేపు కన్నెత్తి చూడలేదు. కళ్ళారా

చూశా నది. ఎల్లప్పుడూ అది మనస్సు కాల్చేస్తూనే వుంటుం. అంతే కాదు, ఆస్థితిలోకూడా శిఖండిమీద అతడు బాణం వెయ్యకపోడం తలుచుకుంటే గుండె తరుక్కుపోతుంది. పరశురాముణ్ణి జయించిన బలవంతుడు. కాశీరాజుకూతుళ్ళకోసం లోకంలోని రాజులందరినీ గెలిచిన వీరుడు. అంతవాడు యుద్ధంలో తుళ్ళిపోడం ఊహించుకుంటే దుఃఖం పొర్లుకువస్తుంది. మూనాళ్ళ ముచ్చట రాజ్యంకోసం అంతటి కీర్తిశాలిని, వృద్ధసింహంలాంటి తాతయ్యని, వంశానికి తలమానికం వంటివాణ్ణి చంపాను. దుఃఖంతో మనస్సు కుంగిపోదూ, చెప్పూ?

“లోకమంతా పాదపూజచేసే గురుదేవుడు, దుఃఖంతో తన కొడుకుకోసం ఎంతో నమ్మి నన్ను అడిగాడు. ఏనుగుచావు మనసులో పెట్టుకుని, బతికున్న అశ్వత్థామ చచ్చిపోయాడు, నిజమే అని అబద్ధమాడాను. గురుద్రోహిని. రాజ్యం ఏలడానికి అర్హత ఎక్కడుంది నాకు? మునీంద్రా, చెప్పు. రాజ్యంకోసం ఆశపడి పాపం పోసుకున్నాను. గురువుని చంపుకున్నాను. నావంటి క్రూరాత్ముడు ఏగతికి పోతాడు చెప్పు?

“అన్న, మహాత్ముడు, కర్ణుడు. అతణ్ణి చంపించి ఏలుకున్న రాజ్యం, ఏంసుఖం కలిగిస్తుంది? బాధలపాలు చెయ్యదూ?

“మహావీరుడు ద్రోణాచార్యుడు కాస్తూ, మండుతూన్న అగ్నిహోత్రంలా వున్న పద్మవ్యూహం చూసి, ఇది ప్రాణాంతకం అని ఆలోచించకండా కొడుకుని చంపేశాను. సుభద్రా అర్జునులలాగ ఇంత దారుణం సహించిన తల్లీ తండ్రీ ఎక్కడైనా వుంటారా? అయ్యో, అభిమన్యుడంతవాడు లోకానికి రాజెందుకవుతాడు?

“దుఃఖానికి తగని ఇల్లాలు ద్రౌపది. మేరువుల్లాంటి అయిదుగురు కొడుకుల్ని యముడు పట్టుకుపోయి, కుంగిపోతూవుంది, ఎలా చూడనూ ఇది? ఎంతో కుసిల్లిపోతున్నాను. అయిదు కులపర్వతాలు

కూలిపోయి, పాడుపడిన భూదేవిలాగా వుంది ఆమె. గృహభారం నెమ్మదిగా ఎలా నిర్వహిస్తుంది?

"ప్రాయోపవేశంచేసుకుని ఈశరీరం వొదిలిపెట్టెయ్యాలని బుద్ధిపుడుతోంది. దుఃఖంతో వున్నాను. నన్ను కనికరించండి. సన్యసించి అడివికి పోనివ్వండి."

బంధుమరణదుఃఖంతో అలా వ్యాకులపడుతున్న అతణ్ణి వోదారుస్తూ మళ్ళీ అందుకున్నాడు వ్యాసముని.

"పుణ్యాత్ముడివి నువ్వు, ఇలా అనవచ్చా? నీవంటి ధైర్యవంతుడు ఇలా దుఃఖపడడంవల్ల పదేపదే చెప్పవలసివస్తోంది. మనసుపెట్టి నామాటవిను.

"ఏపదార్థాలైనా తరగడంకోసమే పెరుగుతాయి. పడిపోడంకోసమే ఎదుగుతాయి. ఎడబాటుకోసమే దగ్గిరచేరతాయి. నాశనంకోసమే పుడతాయి. దుఃఖంకోసమే సుఖపడతాయి.

"స్నేహితులు చేసినపని సుఖం కలిగిస్తుందనడమూ, శత్రువులు చేసినపని దుఃఖం కలిగిస్తుందనడమూ, ధనంవల్ల మంచిబుద్ధి కలుగుతుందనడమూ, సుఖాలన్నిటికీ అదే సాధనమనడమూ — ఇదంతా చిత్రచరిత్రుడైన విధి అనుకూలంగా వుంటేనే. అది లేకపోతే అంతా నీటిమీద రాతే అయిపోతుంది. అందుచేత ధర్మరాజా, దుఃఖంతో బాధపడకు. విధి నిన్ను ఏధర్మంకోసం పుట్టించాడో అది నడిపించు. ఏమంటే, నువ్వు విధిచేతి కీలుబొమ్మవే కాని నీకు నువ్వే ప్రభువ్వి కావు కదా!

"విదేహరాజు జనకుడు, తన వివేకం పరిపక్వం కాకముందు వొకప్పుడు బంధువియోగంవల్ల బాధపడి, ఇల్లువొదిలి వెళ్ళిపోడానికి సిద్ధపడ్డాడు. ఇంతలో అశ్మకుడని ఒక బ్రాహ్మడు అతడి దగ్గిరికి వచ్చాడు. జనకుడు అతణ్ణి తగినట్టు పూజించాడు.

"మహాత్మా, ధనమూ, బంధువులూ కలిగినప్పుడు సంతోషమూ, అవి పోయినప్పుడు దుఃఖమూ ఎలా కలగకండా వుంటాయో సెలవియ్యి" అనిఅడిగాడు.

"అశ్మకుడు ఇలా వివరించాడు.

"సుఖమూ, దుఃఖమూ రెండూ సంసారంలో అంటిపెట్టుకునే వుంటాయి. వాటికి లొంగిపోయినమనిషిఆత్మని, అవి మేఘాలు చెదరగొట్టిన గాలిలాగ చెడగొడతాయి. కేవలం సుఖమే అనుభవించేవాడు కానీ, కేవలం దుఃఖమే అనుభవించేవాడు కానీ లోకంలో లేడు. ఈవిషయం తెలుసుకోడమే దీనికి మందు. ముసలితనం రాకండా తప్పించుకోడం ఎవళ్ళకైనా తరమవుతుందా? చావకండావుండడం ఎవళ్ళకైనా శక్యమా? భూలోకమంతా ఏలిన మహారాజే అవుగాక వాడు! అంచేత మహారాజా, ఎప్పుడు ఏదివస్తే అది అనుభవించవలసిందే అనుకుని ధైర్యంగా వుండడమే తెలివైన పని. నరసాన్నాలూ, ఆసనాలూ, వాహనాలూ కాలంబట్టే లభిస్తాయి మనిషికి. కాలంబట్టే పోతూ వుంటాయి. కనక వాటిని నమ్ముకోకపోడమే మంచిది. మంచి ఉపాయం తెలిసిన వైద్యులు శాస్త్రాలు అధ్యసించి మందులు తయారు చేస్తారు. శరీరరోగాలు తెలుసుకుని రోగులికి చికిత్స చేస్తారు. రోగాలు కుదురుతున్నాయికదా! అయితే వైద్యులుమాత్రం రోగులు కాకండా వుండిపోతున్నారా? విధి ప్రతికూలమైనప్పుడు మనిషి చాకచక్యం ఎందుకూ పనికిరాదు. మంచివంశంలో పుట్టుకా, సౌందర్యమూ, బలమూ, సంపదా, భోగాలూ-ఇవన్నీ కాలంబట్టే కలుగుతాయి. గర్భదరిద్రులికి గంపెడు పిల్లలు పుడతారు. సిరీ, సంపదా వున్నవాళ్ళు వెయ్యి దేవుళ్ళకి మొక్కుకున్నా సంతానం కలగదు. దరిద్రులు కడుపుమంటతో రాళ్ళు తిన్నా అరిగించుకుంటారు. ఆగర్భ శ్రీమంతులు తిన్నతిండి తిన్నగా అరిగించుకోలేరు. అడదీ, తాగుడూ, జూదమూ,

వేటా — ఎంతమాత్రం కూడదు. ఇవి తెలిసి తెలిసీ, ఉపాయ మెరిగిన వాళ్ళుకూడా గీటివల్ల చెడడం కద్దు. విధికృత్యం ఇలాగే వుంటుంది. అంచేత ఆలోచిస్తే కష్టాలకి కారణాలు కనపడవు. బంధువులు కలగడమూ, వాళ్ళు గతించడమూ వరదలో కర్రపుల్లలు కలుసుకుని విడిపోడం వంటిది. సంసారంలో వందలూ వేలూ తల్లులూ, తండ్రులూ, భార్యలూ, కుమారులూ, అన్నదమ్ములూ గతించారు మనిషికి. అందులో ఎవళ్ళకోసం ఏడవడం? అంచేత అంతా అశాశ్వతమైందని భావించడమే తెలివైనపని. కాలం మహాసముద్రం. పుట్టుకా, ముసలితనమూ, చావూ ఇవే ఇందులోని మొసళ్ళు. లోకమంతా ఈమహాసముద్రంలో మునిగి వుంది. ఇది తెలుసుకున్నవాడు విచారం విడిచిపెడతాడు. ధర్మమార్గంలో నడుచుకుంటాడు. తనశరీరమే తనకి శాశ్వతంకాదు మనిషికి, బంధువులా శాశ్వతం? ఏడిస్తేమాత్రం చచ్చినప్రాణి తిరిగి వస్తుందా? మనస్సు మరింత బాధపడడం తప్ప మరో లాభంలేదు. కనక రాజా! విచారం విడిచిపెట్టు. నీ కులధర్మప్రకారం కర్మలు మొదలెట్టు. సత్పురుషుల సహవాసం చెయ్యి. పాపాలు పోగొట్టుకో. పవిత్రుడివి కా. లోకం పొగిడేనట్టు కీర్తి సంపాదిస్తావు. నామాట మనసులో పట్టించుకో' అన్నాడు.

"ఆశ్మకుడి ఉపదేశంతో వివేకం తెచ్చుకున్నాడు జనకుడు. అతణ్ణి సాగనంపి, తన కర్మలు తాను నిర్వహించడంకోసం ఇంటిదగ్గిరే వుండిపోయాడు. అంచేత ధర్మరాజా! నువ్వూ అలాగే విచారం విడిచిపెట్టు. ఉత్తమక్షత్రియుల పంథా అనుసరించు. రాజ్యం పాలించు. మరో ఆలోచన పెట్టుకోకు" అన్నాడు.

మాట్లాడలేదు ధర్మరాజు. అన్నగారి వైఖరి చూసి కృష్ణుడితో అన్నాడు అర్జునుడు — "కృష్ణా! బంధుమరణంవల్ల దుఃఖం

ముంచుకువచ్చి వివేకం హరించింది అన్నయ్యకి. బుద్ధిబలం వికల మైంది. తగినమాటలు చెప్పి నువ్వే ఓదార్చాలిప్పుడు."

అర్జునుడు అలా చెప్పడంతోనే శ్రీకృష్ణుడు ధర్మరాజు దగ్గిరికి వచ్చాడు. నమస్కారంచేసి, అతడి చెయ్యిపట్టుకున్నాడు. తామరపువ్వులాంటి మొహంతో కలకల్లాడుతూ ఇంపైనమాటలతో ఇలా ఎత్తుకున్నాడు :

"ధర్మరాజా ! పురుషుల్లో పెద్దపులివి నువ్వు. మనస్సు కష్టపెట్టుకుంటూ ఇలా విచారిస్తావెందుకూ ? మీబంధువులు పోరాటంలో అద్భుతమైన సాహసం చూపించారు. స్వర్గానికి వెళిపోయారు. ఈరాజుల సంగతంతా కల. రాజులమాటే ఎందుకూ, మనిషన్నవాడు ఎవడు చిరకాలం పుట్టికట్టుకు వూరేగుతాడు చెప్పూ ?

"వెనకటికి సృంజయుడని వొక రాజు వుండేవాడు. అతడు కొడుకుపోయి, ఎంతో దుఃఖంలో మునిగిపోయాడు. అప్పుడు ఇదిగో ఈనారదముని అతడికి పదహారుగురు రాజుల వృత్తాంతం చెప్పి ఓదార్చాడు" అంటూ నారదమునిని చూపించి, "ఈమహాత్ముడు అలా మరుత్తుడూ, సుహోత్రుడూ మొదలైన రాజుల ఘనకార్యాలు వివరించి, అంతటివాళ్ళకీ కూడా కాలం తప్పించుకోడం సాధ్యంకాకపోడం తెలియచెప్పాడు సృంజయుడికి. అభిమన్యుడు కాలంచేసి, నువ్వు విచారంతో వున్నప్పుడు జాలిపడి వ్యాసుడు నీకు అవి వివరించాడు. అదిగో ఆమాటలే నేనూ ఇప్పుడు చెప్తున్నాను, ఆలకించు" అంటూ పదహారుగురు రాజుల కథలూ చెప్పాడు. *

---

* చూ. ద్రోణపర్వం. పు. 1682.

శ్రీకృష్ణుడు ఇలా చెప్పడంతోనే "సృంజయుడి కొడుకు సువర్ణష్ఠీవి పుట్టుకా, అతడి చావూ లోగడ విన్నాను. అయినా వివరంగా వినాలనిపిస్తోంది, వినిపించు" అన్నాడు ధర్మరాజు.

"అవును," అనుకున్నాడు కృష్ణుడు — "సువర్ణష్ఠీవి కథ నారదుడికి సంబంధించినంతవరకే చెప్పాడు వ్యాసముని. ఆ కథలో పర్వతుడు కూడా వున్నాడు. అదంతా వినిపిస్తాను, విను.

పర్వత నారదుల కథ

"నారదుడి చెల్లెలి కొడుకు పర్వతుడు. పర్వతుడూ, నారదుడూ ఇద్దరూ భూలోకంలో తిరగడంకోసం కలిసి స్వర్గంనించి దిగారు. ఒకళ్ళ మనసులోని మాట వొకళ్ళకి దాచకూడదని ఇద్దరూ కూడబలుక్కున్నారు. దాస్తే శాపం పాలు కావాలని వొట్టు వేసుకున్నారు. అలా తిరుగుతూ వొకనాడు సృంజయుడి దగ్గిరికి వెళ్ళారు. ఎంతో భక్తితో వాళ్ళని పూజించాడు సృంజయుడు. 'మీ ఇంట కొన్నాళ్ళు వుండాలని వుంది. ఏమంటావు?' అన్నారు పర్వత నారదులు. 'అంతకంటేనా' అంటూ సంతోషించాడు సృంజయుడు.

"అతడికి వొక కుమార్తె వుండేది. ఆమె పేరు సుకుమారి. ఆమెని పిలిచి 'ఈ బిడ్డ మీకు పరిచర్య చేస్తుంది హాయిగా వుండండి' అన్నాడు సృంజయుడు. 'అమ్మా, దేవతలని ఆరాధించినట్టు వీళ్ళని ఆరాధించు' అని సుకుమారితో చెప్పాడు. అవసరమైన వస్తువులన్నీ సమగ్రంగా సమకూర్చాడు.

"అలా సుఖంగా మునీశ్వర్లు ఇద్దరూ సృంజయుడి ఇంట వుంటూ వచ్చారు.

"అందమైన సుకుమారి శరీరకాంతికి కొనుగుపెడుతున్న పాదాలూ, కనపడీ కనపడకుండా వింతగా పుట్టుకువస్తున్న నూగారూ,

ఏర్పడి ఏర్పడని కుచ్చుమీద పెనుకళలూ, సన్నని నడుమూ, పొటమరిస్తూ చుట్టూ జిగి ఎక్కుతున్న స్తనాలూ, చుట్టూ తెల్లగా మధ్య నల్లగా అందం పుట్టిస్తున్న నేత్రాలూ - తొలియవ్వనంలో నవనవలాడుతూ రాజకుమారి సుకుమారి, దగ్గిర తిరుగుతూ వుంటే నారదముని మనస్సు ఆమెమీద కరుగుతుంది. మన్మథబాధతో అతడి ధైర్యం దిగజారిపోయింది. ఆ విచారంతో బాగా చిక్కిపోతూ వచ్చాడతడు. లోలోపల బాధపడుతూ అది మేనల్లుడితో చెప్పడానికి సిగ్గుపడ్డాడు.

"మేనమామ అలా పాలిపోయిన మొహంతో దిగాలుపడి వుండడమూ, ఎప్పుడూ విచారంగా వుండడమూ కనిపెట్టాడు పర్వతుడు. ఏమా అని ఆలోచించాడు. దివ్యదృష్టితో చూసి తెలుసుకున్నాడు. 'మామా! ఒట్టుతప్పిపోయావు. నాపట్ల కపటం చేశావు కదూ! రాజకూతురుమీద మనసుపుట్టడం నాతో చెప్పావుకావు. దాచావు. శపిస్తున్నాను. కామం బలీయమైంది. కనక ఈ లేడికళ్ళ చిన్నదాన్ని వరించకండా నిలవలేవు నువ్వు. అయితే దీన్ని పెళ్ళిచేసుకున్న తరవాత నీమొహం కోతిమొహమైపోతుంది' అని శాపం పెట్టాడు. నారదుడు నొచ్చుకున్నాడు 'స్వర్గానికి వెళ్ళే శక్తిలేకండా వుండాలి నీకు' అని మేనల్లుడికి ప్రతిశాపం పెట్టాడు. పర్వతుడు అక్కణ్ణుంచి వెళిపోయాడు. ప్రజల పూజ లందుకుంటూ ఎక్కడెక్కడో తిరిగాడు.

"శాపం వచ్చినా రానీ అనుకున్నాడు నారదుడు. సుకుమారిని ఇమ్మని సృంజయుణ్ణి అడిగాడు. సమ్మతించాడు సృంజయుడు. సుకుమారిని నారదుడు పెళ్ళిచేసుకున్నాడు. మూడుముళ్ళూ ఇట్టే పడేసరికి కోతిమొహం తయారైంది నారదమునికి. అయితే అసహ్యించుకో

లేదు సుకుమారి. అన్నివిధాలా భర్తని సంతోషపెడుతూ వచ్చింది. పతివ్రతగా అతణ్ణి ఆరాధించింది.

"ఇలా వుండగా ఏదో పనిమీద వొకనాడు నారదుడు అడివికి వెళ్ళాడు. అక్కడ పర్వతుడు అవుపించాడు. నమస్కరించాడు. 'మామా! నువ్వు పెట్టిన శాపం మళ్ళించవూ?' అని ప్రాధేయపడ్డాడు. 'నువ్వు ముందు శపించావు. కనక నువ్వు ముందు మళ్ళించాలి' అన్నాడు నారదుడు, 'సరే,' అని అంగీకరించాడు పర్వతుడు ఇద్దరూ అలా రాజీపడ్డారు. ఒకళ్ళశాపం వొకళ్ళు మళ్ళించారు. అల్లుడూ మామలు కలిసి సృంజయుడి ఇంటికి వచ్చారు. నారదుణ్ణి చూసింది సుకుమారి. కోతిమొహం లేకపోడంతోనే ఇంకెవడో అనుకుంది. మాటాడకండా మొహం తిప్పేసుకుని లోపలికి వెళ్ళిపోయింది.

"నవ్వుతూ అంతా విప్పి చెప్పాడు పర్వతుడు. శాపాలూ అవీ మళ్ళించడమూ వివరించి 'ఇతడే నీ భర్త' అంటూ ఆమె సందేహం తీర్చాడు. ఇదీ నువ్వు అడిగిన కథకి పూర్వకథ. సువర్ణష్ఠీవి కథ స్వయంగా నారదుడే చెపుతాడు విను" అన్నాడు.

"అవును" ధర్మరాజువేపు తిరిగి ఎత్తుకున్నాడు నారదుడు— "కృష్ణుడు చెప్పింది నిజమే. సువర్ణష్ఠీవిచరిత్ర చెపుతాను, ఆలకించు.

సువర్ణష్ఠీవి కథ

"అలా నేనూ, అల్లుడు పర్వతుడూ సంతోషంగా సృంజయ రాజు ఇంట్లో వున్నాం. కొన్ని సంవత్సరాలు గడిచాయి. ఇక అక్కణ్ణుంచి వెళ్ళిపోదామని బుద్ధిపుట్టింది మాకు. సృంజయుణ్ణి ఆశ్రయించుకు వున్న బ్రాహ్మల ప్రార్థనతో ఆ రాజుకి ఉపకారం చెయ్యాలని

అతడిదగ్గిరికి వెళ్ళాం. 'ఏదైనా వరం కోరుకో' అన్నాం. 'మీరు సంతోషించడంకంటే నాకు కావలసిన వరా లేముంటాయి!' అన్నాడు సృంజయుడు.

"దేవతల్ని మించిన కొడుకు కావాలని వుంది నీకు" అన్నాం మేము — "కనక అలాంటి కొడుకునే కను" అన్నాం. దేవేంద్రుడి తేజస్సు కాపాడాలన్న అభిప్రాయంతో 'కాని అతడు చిరకాలం బతకడు' అన్నాడు మాపర్వతుడు. దానికి ఎంతో దుఃఖించాడు సృంజయుడు. 'ఇలా అన్నావేం మహాత్మా? నన్ను అనుగ్రహించాలికదా!' అని ప్రార్థించాడు. అయినా మాటాడలేదు పర్వతుడు. నాకుమాత్రం జాలివేసింది. 'రాజా! ఇంద్రుడివల్ల భయంలేకండా శాయశక్తులా నువ్వు కొడుకుని కాపాడు. అయినా అతడు కాలం చేస్తే నన్ను తలుచుకో. నేను చావు మళ్ళిస్తాను. నీకొడుకు మల మూత్రాలూ, ఉమ్మీ బంగారమవుతుంది. అతడి పేరు సువర్ణష్ఠీవి అవుతుంది. సంతోషించు' అని చెప్పాను. దాంతో, అతడి సంతోషానికి అంతంలేకపోయింది. మా దారిని మేం వచ్చేశాం.

"సృంజయుడికి అనుకున్నప్రకారం కొడుకు పుట్టాడు. వాడి మలమూత్రాలూ, ఉమ్మీ, కన్నీళ్ళూ, చెమటా అంతా బంగారంగా వుండేది. అలా పెరుగుతూ వుండేవాడు వాడు. ఇలా వుండగా సమయం కనిపెట్టి, మూర్ఖులు కొంతమంది దొంగలు ఆబాలుణ్ణి ఎత్తుకుపోయారు. నోట్లో గుడ్డలు కుక్కి అడివికి పట్టుకుపోయారు. ఒళ్ళంతా శోధించి, బంగారం దొరక్కపోడంతోనే చంపేశారు. పీనుగు పారేసి వెళ్ళిపోయారు.

తనకొడుకుని ఇంద్రుడే ఎత్తుకుపోయాడనుకున్నాడు సృంజయుడు. ఏడుస్తూ నన్ను తలుచుకున్నాడు. వెంటనే నేను వెళ్ళాను. ఇప్పుడు కృష్ణుడు చెప్పిన రాజుల విషయం చెప్పి చూశాను. విచారం

6

పోగొట్టాను. పిల్లాణ్ణి తెలివితక్కువగా దొంగలు చంపిన సంగతి చెప్పాను. “దొంగల మూఢత్వంవల్ల చచ్చి నరకానికి పోకూడదు నీకొడుకు. వాణ్ణి తెచ్చి నీకు గుళ్ళీ ఇస్తాను. విచారించకు” అన్నాను. మనస్సులోనే దీవించాను. అద్భుతంగా వెంటనే బతికి వచ్చేశాడు సువర్ణష్ఠీవి. సృంజయుడి సంతోషం ఇంతా అంతా కాదు.

“అతడి దగ్గిరనించి వచ్చేస్తూ, ఇదిగో ఇది ఇంద్రుడు చేసినపని కాదు. ముందు ముందు ఇతణ్ణి చంపడంకోసం కాసుకునే వున్నాడు ఇంద్రుడు. కనక కంటికి రెప్పలా కాపాడాలి. మరిచిపోకు” అని చెప్పాను.

“కొంతకాలం గడిచింది. సువర్ణష్ఠీవి తనని మించిపోతాడని సందేహించాడు దేవేంద్రుడు. అతణ్ణి చంపడానికి పూనుకున్నాడు. అయితే నన్నూ, పర్వతుణ్ణీ తలుచుకుని భయపడ్డాడు. బృహస్పతితో ఆలోచించాడు. అతడు ధైర్యం చెప్పాడు. భయంపోగొట్టాడు. స్వర్గంలో వుండడంవల్ల బుద్ధికలిగివుంది వజ్రాయుధం. దాన్నిచూసి, “నువ్వు పెద్దపులివై వెళ్ళు. సృంజయుడి కొడుకు సువర్ణష్ఠీవిని చంపేసిరా” అన్నాడు ఇంద్రుడు. పెద్దపులై బయలుదేరింది వజ్రాయుధం.

“అదేసమయానికి సిరిసంపదలతో సంతోషిస్తూ, ప్రియభార్యలతోనూ, కుమారుడితోనూ గంగవొడ్డున అడవుల్లో విహరిస్తున్నాడు సృంజయుడు. పువ్వులూ అవీకోసుకుంటూ, కేళీవినోదాల్లో తేలుతూ, మరో తలపు లేకండా వున్నాడతడు. వంచనతో అక్కడ వజ్రాయుధం పొంచుండి, వేషం మార్చుకుని, మదపుటేనుగులా నడుస్తున్న సువర్ణష్ఠీవిమీద పడింది. అతణ్ణి చీల్చేసి మాయమైపోయింది. చచ్చిన కుర్రాణ్ణి చూసి, కెవ్వున కేక వేసింది దాది. గోలుగోలుమంది.

భార్యలతో కూడా పరిగెత్తుకు వచ్చాడు సృంజయుడు. చచ్చిన కొడుకుని చూసి, అంతమందీ గుండెలు బాదుకు ఏడ్చారు.

"మళ్ళీ నన్ను తలుచుకున్నాడు సృంజయుడు. దేవేంద్రుడి మనసులోని కోపం పోగొట్టి, ఉత్తరక్షణంలో సృంజయుడి దగ్గిరికి వెళ్ళాను. సువర్ణష్ఠీవిని బతికించాను. సంతోషంతో రాజుతో కొంచెం సేపు మాటామంతీ ఆడుతూ గడిపి, అతను అనుమతించాక వెళిపోవచ్చాను.

"తండ్రి సంతోషించినట్టు నడుచుకున్నాడు సువర్ణష్ఠీవి. తండ్రి తరవాత రాజ్యానికి వచ్చాడు. మంచివాళ్ళని ఆదరించాడు. చెడ్డవాళ్ళని దండించాడు. యజ్ఞాలు చేశాడు. వెయ్యేళ్ళు రాజ్యం చేశాడు.

"విన్నావుకదూ, ధర్మరాజా! కృష్ణమూర్తీ, వ్యాసమునీ ఎంతో ఆదరణతో చెప్పిన మాటలు గొప్ప అర్థవంతమైనవి. వాళ్ళ మహోపదేశం మనస్సుకి పట్టించుకో. భూభారం వహించు. మహాకీర్తి కలుగుతుంది. ధర్మమూ పెరుగుతుంది" అన్నాడు.

మాటాడలేదు ధర్మరాజు. కనికరిస్తూ మళ్ళీ అందుకున్నాడు వ్యాసముని.

"క్షత్రియులకి ప్రజాపరిపాలన మించి ధర్మం మరొకటి లేదు. దానివల్లే, వేదాలు చెప్పిన బ్రాహ్మణకర్మలు చక్కగా సాగుతాయి. ప్రజాపరిపాలన లేకపోతే అవి చెడతాయి. అవిబాగా సాగితే పుణ్యం కలుగుతుంది. చెడితే పాపం చుట్టుకుంటుంది అంచేత ధర్మరాజా, ప్రజాపరిపాలన సాగించు" అన్నాడు.

"మీరు చెపుతూవుంటే అవుననీ, కాదనీ అనలేను" అన్నాడు ధర్మరాజు— "కాని రాజ్యకాంక్ష పట్టుకుని, చంపరాని వాళ్ళని ఎంతోమందిని చంపాను ఈక్రూరత్వం మనస్సు దహించేస్తూ వుంది. ఏం చెయ్యనూ?"

"చెయ్యడానికన్నా, మానడానికన్నా మనిషు లెవరయ్యా!" ధర్మరాజు మాటమీద పల్లీ అందుకున్నాడు వ్యాసుడు—"అంతా ఈశ్వరాజ్ఞవల్ల జరుగుతుంది. గొడ్డలి పట్టుకున్నవాడు చెట్టు నరుకుతూవుంటే గొడ్డలిదా పాపం? జనులు పాపం పొందరు. ఏమంటే అన్నిటికీ ఈశ్వరుడే కర్త. ఈనిశ్చయం మనసులో పెట్టుకుంటే చాలు. కర్మఫలం ఈశ్వరునిదే. ఈశ్వరార్పణంగానే, వేదాలు వివరించిన కర్మలు చేస్తారు తెలిసినవాళ్ళు. తనకి సరిపడక పోయినా సరే, కులధర్మమే ఉత్తమగతి కలిగిస్తుంది. తనకి ఇష్టంగా వుండినా కూడా పరధర్మం పాపమే అంటారు పెద్దలు. కనక నీ కులధర్మం నువ్వు పాలించు.

"పగవాళ్ళని చంపడం పాపం అని మనస్సులో బాధగావుంటే తగిన ప్రాయశ్చిత్తం చేసుకో. అంతేకాని సంసారం వొదులుకు పోతాననడం ఏం న్యాయం? కీడుకోసం చావడం మంచిదా?"

ఈమాటతో ధర్మరాజు వ్యాసముని మొహం చూశాడు "కొడుకులూ, మనవలూ, అన్నలూ, తమ్ములూ, తండ్రులూ, తాతలూ, మామలూ, గురువులూ, బంధువులూ, సఖులూ, బావలూ, మరుదులూ, పుణ్యాత్ములైన రాజులూ చచ్చిపోయారు. భర్తలూ కొడుకులూ పోయి, అన్నదమ్ములూ తండ్రులూ పోయి వాళ్ళ స్త్రీజనం దుఖంతో పసవి పసవి ప్రాణాలు విడిచిపెడతారు. కనక సూక్ష్మంగా విచారిస్తే స్త్రీవధపాతకం కూడా చుట్టుకుటుంది నాకు. ఈపాపాలు తుదముట్టి ఎలా బైటపడతాను అని కొట్టుకుంటున్న మనసుతో రాజ్యం ఎలా రుచిస్తుంది? ఉగ్రమైన తపస్సుతో శరీరం వొదులుకోడం తప్ప మరోదారి కనపడకండా వుంది నాకు" అన్నాడు.

"అదికాదు విను," తన బుద్ధినైపుణ్యం చూపుతూ అన్నాడు వ్యాసుడు "విచారం విడిచిపెట్టు. నువ్వు చెప్పిన వాళ్ళందరూ రాజ్యాల

కోసం ఆసపడి యుద్ధంచేసి చచ్చినవాళ్ళే. ఆధిక్యమూ, ప్రతాపమూ, పేరూ కోరి, ఈసుతో పోరాడి తెగిపోయినవాళ్ళే. ఎలాంటికర్మగతులు వాళ్ళకి చావుతెచ్చిపెట్టాయో నీకు తెలుసా? అదంతా యముడికి తెలుసు. ఎవడికి ఎప్పుడు కాలంతీరితే వాణ్ణి అప్పుడు చంపుతాడతడు. అది నువ్వు చేసినపనేకాదు. దీనికోసం విచారం పెట్టుకోడం వెర్రి. పైగా దీనికోసం ఇల్లు వొదిలి పోతాననడం అంతకంటే పెద్దవెర్రి.

"నేర్పుకలవాడు రకరకాలుగా ఆడిస్తే ఆడుతున్న బొమ్మల్లాగ కాలం ఎలా ఆడిస్తే అలా ఆడతారు మనుషులు. నీకూ పాపానికీ సంబంధం లేదు. విచారించకు.

"మనసులో దయకలిగి వుండడం మంచిదే. చచ్చిపోయిన రాజుల రాజ్యాలు అరమర లేకండా వాళ్ళ కొడుకులకే ఇయ్యి. కొడుకులు లేనిచోట కూతుళ్ళకియ్యి. దాంతో వాళ్ళ తల్లులు సంతోషిస్తారు. నీకూ తృప్తికలుగుతుంది. పుణ్యమూ, కీర్తీకూడాదక్కుతాయి.

"జ్ఞాతుల్ని చంపానే అని సందేహించకు. దేవేంద్రుడి తోడబుట్టువులే కదా దైత్యులు? రక్తం నదులు పారినట్టు నలిరేగిపోయి, వాళ్ళని చంపలేదూ అతడు? తునాతునకలు చేసి నరికి పారెయ్యలేదూ? మునులు అతణ్ణి సేవించడం మానేశారా? అతడిచేత యజ్ఞాలు చేయించడం మానేశారా? స్వర్గలోకం పరిపాలించడంలేదూ అతడు ధర్మరాజా! దేవేంద్రుడు రాక్షసుల్ని చంపినట్టే నువ్వూ, ధర్మవిరోధులూ ప్రజాకంటకులూ అయినవాళ్ళని చంపావు. పూజ్యమార్గమే అవలంబించావు. రాజధర్మం అనుసరించావు. వీరులైన తమ్ముళ్ళతో కలిసి భయంకరమైన యుద్ధంలో శత్రువుల్ని హతమార్చావు. అందుకనే మహామునులు కూడా సేవిస్తున్నారు నిన్ను. కావాలంటే ఇంద్రుడిలాగే యజ్ఞాలుచెయ్యి. రాజధర్మం ప్రకారం రాజ్యంచెయ్యి. మొట్టమొదట అశ్వమేధం చెయ్యి."

"మునీంద్రా" అంతా విని కలత తేరిన మనస్సుతో అడిగాడు ధర్మరాజు—"ఎలాంటి పనులు చేస్తే పాపం? ఏపాపానికి ఏది ప్రాయశ్చిత్తం?"

ధర్మాధర్మాలు

వ్యాసుడు—వేదాలు చెప్పిన పని చెయ్యకపోడమూ, చెప్పని పని చెయ్యడమూ ఇవే పాపాలన్నారు పెద్దలు. ఇది పాపానికి సామాన్యమైన నిర్వచనం. ఇక విశేషం చెపుతాను, విను.

"పొద్దు దూరుతున్నప్పుడూ గూకుతున్నడూ నిద్రపోడమూ, పరాయిస్త్రీతో పోడమూ, తగినవాడు ఇంటికి వచ్చినప్పుడు అతణ్ణి పూజించకపోడమూ, గురువులకి ఎదుటతిరగడమూ, గ్రామం పాడు చెయ్యడమూ, వేదాలు విక్రయించడమూ. రసాలు విక్రయించడమూ, సేవకుల్ని పోషించకపోడమూ, అబద్ధాలాడడమూ, అడివి కాల్చడమూ, తనకులధర్మం కాని పని చెయ్యడమూ, కులధర్మం వొదిలిపెట్టడమూ, వ్యర్థంగా పశువుల్ని కొట్టడమూ, బ్రాహ్మల సొమ్ము అపహరించడమూ, శరణన్న వాళ్ళని రక్షించకపోడమూ, బ్రాహ్మల్ని చంపడమూ, - ఇవన్నీ పాపాలే అన్నారు పండితులు.

"ఇక పాపాలమల్లేనే వుండి పాపాలు కానివి చెపుతాను. యుద్ధంలో ఆయుధం పట్టుకుని చంపడానికి వచ్చినవాణ్ణి, అతడు వేదాంతరహస్యాలు తెలిసిన పండితుడైనా సరే, చంపితే పాపంరాదు. బ్రాహ్మడి సొత్తు ఎత్తుకుపోతున్నవాణ్ణి చంపడంవల్ల పిసరంతా పాపం రాదంటారు ధర్మం తెలిసినవాళ్ళు. ప్రాణసంకటం వచ్చినప్పుడూ, మరో ఆహారం దొరకనప్పుడూ కల్లుతాగినా, అది కల్లు అని తెలియకండా తాగినా ఆపాపం అధికంగా ధర్మంచేస్తే పోతుంది గురువుల్ని రక్షించడంకోసమూ, పెద్ద ఆపద వచ్చినప్పుడూ బ్రాహ్మల సొమ్ము

తప్పించి ఇతర్ల సొమ్ము ద్రోంగతనంగా ఎత్తుకురావచ్చు, పాపంలేదు. ఒకళ్ళ ప్రాణం రక్షించడానికీ, పెళ్ళిసందర్భంలోనూ, గురుజనుల కార్యంలోనమూ, ఆడాళ్ళతో మంతనాలాడినప్పుడూ, ధనమంతా పోయినప్పుడూ అబద్ధంచెప్పినా పాపంలేదు.

"కలలో వీర్యస్ఖలనం జరిగినా బ్రహ్మచర్యం చెడదు. అగ్ని హోత్రంలో నెయ్యి హోమంచేస్తే ఆపాపం పోతుంది.

"అన్న పతితుడైనా, లేదా సన్యాసం పుచ్చుకున్నా అతడికంటే ముందు తమ్ముడు పెళ్లిచేసుకుంటే పాపంలేదంటారు పండితులు.

"ఆవులకోసం అడివి కాల్చినా, యజ్ఞంలో పశువు చంపినా, తెలియక అపాత్రుడికి దానంచేసినా, తగనిసేవకుణ్ణి పోషించకపోయినా పాపంలేదు.

ప్రాయశ్చిత్తాలు

"ఇక ప్రాయశ్చిత్తాల విషయం — తపస్సూ, దానమూ, తగిన పుణ్యకర్మలూ — వీటివల్ల పాపాలు పోతాయి. ఇవి సామాన్యమైనవి. విశేషంగా చెయ్యవలిసిన ప్రాయశ్చిత్తాలు చెప్తాను.

"బ్రాహ్మణ్ణి చంపినవాడు తాను చేసినవని చెప్పుకుంటూ తిరగాలి. మనిషిపుర్రెలో బిచ్చమెత్తుకుంటూ రోజుకి వొక్కపూట మాత్రం తినాలి. పుర్రె తగిలించినకర్ర పట్టుకోవాలి. బ్రహ్మచర్యం చేస్తూ కింద పడుకోవాలి. ఇలా పన్నెండేళ్ళుచేస్తే ఆపాపం పోతుంది.* కృచ్ఛ్రవ్రతం † చేస్తే ఆరేళ్ళలో పోతుంది. చాంద్రాయణవ్రతం

*చూ. గౌతమ ధర్మసూత్రాలు 3 4 4.

† మూడు పగళ్ళూ, తరవాత మూడు రాత్రిళ్ళు భోజనంచేసి, తరవాత మూడురోజులు అయాచితంగా దొరికింది మాత్రం తిని, తక్కిన మూడు రోజులూ ఉపవాసముండాలి. ఇలా పన్నెండు దినాలకి వొక కృచ్ఛ్రం పూర్తవుతుంది. ప్రాజాపత్యం, సాంతపనం, పరాకం. అతికృచ్ఛ్రం, పూర్ణకృచ్ఛ్రం, సౌమ్య

చేస్తే మూడేళ్ళలో పోతుంది. నియమంతో ఒకసారి భోజనం చేస్తే ఒక ఏడాదిలోనే పోతుంది. అశ్వమేధ యజ్ఞం చేస్తేమాత్రం శుభితులూ, వ్రతాలు ఏవీ అక్కరలేదు అశ్వమేధం పూర్తయాక, అవభృథజలంలో స్నానంచేసిన ఇతర పాపులు కూడా పరిశుద్ధులవుతారు. అలాంటప్పుడు అశ్వమేధంచేసినవాడు ముఖ్యంగా పరిశుద్ధుడై లోకపూజితుడు కావడంలో వింతేముంది ?

"పుష్టిగావున్న లక్ష అవులు కానీ,, వంద కాంభోజదేశంగుర్రాలు కానీ బ్రాహ్మలకి దానంచేసినా, లేదా బ్రాహ్మడిధనం ఇంకొకడు ఎత్తుకుపోతుంటే వాడితో పోరాడి చచ్చిపోయినా బ్రహ్మహత్యా దోషం పోతుంది.

"కల్లుతాగిన పాపం పోడానికి ప్రాయశ్చిత్తం : కల్లు నిప్పులా ఎర్రగా మరిగించి తాగాలి.[1] లేదా కళ్ళు మూసుకుని కొండ మీంచి పురకాలి. అగ్గిలో దూకాలి. మహాప్రస్థానం చెయ్యాలి.[2] అదీ కాకపోతే బృహస్పతిసవనం అనే యజ్ఞం చెయ్యాలి. మంచి భూదానమైనా చెయ్యాలి.

కృచ్ఛ్రం (చూ. గరుడపురాణం) శిశుకృచ్ఛ్రం కృచ్ఛ్రం అని వివిధరకాలు. చూ. మనుస్మృతి, అ. 11. శ్లో 211, గౌతమ ధర్మసూత్రాలు. 3 8. 1–25., యాజ్ఞవల్క్యస్మృతి. అ. శాం. 321

‡‡ ప్రతిదినం మూడ్పూటలూ స్నానం చేసి, పున్నమనాడు 15 కబళాలు తిని మర్నాడు కృష్ణపాడ్యమి మొదలువొక్కొక్క కబళం తగ్గిస్తూ చతుర్దశినాడు వొక్క కబళమే తినాలి. అమావాస్యనాడు ఉపవాసముండి, శుద్ధపాడ్యమి నించి వొక్కొక్క కబళం హెచ్చించి పున్నమనాడు 15 కబళాలు తినాలి. చూ. మనుస్మృతి అ. 11. శ్లో. 211., 217–319., ఆ. పరాశరస్మృతి అ. 10. శ్లో. 2.3. గౌ. ధ. సూ. 3 9. 1-18.

(1) చూ. మనుస్మృతి. అ 11. శ్లో. 90 గౌతమధర్మసూత్రాలు. 3. 5. 1. పరాశరస్మృతి. అ. 12.76

(2) చచ్చేదాకా చేసే తీర్థయాత్ర.

గురువు భార్యతో సంగమం చేసినవాడు కణకణా కాల్తూన్న ఇనప స్త్రీ విగ్రహం కౌగిలించుకోవాలి.[1] లేదా శిశ్నం కోసుకుని, చేత్తోపట్టుకుని ఆకాశం చూస్తూ చచ్చిందాకా నడవాలి.[2] లేదా గురువుకోసం యుద్ధంలో చచ్చినా, భక్తితో బ్రాహ్మలకి ధనం ధార పోసినా ప్రాయశ్చిత్త మవుతుంది.

బ్రాహ్మడి బంగారం దొంగిలించినవాడు అంత మరింత బంగారం అలాటిదే వినయంగా తిరిగి ఇచ్చుకోడమే ప్రాయశ్చిత్తం.

అబద్ధమాడిన పాపం, వొక సంవత్సరం పాటు నియమంగా వుండి, కృచ్ఛ్రవ్రతాలు చేస్తే పోతుంది.

వావిలేని స్త్రీతో పోయిన పాపం ఆరు నెలలు తడిబట్ట కట్టుకుని, బూడిదమీద పడుకుంటూ నియమంతో వుంటే పోతుంది.

పరాయి మగాడితో పోయి, పాపంతోవున్న ఆడది, కంచుపాత్ర బూడిదతో పవిత్రమైనట్టు బహిష్ఠ కావడంతోనే పరిశుద్ధురాలవుతుంది.

నరకరాని మాను నరికినా, చంపరాని జంతువు చంపినా, తానుచేసినపని చెప్పుకుంటూ మూనాళ్ళు గాలిమాత్రం తింటూ గడిపితే పాపం పోతుంది.

మితంగా భోజనంచేస్తూ, నిర్జనమైనచోట గాయత్రి జపంచేసుకుంటూ, తగినట్టు రాత్రిళ్ళు మేలుకుని ఏమరుపాటులేకండా గడిపితే పాపాలు పోతాయి. పుణ్యకర్మలు చేస్తూ, బ్రాహ్మలకి దానాలిస్తూ వుంటే చేసిన పాపాలన్నీ పోతాయి.

---

(1) చూ. గౌతమ ధర్మ సూత్రాలు. 3. 5. 9, ఔశనస్మృతి. అ 8. 22 మనుస్మృతి. 11. 103.

(2) చూ. గౌ. ధ. సూ. 3. 5. 10 ఔశన స్మృతి. అ. 8. 29., మను. 11. 104

అయితే ఈప్రాయశ్చిత్తాలు ఆస్తికబుద్ధీ, శ్రద్ధా, వినయమూ కలవాళ్ళకే. అవి లేకుండా ఎన్ని చేసినా పాపాలుమాత్రం పోవు.

ధర్మరాజా ! ఆస్తికబుద్ధీ, శ్రద్ధా, వినయమూ నీకు సహజంగానే వున్నాయి కనక తక్కువ ప్రాయశ్చిత్తాలతోనే నువ్వు పాపాలు పోగొట్టుకోవచ్చు. భారతవీరుల్ని చంపడమేకదా, పాపమని సందేహిస్తున్నావు? అది ధర్మగతికోసం చేసింది కనక, ఉత్తమ క్షత్రియ ధర్మం ప్రకారం ఆలోచిస్తే నీకు పాపం లేనేలేదు. అదీకాక, ఇప్పుడు నీ మనసులో పుట్టిన జాలీ, పశ్చాత్తాపమూ నిన్ను పరిశుద్ధుణ్ణి చేశాయి. అంచేత ప్రాణాంతకమైన తపస్సు నీకు అవసరం లేదు. కురుకులం తలమానికానికి మూలమైన ప్రజాపాలన సాగించు.

ధర్మరాజు – తాగరాని పదార్థాలేవి? తినకూడనివేవి? దానమివ్వడానికి తగనివాళ్ళెవరు?

వ్యాసుడు — గుర్రంపాలూ, లొట్టిపిటపాలూ, గాడిదపాలూ తాగకూడదు. బ్రాహ్మలూ మొదలైనవాళ్ళు వాటి చుట్టుపట్లకి వెళితేనే పాపం వస్తుంది. మనిషిపాలూ, ఈనిన పదిదినాల్లో ఆవుపాలూ తాగకూడదు. ప్రేతాన్నమూ, సూతకాన్నమూ, తలారి అన్నమూ, లంజకూడూ, ఆడాళ్ళని పెట్టుకు పసువృత్తితో బతుకుతున్న వాళ్ళఅన్నమూ, నృత్యమూగీతమూ వృత్తికలవాళ్ళఅన్నమూ, జూదగాళ్ళ అన్నమూ, హంతకుల అన్నమూ, వెలివేసినవాళ్ళ అన్నమూ, అన్నకంటే ముందు పెళ్ళిచేసుకున్నవాడి అన్నమూ, భట్రాజుల అన్నమూ తినకూడదు. పాచివస్తువులూ, ఎండిన పదార్థాలూ తినకూడదు.

కల్లుతో కలిపి తెచ్చిన పదార్థం, అది ఎంత మంచిదైనా సరే, మంచిచెడ్డ లెరిగిన పెద్దలు తినరు.

పులగమూ, పాయసమూ, అట్లూ, మాంసమూ దేవతలకి అర్పించకండా తినకూడదు. అందుకని ఇష్టంవచ్చినట్టు ఇవి వండుకు తినరు తినదగినవైనా అతిథుల్నీ, దేవతల్నీ, తల్లిదండ్రుల్నీ పూజించి కాని గృహస్థులు తినకూడదు యజ్ఞంలో మిగిలిన పదార్థాలు మాత్రమే అమృతం అంటారు పెద్దలు.

గృహస్థు అలుబిడ్డలతోనూ, బంధువులతోనూ సంబంధం వుంచుకుంటూనే, వాళ్ళమీద మమత లేకండా పరలోకం చూసుకోవాలి.

ఇక దానం చెయ్యకూడని వాళ్ళని చెపుతాను, ఆలకించు. నాట్యం చేసి సంగీతం పాడీ హాస్యం చెప్పుకునీ జీవించేవాళ్ళూ, దుష్టులూ, కుంటీ గుడ్డీ మొదలైనవాళ్ళూ, కుమతులూ, దొంగలూ, పిచ్చివాళ్ళూ నపుంసకులూ, క్రూరులూ, మాటలతో మనసపించేవాళ్ళూ తక్కువ వాళ్ళూ, వేదాలు చదవనివాళ్ళూ, నిజవృత్తి చెయ్యనివాళ్ళూ, దురాచారులూ దానం పట్టడానికి పనికిరారంటారు పెద్దలు. దీనులూ, ఆపదలో వున్నవాళ్ళూ ఎవరైనాసరే, దానానికి అర్హులు. నిందించదగిన అవగుణం కలవాళ్ళకి దయతలిచి దానంచేశామే కట్టు దానివల్ల ఫలం మాత్రం లేదు. ఇదీ పాత్ర నిశ్చయం. అపాత్రులకి దానంచేసి, పాపం పోగొట్టుకుందామనుకోడమూ, బండరాయి తెప్పకొయ్య చేసుకుని సముద్రం దాటుదామనుకోడమూ వొకటే. పుర్రెలోనూ, కుక్కతోలుతిత్తిలోనూ పోసిన పాలూ, నీళ్ళూ ఎందుకూ పనికిరానట్టు అపాత్రులకి ఇచ్చేదానం కూడా వృథా అయిపోతుంది. అంచేత ఇచ్చేచోట ముందు పాత్రని తెలుసుకోవాలి. నపుంసకుడికి కన్య నివ్వడమూ, బూడిదలో నెయ్యిపోసి హోమం చెయ్యడమూ, ఓటికడవలో నీళ్ళు పట్టడమూ, అపాత్రుడికి దానమివ్వడమూ వొకటే. బాగా ఆలోచిస్తే అపాత్రదానం కీడు కూడా

చేస్తుంది. అదే తగినవాడికిస్తే, ఇచ్చినవాడికీ పుచ్చుకున్న వాడికీకూడా మేలు కలిగిస్తుంది. అంచేత పుచ్చుకున్న వాడు ఉత్తముడైతేనే ఇచ్చిన దానం శాస్త్రసమ్మత మవుతుంది. అప్పుడే అది ఇచ్చినవాడికీ పుచ్చుకున్నా వాడికీ ఇహపరసాధక మవుతుంది.

ధర్మరాజా! నీకు నీతులు చెప్పడానికి పూనుకుని, మంచీ చెడ్డా సంక్షేపంగా చెప్పాను. ఇవి మనసుకి పట్టించుకుని విధిప్రకారం నడుచుకో.

ధర్మరాజు — నీదయవల్ల ఈ ఉపదేశం సంతోషం కలిగించింది. అయితే, పాపం గాకండా ధర్మమార్గం అవలంబించి రాజ్యతంత్రం ఎలా నడిపేది? ఆవిధానంకూడా దయచేసి సెలవియ్యి. రాజధర్మాలూ, తక్కిన వర్ణాశ్రమధర్మాలూ, ఆపద్ధర్మాలూ మొదలైన తెలుసుకో వలిసిన ధర్మాలు అన్నీ సెలవియ్యి. రాజ్యమూ, ధర్మమూ రెండూ పరస్పర విరుద్ధంగా కనిపిస్తున్నాయి. అందుకనే ఇలా విన్నవించుకుంటున్నాను.

సంతోషించాడు వ్యాసముని. "ఈమహారాజు భీష్ముడిదగ్గిరికి వెళ్ళాలి" నారదుణ్ణి చూస్తూ అన్నాడు — "ఆమహాత్ముడివల్ల అన్ని ధర్మాలూ వింటాడు."

"అవును. అదే మంచిది" అన్నాడు నారదుడు.

"కురు పితామహుడు భీష్ముడు మహా బుద్ధిమంతుడు" నారదుడు కూడా సమ్మతించడంతోనే ధర్మరాజుతో అన్నాడు వ్యాసుడు "దేవేంద్రుడు కూడా గౌరవించదగ్గవాడు కల్లా కపటం లేని మహా నీయుడు; పరశురాముడి విలువిద్యా మొదలైన సుగుణాలన్నీ అతడిలో మూర్తీభవించి వున్నాయి. గంగాదేవి కడుపు పంట అతడు. గొప్పవ్రతశక్తుడు. అన్నిధర్మాలూ అతడివేళ్ళమీద వున్నాయి. చ్యవనుడూ, మార్కండేయుడూ, వశిష్టుడూ మొదలైన మహాత్మా

జ్ఞులు ప్రేమతో అతడికి సర్వధర్మాలూ వినిపించారు. అన్నీ క్షుణ్ణంగా నేర్చుకున్నా డతడు. శాంతమూర్తి. అద్భుతచరిత్రుడు. తన ఇష్టం వచ్చినప్పుడు వొదిలిపెట్టడంకోసం ప్రాణాలు నిలుపుకున్నాడు. మను షుల్లో అంతవాడు ఎవడున్నాడు మరి?

"నువ్వంటే ఎంతో ప్రేమ అతడికి. అంచేత, ధర్మరాజా! అతడి దగ్గిరికి వెళ్ళు. అన్ని ధర్మాలూ తేటతెల్లంగా నీకు ఉపదే శిస్తాడతడు. ఇదే మా అభిప్రాయం. దీనివల్ల నీకు కీర్తి వస్తుంది. తగిన ధర్మమూ పెరుగుతుంది.

"ఆమహాత్ముడు పుణ్యలోకాలకి పోయే సమయం దగ్గిరపడు తోంది. ఆలస్యం చెయ్యకు, వెళ్ళు."

"అంతమంది బంధువుల్ని చంపి పాపం పోసుకున్నాను. ఆపూజ్యుడి ఎదటికి ఏ మొహం పెట్టుకు వెళ్ళనూ, తగుదునని! అదీకాక, కపటంలేని యుద్ధం చేసిన ఆగుణవంతుణ్ణి, కపటయుద్ధంలో కూల దోశాను. తిరిగీ ఆమహాత్ముడి మొహం చూసి, నాకు ధర్మం ఉపదే శించమని ఏనోరు పెట్టుకు అడిగేది?" అన్నాడు ధర్మరాజు.

"ఇంత బలవంత మెందుకూ?" అంటూ అందుకున్నాడు శ్రీకృష్ణుడు—"ఈమునీంద్రులు చెప్పినట్టు చెయ్యి, అన్ని గౌరవాలకీ పాత్రుడివి వవుతావు. విచారంతో ఏదైనా ఎందుకూ చెయ్యడం? ఈపాళాన ముందు హస్తినాపురం వెళ్ళు. తరవాత భీష్ముడి దగ్గిరికి వస్తే మంచిది. నీతమ్ములూ, బ్రాహ్మలూ, రాజ్యంలోని యావ న్మంది ప్రజలూ వానకోసం చూస్తున్న చాతక పక్షుల్లాగ నీకోసం ఎదురుచూస్తున్నారు. దయచూపి, ఇంతమందినీ ఆదరించు. అందరి కోరికా చెల్లించు" అని ప్రార్థించాడు.

అర్జునుడూ, ద్రౌపదీ, వ్యాసుడూ, నారదుడూ, దేవలుడూ, దేవస్థానుడూ, కృష్ణుడూ—ఇంతమందీ ఇన్నివిధాలా చెప్పిన మాట

లతో ధర్మరాజు మనస్సు తేలికయింది. రాజ్యం చేసే ఉత్సాహం మొలకెత్తింది. శిశిరఋతువు ఆరంభంలో వికసించిన పద్మంలాగ మొహం కలకల్లాడింది. వ్యాసుడూ మొదలైన మునులకి ప్రదక్షిణ పూర్వకంగా నమస్కరించాడతను. రాజ్యం పరిపాలించడానికి వాళ్ళ అనుజ్ఞపుచ్చుకున్నాడు. ఆశీర్వాదాలు పొందాడు. తమతమ నివాసాలకి వెళ్ళిపోయారు వాళ్ళు.

తరవాత క్రమంగా దేవబ్రాహ్మణపూజలు ముగించాడు ధర్మరాజు.

ఇంతలో "అక్కడక్కడ మరుగుపడున్న రాజులు వచ్చి కనిపెట్టుకు వున్నారు" అని కృష్ణుడు చెప్పాడు. విని సంసిద్ధుడయాడు ధర్మరాజు. గంధం పూసుగున్నాడు. ఆభరణాలు వేసుకున్నాడు. తెల్ల మడతలు కట్టుకున్నాడు. కొలువు తీర్చాడు. మణులూ, బంగారమూ, ఏనుగులూ, గుర్రాలూ, స్త్రీలూ కానుకలిచ్చారు రాజులు వాళ్ళందరిని సంతోషపెట్టాడు ధర్మరాజు

ఆరాజులూ, శ్రీకృష్ణుడూ, తమ్ముళ్ళూ, తక్కిన బంధువులూ, స్నేహితులూ, ధౌమ్యుడూ మొదలైన పెద్దలూ — ఇంతమంది మధ్యా కొలువులో చుక్కల్లో చంద్రుడిలాగ ప్రకాశించాడు ధర్మరాజు.

మర్నాడు వేకువనే లేచాడతను. కాల్యకృత్యాలు తీర్చుకున్నాడు. తెల్లగంధం పూసుకున్నాడు. తెల్లటి పూలదండలు వేసుకున్నాడు. తెల్లవస్త్రాలు కట్టుకున్నాడు. ఆభరణాలు పెట్టుకున్నాడు. కొత్త రథం సిద్ధంచేయించాడు. దానికి పదహారు తెల్ల గుర్రాలు పూయించాడు అమృతరథ మెక్కిన చంద్రుడిలాగ ఆరథ మెక్కాడు.

భీముడు సారథ్యం చేశాడు. అర్జునుడు తెల్లగొడుగు పట్టాడు. నకులుడూ, సహదేవుడూ చామరాలు వీచారు. దేదీప్యమానంగా

అవుపించింది రథం. అయిదుగురు అన్నదమ్ములూ ఆ రథంమీద పంచాగ్నులలాగ ప్రకాశించారు. సముద్రం ఘోషించినట్టు వొక్క సారి తూర్యధ్వనులు భోరుమన్నాయి.

హస్తినాపుర ప్రవేశం

ఇలా దివ్యంగా వెలిగిపోతూ బయలుదేరాడు ధర్మరాజు. ధృతరాష్ట్రుణ్ణీ, గాంధారినీ మంచిమంచి పల్లకీ లెక్కించి ముందు నడిపించారు. శైబ్యమూ, సుగ్రీవమూ, మేఘపుష్పమూ, వలాహకమూ— నాలుగుగుర్రాలూ పూనిన రథంమీద సాత్యకితో కూడా శ్రీకృష్ణుడు వెనక బయలుదేరాడు. అశ్వని పక్క మనోవేగంతో పరిగెత్తే గుర్రాలు పూనిన తెల్లరథంమీద యుయుత్సుడు బయలుదేరాడు. కుంతీదేవి మొదలైన రాణివాసం స్త్రీలని మేనాలమీద ఎక్కించి, తగిన వాహనమెక్కి విదురుడు వెనక నడిచాడు. సేనలతో కూడా నానాముఖాలా కొలిచి వెంట నడిచారు రాజులు. ఏనుగులూ, రథాలూ, గుర్రాలూ, కాల్బలమూ, తూర్యాలూ, వింజామరలూ, గొడుగులూ, జెండాలూ – ఓ దివ్యంగా నడిచింది ధర్మరాజు పయనం. భట్రాజులుస్తోత్రాలుచేశారు. పాఠకులు గీతాలు చదివారు. మాగధులు పాటలు పాడారు. తగినంత మెల్లిగా నడిచింది ఉత్సవం.

అలా వెళ్ళి హస్తినాపురంప్రవేశించాడు ధర్మరాజు. మహారాజు వస్తున్నాడని అంతకిముందే పట్టణంలో ధ్వజస్తంభాలకి బంగారం కలవ పువ్వుల దండలు వేలాడదీశారు. నగరద్వారాలకి అరిటిస్తంభాలూ, పోకచెట్లూ కట్టారు. పూర్ణకుంభాలూ పెట్టారు. ఊరంతా కస్తూరికల్లాపు చల్లారు. కర్పూరంముగ్గులు పెట్టారు. పూలదండలు వేలాడగట్టారు. పువ్వులు కానుకలుంచారు. పట్టణమంతా భూలోక స్వర్గంలా అలంకరించారు. పిల్లలనించి ముసలాళ్ళదాకా ముస్తాబు

లయారు. మంచిమంచి బట్టలు కట్టుకున్నారు. నగలు పెట్టుకున్నారు. గంధాలు పూసుకున్నారు. పూలదండలు వేసుకున్నారు. సంతోషం పుష్పొంగుతున్న జనంతో వీధులన్నీ కిటకిటలాడాయి.

రాజమార్గం చేరాడు ధర్మరాజు. మేడలమీంచి నిత్యపుణ్య స్త్రీలు సానులు మంచిముత్యాలు అక్షతలు చల్లారు. కల్పవృక్షాలనించి పూలవాన కురిసినట్టు అనిపించింది.

చూడవచ్చిన పౌరులూ, పల్లెటూళ్ళ ప్రజా ధర్మరాజుని చూసి, రకరకాలు చెప్పుకున్నారు:

"దిగ్విజయంచేసి ప్రతాపవంతుడైనా శత్రువులేలేరు ఈమహారాజుకి"

"రాజసూయం చేశాడు. బ్రాహ్మలకొంపలు బంగారంతోనూ, రత్నాలతోనూ నింపేశాడు."

"నిత్యవ్రతంగా సత్యంపాటించాడు. ఎన్నడూ దానికి భంగం రానివ్వలేదు."

"ధర్మతత్పరు డెవడయ్యా అంటే, ధర్మరాజే అని కోడై కూస్తోంది లోకం."

"బలంతో ధర్మయుద్ధం చేశాడు. శత్రువన్న పురుగు లేకండా ఏరి పారేశాడు."

ఇలా వెయ్యివిధాల పొగిడారు. భీముడూ, అర్జునుడూ, నకుల సహదేవులూ చూపిన బలాలూ, ఉపాయాలూ, ఓర్పులూ, సామర్థ్యాలూ, సాటిలేని సాహసకార్యాలూ ఎన్నోవిధాల పొగిడారు.

"వ్రతచర్యా, భాగ్యమూ, ధైర్యమూ, బుద్ధీ — ఎందులో చూసినా ద్రౌపదీదేవితో సాటివచ్చే మహారాణి లోకంలో లేదు" అన్నారు.

జనంకోట ఎక్కడచూసినా ఇవే మాటలు వినిపించాయి. ప్రతి ఇంటా ఈమాటలే ప్రతిధ్వనించాయి. చంద్రోదయంతో ఉప్పొంగిన మహాసముద్రంలాగ పట్టణమంతా గుబగుబలాడిపోయింది.

కోట సింహద్వారంచేరాడు ధర్మరాజు. ఎన్నో అన్ని మంగళ ద్రవ్యాలు పట్టుకుని తగిన బ్రాహ్మలూ, పుణ్యస్త్రీలూ ఎదురు వచ్చారు. అవన్నీ అందుకుంటూ లోపల ప్రవేశించాడు ధర్మరాజు. ఏనుగు మొగసాల దగ్గిర రథం దిగాడు. ధౌమ్యుణ్ణీ, ధృతరాష్ట్రుణ్ణీ ముందుపెట్టుకుని లోపలి లోగిలికి వెళ్ళాడు. గృహదేవతలని పూజించి, తిరిగి వెలపలి లోగిలికి వచ్చాడు. నగరదేవతలకి పూజలు చేయించడానికి తగినవాళ్ళని పంపాడు. బ్రాహ్మల్ని చూసి, బంగారమూ, ఆవులూ అవీ దానంచేశాడు. వాళ్ళ ఆశీర్వాదాలూ, శంఖాలూ, భేరీలూ మొదలైన తూర్యారవాలూ భూమీ, ఆకాశమూ ప్రతిధ్వనించాయి. అనంతరం యావన్మంది ప్రజలూ నిశ్శబ్దంగా ధర్మరాజు దర్శనంచేస్తూ నుంచున్నారు.

చార్వాకుడు

ఇంతలో చర్వాకుడని వొక రాక్షసుడు బ్రాహ్మడిలా అక్కడికి వచ్చాడు. దుర్యోధనుడి స్నేహితుడతడు. త్రిదండిసన్యాసి వేషంతో బ్రాహ్మలమధ్య నుంచుని ధర్మరాజుతో ఇలా అన్నాడు :

“మహారాజా! విను, బ్రహ్మలందరూ కలిసి నన్ను పంపారు. ‘ఏం రాజయ్యా ఇతడూ ధరంరాజు? పాపాల భైరవుడు. తండ్రనీ అన్నదమ్ముడనీ, కొడుకనీ కంకాగింకా లేకండా అందరిని చంపేశాడు. గురువనికూడా రవంత జంకాడు కాడు. వీణ్ణి తగలెయ్యా’ అని అనమన్నారు. ఇలా మంచివాళ్ళు అసహ్యించుకుంటున్న రాజ్యం ఎందు

కని నీకు? బంధువుల్ని చంపుకుని ఏం నొల్లుకుంటావు? పాపం పోసుకున్నావు అంతే "

ఈమాటలతో అక్కడి బ్రాహ్మలంతా నొచ్చుకున్నారు. ఒకళ్ళ మొహాలు వొకళ్ళు చూసుకున్నారు. " ఏమిటిది? " అంటూ క్షోభపడ్డారు.

సిగ్గుపడి తలవొంచుకున్నాడు ధర్మరాజు. చేతులు జోడించి నుదుటిమీద పెట్టుకున్నాడు.

" నమస్కారం చేస్తున్నాను. వేడుకుంటున్నాను నన్ను తిరస్కరించకండి. ఆదరించండి. మునుల అనుమతి పుచ్చుకుని, నిశ్చలమైన మనస్సుతో ఇక్కడికి వచ్చాను " అన్నాడు.

భయంతో కీడబడిపోయారు బ్రాహ్మలు.

" దేవా! ఈమాటలు మావల్ల పుట్టలేదు. ఇదేమీ తెలియనే తెలియదు మాకు. ఉత్తమ క్షత్రియధర్మంతో రాజ్యసంపద గడించావు నువ్వు. నీసిరి సుస్థిరంగా వుండాలి " అంటూ ఆశీర్వదించారు.

మాయసన్యాసిని చార్వాకుణ్ణి చూశారు. దివ్యజ్ఞానంతో ఆ అధముణ్ణి తెలుసుకున్నారు.

" వీడు రాక్షసుడు. దుర్యోధనుడి స్నేహితుడు. సన్యాసి వేషంలో వచ్చాడు. అతడికి మేలుచెయ్యడంకోసం ఈ తప్పుడుకూత కూశాడు. ఈకుక్క మొరిగిందని పాలసముద్రంలాంటి నువ్వు కలత పడకు. ధర్మాత్ములైన తమ్ములతో పూజ్యమైన సామ్రాజ్యం పరిపాలించు" అంటూ ఆదరించారు.

చార్వాకుణ్ణి చూసి, కోపంతో నిప్పులు కక్కారు. హుంకారం చేశారు. భయంకరమైన రాక్షసరూపంతో చచ్చి కింద కూలి పోయా

డతడు. బ్రాహ్మల తపశ్శక్తి తగిలి, పిడుగుపడిన చెట్టులా పడిపోయిన రాక్షసుణ్ణి చూశాడు ధర్మరాజు. సంతోషంతో కలకల్లాడాడు. గొప్పగా బ్రాహ్మల్ని పూజించి, సాగనంపాడు.

బ్రాహ్మల్ని పొగుడుతూ కృష్ణుడు ఇలా అందుకున్నాడు. "కృతయుగంలో చార్వాకుడు తపస్సుచేశాడు. బ్రహ్మ ప్రత్యక్షమయాడు. ప్రాణుల యావన్మందివల్లా భయంలేకండా వరంకోరాడు చార్వాకుడు. 'ఇచ్చాను, కాని బ్రాహ్మలకి అనిష్టం చెయ్యకండావుండు. ఎప్పుడు వాళ్ళకి అనిష్టమైనపని చేస్తావో అప్పుడే నీ అంతం అనుకో' అని వరమిచ్చాడు బ్రహ్మ. వరంపొంది విర్రవీగాడు చార్వాకుడు. దేవతల్ని నానా బాధలూ పెట్టాడు. వాళ్లు బ్రహ్మదగ్గిర మొరపెట్టుకున్నారు. 'నేను తెలిసే వాడికి వరమిచ్చాను' అన్నాడు బ్రహ్మ – 'దుర్యోధను డని లోకరాజుకి వాడు స్నేహితు డవుతాడు. అతడికి ఉపకారం చెయ్యడానికి వెళ్ళి బ్రాహ్మల మనస్సు బాధించేపని చేస్తాడు వాడు. వాళ్లకోపంతో చస్తాడు' అన్నాడు. అదిగో ఆ రాక్షసుడు ఇవాళ ఇక్కడికి వచ్చాడు. తనచెడ్డవల్ల బ్రాహ్మల దండనతో చచ్చిపడ్డాడు" అనిచెప్పి పీనుగు బైటికి తీయించాడు.

"మహారాజా!" ఇంకా ఇలా అన్నాడు కృష్ణుడు – "ఎదురుతిరిగివాళ్లని భస్మం చెయ్యి. ప్రజల్ని శ్రద్ధతో పాలించు. బ్రాహ్మల్ని రక్షించు. యావన్మందిబంధువుల్నీ, ఆశ్రితుల్నీ ఆదరించి వాళ్లకి సుఖవృత్తులు కల్పించు. వైభవ మనుభవించు. పట్టాభిషేకం చేసుకో. నిత్యకళ్యాణం పచ్చతోరణంగా పరిపాలించు."

ఇలా చెప్పి అభిషేకానికి అవసరమైన ద్రవ్యాలు తేవడం కోసం తగినవాళ్ళని నియమించాడు. వెలపలి పెద్దకొలువుకూటంలో ధర్మరాజుకోసం మహోన్నతమైన బంగారం సింహాసనం పెట్టించాడు.

అవసరమైన వాళ్ళందరికీ తగిన ఆసనాలూ అవీ ఏర్పరచడంకోసం అర్జునుణ్ణి నియమించాడు.

మనస్సులో ఏ కలంకమూ లేకండా తేరుకున్నాడు ధర్మరాజు. ధగధగా మెరిసిపోతున్న తన పీఠంమీద తూర్పు మొహంగా కూచున్నాడు. అతిడి కట్టెదట తళతళలాడుతున్న బంగారం ఆసనంమీద సాత్యకితో కలిసి కృష్ణుడు కూచున్నాడు. మణిపీఠాలమీద కుడివేపు భీముడూ, ఎడమవేపు అర్జునుడూ కూచున్నారు. వెనకవేపు ఎత్తూ, వెడల్పూ తక్కువగా వున్న బంగారం ఆసనాలమీద రెండువేపులా నకుల సహదేవులతో కుంతీదేవి కూచుంది. కృష్ణుడి కుడివేపు అగ్నిహోత్రంలా ప్రకాశిస్తున్న ఆసనంమీద ధృతరాష్ట్రుడు కూచున్నాడు. అతడి తూర్పువేపు ప్రకాశిస్తున్న పీఠాలమీద విదురుడూ, ధౌమ్యుడూ కూచున్నారు. ధృతరాష్ట్రుడి వెనక తగిన పీఠాలమీద గాంధారీ, యుయుత్సుడూ, సంజయుడూ కూచున్నారు.

అప్పుడు దయాబుద్ధితో కృష్ణుడు కృపాచార్యుణ్ణి తగినవిధంగా ధర్మరాజుముందు పెట్టాడు. యోగ్యమైన ఆసనమిచ్చి అతణ్ణిధౌమ్యుడి దగ్గిర కూచోపెట్టాడు.

తెల్లపువ్వులూ, అక్షతలూ, బంగారమూ, వెండీ, భూమీ ముట్టుకున్నాడు ధర్మరాజు.

పండితులూ, దేశదేశాల రాజులూ, పనులు చేయించే అధికారులూ, ధనం వసూలుచేసే ఉద్యోగులూ, ఎన్నోపనులుచేసే పరిచారికజనమూ, కోమట్లూ మొదలైన పౌరులూ, ముఖ్యులైన రైతులూ, పల్లెప్రజలూ, వీణలు వాయించేవాళ్ళూ, గాయకులూ, పిల్లంగోళ్ళు వూది వినోదాలు చేసేవాళ్ళూ, సానులూ యావన్మందీ గుంపులు గుంపులు వచ్చారు. ధర్మరాజు దర్శనం చేశారు. ఎవళ్ళకి తగినట్టు

వాళ్ళని సత్కరించాడు ధర్మరాజు అంతమందీ సంతోషించారు. ఎంతో వైభవమనిపించింది కొలువు.

ధర్మరాజు పట్టాభిషేకం

అభిషేకానికి అవసరమైన వస్తువులన్నీ వచ్చేశాయి. శ్రీకృష్ణుడి అనుమతి పొంది ధౌమ్యపురోహితుడు తూర్పుఉత్తరాల వేపుగా వేదిక అలంకరించాడు. దృఢమైన కోళ్ళతో రత్నాలు తాపిన బంగారం భద్రపీఠం ప్రతిష్ఠించాడు. దానిమీద పులితోలు పరిచాడు. పూజించాడు. బంగారం తీగెలు కట్టిన ఉత్కృష్టమైన మహాశంఖం తగిన స్థండిలం * మీద పెట్టి పూజించాడు. దానిమీదా, దానిచుట్టూ మట్టివి, బంగారానివి, వెండివి, రత్నాలతో చేసినవి కడవలు పెట్టాడు. వాటిలో గంగాజలం నింపాడు. అన్నిటికీ శుభప్రదమైన రత్నాలూ, చివుళ్ళూ, పువ్వులూ, పంచగవ్యమూ† వాటితో మంత్రపూర్వకంగా సంస్కారం జరిగించాడు. విర్యవంతాలైన వివిధ మంత్రాలు చదువుతూ, ఉత్తములైన బ్రాహ్మలతో కలిసి ధర్మరాజుని తీసుకువెళ్ళాడు. భద్రపీఠంమీద కూచోపెట్టాడు. శోభనంగా ముస్తాబైన ద్రౌపదిని అతడి ఎడమవేపు అదే పీఠంమీద కూచోపెట్టాడు. అగ్నిహోత్రంలో హోమకార్యం చేశాడు.

శుభలగ్నం రాగానే గంగాజలం నిండిన మహాశంఖం పుచ్చుకున్నాడు. "భూమికి మహారాజువి కా" అంటూ ధర్మరాజుని సంతోషంగా అభిషేకించాడు.

పవిత్రజలాలతో నిండిన కలశాల్లోంచి వొక ఉజ్జ్వలమైన పూర్ణకలశం ధృతరాష్ట్రుడికి అందించాడు ధౌమ్యుడు. అందుకుని సరైన

---

* మూరెడు చదరంగా ఇసుకతో చేసిన వేదిక, (వసిష్ఠసంహిత)

† ఆవుపాలూ, పెరుగూ, నెయ్యీ, పంచితమూ, పేడా.

మనస్సుతో, కలకల్లాడుతున్న మొహంతో అదిఎత్తి ధర్మరాజుని అభిషేకించాడు ధృతరాష్ట్రుడు. తరవాత పవిత్రాత్ములైన రాజులూ మరికొందరు అలాగే అభిషేకించారు. శంఖాలూ, తప్పెటలూ మొదలైన మంగళవాద్యాలూ, వీరుల సింహనాదాలూ వొక్కసారి చెలరేగాయి. ఇలా స్నేహితులందరూ సంతోషించినట్టు అభిషేకం చేసుకుని, సామ్రాజ్యపదవి పొందాడు ధర్మరాజు. దిక్కులేనివాళ్ళకీ, దీనులకీ, బ్రాహ్మలూ మొదలైనవాళ్ళకీ ఎన్నోవిధాల ధనం దానం చేశాడు.

పండితులైన బ్రాహ్మలూ మొదలైన ప్రసిద్ధపురుషులు ధర్మరాజుముందు నిలబడి "దేవా! దైవసహాయంవల్లా, పురుషప్రయత్నంవల్లా, మనుష్యశక్తికి మించిన విజయమూ, సామ్రాజ్యమూ సంపాదించావు. ఎంత గొప్పగా వుందిది!" అన్నారు.

"ఉండనీ, మాననీ మీలాంటివాళ్ళు నాలో గొప్పగుణాలున్నా యంటున్నారు. కనక పాండురాజు కుమాళ్ళమైన మేము ధన్యాత్ములం" అన్నాడు ధర్మరాజు. ధృతరాష్ట్రుణ్ణి చూపిస్తూ ఇంకా ఇలా అన్నాడు—"తండ్రయినా, గురువైనా, దేవుడైనా ఇదుగో ఇతడే మాకు. మీరు యావన్మందీ ఈ మహారాజు ఆజ్ఞప్రకారం నడుచుకోవాలి. ఇతడికి ప్రీతికలిగిస్తేనే వేనవేలు విధాలుగా మాకు ప్రీతికలిగించినట్లు. దేశంలోనిప్రజలూ, పట్నంలోని పౌరులూ, మీరూ వెనకటిలాగే ఈ మహారాజు దగ్గిర వినయంతో నడుచుకుంటేనే నాకు తృప్తి.

"అంతమంది జ్ఞాతుల్ని చంపుకున్నాను. అయినా ఈయనసేవ చేయడంకోసమే గృహస్థధర్మం స్వీకరించాను. ఈ ఐశ్వర్య మంతటికీ, మనకీ ఈ మహారాజే ప్రభువు. ఇదిమాత్రం మరిచిపోకండి."

"మీ ఇష్టంవచ్చినట్టు సుఖంగా వుండండి" అంటూ ధృతరాష్ట్రుడితోనూ, గాంధారితోనూ వినయంగా చెప్పి లోపలికి పంపిం

చాడు. పౌరులూ, పల్లెప్రజలూ, కృపాచార్యులూ సెలవుతీసుకుని సగౌరవంగా ఇళ్ళకి వెళ్ళారు.

భీముణ్ణి యువరాజు చేశాడు ధర్మరాజు. కర్తవ్యవిచారం కోసమూ, కార్యనిశ్చయంకోసమూ సంధీ విగ్రహామూ మొదలైన ఆరుగుణాలూ ఆలోచించడకోసమూ ప్రియమైనమాటలు చెప్పి విదురుణ్ణి నియోగించాడు. వెనకా ముందూ చూసి చెప్పడానికీ, ఆదాయ వ్యయాలు చూడడానికీ సంజయుణ్ణి ఏర్పరిచాడు. తిరగబడిన రాజుల్ని అదుపులో వుంచడానికీ, రాజ్యం విస్తీర్ణం చెయ్యడానికీ అర్జునుణ్ణి నియమించాడు. సేనల హెచ్చుతగ్గులు చూడడానికీ, భృత్యుల జీతాలు ఇవ్వడానికీ, కర్మకలాపాలు జరిగించడానికీ నకులుణ్ణి నియమించాడు. బ్రాహ్మణకార్యాలూ, వైదికకర్మలూ వాటికీ ధౌమ్యపురోహితుణ్ణి పెట్టాడు. "నాకు రహస్యరక్షకుడివై సర్వావస్థలలోనూ నాదగ్గిర నువ్వు వుండాలి" అంటూ సహదేవుణ్ణి ఆజ్ఞాపించాడు. అవసరమైన అధికారా లన్నీ కల్పించి ఎవళ్ళకి తగిన పనులు వాళ్ళకి అప్పగించాడు. యుయుత్సుణ్ణీ, విదురుణ్ణీ, సంజయుణ్ణీ చూసి, "గాంధారీ, ధృతరాష్ట్రుల యోగక్షేమాలు నేనెలా చూస్తానో అలాగ ప్రతిరోజూ మీరు చూడాలి. రాజ్యంలోనివాళ్ళ పనులూ, దేశప్రజల పనులూ మహారాజు ధృతరాష్ట్రుడికీ, మహారాణి గాంధారీదేవికీ నివేదించాలి. వాళ్ళు చెప్పినట్టు అన్నీ నడిపించాలి" అన్నాడు. ద్రౌపదిని వెంటపెట్టి తల్లి కుంతీదేవిని అంతఃపురంలోకి పంపించాడు.

ఇదంతా అయాక, తేనెకోసం ఆసపడి, పూసిన పద్మంమీదికి పరిగెత్తే తుమ్మెదల్లాగ, శ్రీకృష్ణుడి ముఖపద్మంమీదికి ప్రేమతోనూ, వినయంతోనూ పరిగెత్తాయి ధర్మరాజు చూపులు. అతణ్ణీ, సాత్యకినీ గౌరవంగా విడిదికి తీసుకువెళ్ళడానికి తమ్ముళ్ళని నియమించా డతను.

అలా అన్ని పనులూ చక్కపెట్టాడు ధర్మరాజు. యుద్ధంలో కాలం చేసినవాళ్ళందరినీ తలుచుకుని, బ్రాహ్మలతో ఆలోచించి బంధువులందరికీ విడివిడిగా గొప్పగా శ్రాద్ధకర్మలు చేయించాడు. భక్తితో రత్నాలూ, బంగారమూ దక్షిణ లిచ్చాడు. ద్రోణాచార్యులకీ, ద్రుపదమహారాజుకీ, అతడి బంధువులకీ, విరాటరాజుకీ, అతడి జ్ఞాతులకీ, ప్రత్యేకంగా కర్ణుడూ, అభిమన్యుడూ మొదలైనవాళ్ళకీ గొప్ప గొప్ప దక్షిణలూ వాటితో పరలోకక్రియలు నిర్వహించాడు. అంతకంటే ఘనంగా దుర్యోధనుడూ మొదలైనవాళ్ళకి ధృతరాష్ట్రుడిచేత ఆబ్దికక్రియలు చేయించాడు. తాను ఎరిగినవాళ్ళందరికీ శ్రాద్ధకర్మలు జరపడానికీ, బంధువులు లేని రాజులకోసం తగిన దానాలు చేయడానికీ ధౌమ్యుణ్ణి నియోగించాడు.

అంతేకాక బంధువులు యావన్మందికీ సద్గతులు కలగడంకోసం గొప్పగొప్ప చలిపందిళ్ళు వేయించాడు. సత్రాలు పెట్టించాడు. చెరువులు తవ్వించాడు. దేవాలయాలు కట్టించాడు. లోకంలో వున్న బ్రాహ్మలందరికీ ఆవులూ, బంగారమూ రకరకాల వస్తువులూ కోకొల్లలు భక్తితో పంచిపెట్టాడు.

ఇలా యావన్మంది బంధువులకీ, స్నేహితులకీ పరలోకక్రియలు జరిగించి, ఋణం తీర్చుకున్నాడు. లోకంమెప్పు సంపాదించాడు. కృతార్థుడయాడు. అఖండమైన సామ్రాజ్యం పరిపాలించడం మొదలెట్టాడు.

ఒకనాడు తగినసమయం చూసి, కృష్ణుడిముందు చేతులు జోడించి అందుకున్నాడు ధర్మరాజు.

"కృష్ణా! నీ మహానుగ్రహంవల్ల తండ్రితాతలనాటి పుణ్యమైన సామ్రాజ్యానికి ప్రభువు నయాను. కృతార్థుణ్ణయాను. సంతోషంగా వుంది. బావమరుదులని మమ్మల్ని దయచూశావు. ప్రేమతో

కంటికి రెప్పలా కాపాడావు. నాతో వాకడివై కలిసిమెలిసి తిరి గావు. మమ్మల్ని మన్నించావు. మంచీ చెడ్డా మరిచిపోయి, నీదగ్గిర చనువుతో మసులుకున్నాం. నీమహానుభావత్వమూ, నీమాహాత్మ్యమూ తెలుసుకోలేకపోయాం. నిన్ను పొగడడానికి మేమే పాటి వాళ్ళం?

"దామోదరా! నువ్వు ఆది పురుషుడి వని ఘోషిస్తున్న వేదాలు కూడా 'నువ్వు ఇలాంటి వాడివి' అని చెప్పలేకపోతున్నాయి. అలాంటప్పుడు ఇతరులా నీమహత్తు తెలుసుకుంటారు?

"పురుషోత్తమా! ఎన్నో పేర్లున్నాయి నీకు. పాపాలు పోగొడతా యవి. పుణ్యం ప్రసాదిస్తాయి. ముక్తిమార్గం చూపు తాయి. భుక్తీ, ముక్తీ అనుగ్రహించే నిన్ను ఇంద్రియాలు జయించిన మునులు భక్తిపూర్వకంగా ఎల్లప్పుడూ ధ్యానిస్తారు నమస్కారాలు చేసి అంతంలేని మహిమ సంపాదిస్తారు'' అన్నాడు.

"విష్ణూ! జిష్ణూ! వాసుదేవా! జనార్దనా! దామోదరా!" అంటూ ప్రసిద్ధమైన పేర్లతో స్తోత్రం చేశాడు.

సంతోషించాడు శ్రీకృష్ణుడు. ఎన్నో చెప్పి ధర్మరాజుని అభినందించాడు. కొలువులో వున్న వాళ్ళని సెలవిచ్చి పంపాక తమ్ముళ్ళ వేపు చూశాడు ధర్మరాజు.

"అడవుల్లో పడరానిపాట్లు పడ్డారు. విరాటరాజు కొలువులో చెయ్యరాని సేవచేశారు. ఎన్నో బాధలు పడ్డారు. శత్రువుల ఉగ్రమైన శస్త్రాలతో శరీరాలు గాయాలయాయి. అభేద్యమైన స్థైర్యంతో అన్నిదుఃఖాలూ నాకోసం సహించారు. నన్ను ధన్యుణ్ణిచేశారు. శ్రీకృష్ణుడి అనుగ్రంవల్ల లభించిన ఈజయశోభనం మీ మనస్సుకి

వచ్చినట్లు సుఖంగా అనుభవించండి. మెలకువతో రాజ్యాంగాలు ఏడూ* కనిపెడుతూ వుండండి" అన్నాడు.

ధృతరాష్ట్రుడి అనుమతి పుచ్చుకుని, దుర్యోధనుడి భవనం భీముడికిచ్చాడు. దుశ్శాసనుడిలోగిలి అర్జునుడికిచ్చాడు. దుర్మర్షణుడి మందిరమూ, దుర్ముఖుడి మందిరమూ నకుల సహదేవుల కిచ్చాడు. ఈభవనాలన్నీ ఎన్నో రత్నాలు తాపిన మేడలతోనూ, మండపాల తోనూ ఎంతో అందంగా వున్నాయి. దాసదాసీజనంతో నిండి వున్నాయి. ధర్మరాజుభవనంతో సమానమైన వైభవంతోవున్నాయి. అతడి భవనంకంటే కూడా అధికమైన ధనధాన్యాలతో తులతూగుతూ, సౌఖ్యంగా వున్నాయి. కుబేరుడి భవనంతో సమానమైన ధనసంపదతో వున్నాయి. అందమైన ఆడాళ్ళతో కలకల్లాడుతున్నాయి. ఇదిలేదూ అనకండా అన్ని వస్తువులతోనూ నిండివున్నాయి.

ఇదయాక విదురుణ్ణీ, యుయుత్సుణ్ణీ, సంజయుణ్ణీ చూసి "మీ మీ భవనాలు మీరు తీసుకోండి" అన్నాడు ధర్మరాజు, వృద్ధమహారాజు ధృతరాష్ట్రుణ్ణి, లోగడ అతడు సుఖంగా వుండిన పెద్దకోటలోని మేడలోకే పంపాడు. ఇలాభవనాలువిభజించి ఇచ్చాక, కృష్ణుణ్ణీ సాత్యకినీ అర్జునుడి భవనంలో విడిదిపెట్టించాడు. అందరినీ సాగనంపాక, తాను లోపలి లోగిలికి వెళ్ళి స్వేచ్ఛగా కాలం గడిపాడు. భీముడూ మొదలైనవాళ్ళు తమకి ఇచ్చిన భవనాల్లో సమస్తవైభవాలూ అనుభవిస్తూ సుఖంగా గడిపారు.

---

* రాజూ, మంత్రీ, స్నేహితుడూ, నగరమూ, రాష్ట్రమూ, కోశమూ, సేనా

శాంతిపర్వం

రెండో ఆశ్వాసం

ధర్మరాజు మనుగడ

సామ్రాజ్యం పొంది, మహా ఉజ్వలంగా ప్రకాశించాడు ధర్మరాజు. బ్రాహ్మణుల్ని, ఆశ్రితుల్ని, యాచకుల్ని వాళ్లు అడిగింది లేదనకుండా ఇచ్చి పోషించాడు. ధృతరాష్ట్రుడూ, గాంధారీ, విదురుడూ—ఈ ముగ్గురిపరంగా రాజ్యం సమర్పించాడు! "ఇంతటికీ మీరే ప్రభువులు. మీరు పంచిపెడితే అది చేస్తాను నేను, పంపెడితే అది తింటాను" అన్నాడు. నిత్యమూ వాళ్ళ అనుమతి పుచ్చుకునే తగినట్టు ప్రజల్ని పాలించాడు. పూర్వంకంటె వాళ్ళని అన్నివిధాలా సంతోషపెట్టాడు. భర్తలుపోయిన స్త్రీలని దుఃఖం కలగకుండా దయతో కనిపెట్టాడు. కృపాచార్యుడూ, యుయుత్సుడూ, సంజయుడూ, కౌరవమంత్రులూ — ఈ యావన్మందినీ గౌరవించాడు. తల్లి కుంతీదేవి శుశ్రూషలు చేశాడు. ద్రౌపదిని సంతోషపెట్టాడు. ధౌమ్యుడికి సకలసంపదలూ ఇచ్చాడు. అతడిద్వారా దేవపూజలూ, అతిథిసంతర్పణలూ, విదేశాలనించి వచ్చిన బ్రాహ్మల అర్చనలూ, దీనులా అనాథులా పోషణలూ జరిగించాడు. శ్రీకృష్ణుణ్ణి ఆరాధించాడు. పౌరుల్ని, పల్లెలవాళ్ళనీ సంతోషపెట్టాడు.

ఇలావుండగా ఒకనాడు ఉదయాన్నే కృష్ణుడి విడిదికి వెళ్లాడు

శ్రీకృష్ణుడి ధ్యానం

ధర్మరాజు వెళ్ళేసరికి రత్నాల బంగారం మంచంమీద కూచున్నాడు శ్రీకృష్ణుడు. బంగారంలో పొదిగిన ఇంద్రనీలమణిలా

వున్నాడతడు. ధగధగా మెరిసిపోతున్న ఆభరణాలతో చుక్కలతో వున్న ఆకాశంలావున్నాడు. పసుప్పచ్చటిపట్టువస్త్రంతో మేరుపర్వతం దాపున వున్న మేఘంలా వున్నాడు. వక్షస్థలంమీద వెలిగిపోతున్న కౌస్తుభమణితో సూర్యుడుఉదయిస్తున్న ఉదయపర్వతంలావున్నాడు.

చూసి, భక్తిపూర్వకంగా చేతులుజోడించాడు ధర్మరాజు. "కృష్ణా!" సంతోషంగా అడిగాడు - "రాత్రి సుఖంగా గడిపావా? మనస్సు కులాసాగా వుందా? దైవికమైన నీబుద్ధివల్ల ధర్మమార్గంలో సామ్రాజ్యం సంపాదించాను. ముల్లోకాలూ వ్యాపించిన విక్రముడివి నువ్వు. నీకటాక్షభాగ్యంవల్లే మూడులోకాల్లోనూగౌరవం పొందాను" అంటూ దగ్గిరికి వెళ్లాడు.

తగినవిధంగాంగా తాను అడిగిందానికి వొకదానికీ బదులు చెప్పలేదు శ్రీకృష్ణుడు. గాలీ, కదలికా లేని దీపంలా ధ్యానమగ్నుడై వూరుకున్నాడు. అది కనిపెట్టాడు ధర్మరాజు.

"ఏమిటిది? పంచభూతాలకీ ఆత్మఅయిన వాయువు బంధించి వుంది. ఇంద్రియాలు మనస్సులో అణిగివున్నాయి. ఇంద్రియాలూ, మనస్సూ బుద్ధిలో వొదిగించి, నాలుగోదారిని♦ ఇన్నీ స్థిరంగా జీవుడిలో కూర్చిపెట్టావు. ఈ పరమధ్యానం ఎంచేత కలిగింది? ఆశ్చర్యం!

♦ నాలుగోదారి (ప్రత్యాహారమార్గం) : ఇంద్రియ విషయాలుఇంద్రియాలలో కలపడం మొదటిమార్గం ఇంద్రియాలు మనసులో అణుచుకోడం రెండోమార్గం. ఇంద్రియాలూ, మనస్సూ బుద్ధిలో వొదిగించడం మూడోమార్గం. ఇవన్నీ యోగంలో నిలపడం నాలుగోమార్గం.

చరతాం చక్షురాదీనాం విషయేషు యథాక్రమం.
యత్ప్రత్యాహరణం తేషాం ప్రత్యాహారః ప్రకీర్తితః

ప్రత్యాహారమార్గం విపులంగా తెలుసుకోవాలంటే చూ. యోగతత్త్వం, నారద సంహిత మొ.

ఏ వింతా లేకండా లోకాలు నెమ్మదిగా వున్నాయికదా! ఇది నేను విన
గలిగిందే అయితే వినిపించు" అని ప్రార్థించాడు.

"నువ్వే శుగుకివి నువ్వే ముక్తుడివి. అంతటికీ నువ్వేకర్తవి.
నువ్వే ఆదిగతివి. నువ్వే అంత్యగతివి. నువ్వా వాక్కుడివే పురుషోత్తము
డివి. కృష్ణా! ప్రసన్నుడివి కా. నా సందేహం తొలిగించు" అని విన్న
వించాడు.

"భీష్ముడు నన్ను తలుచుకున్నాడు" చిరునవ్వుతో అన్నాడు
శ్రీకృష్ణుడు — 'అందుకే అతడి దగ్గిరకి పోయింది నా మనస్సు.
అతణ్ణి నవమాసాలూ మోసి గంగాదేవి పేరుపడింది. అతడు శిష్యు
డైనందువల్ల పరశురాముడికి గురుత్వం హెచ్చింది. అంతటి పరశు
రాముడూ అతడితో యుద్ధంచేసి ఇరవైమూడు దినాల్లో ఓడిపో
యాడు. కాశీరాజు కన్యలకోసం పోరాడి అంతమంది రాజులూ
అతడితో ఓడిపోయారు. నాలుగు వేదాలూ, ధనుర్వేదమూ,
మహాస్త్రాలూ అతడి వేళ్ళమీద వున్నాయి. అలాటి భీష్ముడు నన్ను
తలుచుకుంటున్నాడు.

"ఆరిపోతూన్న అగ్నిహోత్రంలా వున్నాడతను. పరలోకం
మీద చూపు పెట్టుకుని, ఇంద్రియాలు మనస్సులో అణచుకుని నన్ను
తలుచుకుంటున్నాడు.

"అంపశయ్యమీదంగి నన్నే శరణంటూ ఆశ్రయించి ముక్తి
కోరుతున్నాడు, ధర్మరాజా! విన్నావుకదూ, అందుకని అతడి
మీదికి పోయింది నా మనస్సు. ఇదీ నా ధ్యానానికి కారణం.

"భీష్ముడు వశిష్ఠుడిశిష్యుడు. జరిగిపోయిందీ, జరుగుతూవున్నదీ,
జరగబోయేదీ తెలిసినవాడు. అన్నివిద్యలకీ ఆధారభూతుడతడు.
అతడు అస్తమించడంతోనే లోకమంతా చంద్రుడు అస్తమించిన

రాత్రిలా అయిపోతుంది. అన్ని జ్ఞానాలూ నిలవనీడలేకండా అయిపోతాయి. అంచేత అతడి దగ్గిరికి వెళ్ళి నువ్వు అడగవలిసిన ధర్మాలు అడిగి తెలుసుకో. సంపూర్ణంగా సందేహాలు తీర్చుకో" అన్నాడు.

"అవును" గద్గదకంఠంతో అన్నాడు ధర్మరాజు— "భీష్ముడి గొప్పతనం యావత్తూ మునులు చెప్పగా లోగడే విన్నాను. అంతవాడే అతడు. నీతో కలిసి వెళ్ళి భక్తితో ఆయనదర్శనం చెయ్యాలని వుంది. నువ్వు రావడంతోనే ఆ మహాత్ముడు ఎంతో సంతోషిస్తాడు. ఉత్తరాయనం కోసం కనిపెట్టుకున్నాడాయన. పరబ్రహ్మస్వరూపుడివైన నీదర్శనం కోరుతున్నాడు. నా మీదిది అనుగ్రహంతోనూ, అతడి మీది ఆదరంతోనూ దయచెయ్యాలి నువ్వు."

పక్కనే వున్న సాత్యకిని చూశాడు కృష్ణుడు. — "రథం సిద్ధం చెయ్యమని దారుకుడితో చెప్పు" అన్నాడు. భీముణ్ణీ, అర్జునుణ్ణీ, సంజయుణ్ణీ పిలవమన్నాడు. అన్నగారు చెప్పిందంతా క్షణాలమీద చేశాడు సాత్యకి.

దారుకుడు రథం సిద్ధంచేశాడు. రత్నాల కాంతులతో అప్పుడే ఉదయిస్తూన్న సూర్యుడిలా ప్రకాశిస్తోంది రథం. సుగ్రీవమూ మొదలైన గుర్రాలు పూసి, గాలిలా ఎగిరిపోడానికి సిద్ధంగా వుంది. మంచి బలంగానూ, ఎంతో అందంగానూ వుంది.

భీష్ముడి స్తోత్రం

సరిగ్గా అదే సమయంలో వ్యాసుడూ, నారదుడూ, దేవలుడూ, దేవస్థానుడూ, వాత్స్యుడూ, వామదేవుడూ మొదలైన మహామునులు భీష్ముడిదగ్గిరికి వేళ్ళారు. వాళ్ళమధ్య గ్రహాలమధ్య చంద్రుడిలా అంపశయ్యమీద ప్రకాశిస్తున్నాడు భీష్ముడు.

శ్రీకృష్ణుణ్ణి నిష్ఠతో మనసులో నిలుపుకుని, చేతులు జోడించాడు. గంభీరమైన కంఠస్వరంతో ఇలా స్తోత్రం చేశాడతడు.

"శుచీ, హంసుడూ[1], శుచిమత్తూ[2], పరముడూ[3], పరమేష్ఠి అయిన పుణ్యమూర్తిని సేవిస్తాను. మునులూ, దేవతలూ స్వరూప మెరగని పురుషుణ్ణి, సర్వమూ తెలిసినవాణ్ణి సేవిస్తాను. దుఃఖాలకి మందు అని వేదాలు చెప్పగా పండితులు తెలుసుకునే పుణ్యమూర్తిని సేవిస్తాను. లోకాలన్నీ పుట్టీ, పెరిగీ, తనలో కలసిపోతూన్న మహాత్ముణ్ణి సేవిస్తాను. పక్షికి పంజరంలాగ, ముత్యాల పేరుకి దారంలాగ, పువ్వులదండకి నారలాగ ప్రపంచమంతటికీ ఆధారభూతుడైన శ్రీకృష్ణుణ్ణి సేవిస్తాను.

"హరిని, వెయ్యి తలలవాణ్ణి, వెయ్యి కన్నులవాణ్ణి, వెయ్యి పాదాలవాణ్ణి, వేదస్వరూపుణ్ణి, చిన్నవాళ్ళకంటే చిన్నవాణ్ణి, పెద్దలకంటే పెద్దవాణ్ణి దయాళుణ్ణి సేవిస్తాను. అమృతమయుణ్ణి ఋగ్వేదమూ, యజుర్వేదమూ, సామవేదమూ, ఉపనిషత్తులూ పొగుడుతున్న పురుషోత్తముణ్ణి, సత్యస్వరూపుణ్ణి, భక్తితో తెలుసుకోదగినవాణ్ణి స్మరిస్తాను. బ్రహ్మకర్మలూ, యజ్ఞాలూ, వేదాలూ రక్షించడం కోసం అరణిలో అగ్గిలాగ దేవకిగర్భంలో పుట్టిన వసుదేవ కుమారుణ్ణి స్థిరభక్తితో భజిస్తాను. ఒక్కడే పన్నెండుమూర్తులైనట్టు బంగారం రంగు గర్భం ధరించి అదితి కన్న సూర్యస్వరూపుణ్ణి, రాక్షససంహారుణ్ణి, విష్ణుమూర్తిని స్తోత్రం చేస్తాను.

"దేవతలకీ,పితృదేవతలకీశుక్లపక్షంలోనూ, కృష్ణపక్షంలోనూ అమృతపానం కలిగిస్తూ ప్రకాశించే చంద్రస్వరూపుణ్ణి, ఆత్మేశ్వరుణ్ణి శ్రీకృష్ణుణ్ణి సేవిస్తాను.

---

* 1. వ్యాపకుడు 2. లోకాలని పవిత్రం చేసేవాడు. 3. ఉత్తముడు 4. ఉత్తమస్థానంలో వున్నవాడు.

"విశ్వసృష్టిచేసే మునులు వెయ్యిసంవత్సరాలు చేసిన మహా యజ్ఞంలో కశ్యపబ్రహ్మ కన్న గుణత్త్వంతస్వరూపుణ్ణి శ్రీకృష్ణుణ్ణి తలుచుకుంటాను. కనపడుతూన్న క్షేత్రంలో (శరీరంలో) కనపడకండా వుండి వెలుగుతూన్న ఆత్మస్వరూపుణ్ణి, దామోదరుడైన శ్రీకృష్ణుణ్ణి స్తోత్రంచేస్తాను.

"ప్రకృతి వికృతులనే పదహారువికారాలూ *పొంది, ప్రకృతి వికృతిత్వం (చావు పుట్టుకలు) పొందనివాణ్ణిగా మునులు చూసేవాణ్ణి, సాంఖ్యస్వరూపిణ్ణి శ్రీకృష్ణుణ్ణి స్మరిస్తాను.

"లోపల సంచరించే వాయువులు అణిచిపట్టి, సోమరితనం లేకండా శాంతీ, దాంతీ కలవాళ్ళు పర్శించే అంతర్యామిని, యోగి స్వరూపుణ్ణి, పాలసముద్రంలో పవళించేవాణ్ణి శ్రీకృష్ణుణ్ణి సేవిస్తాను.

"ఇంద్రియాలు జయించిన శాంతులు జన్మజన్మాల పాపపుణ్యాలు వొదులుకుని పొందే ఆనందమూర్తిని, మోక్షస్వరూపుణ్ణి విష్ణుమూర్తిని స్మరిస్తాను.

"భూమి అతడి పాదాలు. అంతరిక్షంనాభి. స్వర్గం శిరస్సు. కళ్ళు సూర్యచంద్రులు. మొహం అగ్ని. దిక్కులు చేతులు. ఆమహా కాయుణ్ణి, విశ్వరూపుణ్ణి, హరిని స్మరిస్తాను.

"ప్రాణికోటి యావతూ మింగేసి. ఈలోకాలన్నీ నీటిమయం చేసేసి, ఆత్మవశం చేసుకుని బాలుడై, నీళ్ళలో తేలేమాయాస్వరూపుణ్ణి కృష్ణుణ్ణి తలుచుకుంటాను. తలవెంట్రుకలలో మేఘాలూ, అవయవాల సంధుల్లో నదులూ, కడుపులో సముద్రాలూ వున్న దేవదేవుణ్ణి, జల స్వరూపిణ్ణి దేవకీదేవి కుమారుణ్ణి శ్రీకృష్ణమూర్తిని సేవిస్తాను.

---

* జ్ఞానేంద్రియాలు అయిదూ, కర్మేంద్రియాలు అయిదూ, మనస్సూ, బుద్ధీ, అహంకారమూ, రజోగుణమూ, సత్వగుణమూ, తమోగుణమూ.

"ముఖమూ, బాహువులూ, తొడలూ, కాళ్ళూ బ్రహ్మ క్షత్రియ వైశ్య శూద్రుల జన్మస్థలాలైన మహామూర్తిని, నాలుగు కులాల స్వరూపుణ్ణి, విష్ణుమూర్తిని స్తోత్రం చేస్తాను.

"మాసాలూ, ఋతువులూ, ఆయనాలూ, సంవత్సరాలూ అయి, చివరికి సృష్టిప్రళయంచేసి, ప్రకాశించే కాలస్వరూపుణ్ణి, యోగేశ్వరుణ్ణి, శ్రీకృష్ణుణ్ణి సేవిస్తాను.

"మునులూ, దేవతలూ అనంతుడంటూ పొగుడుతున్న శేష మూర్తిని, జగత్తుకి ఆధారభూతుడైన విష్ణుదేవుణ్ణి, కృష్ణుణ్ణి భక్తితో ప్రార్థిస్తాను.

"ఆదిత్యులూ, మరుత్తులూ, రుద్రులూ మొదలైన దేవతలు యావన్మందీ అవయవాలైన దేవుణ్ణి దేవస్వరూపుణ్ణి, కృష్ణుణ్ణి వేడుకుంటాను.

"అన్నిటిలోనూ అతడే వున్నాడు. అన్నీ అతడిలోనే వున్నాయి. అన్నీ అతడివల్లే జరుగుతున్నాయి. ఆ స్వరూపుణ్ణి, వృష్ణికుల శ్రేష్ఠుణ్ణి కృష్ణుణ్ణి ఆశ్రయిస్తాను.

"మత్స్యావతారమెత్తి, పాతాళంనించి వేదాలు తెచ్చి బ్రహ్మ కిచ్చి, దేవతల సన్మానం పొందిన కృష్ణుణ్ణి సేవిస్తాను.

"కూర్మావతారమెత్తి, అమృతమథనమప్పుడు తేలికగా మందరపర్వతం మోసి దేవతల మేలుచేసిన కృష్ణుణ్ణి ప్రార్థిస్తాను.

"నరసింహావతారమెత్తి, ఘనుడైన హిరణ్యకశిపుణ్ణి కరుకు గోళ్ళతో చీల్చేసిన తేజోమూర్తిని, స్వయంభువుణ్ణి, కృష్ణుణ్ణి ప్రార్థిస్తున్నాను.

"వామనావతారమెత్తి, ఉద్ధోలమైన బలవంతుణ్ణి బలిచక్ర వర్తిని అడగదొక్కి ముల్లోకాలూ ఆక్రమించిన అద్భుతమూర్తిని కృష్ణుణ్ణి ప్రార్థిస్తున్నాను.

“పరశురామావతారమెత్తి, జమదగ్ని మునికి జన్మించి, ఇరవై ఒక్కమార్లు రాజుల్ని తెగనరికిన క్రోధస్వరూపుణ్ణి ప్రార్థిస్తున్నాను.

“శ్రీరామావతారమెత్తి, దశరథమహారాజు కుమారుడై, శత్రుభయంకరుడైన రావణుణ్ణి లిప్తలో చంపేసిన క్షాత్రస్వరూపుణ్ణి కృష్ణుణ్ణి ప్రార్థిస్తున్నాను.

“బలరామావతారమెత్తి, నాగలీ, రోకలీ పట్టుకున్న దయామూర్తిని, రోహిణీదేవి కొడుకుని, తెల్లశరీరంతో మేఘంలాంటి వస్త్రాలు కట్టుకుంటున్న శూరుణ్ణి, ప్రాణుల కష్టసుఖాలు విచారిస్తూ, మహాభోగా లనుభవిస్తున్న దేవుణ్ణి కృష్ణుణ్ణి ప్రార్థిస్తున్నాను.

“కృష్ణావతారమెత్తి, క్రీడకోసం యదువంశంలో వసుదేవుడి కుమారుడై పుట్టి, దుర్మదులైన రాక్షసుల్ని చంపి, అర్జునుడికి సారథ్యంచేసి ముల్లోకాలూ పొగిడినట్టు దేవతలా, మునులా సన్మానం స్వీకరిస్తూ, భూభారం తొలిగించిన చక్రధరుణ్ణి కృష్ణుణ్ణి ప్రార్థిస్తున్నాను.

“కల్క్యవతారమెత్తి, కలికాలంలో చెడిన ధర్మం తిరిగి నిలపడంకోసం గుర్రమెక్కి, మ్లేచ్ఛులందరినీ వూడ్చిపారేసే శుభచరిత్రుణ్ణి కృష్ణుణ్ణి ప్రార్థిస్తున్నాను.

“నశించే ప్రాణికోట్లలో నాశనంలేకండా వుండి వెలుగుతూ కర్మసాక్షిగా వున్న సూక్ష్మస్వరూపుణ్ణి, స్థిరజ్ఞానమూర్తి కృష్ణుణ్ణి తలుచుకుంటాను.

“పరమేశా! పుణ్యమూర్తీ! సుబ్రహ్మణ్యా! భక్తవత్సలా! మహాదేవా! విశ్వప్రకాశకరణా! హృషీకేశా! వరదా! నారాయణా! పుండరీకాక్షా! హిరణ్యనాభా! అన్నిలోకాలూ నమస్కరిస్తున్న పాదపద్మాలు కలవాడా! యజ్ఞస్వరూపా! అచ్యుతా! అమృతస్వరూపా! జోహారు. నన్ను దయచూడు ప్రభూ! అవిసిపువ్వురంగు

పట్టువస్త్రం ధరించిన నిన్ను తలుచుకున్న వాళ్ళకి ఎప్పుడూ, ఎక్కడా ఎందులోనూ భయముండదు. సర్వశుభాలకీ నువ్వే ఆధారం కదూ !

"మంగళమూర్తి విష్ణుదేవుడు మహామంగళమూర్తి మధు వైరి. మంగళమూర్తి శ్రీకృష్ణుడు. సర్వమంగళమూర్తి గరుడధ్వజుడు. నారాయణుడు. అతడిపాదాలే పరబ్రహ్మం : పరమపదం ; సత్యం ; తపస్సు. అవి పూజించినవాళ్ళకి ధర్మమూ, అర్థమూ, కామమూ, మోక్షమూ నాలుగు పురుషార్థాలూ సిద్ధిస్తాయి.

"అగ్నిహోత్రం విష్ణుస్వరూపం. హవిస్సూ విష్ణుస్వరూపమే. అంతా విష్ణుస్వరూపంగానే చూస్తున్నాను. అంచేత ఎక్కడా కల్మషమే కనపడలేదు నాకు.

"కృష్ణా ! కృష్ణా ! నిన్ను శరణు వేడుతున్నాను. నీభక్తుణ్ణి. మోక్షం కోరుతున్నాను. నన్ను దయచూడు. నాకు ఏదిమేలైన చోటో అదిప్రసాదించు ప్రభూ !

"తపస్సుకీ, విద్యకీ ఆధారమైనవాణ్ణి, చావూ పుట్టుకాలేనివాణ్ణి. యజ్ఞస్వరూపుణ్ణి కృష్ణుణ్ణి వాఙ్మయ యజ్ఞంతో పూజించాను. ఆ జనార్దనుడు నాభజనతో ప్రీతుడు కావాలి."

ఇలా ఎంతో స్తోత్రంచేశాడు భీష్ముడు. శ్రీకృష్ణుణ్ణిపూజించాడు. "నమఃకృష్ణాయ" (కృష్ణుడికి నమస్కారం) అంటూ తలవొంచి భక్తితో మొక్కాడు.

భీష్ముడు చేసిన ఈస్తోత్రం శ్రేష్ఠమైంది మునులు పొగిడింది. ఇది అమృత సముద్రం వంటిది. ముక్తి కలిగిస్తుంది ఉత్తమోత్తమమైన ఈస్తోత్రం చదివినా, విన్నా, గానినా సిరీ, ఆయువూ, కీర్తి కలిగిస్తుంది.

ఇలా కృష్ణుణ్ణి స్తోత్రంచేసి కళ్ళు మూసుకుని, శాంతంగా వూరుకున్నాడు భీష్ముడు. అక్కడే చుట్టూవున్న పరమమునులు కూడా దద్గదకంఠంతో కృష్ణుణ్ణి కీర్తించారు.

ఇక్కడ కృష్ణుడు భీష్ముడి భక్తికి సంతోషించాడు. అతడి మన స్సులో దివ్యజ్ఞానం కలిగినట్టు అనుగ్రహించాడు. దయతో పానుపు దిగాడు. ధర్మరాజు మొహంచూసి, "పద, భీష్ముడి దగ్గిరికివెళదాం" అన్నాడు. సర్వపరికరాలతోనూ రథమెక్కాడు తన వెనక సాత్యకిని కూచోపెట్టుకున్నాడు.

ధర్మరాజూ, అర్జునుడూ వొక రథ మెక్కారు. భీముడూ, నకుల సహదేవులూ వొకరథ మెక్కారు. కృపుడూ, యుయుత్సుడూ వొక రథమెక్కారు.

రథాలు బయలుదేరాయి. రథచక్రాల చప్పుడు దిక్కులు ప్రతి ధ్వనించింది. తగినపరివారమూ వెంటనడిచింది.

కురుక్షేత్రం సమీపించాయి రథాలు. ఎముకలూ, తలవెంట్రు కలూ, ఏనుగుల కుంభస్థలాలూ, గుర్రాల కళేబరాలూ, రథాల ముక్కలూ, నవరత్నాలు తాపిన బంగారం నగలతో ముక్కలైన నర కపాలాలూ పడి, ప్రేతపతి అనుభవించి విడిచిన కల్లుపెంటలా వుంది కురుక్షేత్రం.

"దూరంగా అవుగో అయిదు మడుగులు అవుపిస్తున్నాయి చూడూ," కురుక్షేత్రం చేరడంతోనే ధర్మరాజుతో అన్నాడు శ్రీకృష్ణుడు – "వాటిలోనే రాజుల రక్తంతో పితృతర్పణం చేశాడు పరశురాముడు. ప్రతింపట్టి లోకంలోని రాజుల్ని తుదముట్టా ఇరవై వొక్కమాట్లు చంపాక శాంతించాడతను."

"ఇంత క్రూరమైన పనికి ఎందుకు పూనుకున్నాడు పరశు రాముడు?" అడిగాడు ధర్మరాజు – "మళ్ళీ ఈభూమంతా ఎలాఆక్ర మించారు రాజులు?"

ధర్మరాజు అలా అడగడంతోనే "పరశురాముడి అట్టుపుట్టూ అతడు రాజుల్ని చంపడమూ, తిరిగీ రాజవంశం పెరగడమూ నేను

మునులవల్ల విన్నది విన్నట్టు చెపుతాను, విను" అంటూ అందు కున్నాడు కృష్ణుడు.

పరశురాముడి చరిత్ర

"జహ్నుడని ఒక రాజు వుండేవాడు. అతడి కొడుకు అజ హ్నుడు. అజహ్నుడి కొడుకు బల్లవుడు. అతడికొడుకు కుశికుడు. కుశి కుడు నిష్ఠతో తపస్సుచేసి, దేవేంద్రుణ్ణి మెప్పించాడు. లోకాలన్నిటి లోనూ మేటి అయిన కొడుకు కావాలని కోరుకున్నాడు. అలాగే అతడికి గాధి పుట్టాడు. గాధి తన కూతురు సత్యవతిని రుచికమునికి ఇచ్చిపెళ్ళిచేశాడు సంతానవాంఛతో కర్మనిష్ఠపూని తనకోసమూ, తనమామ గాధిరాజు కోసమూ రెండు చరువులు (హవ్యపాయసాలు) సిద్ధంచేశాడు.

"చరువులు రెండూ తన భార్య సత్యవతిముందు పెట్టి 'ఇదిగో ఇది మీ అమ్మకియ్యి. ఈచరువువల్ల ఉత్తముడైన క్షత్రియుడు పుడ తాడు. క్షత్రియుల్ని చంపుతాడు. వాణ్ణిమాత్రం క్షత్రియులు చంప లేరు. ఇదిగో ఇది నువ్వు పుచ్చుకో. దీనివల్ల ఉత్తముడైన బ్రాహ్మడు పుడతాడు. తపస్సూ, ధృతీ, శమమూ కలిగినవాడవుతాడు.' అని రెండూ విడివిడిగా ఏర్పరిచాడు. 'ఇక మీఅమ్మా, నాన్నా ఇప్పుడే ఇక్కడికి వస్తారు.' అని చెప్పి స్నానంకోసం నదికి వెళ్ళాడు.

"ఇంతలో అన్నట్టుగానే తీర్థయాత్రలకి బైలుదేరిన గాధిరాజు భార్యతోసహా రుచికుడి ఆశ్రమానికి వచ్చాడు. భర్తసిద్ధంచేసి పెట్టిన చరువులు రెండూ తల్లికి చూపెట్టింది సత్యవతి. వాటి ప్రభావంలో తేడా వివరించింది. సంతోషించింది గాధిభార్య. స్నానంచేసివచ్చి, చరువు పుచ్చుకుంది. అయితే పొరపాటున తనకోసం పెట్టిన చరువు కూతురుకిచ్చింది. కూతురు కోసంపెట్టిన చరువు తాను పుచ్చుకుంది. తనుపులేక సత్యవతి కూడా తల్లి ఇచ్చినప్రకారం పుచ్చేసుకుంది.

"ఇంతలో నదినించి రుచికుడు వచ్చాడు. భార్యని చూశాడు. దివ్యజ్ఞానంతో జరిగింది తెలుసుకున్నాడు. 'క్షత్రియుల్ని చంపేగర్భం ధరించావునువ్వు' అన్నాడు.

"భర్తకాళ్ళమీద పడింది సత్యవతి. 'మీరు ఇలా అనవచ్చా?' అంటూ వడవడా వొణికిపోయింది. చేతులు జోడించి నుంచుంది. 'ఇదంతా నీబుద్ధివల్ల జరగలేదు. తెలియక మీతల్లి చేసింది. నీది మీఅమ్మా, మీఅమ్మది నువ్వూ పుచ్చుకున్నారు. క్రూరుడూ, మహా బలవంతుడూ అయిన కొడుకు పుడతాడు నీకు. బ్రహ్మభూతుడూ, తపోధనుడూ అయిన కొడుకు పుడతాడు ఆమెకి ఆమెపుచ్చుకున్న చరువులో విశ్వబ్రహ్మం ఆవహింపచేశాను' అన్నాడు రుచికముని. 'ముల్లోకాలూ తల్లకిందులు చెయ్యగలరు మీరు. ఎలాఅయినా నా మీద దయచూడండి' అని ప్రాధేయపడింది సత్యవతి. 'క్రూర కర్ముడైన కొడుకుని కనడం సహించలేను' అంది.

"కనికరించాడు రుచికుడు. 'సరే. నీఇష్టమే కానీ. ఆక్రూరత్వం నాకుమారుడికి బదులు నామనవడికి వస్తుంది' అన్నాడు.

"తపశ్శాలీ, శాంతుడూ, దాంతుడూ అయిన జమదగ్నిని కంది సత్యవతి. బ్రహ్మరుషివంటి విశ్వామిత్రుణ్ణి కంది గాధిభార్య. అదిగో ఆజమదగ్నే అన్ని విద్యలకీ ఆటపట్టూ, ఉత్తమగుణాల పుట్టా, ధనుర్వేదానికి నిధీ అయిన మహనీయుణ్ణి పరశురాముణ్ణి కన్నాడు. రాజుల పాలిటి పిడుగయ్యాడతడు. అగ్నిహోత్రుడిలా పవిత్రమూర్తి పరశురాముడు.

"ఆదినాల్లో హైహయవంశంలో కార్తవీర్యార్జునుడని గొప్ప రాజు వుండేవాడు. ఎవ్వరూ గెలవలేని పరాక్రమవంతుడతను. మచ్చలేని బుద్ధిమంతుడు. వెయ్యి భుజాల బలవంతుడు. ఏడుదీవులూ నీతి తప్పకండా శూరత్వంతో ఏలుతూవుండేవాడు. ఎంతటి ధర్మపరుడో

అంతటి మహాస్త్రబలం కలవాడు. అంచేత లోకంలోని రాజులందరూ అతడంటే తలొగ్గేవాళ్ళు.

"ఒకసారి అగ్ని దేవుడు వెళ్ళి ఆహారం కావాలన్నాడు. అడవులూ, కొండలూ, కొండపల్లెలూ, పట్నాలూ అన్నీ అగ్నిహోత్రుడికి ఆహారంగా ఇచ్చేశాడు కార్తవీర్యుడు. వరసగా అన్నీ దగ్ధం చేస్తూ ఆపవముని(వరుణుడి కుమారుడు) ఆశ్రమంకూడా కాల్చేశాడు అగ్ని. అది తెలిసి వచ్చాడు ఆపవుడు. అగ్నికి సహాయంగా వున్న కార్తవీర్యుణ్ణి చూశాడు. మండిపడ్డాడు. 'నువ్వు నా తపోవనంకూడా వొదిలిపెట్టావు కావు. అన్ని అడవుల్లాటిదే ఇదీ అనుకుని కాల్చేశావు. కనక నీచేతులు పరశురాముడు నరుకుతాడు' అని శపించాడు. సహస్రబాహుడు కార్తవీర్యుడు ఎంతో విచారించాడు. శ్రద్ధతో ధర్మకార్యాలు నడుపుతూ వచ్చాడు. శాపంవల్ల అతడికి నీతిమాలిన కుమారుళ్ళు కలిగారు. సింహాల్లాటి వాళ్ళు వాళ్ళు. బలంతో విరగబడే వాళ్ళు. దురుసుతనంతో తిరిగేవాళ్ళు. భూమంతా తిరుగుతూ వొకనాడు జమదగ్ని ఆశ్రమానికివచ్చారు. పరశురాముడు లేని సమయం చూసి, హోమంకోసం పెట్టుకున్న ఆవూ, దాని దూడా తీసుకుపోయారు. అయితే ఈసంగతిమాత్రం కార్తవీర్యుడు ఎరగడు.

"ఆవు పట్టుకుపోయినసంగతి తెలిసి, ఉగ్రుడైపోయాడు పరశురాముడు. ధనుస్సూ, గండ్రగొడ్డలీ మొదలైన ఘోరాస్త్రాలు పట్టుకుని రివ్వున వెళ్ళి కార్తవీర్యార్జునుడిమీద పడ్డాడు. అతణ్ణి వోడించాడు. అతడి బాహువులు నరికేసి వెళ్ళిపోయాడు.

"పరశురాముడు సమిధలూ, దర్భలూ తేవడంకోసం అడివికి వెళ్ళిన సమయం చూసి కార్తవీర్యుడి కుమారుళ్ళు కోపంతో వెళ్ళి ఆశ్రమం మీద పడ్డారు. జమదగ్ని తల నరికేసి సంతోషిస్తూ వచ్చేశారు.

"పరశురాముడు ఆశ్రమానికి వచ్చి, తల్లి వల్ల జరిగిందంతా విన్నాడు. అగ్నిజ్వాలలాగ లేచాడు. కార్తవీర్యుల కుమార్ళనీ, రాజవంశంలో యావన్మందినీ గండ్రగొడ్డలితో నరికేశాడు. యుద్ధంలో రుద్రుడిలా చెలరేగిపోయాడు. భూమంతా రక్తంనదులు పారించాడు.

"కోపం శాంతించాక, జాలిహృదయుంతో తపోవనానికి వెళ్ళిపోయాడు. ఎన్నో సంవత్సరాలు గడిచాక విశ్వామిత్రుడి మనవడు పరావసుడని రాజు పొగరెక్కి పరశురాముణ్ణి ఆక్షేపించాడు. 'రాజులకి భయపడి అడివిలో దాక్కున్నావు' అని పెద్దలముందు ఆడిపోశాడు. కుర్రాళ్ళూ, ముసిలాళ్ళూ అని పరశురాముడు చంపకండా వొదిలేసిన ప్రతర్దనుడూ మొకలైన రాజుల్ని పొగిడాడు. 'వాళ్ళు రాజులు కారా! అబద్ధాల ప్రతిజ్ఞచేసి, పైగా దురభిమానంకూడా అధికం నీకు' అని ఎత్తిపొడిచాడు.

"దాంతో మళ్ళీ రోషమెత్తింది పరశురాముడికి. ఘోరంగా పిల్లల్నీ, ముసిలాళ్ళనీ కూడా నరికిపారేశాడు. గర్భంలోవున్న పిల్లల్నీ, ఎన్నోవిధాల యుద్ధంలో తప్పించుకుపోయి రాజ్యంచేస్తున్న రాజుల్నీ పదేపదే వెదుకుతూ చంపేశాడు. ఇలా ఇరవై వొక్కమార్లు భూలోకమంతా క్షత్రియుల్ని వూడ్చిపారేశాడు. అశ్వమేధ యజ్ఞం చేసి, దక్షిణగా భూమంతా కశ్యపుడికి ధారపోశాడు. 'భూమంతా దక్షిణగా ఇచ్చేశావు నాకు. ఇక నీకు అధికారం లేదు. కవక దక్షిణసముద్రతీరానికి వెళ్ళిపో' అన్నాడు కశ్యపుడు.

"ఏదోవిధంగా ఏమారుమూలో మిగిలిన రాజులు నాశనం కాకండా బతకాలనే అలా అన్నాడు కశ్యపుడు. 'అలాగే కానీ' అంటూ వెళిపోయాడు పరశురాముడు. అతడికి భయపడి దక్షిణ సముద్రుడు చేటలావున్న కొంకణ్ర దేశం అతడికి విహారస్థానంగా కల్పించాడు.

"ఇలా కశ్యపముని భూమంతా పుచ్చుకుని, అదంతా బ్రాహ్మణులకి పంచేసి తపోవనానికి వెళ్ళిపోయాడు. భూమి అతడిపేర కాశ్యపి అయింది. కొంతకాలమయాక, వైశ్యులూ, శూద్రులూ ప్రజలు లయారు. బ్రాహ్మల భార్యల్ని ఎత్తుకుపోయారు. వాళ్ళ ధనధాన్యాలు కొల్లగొట్టారు. పైగా బ్రాహ్మలు ధర్మం తప్పి పోయారు కల్లుతాగారు. హత్యలు చేశారు. సన్మార్గంలో నడుచు కుంటున్న మంచివాళ్ళ ధనం చపాయించారు. ఎన్ని పాడుపనులు చెయ్యాలో అన్నీ చేశారు. యజ్ఞాలూ మొదలైన మంచిపనులు మూలబ పడ్డాయి. అన్నివేపులా దొంగతనాలూ, బందిపోట్లూ, తరుచయాయి. అరాజకంవల్ల అధర్మం హెచ్చింది. ధర్మంనశించింది. బాధపడిభూమి పాతాళానికి పోయింది. అప్పుడు ఊరువులు (తొడలు) దాపుపెట్టి ఎత్తిపట్టాడు కశ్యపుడు. అందుకనే భూమికి ఉర్వీఅని పేరువచ్చింది. అలా ఉద్ధరించినప్పుడే భూమి కశ్యపుణ్ణి వేడుకుంది. ఉత్తమక్షత్రి యులు దండనీతి ప్రయోగించి, ధర్మం రక్షించి, తనని కాపాడడం కోసం వరమడిగింది. 'పరశురాముడి ప్రతాపానికి అందనిరాజులు నాలో అక్కడక్కడ వున్నారు. ఉత్తములు వాళ్ళు. బుద్ధిమంతులు. ఆరాజులు నన్ను రక్షించేటట్టు నియమించు' అంది.

"తాను కాపాడడంవల్ల కొందరు హైహయులు చావుతప్పి బతికివున్నసంగతి వివరించింది. 'కౌరవవంశంరాజు విధూరథుడికొడుకు ఋక్షపర్వతంలో వున్నాడు. ఎలుగులు అతణ్ణి రక్షిస్తున్నారు. సౌదాస వంశంలోనివాడు వొకడు పరాశరముని యజ్ఞం చేస్తున్నప్పుడు అతణ్ణి ఆశ్రయించాడు. ముని దయతలిచి అతణ్ణి శూద్రుడిలా చేసి, సర్వకర్మలూ చేయించుకుని రక్షించాడు. అందుకని అతడిపేరు సర్వ కర్ముడయింది. శిబి మనవడు గోపతిని అడవిలో ఆవులు కాపాడు తున్నాయి. ప్రతర్దనుడి కొడుకు వత్సుడు. అతణ్ణి దూడలు రక్షిస్తు

న్నాయి. విదూరథుని కొడుక్కి దధివాహనుడి కొడుకు అంగుడు గంగ వొడ్డున గౌతమముని సాకుగున నిర్భయంగా బతుకుతున్నాడు. బృహద్రథుడివంశంలోని భూతి గృధ్రకూటపర్వతంమీద వున్నాడు. వానరులు రక్షిస్తున్నారతణ్ణి. మరుత్తరాజువంశంలోవాళ్ళు నాలుగేళ్ళ ప్రాయంవాళ్ళు ముగ్గురు సముద్రపొడ్డున పెరుగుతున్నారు. సముద్రుడే రక్షిస్తున్నాడు వాళ్ళని. వీళ్ళంతా ఉత్తమ క్షత్రియులు. వీళ్ళు తగినట్టు పరిపాలన సాగించి నన్ను ఏలుకునేట్టు అనుగ్రహించు నేను చలించకండా కుదుటపడతాను' అంది. 'వీళ్ళపెద్దలందరూ నాకోసం యుద్ధంలో పరశురాముడిచేత కాలంచేశారు. వీళ్ళనే నాకు రాజులుగా చేయడం ధర్మం. కనకనే నేను వీళ్ళని కోరుకున్నాను' అంది.

“భూమి చెప్పిన రాజులందరినీ రప్పించాడు కశ్యపుడు. వాళ్ళంతా బలవంతులు. యోగ్యులు. రాజ్యాలు పంచి వాళ్ళని అభిషేకించాడు కశ్యపుడు. ఆ రాజుల వంశంలో నానా రాజులూ పుట్టారు. అలాగ రాజవంశాలు మళ్ళీ పెరిగాయి. రాజులు వ్యాపించారు. రాజరికాలూ వ్యాపించాయి. అలా పెరిగిన రాజులు ఇప్పుడు ఈ భారతయుద్ధంలో కుప్పలు కుప్పలు కూలిపోయారు. ఎక్కడో వొక్కడు తప్ప లోకంలో మరి మిగలలేదు. ఇదీ నువ్వు అడిగిన పూర్వకథ.”

“ఆఁ, ఇంతవాడా పరశురాముడు!” అంతావిని అన్నాడు ధర్మరాజు — “కోపంతోనూ పరాక్రమంతోనూ అద్భుతంగా భూమ్మీద రాజపురుగులేకండా చేసేశాడూ!

“భూమీ, ఎలుగులు, పరాశరుడూ, ఆవులూ, దూడలూ, వానరులూ, సముద్రమూ ఇంత పుణ్యంకట్టుకున్నా రన్నమాట! జనం చేసుకున్న పుణ్యం ఫలించింది కదూ!”

ఇలా మాటామంతీ ఆడుకుంటూ కృష్ణుడూ, ధర్మరాజూ ఓఘవతినది దగ్గిరకి వచ్చారు. భీష్ముడు అంపశయ్యమీద వున్న చోటికి దగ్గిరగా రథం దిగారు. భీముడూ, కృపుడూ మొదలైన వాళ్ళూ రథాలు దిగారు. అందరూ నిశ్చలమైన మనస్సులతో వెళ్ళారు. తగినవిధంగా భీష్ముణ్ణి చూశారు. చుట్టూ కూచున్నారు.

భీష్ముణ్ణి చూసి దుఃఖంతో అడిగాడు కృష్ణుడు— "వెనకటి లాగే మనస్సు కలత లేకండావుందా మహారాజా? మనోవేదనకంటే శరీరవేదన గొప్పదంటారు పండితులు. ఒక్క బాణం వొంట్లో గుచ్చుకుంటేనే ఎంతో బాధపెడుతుంది. ఇన్ని బాణాలు గుచ్చుకుని శరీరంలో బాధ ఇక చెప్పే దేముంది? ఇలా వుండీకూడా పిసరంత దుఃఖం లేకండా వున్నావు, నీతండ్రి వరప్రభావం! కలిమికి వుబ్బకండా, లేమికి కుంగకండా దేవతలకైనా ఉపదేశిస్తావు నువ్వు. నీకు మరొకరు ఉపదేశించవలసింది ఏముంది? ప్రాణుల పుట్టుకా, మనుగడా, భూతభవిష్యద్వర్తమానాలూ, కర్మగతీ అన్నీ నీ అరిచేతిలో వున్నాయి.

"రాజువి అయినా విరాగివి! అందకాడివీ, ఐశ్వర్యవంతుడివీ అయినా మచ్చలేని మనుగడ గడిపావు. స్త్రీల మనస్సు కరిగించగల చతురుడివి, అయినా బ్రహ్మచారివి. ఎక్కడైనా వుంటుందా ఇలాటి పుట్టుక?

"దేవతలూ, రాక్షసులూ, యక్షులూ, నాగులూ, గంధర్వులూ అంతమంది వచ్చి, మీదపడినా వొక్కడివే ఉగ్రమైన బాణాలతో వోడించగలవు.

"దమమూ, సత్యమూ, తపమూ, వేదాలూ, ధనుర్వేదమూ—ఇన్నింటిలోనూ నీకు వున్న నైపుణ్యమూ, నీధర్మబుద్ధీ

శత్రువుల్ని అణిచే నీ శౌర్యమూ అద్భుతమైనవి. నీకు నువ్వే సాటి. నీవంటివాడు మరొకడు పుట్టడు.

"వెయ్యిమాట లెందుకూ — అంపశయ్యమీద పడుకుని 'చావను, నాఇష్టం' అన్న మనిషిని ఏయుగంలో అయినా వింటామా? ఎక్కడైనా చూస్తామా?

"వస్తువులలో పెద్దవి. గుణాలలో దేవేంద్రుడూ మొదలైన దేవతలకంటె గొప్పవాడివి. మునులు చెప్పగా ఎంతో విన్నాను నీ మహిమ. నా మనస్సుకీ తెలుసు" అన్నాడు. ధర్మరాజుని చూపించి ఇంకా ఇలా అన్నాడు — "హితులూ, ఆప్తులూ, గతించి ఎంతో దుఃఖపడుతున్నాడితడు. ఎంతో తపశ్శాలివి నువ్వు. జగత్తులన్నీ భావంలోనే చూడగలవు. నీ పుణ్యవాక్యాలతో ఇతడి దుఃఖం పోగొట్టు.

"నాలుగు వర్ణాలూ, నాలుగు ఆశ్రమాలూ ఇలా వుండాలని నాలుగు వేదాలూ చెప్పిన ధర్మాలన్నీ నీకు తెలుసు. సంసారమూ, సన్న్యాసమూ, సాంఖ్యయోగమూ, పురాణాలూ, ఇతిహాసాలూ, ధర్మశాస్త్రాలూ అన్నీ నీ వేళ్ళచివర వున్నాయి. అన్ని సందేహాలూ తీర్చగల సమర్థుడివి నువ్వు. ఈధర్మరాజుని ఆదరించు. శోకంతోనూ, మోహంతోనూ వున్నవాళ్ళని ఉద్ధరించడమే కదా, మీవంటివాళ్ళ వివేకానికి ప్రయోజనం!"

శ్రీకృష్ణుడి మాటలు విని మొహం కొంచెంమీదికెత్తాడు భీష్ముడు. "కృష్ణా!" చేతులు జోడించి అన్నాడు — "యోగేశ్వరా! లోకాలన్నిటికీ నువ్వేకర్తవి. నువ్వేభర్తవి. ఆశ్రితుల ఘోరమైన కష్టాలు నివారిస్తావని నీకే పేరుంది" అంటూ ఎన్నోవిధాల ప్రశంసించాడు. "ప్రభూ! నాకు ఏది మేలో అది నీ దివ్యచిత్తంలో భావించు" అన్నాడు.

"తపస్వరూపుడివి నువ్వు" అందుకున్నాడు కృష్ణుడు – "భీష్మా! నామీద నీకు ఎప్పుడూ చలించని భక్తి. అందుకని నీమనస్సులో నా దివ్యరూపం ప్రతిష్ఠించాను. బ్రహ్మానందానికి పాత్రుడి వయావు. వేరే మేలు భావించడ మెందుకూ?

"భక్తీ, సరళమైన నడవడీ కలిగిన మనస్సులో నేను ఆసక్తితో నివసిస్తాను. ఇందులో ఏవొక్కటి లేకపోయినా వుండను.

"ఇంక యాభైఆరు దినాల్లో సూర్యుడు ఉత్తరాయనంలో ప్రవేశిస్తాడు. (మకర రాశిలోకి వస్తాడు.) అప్పుడు శరీరం విడిచిపెట్టు నీఇష్టంప్రకారం మళ్ళీ జన్మలేకండా వుండే పుణ్యపదం చేరుకో

"అరుగో వసువులు విమానాలతో అంతరిక్షంలో అపుపడకండా నీరాకకోసం ఎదురుచూస్తున్నారు. అదలా వుండని. నువ్వు గతించడంతోనే ఈలోకంలో జ్ఞానం గతిస్తుంది. అంచేత వీళ్ళంతా సమస్తధర్మాలూ నీదగ్గిర తెలుసుకోడంకోసం వచ్చి మూగారు" అంటూ అక్కడ వున్న సౌంఖ్యులందరినీ చూపించాడు. ధర్మ రాజుని చూపిస్తూ "ఇతడు దుఃఖంవల్ల, వున్న జ్ఞానం పోగొట్టుకుంటు న్నాడు. ధర్మోపదేశం చేసి, ఇతడు తెలుపుకున్నట్టు అనుగ్రహించు" అన్నాడు.

"కృష్ణా! శివా! (శుభుడా,) నారాయణా! (నీరు నివాసం కలవాడా!, అచ్యుతా! (నాశనం లేనివాడా!) నీమాటలు చెవుల్లో పడి అమృతరసంలో తేలుతున్నట్టు బ్రహ్మానందంగా వుంది నాకు. లోకనాథా! శబ్దబ్రహ్మనికి నువ్వే అధిపతివి. నీమాటల్లోనే అంతా వుంది. నీసన్నిధిని మాటాడే యోగ్యత నాకేది? బ్రహ్మదేవుడు కూడా నీముందు నోరు విప్పలేడు.

"విషాగ్నిలాటి బాణాలు దహించేస్తున్నాయి నన్ను. శరీరమూ, మనసూ్నా వశంతప్పిపోతున్నాయి. జవాబు చెప్పడానికి శక్తి లేకండా వుంది. దుర్బలత్వంతో గొంతుకు ఆర్చుకుపోతూవుంది. నాలుక తడబడుతూ వుంది. ఎలా మాట్లాడగలను? మారుపలకడానికే శక్తిలేదు. అంచేత దయచూడు నన్ను. ధర్మరాజుకి హితమైన మాటలు నువ్వే చెప్పు. నువ్వు వుండగా నేను చెప్పడం గురువు వుండగా శిష్యుడు చెప్పడం అవుతుంది" అన్నాడు భీష్ముడు.

భక్తులదుఃఖం పోగొట్టే దయామూర్తి కృష్ణమూర్తి. భీష్ముడి మాట విని, నెమ్మదిగా అన్నాడు — "కౌరవవంశంలో పుట్టి, పరమార్థం తెలిసిన నీకు తగినట్టేవుంది నీ వినయం. అవును, బాణాలతో భరించలేని బాధపడుతున్నావు. కనక మూడు వరాలిస్తాను. స్వీకరించు. బాణాలవల్ల తెలివితప్పిపోకండా, బాధా ఆయాసమూ లేకండా, అసలు దెబ్బతగలనివాడిలాగే సుఖంగావుండు. ఆకలీ, దాహమూ, నిద్రా బాధించకండా పరిపూర్ణమైన శక్తి నీకు కలగాలని సంకల్పిస్తున్నాను. అన్ని ప్రాణుల నడవడీ పరికించినప్పుడు చిక్కుపడకండా నీబుద్ధి అంతటా వ్యాపించగలుగుతుంది. అన్ని విషయాలూ అవగాహన అయే దివ్యశక్తి లభిస్తుంది. నా అనుగ్రహం వల్ల ఇలా పరిపూర్ణజ్ఞానంతో ప్రకాశించు."

కృష్ణుడు ఇలా అనగానే వ్యాసమునీ మొదలైన మహామునులు అతణ్ణి ఎంతోగొప్పగా మెచ్చుకున్నారు. స్వర్గంలో దేవదుందుభులు మోగాయి. కృష్ణుడిమీందా, భీష్ముడిమీందా, ధర్మరాజు మీందా పూలవాన కురిసింది అప్సరసల గానం వినిపించింది. అక్కడ వున్న యావన్మందీ ఆశ్చర్యపోతూ ఆనందించారు.

ఇంతలో ఎర్రపొద్దుపడింది. మల్లిగా పడమటికొండమీందికి వెళ్ళిపోయింది.

కృష్ణుడితోనూ, భీష్ముడితోనూ, ధర్మరాజుతోనూ చెప్పి అనుమతి తీసుకుని మునులు బయలుదేరడానికి సిద్ధపడ్డారు. కృష్ణుడూ, ధర్మరాజూ, భీమార్జునులూ, నకులసహదేవులూ, కృపుడూ, యుయుత్సుడూ, సంజయుడూ వాళ్ళకి ప్రణామం చేశారు. "రేపువస్తాం" అంటూ మునులు తమతమ ఆశ్రమాలకి వెళ్ళిపోయారు. కృష్ణుడూ మొదలైనవాళ్ళు యావన్మందీ భీష్ముడిముందు నుంచుని "రేపుమళ్ళీ వస్తాం" అంటూ ప్రదక్షిణం చేసి సెలవుతీసుకున్నారు. తిన్నగా వచ్చి రథ మెక్కారు. వాళ్ళవెంట వచ్చిన ఏనుగులూ, రథాలూ, గుర్రాలూ, కాల్బలమూ. బైలుదేరింది. ఇలా శరాణువా హస్తినాపురం చేరుకునేసరికి వెన్నెల పొడిచింది.

పగలంతా ఎండకాసి రసం పీల్చెయ్యడంతో వాడిపోయిన చెట్లన్నీ తెలువుకున్నట్టు చేయగల శేర్వరి చందమామ. తన అమృత కిరణాలతో చకోరపక్షుల్ని సంతోషపెట్టడంకోనం ఉదయపర్వతం మీాద విలాసంగా ఉదయించాడు. ధర్మరాజుసేనకి ఎంతో ఆనందం కలిగింది.

కన్నులపండువుగా వున్న వెన్నెలలో వైభవంగా కృష్ణుడు మొదలైన వాళ్ళు యావన్మందీ పట్నంలో ప్రవేశించారు. ఎవరి లోగిళ్ళకి వాళ్ళు వెళ్ళి, ఆరాత్రి తగినట్టు గడిపారు.

వేకువకాగానే పాఠకుల మధురధ్వనులూ, మాగధుల మధుర కంఠాలూ వింటూ మేలుకున్నాడు శ్రీకృష్ణుడు. కాలకృత్యాలు తీర్చుకున్నాడు. బ్రాహ్మల్ని పూజించాడు. శుభంగా అలంకరించు కున్నాడు. అద్దంలో తనరూపం చూసుకున్నాడు. దగ్గిరున్న సాత్యకిని చూసి, భీష్ముడిదగ్గిరకి వెళ్ళడానికి ధర్మరాజు సిద్ధంగావున్న సంగతి తెలుసుకుని, మనం బయలుదేరడానికి సిద్ధంగా వున్నామని చెప్పు" అన్నాడు.

అంతకిముందే పుణ్యకీర్తనలూ, ఆశీర్వాదాలూ చెవులారావిని మేలుకున్నాడు ధర్మరాజు. కాల్యకృత్యాలన్నీ తీర్చుకుని సిద్ధపడుతున్నాడు. ఇంతలో సాత్యకి వచ్చాడు. "భీష్ముడి దగ్గిరికని రథం పూయించి సిద్ధంగా వున్నాడు అన్నయ్యా" అని చెప్పాడు.

అర్జునుణ్ణిచూసి, "రథంసిద్ధంచేయించు" అన్నాడు ధర్మరాజు "ఇవాళనించీ అక్కడికిసైనికుల్ని రానివ్వకు. దగ్గిరుండే పరివారంకూడా రానివ్వకు. భీష్ముడితగ్గిర సందడి పనికిరాదు. పైగామంచి రహస్యార్థాలుమనకి అనుగ్రహిస్తాడాయన. కసర గందిక లేకండా సేవించాలి మనం." కొంచెం ఆలోచించి తగిన రాజుల్ని కొందర్ని చెప్పి, "వాళ్ళూ, ధృతరాష్ట్రుడూ, గాంధారీ, విదురుడూ వస్తారేమో కబురుచెయ్యి" అన్నాడు.

అన్నగారి ఆదేశంప్రకారం చేశాడు అర్జునుడు. రథం సిద్ధంచేసి అతడూ, ధర్మరాజూ ఎక్కారు. భీముడూ, చిన్నతమ్ముళ్లూ ముగ్గురూ వొకరథ మెక్కారు. పంచమహాభూతాలూ మూర్తిమంతమై వెళ్ళినట్టు అయిదుగురు అన్నదమ్ములూ కృష్ణుడి విడిదికి వెళ్ళారు. వడికల రథాలతో కృపుడూ, యుయుత్సుడూ, సంజయుడూ వచ్చి కలుసుకున్నారు. దారుకుడు పూసిన రథంమీద బయలుదేరాడు శ్రీకృష్ణుడు. చక్రాలకమ్ముల్లు ఎంతో ధ్వనిచేస్తూ నాలుగు రథాలూ బైలుదేరాయి.

అంతకిపూర్వమే నారదుడూ మొదలైన మునులు, బృహస్పతి దగ్గిరికి దేవతలు వచ్చినట్టు భీష్ముడి దగ్గిరికి వచ్చారు. చుట్టూ కూచున్నారు.

కృష్ణుడూ మొదలైనవాళ్ళు వెళ్ళి రథాలు దిగారు. ధర్మరాజుని ముందు పెట్టుకుని భీష్ముడిదగ్గిరికి వెళ్ళారు. ముందు మునీశ్వర్లకి

నమస్కారం చేశారు. తరవాత భక్తితో భీష్ముని చుట్టూ చేరి నమస్క రించారు; ప్రార్థించారు.

ధర్మరాజు కబురందుకుని ధృతరాష్ట్రుడూ, రాజులూ వెనక వచ్చారు. తగినట్టు భీష్ముణ్ణి కొలిచి కూచున్నారు.

ధర్మరాజునీ, రాజుల్నీ నారదుడు చూశాడు. "అస్తమిస్తున్న సూర్యుడిలా వున్నాడు భీష్ముడు. ఇతడు కళ్ళుమూయ్యకముందే మన సులోని ధర్మసంశయాలన్నీ అడిగి తెలుసుకోండి" అన్నాడు.

అయితే ప్రశ్న అడిగే సత్తా లేక అంతమందీ వాళ్ళ మొహాలు వాళ్ళు చూస్తూ వూరుకున్నారు. కృష్ణుడివేపు చూశాడు ధర్మ రాజు. "నువ్వు తప్ప భీష్ముడితో ప్రసంగం చెయ్యగలవాళ్ళు ఎవరు న్నారు? ధర్మం తెలిసినవాళ్ళందరికీ నువ్వే గురుడివి. కనక నువ్వే ఆరంభించు సంభాషణ" అన్నాడు.

భీష్ముడికి బాగా దగ్గరగా వెళ్ళాడు కృష్ణుడు. "శరీరమూ, మనస్సూ బాగున్నాయి కదా?" అని కుశలప్రశ్న చేశాడు.

"దేవా!" జవాబు చెప్పాడు భీష్ముడు— "నీ అనుగ్రహంవల్ల బాధా, ఆయాసమూ లేవు. మనస్సూ, ఇంద్రియాలూ పటుత్వంగా వున్నాయి. వేదవిద్యావైభవమూ, పరతత్వమూ, హృదయానికి పరి స్ఫుటంగా అవగతమవుతున్నాయి. దయాసముద్రుడివి. నీ దివ్యచిత్తంలో నన్ను తలుచుకున్నావు. అంచేత ముసలాణ్ణయినా యువకుడిలా వున్నా నిప్పుడు. చెప్పవలిసినవన్నీ చెపుతాను. కాని, ప్రభూ! పాండవులకి, మేలు కలిగేవన్నీ నువ్వే ఎందుకు చెప్పవు? ఏమిటి నీ అభిప్రాయం, చెప్పూ?" అన్నాడు.

"శ్రేయస్సుకీ యశస్సుకీ నేనే మూలం. కనక 'చంద్రుడు చల్లనివాడు' అంటే వింతేముంది? ఇప్పుడు యశస్సు సంపాదించినంత మాత్రాన మళ్ళీ కొత్త గౌరవం ఏదైనా నాకు పెరుగుతుందా? నీకు

ఉత్తమమైన కీర్తి రావాలనే ఇలా సంకల్పించాను. నాబుద్ధిప్రభావం నీమనస్సులో ప్రవేశపెట్టాను. భూలోకం వున్నంతకాలమూ నీకీర్తి స్థిరంగా, ఉజ్జ్వలంగా వుంటుంది. నువ్వు చెప్పిన మంచిమాటలు వేద వాక్యాలై నిలుస్తాయి. నువ్వు ధర్మరాజుకి చేసిన ధర్మబోధ నిర్మల మనస్సుతో ప్రశంసించిన ధార్మికులు ఇహమూ, పరమూ రెండూ సాధిస్తారు. నీధర్మవిజ్ఞానం మరీ ప్రకాశించినట్టు, నీ మనవలు ధర్మరాజూ, భీమార్జునులూ, నకులసహదేవులూ, ఈరాజులూ విని ధన్యులైనట్టు అన్నివిధాలా విడమర్చివివరించు" అన్నాడు శ్రీకృష్ణుడు.

"అలాగే కానీ" సంతోషంతో అన్నాడు భీష్ముడు- "ధర్మ రాజు, అవును – అతను పుట్టడంతోనే అంతమందిమునులూ ఆనందిం చారు. పరమధార్మికమైన భరతవంశంరాజుల్లో అతడి సమానులైన రాజులు ఎవ్వరూ లేరు. సత్యమూ, దాంతీ, శుచీ, శాంతీ అతడిలోనే వున్నాయి. పాత్రఎరిగి దానమివ్వడమూ, యజ్ఞాలు చెయ్యడమూ, బంధువుల్ని రక్షించడమూ మొదలైన ధర్మాలంటే ఎప్పుడూ ప్రాణ మతడికి. కామంవల్లా, లోభంవల్లా, భయంవల్లా అధర్మమార్గం తొక్కడతడు. ఏమిటి అడుగుతాడో అడగనీ."

"నీ ఎదటికిరాడానికి జంకుతున్నాడు ధర్మరాజు" అన్నాడు కృష్ణుడు– "గురువుల్నీ, బంధువుల్నీ, స్నేహితుల్నీ క్రూరమైన బాణాలతో యుద్ధంలోచంపాడు కదా అంచేత నువ్వు 'వీడు దయలేని కఠినాత్ముడు' అని దూషిస్తావని భయపడుతున్నాడు."

"భయమెందుకూ?" నెమ్మదిగా అన్నాడు భీష్ముడు– "బ్రాహ్మలకి అధ్యయనమూ, దానమూ, యజ్ఞమూ మొదలైన కర్మలు ఎలాగో రాజులకి యుద్ధం అలాగే కులధర్మం. తండ్రుల్నీ, కొడుకుల్నీ, మనవల్నీ, గురువుల్నీ ఎవళ్ళనైనా సరే, పాపంచేసిన

గాళ్ళని యుద్ధంలో చంపడమే ధర్మం. ఒడంబడిక మొద్దేసి, లోభం ల్ల అన్యాయానికి నెట్టుకున్న వాళ్ళని ఎవళ్ళనైనా యుద్ధంలో చంప లిగితే అది పుణ్యమే అవుతుంది. అంతేకాదు, రణరంగంలో శత్రు ల జుత్తులే నాచుగా, రక్తమే వరదగా చిత్రమైన రక్తంనదులు పారిం న రాజుని ధర్మజ్ఞుడనే అనాలి.''

భీష్ముడు అలా అనడంతోనే చేతులు జోడించి, మెల్లిగా దగ్గి కి వెళ్ళాడు ధర్మరాజు. అతడి పాదాలు చేతులతో పట్టుకున్నాడు. రస్సు మోపి వందనంచేశాడు.

ధర్మరాజుని చేరదీశాడు భీష్ముడు. అభినందించాడు. అతడి తలమీద మొహంపెట్టి మూచూశాడు. ఆదరించి కూచోపెట్టాడు, "సందేహించకు. ఏం తెలుసుకోవాలనివుందో అడుగు'' అన్నాడు.

రాజధర్మం

శ్రీకృష్ణుడికి నమస్కరించాడు ధర్మరాజు వ్యాసుడూ మొదలైన మునీశ్వర్లకి జోహారుచేశాడు. యావన్మంది అనుమతీ తీసుకున్నాడు. తాతగారివేపు తిరిగి రెండుచేతులూ జోడించాడు. "ఆలోచిస్తే మూడువర్గాలూ* రాజధర్మమే నడుపుతుంది. అదే వాటికి ఆధారం. మోక్షధర్మానికీ అదే పూత. గుర్రానికి కళ్ళెంలాగ, ఏనుగుకి అంకుశంలాగ జగత్తుని రాజధర్మమే అదుపులో వుంచుతుంది. వెనకటి రాజులు అంగీకరించిన రాజధర్మం అంగీకరించకపోయామా లోకస్థితి నశిస్తుంది. పొద్దుపొడిచి చీకటిని పోగొట్టినట్టు, రాజు తన ధర్మంతో_లోకంలోని కల్మషమంతా పోగొడతాడు.

---

* ధర్మమూ, అర్థమూ, కామమూ, సత్యమూ, రజస్సూ, తమస్సూ ఉని వృద్ధీ, క్షయయూ.

"నీబుద్ధి లోకాతీతమైంది. అంచేత తెలుసుకోవలిసిన ధర్మాలు నీదగ్గిర తెలుసుకోవాలన్నాడు శ్రీకృష్ణుడు. రాజు ధర్మస్వరూపుడు అని చెప్పగా విన్నాను. అయితే అతడు చెయ్యవలిసినపని భారమైందనే అనిపిస్తోంది. కనక వెనకటి రాజధర్మాలు వినాలని వుంది. సెలవియ్యి" అన్నాడు.

మహాత్మ్యపూర్ణమైన ధర్మం తలుచుకున్నాడు భీష్ముడు. బ్రహ్మస్వరూపుడైన మహనీయుణ్ణీ, శ్రీకృష్ణుణ్ణీ, వేదమూర్తులనదగిన మునీశ్వర్లనీ మనస్సులో పెట్టుకున్నాడు. భక్తితో నమస్కరించాడు. ఆదరభావంతో ధర్మరాజు మొహం చూస్తూ అందుకున్నాడు.

"స్పష్టమైన మాటలతో రాజధర్మాలన్నీ నీకు ఉపదేశిస్తాను. ఎంతో ఫలవంతమైన ధర్మమార్గం వివరిస్తాను. సావధానంగా ఆలకించు. తన మేలుకోరుకునే రాజు దేవబ్రాహ్మణపూజ చేసి క్రమంగా ప్రయత్నానికి పూనుకోవాలి. పురుషప్రయత్నమూ, దైవానుకూల్యమూ — ఈ రెండూ కార్యసిద్ధి కలిగిస్తాయి. ఈ రెంటిలోనూ ప్రయత్నమే గొప్పది. ప్రయత్నపరుడికే దైవం తోడ్పడతాడు. అప్పుడే ఫలసిద్ధి కలుగుతుంది. మనిషిప్రయత్నం వొక్కొక్కప్పుడు సిద్ధించదు. అయితే దానికి విచారించకూడదు. దైవం అనుకూలించలేదనే అనుకోవాలి.

"శాంతీ, దాంతీ, ఆత్మనిగ్రహమూ కల రాజు శ్రీమంతుడవుతాడు. కీర్తిమంతుడవుతాడు. ఎంతో సౌఖ్యవంతుడూ అవుతాడు. రాజూ, మంత్రీ మొదలైన ఏడు ప్రకృతులూ సక్రమంగా నడపాలి. దానికి నిర్మలమైన మనుగడా, సత్యమూ ఆధారాలు. అంతటికీ దండనీతివిధానమే రక్ష. తగిన మెలకువతో సాగిస్తేనే అది

రాణిస్తుంది. బుద్ధిమంతులు మాత్రం బ్రాహ్మల మీద దండనీతి ప్రయోగించరు. దీనికి మనువుమాటే ప్రమాణం. చెప్తాను, విను.

"ఇనుము రాళ్ళలో పుట్టింది. అగ్ని నీళ్ళలో పుట్టింది. బ్రాహ్మల వల్ల రాజులు పుట్టారు. ఇది నిజమైన మాట. కనక వీళ్ళ ప్రతాపం ఎక్కడైనా చెల్లుతుంది కాని పుట్టినచోట చెడుతుంది. రాతిని పగల గొడితే ఇనుము చెడుతుంది. నీళ్ళని కాల్చబోతే అగ్గి ఆరిపోతుంది. బ్రాహ్మలమీద అలిగి వాళ్ళని చెరపబోతే రాజు తానే పాడవుతాడు. ఈమాటలు ఎప్పుడూ నువ్వు మనసులో పెట్టుకో. బ్రాహ్మల మీద దయకలిగి వుండు. దండనీతి సద్భావంతో తక్కినవాళ్ళమీద ప్రయోగించు. శాంతస్వరూపులైన బ్రాహ్మల నాలికమీదే వుంటుంది బ్రహ్మం. అందుకనే బ్రాహ్మణ్ణి దేవుడంటారు పండితులు. అయితే బ్రాహ్మణ్ణి దండించవలసినపట్లూ వున్నాయి. శుక్రుడూ అదే చెప్పాడు. శాంతుడు కాక, యుద్ధంలో ఆయుధంపట్టుకుని కల బడిన బ్రాహ్మణ్ణి, వాడు వేదాంతం చదివినవాడైనా సరే, చంపడమే ధర్మం. వేదాలూ ఇదే చెప్పాయి. గురువు భార్యతో పోయినవాడూ, భ్రూణహత్య చేసినవాడూ, రాజుతో విరోధం తెచ్చుకున్నవాడూ, బ్రాహ్మణ్ణి చంపినవాడూ — బ్రాహ్మడైనా సరే, రాజ్యం వెళ్ళగొట్టాలి. బంధించకూడదు.

"దుర్గాలు అనేకవిధాలు. వాటిలో నరదుర్గం గొప్పది. అంచేత నాలుగువర్ణాలమీదా దయగా వుండాలి రాజు. అయితే కేవలం క్షమావంతుడైతేమాత్రం నెమ్మదైన ఏనుగులా అయిపోతాడు. ఈవిషయంలో బృహస్పతి చెప్పినమాట లున్నాయి. వివరిస్తాను: 'రాజు అతిగా మెత్తని వాడైతే, నీచపు ప్రజలు లోకువకట్టేస్తారు. ఏనుగుమీద మావటివాడిలాగ మీదెక్కి ఆటలాడుకుంటారు. ధర్మం తప్పిపోతారు. అంచేత వసంతఋతువులో సూర్యుడిలా వుండాలి రాజు.

ఉచితన్యాయంతో ప్రజల్ని పాలించాలి. అంత పదునూ కాక, అంత నెమ్మదీ కాకండా ఏలుకోవాలి. ఇదే రాజధర్మాలన్నిటిలో కల్లా రాజు. అదీ కాక దండనీతి బాగా ఆలోచించి మరీ ప్రయోగించాలి. తన ఇష్టంవచ్చినట్టు తొందరపడి ప్రజకి నొప్పితగిలినట్టు నడవకూడదు రాజు.

"గర్భంతోవున్న ఆడది కడుపులోబిడ్డ బతకడంకోసం తగిన ఆహారం పుచ్చుకున్నట్టు ప్రజలు మనగడకి తగినట్టు నడుచుకోవాలి రాజు. తొందరపడకూడదు. స్వార్థపరుడు కాకూడదు.

"సేవకులతో పరాచికాలాడుతూ సంతోషించే రాజుని వాళ్లు లోకువకట్టేస్తారు. ఎంత ఇచ్చినా మెచ్చరు. పనిలో మోసంచేస్తారు. నిందిస్తారు. నవ్వుతాల్లోనూ, వేషభాషల్లోనూ సరిసమానంగా తయారై మితిమీరిపోతారు. తమకి తగని పదవులు కావాలంటారు. ఎదురెత్తులు వేసి రాజ్యం ముక్కలుచేస్తారు అంచేత సేవకులతో అతిగా చనువిచ్చి అగౌరవంగా నడుచుకోకూడదు. సప్తాంగాల విషయంలో వ్యతిరేకంగా నడిచినవాణ్ణి ఎవణ్ణయినా సరే, వొదిలిపెట్టాలి రాజు. గర్వించి,కర్తవ్యవివేకం లేకండా ఇష్టంవచ్చినట్టు,నీతిమాలి ప్రవర్తించే వాడు గురువైనా సరే, వొదిలిపెట్టాలి. బృహస్పతి మరుత్తుడనే రాజుకి ఇలా చెప్పాడు అంచేత గురువూ, స్నేహితుడూ, కుమారుడూ అని మన్నించకూడదు. తప్పు చేసినవాణ్ణి దండించవలిసిందే రాజు. పట్నంలో పిల్లల్ని బాధపెట్టడం తెలిసి, కన్నకొడుకుని అసమంజసుణ్ణి రాజ్యం వెళ్ళగొట్టాడు సగరచక్రవర్తి. బ్రాహ్మల మీద అబద్ధాలూ, అపవాదాలూ ప్రచారంచేశాడని కుమారుణ్ణి శ్వేతకేతుణ్ణి వొదిలిపెట్టేశాడు ఉద్దాలకముని. మనం విన్నవిషయాలే కదూ, ఇవి?

"ప్రజారంజకుడు కావాలి రాజు. సత్యమూ, న్యాయమూ కలిగివుండాలి రాజు. ప్రజల మనసు నొప్పించకూడదు ఇవ్వవలిసి

నవి తగినసమయంలో ఇవ్వాలి. ఓర్పుతో ప్రవర్తించాలి. ఇలా అయితేనే అభివృద్ధి పొందుతాడు రాజు.

"తనకి వచ్చేకీడు వైదికవిధానాలతో పోగొట్టుకోవాలి. మరో విధంగా మేలు కలగదు. రాజన్నవాడు ధర్మమూ, అర్థమూ, కామమూ, మోక్షమూ పాటించాలనే శాస్త్రాలు ఘోషిస్తున్నాయి. సకలవర్గాల ధర్మాలూ రక్షించడమూ, సంధీవిగ్రహామూ మొదలైన ఆరుగుణాలూ చక్కగా ఆలోచించడమూ, న్యాయంగా ధనం సంపాదించడమూ ఎప్పుడూ సాగిస్తూ వుండాలి రాజు.

"చాడీలు వినకూడదు. తనకునచ్చిన తప్పుదారుల్లో అయినా సరే, రాజు దుర్మార్గులధనం లాక్కుని మంచివాళ్ళకి పంచిపెట్టడం మంచిదంటారు పండితులు.

"అతిగా నమ్మడమూ, నమ్మకపోవడమూ బుద్ధిమంతులలక్షణం కాదు. ఎక్కడైనా సరే. మనస్సుపెట్టి మంచీచెడ్డా ఆలోచించి తెలుసుకోవాలి.

"ధనం అపహరించడమే ఎప్పుడూ తన పనిగా పెట్టుకుని బతికే లుబ్ధుడైన రాజుకి శత్రువులవల్ల రాకముందు తన ప్రజలవల్లే వస్తుంది ఆపద. ధర్మపరులూ, ధనసంపాదించడంలో చతురులూ, చంచలస్వభావం లేనివాళ్ళూ, క్రమశిక్షణ కలవాళ్ళూ, నీతి నైపుణ్యమూ కలవాళ్ళూ, కులీనులూ అయిన పరిజనులు హెచ్చుగా వుంటేనే రాజుకి మేలు.

"రాజ్యంలోని ప్రజలు కపటంలేకండా మసులుకోవాలి. తమ సంపద దాచుకోకూడదు. తమలో తాము స్నేహంగా వుండాలి. రాజుని కన్నకొడుకులా ప్రేమించాలి. అదిగో అలాంటి రాజునే రాజని అంటారు, కాని మరో రాజుని రాజని అంగీకరిస్తారా యోగ్యులు ?

"సముద్రాన్ని రక్షించే రాజు లేకపోతే డబ్బూ, పెళ్ళాంపిల్లలూ రక్షించుకోడం సాధ్యమేనా ప్రజకి ?" అన్నాడు శుక్రుడు.

" 'అధ్యయనంఎరగని బ్రాహ్మడూ, రాజ్యంరక్షించలేని రాజూ వొకటే' అన్నాడు మనువు.

" 'ప్రజల్ని రక్షించడమే రాజత్వానికి మూలం' అన్నారు మహేంద్రుడూ, భరద్వాజుడూ, బృహస్పతీ మొదలైన రాజధర్మ కర్తలు. అంచేత ఎలాఅయినా ప్రజారక్షణమే రాజుకి అవశ్యమైన కర్తవ్యం.

"న్యాయంగానో, అన్యాయంగానో ఎప్పుడూ ప్రయత్నించేసి శత్రువుల్ని చంపితీరాలిరాజు. చిన్నవాడే అయినా అగ్నినిప్పులాగ, విషంలాగ బాధిస్తాడు పగవాడు.

"రాజ్యం మాంసంముక్కవంటిది. అదిలాక్కోడానికి అనేకులు ప్రాణాపాయం కల్పిస్తూ వుంటారు. అయినా, ధీరుడైన రాజు ఏమరు పాటుగావుండడు. పండితులు మెచ్చుకున్నట్టు అదిదక్కించుకుంటాడు.

"బాబూ, ధర్మరాజూ ! సంక్షేపంగా రాజధర్మాలు నీకు చెప్పానోయి, ఇందులో నీకు సందేహం ఎక్కడన్నా వుంటే అడుగు" అన్నాడు.

"పొద్దు గూకిపోవస్తోంది. ఇవాళకి సెలవుతీసుకుంటాను. రేపు వచ్చిఅడుగుతాను" అంటూ అతడిపాదాలకి నమస్కరించి బయలు దేరాడు ధర్మరాజు. శ్రీకృష్ణుడూ మొదలైనవాళ్ళు కూడా సెలవు తీసుకున్నారు. అంతమందీ మునీశ్వర్లకీ అభివాదాలు చేశారు. మును లందరూ తమతమ ఆశ్రమాలకి వెళ్ళాక, మహానది దృషద్వతిలో సంధ్యవార్చుకుని హాస్తినాపురం వచ్చేశారు. సంతోషంగా ఆరాత్రి గడిపారు. వేకువనే లేచి కాలకృత్యాలు ముగించుకున్నారు. భీష్ముడి

దగ్గిరికి వెళ్ళారు. అంతకిముందు వచ్చివున్న మునీశ్వర్లకి నమస్క-రించారు. వినయంగా కుశలప్రశ్న లడుగుతూ వెళ్ళి భీష్ముడిచుట్టూ కూచున్నారు.

చేతులుజోడించి అడిగాడుధర్మరాజు:— "పూర్వం 'రాజు' అని వొకడు వుండేవాడట కదూ? పేరుకి తగినట్టు మహా అద్భుత చరిత్రుడట అతడు. దానికి ఏదో పెద్ద విశేషం వుంటుంది. ఆవిశేషం ఏమిటో సెలవియ్యి. అవయవాలూ, ప్రాణమూ, మనస్సూ చావు పుట్టుకలూ, శరీరయాత్రలూ అందరికీ ఎలాగో అతడికీ అలాగే కాని భేదం కనపడదు. ఇలాటి రాజు వొకడు మహా ప్రతాపవంతుడు బుద్ధి మంతులైన ప్రజల్ని ఎలా తన వశంచేసుకున్నాడు? ఎలా నిలుపు కున్నాడు? దండించి భూమి యావత్తూ ఎలా ఏలుకున్నాడు? దేవుడి లాగ నమస్కారంపొందడానికి ఎలా సమర్థుడయాడు? ఇదంతా విడ మర్చి వినాలని వుంది."

నీతిశాస్త్రంకథ

"విను," అంటూ అందుకున్నాడు భీష్ముడు — "లోగడ కృతయుగంలో ప్రజమీద దండనీతి ప్రయోగించి, రాజు అని వొకడు పరిపాలించలేదు. అప్పటి ధర్మమే అలా వుండేదంటారు. ఒకళ్ళకి వొకళ్ళు రక్షకులుగా వుండేవాళ్ళప్పుడు. రానురాను ధర్మం చెడింది దైన్యం హెచ్చింది. ఒకళ్ళనిమించి వొకళ్ళకి లోభం పెరిగింది. పాడు పనులు మొదలెట్టారు ప్రజలు. క్రమంగా తమ మనస్సుల్లో కామమూ, రాగమూ పుట్టి మద మెక్కింది. బుద్ధి చలించింది. విచ్చలవిడిగా తప్పుతోవలు తొక్కారు జనులు. వేదాలు పాడుచేశారు. ధర్మం వొదిలేశారు. దేవేంద్రుడూ, దేవతలూ వైదికకర్మలు చెడ్డాయని

భయపడ్డారు. మునులతో కలిసి బ్రహ్మదగ్గిరికి వెళ్ళారు. 'మానవ లోకంలో వేదాలూ, కర్మలూ అడుగంటాయి. యజ్ఞాలు లేక మేం కూడా దుర్బలులమయాం. భయపడి నీ దర్శనానికి వచ్చాం. రక్షించు' అని మొరపెట్టారు. 'దీనికి ప్రతివిధానం చేస్తాను. మీరు భయపడకండి' అన్నాడు బ్రహ్మ. అన్నిలోకాలకీ మేలు కలిగినట్టు అనేకవిషయాలతో నీతిశాస్త్రం రాసి ఇచ్చాడు. నూరువేల అధ్యాయాల గ్రంథ మది. అందులో రాజూ, మంత్రీ, రాష్ట్రమూ, కోటా, కోశమూ, స్నేహితులూ, సేనా, అష్టాంగకీ, త్రయీ, వార్తా, దండనీతీ, అరీ (పక్క-దేశం రాజు), మిత్రుడూ (అరి తరవాతి రాజు), ఉదాసీనుడూ (మిత్రుడితరవాతి రాజు) మొదలైన పన్నెండు విధాల రాజులూ, సంధీ, విగ్రహమూ, యానమూ, ఆసనమూ, ద్వైధీభావమూ, సమాశ్రయమూ మొదలైనవీ ధర్మమూ, అర్థమూ, కామమూ, మోక్షమూ నాలుగింటికీ సాధకమైనట్టు ఎన్నో వివరించాడు. 'ఇది లోకుల నడవడి నిర్మలంగా వుంచడానికి సాధన మవుతుంది' అని అనుగ్రహించాడు.

"బ్రహ్మలలాటంలో, ఆదీ అంతమూ లేని విశ్వకర్తా, సర్వభూతస్వరూపుడూ, సనాతనుడూ అయిన శివుడు విశాలాక్షుడన్న పేరుతో పుట్టాడు. నీతిశాస్త్రమంతా చదివాడు. అది అభ్యసించాలంటే మనుషుల ఆయువూ, బుద్ధీ చాలవని విచారించాడు. మహనీయమైన ఆ గ్రంథం కుదించి పదివేల అధ్యాయాల్లో రాశాడు. దాని పేరు వైశాలాక్ష మైంది. అది శివుడిదగ్గిర గ్రహించి, అయిదువేల అధ్యాయాలుగా కుద్దించాడు దేవేంద్రుడు. దాన్నే బృహస్పతి మూడువేల అధ్యాయాలుగా కుద్దించి రాశాడు. అదే శుక్రుడు వెయ్యి అధ్యాయాలలో కుద్దించాడు. మనుషుల శక్తి తెలిసి

మునులు దాన్ని ఇంకా తగ్గించి మూడువందల గ్రంథాలు ♦ చేశారు. ఇదీ నీతిశాస్త్రం కథ.

అలా దేవతలు నీతిశాస్త్రం పొంది విశ్వలోకేశ్వరుడైన విష్ణుమూర్తిదగ్గిరికి వెళ్ళారు. అతడ్ని స్తవనంచేసి, నీతిశాస్త్రం పుట్టుక విన్నవించారు. ఇది నేర్చుకుని, ఆ ప్రకారం నడిపించడానికి తగినవాణ్ణి వొకణ్ణి చూపించమని ప్రార్థించారు. విష్ణుదేవుడు తన తేజస్సుతో వొక మానసపుత్రుణ్ణి పుట్టించాడు. అతడికి విరజుడు అని పేరుపెట్టాడు. అయితే విరజుడు భూమికి రాజుకావడానికి వొప్పుకోలేదు. అతడి కొడుకు కర్దముడు కూడా ఇష్టపడలేదు; తపస్సుకి వెళ్ళిపోయాడు. కర్దముడి కొడుకు అనంగుడు దండనీతి (నీతిశాస్త్రం) చదివాడు. భూలోకం పాలించాడు. అతడి కొడుకు నీతి ఆ మహారాజ్యానికి అభిషిక్తుడయాడు. అయితే ఇంద్రియాలకి లొంగిపోయాడతడు, మృత్యువుకూతురు సునీథని వివాహం చేసుకున్నాడు. ఎంత అందగత్తో అంత గుణవంతురాలు ఆ సునీథ.

“ ఆమెగర్భంలో వేనుడు పుట్టాడు. మాతామహుడి దోషంవల్ల రాగద్వేషాలతో ప్రజాకంటకుడయాడు వేనరాజు. అప్పుడు మహామునులు వచ్చి మంత్రించిన కుశలతో అతణ్ణి చంపేశారు. అతడి కుడితొడ మథించారు. అందులోంచి కాలిన కొరివిలా నల్లగా, పొట్టిగా, ఎర్రటి కళ్ళతో వొక అనాచారి పుట్టాడు.

వైన్యుడి కథ

“ అతణ్ణి చూసి నిషీద (ఉండు) అంటూ వొదిలిపెట్టేశారు మునులు. అందుచేత అతడి సంతానం నిషాదులై వింధ్యాది మొదలైన కొండప్రాంతాల్లో ప్రజలై బతికారు.

♦ ముప్ఫయిరెండు అక్షరాలు వొక గ్రంథం.

"తరవాత వేనరాజు కుడి కాలు మథించారు మునులు. అందులోంచి వైన్యుడు పుట్టాడు. చక్కని ఆకారంతో అందంగా వున్నాడతడు. ధగధగలాడుతున్న కవచం వేసుకున్నాడు. ధనుస్సూ, బాణాలూ పట్టుకున్నాడు. తూణీరం కట్టుకున్నాడు. వేదాలూ, వేదాంగాలూ, ధనుర్వేదమూ, ఆచారమూ, దండనీతీ పుట్టుకతోనే అబ్బాయి అతడికి. మునుల ఎదట నిలబడి వినయంగా చేతులు జోడించాడతడు 'మహాత్ములారా! ధర్మమూ, అర్థమూ కలిసిన సూక్ష్మమైన పని ఏదైనా నాకు సెలవియ్యండి' అన్నాడు.

"మునులూ, అక్కడికి అప్పుడు వచ్చిన దేవతలూ అతణ్ణి అభినందించారు. 'గర్వమూ, లోభమూ, కామమూ, క్రోధమూ విడిచిపెట్టు. సర్వజంతువుల్నీ సమంగా చూడు. విధించిన ధర్మాలన్నీ సందేహం లేకండా నడిపించు. ప్రియం కలిగితే సంతోషించకు. అప్రియం కలిగితే విచారించకు. 'దండనీతి (నీతిశాస్త్రం) ప్రకారమే ఈపని చేస్తాను. సావధానంగా వేదాలు కాపాడతాను. వర్ణసంకరం కానివ్వను. బ్రాహ్మల్ని దండించను. ప్రజల్ని పాలిస్తాను' అన్న ప్రతిజ్ఞతో మహాధికారం వహించు' అన్నారు. "బ్రాహ్మలు నాకు సహాయంచేస్తే అలాగే చేస్తాను' అన్నాడు వైన్యుడు.

"మునులూ, దేవతలూ సంతోషించారు. బ్రాహ్మలు సహాయపడడానికి అంగీకరించారు. బ్రహ్మ, విష్ణువూ రూవస్మంది దేవతలతో కూడా అక్కడికి వచ్చారు. వాళ్ళూ, ఋషులూ వైన్యుడికి భూమండలం అంతటికీ సామ్రాజ్యపట్టాభిషేకం చేశారు. శుక్రుడు పురోహితుడయాడు. వాలఖిల్యులలో సారస్వతులు మంత్రులయారు. గర్గుడు జ్యోతిష్కుడయాడు.

"అవకతవకగా, ఎగుడు దిగుడుగా వున్న భూమిని వైన్యుడే సరి చేశాడని వినికిడి. కాళ్ళూ చేతులూ మొదలైన అవయవాలతో భూమీ, కొండలూ, సముద్రాలూ అతణ్ణి సేవించాయి. దేవేంద్రుడు ఐశ్వర్య మిచ్చాడు. మేరువు బంగార మిచ్చింది కుబేరుడు కోరిన సంపద ఇచ్చాడు. ఏనుగులూ, రథాలూ, గుర్రాలూ, భటులూ, తలుచుకున్నంతలో తరుగులేకండా లభించారు. మహనీయమైన ప్రభుత్వాధికారంలో వుండి శాస్త్రాల్లో చెప్పిన ప్రకారం ధర్మం తప్ప కండా దండనీతి పరిపాలించాడు వైన్యుడు.

"అతడి ఏలుబడిలో లోకంలోని ప్రజలు హాయిగా బతికారు. పాములభయం లేదు. ఒకళ్ళతో వొకళ్ళకి విరోధం లేదు. వ్యాధులూ మనోవ్యాధులూ లేవు. పాడీపంటా తరుగులేదు. బ్రాహ్మణ క్షత త్రాణ తత్పరత—అంటే, బ్రాహ్మణానికి గాయం కాకండా రక్షించడం వల్ల క్షత్రియుడని పేరు వచ్చిందతడికి. ప్రజలందరినీ రంజింప చేయడం వల్ల రాజని పేరువచ్చింది. అతడి సంతతి వాళ్ళందరూ అతడిలాగే రాజ్యంచేశారు. దండనీతి పాలించారు. రాజని వొకడు పుట్టడమూ, తక్కిన వాళ్ళు రాజునిమించి నడవకూడదనడమూ - ఇదంతా విష్ణువే చెప్పాడు. రాజుల నిజాంశల్లో విష్ణువు ప్రవేశించే వుంటాడు. అందు కనే యావన్మందిచేతా మొక్కులు పొందదగినవాడు రాజు. అంత మందినీ అతడు రక్షిస్తాడు. లోకమంతా ఆవొక్కడి వంశంలో వుండడం దేవతాంశవల్ల కాకపోతే మరోలా ఎలా అవుతుంది?

"విష్ణువు లలాటంలా పుట్టిన సిరి ధర్మానికి భార్య అయింది. సిరి 'ధనం' అనే కొడుకుని కంది. ధనమూ, ధర్మమూ, సిరీ — ఈముగ్గురూ రాజునే ఆశ్రయిస్తారు. అందుకే దేవభోగాలనుభ వించదగిన పుణ్యాత్ముడు కాక, సామాన్యుడు కాడు రాజు. దండనీతి నడపడంకోసం స్వర్గంనించి వచ్చినవాడు రాజు. మహత్వం కల

మహానుభావు డతడు. కనకనే వర్ణాలూ, ఆశ్రమాలూ, వాటి ఆచా
రాలూ, వేదాలూ, పురాణాలూ, ఇతిహాసాలూ రాజు అధీనంలో
వుంటాయి. వాటి మహాత్మ్యంవల్లనే అతడిలో సౌందర్యమూ శౌర్య
మూ, చాతుర్యమూ మొదలైన గుణాలు కలుగుతున్నాయని అంటారు
జనులు. అతడి ఆజ్ఞకిలోబడి నడుచుకుంటారు. ఇదీ రాజులు
దేవతలతో సమానులైన విధం. తెలిసిందికదూ, ఇంకా అడగ
వలసినవి అడుగు" అన్నాడు.

ధర్మరాజు — నాలుగు వర్ణాలలోనూ ఎన్నెన్ని ఆశ్రమా
లున్నాయి? ఏ ఆశ్రమధర్మం ఎలావుంటుంది? అవన్నీ విడివిడిగా
సెలవియ్యి. విశ్వంలోని రాజధర్మాలన్నీ వివరించు.

వర్ణాశ్రమధర్మాలు

భీష్ముడు — కోపంలేకడా వుండడమూ, సత్యం మాట్లాడ
డమూ, తనభార్యతోనే భోగాలనుభవించడమూ, శుచిగా అడకువగా
వుండడమూ—ఇవన్నీ అన్ని వర్ణాలవాళ్ళూ అనుసరించవలసిన ధర్మాలు.

బ్రాహ్మణుడికి తపస్సు పరమధర్మం. వేదాలు ముఖ్యంగా చదవా
లతడు. వేదాల్లోనే అన్నికర్మలూ శాసించి వున్నాయి. అవన్నీ
నిష్ఠతో నడపాలి బ్రాహ్మణుడు — ఉపేక్ష చెయ్యకూడదు. కానిదారి
తొక్కకూడదు. దయా, శాంతీ కలిగి నడుచుకోవాలి. అధి
కంగా ధనం దొరికితే తనవాళ్ళకి కాకండా ధర్మబుద్ధితో యాచకులి.
పంచిపెట్టాలి. అహంకారం లేకండా వుండాలి.

యజ్ఞాలు చెయ్యడమూ, దానమివ్వడమూ, వేదం చదవ
డమూ, దొంగల్ని దండించడమూ; అనురాగంతో ప్రజల్ని పాలించ
డమూ, యుద్ధంలో నిశ్చయంగా విజృంభించడమూ — ఇవి రాజ
ధర్మాలు. ఇందులో యుద్ధంముఖ్యమైన ధర్మం.

అధ్యయనమూ, దానమూ, యజ్ఞాలు చెయ్యడమూ న్యాయంగా ధనం సంపాదించడమూ, పశువులు రక్షించడమూ— ఇవి వైశ్యుల పనులు. ఇందులో పశుసంరక్షణ పరమధర్మం.

ఈ మూడువర్ణాలవాళ్ళకీ మంచిగా పనులుచెయ్యడం శూద్ర ధర్మం. బ్రహ్మపెట్టిన బతుకే అది. రాజు అనుమతి లేకుండా ధన ధాన్యాలు కూడబెట్టకూడదు శూద్రుడు. అయితే దానంకోసమనికూడబెడితే దోషంలేదు. అది పవిత్రకార్యం కనక. బ్రాహ్మలూ, రాజులూ, కోమట్లూ ఈమూడువర్ణాలవాళ్ళకీ యజ్ఞానికి మించిన ధర్మం లేదు. యజ్ఞంచేసినవాడే పిళ్ళలోకల్లా గొప్పవాడు.

ఇక ఆశ్రమధర్మాలు ఆలకించు — గురుశుశ్రూషా, వేదాలు చదవడమూ, గోష్ఠికి దూరంగా వుండడమూ, ఆత్మహత్యకి పూనుకోకపోడమూ, భిక్షాన్నంతో బతకడమూ, ఉత్తమమైన ఆరుకర్మల మీదా రాగద్వేషాలు లేకుండా వుండడమూ — ఇవి బ్రహ్మచర్యాశ్రమధర్మాలు.

తాను కట్టుకున్న భార్యతో మాత్రం కాలక్షేపంచెయ్యడమూ, దయకలిగి వుండడమూ, సత్యమూ వోర్పూ మంచివాళ్ళ స్నేహమూ దేవతల్నీ పితృదేవతల్నీ అతిథుల్నీ శ్రద్ధగా అర్చించడమూ, దేవతల్ని పూజించడమూ, నాలుగాశ్రమాలవాళ్ళనీ శక్తికొద్దీ పోషించడమూ— ఇవి గృహస్థాశ్రమధర్మాలు.

సంతానంమీద స్నేహం తెంపుకుని, భార్యతోకలసి కాని, వొక్కడూ కాని అడివికి పోడమూ, మానమూ అహంకారమూ వొదిలేసి ఇంద్రియాలు జయించి అడివిలోనే జడలు ధరించి తాపసశాస్త్రాలు చదువుతూ, పండితులగోష్ఠిలో కాలం గడపడమూ వానప్రస్థాశ్రమ ధర్మాలు.

ఎక్కడైనా తలదాచుకోడమూ, ఏదైనా తిని ఆకలితీర్చుకోడమూ, ఎక్కడ చీకటిపడితే అక్కడ పడుకోడమూ, అగ్నిహోత్రం మానెయ్యడమూ, ఏదీకోరకుండా వుండడమూ, ఇంద్రియాలు జయించడమూ, భోగాలంటే ఆలనా పాలనా లేకుండా వుండడమూ. దేనిమీదా మమకారం లేకుండా వుండడమూ సన్న్యాసాశ్రమధర్మాలు.

ఈనాలుగాశ్రమాలూ అవలంబించవలసినవాడు బ్రాహ్మడు. రాజూ, కోమటీ కూడా నిర్మలమైన హృదయముంటేనే ఇవి అవలంబించాలి. మూడువర్ణాలవాళ్ళనీ ఉపాసనతో కొలిచి, రాజు అనుమతిమీద గృహస్థాశ్రమం నించి వానప్రస్థాశ్రమం స్వీకరించవచ్చు శూద్రుడు. సన్న్యాసాశ్రమంమాత్రం అతడికి కూడదు.

కులధర్మం తప్పని మంచిబ్రాహ్మడుమాత్రమే దానంపుచ్చుకోడానికీ, యజ్ఞంచేయించడానికీ అర్హుడు. అలాగే రాజులూ మొదలైన మూడువర్గాలవాళ్ళూ తమతమ కులధర్మాలు తప్పకుండా నడుచుకుంటేనే గౌరవం.

నాలుగాశ్రమాలూ తగినట్టు నడిపించాలి రాజు. అలా అయితేనే ఇహమూ, పరమూ రెండూ దక్కుతాయి. ఆశ్రమధర్మాలు తప్పని శిష్టులు రాజ్యంలోవుండే రాజుకి దేవేంద్రుడైనా సాటిరాడు

ఏనుగుపాదంలో అన్నిజంతువుల పాదాలూ ఇమిడిపోయినట్టు క్షత్రియధర్మంలో అన్నిధర్మాలూ ఇమిడివుంటాయి! దండనీతి లేకపోతే యజ్ఞాలూ, వేదాలూ, శుభకార్యాలూ అన్నీ చెడిపోతాయి. సంస్కారంలేకండా భూలోకం హీనదశ పొందుతుంది. ప్రజల కష్టాలపాలవుతారు. రాజు పరిపాలిస్తే సుఖపడతారు. అందుచేత రాజు సర్వోత్తముడు. ధర్మాలన్నిటిలోకీ రాజధర్మమే గొప్పది. రాజంటే ధర్మదేవతే అనుకోవాలి.

ఒకనాటికి మాంధాత విష్ణుదర్శనంకోసం వొక మహాయజ్ఞం చేశాడు. అతడికి దేవేంద్రుడు ప్రత్యక్షమయాడు. మాంధాతా, యజ్ఞానికివచ్చిన రాజులూ సంతోషంతో సాగిలపడి మొక్కారు. లేచి చేతులు జోడించి నుంచున్నారు.

'మాంధాతా! విష్ణుదర్శనంకోసం వేడుకపడ్డావు నువ్వు- నాకూ. బ్రహ్మకీకూడా అది దుర్లభం. కనక నువ్వు ఏం కోరతావో కోరు, ఇస్తాను' అన్నాడు దేవేంద్రుడు.

'అయితే ఈసంసారంనుంచి నన్ను ముక్తుణ్ణిచెయ్యి. బిచ్చమెత్తుకు బతకడానికి నామనస్సు దృఢపరుచు. నన్ను ధన్యుణ్ణిచెయ్యి' అన్నాడు మాంధాత.

నవ్వాడు దేవేంద్రుడు. 'రాజా, ధర్మాలన్నిటిలోనూ రాజధర్మం ఉత్తమమైంది. ఎలా చూసినా సిద్ధిపొందుతాడు రాజు. కామమూ, క్రోధమూ మళ్ళించి, న్యాయవిచారణచేస్తూ, దండనీతితో రాజ్యం పాలించే రాజు పొందే సద్గతి ఎవడు పొందగలడు?' అన్నాడు. రాజులందరినీ వొకసారి తేరిచూశాడు. 'దిక్పాలకుల అంశలో పుట్టారు మీరు. బిచ్చమెత్తుకు బతకడం తగినపనేనామీకు? ప్రజని పోషించడమూ, యుద్ధంలో శరీరం విడిచిపెట్టడమూ మీరు కోరిన ముక్తి కలిగిస్తాయి. సందేహంలేదు. మహోన్నతమైన పదంమీది' అని చెప్పి స్వర్గానికి వెళ్ళిపోయాడు.

అదంతా ఎందుకూ? వేదాల్లోనూ, పురాణాల్లోనూ ఎన్నో చోట్ల ప్రసిద్ధులైన పండితులు వెయ్యిమాట్లు చూసి, జనులందరిలోనూ రాజే గొప్పవాడనీ, దండనీతికి మించిన ధర్మం లేదనీ ఘంటాపథంగా చాటుతూనే వున్నారు. మనం వింటూనే వున్నాం. అంచేత కామమూ, క్రోధమూ ఆపుకుంటూ, ఆశ్రమాలు కాపాడుతూ,

ఎక్కడైనా తలదాచుకోడమూ, ఏదైనా తిని ఆకలితీర్చుకోడమూ, ఎక్కడ రాత్రిపడితే అక్కడే పడుకోడమూ, అగ్నిహోత్రం మానెయ్యడమూ, ఏదీకోరకండా వుండడమూ, ఇంద్రియాలు జయించడమూ, భోగాలంటే ఆలనా పాలనా లేకండా వుండడమూ. దేనిమీదా మమకారం లేకండా వుండడమూ సన్యాసాశ్రమధర్మాలు.

ఈనాలుగాశ్రమాలూ అవలంబించవలసినవాడు బ్రాహ్మడు. రాజూ, కోమటీ కూడా నిర్మలమైన హృదయముంటేనే ఇవి అవలంబించాలి. మూడువర్ణాలవాళ్ళనీ మంచిమనసుతో కొలిచి, రాజు అనుమతిమీద గృహస్థాశ్రమం నించి వానప్రస్థాశ్రమం స్వీకరించవచ్చు శూద్రుడు. సన్యాసాశ్రమంమాత్రం అతడికి కూడదు.

కులధర్మం తప్పని మంచిబ్రాహ్మడుమాత్రమే దానంపుచ్చుకోడానికీ, యజ్ఞంచేయించడానికీ అర్హుడు. అలాగే రాజులూ మొదలైన మూడువర్ణాలవాళ్ళూ తమతమ కులధర్మాలు తప్పకండా నడుచుకుంటేనే గౌరవం.

నాలుగాశ్రమాలూ తగినట్టు నడిపించాలి రాజు. అలా అయితేనే ఇహమూ, పరమూ రెండూ దక్కుతాయి. ఆశ్రమధర్మాలు తప్పని శిష్టులు రాజ్యంలోవుండే రాజుకి దేవేంద్రుడైనా సాటిరాడు

ఏనుగుపాదంలో అన్నిజంతువుల పాదాలూ ఇమిడిపోయినట్టు క్షత్రియధర్మంలో అన్నిధర్మాలూ ఇమిడివుంటాయి! దండనీతి లేకపోతే యజ్ఞాలూ, వేదాలూ, శుభకార్యాలూ అన్నీ చెడిపోతాయి. సంస్కారంలేకండా భూలోకం హీనదశ పొందుతుంది. ప్రజల కష్టాలపాలవుతారు. రాజు పరిపాలిస్తే సుఖపడతారు. అంచేత రాజు సర్వోత్తముడు. ధర్మాలన్నిటిలోకీ రాజధర్మమే గొప్పది. రాజంటే ధర్మదేవతే అనుకోవాలి.

వెనకటికి మాంధాత విష్ణుదర్శనంకోసం ఒక మహాయజ్ఞం చేశాడు. అతడికి దేవేంద్రుడు ప్రత్యక్షమయాడు. మాంధాతా, యజ్ఞానికివచ్చిన రాజులూ సంతోషంతో సాగిలపడి మొక్కారు. లేచి చేతులు జోడించి నుంచున్నారు.

'మాంధాంతా ! విష్ణువుదర్శనంకోసం వేడుకపడ్డావు నువ్వు. నాకూ. బ్రహ్మకీకూడా అది దుర్లభం. కనక నువ్వు ఏం కోరతావో కోరు, ఇస్తాను' అన్నాడు దేవేంద్రుడు.

'అయితే ఈసంసారంనుంచి నన్ను ముక్తుణ్ణిచెయ్యి. బిచ్చమెత్తుకు బతకడానికి నామనస్సు ధృఢపరుచు. నన్ను ధన్యుణ్ణిచెయ్యి' అన్నాడు మాంధాత.

నవ్వాడు దేవేంద్రుడు.'రాజా,ధర్మాలన్నిటిలోనూ రాజధర్మం ఉత్తమమైంది. ఎలా చూసినా సిద్ధిపొందుతాడు రాజు. కామమూ, క్రోధమూ మళ్ళించి, న్యాయవిచారణచేస్తూ, దండనీతితో రాజ్యం పాలించే రాజు పొందే సద్గతి ఎవడు పొందగలడు ?' అన్నాడు. రాజులందరినీ ఒకసారి తేరిచూశాడు. 'దిక్పాలకుల అంశలో పుట్టారు మీరు. బిచ్చమెత్తుకు బతకడం తగినపనేనామీకు ? ప్రజని పోషించడమూ, యుద్ధంలో శరీరం విడిచిపెట్టడమూ మీరు కోరిన ముక్తి కలిగిస్తాయి. సందేహంలేదు. మహా ఉన్నతమైన పదంమీది' అని చెప్పి స్వర్గానికి వెళ్ళిపోయాడు.

అదంతా ఎందుకూ! వేదాల్లోనూ, పురాణాల్లోనూ ఎన్నోచోట్ల ప్రసిద్ధులైన పండితులు వెయ్యిమాట్లు చూసి, జనులందరలోనూ రాజే గొప్పవాడనీ, దండనీతికి మించిన ధర్మం లేదనీ ఘంటాపథంగా చాటుతూనే వున్నారు. మనం వింటూనే వున్నాం. అంచేత కామమూ, క్రోధమూ అవుకుంటూ, ఆశ్రమాలు కాపాడుతూ,

న్యాయం తప్పకుండా ప్రజల్ని పరిపాలిస్తూ, రాజ్యంచెయ్యడమే మేలు. సన్యాసధర్మమూ మొదలైనవాటివల్ల లభించే ఫలమంతా అప్రయత్నంగా రాజనీతివల్లే లభిస్తుంది.

అతిథుల్నీ, దీనుల్నీ, ధనాశలేని సన్యాసుల్నీ దయచూడు. సంతోషమూ, మదమూ, గర్వమూ, విచారమూ విడిచిపెట్టు. 'నా శరీరసుఖం చూసుకోకుండా ప్రజని పాలిస్తాను' అని శపథం పూను. ఈమాత్రం చేస్తే చాలు. సమస్తధర్మాలూ సిద్ధిస్తాయి.

ధర్మరాజు — వర్ణాశ్రమధర్మాలూ, వాటి రక్షణా, దానివల్ల వచ్చేమంచీ సెలవిచ్చావు. రాష్ట్రంలోని ప్రజలు ఎలావుంటే సుఖపడతారు?

ప్రజాధర్మం

భీష్ముడు — ఉత్తమగుణాలు కల రాజుని రాజ్యానికి అభిషేకం చేసుకోవాలి ప్రజ. అన్నిపనులూ అతడిమూలంగానే జరిగితేనే ప్రజకి సుఖం. ఒకడు రాజుగా పాలించకపోతే, ఒకళ్ళభార్యని వొకళ్లు ఎత్తుకు పోతారు. చిన్నచేపని పెద్దచేప మింగేసినట్టు బలంలేనివాళ్ళని బలవంతులు తినేస్తారు. రాజులేని ప్రజలు బతకలేరు. సేద్యమూ, వ్యాపారమూ ఏదీ సాగదు. గోరక్షణ కూలిపోతుంది. బతుకుతెరువులన్నీ మంటకలిసిపోతాయి.

వెనకటికి వొకమాటు ప్రజలందరూ తమలోతాము కూడబలుక్కున్నారు. శపథంచేసుకున్నారు. క్రౌర్యమూ, దొంగతనమూ, రంకుతనమూ కూడదనుకున్నారు. అలా చేసిన దుర్జనుణ్ణి అంతమందీ కలిసి శాసించాలని నిశ్చయించుకున్నారు. తమమీద వొకడు రాజుగా అక్కరలేదనుకున్నారు. కానైతే ఎన్నో చిక్కులచేత నడనడి చిక్కుల్లోపడిపోయింది. విచారిస్తూ బ్రహ్మదగ్గిరికి వెళ్ళారు

వాళ్ళు. 'మాకురక్షణకోసం రాజు కావాలి. చూపించు' అన్నారు. "అతణ్ణి సేవించి బతుకుతాం" అన్నారు, కరుణించాడు బ్రహ్మ. మనువుని చూపించాడు. కాని నరులు అసత్యచరిత్రులని అంగీకరించ లేదు మనువు. అప్పుడు "సంకోచించవకు పశువుల్లోనూ, బంగారం లోనూ యాభయ్యోవాలూ, ధాన్యంలో పదోవంతూ ప్రజలదగ్గిర కప్పం పుచ్చుకో ఆయుధాలతో జీవించే వాళ్ళందరిని సేవాళ్ళని చేసుకో బలవంతుడివై దుష్టుల్ని దండించు. శిష్టుల్ని పాలించు. మేం అందరమూ నీకు లోబడి నడుచుకుంటాం. అధర్మంగా నడుచు కున్న వాళ్ళు నీచేత చెడతారు. ధర్మపరులుచేసిన ధర్మంలో ఆరో వంతు నీకు చేరుతుంది. దీనికి మేమంతా అంగీకరిస్తున్నాం. దేవేం ద్రుడు దేవతల్ని రక్షించినట్టు నువ్వు మమ్మల్ని రక్షిస్తూ సుఖంగా వుండు" అన్నారు ప్రజలు

మనువు వొడబడ్డాడు. అలా అతిబలవంతుడై సితిమంతుడై పరాక్రమంతో భూమి పరిపాలించాడు. యావన్మంది జనులూ సుఖపడ్డారు.

అంచేత రాజుమాటప్రకారం నడుచుకుంటేనే మేలు ప్రజకి. తగినవిధంగా దేవతల్ని పూజించినట్టు రాజుని పూజించాలి ప్రజ. అప్పుడు రవంత పొరపాటువచ్చినా సహిస్తాడు రాజు. రాజుని ప్రజ గౌరవిస్తేనే శత్రువులు దాసోహమంటారు. తనవాళ్ళు గౌరవించని రాజుని శత్రువులు లెక్కచెయ్యరు. అది ప్రజకే నష్టం. అంచేత ప్రజ రాజుకి లోబడి వుండాలి.

రాజు ప్రజతో చిరునవ్వుతో మాటాడాలి. నిజమే మాటా డాలి మంచీ చెడ్డా నిర్ణయించగలగాలి. అందరిని సమంగా చూడాలి. కృతజ్ఞుడై వుండాలి. ఇంద్రియనిగ్రహమూ ఓయూ కలిగి

న్యాయం తప్పకండా ప్రజల్ని పరిపాలిస్తూ, రాజ్యంచెయ్యడమే మేలు. సన్యాసధర్మమూ మొదలైనవాటివల్ల లభించే ఫలమంతా అప్రయత్నంగా రాజనీతివల్లే లభిస్తుంది.

అతిథుల్నీ, దీనుల్నీ, ధనాశలేని సన్యాసుల్నీ దయచూడు. సంతోషమూ, మదమూ, గర్వమూ, విచారమూ విడిచిపెట్టు. 'నా శరీరసుఖం చూసుకోకండా ప్రజని పాలిస్తాను' అని శపథం పూను. ఈమాత్రం చేస్తే చాలు. సమస్తధర్మాలూ సిద్ధిస్తాయి.

ధర్మరాజు — వర్ణాశ్రమధర్మాలూ, వాటి రక్షణా, దానివల్ల వచ్చేమంచీ సెలవిచ్చావు. రాష్ట్రంలోని ప్రజలు ఎలావుంటే సుఖపడతారు?

ప్రజాధర్మం

భీష్ముడు — ఉత్తమగుణాలు కల రాజుని రాజ్యానికి అభిషేకం చేసుకోవాలి ప్రజ. అన్నిపనులూ అతడిమూలంగానే జరిగితేనే ప్రజకి సుఖం. ఒకడు రాజుగా పాలించకపోతే, ఒకళ్ళభార్యని వొకళ్లు ఎత్తుకుపోతారు. చిన్నచేపని పెద్దచేప మింగేసినట్టు బలంలేనివాళ్ళని బలవంతులు తినేస్తారు. రాజులేని ప్రజలు బతకలేరు. సేద్యమూ, వ్యాపారమూ ఏదీ సాగదు. గోరక్షణ కూలిపోతుంది. బతుకుతెరువులన్నీ మంటకలిసిపోతాయి.

వెనకటికి వొకమాటు ప్రజలందరూ తమలోతాము కూడబలుక్కున్నారు. శపథంచేసుకున్నారు. క్రౌర్యమూ, దౌందతనమూ రంకుతనమూ కూడదనుకున్నారు. అలా చేసిన దుర్జనుణ్ణి అంతమందీ కలిసి శాసించాలని నిశ్చయించుకున్నారు. తమమీద వొకడు రాజుగా అక్కరలేదనుకున్నారు. కానైతే ఎన్నో చిక్కులచేత నడవడి చిక్కుల్లోపడిపోయింది. విచారిస్తూ బ్రహ్మదగ్గిరికి వెళ్ళార

వాళ్ళు. 'మాకు రక్షణకోసం రాజు కావాలి. చూపించు' అన్నారు. "అతణ్ణి సేవించి బతుకుతాం" అన్నారు, కరుణించాడు బ్రహ్మ. మనువుని చూపించాడు. కాని నరులు అసత్యచరిత్రులని అంగీకరించలేదు మనువు. అప్పుడు "సంకోచించకు పశువుల్లోనూ, బంగారంలోనూ యాభయ్యోపాలూ, ధాన్యంలో పదోవంతూ ప్రజలదగ్గిర కప్పం పుచ్చుకో. ఆయుధాలతో జీవించే వాళ్ళందరిని నీవాళ్ళని చేసుకో. బలవంతుడివై దుష్టుల్ని దండించు. శిష్టుల్ని పాలించు. మేం అందరమూ నీకు లోబడి నడుచుకుంటాం. అధర్మంగా నడుచుకున్న వాళ్ళు నీచేత చెడతారు. ధర్మపరులు చేసిన ధర్మంలో ఆరోవంతు నీకు చేరుతుంది. దీనికి మేమంతా అంగీకరిస్తున్నాం. దేవేంద్రుడు దేవతల్ని రక్షించినట్టు నువ్వు మమ్మల్ని రక్షిస్తూ సుఖంగా వుండు" అన్నారు ప్రజలు

మనువు వొడబడ్డాడు. అలా అతిబలవంతుడై నీతిమంతుడై పరాక్రమంతో భూమి పరిపాలించాడు. యావన్మంది జనులూ సుఖపడ్డారు.

అంచేత రాజుమాటప్రకారం నడుచుకుంటేనే మేలు ప్రజకి. తగినవిధంగా దేవతల్ని పూజించినట్టు రాజుని పూజించాలి ప్రజ. అప్పుడు రవంత పొరపాటువచ్చినా సహిస్తాడు రాజు. రాజుని ప్రజ గౌరవిస్తేనే శత్రువులు దాసోహమంటారు. తనవాళ్ళు గౌరవించని రాజుని శత్రువులు లెక్కచెయ్యరు. అది ప్రజకే నష్టం. అంచేత ప్రజ రాజుకి లోబడి వుండాలి.

రాజు ప్రజతో చిరునవ్వుతో మాటాడాలి. నిజమే మాటాడాలి మంచీ చెడ్డా నిర్ణయించగలగాలి. అందరినీ సమంగా చూడాలి. కృతజ్ఞుడై వుండాలి. ఇంద్రియనిగ్రహమూ దయా కలిగి

వుండాలి. రాజ్యానికి తండ్రిలా వుండాలి. అలా అయితేనే రాణిస్తుంది.

ధర్మరాజు — అవును "మనుషులందరికీ రాజే ప్రభువు, రాజే దేవుడు" అని చెప్తారు బ్రాహ్మలు. దీనికి కారణం ఏమిటో అనుకునేవాణ్ణి, అది నీవల్ల స్పష్టంగా విన్నాను.

భీష్ముడు — ఇంకా విను. పూర్వం వసుమనుడు అనే రాజు నువ్వు అడిగినట్టే బృహస్పతిని అడిగాడు. బృహస్పతి అతనికి చెప్పిన మాటలే నీకు చెప్తాను. ఆలకించు.

"లోకాలకీ లోకధర్మాలకీ కూడా రాజే మూలం. రాజులేని రాజ్యంలో ప్రజలు నీళ్ళింకిన చెరువులో చేపల్లా బాధపడతారు. తగిన పరిపాలనే లేకపోతే సూర్యచంద్రుల వెలుగు లేనట్టు జనులు చెప్పరాని పాపాలుచేసి చెడిపోతారు. రాజంటూ లేకపోతే, ఇది నా ధనమనీ, ఇది నాభార్య అనీ నెమ్మదిగా నిర్భయంగా బతకలేరు. భయపడుతూ, హాహాకారాలుచేస్తూ అల్లకల్లోలమైపోతారు. రాజు లేకపోతే ఏదీ లేదనుకో. రాజుంటేనే అన్నీ వుంటాయి. రాజు రక్షిస్తూ వుంటేనే యజ్ఞాలూ, భోగాలూ, త్యాగాలూ, ధర్మాలూ అన్నీ వైభవంగా జరుగుతాయి. రాజు వొకడిమీద కళ్ళెర్ర చేశాడా, అతడి బంగారమూ, రత్నాలూ సర్వసంపదలూ లాక్కుంటాడు. ఒకణ్ణి దయచూశాడా అన్నీ ఇస్తాడు. అతణ్ణి కుబేరుడే అంటారు అప్పుడు.

రాజుకి చా[illegible]. అందుకనే రాజుని సూర్యుడే అంటారు పెద్దలు. శత్రువుల్ని చంపినప్పుడు యముడంటారు. అందుచేత అతడు దేవతాత్ముడు. సందేహం లేదు. సామ్రాట్టనీ, విరాట్టనీ రాజుని వేదాలు పొగుడుతున్నాయి. అలాంటప్పుడు అతణ్ణి పూజించ

కంటా వుండవచ్చా ప్రజ? ఇంద్రియాలు జయించి, నియమంతోనూ భక్తితోనూ రాజుని సేవించేవాణ్ణి సర్వసంపన్నుణ్ణి చేస్తాడతడు.

రాజుకి ప్రజ శరీరం. ప్రజకి రాజు ఆత్మ. రాజూ ప్రజా వొకళ్ళ నొకళ్ళు రక్షించుకోవాలి, ఒకళ్ళ నొకళ్ళు పూజించుకోవాలి."

ఇదీ బృహస్పతి ఉపదేశం. అంత ఉపదేశంప్రకారమే రాజ్యం చేశాడు వసుమనస్సుడు.

ధర్మరాజు — రాజు దేశంఎలాఏలుకోవాలి? ఎలాశత్రువుల్ని హతమార్చాలి?

భీష్ముడు — తన్ను తాను గెలవాలి రాజు. తరవాత పగవాళ్ళని గెలవాలి. తన్ను తానుగెలవని రాజు పగవాళ్ళని గెలవగలడా? తన్ను తాను గెలవడం అంటే మరేమీలేదు. ఇంద్రియాలు అయిదూ అదుపులో పెట్టుకోడమే. అదే జితేంద్రియత్వం. జితేంద్రియుడైన రాజే పగవాళ్ళని గెలవగలడు.

తాను తిరిగే ఉద్యానవనమూ, దేశం సరిహద్దులూ, పురద్వారాలూ, కోటా కట్టుదిట్టంగా కాపలాపెట్టాలి రాజు. శత్రువులదగ్గిరా, సొంతరాజ్యంలోనూ, అన్నదమ్ములదగ్గిరా కూతుళ్ళదగ్గిరా, బంధువులదగ్గిరా, స్నేహితులదగ్గిరా వేషభాషలైన వేగులవాళ్ళనిపెట్టాలి * ఒకళ్ళని వొకళ్ళు తెలుసుకోకూడదు వాళ్ళు.

చారులవల్ల శత్రువు తనకంటే బలవంతుడని తెలుస్తే అతడికి ధనమిచ్చిఅయినా సరే, సంధిచేసుకుని తనరాజ్యం కాపాడుకోవాలి. శత్రువు మత్తుడూ, వొళ్ళు కాననివాడూ ఇంద్రియలోలుడూ, దుర్బలుడూ అని తెలిస్తే, అతనికిమీదపడి దండెత్తాలి అగ్నిముట్టించీ, విషం పెట్టించీ అతణ్ణి వేధించాలి.

★ చూ. కామందకం సర. 12

కయ్యానికి కాలుదువ్వకండా ముందు సామోపాయంతోనూ భేదోపాయంతోనూ పగవాడిమనస్సు మెత్తబెట్టి లోబరుచుకోవాలి. ఈపాయంతో ఆపద తప్పించుకోడమే మేలు.

కన్నదండ్రిలాగ ప్రజల్ని పరిపాలించాలి రాజు. వాళ్ళ ఆదాయంలో ఆరోపాలు పన్ను పుచ్చుకోవాలి. అన్నివిధాలా సమర్థులైన అప్తుల్ని చూసి, ధనం లభించే అడవులూ, ఆలమందలూ, కొండలూ మొదలైనవి చూడడానికి పంపాలి. అన్నిటినీ వోకకంటితో కనిపెడుతూ వుండాలి. కోట వెయ్యికళ్ళతో చూసుకోవాలి. గడ్డీ, ఉలవలూ మొదలైన పశుగ్రాసమూ, ధాన్యమూ, వంటచెరుకూ, నెయ్యీ, నూనే, ఆయుధాలూ, మందులూ, భయంకరమైన యంత్రాలూ, నూతులూ అన్నీ కోటలో పూర్తిగా వుండాలి. ధైర్యానికీ, శౌర్యానికీ పేరుపడ్డ యోధుల్ని తగినంతమందిని వుంచుకోవాలి. పగవాళ్ళు దండెత్తివస్తే దారిలో గడ్డీ, కట్టెలూ, నీళ్ళూ, వడ్లూ లేకండా చెయ్యాలి. మిత్రులైన రాజుల్ని సహాయంకోసం వర్తమానం చెయ్యాలి.

రాజూ, మంత్రీ, రాజ్యమూ, ధనాగారమూ, సేనా, స్నేహితులూ, కోటా — ఈ రాజ్యాంగాలూ ఏడూ ★కంటికిరెప్పలా కాపాడాలి. సంధీ, విగ్రహమూ, యానమూ. ఆసనమూ, ద్వైదీభావమూ వమూ, సమాశ్రయమూ ఈఅరుగుణాలూ♦ నడిపించాలి. ధర్మమూ, అర్థమూ, కామమూ — ఈమూడువర్గాలూ పాటించాలి ప్రమాదం

---

* రాజు శిరస్సు. మంత్రి కళ్ళు. స్నేహితులు చెవులు. ధనాగారం ముహం. సేన మనస్సు. కోట చేతులు. రాజ్యం పాదాలు - శుక్రనీతిసారం, అ. 1.

♦ సంధి: శత్రువులతో వొడంబడిక. విగ్రహం కలహం. యానం దండయాత్ర. ఆసనం ఆగడం. ద్వైదీభావం ఒకశత్రువుతో కలిసి, మరోశత్రువు మీద దండెత్తడం. సమాశ్రయం : తనమిచ్చి అయినా బలవంతుడితో కలవడం.

వల్ల అర్థమూ, కామమూ కోరతపడినా ధర్మనిష్ఠ వుంటే రాజ్యపాలన సుస్థిరంగా వుంటుంది. బృహస్పతీ, శుక్రుడూ మొదలైన పెద్దలు ఇదే చెప్పారు. చెవీ చర్మమూ కన్నూ నాలికా ముక్కూ - ఈ బుద్ధీంద్రియాలూ, నోరూ చేతులూ కాళ్ళూ మలద్వారమూ మూత్ర ద్వారమూ — ఈకర్మేంద్రియాలూ మనస్సూ వెరళి పదకుండు ఇంద్రియాలూ జయించాలి. కామంవల్ల పుట్టిన జూదమూ, వేటా, ఆడాళ్ళమీద వాంఛా, తాగుడూ, డబ్బు పాడుచెయ్యడమూ, క్రోధం వల్ల పుట్టిన తిట్టడమూ కొట్టడమూ, మొత్తం ఏడు వ్యసనాలూ విడిచి పెట్టాలి. శ్రద్ధగా యజ్ఞాలు చెయ్యాలి. వేదాలు చదవాలి. దానాలు చెయ్యాలి. చెడ్డమంత్రుల కుటిలవ్యాపారాలకి లొంగిపోకూడదు. నయమూ, విక్రమమూ, క్రమమూ తెలిసిన మంత్రులతో దేవతల విషయమూ, మనుషుల విషయమూ ఆలోచించాలి. దేవతలనీ, బ్రాహ్మలనీ తృప్తిపరచాలి. అశుభాలు తొలిగించుకోవాలి. శుభాలు కలిగించుకోవాలి. ఇలా ప్రజాపాలనచేసిన రాజు ఉభయలోక సిద్ధి పొందుతాడు.

ధర్మరాజు - రాజ్యమూ, దండనీతీ - ఈ రెండూ ఎలా కార్య సిద్ధి కలిగిస్తాయి?

భీష్ముడు — రాజు కాలానికి కారణం. ఎలా అంటావా? కృత యుగంలో రాజు పరిపూర్ణమైన ధర్మంతో దండనీతి నడుపుతాడు. ఆయుగంలో ధర్మం పెరుగుతుంది. వైదికకర్మలు ఫలిస్తాయి. అన్ని ఋతువులూ ప్రజలకి క్షేమం కలిగిస్తాయి. ఆయువు అధిక మవుతుంది. దున్నకండా భూమి పండుతుంది.

త్రేతాయుగంలో ధర్మం మూడుభాగాలు నడుపుతాడు రాజు. ఆయుగంలో ముప్పాతికపాలే ప్రజకి సంతోషం కలుగుతుంది.

ద్వాపరయుగంలో సగం ధర్మమే పాలిస్తాడు. ఆయుగంలో సగ పాలే మేలుకలుగుతుంది ప్రజకి.

కలియుగంలో రాజు ధర్మం ఉపేక్షిస్తాడు. లోకంలో ధర్మం వ్యాపించదు. అంతటా అధర్మం అధికమవుతుంది. వర్ణాశ్రమాలు దారితప్పుతాయి.

కాలప్రభావం అది. అయినా రాజు పరిపూర్ణమైన ధర్మం పాలిస్తే అది కృతయుగంలాగే వుంటుంది. రాజుధర్మం ఎప్పుడెప్పుడు ఎలాఎలా అనుసరిస్తే ఆయా సమయాలు ఆయా యుగాల మల్లేనే అవుతాయి.

ధర్మరాజు - రాజు ఎలా నడుచుకుంటే శుభంకలుగుతుంది?

భీష్ముడు — 'ఈరాజు తగినవాడు. న్యాయం విచారిస్తాడు. చేసినమేలు మరిచిపోడు. మదంకానీ, లోభంకానీ ఇతడికి రవంతా లేదు. ముక్కుసూటిగా కాడితడు. ఆత్మస్తుతి చేసుకోడు. నీమంతో పరిపాలిస్తాడు. చేతికి ఎముక లేదు. శూరుడు. గర్వంలేదు. స్త్రీ లోలుడు కాడు. క్రూరుడు కాడు.' ఇలా ప్రజలు మెచ్చుకున్న రాజుకి శుభాలు కొదవేమిటి?

వేదవేదాంగాలు తెలిసిన పురోహితుడు ఎప్పుడూ కోటలో వుండాలి. న్యాయమూ, దయా, నీతీ కల మంత్రి కానుకలూ, పన్నులూ విచారించాలి. పీడించి పన్నులు పుచ్చుకోకూడదు. పాలు కోసం పొదుగు కొయ్యడమే అవుతుంది. పాలు పిదకాలంటే ఆవు బాగు విచారించనక్కర్లా? ఆవులాంటిదే ప్రజ. తోటవాడు పువ్వులూ, పళ్ళూ కోసుకున్నట్టే రాజు పన్నులు వసూలు చెయ్యాలి. అంతేకాని బొగ్గులకోసం తోటనంతకి తగలబెట్టినట్టు చేస్తే రాజ్యమే పాడవుతుంది. దయతో ప్రజని పాలించడంతో ఏతపస్సులూ సరికావు. ఏయజ్ఞాలూ

సాటి కావు. ప్రజాపాలనవల్ల జయమూ, సిరీ, కీర్తి, ముక్తీ అన్నీ కలుగుతాయి రాజుకి.

పురోహితుడు

ముఖ్యంగా పురోహితుణ్ణి మన్నించాలి. పూర్వం ఇలకొడుకు పురూరవుడు 'భూమి రాజులదా? బ్రాహ్మలదా? ఎవళ్ళ సొత్తు?' అని వాయుదేవుణ్ణి అడిగాడు. వాయుదేవుడు ఏమన్నాడో తెలుసా? 'బ్రహ్మదేవుడి మొహంలో బ్రాహ్మలు పుట్టారు. బాహువుల్లో రాజులు పుట్టారు. తొడల్లో కోమట్లూ, పాదాల్లో శూద్రులూ పుట్టారు. ఉత్కృష్టస్థానంలో పుట్టి అన్ని వర్ణాలకీ అన్న అయిన బ్రాహ్మడే ఈభూప్రపంచంలోని ధనధాన్యాలు అన్నీ అనుభవించడానికీ, ఇతర్లకి ఇవ్వడానికీ తగినవాడు. అందుకనే దండనీతి నడపడానికి అతను క్షత్రియుణ్ణి నియమించాడు. బ్రాహ్మడి శాంతిపర్వతంవల్లే క్షత్రియుడికి ఆధిపత్యం వచ్చింది. మగడు లేని ఆడది మరిదిని కట్టుకున్నట్టుంది. భూమిసంగతి. అందుకని కులధర్మం పాటిస్తూవున్న విద్వాంసుడూ, శాంతుడూ అయిన పురోహితుడికి సర్వసంపదలూ సమర్పించాలి రాజు. గర్వం లేకండా అతడి శుశ్రూష చెయ్యాలి. దండనీతి సాగించాలి. అలా అయితేనే ఇహంలోనూ, పరంలోనూ కూడా శుభం పొందుతాడు.

భయంతో వున్న ప్రజ మనస్సుకి రుచీ, వాసనా అనుభవానికి రావు. అలాంటి భయం పోగొట్టగలడు రాజు. అందుకనే సాటిలేని ప్రభుత్వం వచ్చింది అతడికి."

ధర్మరాజు — దేనివల్ల పురోహితుడు పూజించదగినవాడు?

భీష్ముడు—పురోహితుడిగురించి శుక్రుడు చెప్పిన మాటలు విను. "రాజు యజ్ఞాలు చేస్తాడు. గరుడులూ, గంధర్వులూ, విద్యాధరులూ

మొదలైన దేవతలు యావన్మందినీ తృప్తిపరుస్తాడు. పరమశుభాలు పొందుతాడు. దీనికల్లా తగిన పురోహితుడి బుద్ధే మూలం. సమర్థుడైన పురోహితుడి మంత్రరక్షలేని రాజుని రాక్షసులూ, పిశాచులూ, సిద్ధులూ, యక్షులూ మొదలైనవాళ్ళు బాధపెడతారు. రకరకాల ఉపద్రవాలూ, రాజగృహాల్లో కలిగే కీడులూ వీటిన్నిటికీ వెంటవెంటనే పురోహితుడిచేత శాంతివిధానం చేయిస్తేనే ఎప్పుడూ శుభం కలుగుతుంది" అన్నాడతను. ఈమాటలు బాగా అవగతం చేసుకో. బృహస్పతి కూడా "శాంతికమూ, పౌష్టికమూ, శత్రునాశనమూ మంత్రాలెరిగిన పురోహితుడివల్లే సాధ్యం" అన్నాడు. అంచేత నువ్వుకూడా పురోహితుణ్ణి పూజించు.

పరిశుద్ధిలేని కుచ్ఛితపురోహితులుమాత్రం నీచదశలపాలవుతారు. రాజనగళ్ళలో పౌరోహిత్యం చెయ్యడం సామాన్యంకాదు. ఆరోగ్యవంతుడైన ఉత్తముణ్ణే పురోహితుడిగా నియమించాలి రాజు. అతడూ, తానూ చేసే పనులన్నీ వొకటేమనస్సుతో చెయ్యాలి. బ్రహ్మక్షత్రియులు కలిసి కపటంలేకండా చేసినమంచిపనులు బ్రహ్మ మొదలైన దేవతలు హర్షిస్తారు. దీనికి ఐల, కశ్యప సంవాదమని వొక ఇతిహాసం వుంది. బ్రహ్మక్షత్రియుల విషయం ఐలుడు కశ్యపుణ్ణి అడిగాడు. కశ్యపుడు ఇలా చెప్పాడు - "క్షత్రియుడికి పుట్టుకపట్టు బ్రాహ్మడు. బ్రాహ్మడికి యోని రాజు. కనక ఉభయులూ వొకళ్ళనికట్టే వొకళ్ళు వృద్ధిపొందుతారు. కాదంటే ఇద్దరూ మాసిపోతారు. బ్రాహ్మడూ, రాజూ పొందు కలిగివుంటేనే జనం సేవిస్తుంది. ఉభయుల్లో భేదం వచ్చిందో, ఉభయుల్నీ మన్నించరు. పైగా శత్రువులు ప్రజమీద పడతారు. బ్రాహ్మణక్షత్రియుల విభేదంతో శివుడికి కోపం వస్తుంది. దాంతో సర్వనాశనం సంభవిస్తుంది. అంచేత రాజూ, పురోహితుడూ ఏకంగా వుండాలి. ముఖ్యంగా పుట్టుకతో వచ్చిన ఆధిక్యంవల్ల పురో

హితుడిదగ్గిర రాజు వినయంగా వుండాలి. అప్పుడే ఉభయులకీ, ప్రజకి కూడా సుఖజీవనం సాగుతుంది.'

పురోహితుడి విషయమే ముచికుందుడికీ కుబేరుడికీ వాదన జరిగింది. అదికూడా విను. ముచికుంద రాజు దిగ్విజయంచేసి ప్రపంచమంతా జయించాడు. ఇంకా తన బలం తెలుసుకోవాలని కుబేరుడిమీద దండెత్తాడు. కుబేరుడు రాక్షససేన పంపాడు. దారిలోనే అడ్డుకుంది రాక్షససేన. ముచికుందుడి సైన్యాలు చిందరవందరచేసి పారేసింది. ఎంతో కించపడ్డాడు ముచికుందుడు. తన పురోహితుణ్ణి తిట్టాడు. తపస్సుతోనూ, మంత్రాలతోనూ రాజుసేనకి మంచి పటుత్వం కలిగించాడు పురోహితుడు. బ్రహ్మశక్తితో రాజుసేన రాక్షససైన్యం వోడించింది. ఆపూపురివెళ్ళి అలకాపట్నం ముట్టడించాడు ముచికుందుడు. బైటికివచ్చి యుద్ధంచేశాడు కుబేరుడు.

'ముచికుందా? బ్రహ్మశక్తివల్ల ఇంత సమర్థుడివయావు అందుకనే నీబాహుశక్తి శత్రువుల్ని క్షోభపెట్టింది. ఏం, అంతేనా? అన్నాడు.

' అదేమన్నమాట? బ్రాహ్మణుల్నీ, రాజుల్నీ వొక్కగర్భంలోంచే పుట్టించాడు బ్రహ్మ. యోగక్షేమాలు కలిపే నియమించాడు' అన్నాడు ముచికుందుడు.

'సరే, నీకూ నాకూ యుద్ధమెందుకూ? ' నెమ్మదిగా అన్నాడు కుబేరుడు - 'భూమంతా నీకే ఇస్తున్నాను. ఒక్కడివే ఏలుకో.'

నవ్వాడు ముచికుందుడు. 'ఒకళ్ళిచ్చిన దానమూ? ఈకుచ్ఛిత ప్రభుత్వం నాకునచ్చదు. శత్రుభయంకరమైన నా భుజబలంతో గడించిన ప్రభుత్వమే గౌరవంగా అనుభవిస్తాను' అన్నాడు.

'ఒప్పుకున్నాను, నువ్వే గొప్పవాడివి. నీఇష్టమే కానీ' అంటూ ఆదరించాడు కుబేరుడు. సంతోషించి వచ్చేశాడు ముచికుందుడు. అడ్డులేని పరాక్రమంతో భూలోకం యావత్తూ పరిపాలించాడు.

ధర్మరాజు—అయితే రాజధర్మాల్లో ఏది, ఇటు ఐశ్వర్యమూ అటు పుణ్యలోకమూ ప్రసాదిస్తుంది?

భీష్ముడు—మంచివాళ్ళ భయంపోగొట్టి, వాళ్ళకి సౌఖ్యం కలిగించడమే రాజధర్మంలో ఉత్తమధర్మం. చూడూ, మేఘం పళ్ళ చెట్లనీ, పక్షుల్నీ, అన్నిప్రాణుల్నీ ఎలా పోషిస్తుంది, అలాగ నీబంధువుల్నీ, సజ్జనుల్నీ నువ్వుపోషించు. అదే యోగ్యమైన రాజధర్మం.

వృత్తి నిబట్టే కులం

ధర్మరాజు—బ్రాహ్మణులూ మొదలైనవాళ్ళు తమ కులధర్మం వల్ల జీవనం గడవనప్పుడు ఏం చెయ్యాలి?

భీష్ముడు—ఆపద వచ్చినప్పుడు ఇతరజాతుల వృత్తులు అవలంబించవచ్చు. తప్పులేదు. అయితే బ్రాహ్మడు ఆయుధాలు పట్టుకుని క్షత్రియధర్మంతో జీవనోపాయం చేసుకుంటే క్షత్రియులతో సమానుడే అవుతాడు. అతడి బ్రాహ్మణ్యం చెడుతుంది. వర్తకం మొదలైన వైశ్యవృత్తి చేసుకుంటే కోమట్లతో సమానుడవుతాడు. నిత్యకర్మలూ అవీ మానేసి, ధనాశతో శూద్రుడిలా నడచుకుంటే శూద్రుడితో సమానుడవుతాడు. తక్కినవాళ్ళూ అలాగే తమ కులవృత్తులు మానేసి కింది వృత్తులు అవలంబిస్తే, కులహీనులై కింది వాళ్ళతో సమానులవుతారు. వాళ్ళు తమ మొదటి కులంలోని ఉత్తమకృత్యాలకి పాత్రులు కారు. ఈవిషయం తెలుసుకోవాలి రాజు తగినట్టు ప్రజల్ని నడిపిస్తూ రక్షించాలి అప్పుడే ప్రజల ధర్మంలోంచి నాలుగోభాగం రాజుకి దక్కుతుంది. ప్రజాపాపంలో

పడకండా చూడని రాజుని, దండనీతి లేని రాజుని ప్రజల పాపంలో నాలుగోవంతు పాపం చుట్టుకుంటుంది. నాలుగోవంతే కాదు, పూర్తిగా అంత పాపమూ అలాంటి రాజుని చుట్టుకుంటుందంటారు కొందరు పండితులు.

ధర్మరాజు—తండ్రీ! సుఖాలు అనుభవించాలని లేదు నాకు. రాజ్యవైభవం మీద అంతకంటే లేదు. ధర్మం రక్షించడం భారమైన పని. దానికి లోపం కలుగుతుందన్న దిగులూ అధికంగా వుంది. ఎన్నో దోషాలపుట్ట రాజ్యభారం ఇది అక్కరలేదు నాకు. కఠినమైన దండనీతి నాకెందుకు? సన్యసిస్తాను అడవికి పోతాను.

భీష్ముడు — ఇది జడత్వం కాని రాజధర్మం కాదు. ఎంతో మెత్తని మనస్సు నీది. ఇది కూడదు. నీకు వొత్తి చెప్పడానికి పాండురాజు లేడు కదా! విచిత్రవీర్యుడూ లేడు. శంతనుడూ లేడు. నా మాట విను ఇంతకీ ఈ కాలంత ధర్మం తప్పకండా నడుచుకున్నారా వెనకటి రాజులు? కామమూ క్రోధమూ కూడా లేనిదండనీతి పూనాలి, కాని, ఇదేమిటి?

దానం చెయ్యడమూ, వేదాలు చదవడమూ, యజ్ఞాలు చెయ్యడమూ — వీటితో ప్రజల్ని కాపాడడమూ — ఇదీ రాజధర్మం. బ్రహ్మ కల్పించిన ధర్మం ఇది. ఇది మానడం అంటే నరకానికి దారి తియ్యడం అన్నమాట. అంచేత ఎలా అయినా సరే, వర్ణాశ్రమధర్మాలు సక్రమంగా సాగించు. ఇహపరాలు రెండూ లభిస్తాయి.

దీనికి వొక ఇతిహాసం చెపుతాను, విను. కేకయరాజు నియమంగా వేదాలూ అవీ చదివాడు. ఒకనాడు అతడు అడవిప్రాంతానికి వెళ్ళాడు. అక్కడ అతణ్ణి వొక మహారాక్షసుడు పట్టుకున్నాడు. మంచిబలవంతుడు రాక్షసుడు. అతణ్ణి విడిపించుకోలేక పోయాడు కేకయుడు.

'దొంగతనమూ, రంకుతనమూ నారాజ్యంలో ఎక్కడాలేవు. బ్రాహ్మలు వేదాలు చదువుతున్నారు. దానాలతో యజ్ఞాలు చేస్తున్నారు రాజులు. బ్రాహ్మల్ని పూజిస్తున్నారు. యుద్ధాల్లో మడమ తిప్పరు. అదే వ్రతం వాళ్ళకి. కోమట్లు గోరక్షణా మొదలైన కుల ధర్మాలు నడుపుతున్నారు. కులధర్మాలన్నీ చక్కగా సాగుతున్నాయి. ఏం లోపం చూసి ఇలా నువ్వు నిర్భయంగా ఘోరంగా నన్ను పట్టుకున్నావు? ఇది నీకు తగినపనేనా చెప్పూ?' అని అడిగాడు.

సంతోషించాడు రాక్షసుడు. 'అవును కులధర్మాలు చక్కగా నడిపిస్తున్నావు నువ్వు. అందుకనే సంతోషించి ఇలావచ్చాను. నిర్మలమైన మనస్సుతో కులాలు కాపాడుతున్న రాజుకి ఏకీడూరాదు. ఇది చెప్పడానికే నిన్ను పట్టుకున్నాను. స్థిరంగా, సౌఖ్యంగా ఇలాగే ప్రజల్ని రక్షిస్తూ వుండు' అని, కేకయరాజుతో స్నేహంచేసుకుని వెళ్ళిపోయాడు.

ధర్మరాజు — బతుకు గడవని బ్రాహ్మడు క్షత్రియ వృత్తిని శక్తిలేకపోతే ఎలా బతుకుతాడు?

భీష్ముడు — బ్రాహ్మడికి అలాంటి ఆపద వచ్చినప్పుడు కోమటి వృత్తి చెయ్యవచ్చు. అయితే ఉప్పూ, నువ్వులూ, మాంసమూ ఆవులూ, ఎడ్లూ, అన్నమూ, కల్లూ, నెయ్యీ, నూనే, తేనే, జూలున్న జంతువులూ అమ్మకూడదు. ఎంతలాభంవచ్చినా సరే, అవిఅమ్ముదామని అనుకోనూ కూడదు.

ధర్మరాజు — యజ్ఞాలు ఎలాచేస్తే మంచిది?

భీష్ముడు — ముఖ్యంగా శ్రద్ధ కావాలి. యజ్ఞంచేసేవాడు అబద్ధం ఆడకూడదు. వేదాలు దూషించకూడదు. తగిన దక్షిణ లివ్వాలి. దక్షిణలు మంత్రార్థాలని పోషిస్తాయంటారు పెద్దలు. ఇలా శ్రద్ధతో

యజ్ఞం చేసినవాడు చంద్రుడికి ఆప్తుడవుతాడు. దానివల్ల చంద్ర లోకంలో మహాసౌఖ్యం కలుగుతుందని వేదాలు చెపుతున్నాయి.

అయితే యజ్ఞంకంటే తపస్సు గొప్పది. తపస్సంటే శరీరం ఎండగట్టుకోడం కాదు. అహింసా, సత్యమూ, దమమూ, దయా కలిగివుండడమే.

మంత్రి

ధర్మరాజు - మంచి స్నేహితుడు లేకపోతే న్యాయం నడప లేడు రాజు. అంచేత ఎలాంటివాణ్ణి స్నేహితుడని నమ్మవచ్చు?

భీష్ముడు — రాజు ఎవళ్ళనీ అసలే నమ్మకపోడం మృత్యువు. పూర్తిగా నమ్మడం అపమృత్యువు. అంచేత నమ్మాలి, నమ్మకండా వుండాలి. అల పనులు చేయించుకోవాలి. అన్నీ సూక్ష్మ బుద్ధితో తానే చూసుకుంటూ వుండాలి. తనకి మేలుచేసేవాడే స్నేహితుడు. అతడు చేసేపనులే శుభంకలిగిస్తాయి. ఏమరుపాటు లేకండా స్నేహితులతో పనులుచేయించుకోవాలి. గౌరవానికి పొంగి పోకండా, అవమానానికి కుంగిపోకండా, వొక్కలాగే పరిశుద్ధంగా పనులుచేసే స్నేహితుడికి తనలాగే సిరీ సంపదా, అధికారమూ ఇచ్చి, గొప్పవాణ్ణిచెయ్యాలి రాజు. అప్పుడే తనకి అన్నిసుఖాలూ అలవడ తాయి. సందేహం లేదు.

అయితే అలాటి మిత్రుడైన మంత్రి కామమూ, క్రోధమూ, లోభమూ, భయమూ — వీటివల్ల ఏపనిలో అయినా పూనికవొదల కూడదు. నేర్పు నడుచుకోవాలి.

అన్నదమ్ములుంటే ఉన్నతే కలుగుతుంది రాజుకి. వాళ్ళు ఎంత పనికిమాలినవాళ్ళయినా సరే, వాళ్ళని గౌరవించాలి. వాళ్ళకి ధనమివ్వాలి. ఏలోపమూ లేకండా ఆదరించాలి. ఏమంటే బలగం

వున్న రాజు బలవంతుడని పొరుగురాజులు గొప్పగా చూస్తారు. బలగంలేనిరాజుని, అతడు ఎంత శూరుడైనా సరే చులకనచేస్తారు. ఎక్కువ తక్కువమాటలాడడమూ, కఠినంగా మాటాడడమూ జ్ఞాతుల స్వభావం. బందిపోట్లుకూడా చేసి నష్టం కలిగిస్తారు వాళ్ళు. అన్న దమ్ములవిషయంలో అవన్నీ సహించుకోడమే మంచిది రాజా. లోప ల్లోపల కుములుతూ వుంటారు వాళ్ళు. కత్తులు నూరుతూ వుంటారు. పావం తలపెడతారు. సమర్థులై పక్కలో బల్లెంలా భయపెడతారు. వాళ్ళని పొడుపుగా శనవేప్పు తిప్పుకోడమే దానికి మందు. ఏమంటే, రాజుకి కీడూ చెయ్యగలరు, మేలూ చెయ్యగలరు వాళ్ళు అంచేత కీడు చెయ్యకండా కాసుకోవాలి వాళ్ళని. వాళ్ళని కూడగట్టుకుని నడుపుకోడమే మంచిది.

ధర్మరాజు — రాజు ఎలా ధనం గడించాలి?

భీష్ముడు — ధనం రాబట్టగలిగిన సమర్థుడు రాజుదగ్గిర వుండాలి. అయితే ప్రజలు యావన్మందీ అతడికి కీడుచెయ్యాలనే చూస్తారు. అందుకని అతణ్ణి కంటికి రెప్పలా కాపాడాలి రాజు.

వెనకటికి కోసలదేశంలో క్షేమదర్శి అని వొక రాజు వుండే వాడు. కాలవృక్షీయుడని వొక ముని, పంజరంలో వొక కాకిని పట్టుకుని కోసలదేశం వచ్చాడు. "ఈ కాకికి జరిగిందీ, జరుగుతున్నదీ, జరగబోయేదీ తెలుసు" అని అందరితోనూ చెపుతూ తిరిగాడు, క్రమంగా తుదకి రాజుదగ్గిరకి వెళ్ళాడు. కాకిని చూపించి, "రాజా! ధనసంపాదనా మొదలైన రాచకార్యాలు నీరాజ్యంలో సరిగాలేవు. ఈవిషయంలో కలుగుతున్న చెడుగు ఈ కాకి నీకు చెపుతుంది. నీకు నష్టం కలిగిస్తున్న దొంగల్ని పట్టి ఇస్తుంది" అన్నాడు. రాజుచేసిన గౌరవం పొంది, ఒనకి వెళ్ళిపోయాడు.

ఆగ్రాత్రి రాజాధికారులు ఎలాగో కాకినిచంపేశారు. మర్నాడు కాలవృక్షీయుడు రహస్యంగా రాజుని కలుసుకున్నాడు. 'నీ ఉద్యోగుల కష్టపాయంతో కాకి చచ్చిపోయింది' అని మెలకువతో తెలియచేశాడు. తనపేరు చెప్పాడు. నేను మీ మంత్రి స్నేహితుణ్ణి. అతడు కాలం చేశాక, ఇక్కడ వుండకండా అడివికి వెళ్ళి తపస్సు చేసుకుంటున్నాను. నీమీదవున్న స్నేహంవల్ల నీ యోగక్షేమాలు తెలుసుకోవాలని వచ్చాను. ఈరాజ్యంలోనూ, రాజధానిలోనూ తిరిగాను. నీరాజ్యలక్ష్మి గొప్పది. అయినా అధముల్లైన ఉద్యోగుల వల్ల దొంగలున్న కావేరిలాగ ఉపయోగంలేకండా పోతూవుంది. ఇది నీకు చెప్పడంకోసమే వృత్తినే కాకినెపం పెట్టుకు వచ్చాను. దుర్గతులైన ద్రోహులు దాన్ని చంపడంవల్ల లోపలికుట్ర నీకు కొంత బోధపడింది కదా? కనువిప్పు కలిగి కనిపెడితే ఇంకా తేటపడుతుంది. నా స్నేహమూ, కార్యవివేకమూ నమ్ము. నా ఉపదేశం ఆదరించు. నన్ను ఇప్పుడేమీ ఆదరించకు; వాదిలెయ్యి. వంచకులైన అధికార్లని కనిపెట్టు. మెల్లి మెల్లిగా వాళ్ళలో వాళ్ళకి విరోధం కలిగించు. వాళ్ళ ఐకమత్యం చెడగొట్టు. ఒడుపుగా నొక్కొక్కణ్ణీ దండించు' అంటూ ఉద్యోగుల పేళ్ళు వివరించాడు.

కాలవృక్షీయుడు చెప్పినట్టేచేశాడు క్షేమదర్శి. తనరాజ్యాని కంతటికీ అతణ్ణే మంత్రిచేశాడు. ధనధాన్యాలతో తులతూగాడు సంతోషంగా జీవించాడు. సుఖమూ, కీర్తి పొందాడు.

ధర్మరాజు—మంత్రి ఎలాంటివాడై వుండాలి?

భీష్ముడు—మంత్రి జ్ఞానపరుడై వుండాలి. రాజ్యంలో వాళ్ళకీ పట్నంలో వాళ్ళకీ అప్తుడై వుండాలి. కార్యం తెలిసినవాడై వుండాలి ధైర్యవంతుడూ, శౌర్యవంతుడూ అయివుండాలి. క్రౌర్యంలేనివాడూ, నిర్మలమైన మనస్సు కలవాడూ అయివుండాలి. రాజుమీద భక్తీ,

అనురాగమూ, అడగునా కలిగివుండాలి. సుఖమైనా, దుఃఖమైనా వొక్కలాగే భావించేవాడై వుండాలి. చెమటచుక్క నెత్తురుబొట్టులా చూసేవాడై వుండాలి. తెలియక తనమీద తప్పుపెట్టినా, కోపం వచ్చి తిట్టినా నొచ్చుకోనివాడై వుండాలి. తీర్చి చెపితే స్నేహం చెడనివాడై వుండాలి. రాజ్యంలోని లోపాలు పైకిపొక్కకండా వుంచి, శత్రువుల లోపాలుకనిపెట్టి, వాళ్ళనిచిక్కుపెట్టగల నిపుణుడూ అయివుండాలి. ఇదిగో, ఇలాటివాడే ముఖ్యమంత్రికి తగినవాడు. ♦

రాజు మృదువుగా, మధురంగా, చిరునవ్వుతో మాట్లాడుతూ మంత్రుల్నీ, ప్రజల్నీ సంతోషపెడుతూ వుండాలి. అదే ఎంతైనా ఔన్నత్యం కలిగిస్తుంది రాజుకి. దానమూ, ప్రియంగామాట్లాడడమూ ఈరెంటివల్లే ప్రజలు సంతోషిస్తారు. పుచ్చుకున్నప్పుడు మంచిమాట లాడడంవల్ల ఎదటివాళ్ళమనస్సు నొప్పికలగదు. ఈకిటుకు తెలుసు కోవాలి రాజు.

తగువు తీర్పు

ధర్మరాజు— నిందపడకండా, పాపం రాకండా రాజు, ప్రజల తగువు తీర్చడం ఎలాగ ?

భీష్ముడు – వ్యవహారశుద్ధి సర్వజన ప్రియకారి. అదే రాజుకి ధర్మమూ, కీర్తీ కలిగిస్తుంది. సత్యవంతులూ, ధర్మపరులూ అయిన బ్రాహ్మలూ, నువ్వూకలిసి, త్రాసులా మనస్సు పెట్టుకుని తగువు తీర్చాలి. పక్షపాతం లేకండా తగువు వినాలి. ధనవాంఛతో ధన వంతులవేపు మొగ్గి తీర్పు చెప్పకూడదు. ధర్మమార్గం తప్పకండా న్యాయవిచారణ చెయ్యాలి. దండించవలసినచోట తగినట్టుదండించాలి.

♦ చూ. కౌటిలీయార్థశాస్త్రం. 1. 5. 9., శుక్రనీతిసారం, కామందకం.

వలపక్షంతో తీర్పు చెప్తే ప్రజలు దగ్గిర చేరరు. డేగని చూసిన పిట్టల మందలా చెదిరిపోతారు.

తల నరకడమూ, ధనం లాక్కోడమూ, ఖైదులో పెట్టడమూ, కట్టటమూ, కొట్టడమూ, బాధపెట్టడమూ — ఇలా ఎన్నో రకాల శిక్ష, లున్నాయి.

తనదగ్గిరికి వచ్చి ముగ మాటం లేకండా మాటాడిన దూత మాటలు విని రాజు కోపం తెచ్చుకో కూడదు. దూతని చంపితే నరకం తప్పదంటారు పెద్దలు.♦ కులమూ, శీలమూ, హితమైన మాటలు చెప్పే నేర్పూ, కార్యం సాధించే మాట పొందికా, గౌరవబుద్ధీ, జ్ఞాపకశక్తీ, దక్షతా — ఈ ఏడూ దూతకి వుండవలసిన గొప్ప గుణాలు.

సేన వ్యూహం పన్నే నేర్పూ, ఎన్నో యంత్రాలు అమర్చగల తెలివీ, ఆయుధాలు కల్పించే శక్తీ, యుద్ధాల్లో చాకచక్యమూ, స్వభావసిద్ధంగా వుండాలి సేనాపతికి.

కన్న కొడుకులన్నయినా సరే, గుడ్డిగా నమ్మకూడదు రాజు. నమ్మితే సంపద పోతుంది. చాతుర్యంతో అందరినీ నమ్మినట్టే నటించాలి కాని నమ్మకూడదు. అదే ఉత్తమమైన పద్ధతి.

ధర్మరాజు - పట్టణం ఎలా వుంచుకోవాలి?

భీష్ముడు - దిట్టమైన కోట ఏర్పరచుకోవాలి ముందు. చుట్టూ వెడల్పూ, లోతూ అయిన అగడ్త వుంచాలి. తగిన వాకిళ్ళు వుంచాలి. కట్టుదిట్టమైన కాపలా పెట్టాలి. అందమైన ఇళ్ళతోనూ, తీర్చిన వీధులతోనూ చక్కగా కట్టాలి పట్నం. మంచి తగుమనుషులతో కలకల్లాడా లది. ధాన్యాలూ, నెయ్యీ మొదలైన రసద్రవ్యాలూ, ర

♦ మూ నా. రామాయణం. సుందరకాండ.

రకాల యంత్రాలూ, ఎన్నో విధాలఆయుధాలూ సమృద్ధిగా పట్నంలో దొరకాలి. పేరెక్కినపండితులూ, యోధులూ, సానులూ, దూతలూ మొదలైన సేవకులూ చాలినంతమంది వుండాలి. ఇలా నిత్యకల్యాణం పచ్చతోరణంగా కన్నులపండువుగా వుండాలి పట్టణం.

అలాటి పట్టణంలో అన్నిరకాల రత్నాలూ, బంగారమూ, మొదలైన పదార్థాలనీ, బంధువుల్నీ భద్రంగా రక్షించేవాడు రాజు. ఇదీ రాజ్యం పరిపాలించే తీరు.

దేశంలో పేరున్న ప్రతీవూళ్ళోనూ ఉపాయం తెలిసిన సమర్థుల్ని, అధికారమిచ్చి నియమించాలి రాజు. వాళ్ళు కుల ధర్మాలు కాపాడాలి.

దొంగలు దోచుకోకండా, హంతకులు హత్యలుచెయ్యకండా, జారులు చెలరేగకండా ప్రజని రక్షించాలి రాజు. ఎంతనేర్పరితన మైనా ప్రజారక్షణకోసమే వినియోగించాలి.

వర్తకమూ, వ్యవసాయమూ, సాగుబడీ, పశుసంరక్షణా — ఇవన్నీ వొక్కపాటివే. అంచేత పశువులున్న కాపుల్ని కన్నకొడుకుల్లాగ కనిపెట్టాలి రాజు.

పన్నులు అధికంగా పుచ్చుకోడమంటే దూడకి లేకండా పాలు పితకడమన్నమాట. అంచేత ప్రజదగ్గిర తగినట్టు పన్ను పుచ్చుకోడం దూడని పెంచినట్టన్నమాట.

ధనం ఎలా రాబట్టాలి

ధర్మరాజు — రాజు ధనం ఎలా రాబట్టాలి?

భీష్ముడు — ధనం రాబట్టడానికి దేశంలో ఎన్నో ప్రదేశాలున్నాయి. అందులోకెల్లా కర్షకులూ. వర్తకులూ, గోరక్షకులూ

ముఖ్యాలు. ధనమూ, ధాన్యమూ ఆదాయంవచ్చే స్థలాలు రవంతా దెబ్బతినకండా ధనం రాబట్టుకోవాలి రాజు. పులి తనకూనలు తిన్నట్టు చేస్తే అంతతోనే ఆగిపోతుంది రాబడి. మళ్ళీ ఎలావస్తుంది? అంచేత జలగ రక్తం పీల్చినట్టు పన్నులు పిండుకోవాలి. ప్రజకి అభ్యుదయం కలిగించి, ఏటేటా పన్నులు హెచ్చుచేయవచ్చు. ఉపాయంతో పెంచుకుంటే ఎంతైనా పెరుగుతుంది ధనం.

దండించవలసినవాళ్ళని సమయంలో దండించి, వాళ్ళ సంపద తన ఖజానాకొట్టులో చేర్చుకుంటూను రాజు. అప్పటికి లోకమూ సంతోషిస్తుంది. అయితే, ధనవంతుల ధనం చూసి కన్నుకుట్టి తప్పులు వెదికి. వాళ్ళది కాస్తా కాచెయ్యకూడదు. అంతమందినీ దయ చూడాలి రాజు.

ఇటు ఉద్యోగుల్ని మన్నిస్తూ సంతోషపరచాలి. అటు కాపులు భయపడకండా చెయ్యాలి. ఇలా రాబట్టిన ధనంవల్ల ఇహమూ. పరమూ కూడా సిద్ధిస్తుంది. ధనం రాబట్టడానికి ఉపాయాలన్నీ ధర్మంతప్పకండా చేస్తేనే రాజుకిక్షేమం. మోసం ఎన్నడూ కూడదు.

తగనిపనికి ఖర్చుపోస్తేమాత్రం ధనం సంపాదించి ప్రయోజనం లేదు. సద్వినియోగం చేస్తే అది సంపదకి రక్షణే అవుతుంది.

ఇదిగో ఇలా అయితే కోశమూ, స్నేహితులూ, రాష్ట్రమూ అభివృద్ధి పొందుతాయి. నువ్వూ ఇలాగే చేసి, ప్రజని రక్షించు. యుద్ధాలకి విసుక్కోక, శత్రువుల్ని సంహరించు. యజ్ఞాలు చెయ్యి. కూటికిపేదలైన బ్రాహ్మలూ మొదలైన సాధువుల్ని కనిపెట్టు. వాళ్ళ కుటుంబాలు పోషించు. మాంధాతకి అంగిరసుడైన ఉతథ్యుడు చెప్పినహితవాక్యాలువిను: 'ప్రాణుల అభివృద్ధులూ, ధనలాభాలూ ధర్మంవల్లే కలుగుతాయి. రాజన్నవాడు ధర్మం రక్షించడానికే

పుట్టాడు. అంచేత అతడు కామక్రోధాలు లేనివాడై ధర్మపరుడు కావాలి. ధర్మం బ్రాహ్మల్లో పుట్టింది. కనక రాజు అసూయ వొదిలిపెట్టి, బ్రాహ్మల్ని గౌరవించాలి. వెనకటికి బలిచక్రవర్తి దేవతల్ని అడలగొట్టాడు. బ్రాహ్మల్ని అసహ్యించుకున్నాడు. అంచేత సిరీ, సంపదా లేకండా అయిపోయాడు. తరవాత తెలివి తెచ్చుకున్నాడు; భక్తుడయాడు. సౌఖ్యమూ, వైభవమూ అనుభవించాడు. ధర్మంవల్ల ధనమూ, ధనంవల్ల గర్వమూ పుడుతున్నాయి. ధర్మమూ, ధనమూ సరిగా వినియోగించకండా గర్వానికి లొంగిపోతే దేవతలూ, మునులూ కూడా చెడిపోతారు ♦ కనక గర్వం గెలవాలి రాజు. తప్పదు.

రాజు పరస్త్రీలతోపోతే రాజ్యంలో వర్షాలుండవు. ప్రజలు కష్టాలు పాలవుతారు. ఎన్నో రోగాలుపుడతాయి. బలమూ, కాంతీ మాసిపోతాయి. పగవాళ్ళు బాధపెడతారు. బంధువులు బాధల పాలవుతారు. అంచేత రాజన్నవాడు తగనిపనులు ఏవీ చెయ్యకూడదు. ధర్మంగా నడుచుకోవాలి. అప్పుడే సంతానమూ, చుట్టాలూ, పజా, తానూ, శుభంగా సుఖపడతారు.'

ఉతథ్యుడు ఇలా చెప్పడంతోనే తెలుసుకుని ధర్మంగానడుచుకున్నాడు. మాంధాత. ఎంతో ఐశ్వర్యం అనుభవించాడు. నువ్వూ అలాగే నడుచుకో.

ధర్మరాజు - ధర్మంగా నడుచుకోడం ఎలాగ ?

భీష్ముడు - కోసలదేశం రాజు వసుమనస్సుడు వామదేవమహామునిని నువ్వు అడిగినట్టే అడిగాడు. అతడు ఏంచెప్పాడో విను. 'ధనంకంటేధర్మం గొప్పది. ధర్మం సిద్ధిస్తే అన్నీ సిద్ధిస్తాయి. కీర్తీ, ముక్తీ, కూడా లభిస్తాయి. ధనం కోసం ధర్మం ఉపేక్షిస్తే

♦ చూ. కామందకం. 1. 49.

ఆధనం చేకూతుంది. అపకీర్తి, దుర్గతీకూడా వస్తుంది. ధర్మం తప్పకండా, సన్మార్గంలో ధనం సంపాదిస్తేనే ఇహపరాలు సిద్ధిస్తాయి. వేదాలూ ఇదే చెపుతున్నాయి. ధర్మంతో నడుచుకుంటూ, ఇంకా ధర్మవృద్ధి కావాలని ధర్మతృష్ణతోనే వుంటాడు బుద్ధిమంతుడు.' ఇలా చెప్పి, రాజ్యతంత్రాలకల్లా ఆధారభూతమైన సామ దాన భేద దండో పాయాలు ప్రయోగించే విధానమూ వివరించాడు వామదేవుడు.

'మూలబలం తృప్తిగా, లాలనగా వున్నప్పుడే దుర్బలరాజ్యం చూసి దండోపాయం ప్రయోగించాలి రాజు. అప్పుడే అది ఫలిస్తుంది. దండోపాయం, అంటే యుద్ధం సాహసంతోకూడిన పని. ఆవిధంగా శత్రువుదగ్గిర ధనం తెచ్చుకోడం అంత క్షేమం కాదు. గర్వమూ, కోపమూ లేని రాజుకి శత్రువులు వుండరు. కనక తనతో సమానుడైన రాజుదగ్గిర సామోపాయమే మంచిది.

తన భటులు అనుకూలంగా లేనప్పుడు, శత్రువు ఎంత తక్కువ వాడైనా సరే, అతణ్ణి దానంతో శాంతపరచుకోవాలి. తనకంటే శత్రువు అధికుడైతే ఇక చెప్పేదేముంది? ఎప్పుడూ ధనమిస్తూ సంతోష పెట్టడమే మంచిది.

ఈమూడు ఉపాయాలకీ లొంగని శత్రువుదగ్గిర భేదోపాయమే మందు అతడి రాజ్యంలో లోపాలు కనిపెట్టగలిగినవాళ్ళని పంపి, ఇతరులతో అతడికి విరోధం కల్పించాలి.

ఈనాలుగు ఉపాయాలే కాదు, అయిదో ఉపాయం కూడా వుంది. దానిపేరు ఉపేక్ష. అది ఎలా ప్రయోగించాలో విను. శత్రువులు తమలో తాము యుద్ధంచేస్తూవుంటే, తాను ఎటూచేరక ఉపేక్ష వహించాలి పిశాచులూ, రాక్షసులూ యుద్ధంచూస్తున్నట్టు చూస్తూ వూరుకోవాలి. ముల్లుతో ముల్లు తీసినట్టు అవుతుందది. చెడ్డవాళ్ళయిన మంత్రుల పొగరుకూడా ఇలాగే నాశనంచెయ్యాలి రాజు.'

వామదేవుడి హితవు విన్నాడు వసుమనస్సుడు. దివ్యంగా రాజ్యంచేశాడు. నువ్వూ అలాగే నడుచుకో. సుఖపడు.

యుద్ధంలో ధర్మం

ధర్మరాజు- యుద్ధంలో శత్రువుల్ని జయించినప్పుడు ఎలా నడుచుకోడం ధర్మం ?

భీష్ముడు- పగవాడు సేనలతో వస్తే తానూ సేనలు వేసుకు పోరాడాలి. లేదా ఒంటరిగా యుద్ధానికివస్తే, తానూ ఒంటరిగా యుద్ధంచెయ్యాలి. శత్రువు మాయచేస్తాడూ, తానుకూడా మాయ చేసి గెలవవచ్చు.

పారిపోతున్న శత్రువుని చంపకూడదు. ప్రమాదంలో పడి పోయినా, అతడి ఆయుధం విరిగిపోయినా, శరణన్నా, చేతులు జోడించినా, గుర్రాలుకూలిపోయినా, ఇంకొకడితో యుద్ధంచేస్తున్నా కూడా ఎలాంటి పగవాణ్ణీ చంపకూడదు. అధర్మంగా చంపడంకంటే, ధర్మయుద్ధంలో చచ్చిపోడం మేలు. రాజు పానుపుమీద చావ్వడం తగదు. అంచేత యుద్ధంలో వెన్ను చూపకూడదు.

ఎముక మొనల ఆయుధాలూ, విషంపూసిన శస్త్రాలూ ఎంతటి పగవాడిమీదా ప్రయోగించకూడదు. అలా ప్రయోగించిన రాజు నరకంలో పడతాడు.

యుద్ధంలో తనకి సాయంవచ్చినవాడు దెబ్బతిన్నప్పుడు అతడికి అవసరమైన ఉపచారం చెయ్యకండా ఊరుకున్న రాజుకి పాపం చుట్టుకుంటుంది. ఆపాపం అంతా ఇంతా కాదు.

శత్రువుమీదికి దాడివెళ్ళి, అతడిపట్టణం ముట్టడించినప్పుడు, అక్కడి ప్రజని బాధపెట్టడం అధర్మం. అయితే అలా చెయ్యడం

తప్పనిసరి అయినప్పుడు బ్రాహ్మణకొంపలూ, దేవాలయాలూ కొల్లగొట్టకూడదు.

ధర్మరాజు - రాజధర్మంకంటే పాపకర్మ మరొకటిలేనట్టుంది. రాజుకి అధోగతి తప్పదు.

భీష్ముడు- కాదు. శరణుచొచ్చినవాణ్ణి కాపాడీ, పగవాళ్ళచేత దెబ్బతిన్నవాణ్ణిరక్షించీ, బ్రాహ్మల్ని పోషించీ, యజ్ఞాలుచేసీ పాపాలు పోగొట్టుకుంటాడు రాజు.

ధర్మరాజు- యుద్ధంలో శౌర్యం చూపించి, శరీరం విడిచిన వాళ్ళకి ఎలాటి పుణ్యగతి కలుగుతుంది ?

సుదేవుడికథ

భీష్ముడు - దీనికి ఇంద్రుడికీ అంబరీషుడికీ జరిగిన సంవాదం వినిపిస్తాను. నువ్వు అడిగినదానికి సమాధానం అవుతుంది. ఎన్నో యజ్ఞాలుచేశాడు అంబరీషుడు. తుదకి దేవేంద్రుడి దగ్గిరికి వెళ్ళాడు. అక్కడ స్వర్గంలో దివ్యవిమానంమీద హాయిగా తిరుగుతూన్న తన భటుణ్ణి సుదేవుణ్ణి చూశాడు. 'వీడు నా సేవకుడు. యజ్ఞాలూ అవీ చేసి ఎరగడు. అయినా నాకంటే అధికంగావున్నా డిక్కడ. ఏమిటి కారణం ? ' అని దేవేంద్రుణ్ణి అడిగాడు. 'ఈమహాత్ముడి సంగతి చిత్రమైంది' అంటూ ఎత్తుకున్నాడు దేవేంద్రుడు- 'వినాలంటే చెప్తాను విను. శతశృంగుడని ఒక రాక్షసుడు. అతడికి సదముడూ, విదముడూ, దముడూ అని ముగ్గురు కుమాళ్ళు. ఆయుధాలు పట్టుకుని, బ్రహ్మాండమైన సేనలు వేసుకుని వాళ్ళు భూమంతా గడగడలాడించి సిమీదికి యుద్ధానికి వచ్చారు. ముట్టడివేసి, ప్రజల్ని నానాబాధలూ పెట్టారు. ధనం దోచుకున్నారు. అప్పుడు మండిపడుతూ నువ్వు సైన్యాలిచ్చి, ఈ సుదేవుణ్ణి వాళ్ళమీదికి పంపావు. 'నీరణప్రావీణ్యం చూపించి రాక్షసుల్ని చంపెయ్యాలి. ప్రజని సంతోషపెట్టాలి. గెలిచివచ్చావా

వచ్చినట్టు. గెలవకండావచ్చావో చచ్చావన్నమాట. సందేహంలేదు' అన్నాడు. 'సరే' అన్నాడితడు. యుద్ధానికి బయలుదేరాడు. వేగుల వాళ్ళవల్ల రాక్షసులసైన్యమూ, వాళ్ళఆటోపమూ తెలుసుకున్నాడు. ఆలోచించాడు. వీళ్ళమీదికి వెళ్ళితే సైన్యం చంపుకోడమన్నమాట. దేశం శత్రువుపాలు కానివ్వను. శివుణ్ణి సేవిస్తాను. శిరసుకోసి అతడికి సమర్పిస్తాను అని నిశ్చయించుకున్నాడు. యుద్ధంచెయ్యకండా సైన్యం వెనక్కిపంపేశాడు. దృఢమైన ఉత్సాహంతో స్మశానంలోకి వెళ్ళాడు. శివుణ్ణిమనసులో స్మరించి కంఠంమీద కత్తిపెట్టాడు. శివుడుప్రత్యక్ష మయ్యాడు. చప్పున కత్తిపట్టుకున్నాడు. 'ఇలా తెగించవచ్చా? ఎందుకని? దేనికోసం ఈపని?' అని అడిగాడు. సాగిలపడ్డా డితడు. శిరసు కిందకి వాల్చి నమస్కరించాడు. శివుడి మనసు కరిగినట్టు జరిగిందంతా విన్నవించాడు. కనికరించాడు శివుడు. ఒకదివ్యమైన రథమిచ్చాడు ధనుస్సూ, బాణాలూ ఇచ్చాడు. 'యుద్ధంలో నీ పరాక్రమం దేవతలూ, రాక్షసులూ కూడా సహించలేరు. వెళ్ళు, పగవాళ్ళపని పట్టించు. అయితే భూమిమీద అడుగు పెట్టకండామాత్రం పోరాడు' అని అంతర్ధానమయిపోయాడు.

'సంతోషంతో రథమెక్కాడితడు రాక్షససేన లక్ష్యపెట్టకండా పీకాగుపేంట చేశాడు. కినపడ్డవాళ్ళల్లా నరికిపారేశాడు. సదముడూ, దముడూ కూలిపోయారు. చూసి, ఉగ్రుడైపోయాడు విదముడు. కవ్వించి యుద్ధానికి పిలిచాడు. కోపంతో వొళ్ళుమరిచిపోయాడితడు. రథందిగి పిడుగులా పరిగెత్తాడు.

'బ్రహ్మసంకల్పమది. భూమ్మీదఅడుగుపెట్టి, విదముడిమీద పడ్డాడు. చిత్రంగా కత్తిఝుళిపించి, అతడిమీద వేశాడు. విదముడూ కత్తితో ఇతణ్ణి కొట్టాడు. ఇద్దరూ వొక్కసారే కూరుమని పోయారు. చావగా మిగిలిన రాక్షససేన పలాయనం చిత్తగించింది.

'శత్రువుల్ని తుదముట్టా ఇలా ఇతడు చంపెయ్యడంవల్ల నీ రాజ్యం పూజ్యమైంది. ప్రజలూ సంతోషించారు. ఇతడు సుకృతవంతుడయ్యాడు. ఈపదవికి ఇక్కడ అర్హుడయ్యాడు. ఎన్ని యజ్ఞాలైనా రణయజ్ఞానికి సాటిరావు.

'విన్నావుకదూ, వీరుల తలకాయలే వేదిక. కత్తులూ, బాణాలూ సమిధలూ, స్రుక్స్రువాలు. రక్తమే నెయ్యి, మాంసం పురోడాశం. వీరవ్రతదీక్ష పూనినవాడు రణయజ్ఞంచేసి, రక్తప్రవాహంగానూ, మెదడు బురదగానూ, జుత్తు నాచుగానూ, పేగులు నురుగుగానూ, రణదుందుభులు కప్పలరొదగానూ, కత్తులు చేపలుగానూ, ఏనుగుకళేబరాలు ఇసకగానూ, యుద్ధమనే పుణ్యనదిలో అవభృథస్నానంచేసినవాడు నాలోకంలో నివసిస్తాడు. కీర్తిమంతుడై చిరకాలం మహాపదవిలో వుంటాడు. పుణ్యాత్ముడు కావడానికి యుద్ధంలో ప్రాణంవిడిచిపెట్టనక్కరలేదు. తెగించి వెనకాడకండా యుద్ధంచేస్తే చాలు. ఇలా యుద్ధంచేసిన ప్రభావంవల్ల నేనున్నూ బలవంతులైన రాక్షసుల్ని చంపాను'.

యుద్ధంలో వెనకాడని శూరుల పుణ్యం ఇంద్రుడివల్ల తెలుసుకొని అంబరీషుడు మెచ్చుకున్నాడు.

పూర్వం జనకుడికీ, ప్రతర్దనుడికీ యుద్ధంజరిగింది. అప్పుడు తన మాహాత్మ్యంతో స్వర్గమూ, నరకమూ చూపించాడు జనకుడు. 'ఇదిగో ఇది స్వర్గం అన్నిభోగాలూ వున్నాయిక్కడ. అందమైన ఆడాళ్ళు కోకొల్లలు. మడమతిప్పకండా యుద్ధంచేసిన వాళ్ళచోటు ఇది. అది నరకం. యుద్ధంలో పిరికిపందల చోటు. అన్నాడు. చూశారు అతడి సైనికులు. సాటిలేని సాహసంతో వురికారు. పగవాళ్ళని చంపారు.

యుద్ధంలో సాహసమే లక్ష్మి. సాహసమే స్వర్గం. కనక శూరుడు బహుపుణ్యవంతుడు.

శాంతి పర్వం

మూడో ఆశ్వాసం

యుద్ధం మెలుకువలు

ధర్మరాజు — ఏ కాలంలో యుద్ధానికి బయలుదేరాలి? దానికి తగిన ఉపాయా లేమిటి?

భీష్ముడు — వానాకాలమూ, చలికాలమూ యుద్ధానికి బైలుదేరకూడదు. ఎండలు ముదరకండా, పంటలు కోతకివచ్చినప్పుడు దండయాత్ర మొదలెట్టాలి. గడ్డీ, కట్టెలూ, నీళ్ళూ బాగా దొరికే దారిని వెళ్ళాలి. జెండాలూ, కవచాలూ, కత్తులూ, డాళ్ళూ, ధనుస్సులూ మొదలైన ఆయుధాలూ, రథాలూ, ఏనుగులూ, గుర్రాలూ అమర్చుకోవాలి. అపురూపంగా వుండాలి దాడి. శత్రువు జజ్జరిల్లిపోయేట్టువుండాలి. శంఖాలూ, బాకాలూ, తప్పెటలూ, ఢంకాలూ మొదలైన రణవాద్యాలు బాగా మోగుతూ వుండాలి. దండువిడిసే చోటు సమతలంగా చదరంగా వుండడం మంచిది.

వేగులవాళ్ళని పంపి శత్రువుల రహస్యాలు కనుక్కుంటూ వుండాలి. శత్రువులు యుద్ధానికి వస్తూవుంటే, వాళ్ళు దండువిడిసిన మజిలీలో కఠినమైన చోటూ, నీళ్ళూ అవీ లేక వాళ్ళు దాహంతో అలిసివున్న చోటూ గమనించి ఆక్రమించాలి.

శత్రువులు నిద్రపోతున్నప్పుడూ, నీళ్ళు తాగుతున్నప్పుడూ, అన్నాలు తింటున్నప్పుడూ అలిసి వెనక్కి తగ్గినప్పుడూ, చెదిరివున్నప్పుడూ చుట్టుముట్టాలి.

చెట్లూ, రాళ్ళూ, మొరకా పల్లమూ లేని నేల కాల్బలం నేల. నీరూ, బురదా లేని విశాలమైన నేల గుర్రాల నేల. చక్రాలకమ్ములు కుంగిపోకండా, రొంపీ గింపీ లేని నేల రథాల నేల అక్కడక్కడ మాకులూ, మడుగులూ వున్న నేల ఏనుగుల నేల.

తనకి ఏసేన అధికం వుంటే ఆనేల తనకి అనుకూలమైన యుద్ధభూమి అని ఎంచుకోవాలి. ఎండకీ, చలిగాలికీ వెనకచేసి సేన నడిపించుకు వెళితే జయం కలుగుతుంది.

డాళ్ళుపట్టుకున్న సేన ముందు వుండాలి. దానివెనక విళ్ళమ్ముల సేనా, గుర్రాలసేనా, ఏనుగులదండూ, రథాల రాణువా ఇలా వరసగా నిలవాలి. అంతటా ఆరితేరిన యోధుల్ని నిలబెట్టాలి. అలా అయితేనే బలంగా వుంటుంది సైన్యం.

సైన్యం కలబడినప్పుడు 'పోయూరు, పోయారు' అంటూ ఉత్సాహంతో బంట్లు బొబ్బలూ, పోలికేకలూ వేస్తూ జంఝ్యామని వురికినట్టు వుషారు చెయ్యాలి రాజు.

ధర్మరాజు — బంట్లు ఎలాంటివాళ్ళయి వుండాలి ?

బంట్లు

భీష్ముడు—ఏనుగు మరోఏనుగుని చూసినప్పుడు ఎలా వుబ్బుతుంది, అలాగ శత్రువుని చూసి ఉప్పొంగాలి బంటు. పెద్దపులిలాగ సింహంలాగ ఉగ్రత్వమూ, గట్టి మొండితనా కలిగివుండాలి. అలాంటి యోధులే అవసరం యుద్ధానికి.

ఏదేశం భటులు ఎలా వుంటారో విను. గాంధారం, సింధు, సౌవీరదేశాల్లో కత్తులూ, ఈటెలూ బాగా ప్రయోగించడం నేర్చుకుంటారు. బలశౌర్యాలతో అన్ని ఆయుధాలూ ఉపయోగించగలరు. ఉశీనరదేశం భటులు అన్ని ఆయుధాల్లోనూ ఆరితేరినవాళ్ళు; మంచి

సత్త్వవంతులు. తూర్పుదేశం భటులు ఏనుగులెక్కి యుద్ధంచేస్తారు. కపటయుద్ధంలోనూ ఘటికులు వాళ్ళు. యవనులూ, కాంభోజులూ మధుర చుట్టుపట్ల దేశాలవాళ్ళూ గుర్రాలెక్కి యుద్ధంచేస్తారు. ఘూర్జరులు కత్తీ, డాలూ పట్టుకుని పోరాడడంలో సమర్థులు. మాళవులు రథాలూ మొదలైన చతురంగబలాలతో మంచి యుద్ధంచేస్తారు. ఒకొక్కడూ ఎందరెందరినో ఎదిరిస్తారు.

ఇంకా ఎన్నో దేశాల భటులు ఎన్నోవిధాల యుద్ధంచేస్తారు. కొంతికొంతిమందినే చెప్పాను. వాళ్ళందరినీ తెలుసుకుని, వాళ్ళ సామర్థ్యంచూపి యుద్ధం వాళ్ళచేత చేయించి, గెలుపు సాధించాలి.

శకునాలూ — అపశకునాలూ

ధర్మరాజు — గెలిచే సేనలో కనిపించే లక్షణా లేమిటి ?

భీష్ముడు - గెలిచేసేనలో సైనికుల మనస్సు ఉత్సాహంగా వుంటుంది. గుర్రాల సకిలింపు కమ్మగా వినిపిస్తుంది. ఏనుగులు హెచ్చారీగా వుంటాయి. సైన్యంలో మంచిమాటలే పుడతాయి. మృగాలు ప్రదక్షిణంగా తిరుగుతాయి. పక్షులుమీదికెగురుతాయి. వెనకనించి పిల్లగాలి హాయిగా వీస్తుంది. బలులు దేరినప్పుడు అగ్నులు ప్రకాశవంతంగా వెలుగుతాయి. మంటలు వలపలివేపు సుళ్ళు తిరుగుతాయి. రణవాద్యాలు ఇంపుగా గంభీరంగా వినిపిస్తాయి.

అయితే ఒక్కమాట, తనమీదికివచ్చిన శత్రువునిమాత్రం చంపడం న్యాయం. అంతేకాని తానై కయ్యానికి కాలుదువ్వడం ఎలాటిరాజుకైనా పాపమే అవుతుంది. చెరువుగట్టు తెగినా, మృగాలు భయంతో చెదిరి పరిగెత్తినా, ధైర్యం చెడి సైన్యాలు పారిపోయినా ఎంతబలవంతులైనా ఆగలేరు. తక్కువమంది అయినా తెగించి, మీద పడి, పౌరుషంతో పోరాడితే ఎంతసేనైతేమాత్రం ఏం లాభం ?

తోకముడిచేస్తుంది. బలవంతుడైనా యుద్ధంలో గెలవడం శక్యం కాదు అంచేత ఓర్పే మంచిది. అలా అని మితిమీరిన ఓర్పు మంచిదికాదు; దైన్యం తెచ్చి పెడుతుంది. శత్రువు పొగరెక్కినప్పుడు యుద్ధం తప్పనిసరి. అయితే గెలిచాక, మిగిలిన శత్రుసేనమీద దయా, ఓర్పూ చూపించడం మంచిది.

ధర్మరాజు — రాజు పగవాళ్ళని ఎలా చూడాలి?

భీష్ముడు — వెనక దేవేంద్రుడికి బృహస్పతి ఇదే చెప్పాడు. పగవాణ్ణి చంపడానికీ, చెరపడానికీ వేచివుండడం మంచిది. పౌరుషాలు పలికీ, పుల్లవిరుపుమాటలాడీ, బొంకులాడీ శత్రువుని కలతపెట్టి రెచ్చగొడితేమాత్రం తన సంకల్పం నెరవేరదు. అరమరలేకండా వున్నట్టు కనపడాలి. తియ్యనిమాటలాడుతూ వుండాలి. నమ్మినట్టే నటిస్తూ లోపల నమ్మకండా వుండాలి. శత్రువుమీద దండెత్తి వెళ్ళినప్పుడు, వాళ్ళవాళ్ళు వింటున్నట్టు తేనెలొలికిస్తూ ప్రియంగా మాట్లాడడం మంచిది. పెంపుడుపిట్టతో కూతపెట్టిస్తాడు వేటకాడు. అనూశ వెళ్ళే తనకి చిక్కిన జంతువుని పొదకి చంపుతాడు. మాటిమాటికీ పగవాణ్ణి పరాభవించడమూ, పూరికే విరోధం మనసులో పెట్టుకోడమూ మంచిదికాదు. సమయంవచ్చినప్పుడు సంధి చేసుకోడంకానీ, శత్రువు ఎలా అయినా తెగిపోతాడు అని రూఢీ, డ్డాక ఆ దేశం పాడు చెయ్యడంకానీ కూడదు. కాలం కలిసిరానప్పుడు మొక్కుకుని అయినా సరే, పగవాడితో స్నేహం చెయ్యాలి. అతడిస్వభావం తెలుసుకుని సమయం చిక్కినప్పుడు పూర్తిగా అతణ్ణి తుదముట్టించాలి. అంత మెత్తగా కాకుండా, అంత బిరుసుగా కాకుండా వ్యవహరిస్తూ, వాడ్లుకోసేసిన ఏరులాగ క్రమక్రమంగా శత్రువుని ఆక్రమించాలి.

హెచ్చుమందితో వాళ్ళసారే ఈసు పెట్టుకోకూడదు. ఓటుగా వున్న శత్రువుమీద కలబడాలి. తక్కినపగ వాళ్ళతో చుట్టరికం కలుపుతూ వుండాలి.

ధర్మరాజు — సొంతపరివారం చేసిన తప్పువల్లో, లేదా ఇతర్ల వల్లో సంపద చెడి, ఆపదపాలైనప్పుడు, ఏంచేసి, దుఃఖం పోగొట్టుకోవాలి ?

భీష్ముడు — పూర్వం కోసలరాజు క్షేమదర్శి విదేహరాజుచేత రాజ్యం పోగొట్టుకున్నాడు. కాలకవృక్షీయమునిని ఆశ్రయించాడు. కాలకవృక్షీయుడు వెనక అతడి మంత్రిగా వుండేవాడు. అప్పటికి అడివికిపోయి హాయిగా జీవిస్తున్నాడు. ఇప్పుడు నువ్వు అడిగిన ప్రశ్నే అతణ్ణి అడిగాడు క్షేమదర్శి. కాలకవృక్షీయుడు చెప్పినమాటలే చెవుతాను, విను.

'ఐశ్వర్యవంతుడుగా వుండి, భోగాలనుభవించినప్పుడు, ఇదంతా అస్థిరం. ఇలాగే ఎప్పుడూ వుండదు. నేనూ స్థిరంకాదు' అని అనుకోవాలి. ఇలా అనుకున్నవాడు ఏది ఎలా అయినా విచారించడు. వ్యతిరేకించినట్టే వుండి చక్కబడతాయి పనులు. బాగున్నట్టే వుండి చెడిపోతాయి. చక్కబడినప్పుడు సంతోషం కలుగుతుంది. చెడిపోయినప్పుడు విచారం కలుగుతుంది. అయితే, పండితుడుమాత్రం రెండూ వొకలాగే చూస్తాడు. తల్లిదండ్రులూ, స్నేహితులూ కాలంచేసినప్పుడు అడ్డుకో మనిఅందరికీ తెలిసిందే. వాళ్ళకంటే ధనంగొప్పదా? దుఃఖం వీటిని మళ్ళిస్తుందా? అంచేత గడిచిందానికి విచారించకూడదు రాబోయేదానికోసం నోరుతెరుచుకు కూచోకూడదు. దైన్యం పొందకండా 'దైవం ఎలా నడిపితే అలా పోతాను' అని అనుకోవాలి మనిషి. ఉపాయం తెలిసినవాళ్ళూ, బలవంతులూ లోకంలో ఎంతమందిలేరు! ఎవళ్ళకైనా సిరి శాశ్వతమా? కనక ధీరుడైనవాడు

ఐశ్వర్యం పోయిందని దుఃఖపడకు. మనిషి అనుకోకుండానే సిరి పోతుంది. అలాగే దేవుడి దయ కలిగితే కోరకుండానే సంపద వచ్చి పడుతుంది. మనిషిని సిరి వొదిలేస్తుంది. మనిషీ సిరి వొదిలేస్తాడు. ఇందులో వింతేమీ లేదు. పళ్ళూ దుంపలూ తిని, ముముక్షువుగా జీవించడం మేలు. కలగుండుపడినా పెద్దమడుగు తేరుకుంటుంది. అలాగే ఎంతేసి కష్టాలువచ్చినా ధీరుడైనవాడు తనంతతానే తేరుకుంటాడు.

ఇదీ! అణిగివుండవలిసిన పద్ధతి. ఇక ఇప్పుడు నువ్వు అనుసరించవలసిన నీతి వివరిస్తాను విను' అన్నాడు కాలకవృక్షీయుడు.

'అవును, మహాత్మా! నిన్ను ఆశ్రయించాను. నా కష్టాలు గట్టెక్కాలి. సెలవియ్యి' అన్నాడు క్షేమదర్శి.

'కోపం అణచుకోవాలి' అందుకున్నాడు కాలకవృక్షీయుడు – 'పేదరికం వోర్చుకోవాలి. శత్రువుదగ్గిర వొదిగి మసులుకోవాలి. మన్నరాజుల రాజ్యాలుకొట్టి, మెల్లిమెల్లిగా సైన్యం కూర్చుకోవాలి. అప్పుడూ శత్రువుమీద తిరగబడాలి. తనకంటే బలమైనవాణ్ణి పూజించి, అతడిసేన సాయంపుచ్చుకుని శత్రువుమీద దెబ్బతీయాలి. విషం ప్రయోగించీ, మంత్రప్రయోగంచేసీ, మందూమాకూ పెట్టీ వొదలకండా పగవాణ్ణి హతమార్చాలి. సమయం కనిపెట్టి భేదం పుట్టించో, ఆడాళ్ళని పంపి వాళ్ళమాయల్లో పడదోసో, ఇంకఎన్నెన్నో ఉపాయాలు చేసో శత్రువుని సాధించాలి. సాహసం మాత్రం వొదలకూడదు' అన్నాడు.

అయితే 'అధర్మంతో కూడిన ఉపాయాలుమాత్రం అనుసరించలేను' అన్నాడు క్షేమదర్శి. అప్పుడు అతడి శత్రువైన విదేహరాజుని పిలిపించాడు కాలకవృక్షీయుడు. ఏకాంతంగా క్షేమదర్శివిష

యం వివరించాడు. 'ఇతడి రాజ్యం లాక్కున్నావు నువ్వు. ఈ రాజు మరోలా పని చెయ్యడం మంచిది కాదు. కనక సంధిచేసుకో' అని నేర్పుతో బోధించాడు; ఒప్పించాడు. ఇద్దరికీ సంధికుదిర్చాడు. స్నేహం కలిపి పంపాడు.

విదేహరాజు క్షేమదర్శిని తీసుకువెళ్ళి తన కూతురునిచ్చి పెళ్ళి చేశాడు. ఏనుగులూ, గుర్రాలూ, ఎన్నో పదార్థాలూ అరణమిచ్చాడు. కోసల దేశం సాగనంపాడు. కనక రాజులకి జయాపజయాలు అనుభవించవలిసినవే. జయించినప్పుడు సంతోషమూ, అపజయం కలిగినప్పుడు దుఃఖమూ మాత్రం కూడదు.

ధర్మరాజు— సంఘాలుగావున్న పరిజనుల్ని ఎలా ఏలుకోవాలి?

భీష్ముడు—ధనం గడించేవాళ్ళూ, కార్యనైపుణ్యం కలవాళ్ళూ, ఆయుధాలతో బతికేవాళ్ళూ - ఇలాటి వాళ్ళే సంఘంగా వుంటారు. రాజు వాళ్ళతో కలిసి తిరిగి వాడుకతో వాళ్ళ సంగతి కనిపెడుతూ, వాళ్ళకి కావలిసిన మేళ్లు చేస్తూవుండాలి. సంఘంగా వున్న వాళ్ళకులం ఒక్కటే అయినా, ఒకనీతి నియమమూ వుండదు వాళ్ళకి. బుద్ధీ, శౌర్యమూ, గొప్పతనమూ లెక్కచెయ్యరు వాళ్లు. ఎలాటివాళ్ళతో అయినా కయ్యమాడతారు. అంచేత లోపల విరోధం కనిపెట్టి, శత్రువులు వీళ్ళలో కొందరిని చేరదీస్తారు. అది రాజ్యానికి ముప్పు. కనక రాజు వాళ్ళందరినీ మంచిమాటలతోనూ, దానంతోనూ, గౌరవాదరాలతోనూ వాళ్ళని చెదిరిపోనివ్వకుండా పిడికిల్లో వుంచుకోవాలి. విడిపోకుండా పనులుచేయించుకోవాలి. ఈసంఘాలు పాడైతే రాజ్యం అందమే పాడైపోతుంది. ఏకార్యానికైనా సరే. ఈసంఘంగావున్న జనం ఒక్కటిగా వుంటేనే రాజుకి సంపద. అందుకనే ఈ తెగల వాళ్ళని పూనికతో కనిపెడుతూవుండాలి.

ధర్మరాజు — ధర్మాలు బహుశాఖలుగా వుంటాయి. అన్నీ అనుసరించడం సాధ్యమా? కనక ఏదిచేస్తే పురుషుడు ఐహికమూ ఆముష్మికమూ సాధించి సుఖపడతాడు?

భీష్ముడు — తల్లీ, తండ్రీ, గురువూ — వీళ్ళు సేవించవలసినవాళ్ళు. ఎప్పుడూ భక్తితో వాళ్ళసేవచెయ్యాలి మనిషి. వాళ్ళు ఏదిచెపితే అది చెయ్యడమే గొప్పధర్మం. ఈముగ్గురూ మూడు లోకాలు; మూడు అగ్నులు; మూడులోకాలు; ముగ్గురుదేవతలు ఈముగ్గురిలోనూ గౌరవంలో తల్లి అధికం. తల్లిని భక్తితో పూజించినవాణ్ణి ఇహలోకంలోనూ, పరలోకంలోనూ పూజిస్తారు. పితృభక్తి కలవాడూ అంతే. గురువుపాదాలు పూజించినవాడు అంతులేని ఆనందం అనుభవిస్తాడు.

ధర్మరాజు — లోకంలో సత్యమూ, అసత్యమూ రెండూ వున్నాయి. వాటి విషయంలో మనిషి ఎలా నడుచుకోవాలి?

అబద్ధం నిజం, నిజం అబద్ధం

భీష్ముడు — అన్ని ధర్మాల్లోకీ సత్యమే గొప్పది. అలాగే పాపాలన్నిటిలోకి అసత్యం మహాపాపం. అయితే ఇందులోనూవిశేషముంది. ఒకళ్ళప్రాణమూ, ధనమూ అపహరించాలనుకునే పాపులతో నిజం చెప్పడం పాపం. అబద్ధమాడి వాళ్ళని హింసించడం ధర్మం. ఇంతెందుకూ ప్రాణులకి మేలుకలిగే అబద్ధాలన్నీ ధర్మాలే ప్రాణులకి బాధకలిగే నిజాలన్నీ అబద్ధాలే; అధర్మాలే; అయితే ప్రాణుల మంచిచెడ్డలు సూక్ష్మవివేకంతోకాని తెలియవు. కనక అవి చూసుకోవాలి.

ధర్మరాజు — ఎలాటివాళ్ళు పాపాలు తప్పించుకుంటారు?

భీష్ముడు — వర్ణాశ్రమాచారవంతులూ, విషయాసక్తులు కానివాళ్ళూ, ప్రతీకారం చెయ్యగలిగివుండీన్నీ తిట్లుతిని వూరుకునేవికులూ ఉదారులూ, అతిథిపూజ చేసేవాళ్ళూ, అధ్యయనపరులూ, అగ్ని

హోత్రపరులూ, యుద్ధంలో మదమతిప్పని సాహసవంతులూ, సత్య వాదులూ, సాధుజనపోషకులూ, దేవతలందరినీ సమంగా చూస్తూ మనసుకుగిరిని మూర్తిని భక్తితో కొలిచేవాళ్ళూ పాపాలు తప్పించు కుంటారు.

బాబూ! పురాణపురుషుడు, మనస్సుకిఅందనివాడు, చలనంలేని వాడు, శ్రీకృష్ణుడు ఉత్తమభక్తుల్ని కంటికిరెప్పలా కాపాడతాడోయి. ఈగోవిందుడు నీకు సఖుడు; బంధువు. నీకార్యాలన్నీ నెరవేరుస్తూ కాపాడుతున్నాడు. పాపం పేరుకైనా నిన్ను అంటుతుందా, చెప్పూ?

పులీ నక్కా

ధర్మరాజు — సౌమ్యులు మూర్ఖుల్లా అవుపిస్తారు. మూర్ఖులు సౌమ్యుల్లా అవుపిస్తారు. తెలుసుకోలేం. వాళ్ళ నిజానిజాలు తెలుసు కోవాలంటే ఏమిటి సాధనం?

భీష్ముడు — దీనికి పులీ నక్కా సంవాదమని వొక కథ వుంది. పురికి అని వొక వూరు. పౌరికుడని ఆవూరి రాజు. క్రూర కార్యాలు చేయడంలో పేరెక్కా డతడు. అతడు చచ్చిపోయి నక్కఅయి పుట్టాడు. వెనకజన్మ జ్ఞాపకంవుండేది ఆనక్కకి. అంచేత అది వ్రత నిష్ఠతో వుండేది మాంసం తినేది కాదు. హింసి చేసేది కాదు. అడివిలో రాలిన పళ్ళూ ఆకులూ మాత్రం తింటూ తిరిగేది. తోడి నక్కలు అది చూసి 'ఇదేక్కడివ్రతం? మేం మాంసం తెచ్చియిస్తాం. తిను. హాయిగావుండు' అని ప్రార్థించాయి. అయినా ఆజోలికి పోలే దది. దృఢనిశ్చయంతోనే వుండేది.

ఈసంగతి క్రమంగా పెద్దపులికి తెలిసింది. పులివచ్చి నక్కని చూసింది. 'నువ్వు సౌమ్యుడివని తెలుసుకున్నాను. పుణ్యాత్ముడా!

నాదగ్గిర వుండు. బాగా సుఖపడు. క్షేమంగా వుంటుంది నన్ను లోకం క్రూరుడంటోంది. నీ శిక్షణతో అది నివారించు. నాతో చుట్టరికం చెయ్యి' అంది

'మహాత్మా!' పులిమాటమీద అంది నక్క — 'ఆశ్రయించ దగినవాడివే నువ్వు, సందేహం లేదు. కాని, నా మనస్సు భోగాల మీద లేదు. అందుకని నీమాటలు నాకు నచ్చడంలేదు. అది అలా వుండగా పోనీ భోగాలు మానేసి, నీకు మంచీచెడ్డా ఉపదేశిస్తూ స్నేహంగా వుండకూడదా అంటే, అదికూడా కూడనిపనే. ఏమంటే నీ మూలభృత్యులు అసూయపడి వికటిస్తారు. దానితో విరోధం వస్తుంది. అయితే నువ్వు వాళ్ళమాటలు వినననీ, నామాట వింటాననీ శపథంచేసి నన్ను మన్నిస్తానంటే నీదగ్గిర వుంటాను.'

అంగీకరించింది పులి. సంతోషంగా శపథం చేసింది. తృప్తి పడింది నక్క. పులికి బుద్ధులు చెపుతూ, సంతోషపెడుతూ దాని ఇంట్లో వుంటూవచ్చింది. కొంతకాలమయేసరికి, పులి మన్నించడమూ, నక్క దాని మంచీచెడ్డా విచారిస్తూ మంత్రిత్వం చెయ్యడమూ చూసి పులి ముఖ్యసేవకులకు కన్ను కుట్టింది. తమలో తాము ఆలోచించాయి. ఒకనాడు పులితినే మాంసం పొదుపుచూసి అపహరించాయి. నక్కవున్న కొండలో వొకమూల దాచేశాయి.

పులిఆహారం తానే జాగ్రత్త చేసేది నక్క. తీరావచ్చి చూస్తే సమయానికి మాంసం కనపడలేదు. ఎవరో దొంగిలించుకు పోయారని తెలుసుకుంది. పులితో చెప్పింది. పులి దొంగతనం విచారించింది. అప్పుడు సేవకులు కుట్రపన్ని పులితో కలిసి తాముకూడా వెదుకుతున్నట్టు నటించి, నక్కకొండలో మాంసం పట్టియిచ్చాయి. దాంతో నక్కమీద మనసువిరిగిపోయింది పులికి. సేవకులు అది పసికట్టాయి.

'నక్కకి ప్రశమేమిటి ప్రభూ? నీమాంసం చపాయించడానికే ఇంకెనప్పుడు ఏమైనా చెయ్యగలదిది. పాపబుద్ధి. కపటధర్మమే కవచం దీనికి. నక్కలు, మాంసం తినదట! ఇన్నాళ్ళూ నికళ్ళల్లో కారం కొట్టింది. అన్నిపనులూ అది చూస్తూవుంటే, నిఆజ్ఞకి భయపడి మేం మాట్లాడకండా నోరుమూసుకు వూరుకున్నాం' అన్నాయి.

దాంతో ఎక్కడలేనికోపం పుట్టుకువచ్చింది పులికి 'పట్టుకోండి నక్కని, చంపెయ్యండి' అంది.

ఇదంతా పులితల్లి వింది. చప్పున వచ్చి కొడుకుతో అంది — 'అయ్యో, రాయనా! నితెలివి ఏమైపోయిందోయి? ఇలాంటి కృత్రిమాలెరుగునా నక్క? వెర్రాడివి. పుట్టినప్పటినించీ ఇలాంటి కపటాల్లో పెరిగారు సేవకులు. ఎంతేసిపనులైనా చేస్తారు వీళ్ళు. మంచివాళ్ళని చూసి చెడ్డవాళ్ళూ, అధికుల్ని చూసి హీనులూ, అందగాణ్ణి చూసి ముర్ఖులూ ఈసుపెట్టుకుంటారు; అసూయపడతారు. ఈమాత్రం తెలుసుకోఅక్కరలేదా బాబూ? ధర్మం అధర్మంలాగా, అధర్మం ధర్మంలాగా అవుపిస్తుంది. ధర్మం కావలిసినవాడు నిర్మలమైన మనస్సుతో కనిపెట్టాలి. విన్నావా? ఈనక్క వచ్చినప్పటి నించీ మనకి చేసినమేళ్ళు చూసైనా గ్రహించవద్దూ? ఈరకంవాడు ఇలా చేస్తాడా అని ఆలోచించ నక్కరలేదూ? కుటిలుల కపటోపాయానికి లొంగిపోయి, హితుడైన మంత్రిని చంపడానికి నిశ్చయిస్తారా? రాజైనవాడు పరీక్షించకండా వొకపని చేసెయ్యడమేనా?' అంది.

తల్లిమాటలతో తెలివి తెచ్చుకుంది పులి. నక్కని పిలిచింది. కౌగిలించుకుంది. కన్నీళ్ళతో మంచిమాటలాడి గౌరవించింది.

'మృగరాజా! అప్పుడు సభలో నన్ను 'ఏను మంచివాడు' అని పొగిడావు. ఇప్పుడు పూర్తిగా నాగౌరవమూ, మానమూ తుడిచి

పాలేశావు. నన్ను పదవిలో వుంచినప్పుడు ముందే నీభృత్యులమాట వినననీ, నాబుద్ధి వింటాననీ శపథంచేశావు. అదీకాక, తెలిసైనా తెలీకైనా వొకళ్ళణ్ణి అవమానంచేసి, తరవాతఅనుకూలపరుచుకోడం ఎంత సిరిగలవాడికైనా మంచిదా? అవమానంపొంది, తిరిగీ వుండడం మాత్రం నాకు క్షేమమా?' అంటూ అడివిలోకి వెళ్ళిపోయింది నక్క. నిరాహారదీక్షపూనింది. సద్భావంతో సద్గతిపొందింది. ధర్మరాజా! ఈకథ పూర్వాపరసందర్భాలు ఆలోచించు, నీకే అర్థమవుతుంది. మాటలతో మోసపోకూడదు. మంచీచెడ్డా ఆలోచించాలి. చెడ్డ వాణ్ణీ, మంచివాణ్ణి నిర్ణయించడం నేర్చివుండాలి.

లొటిపిట కథ

ధర్మరాజు—ఎలానడుచుకుంటే రాజు సుఖపడతాడు?

భీష్ముడు—సోమరితనమూ, సహాయసంపద లేకండా వుండడమూ రాజుకి తగదు. ఇవి లేనిరాజు సుఖపడతాడు. వెనకటికి వొక లొటిపిట ఎవ్వరికీ సాధ్యంకాని తపస్సు చేసింది. మెచ్చి బ్రహ్మ ప్రత్యక్షమయాడు. 'ఏంకావాలి?' అని అడిగాడు. నా మెడ నూరు ఆమడల పొడవు కావాలి' అంది లొటిపిట. 'అలాగే కానీ' అని అంతర్థానమయాడు బ్రహ్మ. వరం దొరకడంతోనే కిందా మీదా కనపళ్ళేదు లొటిపిటకి. ఏపనైనా అక్కరలేదనుకుంది తనకి. సోమరిపోతై కూచుంది.

ఇలా వుండగా వొకనాడు అడివిలో అది మేతమేస్తూవుంది, పెద్ద వానవచ్చింది. తనమెడ సాగినంత మేరా చూచి, వొకగుహాలో తలపెట్టుకుని నిద్రపోయింది. ఇంతలో వొక నక్కా, దాని భార్యా ఆగుహాలోకి వచ్చాయి. బాగా ఆకలితో వున్నాయవి. లొటిపిట

మెడ కొరికేశాయి. మాంసం లేకుండా పీక్కు తినడం మొదలెట్టాయి. తుళ్ళిపడి లేచింది లొట్టిపిట్ట. మిగిలిన మెడ నరాలు కూడా కొరికేశాయి నక్కలు. చచ్చిపూరుకుంది లొట్టిపిట్ట. కనక అలా సోమరిపోతువి కాకూడదు నువ్వు. సహాయసంపన్నుడివి కావాలి.

ధర్మరాజు — రాజు ఆపద ఎలా తప్పించుకోవాలి?

సముద్రమూ - నదులూ

భీష్ముడు — సముద్రమూ, నదులూ సంవాదమని వొక కథ వుంది. నువ్వు అడిగిన ప్రశ్నకి సమాధాన మవుతుం దది. సముద్రం నదులతో కులాసాగా కబుర్లు చెపుతూ వొకనాడు అడిగింది. 'మీరు పొంగి, పొర్లి, పారినప్పుడు మీ గట్లమీది చెట్లు కూలిపోతాయి. తుంగ కూలిపోదేమీ? అవి మీకు ఏం మేలు చేశాయని? లేదంటే, వాటిని వూడపెరకడానికి మీకు శక్తి లేదా? ఏమిటి కారణం?'

సముద్రం ప్రశ్నకి గంగ ఇలా సమాధానం చెప్పింది — బింకం వొదిలిపెట్టకండా నిలబడతాయి చెట్లు. అంచేత కూలిపోతాయి. తుంగ అలా కాదు. మా వడిముందు అణుకువతో తల వొంచుకుంటాయి. మా వరద వేగం గడిచిపోయాక ఎప్పటిలా తల లెత్తుతాయి. వృద్ధిపొందుతాయి.'

ఆ తుంగమనుగడే ఆదర్శ మనుకో. తన బలమూ, ఎదటి పగవాడిబలమూ తెలుసుకోవాలి. మూర్ఖత్వంతో ఎదిరించకూడదు. దుర్బలుడైన రాజు నమ్రతతో శత్రువు ప్రతాపం సహించుకోవాలి. ఆపద తప్పించుకోవాలి.

ధర్మరాజు — తగిన పదవులకి కులీనులైన పరిజనం దొరకనప్పుడు రాజు ఏం చేయాలి?

కుక్క కథ

భీష్ముడు — ఒక మునీశ్వరుడు వుండేవాడు. గొప్పతపస్సు చేస్తూవుండేవా డతడు. అతడి దయాభావంవల్ల ఆశ్రమంలో అన్ని జంతువులూ సుఖంగా వుండేవి. వాటిలో వొక కుక్క ఎప్పుడూ అతణ్ణి సేవిస్తూ వుండేది. ముని ఎక్కడికి వెళ్లితే అక్కడికి వెళుతూ వుండేది. ఒకదుప్పి దానిమీద పగపట్టింది. దాన్ని కరవడానికి వచ్చింది. కుక్క మునిదగ్గిరికి పరిగెత్తింది. చూశాడు ముని. కుక్కని బలమైన దుప్పిచేసేశాడు. తనమీదికి వచ్చిన దుప్పిమీద కలబడింది. దాంతో మొదటిదుప్పి తోకముడిచేసింది. ఇలాగే వొక పెద్దపులి పగపట్టి వచ్చింది. కుక్కని పెద్దపులిచేసి గెలిపించాడు ముని. అలాగే వొక సింహం వస్తే, దానికంటే బలమైన సింహంచేసి కుక్కని గెలిపించాడు ముని. చివరికి వొక శరభమృగం వచ్చింది. అంత కంటే బలమూ, ఉత్సాహమూ కల శరభమృగంచేసి, కుక్కని వొదిలిపెట్టాడు ముని. ఇలా క్రమంగా గొప్ప శక్తిసంపాదించి, గర్వంతో తిరుగుతూవుండేది కుక్క. అయితే పూర్వవాసన మాత్రం దాన్ని వొదలలేదు. 'నన్ను చూసి, మరోమృగం భయపడి పరి గెడుతుంది. ముని మరోమృగంమీద దయతలిచి, దాన్ని నాకంటే బలమైన శరభంచేసేస్తే?' తననీచమనోభావంతో ఆలోచించిం దది— 'అప్పుడు నాఉద్ధృతం మరి సాగదు. కనక వొడుపుచూసి, ఈమునినే చంపేస్తాను. హాయిగా వుంటాను' అని నిశ్చయించుకుంది.

కుక్కదురాలోచన దివ్యజ్ఞానంతో తెలుసుకున్నాడు ముని. 'తక్కువజాతి కుక్క ఇది. ఉన్నతస్థితి దీనికి ఏం తెలుసు? వెనకటి లాగ కుక్కగానే వుండాలి' అన్నాడు. ఏముంది, కుక్కకుక్కే అయి పోయింది. అంచేత తక్కువవాళ్ళు గౌరవనీయులు కారు. అయితే

ఇంకొక విశేషం కూడా వుంది. కులంవాడని మంచీచెడ్డా చూడకుండా దుష్టుడికి అధికారం కట్టిపెట్టకూడదు. భృత్యులమనస్సు తెలుసుకొని, ఉత్తములకి ఉత్తమపదవీ, మధ్యములకి మధ్యమపదవీ, అధములకి తక్కువపదవీ ఇవ్వాలి. శౌర్యమూ, సత్యమూ, సత్కార్యజ్ఞానమూ, భక్తి తాత్పర్యమూ, గాంభీర్యమూ వుంటే కులంతో ప్రయోజనంలేదు. ఈగుణాలున్నవాడే ఉన్నతాధికారానికి తగినవాడు. అయితే ఇదే సిద్ధాంతం అనుకోకూడదు. ఎలాఅయినా ఉన్నతవంశంవాణ్ణి, గొప్ప గుణాలు కలవాణ్ణి వెదికి తెచ్చి మరీ పెద్దపదవిలో వుంచాలి. భయంకరమైన సింహమైనా సరే ధైర్యమూ, బలమూ కల మంచిమృగాల తోడు వుంటేనేతప్ప గొప్పపనులు చెయ్యలేదు. ఇవేచాలు అనుకుని కుక్కల్ని చేరుస్తుంటే తన కోర్కెలు నెరవేరతాయా? నేస్తా, కులమూ లేని పరివారం కోటిమంది వుంటేమాత్రం ఏంలాభం? నేస్తా, పూనికా, భక్తీ, మంచినడవడీ వున్న స్నేహితుల బలం వుంటే ప్రపంచమంతా పరిపాలించవచ్చు రాజు. వెయ్యిమాటలెందుకూ? ఇంతకీ రాజు నెమ్మదిగా వుండాలి. శూరుడై వుండాలి. నెమలిలాగ బహుచిత్రంగానటించి, ప్రజలమనస్సు లోబరుచుకోవాలి. నెమలి నెమ్మదిగా కూస్తుంది. రాజు మృదువుగా మాట్లాడాలి. శరత్కాలంలో నెమలి నోరు విప్పదు. అలాగే తన మంత్రాంగం పెదవి దాటనివ్వకూడదు రాజు. నెమలి తలమీద జుత్తు పెట్టుకుంటుంది. అలాగే ధర్మం తలమీద పెట్టుకోవాలి రాజు. రెక్కలు విప్పి పరిగెడుతుంది నెమలి. పక్షబలంతో పయనం చెయ్యాలి రాజు. రంగురంగుల పురితో గొప్పగావుంటుంది నెమలి అలాగే ఇతర్లు తనని ఆశ్రయింపదగినంత గొప్పగావుండాలి రాజు వానకారు రాగానే చెలరేగుతుంది నెమలి. అలాగే సమయం రాగానే విజృంభించాలి

రాజు. కుటిలగతీ, నీచగతీ లేకుండా వుంటుంది నెమలి. నీచగతీ కుటిల గతీ కల శత్రువుల్ని మాకువార్చాలి రాజు. ఇదే తగిన నీతి రాజుకి.

సూర్యుడిలా వుండాలి రాజు. సూర్యుడు ఎలా సందు గొందుల్లో తన కిరణాలు ప్రవేశపెడతాడు, అలాగే చాతుర్యంకల పరిజనుల్ని అంతటా ప్రవేశపెట్టి శత్రువుల పనులు కనిపెట్టాలి రాజు. కోపంవచ్చినప్పుడు కోపమూ, స్నేహంవచ్చినప్పుడు స్నేహమూ ఫలిస్తూ వుంటాయి. అన్నిపనులూ విచారిస్తూ నిత్యవిధులు నెరవేరుస్తూ వుండాలి. ఆదాయవ్యయాలు గమనిస్తూ, కోశమూ, సంపదా చూసుకుంటూవుండాలి.

దండనీతి

ధర్మరాజు — రాజులకి దండనీతి సర్వసాధారణమైంది. దాని స్వరూపం వినాలని వుంది.

భీష్ముడు — నల్లకలవలరంగు శరీరం. నాలుగు కోరలు. నాలుగు చేతులు. రెండు నాలుకలు. ఎనిమిది పాదాలు. ఎన్నోఅన్ని చెవులు. ఎన్నో నేత్రాలు. మీదికిపొడిచిన రోమాలు ఉగ్రమైన ఎర్రటి మొహం. కపిలజడలు. ఇదీ దండనీతి స్వరూపం. గదా, శక్తీ, ధనుస్సూ, ముసలమూ, చక్రమూ, ఈటే, బాణమూ, తోమరమూ, త్రిశూలమూ, గండ్రగొడ్డలీ మొదలైనవి సాధనాలు. వీటితో పాపాత్ముల్ని తరతరంగా నరకడం, కొట్టడం తన పని. వాళ్ళని తలఎత్తకండా చేసి, సజ్జనుల్ని సంతోష పెట్టడం ఆదర్శం.

ఉత్తముడూ, అసంగుడూ (సంసారబంధం లేనివాడు) ధర్మపాలుడూ, ధర్ముడూ, విజయుడూ, శాస్త్రిడూ, చంపేవాడూ, లోకం ధరించినవాడూ, అక్షరుడూ, జాగరుడూ, చేరతరంకానివాడూ, అతి సత్యవంతుడూ, నిత్యుడూ, శాసించేవాడూ, వేదపురుషుడూ

శస్త్రమూ, బ్రహ్మమూ, తీక్ష్ణమైన కవచం ధరించినవాడూ, ప్రజా శుధకరుడూ, కౌమారీ, కొడుకూ, శ్రీగర్భుడూ, వ్యవహార తంత్రోపాయూ, రక్షకుడూ, మంత్రమూ అన్న పేర్లతో వున్న యజ్ఞ స్వరూపుడు విష్ణుమూర్తే దండమై పరిణమిస్తాడు. శ్రీ అనీ, సరస్వతి అని దండనీతి పేర్లు.

ధర్మాధర్మాలూ, సుఖదుఃఖాలూ, మంచిచెడ్డలూ అర్థా, నర్థాలూ, దయానిర్దయలూ మొదలైన అన్ని అవస్థలూ దండంవల్ల చక్కబడుతున్నాయి. సరైనవిధానంతో దండం ప్రయోగించడం వల్ల ప్రజారక్షణ జరుగుతుంది. రాజూ అభివృద్ధి పొందుతాడు. దండనీతి రాజుకు మహోత్కృష్టమైంది.

సత్యంతో నిత్యమూ ధర్మం అనుసరించాలి. అది చక్కని నీతితో అనుసరిస్తే దేవేంద్రుడు సంతోషిస్తాడు. అన్నం ప్రసాదించి ఉన్నతి కలిగిస్తాడు. దండం ఎంతయినా పొగడదగింది.

పురుషుడు, ఈశ్వరుడు, భూతాత్ముడు, జీవుడు, ప్రాణుడు, అక్షయుడు, ప్రజాపతి ఈఎనిమిదీ దండదేవుడి పేర్లు. దండనీతి స భూతాత్మా దేవుడే. దీనికి వొక ఇతిహాసం వుంది.

అంగదేశంలో వసుహోముడని వొక రాజు వుండేవాడు. అతను హిమాలయంలో ముంజపృష్ఠం అని ప్రసిద్ధమైన శిఖరంమీద భార్యతో సహా వెళ్ళి నివసించాడు. మునులు పూజించేటట్టు నడుచుకున్నాడు. ఒకనాడు వసుహోముడి దగ్గరికి మాంధాతవచ్చి వినయంగా ప్రణామంచేశాడు. అర్ఘ్యమూ, పాద్యమూ ఇచ్చి, ఉపచారాలు చేశాడు వసుహోముడు. 'వచ్చిన పనేమిటి?' అని అడిగాడు. 'సవిస్తరంగా నీదగ్గిర దండనీతి వినాలని నిన్ను ఆశ్రయించాను' అన్నాడు మాంధాత. వసుహోముడు ఇలా వివరించాడు:

'పూర్వం బ్రహ్మ వొక యజ్ఞం తలపెట్టాడు. తనలాంటి ఋత్విజుడికోసం గాలించాడు. ఎక్కడా దొరకలేదు. తానే వొక గర్భం ధరించాడు. వెయ్యేళ్ళయాక తుమ్మి, కుమారుణ్ణి కన్నాడు. క్షుతం (తుమ్ము) వల్ల కలిగాడు కనక అతడిపేరు క్షుపుడు అయింది. ఆ క్షుతప్రజాపతి ఋత్విజుడుగా కూచున్నాడు. యజ్ఞంచేయిస్తూ వుండగా, కోరినట్టు నడిచేది కనక దండం మాయమైంది. దాంతో కార్యమూ, అకార్యమూ అన్న భేదంలేకండా పోయింది. మర్యాద తారుమారైంది. భూదేవి ఖేదపడింది.

అప్పుడు బ్రహ్మ విష్ణువుదగ్గిరికి వెళ్ళాడు. ప్రార్థించాడు. అతణ్ణి తీసుకుని శివుడిదగ్గిరికి వెళ్ళాడు. 'ఇతడు నీ సఖుడు, ఇతడు వచ్చినపని దయతో చిత్తగించు' అంటూ దండం మాయమైనసంగతివినిపించాడు దండంలేక ప్రపంచం క్షోభపడడం విన్నవించాడు. నిజప్రభావంవల్ల దండం కల్పించాడు శివుడు. దండనీతికి ఆశ్రయుడయాడు.

ఋగ్వేదమూ మొదలైన నాలుగు వేదాలూ, కల్పమూ మొదలైన ఆరు వేదాంగాలూ వెరశి పదివిద్యలూ, పురాణాలన్నీ వొక విద్యా, ధర్మం తెలిసినవాళ్ళు చెప్పిన శాస్త్రాలన్నీ వొక విద్యా, న్యాయశాస్త్రమంతా వొక విద్యా, మీమాంస వొక విద్యా—ఇలా పద్నాలుగు విద్యలు. ఆయుర్వేదమూ, ధనుర్వేదమూ, గాంధర్వ వేదమూ, అర్థశాస్త్రమైన నీతివిద్యా, దానితో కలిసిన వృత్తీ ఇన్నీ కలిసి మొత్తం పద్ధెనిమిది విద్యలూ శివుడు ముల్లోకాల క్షేమంకోసం ఏర్పరిచాడు. ఇవన్నీ నీతిప్రపంచాలైన విద్యలు. ఇవి విష్ణుమూర్తి అధీనంచేశాడు శివుడు. బ్రహ్మని సంతోషపెట్టాడు. దండనీతిపరిపూర్ణ రూపంతో ప్రకాశించింది. లోకాలు సంతోషించాయి. బ్రహ్మ యజ్ఞం దివ్యంగా నడిచింది.

విష్ణువు దండనీతిశాస్త్రం యావత్తూ అంగిరసుడి కిచ్చాడు. అంగిరసుడు దేవేంద్రుడికీ, మరీచికీ యిచ్చాడు. మరీచి భృగుడి కిచ్చాడు. భృగుడు ఎంతోమంది మునులకి ఉపదేశించాడు. ఇలా ఇది లోకంలో వ్యాపించింది. దండనీతివల్ల లోకాలు మర్యాదతప్పకండా నడిచాయి. శంకరుడూ, రుద్రుడూ, కపర్దీ, భవుడూ, స్థాణుడూ, ఉమాపతీ అన్న పేర్లతో వుండే దండదేవుణ్ణి బాగా ధర్మంతో నడిపేరాజు ఐహికసుఖమూ, ఆముష్మికసుఖమూ కూడా అనుభవిస్తాడు.'

వసుహోముడు చెప్పింది విన్నాడు మాంధాత. దండస్వరూపం తెలుసుకున్నాడు. దండనీతి ప్రకారం రాజ్యంచేశాడు.

ఈకథ విని న్యాయంతో ప్రజాపాలనచేసే రాజు చిరకాలం జీవిస్తాడు. పుణ్యాత్ముడవుతాడు.

ధర్మార్థకామాలు

ధర్మరాజు — ధర్మమూ, అర్థమూ, కామమూ — ఇవి ఎలా వుండాలి?

భీష్ముడు — వెనకటికి ఆంగిరిష్ఠుడని రాజు కామందకమునిని ఇలాగే అడిగాడు. అతడు ఏంచెప్పేడో విను. 'ఎప్పుడూ అధికమవుతూ వున్న కామంవల్ల అర్థమూ, ధర్మమూ నశిస్తాయి. కామతంత్రంలో తగులుకున్న రాజు మంచిదారిలో పడడు. దుష్టుల్ని దండించడు. అలాటి రాజుదగ్గిర సాధుపురుషులూ, పూజ్యులూ, మంచిస్నేహితులూ చేరరు. అంచేత ఎంత చెడ్డరావాలో అంతా వస్తుంది. తుదకి చావు కూడా ప్రాప్తిస్తుంది. అర్థం ధర్మసిద్ధికి మూలం. అంచేత ఎలాఅయినా ధర్మాభిలాషతోనే అర్థచింత వుండాలి. కామంలో మనసు పెట్టకండా న్యాయంగావచ్చే సౌఖ్యాలుమాత్రమే అభిలషించాలి. ఇలా రాజ్యం చేసే రాజు గొప్పవాడవుతాడు' అన్నాడు.

శీలం

ధర్మరాజు - శీలం గొప్పదని మెచ్చుకుంటారు జనులు. దాని స్వరూపం వివరించు.

భీష్ముడు—లోగడ ఇంద్రప్రస్థంలో తమ్ముళ్లతో కలిసి నువ్వు గొప్పగా వుండడం దుర్యోధనుడి కన్ను కుట్టింది. ఎంత సుఖపడాలో అంత దుఃఖపడ్డాడు. నీ మయసభ అందమూ, నువ్వు రాజసూయం చేసి గౌరవం పొందడమూ మచ్చరించుకున్నాడు. నీఇంట నిత్యమూ పదివేలమంది బ్రాహ్మణులు బంగారం పళ్ళేలలో పాయసం భోజనం చేస్తున్నారనీ, మహా ఐశ్వర్యంతో తులతూగుతున్నావనీ ధృతరాష్ట్రుడితో చెప్పి, ఏడ్చుకున్నాడు. అప్పుడు ధృతరాష్ట్రుడు ఏమన్నాడో తెలుసా? 'కమ్మని అన్నపానాలూ, మణిభూషణాలూ, మంచిమంచి వాహనాలూ—ఇన్నిటితోనూ నీ ఐశ్వర్యం మహోజ్వలంగా వుంది. ఏమంత తక్కువగా వుందా? అయితే ధర్మరాజు వొక్కవిషయంలో మాత్రం ఎక్కువ, శీలంలో. శీలం వుంటే సిరి దానంతట అదే వస్తుంది. ధర్మరాజుదగ్గిర శీలం అధికం. కనక నువ్వుశీలం అలవరచుకో. ధర్మరాజు సిరికంటే అధికం సిరి నీకాళ్ళదగ్గిరికి వస్తుంది. మాంధాతా, నాభాగుడూ మొదలైన మహారాజులు శీలంవల్లే లోకంలో గొప్పవాళ్ళయారు. ఈవిషయంలో వొక ఇతిహాసం చెపుతాను, ఆలకించు. రాక్షసరాజు ప్రహ్లాదుడు శీలంవల్లే దేవేంద్రుడి రాజ్యలక్ష్మి ధర్మంగా తనవశంచేసుకున్నాడు. అప్పుడు దేవేంద్రుడు విచారించి, బృహస్పతితో ఆలోచించాడు. 'శుక్రాచార్యుణ్ణి చూడు' అన్నాడు బృహస్పతి – 'అతడే దయతలిచి ఉపాయం చెపుతాడు' అన్నాడు. గురువుమాటప్రకారం శుక్రుడిదగ్గిరికి వెళ్ళాడు దేవేంద్రుడు. 'నాకు మేలుకలిగే ఉపాయం ఉపదేశించు' అని ప్రార్థించాడు.

'నన్ను కాదు ప్రహ్లాదుణ్ణి అడుగు' అన్నాడు శుక్రాచార్యుడు-
'అతడే చెపుతాడు. అతడు చెప్పిన ఉపాయంచేస్తే మేలుకలుగు
తుంది' అన్నాడు.

బ్రాహ్మణవేషం వేసుకుని ప్రహ్లాదుడిదగ్గిరికి వెళ్ళాడు దేవేం
ద్రుడు. అతడి శిష్యుడిగా చేరి సేవచేశాడు. అతడి సేవకి సంతో
షించాడు ప్రహ్లాదుడు. సమయంచూసి, 'నీకు ముల్లోకాల అధికారం
ఎలావచ్చింది?' అని అడిగాడు దేవేంద్రుడు.

'నేను రాజునని ఎప్పుడూ గర్వంతెచ్చుకోలేదు బ్రాహ్మల
మనస్సు నొప్పించలేదు వాళ్ళకి ధనం సంతోషంగా దానంచెయ్య
డంలో లోపం చెయ్యలేదు. వాళ్ళు చెప్పినట్టు శీలంతో నడుచు
కుంటున్నాను. దీనివల్లే ఇంత గొప్పవాణ్ణయాను' అన్నాడు.

'అయితే మహాత్మా! నీశీలం నాకు ప్రసాదించు. మహా
త్ముల్ని ఆశ్రయించినవాళ్ళు సుఖపడాలికదా!' అంటూ దీనంగా బతి
మాలాడు దేవేంద్రుడు. జాలిపడ్డాడు ప్రహ్లాదుడు. 'ఇతడు బ్రాహ్మణ
మాత్రుడుకాడు' అని భయంకూడా కలిగి, తనశీలం అతనికి ధార
పోశాడు. పుచ్చుకుని శీలసంపన్నుడై వెళ్ళాడు దేవేంద్రుడు. తరవాత
ప్రహ్లాదుడి శరీరంనించి తేజోవంతుడైన పురుషుడొకడు బైటికివచ్చాడు.
'నువ్వు ఎవరు?' అని అడిగాడు ప్రహ్లాదుడు. 'శీలం అంటారు నన్ను.
నువ్వు ఇచ్చేశావుకదూ, ఆబ్రాహ్మడి దగ్గిరికే వెళ్ళిపోతున్నాను' అని
అతణ్ణి వొదిలేసి వెళ్ళిపోయాడతడు. అలాగే క్రమంగా తేజోమయ
రూపాలు ప్రహ్లాదుడి దేహంనుంచి వొక్కొక్కటే బైటికివచ్చాయి.
అన్నిటినీ అలాగే అడిగాడతడు. వరసగా ఉత్తమ ధర్మమూ, సత్యమూ
నడవడీ, బలమూ అన్నీ చెప్పి వెళ్ళిపోయాయి. ఎంతో విచారించాడు
ప్రహ్లాదుడు. తుదకి వొకమహత్తరమూర్తి, పద్మంలాంటి మొహంతో
వొక ఆడది బైటికివచ్చింది. 'నువ్వు ఎవతెవి?' అని అడిగాడు ప్రహ్లా

డుడు. 'నేను సిరిని' దీనంగా అంది ఆమె — 'బలం ఎక్కడికిపోతే నేనూ అక్కడికే పోతాను. అందుకే బైలుదేరాను.'

భయపడ్డాడు ప్రహ్లాదుడు. 'పరమేశ్వరీ! ఎంతో వినయంతో నాకుఉపచారాలు చేశాడు ఆబ్రాహ్మడు. ఎవరతడు?' అని అడిగాడు.

'అతడు దేవేంద్రుడు' అంది సిరి— 'నీ రాజ్యసంపద యావత్తూ తీసుకోడానికే నిన్ను ఆశ్రయించాడు. నువ్వు నీశీలం ఇలా పోగొట్టుకున్నావు. శీలంవల్లే ధర్మం పెరుగుతుంది. ధర్మంవల్ల సత్యం పెరుగుతుంది. సడవడివల్ల బలం పెరుగుతుంది. బలంవల్ల నేను కలుగుతాను. అన్నిటికీ శీలమే మూలం' అంటూ సిరి, ధర్మం మొదలైన వాటితో ఇంద్రుడి దగ్గిరికి వెళ్ళిపోయింది.'

ఇలా ధృతరాష్ట్రుడు చెప్పాక దుర్యోధనుడు 'అయితే శీలం అంటే ఏమిటి?' అని అడిగాడు. 'మనస్సూ, వాక్కూ, కర్మా— ఈమూడింటిచేతా ప్రాణిమీద ద్రోహభావం లేకండా వుండడమే శీలం. అదే మేలుకలిగిస్తుంది. ఇదే నీమనస్సులో పెట్టుకో. ఇతర్లకి మేలు చెయ్యడమూ, అపకీర్తి పనులు చెయ్యవద్దని ఎదటివాళ్ళకి బోధించడమూ, జనం మెచ్చుకునేట్టు నడుచుకోడమూ ఇవి శీలానికి అంగాలు' అన్నాడు ధృతరాష్ట్రుడు.

ధర్మరాజా! శీలం నీకు సహజగుణమే. అయినా నేను చెప్పాను. స్థిరంగా మనసులో వుంచుకో.

ధర్మరాజు — ఆశకి అంతం లేదు. అది ఫలించకపోతే దుఃఖం కలుగుతుంది. దుర్యోధనుణ్ణి మంచిదారికి తిప్పి కలిసివుందామనే చూశాడు ఆమహాత్ముడు దారికి రాలేదు. నాఆశ నిరాశచేశాడు. నన్ను దుర్బుద్ధిగాచేశాడు. ఇదే దుఃఖంగావుంది నాకు. ఆశ అడుచుకోడం కష్టంకదా!

సుమిత్రుడి కథ

భీష్ముడు—ఆశ వొదుల్చుకుందికి వొక కథ వుంది. హైహయ వంశంలో సుమిత్రుడని వొకరాజు వుండేవాడు. అతడు వొకనాడు వేటకి వెళ్ళాడు అతడి బాణం తగిలి వొకలేడి బాణంతోనే పరిగెత్తుకు పోయింది అతడు వెంటపడ్డాడు. అది వొకమారు సమీపించేది. ఒకమారు దూరమైపోయేది. ఒకమాటు కంటికి కనపడకండాపోయేది. అలిసిపోయేది. పారిపోయేది. అంతలోనే అవుపడేది. అలా ఆశపుట్టిస్తూ వెళ్ళి అడివిలో మాయమైపోయింది. బాగా అలిసిపోయాడు సుమిత్రుడు. ఒక మునిపల్లెకి వెళ్ళాడు. పళ్ళూ, నీళ్ళూ ఇచ్చి తృప్తి పరిచారు మునులు. అతడు సేదదేరాక ఋషభుడు అని వొకముని అడిగాడు 'రాజా, అడివిలో వొక్కడివీ ఏంపనిమీద వచ్చావు? ఇలా ఎంతో విచారిస్తున్నా వెందుకూ?' 'ఒక మృగం వేశాను. అది బాణంతోనే పారిపోవచ్చింది. దాని వెంట ఆసపడి వచ్చాను. నన్ను ముప్పుతిప్పలూ పెట్టి అడివిలో మాయమైంది. వేటకాడు తాను వేసిన మృగం తప్పించుకుపోతే ఎంతయినా దుఃఖపడతాడు. ఆశ ఇంత తప్పించుకోరాందా?' అన్నాడు రాజు.

'విను అందుకున్నాడు ముని — 'నేను తీర్థయాత్రకి వెళ్ళాను. బదరికాశ్రమంలో దమనుడని వొక మునీశ్వరుణ్ణిచూశాను. బాగా బక్కచిక్కిపోయివున్నా డతడు. చూసి భక్తితో ప్రణామదంచేశాను. ముని ఆతిథ్యమిచ్చాడు. సంతోషించాను. అతడి దగ్గిర ధర్మబోధ వింటూ కూచున్నాను.

ఇంతలో వీరద్యుమ్నుడని వొకరాజు అక్కడికి వచ్చాడు. ఎంతో విచారంతో వున్నా డతడు. పరివారంతోనూ, భార్యతోనూ కూడా దీనంగా వచ్చాడు. అతిథిపూజా, సత్కారమూ చేశాడు ముని. వచ్చిన కారణం అడిగాడు.

'నాకు ఒక్కడే కొడుకు. గుణవంతుడు. ఆడుకుంటూ అడివికి వచ్చేశాడు. కనపడలేదు. అందుకని వెదుకుతూ వచ్చాను' అన్నాడు రాజు. మొహం వంచుకుని మాటాడకండా వూరుకుంటాడు ముని. అతడి విచారం చూసి అన్నాడు రాజు—'ఫలం దుర్లభమైనప్పుడు మనస్సుని ఇంత బాధపెడుతుందా ఆశ!'

అతడి మొహం తేరిచూశాడు ముని, 'విచారించకండా ధైర్యంగావున్నవాడికి, ఎక్కడా ఏదీ దుర్లభం కాదనుకో. లోకంలో ఒక్కటే దుర్లభం, ఏమిటంటావా! అడిగినవాణ్ణి అవమానపరచకండా, కోరిక తీర్చి పంపే ధన్యుడు మాత్రం దుర్లభం. వెనకటికి ఒక బుద్ధిమంతుడు ధనవంతుడైన ఒక రాజుదగ్గిరికి వెళ్ళాడు. కూటికీ, గుడ్డకీ ఇంత డబ్బు ఇమ్మన్నాడు. రాజు మూర్ఖత్వంవల్ల హతాశుడై తిరిగివచ్చేశాడు. సిగ్గుచేటైన ఆశ విడిచిపెట్టేశాడు. అన్ని విషయాలూ వొదిలేసి వైరాగ్యవ్రతం పూనాడు. తపస్వి అయాడు. రాజా! ఆ తపస్వి ఎవ్వరో కాదు, నేనే. ఆ రాజు ఎవ్వరో కాదు, నువ్వే. జ్ఞాపకం చేసుకో' అని వెనుకటి సంగతి తెలుచుకు చెప్పాడు ముని. సాకూతంగా చూశాడు.

'ఇస్తానని ఇయ్యనివాడిమీద మనసులో పగపెట్టుకుంటే చెడుగే కలుగుతుంది. సిరిలేనివాడిదగ్గిర ఆసపెట్టుకుంటే, నీచురాలైన ఆడదాని కోసం ఆసపడినట్టే అవుతుంది. దరిద్రం మిగుల్తుంది. వైరిపరుగుల ఆస వొదలిపెడితేనే సుఖం' అని బోధించాడు. దయతలిచి అతడి కొడుకు భూరిద్యుమ్నుణ్ణి తన తపోమహిమవల్ల ఆకర్షించి అక్కడికి తెప్పించాడు. కుమారుడితో విరద్యుమ్నుణ్ణి సాగనంపాడు.'

ఈకథ చెప్పి రుషభముని సుమిత్రుడి మనస్సు వేటమీంచి మళ్ళించాడు. ధర్మరాజా! నువ్వూ ఈమాటలు పట్టించుకో. ఆస విడిచి పెట్టు. విచారం లేకండా సుఖపడు.

ధర్మరాజు—అమృతంలాటి నీమాటలు ఎంత ఆస్వాదించినా తనివితీరడంలేదు. ఇంకా మరిన్ని ధర్మాలు సెలవియ్యి.

భీష్ముడు—తన రాజ్యంలోనూ, శత్రురాజ్యంలోనూ ధనం సంపాదించాలి రాజు. రాజ్యానికీ, ధర్మానికీ కూడా ధనమే మూలం. కాఠిన్యంవల్ల కానీ మెత్తదనం వల్ల కాని ధనం దొరకదు. మెలకువ కలిగి లాలించి, తన అదుపుఆజ్ఞల్లో ప్రజల్ని పెట్టుకోవాలి రాజు. ధనభండారం పెరగని రాజుకి సేనలూ వుండవు, స్నేహితులూ వుండరు. సేనా, స్నేహితులూ లేకపోతే రాజ్యం నిలబడుతుందా? వైభవం మాత్రం నిలబడుతుందా? కనక అంతటికి ధనమే మూలం. అయితే తన శక్తికిమించిన ప్రయత్నంచేసి ధనం వెదచల్లడం కూడదు. అది తన మొదటి సంపదకే మోసం తెస్తుంది. తుదికి ప్రాణంకూడా తీస్తుంది. తన శక్తికి తగిన ఉపాయాలు చేసి, ధనంగడించడమే రాజుకి మంచిగుణం. ధనంలేని రాజుని తన కన్నకొడుకులే చులకన చేస్తారు. పగవాళ్ళు లక్ష్యపెట్టరు. దారికొట్టి, దొంగతనాలు చేసి, మొనగాళ్ళయిన క్రూరులమాట కల దొరల్ని రాజు చేరదియ్య కూడదు. వాళ్ళవల్ల ఎంతైనా దైన్యంకలుగుతుంది అన్యాయంగా ప్రవర్తించే సేనవల్ల యుద్ధంలో జయం కలగదు. శత్రువులైనా సరే, మంచిగా వున్నవాళ్ళకేగౌరవం కలుగుతుంది. దీనికి ఉదాహరణ వొకకథ చెపుతాను.

కా ప వ్య డి క థ

పారియాత్రపర్వతంమీద కాపవ్యుడని వొక బోయవాడు వుండేవాడు. ధర్మబుద్ధికలవాడతడు. మంచి విలుకాడు. జంతువుల స్వభావం తెలిసినవాడు. అడవుల్లో తిరిగేవాడు. తల్లిదండ్రులమీద వల్లమాలిన భక్తి అతడికి. పళ్ళూ, దుంపలూ, తేనే, మాంసమూ మంచి కూడూ, కూరలూ ఎప్పటికప్పుడు తెచ్చి ఇస్తూ వాళ్ళని తృప్తి

పరిచేవాడు. పక్కలూ, ఆసనాలూ ఎందుకోనూ లోపంలేకండా చూసేవాడు. మునీశ్వర్లకి కావలిసినవి ఇచ్చేవాడు. శత్రువులంటే మాత్రం చంపేసేవాడు యుద్ధంలో ఉగ్రుడైపోయి వొక్కడే వెయ్యి మందిని చంపేసేవాడు. అతడి ప్రతాపం చూసి, ఆ దేశంలో దొంగ లందరూ ఆలోచించారు. 'మనల్ని రక్షించగలనాయకుడు కావాలి' అంటూ కాపవ్యుడిదగ్గిరికి వచ్చారు.

'బలమూ, విక్రమమూ కలవాడివి నువ్వు. నాటి లేసి నడవడి నీది. ప్రభువ్వయి మమ్మల్ని కొడుకుల్లా రక్షించు. నీకు కావలసిన పనులు మాచేత చేయించుకో' అన్నారు.

'మీరు కోరినట్టు మీనాయకుడిగా వుంటాను. స్నేహంగా మీయోగక్షేమాలు చూస్తాను. కాని మీరు నేను చెప్పినట్టు వినాలి' అన్నాడు కాపవ్యుడు.

'శిశువుల్నీ, మునుల్నీ, స్త్రీలనీ చంపకూడదు. ఎలాటివాడైనా సరే, అతడు మీదకలబడకండా చంపకూడదు, ఆడాళ్ళని చెరపట్టకూడదు. ముఖ్యంగా జంతువుల్లో ఆడజంతువుని చంపకూడదు. ఆవుల్నీ, బ్రాహ్మల్నీ బాధపెట్టకూడదు. వాళ్ళ మేలుకోరి యుద్ధం చెయ్యాలి. పైరుపంటలు పాడుచెయ్యకూడదు. ప్రజల్ని బాధ పెట్టి పొట్టనింపుకునేవాడు, శవాలు దొలుచుకుతినే పురుగు శవంతోనే నాశనమైనట్టు నాశనమైపోతాడు' అన్నాడు.

సంతోషంగా అంగీకరించారు దొంగలు. అతడు చెప్పినట్టే నడుచుకున్నారు. ఇలా కాపవ్యుడు దొంగల్ని సాధువులుగా మార్చేశాడు. వాళ్ళపాపాలు పోగొట్టాడు. ఇహమూ పరమూ సాధించాడు ప్రసిద్ధుడయాడు.

ఇది కాపవ్యోపాఖ్యానం ఇది చదివినా, విన్నా అడివిలో కూడా ఆపద రాదు. దొంగలవల్లా క్రూరమృగాలవల్లా బాధకలగదు.

చేపల కథ

ఇంకొక కథ విను. ఎన్నో నీటిజంతువులతో వొక పెటిమడుగు వుండేది అందులో దీర్ఘదర్శీ, ప్రాప్తకాలజ్ఞుడూ, దీర్ఘసూత్రుడూ అని మూడు చేపలు వుండేవి. మూడూ స్నేహంగా వుండేవి.

ఇంతలో ఎండాకాలం వచ్చింది. దీర్ఘదర్శి తక్కిన రెంటితోనూ అన్నాడు — 'మడుగు ఇంకిపోతూవుంది. నీరు బాగా ఎండిపోయాక, మరొకదగ్గిరికి వెళ్ళలేం. ఇలాటప్పుడే ఎప్పుడూ నీళ్ళు ఇంకని మడుగులోకి వెళ్లిపోదాం.'

దానిమీద ప్రాప్తకాలజ్ఞుడు అందుకున్నాడు— 'సమయంవచ్చినప్పుడు జాగర్తపడి, అప్పటికి తగిన ఉపాయం అప్పుడు ఆలోచించి చేద్దాం' అన్నాడు.

'సముద్రంలా వుంది ఈమడుగు. ఇప్పుడే ఏంమూడిందని ఇంత తొందర? విచారించకండి. అంత ఎండిపోతే అప్పుడు చూసుకుందాం' అన్నాడు దీర్ఘసూత్రుడు.

'అది కాదు చెయ్యవలిసిన పని' అంటూ దీర్ఘదర్శి మడుగు వొదిలేశాడు. నీటిప్రవాహంతో నిర్భయంగావున్న దారిపట్టాడు. మరో పెద్దమడుగులోకి వెళ్లిపోయి హాయిగా జీవించాడు. తక్కిన రెండుచేపలూ మొదటి మడుగులోనే వుండిపోయాయి. కొన్నాళ్ళు గడిచేసరికి ఎండలు ముదిరాయి. పారేనీరు ఆగిపోయింది. వాటికి భయంపుట్టింది మడుగులో నీళ్ళు ఇంకిపోవడం మొదలెట్టాయి. కుతూహలంతో జాలారులు దిగబడ్డారు. ఊజులూ, వలలూ పట్టుకుని చేపలుపట్టి వాళ్ళు సంతోషంతో తాళ్ళకూర్చడం కనిపెట్టాడు 'ప్రాప్తకాలజ్ఞుడు. ఆలోచించాడు. ఈ తాళ్ళలో వొకటి కరిచి పట్టుకుంటాను. చచ్చినట్టు పడివుంటాను. వీళ్ళ సందడి తగ్గాక, చప్పున ఆతాడు వొదిలేసి మడుగులో చేరుకుంటాను, అని గుదిగుచ్చుతున్న

చేపలమధ్య కుదురుగా దూరి తాను కవడలతో కరచి పట్టుకున్నాడు. గుచ్చిన చేపలాగే తెలివితేనట్టు వూరుకున్నాడు.

చేపలుపట్టడం ముగించి, గుదిగుచ్చిన చేపలుపట్టుకుని జాలారి వాటి బురద కడగడానికి నీళ్ళ దగ్గిరకు వెళ్ళాడు. గుది నీళ్ళలో వేసీవెయ్యడంతోనే తాను వూడిపోయాడు ప్రాప్తకాలజ్ఞుడు. ఆపద తప్పించుకున్నాడు. జాగ్రత్తగా తప్పించుకున్న వొకటీ. రెండూ చేపలు వున్న దగ్గిరకి పారిపోయాడు.

దీర్ఘసూత్రుడు మాత్రం తప్పించుకోలేకపోయాడు. ఎటు పోడానికీ ఉపాయం తోచక, వొక జాలరికి దొరికిపోయాడు. గుండె దిగజారిపోయింది. మతి యింది.

దూరం ఆలోచించి అవసరమైనవి ముందే చెయ్యని మనిషి దీర్ఘసూత్రుడిలాగే ఆపదపాలవుతాడు. అప్పటికి తోచినట్టు తప్ప కండా సమయానికి ధైర్యంతో పనిచేసినవాడు ప్రాప్తకాలజ్ఞుడిలాగ చావుబతుకుల సంశయంలో పడి బతుకుతాడు. ధైర్యంగా రాబోయేది ముందే ఊహించి, తగిన పనిచేసే నీతిమంతుడు దివ్యంగా దీర్ఘదర్శి లాగ సుఖపడతాడు.

ఎలకా పిల్లీ

ధర్మరాజు--బలహీనుడైన రాజు, హెచ్చుమంది పగవాళ్ళని ఎదురుకున్నప్పుడు ఆపద ఎలా తప్పించుకుంటాడు?

భీష్ముడు—ఎలకా పిల్లీ కథ వొకటి వుంది. అది నువ్వు అడిగిన ప్రశ్నకి మంచి సమాధానమవుతుంది.

అడివిలో వొక మర్రిచెట్టు వుండేది. దాని కింద కలుగులో పలితుడు అని వొక ఎలక వుండేది. ఆ చెట్టుమీద ఎప్పుడూ రోమశుడు అని వొక పిల్లి వుండేది. ఆసమీపంలో రోజూ సాయంకాలం

పరిఘుడని వాళ్ల హరిజనుడు మృగాలకి వురులుపన్ని వెళ్ళేవాడు. వేకువనే వచ్చి, దొరికినవి పట్టుకుపోయేవాడు.

ఒకనాడు ఆహారంకోసం తిరుగుతూ అక్కడికి వెళ్ళింది ఎలక. ఉరిలో పిల్లి పడివుండడం చూసి చూసింది. భయంలేకండా ఆహారంకోసం అటూ, ఇటూ తిరిగింది. చంద్రుడని వాళ్ల గుడ్లగూబా, హరిక అని వాళ్ల ముంగిసా అక్కడే అవుపించాయి. మేతకోసం వచ్చిన ఎలక వాటినించి తప్పించుకునే దారిలేక బెంగపెట్టుకుంది. అంతలోనే ధైర్యం తెచ్చుకుంది. ఉపాయం ఊహించింది. పిల్లి దగ్గిరికి వెళ్ళింది

'ఉరి కొరికేస్తాను. సులువుగా నిన్ను విడిపించచేస్తాను. ఇది నీఅదృష్టం అనుకో. పగమానేసి నాతో నేస్తంకట్టు ముంగిసీ, గుడ్లగూబనీ చూసి నా వొళ్ళంతా వొణుకుతోంది. నీనేస్తం కలిస్తే నీ వొళ్ళోకూచుని వాటిభయం తప్పించుకుంటాను' అంది.

'ఆపదలో వున్నప్పుడు ఆదుకున్నవాడి వవుతావు' అంది పిల్లి—'మహాత్మా! నీకు మేలుచెయ్యనూ? దేవుడితోడు. తప్పకండా సాయంచేస్తాను. భయపడకు. నాదగ్గిరికిరా. ముంగీ, గూబా నన్ను చూస్తేనే భయపడతాయి. నీచుట్టుపట్లకి రావు'

'అవును. అది తెలిసే నీతో సంధిచేసుకోవాలనిపించింది. దీనివల్ల నేను బతికిపోతాను నువ్వు విడుదలా పొందుతావు. తప్పదు' అంటూ వెళ్ళి శంకలేకండా పిల్లివొళ్ళో కూచింది ఎలక. అదిచూసి ముంగీ, గుడ్లగూబా అక్కణ్ణుంచి వెళ్ళిపోయాయి. సంతోషించింది ఎలక. కాని అన్న ప్రకారం వురితాళ్ళుమాత్రం కొరకలేదు. మెల్లిమెల్లిగా కరుస్తూ వూరుకుంది. అది కనిపెట్టింది పిల్లి. 'ఇది బావుందా నేస్తం? నీ అపాయం తప్పిపోయింది. ఇప్పుడు వురి కొరకకండా జాప్యం చేస్తున్నావు. ఇలా కృతఘ్నత చెయ్యడం తగునా? ద్రోహంచేస్తావా' అంది జాలిగా.

‘ఆశ్రయించిన వాళ్ళని రక్షించే స్వభావం నీది. నీకు ఆపద రాని
స్తానా? అంత అన్యాయం చేస్తానా? అయినా భయపడుతున్నాను. నిన్ను
నమ్మలేక పోతున్నాను. అంచేత వురి కొరకడం ఆలస్యం చేస్తున్నాను.
ఇది నీపట్ల ద్రోహం అనుకోకు. హరిజనుడు అవుపడడంతోనే వురితాళ్ళు
కొరికేస్తాను. ఏమంటే, వురినించి బైటపడి నువ్వు ఏంతల పెడతావో
పగవల్ల! బలవంతుడితో ఉపాయంతో సంధిచేసుకున్నా అతణ్ణి నమ్మ
కుండా వుండడమే నీతి అంటారు పండితులు. హరిజనుడు అవుపడీ అవు
పడడంతోనే నువ్వు భయపడి చెట్టుమీదకి వెళ్ళిపోవాలి. నేను నా
ఇంట్లో దూరడానికి అదే సమయం. అలాగు గాగానే నీకు మేలు
చేస్తాను. నిజం. నీకు నా మాత్రం తెలియందేముంది?’ అంది ఎలక.

‘అలా అనుకుంటా వెందుకూ?’ అంది పిల్లి — ‘నీ ప్రాణం నేను
రక్షించాను. అలాగే నువ్వూ నా ఆపద గట్టెక్కించాలి కదా
చప్పున?’

‘తొందరపడకు. తగిన సమయంలో చేసిన ప్రయత్నమే
పూర్తిగా ఫలిస్తుంది. మరోలా అనుకోకు. ఊరుకో’ అంది ఎలక.

ఇంతలో వేకువపడింది. కుక్కలూ, కొందరు సహాయులూ
వెంటవేసుకుని, అడావుడిగా యముడిలా ప్రత్యక్షమయ్యాడు పాపా
త్ముడు పరిఘుడు. చూసింది పిల్లి. నిలువునా ప్రాణాలెగిరిపోయినట్ట
యింది. ‘నేస్తం, ఏం దారిక? అడుగో యమదూతలా వచ్చేశాడు
పరిఘుడు’ అంది పిల్లి.

‘భయపడకు’ అంది ఎలక. చరచరా వురితాళ్ళు కొరికిపారే
సింది. భయపడుతూ వొక్కపరుగున వెళ్ళి చెట్టెక్కిపోయింది పిల్లి.
కన్నంలో దూరి తొంగిచూసింది ఎలక.

సందడిగా వచ్చి చూశాడు పరిఘుడు. ఉరి తుక్కుతుక్కు
అయిపోయి వుంది. విచారిస్తూ వెళిపోయాడతడు.

అప్పుడు కమ్మని మాటలు చెప్పింది పిల్లి— 'మేలుచేసి, తగిన స్నేహితుణ్ణి సంపాదించాక, అతడి మంచిగుణాల సుఖం అనుభవించకండా విడిగా వుండడం నీతిమంతుల లక్షణం కాదు. భయపడడం తెలివి తక్కువ. మొదట ప్రేమగా నన్ను నమ్మావు. భయం పోగొట్టుకున్నావు. నాకు మేలుచేశావు. చివరికి నమ్మకపోడం న్యాయమేనా చెప్పు? నా సిరిసంపదలకి నువ్వుకూడా వారసుడివే అనుకో. ప్రీతిగా అనుభవించు. రా. బలవంతులైన నా చుట్టాలూ, నేనూ నీకు సాయం చేస్తాము. కలిసిమెలిసి హాయిగా వుందాం. సందేహించకు. కోరికలు తీర్చుకో' అంది.

'నువ్వు అన్నది న్యాయమే' అంది ఎలక — 'కాని నామాటలు విను. పగవాళ్ళనీ, స్నేహితుల్నీ తెలుసుకోడం ఎంత సూక్ష్మమైన పని. ఆ నేర్పు ఎంతో దుర్లభం. పగవాళ్ళలా అవుపడుతున్నా, స్నేహభావమే చూపుతారు కొందరు. స్నేహితుల్లాగే వుండి పీకలు తీస్తారు కొందరు. లోకంలో అంతటా చూస్తూనేవున్నాం ఇది. అంచేత నేను రాసుకు తిరగడం కూడదనే పని. నువ్వూ అలాగే నాకు లోబడి, అజాగ్రత్తగా వుండడం తగదు. ఏమంటావా? బలవంతులైన శత్రువులు ప్రయోజనంకోసం లోబడతారు. మాటులో వుంచిన వాటికోసం ఏనుగులు దొరికిపోడంలేదూ? అవసరంపడి వొకప్పుడు పగవాడితో స్నేహంచేసినా, పాం పట్టుకుని, దాన్ని నమ్మక, దాని నోటివిషం తీసిపారేసిన మనిషిలాగ జాగ్రత్తపడడమే మంచిది. కనక మరేమీ అనుకోకు. నీ పొరుగునే వుంటాను. నీకు ఎప్పుడు ఏం కావలసినా చేసిపెడతాను. నీకు నేను ఆహారం. నిన్ను నమ్మి, దగ్గిర చేరితే ఎప్పుడు ఎలావుంటుందో నీమనసు? ఎప్పుడు ఏం చెయ్యాలని బుద్ధిపుడుతుందో? నువ్వు వూరుకున్నా, నీకొడుకులూ, స్నేహితులూ వూరుకోరు కదా! అంచేత దయతో క్షమించు. ఇలాగే వుంటాను.

'అంతేకాదు, వురిలోపడి రాత్రింతా ఆకలితో వున్నావు. చల్దితిండి కావాలి నీకు. అందుకే నన్ను పిలుస్తున్నావు. నాకు తెలియదూ? నువ్వు పిలిచినంత మాత్రాన వచ్చేస్తానా నేను?' అంది.

'అయ్యో, నేస్తం! ఇలా అనుకోవచ్చా? నా ప్రాణం కాపాడావు. నిన్ను శత్రువనుకుంటానా? ఆమాత్రం కృతజ్ఞత లేదా నాకు? పౌరుషవంతుణ్ణి కానూ? భయపడకు' అంది పిల్లి.

'నీవల్ల నేను బతికాను. నావల్ల నువ్వూ బతికావు, హరిజనుడి కంటపడకండా. ఇలా జరిగిన స్నేహం చాలు. ఇక మీదట నేను నీదగ్గిరికి రాకూడదు. దీనికి వెనక శుక్రాచార్యులు చెప్పిన మాటలు విను. 'బలవంతుడైన శత్రువుతో అవసరం కలిగి స్నేహం చేసినా, అవసరం తీరిపోయాక దూరంగానే వుండాలి. కాకపోతే చివరికి కీడు తప్పదు. నమ్మదగనివాళ్ళని నమ్మకండానే వుండాలి. నమ్మదగినవాళ్ళనైనా మితిమీరి నమ్మకూడదు. తనని ఇతర్లు నమ్మినట్టు నడుచుకుంటూనే తానేమో ఇతర్లని నమ్మకూడదు. ఇదే నీతి' అన్నాడు శుక్రుడు. బతకవలసిన పద్ధతే ఇది. అంచేత నిబోటివాళ్ళని నమ్మకండానే నేను బతుకుతాను. నువ్వు కూడా వేటగాడివంటివాళ్ళ మాయల్లో పడకుండా హాయిగా బతుకు, వెళ్ళు' అంది ఎలక.

విని సిగ్గుపడిపోయింది పిల్లి. తనచోటికి తాను వెళిపోయింది. ఎలక మరో కన్నం దూరి సుఖంగా బతికింది.

ధర్మరాజా! బలమైన శత్రువుల ఆపద తప్పించుకోడానికి హీనుడైన పగవాణ్ణయినా తనలో కలుపుకోవాలి అని ఎలకా పిల్లి ఉపాయం ఉపదేశించాయి.

ధర్మరాజు—ఎవళ్ళనీ నమ్మకపోతే మనస్సుకి శాంతివుండదు. నమ్మితే కష్టాలు తప్పవు. అంచేత నమ్మడమూ, నమ్మకపోడమూ ఈ రెంటిలో ఏది కర్తవ్యమో నిశ్చయించలేకపోతున్నాను.

మైనగోరకథ

భీష్ముడు—దీనికి వొక కథవుంది. బ్రహ్మదత్తుడని వొకరాజు వుండేవాడు. అతడిపట్నంలో పూజని అని వొక మైనగోర వుండేది. ఎంచక్కా మాట్లాడేవది. అదివొక పిల్లపెట్టింది. కమ్మని పళ్ళూ అవీ తెచ్చి, దానికి పెట్టేది. వాటిలో మంచిపళ్ళు ఎంచి కొన్ని రాజు కొడుక్కి ఇచ్చేది. వాడూ వచ్చి, మచ్చికతో దాంతో ఆడుకునేవాడు. ఒకనాడు వాది దగ్గరలేనప్పుడు రాజుకొడుకు తలపగలగొట్టి పిట్టపిల్లని చంపేశాడు. దాని తల్లి వచ్చి చూసింది. గోలు గోలుమంది. 'అయ్యో, ఏదైనా పంచుకుని, కలిసీ మెలిసీ ఆడుకునేవాళ్ళు. పాపిష్టి బాలుడు పొగరెక్కి చంపేశాడు దీన్ని! రాజుకొడుకుకదూ! రాజ వాళ్ళకి స్నేహమేమిటి? దయాదాక్షిణ్యాలుండవు. మేలు మరిచి పోతారు. రాజులు నమ్మదగినవాళ్ళు కారు. మత్తులు. క్రూరులు' అంటూ తిట్టిపోసింది. 'పగతీర్చుకుంటాను' అంటూ గోళ్ళతో రక్కేసి, రాజు కొడుకు గుడ్లు రెండూ వూడపెరికేసింది. చప్పున ఆకాశం మీదికి ఎగిరిపోయింది. అక్కణ్ణుంచే బ్రహ్మదత్తుడితో అంది—'రాజా! నీకొడుకు నాబిడ్డని చంపేశాడు. పాపం పోసుకున్నాడు. దానిఫలం వెంటనే అనుభవించాడు. అంతేకాని మీ పిల్లాడిపట్ల నేను చేసిన క్రౌర్యం ఏమీ లేదు. చేసిందానికి ప్రతీకారం చేశాను. నాకు ఏపాపమూ అంటదు.'

'నువ్వు అన్నది సరిగానే వుంది' అన్నాడు రాజు—'నిజమే, అయితే నువ్వు వెళ్ళిపోడంమాత్రం నేను సహించలేను. నామనస్సు ఎంతైనా బాధపడుతుంది. కనక ఎప్పటిలాగే వచ్చి వుండు.'

'పరస్పరం కలిగిన పగ శాంతించదు' అంది పూజని—'నీతీపిమాటలకి మోసపోయి మళ్ళీ నీదగ్గిర చేరడం తగదు.'

'చేసినదానికి ప్రతీకారం చేయడంతోనే పగ తీరిపోతుంది. చేరినవాళ్ళని ఆదరించక ఎలాంటి తుచ్ఛులైనా తప్పు మోపుతారా చెప్పూ?' అన్నాడు బ్రహ్మదత్తు.

'స్నేహం చెడిపోయాక, తియ్యనిమాటలతో పగ మరిచి, చేరితే చావైనా సంభవిస్తుంది, కయ్యమైనా వస్తుంది, లేదా కీడైనా మూడుతుంది. అంతేకాని మేలు కలుగుతుందా? భూమివల్లా, దాయాదులవల్లా, ఆడాళ్ళవల్లా, మాటపట్టింపువల్లా, కీడువల్లా— ఈఅయిదింటివల్లా పగ పుడుతుంది. పగపుట్టాక దానంతట పోదు. మానులోవున్న అగ్గిలాగ గూఢంగా వుంటుంది. అంచేత నమ్మిన మూర్ఖుడు ఎప్పుడైనా చెడతాడు. సందేహం లేదు. తల్లిదండ్రుల్నీ, కుమాళ్ళనీ, అన్నదమ్ముల్నీ, స్నేహితుల్నీ నమ్మరాదన్నప్పుడు, మనసులో పగవున్న వాళ్ళని నమ్మవచ్చునా? ఈచాతుర్యంమాటలు కట్టిపెట్టు' అంది పూజని.

'కాలాన్ని పట్టి జనులకి కీడూ, మేలూ కలుగుతూవుంటాయి. నువ్వూ, నేనూ చెప్పగలమా అవి? ఇంతెందుకూ, నిన్ను వొదిలిపోడానికి అంత మూర్ఖుణ్ణా నేను?' అన్నాడు రాజు.

అయినా నమ్మలేదు మైనగోర. రాజు మొహం తేరిచూసి, 'చల్లనిమాటల్లోనే అడిగివుండి గుప్పుమంటుంది కోపం. సముద్రంలోనే ఆరిపోకండావుంటుంది బడబాగ్ని' అంటూ రాజుమాటకి లొంగకండా తనకి నచ్చినచోటికి వెళ్ళిపోయిందది.

తన సిరి కాపాడుకుందికి ప్రజల్లో ఎవళ్ళనీ రాజు నమ్మకూడదనే చెపుతారు బృహస్పతీ మొదలైనవాళ్లు. ఆమాటలు గమనించాలి.

ఇదేవిషయం సౌవీర దేశంరాజు శత్రుంజయుడికి కణికుడు ఉపదేశించాడు. ఆహితవాక్యాలు ఆలకించు. 'నవ్వుమొహంతో శత్రువుల బంధువులతో మాట్లాడాలి రాజు. కడుపులో కత్తైరా,

నాలుకమీద బెల్లము పెట్టుకుని పోట్లాడాలి. తన దాయాదుల్ని నమ్మి, వెంటపెట్టుకుని వెళ్ళి, శత్రువుల్ని గెలవాలి. రాజ్యం సంపాదించాక, వాళ్ళని సంతోషపెట్టాలి. సుఖం కలిగించాలి. అయితే మనసులో ఎన్నడూ వాళ్ళని నమ్మకూడదు. పామున్న ఇంట్లో వున్నట్టు జాగ్రత్తగా వుండాలి. సమయం పట్టి పగవాణ్ణి వీపుమీద మొయ్యాలి. రాతిమీద ఎత్తేసిన కుండలాగ సమయం చూసి కుదేసి, కడతేర్చాలి.

'తాగుడూ, జూదమూ, వేటా, ఆడదీ—ఇవి రాజులకి సరదా. అయినా మితిమీరితే మాత్రం ఆపద తెస్తాయి.

'తన కార్యం నెరవేరేదాకా ఎవ్వడికీ లోబడకూడదు రాజు. ప్రజల విషయంలో వినీ విననివాడిలాగ, చూసీ చూడనివాడిలాగ వుండాలి.

'తన ఇష్టంలేని కార్యం, ఆశ కనపరుస్తూ దినాలు గడిపి కాలక్షేపం చెయ్యాలి. ఏవో అడ్డసాకులు చెప్పి, తోసిపుచ్చవచ్చు తరవాత.

'గర్వపోతై మంచీచెడ్డా తెలుసుకోకుండా అన్యాయంగా ప్రవర్తించినవాణ్ణి, అతను గురువైనా సరే, దండించాలనే అంటారు పండితులు.

'అప్పు పూర్తిగా తీర్చకపోయినా, అగ్ని పూర్తిగా ఆర్పకపోయినా, పగ పూర్తిగా నాశనం చెయ్యకపోయినా ఆ మిగిలినవే పెరిగి పెరిగి తుదకి ప్రాణంతీస్తాయి.

'మృదుత్వంతో మృదుత్వాన్ని నరకెయ్యవచ్చు. మృదుత్వంతో శత్రువుని తెగెయ్యవచ్చు. మృదుత్వంతో సాగనిదంటూ లేదు. కనక మృదుత్వమే అన్నిటికంటే వాడి సుమా!'

ధర్మరాజు— ధర్మం నశించి, కరువూ కాటకాలూ వచ్చి, పాపాలు దుస్తరమై, అడుగడుగునా దొంగలు వుంటే బ్రాహ్మణులూ, రాజులూ, కోమట్లూ మొదలైన వాళ్ళు ఎలా ప్రాణాలు నిలుపు కోవాలి?

విశ్వామిత్రుడు కుక్కమాంసం తిన్నకథ

భీష్ముడు — విశ్వామిత్రుడు కుక్కమాంసం తిన్నకథ నువ్వు అడిగిన ప్రశ్నకి సమాధానమవుతుంది.

త్రేతా ద్వాపరయుగాల సంధిలో ప్రజల పాపంవల్ల పన్నెండేళ్ళు వర్షంలేకండా పోయింది. భూమి ఎండిపోయింది. ఏళ్ళూ, చెరువులూ ఎండిపోయాయి. అంతటా వ్యవసాయాలు చెడిపోయాయి. చెట్లూ చేమా మాడిపోయాయి. భూమి సారంలేకండా అయిపోయింది. ఆవులూ, గేదెలూ చచ్చిపోయాయి. రాజులు మొగంతప్పిపోయారు. రాజ్యంలో ధాన్యం కొల్లగొట్టారు. అధర్మం అంతకంతకీ అధికమైంది. బలవంతులు దిక్కులేనివాళ్ళని బాధపెట్టారు. యజ్ఞాలూ, దేవతాపూజలూ అడుగంటాయి. బ్రాహ్మణులు జాతీ, నీతీ లేకండా అయిపోయారు. తిండికిలేని జనులు ఎక్కడపడితే అక్కడ కూలిపోయారు. ఘోరంగా అంతటా పీనుగుపెంటలే కనపడ్డాయి.

అప్పుడు మునీశ్వరుడు విశ్వామిత్రుడు ఆకలితో అంతటా తిరిగాడు. అతడి ధైర్యం దిగజారిపోయింది. అవుపడ్డవాళ్ళనల్లా అన్నమూ, మాంసమూ, పళ్ళూ, దుంపలూ అడిగాడు. ఎక్కడా ఏమీ దొరకలేదు. ఆకలితో అల్లాడిపోయాడు

తిరిగి తిరిగి వొక మాలపల్లె చేరాడు. గొడ్డుపేగులు పోగులు పడివున్నా యక్కడ. పందుల డొక్కలు కుప్పలు పడున్నాయి.

కుక్కల మాంసాలు దొర్లుతున్నాయి. ఎప్పుడూ జంతువులు చంపుతూ, దుర్వ్యసనంలో మునిగి తేలుతున్న మాలపల్లె అది.

బాధతో మరి కదలలేకపోయాడు విశ్వామిత్రుడు. అడుగుతీసి అడుగు వెయ్యలేకపోయాడు. కిందపడిపోయాడు. ప్రాణాలు పోతుంటే ఊరుకోకూడ దనుకున్నాడు. ఉపాయం ఆలోచించాడు. అప్పుడేచంపి, తిత్తి వొలిచి, గాలికి ఆరవేసిన కుక్క మాంసం చూశాడు. ఇదితప్ప ప్రాణం నిలుపుకుందికి మార్గం దొరకదు ఇప్పుడు. ఇదైనా దొంగతనం చేసి సంపాదించాలి నేను. ప్రాణం పోకుండా ఆపుకుందికి మరో ఉపాయం ఏదీ లేకపోయినప్పుడు దొంగతనమైనా ధర్మమే అవుతుంది, తక్కువ వాడిధనమైనా తీసుకోడం తప్పుకాదు. కనక చండాలుడిసొత్తు కుక్క మాంసం దొంగతనం చేస్తాను. ప్రాణం నిలుపుకుంటాను' అని నిశ్చయించుకున్నాడు.

అర్ధరాత్రయింది. మాలలందరూ నిద్రపోతున్నారు. మెల్లిగా లేచాడు విశ్వామిత్రుడు. మాంసంపట్టి లాగేసరికి ఆదగ్గిరేనిద్రపోతున్న మాల దైవికంగా మేలుకున్నాడు. 'ఎవడివి నువ్వు?' మాంసం ఎత్తుకుపోతున్నావు? నేను నిద్రపోతూ ననుకున్నావా? నిన్ను చంపేస్తాను' అంటూ లేచాడు. భయపడిపోయాడు విశ్వామిత్రుడు. 'నేను విశ్వామిత్రుణ్ణి' అన్నాడు.

వినయంగా పక్కమీంచి లేచాడు మాల. జాలిగా కన్నీళ్లుపెట్టుకుంటూ చేతులు జోడించాడు. 'మహాత్మా! ఏమిటి నీ ఉద్దేశం?' అని అడిగాడు.

'ఆకలి దహించుకు పోతోంది' నెమ్మదిగా అన్నాడు విశ్వామిత్రుడు—'ప్రాణం నిలబెట్టుకుందికి, ఇది పాపమైనా, కుక్కమాంసం దొంగిలిస్తున్నాను. అగ్ని ఎంతో శుచిమంతుడు. అయినా అన్నీ తింటాడు. అలాగే అనుకో నన్ను.'

'జంతువులన్నిటిలోనూ కుచ్ఛితమైంది కుక్క. కుక్క మాంసం తిని ధర్మమెందుకు పోగొట్టుకుంటావు? మరో ఉపాయం చూసుకో' అన్నాడు మాల.

'బ్రహ్మతేజస్సు నాకు బ్రహ్మగా వుంది. భయందేనికి? ఎలా అయినా బొందిలో ప్రాణం నిలుపుకోడమే ధర్మం. బతికివుంటే తపస్సు చేతా, విద్యచేతా పాపం పోదిలించుకోవచ్చు. కనక జీవనాధారమైన ఈమాంసం పోదిలిపెట్టను' అన్నాడు ముని.

'ఇది నీచప్పని స్వామీ!' అన్నాడు మాల—'ధర్మం కాదు. మీలాటివాళ్ళే ఇలా చెయ్యవచ్చా?'

'అదేమిటి? అంత గొప్ప అగస్త్యుడు రాక్షసమాంసం తిన లేదూ? అతడి తేజస్సూ, గొప్పా తరిగిపోయాయా?' అన్నాడు విశ్వామిత్రుడు.

'పరోపకారంకోసం తిన్నాడు అగస్త్యుడు. పుణ్యాత్ముడయాడు. పరోపకారంకోసం పాపంచేసినా అధర్మం రాదు' అన్నాడు మాల.

'నాహృదయం బ్రాహ్మణధర్మానికీ, బ్రహ్మవిద్యకీ ఆధారం. అందుకనే ఈపని చేస్తున్నాను. కనక పాపంలేదు. నువ్వు మాత్రం అడ్డురాకు' అన్నాడు ముని.

'మాంసం పోదలలేక ఇలా అంటున్నా ననుకోకు. నీ తేజస్సు బుగ్గయిపోతుందని బాధగావుంది నాకు' అన్నాడు మాల.

'నిజంగా నామీద నీకు జాలిగావుంటే, ప్రాణం నిలుపుకుంటాను మాంసం ఇయ్యి. అలా అయితే దొంగతనంకూడా కాదు. అబద్ధమాడకండా సంపాదించిన వస్తువువల్ల పాపంలేదు' అన్నాడు ముని.

'మహా పుణ్యాత్ములు మీరు. ఒక నీచుడి దగ్గిర దానంపుచ్చుకుంటారా స్వామీ? అయితే ఇంతకంటే అధికం అనడానికి నాకే

భయంగా వుంది. సరే; మీ ఇష్టమే కానీ' అంటూ కుక్క మాంసం మునిచేతిలో పెట్టాడు మాల.

పుచ్చుకున్నాడు విశ్వామిత్రుడు. కుక్కమాంసం తిని ప్రాణం రక్షించుకున్నాడు. * అనంతరం లోకం చల్లబడినట్లు వానకురిశాడు దేవేంద్రుడు. విశ్వామిత్రుడు సంతోషించాడు తపస్సుచేసి, దోషం పోగొట్టుకున్నాడు. నిత్యవ్రతంతో ప్రకాశించాడు. ఆపత్సమయంలో విషయం ఇలా వుంటుంది.

ధర్మరాజు — ధర్మసూక్ష్మం తెలుసుకోడం ఇంత కష్టం అన్న మాట! ఈకథవిని ఎంతో విచారం కలిగింది.

భీష్ముడు — ధర్మం ఎన్నో విధాలుగా వుంటుంది. అన్నీ తెలుసుకోవాలి రాజా. దీనికి విచార మెందుకూ?

ధర్మరాజు — శరణంటే రక్షించేవాళ్ళకి ఏమాత్రం పుణ్యం దొరుకుతుంది?

గువ్వ కథ

భీష్ముడు — ముచికుంద మహారాజుకి శుక్రాచార్యుడు వో గువ్వ కథ చెప్పాడు. అది వింటేనే పాపాలుపోతాయి. నువ్వు అడిగినదానికి అది సమాధానమవుతుంది.

ఒకబోయవాడు వుండేవాడు. పరమపాపాత్ముడతడు. ఎప్పుడూ పక్షులు చంపడమే అతడి పని. తిన్నవి తినేవాడు. మిగిలినవి అమ్ముకునేవాడు. ఇదే బతుకు అతడిది. దానికి కావలసిన సాధనాలన్నీ పట్టుకుని అడివిలో తిరిగేవాడు. ఒకనాడు పెద్ద గాలీవానా వచ్చింది.

* వామదేవమహారుషి ఇలాగే కుక్కమాంసంతిని ప్రాణం నిలుపుకున్నాడు' చూ. మనుస్మృతి, అధ్యా. 10. 106., ఉషస్తిరుషి ఎంగిలి తిని ఆకలి తీర్చుకున్నాడు' చూ. ఛాందోగ్యోపనిషత్తు. 1. 10.

జంతువులన్నిటికీ నాశనం తెచ్చిపెట్టేటట్లు అడివంతా నీటిమయమై పోయింది. బెంగపెట్టుకున్నాడు బోయ. వరదలో ఈదుకు పోయివొక మరణి చేరాడు. అక్కడ జీబుగావున్న వొకచెట్టుకింద తలదాచుకున్నారు.

రాత్రిపడింది. ఒక బండ పక్కచేసుకొని, చలితో వణికి పోయాడు. చెట్టుమీదికి చూసి చేతులు జోడించాడు. 'దయతలచి నన్ను రక్షించడంకోసం ఇక్కడి ప్రాణికోటిని ప్రార్థిస్తున్నాను. శరణు వేడుతున్నాను' అంటూ రాతిమీద పడుకున్నాడు.

ఆచెట్టుతొర్రలో వొక ముసలిగువ్వ నివసిస్తూవుండేది. తన భార్య ఎక్కడికో మేతకి వెళ్ళి రాలేదని అది విచారిస్తూవుంది. 'ఎక్కడుందో? ఇంచేపయింది. నన్ను వొదిలేసి ఎక్కడుంటుంది? ఏమిటి కారణం? ఏమయిందో? వానదెబ్బకి చచ్చిపోయిందేమో? అది లేక పోతే నాబతుకు వృథా. ప్రేమ అధికంగా వున్న భార్యే భర్తకి ఇహపరసుఖసాధనం. ఏం చేసేది? నాఇల్లు పాడుపాడుగా వుంది' అంటూ ఎంతో దుఃఖపడింది.

బోయవలలోనే వుంది దానిభార్య. భర్తదుఃఖం వింది. ఎంతో సంతోషించింది. 'మగడికి నచ్చిన ఆడదే పుణ్యాత్మురాలు' అనుకుంది. 'పెనిమిటి ప్రేమ వినగలిగాను. ధన్యురాలి నయ్యాను. యముణ్ణి గెలిచాను'. అనుకుంటూ భర్తకి తన స్థితి చెప్పింది. 'విధి కృతానికి దుఃఖించి లాభంలేదు. శరణన్నవాణ్ణిరక్షించడం పుణ్యమంటారు పండితులు. ఈబోయ శరణువొచ్చాడు. చలితో కొంకరపోతున్నాడు. నీ చేతనైనంత సహాయంచేసి, ఇతడు ఆపదపాలు కాకండా చూడు' అంది.

భార్యమాటలు విందిగువ్వ. విచారం విడిచిపెట్టేసింది. జాలి పడి బోయతో మనిషిభాషతో మాటాడింది— 'అన్నా, అలిసి

పోయావు. మా షంటికి అతిథివి గా వచ్చావు. వెంటనే నీకు నేను ఏం ఆతిథ్యం చెయ్యాలో, నీకోరిక ఏమిటో చెప్పు' అని అడిగింది.

ప్రాణం లేచివచ్చింది బోయకి. 'పక్షివర్యా! చలిలో అవయ వాలన్నీ తెగిపోతున్నాయి. ఇది తప్పించాలి' అన్నాడు.

కనికరించింది గువ్వ. చప్పున ఇన్ని ఎండుపుల్లలు ఏరి తెచ్చింది. పక్కపల్లెకి ఎగిరి వెళ్ళి, ఒక పుడక కొసని నిప్పు తెచ్చింది. పుల్లలు ముట్టించింది. 'అన్నా, ఈఅగ్గిలో వొళ్ళు కాచుకో. లే.' అంది.

బోయ లేచాడు. చలి కాచుకున్నాడు చలిబాధ తీరింది. ఆకలి ముంచుకువచ్చింది. గువ్వతో చెప్పాడు. మరో ఉపాయం లేక విచారించింది గువ్వ. తెల్లపోతూ తల వొంచుకుంది. 'అన్నా, పక్షుల బతుకులో దాచి పెట్టుకోడమంటూ లేదు. దొరికింది తింటాం. ఆకలి తీర్చుకుంటాం. అంతే. అయితే నువ్వు అతిథివి. అలిసిపోయావు. నీకు ఆతిథ్యం ఇచ్చితీరాలి నేను. నా శరీరమే ఆహారంగా ఇస్తున్నాను. పుచ్చుకో' అంటూ చప్పున ప్రదక్షిణంచేసి అగ్గి మంటలో పడిపోయింది.

నిచ్చేరపోయాడు బోయ. కొంత సేపు కొయ్యబారిపోయాడు. 'లోకంలో ఎక్కడైనా వుందా ఇది?' అనుకున్నాడు— 'శరీరమే ఇచ్చేసింది పక్షి! నానడవడి మాత్రం నిందకి పుట్టిల్లయింది. ఎంత చెడ్డవాణ్ణి నేను! ఘోరమైన ఈ క్రూరవృత్తి ఇకమీద మానేస్తాను.

ఈ పక్షి నిజంగా గురువై బుద్ధిచెప్పింది నాకు' అంటూ వైరాగ్యం తెచ్చుకున్నాడు.

'ఇది భార్యనీ, బంధువుల్నీ వొదిలేసి, అగ్గిలో వురికింది. ఎంత గొప్పపని చేసింది! ఇలాంటిసాహసమే నేనుచేస్తాను. పాపాలుపోడానికి మహాప్రస్థానం చేస్తాను. పుణ్యంసంపాదిస్తాను' అనుకున్నాడు. మోహం

విడిచిపెట్టేశాడు. మనస్సు శాంతిచేసుకున్నాడు వలలోని పిట్టలన్నీ వొదిలేశాడు. పిట్టల్ని వేటాడే సాధనసామగ్రి యావత్తూ పారేశాడు. వ్రతం పూని వెళ్ళిపోయాడు.

తనభర్త అగ్గిలో పడడంవల్ల ఆడగువ్వ దుఃఖంతో కన్నీళ్లు కార్చింది. ఎంతో ఏడ్చింది. 'నేను ఆకలితోవుంటె సహించవు. ఏమైనా నేను తింటేనే కాని తినవు. నేను ఆయాసపడితే ఏడ్చేవాడివి. అలాటి నువ్వు నన్ను వొదలేశావా! న్యాయమేనా నీకు? చిగురు గుత్తులతో అందంగావున్న పొదలపక్కకి నన్ను తీసుకు వెళ్ళేవాడివి. సెలయేళ్ళ తేటనీళ్ళలో స్నానమాడించేవాడివి. కొండకొప్పుల తెప్ప వెక్కించేవాడివి. మామిడి మొక్కల తోపుల్లోకి తీసుకు వెళ్ళేవాడివి. పూసిన పువ్వులు నిండిన నేల బావుల పక్కకి మెల్లిగా చేర్చేవాడివి. ఆనందంగా నాతో విహరించేవాడివి. మరిచిపోగలనా నిన్ను! నాథా! నీతోనే వస్తాను. భర్తతో శరీరంవొదిలిన ఆడది, భర్తతో కలిసి పుణ్యలోకంలో సుఖపడుతుం దంటారు.'

ఇలా ఏడ్చి ఏడ్చి అగ్గిమండించింది. భర్తని తలుచుకుంటూ ప్రదక్షిణంచేసింది. మంటలో పురికి భర్తని కలుసుకుంది.

దేవతలు దివ్యవిమానం తెచ్చారు. గువ్వదంపతుల్ని రత్న భూషణాలతో తీసుకుపోయారు. దేవతాస్త్రీలుఅభివందనాలు చేశారు. పుణ్యవ్రతం పూనిన బోయకి అదంతా అవుపడింది.

'నేనూ ఇలాగే అవుతాను' అని ఉత్సాహంతో బైలుదేరా డతడు. ముళ్లు గీరుకుపోయి, వొళ్ళు రక్తాలు కారుతున్నా కాన కండా అడివిలోంచి తోసుకు పోయాడు. ఒక దగ్గిర దావానలం మండు తోంది. అడివంతా కాల్చేస్తోంది. చూసి సంతోషించాడు బోయ. అందులో పురికేశాడు. శరీరంవొదలి దేవత్వం పొందాడు.

ఈగువ్వకథ విన్నా, చదివినా గోవుని చంపిన పాపమైనా వొదిలిపోతుంది. వెయ్యిపథాల సౌఖ్యం కలుగుతుంది. శరణన్నవాణ్ణి రక్షించకపోతమాత్రం పాపం చుట్టుకుంటుంది. ఎన్నడూ వొదలదు.

ధర్మరాజు— బుద్ధిపూర్వకంగా చెయ్యనిపాపం ఎలా వొదుల్చుకుంటాడు మనిషి ?

భీష్ముడు— పూర్వం పరీక్షిత్తు మహారాజు కొడుకు జనమేజయ మహారాజు బుద్ధిపూర్వకంగా చెయ్యని బ్రహ్మహత్యాపాపం వొదుల్చుకున్నాడు. ఇది పురాణకథ మునులు చెప్పింది.

బ్రహ్మహత్యాపాపం పట్టడంవల్ల ప్రజలు వొదిలేశారు జనమేజయుణ్ణి. బ్రాహ్మలు నిందించారు. ఎంతో బాధపడిపోయాడతడు. దుఃఖపడుతూ పట్నం వొదిలి వెళ్ళిపోయాడు. ఒక్కడూ అడివిలో దూరాడు. వెదుక్కుంటూ శౌనకముని ఆశ్రమం చేరాడు. మునికి దండప్రణామం చేశాడు. వినయంగా చేతులుజోడించి నుంచున్నాడు.

'ఏమిటిది! చెడుకంపు కొడుతోంది. నిన్ను చూస్తే పీనుగు చూసినట్టుంది. ఇక్కడికి ఎందుకు వచ్చావు? ఇంకెక్కడికైనా పో. ఈజన్మలో తల్లకిందుగా వేలాడతావు. చచ్చాక నిన్ను కాకులు దొలుచుకు తింటాయి. నరకంలో పడతావు' అన్నాడు శౌనకుడు.

'నిందించదగినవాణ్ణే నేను. పుణ్యవ్రతులైన నీ బోట్లు ఇలా అనడం న్యాయమే. అందుకనే నీ పాదాలకి మొక్కి, నీవల్ల పాపం పోగొట్టుకోవాలని వచ్చాను. దయచూపు ఆదరించు' అంటూ వేడుకున్నాడు రాజు.

కనికరించాడు శౌనకముని. 'అల్పబుద్ధులు కొందరు నన్ను ధిక్కరించి నవ్వితే నవ్వని. వాళ్ళని లెక్క చెయ్యను. పండితులు మెచ్చుకునేమాట చెపుతాను, విను. తలపతిక్కవవాడు మాత్రం చేసిందానికి మొత్తుకుంటాడు చివర. ప్రజ్ఞావంతుడు విచారించడు. ఏమంటే

చేసినపాపం పోగొట్టుకోగల వతేను. మనిషి చేసిన పాపానికి పశ్చా త్తాపపడి, ధర్మబుద్ధితో వున్నానా అని చెప్పు మునివరా. తరవాత ప్రజలకోసం చెయ్యవలసినది చేస్తాను' అన్నాడు.

'మునీంద్రా! పాపాగ్ని జ్వాలలో పరితపిస్తున్నాను. ధర్మ భావంతోనే నీదయకోసం వచ్చాను. నన్ను రక్షించాలి' అన్నాడు రాజు.

'రాజా! ఆతురతతో మార్గానికి వచ్చావు. అందుకనే ఉత్సాహంతో ధర్మం బోధించవలసి వచ్చింది. శ్రద్ధగా విను. బ్రాహ్మలకి మేలు కలిగినట్టు నడుచుకో. బ్రాహ్మణులతో ద్వేషభావం విడిచిపెట్టి ప్రతిజ్ఞ చెయ్యి' అన్నాడు ముని.

'ధర్మంగా నడుచుకోడమే నా సహజగుణం. పాపమంటే భయపడతాను. బ్రాహ్మల్ని గౌరవిస్తాను. ఏవిధంగానూ వాళ్ళకి ద్రోహం చెయ్యను. నీపాదాలు ముట్టుకుని ప్రమాణం చేస్తున్నాను' అంటూ శౌనకముని పాదాలు ముట్టుకుని శపథం చేశాడు జనమేజయుడు.

దయతలిచాడు ముని. ఆదరభావంతో చూశాడు. 'అయితే చెపుతాను. సావధానంగా విను' అంటూ అంటున్నాడు— 'శ్రీమంతుడూ, బలవంతుడూ అయినరాజు భోగమూ, దర్పమూ, గర్వమూ వొదిలిపెట్టాలి. ధర్మం వినాలి. తపస్సూ, దానమూ, అధ్యయనమూ, యజ్ఞాలూ చెయ్యాలి. ప్రాణికోటి యావత్తూ అతణ్ణిచూసి ఆశ్చర్యపోతుంది. అనుగ్రహిస్తుంది. దీనికి యయాతి చెప్పిన మాటలు ఆలకించు. సరస్వతీ దృషద్వతీ పుణ్యనదుల్లో మునిగి, తీర్థయాత్ర చేస్తూ, వేదాలు చదువుతూ, దానాలు చేస్తూ, మోహం వొదిలిపెట్టి, దయ కలిగి నడుచుకుంటే పాపం అనే పైపూత తప్పకుండా వొదిలిపోతుంది. అదీకాక, వొకరకపు ప్రవృత్తి వల్ల ఏదైనా పాపంచేసి పశ్చాత్తాప పడినా, 'మరెప్పుడూ ఇలా చెయ్యను' అని నిశ్చయించుకున్నా,

'ధర్మంగా నడుచుకుంటాను' అని వ్రతంపూనినా, ధర్మం తప్పకుండా పనులు చేసినా— ఈ నాలుగింటివల్లా నాలుగు పాదాల పాపమూ క్రమంగా వొదిలిపోతుంది. సందేహం లేదు.

'దేవేంద్రుడు అడిగినప్పుడు బృహస్పతి ఇదే చెప్పాడు. బుద్ధి పూర్వకంగా చెయ్యని పాపాలు, బుద్ధిపూర్వకంగాచేసిన పుణ్యాలవల్ల బట్టకి పట్టిన మురికి చవిటికారంతో పోయినట్టు వొదిలిపోతాయి. వేదం చెప్పిన మాట ఇది' అంటూ దయాశాలి శౌనకముని జనమే జయుడికి బోధించాడు. పుణ్యతీర్థాలు సేవించడమూ మొదలైన ప్రాయశ్చిత్తంవల్ల పాపాలు పోగొట్టాడు. అశ్వమేధం చేయించాడు. మహోజ్వలంగా తనరాజ్యం తాను తిరిగీ ఏలుకున్నాడు జనమేజయుడు.

గెద్దా నక్కా కథ

ఇంకా విను. విదిశాపట్నంలో వొక బాలుడు చచ్చిపోయాడు. మృతశరీరం బంధువులు వల్లకాటికి తీసుకుపోయారు. వల్లమాలిన దుఃఖంతో ఏడుస్తూ కూచున్నారు. ఇంతలో అక్కడికి వొకగెద్ద వచ్చింది. 'ఇలాభయంలేకండా ఇక్కడ మీరు ఏడుస్తూ కూచోకూడదు. అదిగో పొద్దుగూకుతోంది. రాక్షసులూ, పిశాచాలూ, భూతాలూచీల్చుకు తినడానికి విరగబడతాయి. చావుపుట్టుకల్లోవింతే ముంది? చచ్చిన పిల్లాడితో అందరూ చచ్చిపోతారా? పీనుగు పడేసి వెళిపోండి. మీ వెర్రికాని, చచ్చినవాడు ఏడిస్తేమాత్రం వస్తాడా? ఊరుకోండి. ఆలస్యంచేస్తే మీరూ చస్తారు' అంది.

'అవును, నిజమే' అంటూ అంతమందీ భయపడ్డారు. శవం పడేసి వెళిపోడానికి సిద్ధపడ్డారు.

ఇంతలో వొక నక్క బొక్కలోంచి లేచివచ్చింది. 'గెద్ద మాటలువిని భయపడతా రేవిటి?' అంది— 'పద్మంలాంటి మొహం

పిల్లాణ్ణి పారేసి వెళ్ళిపోతారా? మీచేతులెలా వచ్చాయి? కొంచేపు కూచుని ఏడవన్నా ఏడవండి. దేవుడు దయచూస్తే, ఏమో మళ్ళీ బతుకుతాడేమో! తెలుసా? ఇప్పుడే పొద్దుపోదు. భయపడకండి. ఆగండి' అంది.

వాళ్ళకీ ఆశపుట్టింది. వెళ్ళిపోతున్న వాళ్ళల్లా వెనక్కి మళ్ళారు.

'ఈ బుద్ధిలేని నక్కమాటలా వింటారు? చూడండీ, పీనుగు చెడిపోయింది వికారంగా. దీనికా మళ్ళీ ప్రాణం వస్తుంది? యముడు కఠినాత్ముడు. మనం మొర్రోమంటూనే వుంటాం, ఎత్తుకు పోతాడు. పోయినవాడు ఎలాగూ రాడు. దానాలూ, ధర్మాలూ చేసి, పిల్లాడికి పుణ్యగతి లభించినట్టు చూడండి' అంది గెద్ద.

'మా క్రూరమైంది గెద్ద' ఆక్షేపిస్తూ అందుకుంది నక్క—'ఇంత చక్కని బాబుని చూస్తూ వొదిలేసి వెళ్ళడానికి మీకాళ్ళెలావస్తాయి? నాలాటివాళ్ళకే చూస్తే కన్నీళ్ళు కారుతున్నాయి. దయవుంచి వెళ్ళి పోకండి. ప్రయత్నించండి. దైవం సాయపడవచ్చు. బతికితే బతుకు తాడు. లేదూ, బతకదూ, అప్పుడే వెళ్ళిపోవచ్చు' అంది.

'నేను పుట్టి వెయ్యీ అయిదువందల సంవత్సరాలైంది' ఎత్తు కుంది గెద్ద — 'కుర్రాడుకానీ, నడివయసువాడుకానీ, ముసలికాళ్ళ ముసిలి కానీ — చచ్చిబతికినవాణ్ణి చూడలేదు. ఒకటిమాత్రం వుంది. చచ్చినవాళ్ళు మరో కడుపులో పుడతారన్నమాట నిజం. అంతే.

'నక్కకేం బుద్ధుంది? పీనుగా బతుకుతుంది? ఒక్కడైనా ఇలా వింతలుంటాయా? ' అంది.

దాంతో పిల్లాడిశవం పడేసి వెళ్ళిపోయారు వాళ్ళు. అడ్డుకుంది నక్క. 'వినండి. చచ్చిపోయిన బ్రాహ్మలకుర్రాణ్ణి శ్రీరాముడు బతికించ లేదూ? సృంజయుడి కొడుకు చచ్చిపోతేనారదుడు బతికించలేదూ? ఏం,

అలాగే మీ ఏడుపు విని, ఎవడైనా ఒక సిద్ధుడు వచ్చి దయతో పిల్లాణ్ణి బతికించకూడదా? అది మంచిది కాదా? వెళ్ళిపోతారేం?' అంది.

మళ్ళీ తిరిగివచ్చారు వాళ్ళు. పిల్లాడి శవంచుట్టూ కూచున్నారు. పనివి పనివి ఘోరంగా ఏడ్చారు. అంతలో పొద్దుగూకిపోయింది.

గద్ద, నక్కా ఆకలితో బాధపడుతూ కూచున్నాయి. పిల్లాడి పీనుగు పీక్కుతిందామనే గద్దా, నక్కా తమతమ చాతుర్యంకొద్దీ అలా బోధించాయి. పొద్దుగూకితే అక్కడ వుండదు కనక గద్ద వాళ్ళని వెళ్ళిపొమ్మంది. రాత్రిపడితే తనకి మేలు కనక నక్క వుండమంది. వాటి తీరు అది.

ఇంతలో స్మశానంలో తిరిగే శివుడు దయాస్వరూపుడు కనక జాలిగా ఏడుస్తున్న పిల్లాడిబంధువుల్ని చూసి, ప్రత్యక్షమయాడు. 'ఏం కావాలో వరమడగండి' అన్నాడు. మహానందంతో, తడబడిపోతూ సాగిలపడి మొక్కారు వాళ్ళు 'దయాహృదయా! పార్వతీ ప్రియా! చంద్రధరా! దేవోత్తమా! పిల్లాడుపోయి, దుఃఖంలో మునిగివున్నాం. నువ్వే మా మొర్రవిన్నావు. బతికిపోయాం' అంటూ నిలబడ్డారు. పిల్లాణ్ణి బతికించాడు శివుడు. 'ఏడు నూరేళ్ళు బతుకుతాడు' అన్నాడు. గద్దకీ, నక్కకీ ఆకలి లేకండా వరమిచ్చాడు. అంతర్థానమై వెళ్ళిపోయాడు.

పిల్లాడు బతకడంతోనే వాడి బంధువుల సంతోషం ఇంతాఅంతా కాదు. ఎత్తుకుని, మళ్ళీమళ్ళీ చూసుకుంటూ ఇంటికి వచ్చేశారు. గద్దా, నక్కా కూడా సంతోషిస్తూ వెళ్ళిపోయాయి.

ఆపదలోవున్న ప్రజల కన్నీళ్ళు తుడవడం ప్రభువుల కర్తవ్యమనీ, తమతమ సొంతపనులు సాధించుకుందికి మోసగాళ్ళు నేర్పుమాటలతో బోధిస్తారని తెలుసుకోడానికి ఉదాహరణ ఈ గద్దా నక్కాకథ.

ఇది చదివినా, విన్నా, రాసినా, దీన్ని మెచ్చుకున్నా పాపాలు పోతాయి. ధర్మపరుడవుతాడు మనిషి. ఆయువూ, సంపదా పెరుగుతాయి.

గాలీ బూరుగుచెట్టూ కథ

ఇంకో కథవిను. హిమాలయపర్వతంమీద వొకబూరుగుమాను వుండేది. ఏనాటి ముదరచెట్టో అది! ఎన్నో కొమ్మలతోనూ, దృఢమైన వేళ్ళతోనూవుండే దది. ఒకనాడు నారదముని దానిదగ్గిరికి వెళ్ళాడు; సంతోషంతో అడిగాడు. 'బూరుగుచెట్టూ! ఇంత విశాలంగా, పొడవుగా వున్నావు నువ్వు. మృగాలకీ, పక్షులకీ ఆశ్రయంగా వున్నావు. నిన్నుచూస్తే సంతోషంగావుంది. అందుకే అడుగుతున్నాను, చెప్పు. చెట్లన్నీ గాలికి కూలిపోతాయి. నువ్వుపడకుండావున్నావేమీ? గాలికీ నీకూ నేస్తమా? కనక నిన్ను దయతలిచి వూరుకుంటున్నాడా? లేదంటే అతడికి ప్రాధేయపడి బతికిపోతున్నావా? నిజం చెప్పు?' అన్నాడు.

'అదేమిటయ్యా!' అంది బూరుగుమాను – 'గాలిబలం ఏమాత్రం? నాబలంతో సాటివస్తుందా? నాలో పద్దెనిమిదో భాగమన్నా వుండదు దానిబలం' అంది.

'అమ్మయ్యో!' వింతపడుతూ అన్నాడు నారదుడు – 'అలా అనకు. కొండలు కొండలే ఎగరేస్తాడు గాలి. మాకు తెలియదూ? అన్నిప్రాణులూ గాలివల్లేకదా బతుకుతున్నాయి!'

'గొప్పవేళ్ళు నావి. గొప్పకొమ్మలు. గెలవరానిదాన్ని నేను. నన్ను తాకితే అప్పుడూ తెలుస్తుంది గాలిసంగతి. అతడి ప్రభంజనం అన్నపేరు వూడిపోతుంది' పెద్దగొంతుకతో గర్వంగా అంది బూరుగు.

సరే, ఈబిరుసు మాట మరచిపోకు. నువ్విలా అనడంఎలాగా తెలుసుకుంటాడు గాలి' అంటూ వెళ్ళిపోయాడు నారదుడు. ఇదంతా గాలితో వూదేశాడు' జుయ్యిమని బూరుగుదగ్గిరికి వచ్చాడు గాలి

అంత మొనగాడివా నువ్వు! బూరుగుమానూ! నిన్ను తాకితే నాపేరు మాసిపోతుందికదూ! సరే, ఇన్ని మాటలెందుకూ? సీపని అయిపోయిందనుకో' అంటూ కోపంతో వురిమాడు.

'ఇంత తేలికగా మాటాడుతున్నావు. నువ్వు అన్నంత తక్కువా నేను? వెర్రాడా లోకంలోని చెట్లూ నేనూ వొక్కటే అనుకుంటున్నావా?' అంది బూరుగుమాను.

నవ్వుతూ హేళనగా అన్నాడు గాలి — 'ఒకనాడు హటాత్తుగా బ్రహ్మ నీ నీడకి వచ్చాడు. ఆ మేలు తృప్తి కలిగి, మన్నించి, ఆదరించాను నేను. దాంతో కళ్ళు పెడతలకెక్కాయి నీకు. ఇవాళ కాదు. రేపు ఈ మాటకుయ్యి' అని ఆక్రోశిస్తూ వెళ్ళిపోయాడు గాలి.

భయపడిపోయింది బూరుగుమాను. 'బతుకు బుగ్గయిపోతుందేమో! నారదముని మాట విన్నాను కాను. నా బలం ఏమాత్రం? మహాబలుడుగాలి. ఉగ్రంగా వస్తే నాతిరమా భరించడం? ఇలా కాదు. ఒక ఉపాయంచేసి గెలుస్తాను' అంటూ రాత్రికాగానే తనకొమ్మలూ, ఆకులూ, చివుళ్ళూ తానే పరిచేసుకుంది. మోడై కూచుంది.

మర్నాడు, భళ్ళున తెల్లవారింది. చేసిన శపథం ప్రకారం భయంకరంగా పరిగెత్తుకువచ్చాడు గాలి. బూరుగుమాను చూసింది. 'ప్ప! ఇదేవిటి? నేను చెయ్యవలిసిన పనిను వ్వే చేసేసుకున్నావు! ఈ ధైర్యానికి నువ్వే సంతోషించు. ఇలా విర్రవీగే నిబంధువులతో ఇలాటి సదుపాయమే మేలని చెప్పూ' అంటూ వేళాకోళం చేసివెళ్ళిపోయాడు. ఇలా గాలిచేత భంగపడి విచారించింది బూరుగుమాను. బలవంతుడితో బలహీనుడు మచ్చరిస్తే భంగపడతాడు. ఈనీతే చెపుతుంది ఈవుణ్యకథ.

ధర్మరాజు—పాపం ఎక్కడుంటుంది?

లోభం

భీష్ముడు—పాపానికి ఉనికిపట్టులోభం. అదే కామం కలిగిస్తుంది. క్రోధమూ, మచ్చరమూ, ద్రోహబుద్ధీ పుట్టిస్తుంది పరధనంమీద ఆశా, పరభార్యలమీద వాంఛా కలిగిస్తుంది, దైన్యం తెస్తుంది. సిగ్గూ శార్యా లేకండా చేస్తుంది. సత్యంమీద వెగటు పుట్టిస్తుంది. మనిషిని సిగ్గుమాలినవాణ్ణి చేసేసి, దేనికైనా చెయిచాపినట్టు చేస్తుంది. కనుక లోభమనే సుడిగుండంలో పడని సత్యవ్రతుల్ని, పాపభీతిపరుల్ని ఏపనికైనా నియోగించాలి. నీమనస్సులో లోభానికి చోటివ్వకు.

ధర్మరాజు - అజ్ఞానం ఆపదలకీ, పాపాలకీ మూలం అని విన్నాను. దీనివిషయం వివరించు.

భీష్ముడు—రోషమూ, శోకమూ, ప్రేమా, ద్వేషమూ, అభిమానమూ, దర్పమూ, తొందరపాటూ, సోమరితనమూ, మంకుపట్టూ—వీటినే అజ్ఞానం అంటారు పండితులు. లోభమూ, అజ్ఞానమూ ఒక్కలాటివే. లోభంలోంచే అజ్ఞానం పుడుతుంది. అంచేత లోభం వొదిలిపెడితేనే సుఖం.

ధర్మరాజు—ధర్మం ఎన్నోవిధాలు వినబడుతుంది. అయితే విశిష్టమైన ధర్మ మేది?

భీష్ముడు—తమతమ అనుభవాలబట్టి బుద్ధిమంతులు నానా మార్గాలు చెప్పారుధర్మం. ధర్మంలోకల్లా దమం(ఇంద్రియనిగ్రహం పరమధర్మం. దమమే మోక్షం. దమమేఉత్తమపుణ్యం. దమమేధర్మసారం. దమంలేకపోతే ఏధర్మమూ సిద్ధించదు. దమంతో బుద్ధికలిస్తే లభించని భాగ్యమే లేదనుకో. నాలుగాశ్రమాల్లోనూ దమం మించినధర్మం లేదు. దమం కలవాడు కామమూ, క్రోధమూ, లోభమూ, మదమూ,

మోహమూ, మచ్చరమూ అన్నీ జయిస్తాడు. మునీశ్వర్లకి ఆధారమైన శీలమూ, స్నేహమూ కరుణా, ఆశలేకపోడమూ, వోర్పూ మొదలైన సద్గుణాలు అన్నీ దమంవల్లే కలుగుతాయి. గహనమైన బ్రహ్మపదం దమం కలవాడికి దగ్గిరే వుంటుంది.

తపస్సు

ధర్మరాజు—దమం వివరించావు. అమృతం పుచ్చుకున్నట్టు అనిపించింది. తపస్సురీతి సెలవియ్యి.

భీష్ముడు — ధర్మాలన్నిటికీ తపస్సే గీటురాయి. తపస్సు పూనిన మహాత్ములు పళ్ళూ, దుంపలూ తిని, నిర్భుతాగి తృప్తిపడతారు. తిండిని గెలవడమే తపస్సు. అదే మహాధర్మం. తపోధనం కలవాడికి స్థావర జంగమ స్వరూపమైన లోకమంతా లోబడేవుంటుంది. తపస్సువల్ల పంచమహాపాతకాలు పటాపంచలవుతాయి. సత్యమూ, శౌచమూ అన్నీ తపస్సువల్లే లభిస్తాయి. తపస్సువల్ల అన్నిసిద్ధులూ అరిచేతిలో వుంటాయి.

సత్యం

ధర్మరాజు — దేవతలూ, పితృదేవతలూ అందరూ సత్యం పొగుడుతారు. దాని స్వరూప మేమిటి? అది ఎలా పట్టుపడుతుంది?

భీష్ముడు — సమత్వమూ, దమమూ, వోర్పూ, మచ్చరం లేకండా వుండడమూ, లజ్జా, ధైర్యమూ, అసూయలేకండా వుండడమూ, గొప్పతినమూ, అహింసా, దానమూ, క్షమా, యజ్ఞమూ, నిజాయితీ — ఇవన్నీ సత్యం స్వరూపాలు. ఎప్పుడూ ఆచరిస్తూ, యోగసిద్ధి కలవాడికి సత్యస్వరూపం సులభమవుతుంది. సుఖప్రదమవుతుంది. సందేహం లేదు.

అన్నిధర్మాలకీ సత్యమే కుదురు. యోగమూ, మోక్షమూ సత్యంవల్లే సిద్ధిస్తాయి. అసత్యంకంటే మరో పాపం లేదు. వెయ్యి అశ్వమేధాలైనా వొక సత్యంతో సాటిరావు.

అరిషడ్వర్గాలు

ధర్మరాజు — అరిషడ్వర్గాలు ఎలా పుడతాయి? ఎలా నశిస్తాయి?

భీష్ముడు — కామం, క్రోధం, లోభం, మోహం, మదం, మాత్సర్యం—ఈ ఆరూ అరిషడ్వర్గాలు. ఆరు శత్రువులు). సంకల్పం వల్ల కామం పుడుతుంది. దాని స్వరూపం తెలుసుకుంటే అది నశిస్తుంది. పరుల దోషంవల్ల క్రోధం పుడుతుంది. ఓర్పువల్ల అది నశిస్తుంది. ప్రాణుల అస్థిరత్వం తెలియక లోభం పుడుతుంది. ఇది తెలుసుకుంటే అది నశిస్తుంది అజ్ఞానంవల్ల మోహం పుడుతుంది. అధర్మం విడిచిపెడితే అది నశిస్తుంది. కులమూ, విద్యా, ధనమూ, వీటివల్ల మదం పుడుతుంది. వాటి ఉద్ధృతం తెలుసుకుంటే అది నశిస్తుంది. సాత్విక భావం లేకపోతే మచ్చరం పుడుతుంది. సాధుసేవ వల్ల అది నశిస్తుంది.

ఈ ఆరింటివల్లే అన్ని అపాయాలూ వస్తాయి. ఇవి తొలిగించుకో గలిగిన బుద్ధిమంతుడికి శుభమూ, సద్గతీ లభిస్తాయి. ధైర్యం లేని మనిషిమీద ఇవి తోడేళ్ళలా కలబడతాయి. ధైర్యవంతుడి చుట్టుపట్లమాత్రం చేరవు. ఇదీ వీటి రీతి. ధృతరాష్ట్రుడి కొడుకుల దగ్గిర ఇవి కోకొల్లలు. నీదగ్గిరమాత్రం వొక్కటీలేదు. ధైర్యంకల బుద్ధిమంతుడివి నువ్వు. కనక అరిషడ్వర్గాలు జయించగలవు.

హింసచేసి బతికే దుర్మార్గుడు ఈ ఆరుగుణాలూ వున్నవాడి కంటే కూడా చెడ్డవాడు.

చుట్టాలూ, పక్కాలూ చూస్తూవుంటే తాను వొక్కడూ మాత్రం భోగాలనుభవించేవాడు మనిషి కాదు పశువు. పంచుకుతిన్న వాడు ఇహలోకంలోనూ, పరలోకంలోనూ సుఖపడతాడు. కుటుంబానికీ, పరిజనానికీ మూడేళ్ళకి సరిపోయిన జీవనోపాధి కలవాడూ, అంతకిమించి వున్నవాడూ యజ్ఞంచెయ్యడానికి అర్హులు. యజ్ఞాలు చేస్తున్న బ్రాహ్మడికి అవి పూర్తిచెయ్యడానికి, దానాలూ అవీ ఇవ్వడానికీ దుర్గతివల్ల ధనం తక్కువవచ్చినప్పుడు తెలుసుకుని తగినట్టు సాయపడాలి రాజు.

ధనధాన్యాలూ, పశుసంపదా సమృద్ధిగా వున్న కోమటి యజ్ఞం చెయ్యకపోతే రాజు అతడి ధనం బలవంతంగా లాక్కుని బ్రాహ్మల యజ్ఞానికి ఇచ్చెయ్యవచ్చు.

కడుపుకి తినకండా, వొకడికి పెట్టకండా శూద్రుడు అధికంగా ధనధాన్యాలు కూడపెడితే, రాజు సగం తీసుకుని పుణ్యకార్యాలకి ఇచ్చెయ్యాలి.

బ్రాహ్మలు పేదవాళ్ళయారంటే, దానికి రాజు తెలివితక్కువే కారణం. తల్లిదండ్రుల్లాగ వాళ్ళని కాపాడాలి రాజు. అలా అయితేనే అతడికి శుభం.

ఆడదీ, ఉడకని పదార్థమూ, మణీ — ఇవి శుచిపదార్థాలు. కనకనే కులం లేకపోయినా, తక్కువవాళ్ళదగ్గిరవున్నా, పొలంలో వున్నా, ఆడదీ, రత్నమూ, ధాన్యమూ యోగ్యమైనవే అన్నారు మునులు.

అమృతమూ, విద్యా పరోపకారం చేస్తాయి. అందుకనే బుద్ధిమంతులు విషంలోవున్నా అమృతమూ, నీచజనందగ్గిరనించైనా విద్యా పుచ్చుకుంటారు.

పంచమహాపాపాలు చేసినవాళ్ళూ, పతితులూ ప్రాణాంతికమైన ప్రాయశ్చిత్తం చేసుకుని పాపాలు వొదుల్చుకుంటారు.

పతితుడితో చేరి బళ్ళమీదా ఘాటిమీదా ప్రయాణం చేసినా, కలిసి కూచున్నా, ఒకపంక్తిని భోజనం చేసినా, నీళ్ళు తాగినా తాను కూడా పతితుడైపోతాడు. తపస్సూ మొదలైన ధర్మకార్యాలు చేసుకుంటేకాని ఆపాపం పోదు.

అబద్ధమాడడం పాపమే అయినా అవసరంవచ్చి ఆడాళ్ళతోనూ, పెళ్ళిసందర్భంలోనూ, నవ్వులాటకీ, ప్రాణంమీదికి వచ్చినప్పుడూ, ధనమంతా పోతున్నప్పుడూ అబద్ధమాడితే మాత్రం పాపంరాదు.

ఏపాపమూ లేంది దుర్మార్గంగా వొకడిమీద పాపం మోపితే, ఆ మోపినపాపం తనకే వస్తుందంటారు పెద్దలు.

అకారణంగా తల్లినీ, తండ్రినీ విడిచిపెట్టడం పాపం. బ్రహ్మచారులకి ఆసనమూ, పక్కా, కూడూ, గుడ్డా ఇస్తే, ఆపాపం పోతుంది.

కత్తి ప్రభావం

భీష్ముడు ఇలా చెప్పాక నకులుడు ముందుకివచ్చి నమస్కరించాడు. వినయంగా అడిగాడు — "ధనుస్సు ఉత్తమమైన ఆయుధం అంటారు. అది అందరూ అంగీకరించిందే. ధనుస్సూ, బాణాలూ భంగమైనప్పుడు శత్రువుని కొట్టడానికీ, తన్ను తాను రక్షించుకోడానికీ కత్తి మేలంటారు. అదేమిటో తెలుసుకోవాలనివుంది దాని పుట్టుపూర్వోత్తరా లేమిటి? అది మొదట ఉపయోగించిన ఆచార్యు లెవరు?"

భీష్ముడు—బ్రహ్మ, లోకాలు సృష్టించాడు. దేవతలూ, దైత్యులూ, తక్కిన జంతువులూ అతడు విధించిన ప్రకారం తిరుగుతూ, బతుకుతూ వుండేవి. దైత్యులు ఉద్దండులై, అధర్మం నెట్టుకున్నారు.

దేవతల్నీ, మునుల్నీ యమయాతనపెట్టారు. అప్పుడు బ్రహ్మ హిమాలయందగ్గిర వెయ్యిసంవత్సరాలు గొప్ప తపస్సుచేశాడు. నిష్ఠతో యజ్ఞంచేశాడు. అగ్నికుండంలోంచి లోకభయంకరంగా వొక ఉగ్రభూతం పుట్టింది. పెద్దపెద్దకోరలతో, నల్లగా తెల్లగా వుందది. భూతంచూసి సూర్యుడు మాసిపోయాడు. గాలి సుళ్ళుతిరిగింది. ఉల్కలు రాలాయి దేవతలూ, మునులూ భయపడిపోయారు.

'భయపడకండి' ధైర్యంచెప్పాడు బ్రహ్మ — 'ఇది నా సంకల్పంవల్ల పుట్టింది. మరేమీ కాదు. వినండి. ఇది రాక్షసనాశనంకోసం పుట్టిన ఉత్పాతం. లోకాలు రక్షించడానికీ, రాక్షసుల్ని చంపడానికీ సాధనంగా కత్తి కల్పించాను' అన్నాడు.

బ్రహ్మ నోట్లోమాట నోట్లోనే వుంది, భూతం కత్తిగా మారిపోయింది. దిక్కులు ప్రకాశించునట్టు తళతళా మెరిసింది. బ్రహ్మ భక్తితో శివుణ్ణి తలుచుకున్నాడు. దయతలిచాడు శివుడు. నుదుటికంటిమంటతో ప్రత్యక్షమయ్యాడు. బ్రహ్మ పాదాభివందనంచేసి కత్తి ఇచ్చాడు. గొప్పగా ప్రకాశించాడు శివుడు. అక్కడి సభంతా ఆశ్చర్యపడింది. సంతోషించింది.

కత్తి పుచ్చుకుని శరీరం పెంచాడు శివుడు. పెద్దనవ్వు నవ్వాడు. గొప్ప సింహనాదం చేశాడు. విన్నారు రాక్షసులు. గుంపులుగుంపులు వచ్చి విరగబడ్డారు అంతమందినీ వరసపెట్టి నరికేశాడు శివుడు. భూమంతా రక్తంతో ముంచేశాడు. దయామూర్తి శివుడు. కత్తితో రాక్షసుల్ని చంపాడు. ధర్మంనిలబెట్టాడు. శాంతించాడు. ముల్లోకాలూ రక్షించే విష్ణుమూర్తిని పిలిపించాడు. మహనీయమైన ఆకత్తి అతడికిచ్చాడు. దుష్టుల్ని శిక్షిస్తూ విష్ణుమూర్తి ఆకత్తి తరవాత మరీచికి ఇచ్చాడు. మరీచి భార్గవుడికిచ్చాడు. భార్గవుడు మునీశ్వర్ల కిచ్చాడు. మునీశ్వర్లు ఇంద్రుడి కిచ్చారు. ఇంద్రుడు లోకపాలకుల కిచ్చాడు.

క్రమంగా మనువూ మొదలైన రాజులు సంపాదించారు. వాళ్ళనించి
సంతతికిస్తూ వచ్చారు. అందులో దుష్యంతుడు భరతుడికిచ్చాడు.
భరతుడి వంశంలో కత్తిసంప్రదాయం పెరిగింది. ఒక ముని అను
గ్రహంవల్ల సంపాదించి ద్రోణుడు కృపుడికిచ్చాడు. కృపుడివల్ల
మీ అన్నదమ్ములు అయిదుగురూ సంపాదించారు. ముఖ్యంగా ఈ
విద్యలో నీకు ఆదరణ హెచ్చింది. మంచి నైపుణ్యం సంపాదించావు.

కత్తికి నక్షత్రం కృత్తిక. అధిదేవత అగ్ని. ఆచార్యుడు శివుడు.
అసి (చిమ్మేది), విశసనం (హింసించేది), ఖడ్గం (నరికేది), శ్రీగర్భం
(సంపదకలది), తీక్ష్ణవర్త్మం (కరుకైనది), దురాసదం (చేరరానిది),
విజయం (గెలుపుకలది), ధర్మపాలం (ధర్మంపాలించేది) - ఈ ఎనిమిదీ
కత్తి పేర్లు. ఆయుధాల్లోకల్లా ప్రధానమైన ఆయుధం కత్తి. సందే
హంలేదు. కత్తిప్రభావం పుణ్యకథ వింటే కీర్తి కలుగుతుంది. సంతో
షమూ, సద్గతి కలుగుతాయి.

కత్తిప్రభావం విన్నాడు ధర్మరాజు. పట్నంవెళ్ళే వేళ కావడం
తోనే భీష్ముడిదగ్గిర వినయంగా సెలవుతీసుకున్నాడు. హస్తినాపురం
వచ్చేశాడు. కాల్యకృత్యాలు తీర్చుకున్నాడు. సభతీర్చి, విదురుణ్ణీ
తమ్ముళ్ళనీ చూసి, "ధర్మమూ, అర్థమూ, కామమూ — ఈమూడిం
టిలో ఏది ఉత్తమమైంది? ఏది మధ్యమమైంది? ఏది అధమమైంది?
నిరూపించండి, చూదాం" అన్నాడు.

విదురుడు ఇలా అంటున్నాడు— "ధర్మంవలే ధనంసిద్ధిస్తుంది.
ధనంవల్ల కామం సిద్ధిస్తుంది అంచేత ధర్మం ఉత్తమం. ధనం మధ్య
మం. కామం అధమం" అన్నాడు.

అర్జును డిలా అన్నాడు — "ధర్మానికీ, కామానికీ అర్థమే
మూలం. అలా కాకుండా విరక్తిపొంది, జడలు ధరించుకుని తిరిగేవా
ళ్ళకికూడా దేహధర్మాలకోసం ధనం కావాలి. అంచేత కణ్వాదూ

మొదలైన మహామునులు ధనమే ఉత్తమమైంది అన్నారు. కనక అర్థమే ఉత్తమమైంది. ”

నకులసహదేవులు ఇలా అన్నారు—“అర్థమూ, ధర్మమూ వొకదానొకటి ఆశ్రయించి వున్నాయి. అంచేత ఈ రెంటిలో ఏదో వొకటి ఆశ్రయించి రెండోది వొదిలిపెడితే లోకం నానా బాధలూ పడుతుంది. పుష్కలంగా ధనం లేనివాడికి కామం గగనకుసుమం. ధర్మమూ, అర్థమూ సమానం. అర్థానికి ఫలం కామం. అంచేత నిజంగా అర్థమే ఉత్తమమైంది. ”

భీముడు ఇలా అన్నాడు—“పెరుగులో సారం వెన్న. అలాగే ధర్మార్థాల సారం కామం. అది అధమం అవడం సుఖానికి విరోధం. ఆలోచించు, నీకే బోధపడుతుంది. తుమ్మెద పువ్వుల్లో తేనె తాగినట్టు, కామంవల్ల హాయిగా సుఖపడవచ్చు. వెన్నెవెయ్యని పైరూ, సుఖపడని వాడి సంపదా వొకటే. అయితే ధర్మమూ, అర్థమూ, కామమూ మూడింటిలో ఏదో వొకటి పట్టి కూచున్న మనిషి అధముడు. రెండూ అనుసరించినవాడు మధ్యముడు. మూడూ అనుసరించినవాడు ఉత్తమనాయకుడు. ”

ఇలా అందరూ చెప్పాక విని, చిరునవ్వు నవ్వాడు ధర్మరాజు. అంతమందినీ వొకసారి కలయచూశాడు. “నేను అడిగినదానికి విదురుడి వాక్యం సిద్ధాంతం. తక్కినవాళ్ళని కొంతకొంత మాత్రమే వొప్పుకోవచ్చు. సరే, నామతం వినండి.

“ప్రాణులందరికీ ముసలితనమూ, చావూ సహజం. కనక ఈషణాత్రయం (దారేషణ, ధనేషణ, పుత్రేషణ) తో దుఃఖం సహించడం కంటే మోక్షం కోరుకోడమే మంచిది. ‘కోరుకుంటే మాత్రం అది దొరుకుతుందా? ’ అంటారేమో! ధర్మమూ, అర్థమూ, కామమూ ఏదీ మనస్సులో తగులుకోనివ్వకూడదు. అవి బాగుండి సుఖం వచ్చి

నప్పుడు మదమూ, చెడి దుఃఖం వచ్చినప్పుడు దైన్యమూ పొందకుండా వుంటే మోక్షం తప్పకండా దొరుకుతుంది" అన్నాడు.

ధర్మరాజుతీర్పు విని అందరూ ఆనందించారు.

మర్నాడు అంతఃపురం దిశోనూ వెళ్ళి భీష్ముణ్ణి సేవించాడు ధర్మరాజు. "రాజుకి కావలసిన వాళ్ళు ఎవరు? అక్కర లేని వాళ్ళు ఎవరు?" అని అడిగాడు.

భీష్ముడు— బాగా వోర్పుకలవాళ్ళూ ధర్మం తెలిసినవాళ్ళూ, సత్యవంతులూ, చంచలబుద్ధి లేనివాళ్ళూ, శీలవంతులూ, క్రోధం లోభం మదం లేనివాళ్ళూ మాటనేర్పరులూ, పనిమీద దృష్టికల వాళ్ళూ రాజుకి కావలసినవాళ్ళూ. ఇలాటి భృత్యులు రాజుని భాగ్యవంతుణ్ణి చేస్తారు.

క్రూరులూ, లోభులూ, మూర్ఖులూ, చాడీకోర్లూ, జడులూ, కృతఘ్నులూ, చేతకానివాళ్ళూ, అబద్ధాలకోర్లూ నింద లక్ష్యంలేని వాళ్ళూ, పిరికిపందలూ, ధైర్యంలేనివాళ్ళూ, దుర్నయమతులూ, వ్యసనపరులూ రాజుకి అక్కరలేనివాళ్ళూ వీళ్ళు దగ్గిరవుంటే నష్టం తప్పదు. ఈఅధముల్లోకల్లా కృతఘ్నుడు మరీ అయోగ్యుడు. గౌతమాఖ్యానమని పెద్దలు సభల్లో చెప్పుకునే వొక కథవుంది దీనికి. విను.

నాడీజంఘుడి కథ

వొక బ్రాహ్మణుడుండేవాడు. అతడు కులవృత్తి వొదిలేసి, వొక బోయదాన్ని పెళ్ళి చేసుకున్నాడు. ఆ దురాత్ముడు కిరాతులతో కలిసి వేటకి వెళ్ళేవాడు. మాంసం తినేవాడు భోగపరుడు కనుక ధనం సంపాదించడంకోసం వర్తకులతో స్నేహంచేశాడు. కొందరు కోమట్లు వర్తకంకోసం దేశాంతరం బయలుదేరడం చూసి, తానూ వాళ్ళతో బయలుదేరి వెళ్ళాడు.

కొండలతో గహనంగా అడుగుపెట్టడానికి వల్లకాని ఒక చోట ఒక అడివిఏనుగు వచ్చి వర్తకుల బిడారులో పడింది. వెర్రెత్తినట్లు మనుషుల్ని తొక్కేసింది. చిందరవందర చేసింది. అంత మందీ భయపడిపోయారు. చెట్టోపిట్టయి పారిపోయారు.

బ్రాహ్మడు ఉత్తరంవేపు దారితీసాడు. వెళ్ళగా వెళ్ళగా ఎంతో దూరంలో ఒక దారి కనపడింది ఆదారంబడే వెళుతూ ఒక పెద్ద మర్రిచెట్టు చూశాడతడు. దట్టమైన పొదలమధ్య గుబురుగా, విశాలంగా, జబుగా ఎంతో బాగుందది. సంతోషించి, దాని నీడలో చేరాడు బ్రాహ్మడు. అడివి లతల పూలగాలి చల్లగా వీచింది. హాయిగా అక్కడే కూచున్నాడతడు.

ఇంతలో పెద్దకొంగ వచ్చిందక్కడికి. బ్రహ్మదేవుడిదయ సంపాదించిన కొంగ అది. నాళీకజంఘుడూ, రాజధర్ముడూ అని దాని పేళ్ళు ఆమర్రిచెట్టే దానిల్లు. బ్రాహ్మణ్ణి చూసి దయతో ఆదరించాడు నాళీకజంఘుడు.

'ఎక్కణ్ణుంచి వచ్చావు బాపనయ్యా? ఏం పనిమీద ఎక్కడికి వెళుతున్నావు? నిన్ను చూసి సంతోషం కలిగింది. నాకు అతిథివి. నీసంగతేమిటో చెప్పూ', అని అడిగిందది.

'మధ్య దేశం నాది' అన్నాడు బ్రాహ్మడు— 'గౌతముడనే మహానియుడి కుమారుణ్ణి. బద్ధకంవల్ల వేదాధ్యయనమూ మొదలైన బ్రాహ్మణకర్మ మానేశాను. కామంలో పడి బోయదాన్ని కట్టుకున్నాను. కిరాతుల్లో కలిశాను. బీదరికంవల్ల కోమట్లతో కలిసి పరదేశం బయలుదేరాను. కొండకోనల్లో ఒకదగ్గర అడివిఏనుగు ఒకటి వర్తకులమీద పడింది. జనం తొక్కి చంపేసింది. పారిపోవచ్చి నేను అడివిలో దూరాను. దిక్కు తప్పిపోయాను. అదృష్టంవల్ల నీఇల్లు చేరగలిగాను' అన్నాడు.

'మంచిదే అయింది. నీ దరిద్రం పోగొడతాను. విచారించకు. ఈలోపల నా ఆతిథ్యం పుచ్చుకో' అంది కొంగ. రుచికరమైన గంగానదిచేపలు బాగా కాల్చి ఇచ్చింది. తియ్యటి అడివిపళ్ళు తెచ్చి ఇచ్చింది. తృప్తిగా ఆహారం పెట్టింది. రాత్రిపడగానే పువ్వులూ, ఆకులూ, మెత్తగాపరిచి పక్క వేసింది అతడితో మాటామంతీ ఆడి, హాయిగా నిద్రపోయింది.

రాత్రి గడిచింది. వేకువకాగానే బ్రాహ్మణ్ణి లేపింది కొంగ. 'స్నేహితుడూ, వెండీ, బంగారమూ, బుద్ధీ— ఈనాలుగూ మనిషి దరిద్రంపోగొడతాయి' అని బృహస్పతి చెప్పాడు. అయితే నాలుగింటి లోనూ స్నేహితుడు అధికుడు కాశ్యపవంశంలో పుట్టినవాడివి నువ్వు. నీతో మంచి స్నేహంచేసాను ఇక నీకు సిరీ సంపదా లోటుండదు. నాకు ఒక రాక్షసుడు స్నేహితుడున్నాడు. అతడిపేరు విరూపాక్షుడు. అతడు మధువ్రజం రాజు ఇక్కడికి మధువ్రజం మూడు యోజనాల దూరంలో వుంది ఇదిగో ఈ దారంబడే వెళ్ళు. ఆ రాక్షసరాజుని చూడు నేను పంపానని చెప్పు. సంతోషిస్తాడతడు. బంగారమూ, రత్నాలూ వెంటనే ఇస్తాడు నీ కరువు తీరిపోతుంది' అంటూ మధువ్రజం దారి చూపెట్టింది.

కొంగ చెప్పిన దారంబడే వెళ్ళాడు బ్రాహ్మడు. విరూపాక్షుణ్ణి చూశాడు. 'నాడీజంఘుడి ప్రియస్నేహితుణ్ణి. అతడు పంపితే వచ్చాను. ధనం కావలిసి వచ్చాను' అంటూ తగినట్టు వివరించాడు.

విన్నాడు రాక్షసరాజు విరూపాక్షుడు బ్రాహ్మణ్ణి కిందా మీదా చూశాడు. 'ఈబ్రాహ్మడు నీచుడిలా వున్నాడు. కనుక్కోవాలి' అనుకున్నాడు. 'నీకులమూ, నీవిద్యా, నడవడీ వున్నది వున్నట్టు చెప్పు' అని అడిగాడు.

అంత రాత్రి రాజా దగ్గిరా జంకలేదు బ్రాహ్మడు. తన సంగతంతా చెప్పాక, 'సరే' అనుకున్నాడు విరూపాక్షుడు. 'ఇతడు ఎలాటివాడైతే నేం? నా స్నేహితుడి స్నేహితుడు కదా! ఈ వాళ్ళ యోగ్యతే చాలు, ఇతడు తగినవాడవడానికి. ధనం తృప్తిగా ఇస్తాను' అని నిశ్చయించుకున్నాడు. అతడికి భోజనమూ, మంచి బట్టలూ ఇవ్వడానికి తగినవాళ్ళని నియమించాడు.

మర్నాడు కార్తీకపౌర్ణమి నావడ చేత బంగారంపళ్ళేలలో భోజనం చేసి, పుష్కలంగా దక్షిణలు పుచ్చుకోడానికి వేలకొద్దీ బ్రాహ్మలు విరూపాక్షుడి ఇంటికి వచ్చారు. వాళ్ళంతా కర్మనిష్ఠ కలిగిన మహాజనులు. నాడీజంఘుడు పంపిన బ్రాహ్మణ్ణి వాళ్ళతో కలిపి గొప్పగా పూజించాడు విరూపాక్షుడు. తృప్తిగా భోజనంచేయించాడు. మొయ్యలేనంత బరువు రత్నాలూ, బంగారమూ, అతడు భోజనంచేసినబంగారం పళ్ళెమూ ఇచ్చాడు. సంతోషంగా సాగనంపాడు. వల్లమాలినంత సంతోషించాడు బ్రాహ్మడు. అన్నీ మూటసుకు బైలుదేరాడు. మెడా, బుజాలూ, వీపూ కుంగిపోతూవున్నా సహించుకొని, గబగబా నడిచి మర్రిచెట్టుదగ్గిరికి వచ్చాడు. చూశాడు నాళీకజంఘుడు, సంతోషించాడు. అతడి ఆయాసంతీరేటట్టు రెండురెక్కలతోనూ విసిరాడు. తృప్తిగా భోజనం పెట్టాడు.

రాత్రిపడింది. సుఖంగానిద్రపోయింది కొంగ. పాడుబ్రాహ్మడు నిద్రపోలేదు 'రేపు ప్రయాణంలో ఏమిటి భోజనం?' అంటూ ఆలోచించాడు — 'ఈకొంగ బాగా కొవ్వివుంది. కావలిసినంత మాంసం వుంది. ఆదమరచి నిద్రపోతున్నది. చంపేసి, మూటకట్టుకు పోతాను' అని పాపం తలచుకున్నాడు. బట బిగించి కట్టుకున్నాడు. రెండుచేతులతోనూ వొక కర్ర పట్టుకున్నాడు. పూని కొంగ మెడమీదా, తలమీదా దెబ్బమీద దెబ్బ బాదేశాడు. చంపేసి సంతోషించాడు.

వెంట్రుకలన్నీ పీకేశాడు. పీక కోసేశాడు. కడుపు చీల్చి, పేగులు తీసి పారేశాడు. మాంసం పొదుపుగా మూటకట్టుకున్నాడు. వేకువనే లేచి బయలుదేరిపోయాడు.

ఆ దినమయానికి మధువ్రజంలో రాక్షసరాజు విరూపాక్షుడు లేచాడు. 'మాంసంవాసన కొడుతున్నది. ఏం కీడు కలుగుతుందో?' అనుకున్నాడు.

మనస్సు కలిచేస్తోనేవుంది. 'ఏమిటిది?' అంటూ మంత్రులతో ఆలోచించాడు. జాం పొద్దెక్కింది. స్నేహితుణ్ణి నాళీకజంఘుణ్ణి తలుచుకున్నాడు. 'ఉదయాన్నే రావాలి నేస్తం. ఇంతవేళయినా రాలేదు. నిన్నటి బ్రాహ్మడు దుర్మార్గుడనే అనుకున్నాను. నీచుడు ఏంచేశాడో? కల్లా కపటం లేదు నాళీకజంఘుడికి. నమ్మేస్తాడు. ఏం జరుగుతుందో దేవుడా!' అంటూ విచారించాడు. చూసిరండని కొంతమందిభటుల్ని వెంటనేపంపాడు.

భటులు వెళ్ళారు. కొంగ ఎముకలగూడు చూసి, పరిగెత్తుకు వచ్చారు. రాక్షసరాజుతో చెప్పారు. బ్రాహ్మడు వెళ్ళిన జాడపట్టి గుంపులు గుంపులు పరిగెత్తారు. దార్లోనే అతణ్ణి పట్టేశారు. పెడరెక్కలు విరిచికట్టి లాక్కువచ్చారు. రాజుముందు నిలబెట్టారు.

చూశాడు విరూపాక్షుడు. 'ఈ కృతఘ్నుణ్ణి నాఎదటికి తేకండి. చంపేసి, తినెయ్యండి చప్పున' అన్నాడు.

'అంత దిక్కుమాలిన వాళ్ళమా ప్రభూ?' అన్నారు భటులు— 'ఈపాపాత్ముడి శరీరమా తింటాం?ఛీ! మమ్మల్నీ పట్టుకుంటుంది పాపం' అని తిరస్కరించారు.

'నిజమే, తినకండి, ఇంకేమైనా చేసేయ్యండి. నాఎదటికి ఎందుకు తెచ్చారు.' అన్నాడు రాజు.

బ్రాహ్మణ్ణి వూరిచివరికి ఈడ్చుకుపోయారు రాక్షసభటులు. రక్తాలు కారేట్టు శరీరం కండలు కండలు కోసిపారేశారు. కుక్కలు గుంపులు గుంపులు వచ్చాయి. కాని అవికూడా బ్రాహ్మడిమాంసం ముట్టలేదు. ఆకలితోనే వెళ్ళిపోయాయి.

ధర్మరాజా. అది నిజమే. కృతఘ్నుడి శరీరం కుక్కలుకూడా తినవు. అసహ్యించుకుంటాయి. వేదాలూ అదే చెపుతాయి. ఇక్కడ అది అక్షరాలా నిజమైంది.

స్నేహితుడికోసం వెక్కివెక్కి ఏడ్చాడు రాక్షసరాజు. కొంగ ఎముకలగూడు తెప్పించాడు. స్నేహితులతో కలిసి, అగ్నిసంస్కారం చేసి వచ్చాడు. అంతలో జాలిపడి దేవేంద్రుడు ప్రత్యక్షమయాడు.

వినయంతో సాగిలపడ్డాడు విరూపాక్షుడు. కన్నీళ్ళతో దీనంగా ఏడ్చాడు. 'నా నాళీకజంఘుణ్ణి ఇప్పించు ప్రభూ!' అంటూ ప్రార్థించాడు.

'నీ నేస్తం బ్రహ్మకి స్నేహితుడు కదా! అతడికోసం విచారమెందుకు? రోజూ తనదగ్గరికి నాళీకజంఘుడు రావాలని కోరతాడు బ్రహ్మ. అలా తరచు రాకపోడంవల్ల విచారపడుతూ వుంటాడు. అందుచేత అతడు ఇలా అయాడు. నేస్తం కనక అతడి కంకాళానికి గొప్పగా అగ్నిసంస్కారం చేశావు. మంచిదే అయింది.

'అగ్ని ముట్టించి నువ్వు వచ్చాక, వొక ఆవు దూడకిపాలు పెడుతూ అక్కడికి వెళ్ళింది. పాలుతాగుతున్న దూడ నోటి నురుగు సుడిగాలికి కొంగ చితిమీద పడింది. దాంతో నాళీకజంఘుడు తిరిగి బతికాడు, ఎప్పటి శరీరంతో ఇదిగో ఇక్కడికే వస్తున్నాడు. ఇలా జరగడానికి బ్రహ్మదేవుడి ప్రభావమే కారణం' అన్నాడు దేవేంద్రుడు.

అతడు ఇలా అంటూనే వున్నాడు, నాళీకజంఘుడు అక్కడికి వచ్చాడు. రాక్షసరాజు సంతోషం ఇంతా అంతా కాదు.

అంతకిముందే బ్రహ్మమాటమీద బ్రాహ్మణ్ణి పాశాలతో కట్టేశాడు దేవేంద్రుడు.

అంతా తెలుసుకున్నాడు నాళీకజంఘుడు. తనవల్లే బ్రాహ్మడికి ఆ అవస్థ వచ్చిందికదా, అని విచారించాడు. సహించలేకపోయాడు అతణ్ణి వొదలిపెట్టమని దేవేంద్రుణ్ణి ప్రార్థించాడు. వరమడిగాడు.

అప్పుడు బ్రహ్మకూడా కనికరించాడు. దివ్యబోధవల్ల తెలుసుకున్నాడు దేవేంద్రుడు. వినయంగా ప్రార్థిస్తున్న నాళీకజంఘుడి కోరిక చెల్లించాడు. బతికిపోయాడు బ్రాహ్మడు. అతడికి వచ్చిన ధనం కూడా తిరిగి ఇచ్చేశాడు రాక్షసరాజు.

రాజుదగ్గిరా, కొంగదగ్గిరా సెలవుతీసుకున్నాడు బ్రాహ్మడు ధనం మోసుకుని, తిరిగి తిరిగి చూస్తూ ఇంటిదారి పట్టాడు.

దేవేంద్రుడు దేవలోకం వెళ్ళిపోయాడు. రాక్షసరాజు తృప్తి పడ్డాడు. అతడు సెలవిచ్చాక నాళీకజంఘుడు తన మర్రిఇంటికి వెళ్ళి పోయాడు.

ధర్మరాజా! బ్రాహ్మణ్ణి చంపినవాడికైనా ప్రాయశ్చిత్త ముంది. కాని కృతఘ్నుడికి మాత్రం లేదు. స్నేహితుడికి ద్రోహం చెయ్యడం కృతఘ్నతకంటేకూడా పాపం. కృతఘ్నుణ్ణీ, మిత్రద్రోహినీ వాళ్ళు ఆప్తులైనా సరే, విరోధం పెట్టుకొని విడిచి పెట్టెయ్యాలి.

ఇహపరాలు రెండూ సమకూరుస్తాడు స్నేహితుడు. స్నేహితుడూ, ధనమూ— ఈ రెంటిలో స్నేహితుడే హెచ్చు. ఈమాటే మెచ్చుకుంటారు ప్రాజ్ఞులు. అంచేత శుభం కోరుకునేవాడు మంచి స్నేహితుడి మనసు నచ్చినట్టు పొత్తుకలిగి మసులుకోవాలి.

శాంతిపర్వం

నాలుగో ఆశ్వాసం

ఎన్నో విధాల భీష్ముడు చెప్పిన ధర్మాలు విన్నాడు ధర్మరాజు. తమ్ముళ్ళతో కలిసి సంతోషించాడు.

"బాబూ, నాకు తెలిసినట్టు నాలుగు మంచిమాటలు చెప్పాను. ఇంకా ఏమిటి అడుగుతావో అడుగు" అన్నాడు భీష్ముడు. వినయంగా నమస్కరించాడు ధర్మరాజు.

"తండ్రీ! రాజధర్మాలు విడమర్చి చెప్పావు. లోకంలో అంత మందికీ హితమైన ధర్మాల్లో ఏది ఉత్తమధర్మమో సెలవియ్యి" అని అడిగాడు.

భీష్ముడు—ధర్మాలు అనేకవిధాలు. అందులో నిష్ఫలమైం దంటూ ఏదీ లేదు. అయితే ఆత్మకి మోక్షం కలిగించే ధర్మమే ఉత్తమధర్మం అంటారు తత్వం తెలిసినవాళ్ళు. ప్రియాలూ, అప్రియా లూ మనస్సులో పట్టించుకోకండావుండడమే మోక్షం కలిగించే ధర్మం. దీనికి వొక కథ చెపుతాను విను.

సేనజిత్తు కథ

సేనజిత్తుడని వొక రాజు వుండేవాడు. కొడుకుపోయి ఎంతో దుఃఖిస్తూ కూచున్నాడతడు. అది చూసి అప్పుడైన బ్రాహ్మడొకడు 'ఏమిటిది?' అంటూ వోదార్చాడు – 'ఇంత విచారిస్తావెందుకు? పుట్టినవాళ్ళందరిదారీ ఇదే, నీకొడుకు వొక్కడిదే కాదు అంచేత

విచారం విడిచిపెట్టు, మూఢుడిలాగ ఏడుస్తూ కూచోవచ్చా?' అన్నాడు.

'అయితే నాదుఃఖం ఎలా పోతుందో చెప్పు' అని అడిగాడు రాజు.

'రాజా! నదిలో రెండు కర్రపుల్లలు కలుసుకుంటాయి. కొంచే పయూర విడిపోతాయి. అదుగో అలాటిదే తండ్రీకొడుకుల సంబంధమూ, బంధువుల సంబంధమూనూ, తనకి తానే ఎరువుఅన్నప్పుడు ఇకబంధువులా శాశ్వతం? ఈవివేకంతో ఎవ్వరిమీదా ప్రేమపెట్టుకోను నేను. కనకనే నాకు దుఃఖంకలగదు. సుఖమూ, దుఃఖమూ వొకదానివెంట వొకటి వస్తాయి. ఏదైనా కేవలం వొక్కటే రాదు కదా? అంచేత దుఃఖం వస్తే విచారించకూడదు. సుఖంవస్తే సంతోషించ కూడదు. ఏదైనా ఇది నాది అనుకుని మనసులో పెట్టుకు కూచుంటే మాత్రం చివరికి అది వల్లమాలిన దుఃఖం కలిగిస్తుంది. వెనకజన్మలో చేసిన కర్మఫలం ఎంతప్రాజ్ఞుడికైనా తప్పదు. దానికి వొకటేమందు—ధైర్యం.

'ఆన వొదిలిపెట్టడమే సుఖం. పింగళ అనే సాని ఈమాట చెప్పింది, స్పష్టంగా.

'పింగళ తన ప్రియుడికోసం ఎంచేపో కనిపెట్టుకు కూచుంది. ఎంతకీ అతడు రాకపోడంతోనే 'నేను అతగాడికోసం వెర్రెత్తి పోతున్నాను. అతడుకూడా ఇలా వెర్రెత్తినట్టు చెయ్యడానికి ఉపాయముందా? భ్రాంతి వొదిలేస్తాను. ఈ వొంటిస్తంభం మేడ (శరీరం) తొమ్మిది వాకిళ్ళు (నవరంధ్రాలు) పూర్తిగా మూసేస్తాను. నిద్ర పోతాను. నాదగ్గిరికి వచ్చినవాణ్ణే మగడని భావిస్తాను. ఇలాతృప్తిపడి, మనసులో మరో చింత లేకండా వుంటేనే సుఖం కలుగుతుంది. ఆనే ఇంద్రియాలు గెలవకండా చేస్తుంది. అందుకని ఆన విడిచిపెట్టేస్తాను.

ఆశ దుఃఖం. నిరాశ సుఖం' అని నిశ్చయించుకుంది. హాయిగా నిద్ర పోయింది.'

ఇలా ఉపదేశించిన బ్రాహ్మడిమాటలు విని విచారం విడిచి పెట్టాడు సేనజిత్తు. సుఖపడ్డాడు. నువ్వూ ఇందులోని తాత్పర్యం మననం చేసుకో సుఖపడు. శాంతిపొందు.

మేధావికథ

ధర్మరాజు - ప్రాణుల నాశనం కోసం మృత్యువు సమీపిస్తూ వుంటే మనుషుల కర్తవ్యం ఏమిటి?

భీష్ముడు—తండ్రీకొడుకుల సంవాదం అని వొకకథవుంది. అది నువ్వు అడిగినదానికి సమాధానంగా వుంటుంది.

మేధావి అనివొక బ్రాహ్మణకుమారుడు వుండేవాడు. వేదాలు తెలిసినవాడతడు. బుద్ధిమంతుడు. ఒకనాడు తండ్రినిచూసి, 'నాన్నా. మనుషుల ఆయువు పరిగెత్తిపోతూ వుంటుంది. ఇది చూస్తూకూడా ధైర్యంతో మంచికోసం ఎలా పాకులాడతారోకదా జనులు?' అని అడిగాడు.

'బాబూ! ఇల్లాలిని కట్టుకుని సంతానం కనాలి మనిషి. యజ్ఞాలుచేసి దేవతల్ని తృప్తిపరచాలి. ఇంద్రియాలు గెలిచి, అడివికి పోయి, సౌమ్యవృత్తితో ముక్తి సాధించాలి. ఇలా నియమంగా మృత్యువుని జయించాలి' అన్నాడు తండ్రి.

'కాలం నీచేతిలోనే వున్నట్టు చెపుతున్నావు' అన్నాడు మేధావి— 'తల్లికడుపులో ప్రవేశించినప్పటినించీ మృత్యువు వెదుకుతూనేవుంటుం దనుకో ఎత్తుకుపోడానికి. భార్యాబిడ్డలమీద ఆసక్తి పెట్టుకున్నవాడు ఎండిననీటిలో చేపవంటివాడు కాదూ? అడివిలో ఆదమరిచి నిద్దపోయిన మనిషిని పులి ఎత్తుకుపోయినట్టు మృత్యువు

ఎత్తుకుపోతుంది. చేసిందీ, చెయ్యబోతున్నదీ, చెయ్యవలసిందీ — ఈపనుల్లో తగులుకున్న వాణ్ణి మృత్యువు తన వలలో వేసుకుంటుంది. కనక కాలం మీద ఆదమరుపు కూడదు పిరికివాడని, శూరుడనీ, జడుడనీ, నేర్పరి అనీ, బలంలేనివాడనీ, బలవంతుడనీ చూడదు మృత్యువు. ఎవళ్ళనైనా సరే, ఎత్తుకుపోతుంది. అడ్డులేదు దానికి. సంసారం చావుకి వుసికిపట్టు. ఎవళ్ళతోనూ సాంగత్యం లేకండా వుండడమే స్వర్గం. ఇది తెలుసుకుని సంసారబంధాలు తెంపుకో.

'అమృతం సత్యం. మృత్యువు మోహం.♦ సుఖమూ, దుఃఖమూ సమానంగా చూసుకుంటాను నేను. శాంతిపరుణ్ణాయి, సత్యంతో నే మృత్యువుని గెలుస్తాను. నాకు సంతానం గతి కల్పిస్తుంది అనవద్దు. నేనే సంతానమై వుడతాను. నన్ను నేనే చూసుకుంటే అదే మోక్ష సాధనం అవుతుంది. ఆశ జయించడమే సంతానప్రాప్తి. పశుయజ్ఞం హింస. అహంకారంతో కూడిందది. అనంతమైనఫలం ఎన్నటికీ ఇవ్వదది. వాక్కుతోనూ, మనస్సుతోనూ చేసినయజ్ఞమే యజ్ఞం. అదే అనంతమైన ఆనందం ఇస్తుంది.

'కామం, క్రోధం మొదలైన నవిమనోవికారలు ఇవి వొదులుకుని, వొక్కడివే గుహలో కూచుని నిన్ను నువ్వు తెలుసుకోడం మేలు. తక్కినవన్నీ వొదిలిపెట్టు' అన్నాడు.

మేధావి చెప్పినట్టే చేశాడు తండ్రి. సుఖపడ్డాడు. కనక ధర్మరాజా! సత్యమైన ఈధర్మమాహాత్మ్యం తెలుసుకుని అనుసరించు. †

ధర్మరాజు—లోకంలో ధనవంతులూ వున్నారు. దరిద్రులూ వున్నారు. వాళ్ళలో సుఖంగా వున్నవాళ్ళెవరు?

♦అమృతం: మోక్షం. మృత్యువు: సంసారం. † చూ. మార్కండేయపు.

భీష్ముడు—శమ్యాకుడని ఒక బ్రాహ్మడువుండేవాడు. శాంతి పరాయణుడతడు. సంసారమంటే విరక్తితో వుండేవాడు. కూటికీ, గుడ్డకీబాధపడేవాడు. అతడు ఒకనాడు నాదగ్గిరికివచ్చాడు. అతడు ఉపదేశించిన మాటలు చెపుతాను విను.

'ధనమూ, దరిద్రమూ త్రాసులో వేసి చూస్తే దరిద్రంవేపే ముల్లు తూగింది ఎలా అంటావా? వాటిగుణదోషాలు వివరిస్తాను, ఆలకించు. ధనవంతుడు మృత్యువునోట్లో వున్నట్టు వుంటాడు. అగ్నికీ, దొంగలకీ భయపడుతూ, కుతకుతా మరుగుతూ వుంటాడు, కోపమూ, లోభమూ అధికమై ఎప్పుడూ చింతతో వేగిపోతూ వుంటాడు. అదంతా దుఃఖం కాక, సుఖమా మరి?

'దరిద్రుడు ఎక్కడైనా స్వేచ్ఛగానే వుంటాడు. భయమన్న మాటే వుండదతడికి. అసత్యానికి పూనుకోడతడు. శాంతంగా మాటాడతాడు. అలాటివాణ్ణి దేవతలైనా మెచ్చుకుంటారు కదా! లోకంతీరు తెలుసుకోవాలి. ఇచ్చింది వ్యర్థంకాదని గ్రహించి ధనం విడిచిపెట్టాలి. అదే నేర్పు. ధనవంతుడుగావుండడం దుఃఖహేతువు. ఇది తెలుసుకుని, ధనంమీద కాంక్ష వొదిలిపెట్టాలి. పేదరికంవల్ల కలిగిన ఆత్మస్వేచ్ఛ అంతులేని సుఖం కలిగిస్తుంది' అన్నాడతడు.

మంకి బ్రాహ్మడి కథ

ధర్మరాజు—ధనదాహంతో వున్న మనిషి ఎలా సుఖపడతాడు?

భీష్ముడు—ధనం గడించడంతో విసిగిపోయి విరక్తిచెందినవాడే సుఖపడతాడు. ఈరహస్యంబోధించే ఒక కథ చెపుతాను.

మంకి అని ఒక బ్రాహ్మడు వుండేవాడు. అతడి ధనదాహం ఇంతాఅంతా కాదు. మప్పవలిసిన గిత్తలజత ఒకటి కొన్నాడతడు.

బాగా మదించివున్నాయి గిత్తలు. ఒక్క కన్నుతో లంకెవేసి కట్టి విడిచిపెట్టాడుమంకి. దారిలో వాళ్ళ దగ్గిర వొళ్ళ లొటిపిట పడుకుని వుంది దానిమీాంచి పరిగెత్తాయి గిత్తలు. బెదిరి చప్పున లేచింది లొటిపిట. గిత్తలకన్ను దానిమీాద తగులుకుంది. ఉరిపోసినట్టు రెండు వేపులా వేలాడి గిత్తలు రెండూ చచ్చిపోయాయి. గోలుగోలుమన్నాడు మంకి. 'రత్నాల్లాటి కోడెదూడలు వొంటెమీాద వేలాడుతున్నాయి' చుట్టూమూగిన వాళ్ళతో ఏడుస్తూ చెప్తూన్నాడతడు – 'ఆలోచిస్తే పురుషప్రయత్నంకంటే దైవబలమే ముఖ్యం కార్యసిద్ధికి. ఎక్కడైనా మనిషిప్రయత్నం ఫలించినట్టు కనిపించినా, అది దైవబలంవల్ల జరిగిందనే అనుకోవాలి. సుఖం కోరే మనిషి ధనం సంపాదించే అతి వ్యాపారం విడిచిపెట్టడమే మంచిది' అన్నాడు. 'కామం రాకాసి. దాన్ని వొదిలిపెడితేనే కాని మనస్సుకి ముక్తిలేదు' అంటూ విచారించాడు. అది దూరం చేసుకుందికి నిశ్చయించాడు. తగిన చిత్తవృత్తి కుదుర్చుకున్నాడు. 'కామమా! నీమూాలం నేను తెలుసుకున్నాను. నీమాాయలలో పడను.

'సొమ్ము కోరినంతమాత్రంచేత సుఖం కలగదు. అది సంపాదిస్తే మాత్రం సిద్ధిస్తుందా? సిద్ధించినా చింతలపాలు చేస్తుంది. అది పోయిందా చావుతో సమానంగా వుంటుంది. ఎందుకని ఈ పుర్రాకులు? కనక కోరిక మానుకోడమే సుఖం.

'కామమా! దుఃఖానికీ, కష్టానికీ, ఆసకీ నువ్వే మూాలం. నీపాలబడ్డవాడు ఏంచెయ్యాలో తెలుసుకోలేడు. అంచేత నీకు దూరంగా వుంటాను; సుఖపడతాను. నువ్వు ఆసపెడితే ధనం సంపాదిస్తానే కట్టు ఆ ధనం నాశనమైనప్పుడు అడ్డుకోడం నీతరమా? కనక నువ్వుపోతే ఏవిచారమూా వుండదు. ఏదైన్యమూా పెరగదు. సులభమో, దుర్ల

భమో అని చూడడం ఎరగవు నువ్వు. చూసిందానిమీదికే దూసుకు పోతావు. కష్టాలూ పెడతావు. తృప్తి అన్నమాట లేనేలేదు నీకు. అనర్థమైన పాతకం నీదారి. నీదారిని నేను పోను. నిన్ను మాయాబొమ్మని తరిమినట్లు తిరుగుతాను. ధనం చెడి నామనస్సు విసిగి పోయింది నిన్ను వొదిలిపెట్టాను. శాంతీ, దాంతీ, సత్యమూ, తపమూ, భూతదయా పూనాను. లోభమూ మొదలైనవి నా దృష్టిపట్లకి రావిక. కామసుఖాలూ దివ్యసుఖాలూ కాంక్షవొదలిన సుఖంలో పదహారో వంతైనా కావు. శత్రువుని చంపినట్టు నిన్ను చంపుతాను. భ్రాంతి వొదిలి బ్రహ్మలోకం చేరతాను, అన్నాడు. కోడెలు చచ్చిన కారణంగా పుట్టిన విచారంతో అన్నికోర్కెలూ విడిచిపెట్టేశాడు. దేవతలతో సమానుడయాడు. ముక్తి పొందాడు.

అజగరచరిత్ర

ధర్మరాజు — ఎలా నడుచుకుంటే మనిషి దుఃఖం లేకండా వుంటాడు? దేనివల్ల ముక్తి సంపాదిస్తాడు?

భీష్ముడు—నువ్వు అడిగిందానికి అజగరచరిత్ర చెవుతాను విను. అజగరుడని వొక బ్రాహ్మడు వుండేవాడు. శమం విషయం వివరించమని ప్రహ్లాదుడు అతణ్ణి అడిగాడు. అజగరుడు ఇలా చెప్పాడు— 'ప్రాణులు పుట్టడానికి వొక కారణమంటూ లేదు. ప్రాణులు శాశ్వతం కూడా కావు. ఈరహస్యం తెలుసుకుంటే అవి పెరిగితే సంతోషం కలగదు. తరిగితే విచారమూ కలగదు. వరదలో రెండు కర్రపుల్లలు కలియడంలాంటిది బంధువుల సాంగత్యం. అవి విడిపోడం ఎలాంటిదో బంధువుల వియోగమూ అలాంటిదే. ఇది తెలుసుకున్నవాడికి దుఃఖమే వుండదు. ఇవన్నీ నాకు తెలుసు. నాదగ్గిర శాంతిభావం చూసేకదూ,

నన్ను శమంవిషయం అడిగావు! మేలు కావాలనను. దుఃఖపడి కీడు తోసెయ్యను. కీడూ, మేలూ రెండూ మానంతో ఉపేక్షిస్తాను. సరైనదారిని నడుచుకు పోతాను. రసాలతో అన్నమైనా, తెలక పిండైనా వొక్కలాగే తింటాను. మెత్తటి దూదిపరుపుమీదా, కటిక నేలమీదా వొక్కలాగే నిద్రపోతాను. నారబట్టలైనా, చక్కటి చీనాపట్టుబట్టలైనా వొక్కలాగే కట్టుకుంటాను. దానికి విచారం, దీనికి సంతోషం అని వుండదు. రూపమూ, రసమూ మొదలైనవాటి వెంట కళ్ళూ, నాలుకా మొదలైన ఇంద్రియాలు పరిగెత్తవు. '

చలించకండా వుండడమూ, చావు పుట్టుకలు గణించకండా వుండడమూ, దేహాభిమానం కలవాళ్ళకి హేళనచేసి సంతోషించక పోడమూ, ఐశ్వర్యం పాటించకండా వుండడమూ 'ఇలాంటి ఆహారమే తినాలి—ఇలాంటి ప్రదేశాల్లోనే తిరగాలి — ఇలాంటి పక్కల మీదే పడుకోవాలి' అనుకోకపోడమూ, 'విధి ఎలా వుంటే అలా నడుస్తుంది' అని నిశ్చింతగా వుండడమూ, తృప్తీ శుచీ వోర్పూ సమత్వమూ కలిగి వుండడమూ, ఇది చిదానందం అని తెలుసుకోడమూ ఇదంతా అజగరవ్రతం. తెలియనివాళ్ళకి దుర్లభం ఇది. తెలిసిన వాళ్ళకి సులభం ఇదీ శమం తీరు.

అజగరవ్రతం అవలంబించిన నిర్మలచిత్తుడికి పాపమూ, భయమూ, దైన్యమూ, శోకమూ గెలవడం అసాధ్యం కాదు. మోక్షం కరతలామలకం అతడికి.

ధర్మరాజు — బంధువులూ, కర్మా, ధనమూ, ప్రజ్ఞ ఏది మనిషికి ప్రతిష్ఠ కలిగిస్తుంది ?

భీష్ముడు — ప్రజ్ఞ. ప్రజ్ఞే ప్రతిష్ఠ. ప్రజ్ఞే లాభం. ప్రజ్ఞే స్వర్గం, ప్రజ్ఞే కైవల్యం. ప్రజ్ఞవల్లసాధ్యంకాని పనులే లేవు బలీ, ప్రహ్లాదుడూ

మంకీ మొదలైన వాళ్ళు ప్రజ్ఞవల్లే అంతవాళ్ళయారు. శాక్యవుడని వొక బ్రాహ్మడు వొక గర్వపోతురథం తగిలి పడిపోయాడు. ఆ అవమానంతో బాధపడి ప్రాణాలు విడిచిపెట్టడానికి సిద్ధపడ్డాడు. అప్పుడు దేవేంద్రుడు నక్కరూపంలో అతడి దగ్గిరికి వచ్చాడు. ప్రజ్ఞ కలిగించే మాటలాడి మనశ్శాంతి కలిగించాడు. అన్నివిధాలా ప్రజ్ఞేగొప్పది.

ధర్మరాజు – దానమూ,తపస్సూ,గురుశుశ్రూషా, యజ్ఞాలూ ఎలా పరిణతి పొందుతాయి?

భీష్ముడు – మేలుకి మేలూ, కీడుకి కీడూ తప్పదు. పాపాలు చేస్తే కరువుమీద కరువూ, భయంమీద భయమూ, కష్టాలమీద కష్టాలూ అనుభవిస్తూ బాధపడుతూనే వుంటాడు మనిషి. పుణ్యం చేస్తే పండుగ మీద పండుగా, సుఖంమీద సుఖమూ, పుణ్యంమీద పుణ్యమూ అనుభవిస్తాడు. పక్షుల్లో కంపు పురుగులాగ, ధాన్యంలో పొల్లుగింజలాగ, మనుషుల్లో ధర్మం చెయ్యని వాళ్ళునీచులనుకో.

మనిషిచేసిన కీడూ, మేలూ వొదలవు. అతడు వెళ్తే అవీ వెళతాయి. అతడు వుంటే అవీ వుంటాయి. ఏం చేస్తున్నా అవీ కలిసి చేస్తూనే వుంటాయి. నీడలా అంటిపెట్టుకునే వుంటాయి. రుతువు రాగానే చెట్లలో పువ్వులు పూసి, పళ్ళు పండినట్టు మనిషి చేసుకున్న కర్మ అనుభవించవలిసిన కాలం వచ్చేసరికి ప్రయత్నం అక్కరలేకండానే సుఖదుఃఖాలు వచ్చేస్తాయి. పెద్దలు నడిచిన దారి చూసీ కూడా తెలుసుకోలేరు కొక్కినవాళ్ళు. ఆకాశంమీద పక్షులూ, నీళ్ళలో చేపలూ పోయే దారులు తెలుసుకోగలమా? అయినా తెలుసుకోవాలని దృఢమైన మనస్సుతో పెద్దల ఉపదేశాలు వింటూ, ధర్మంగా నడుచుకుంటే మాత్రం తప్పకుండా ఫలిస్తుంది.

భూతసృష్టి

ధర్మరాజు—భూతసృష్టి ఎవరివల్ల జరిగింది? ఎలా జరిగింది?

భీష్ముడు—ఈవిషయమూ, మరికొన్ని విషయాలూ భరద్వాజుడు అడిగితే భృగుడు చెప్పాడు.♦

కైలాసశిఖరంమీద వున్న భృగుడిదగ్గిరికి భరద్వాజుడు వెళ్ళి 'మునీంద్రా, భూతసృష్టి ఎలా జరిగిందో సెలవియ్యి' అని అడిగాడు. భృగువు ఇలా చెప్పాడు – 'నాశనంలేని అనంతుడు, నారాయణుడు భూతసృష్టిచేయడానికి పూనుకున్నాడు. ముందు తనలో వెయ్యో భాగంతో అవ్యక్తుడని వొకణ్ణి తన మనస్సులో పుట్టించాడు. ముసిలితనమూ, మరణమూ లేవు అతడికి. ఇలా వుంటాడని చెప్పడమూ సాధ్యంకాదు అతడివల్ల మహత్తు అని తత్వం పుట్టించి నారాయణుడే దివ్యతేజస్సుతో నిండిన పద్మం వొకటి పుట్టించాడు. అందులోంచి బ్రహ్మపుట్టాడు. అతడి సంకల్పంవల్ల ఆకాశం పుట్టింది. ఆకాశంలోంచి నీళ్ళు పుట్టాయి. నీటిలో అగ్ని పుట్టింది. గాలీ పుట్టింది. అగ్నీ గాలీ కలియడంతో భూమి పుట్టింది.

'సర్వభూతాలూ శరీరంగా కలవాడు బ్రహ్మ. ఎలా అంటావా? కొండలు అతడి ఎముకలు. భూమి మేదస్సూ, మాంసమున్నూ. సముద్రాలు నెత్తురు. ఆకాశం కడుపు. గాలి వూపిరి. అగ్ని తేజస్సు. ఏళ్ళు నరాలు. సూర్యచంద్రులు నేత్రాలు. మీదిలోకం శిరస్సు. పాతాళం పాదాలు. దిక్కులు చేతులు. అనంతాత్ముడు విష్ణువు. విష్ణువు వల్లే విశ్వం కలిగింది' అన్నాడు.

ఆకాశం మొదలైన పంచమహాభూతాల ప్రమాణం అడిగాడు భరద్వాజుడు. 'అవి అనంతాలు' అన్నాడు భృగువు— 'వాటి

♦మా. నారదపురాణం భృగు భరద్వాజ సంవాదం.

ప్రమాణం దేవతలుకూడా కొలవలేరు. ఒక చోటు చెప్పి. ఈభూతం ఇంతనించి పైన లేదు అనలేం. పంచభూతాలూ మేరలేనివి అది ఎలా అంటావా? గుణాన్ని పట్టి విష్ణువుకి అనంతుడు అని పేరుంది కదా! విష్ణువు విశ్వమూర్తి అతడి శరీరంలోని మహాభూతాలు మితిలేనివి కాకపోతాయా?

'నీళ్ళలో పుట్టిందికదా, పద్మం? మరి ఆ పద్మం బ్రహ్మకంటె ముందు ఏలా పుట్టింది?' అని అడిగాడు భరద్వాజుడు.

'విష్ణువు మనస్సులో పుట్టాడు బ్రహ్మ. అంచేత ఆతడే మొదటివాడు. పద్మం అతడికి ఆసనంగా కల్పితమైంది. ముందూ, వెనకా అన్న మాటే లేదు ఇక్కడ. బ్రహ్మ పద్మంలోంచి పుట్టాడంటారు. ఆ పద్మమే భూమి. ఆకాశం అంటుతూన్న మేరుపర్వతమే దాని కర్ణిక. అక్కడినించే అన్నిప్రాణుల్నీ సృష్టిస్తాడు బ్రహ్మ' అన్నాడు భృగువు.

'భూతాలు అయిదు ఎలా అయాయి?' అని అడిగాడు భరద్వాజుడు.

'కదిలినప్పుడు గాలి. శబ్దించినప్పుడు ఆకాశం. ద్రవంగా వున్నప్పుడు నీరు. వేడిగా వున్నప్పుడు అగ్ని, కఠినంగా వున్నప్పుడు భూమి. ఇలా అయిదువిధాలు భూతాలు. ఈ అయిదింటివల్లే కదలే ప్రాణులూ, కదలనిప్రాణులూ పుట్టాయి' అన్నాడు భృగువు.

'కదలనివాటిలో పంచభూతాల గుణాలు ఎలా తెలిశాయి?' అని అడిగాడు భరద్వాజుడు.

'పిడుగు వురిమిందంటే చెట్టువికారం పొందుతుందా లేదా?' భరద్వాజుడి ప్రశ్నకి విడమర్చి చెప్పాడు భృగువు — 'శబ్దం వినే చెవి లేకపోతే ఎలా వికారం పొందింది? ఈ వినడానికి ఆకాశంశక్తే

కారణం ఎండ తగిలితే చెట్టు వాడిపోతుంది. చర్మంతో ఈ స్పర్శ తెలియడానికి గాలి శక్తి కారణం. కళ్ళతో వెలుగుదారి చూసి కొనలు సాగుతుంది చెట్టు అగ్ని శక్తితో ఈ తేజస్సు చూడడం జరుగుతుంది. చెట్టుకి పాదాలే (వేళ్ళు) నాలుకలు. పాదాలతో అది నీళ్ళు తాగుతుంది. అంచేత పాదపం అని చెట్టుకి పేరు. ఈ నాలుకలతో తాగడం జలశక్తి. ధూపాలూ, పువ్వులూ మొదలైనవాటి వాసన చెట్టు పీలుస్తుందని వేదాలు చెపుతున్నాయి. ముక్కు లేకపోతే ఎలా వాసనచూస్తుంది? ఈవాసన చూడడం భూశక్తి. ఇలా పంచభూతాలతోనూ, వుందన్నమాటే కదా కదలనిప్రాణి చెట్టు? ఇలాగే కొండలూ మొదలైనవీ అని భావించాలి. ఇతర విధాలు కూడా వుంటాయి. పంచ భూతాలు లేని ప్రాణే లేదు. ఇది వేదాలు నిశ్చయించిన మాట.'

'భూమీ మొదలైన పంచభూతాలకి గంధమూ మొదలైన గుణాలు వున్నాయికదా! అవి అనుభవించడం ఎలా జరుగుతుంది?' అని అడిగాడు భరద్వాజుడు.

'అంతరాత్మకి ఇంద్రియాలూ? మనసూ సాధనాలు. ఈ సాధనాలతో విషయాలు అనుభవిస్తుందది. దానివల్ల కలిగే సుఖదుఃఖాలు పొందుతుంది అంతరాత్మే క్షేత్రజ్ఞుడు; జీవుడు. అన్ని శరీరాల్లోనూ వుంటాడు జీవుడు. రకరకాల పేర్లతో అంతటా గాలితో కలిసి వుంటాడు. సత్వమూ, రజసూ తమసూ– ఈమూడుగుణాల వికారాలూదాటి ఆత్మ మొదటిస్థితికి వచ్చి ముక్తిపొందుతుంది. పండితుడు సూక్ష్మబుద్ధితో అంతరాత్మని తెలుసుకుంటాడు. దాని మీద మనస్సు నిలుపుతాడు. కీడూ మేలూ పొందక, శుద్ధమైన శాంతితో పరమసుఖం పొందుతాడు.

'ఇంకా విను. వేదాలూ, సత్యమూ, ధర్మమూ, ఆచారమూ, తపస్సూ—వీటికి పునికిపట్టుగా ముందు బ్రహ్మ బ్రాహ్మల్ని పుట్టించాడు. తరవాత రాజుల్నీ, కోమట్లల్నీ శూద్రుల్నీ కల్పించాడు. ఈనాలుగు జాతుల ఉజ్వలచ్ఛాయలు వరసగా తెలుపూ, ఎరుపూ, పసుపూ, నలుపూ అని పెద్దలు చెపుతారు తనజాతి పని విడిచి పెట్టి కిందిజాతిపని చేసిన జాతి వ్యభిచార జాతి అయిపోతుంది. తెలుపూ, ఎరుపూ, పసుపూ, నలుపూ, రంగులు వొకటికొకటికలిసితగ్గిపోతాయి. కనక జాతికర్మలో కూడా ఇదే ప్రమాణంగా గ్రహించాలి.

'సత్యమే ధర్మం సత్యమేతపం. సత్యమే ప్రజల్ని సృజిస్తుంది. సత్యమే లోకం పుట్టిస్తుంది; నిలుపుతుంది. అయితే సత్యం అసత్యంచేత మరుగు పడిపోతుంది. సత్యమంటే ధర్మం అసత్యమంటే అధర్మం. సత్యమంటే వెలుగు. అసత్యం అంటే చీకటి. సత్యం అంటే జ్ఞానం. అసత్యం అంటే అజ్ఞానం. సత్యం అంటే స్వర్గం. అసత్యం అంటే నరకం. సత్యం అంటే సుఖం. అసత్యం అంటే దుఃఖం. పండితుల వ్యావహారిక నామాలు ఇవి. అసత్యం అణచడానికే పండితులు ఎప్పుడూ తపస్సు చేస్తారు.

'ముసిలితనమూ రోగమూ మొదలైనవి శరీరసంబంధమైనవి సంతోషమూ, దుఃఖమూ మొదలైనవి మనస్సుకి సంబంధించినవి. ఇలా రెండువిధాల దుఃఖాలు మనిషిని బాధిస్తాయి శరీరమూ, మనస్సూ రెండూ తన్ను బాధించకండా కోరుకోవాలి. నియమంతో ప్రతీకారం చెయ్యాలి. అప్పుడే సుఖం. దుఃఖాలు విడిచిపెట్టి సుఖాల్లో మునిగిపోకండా విరక్తి చెందినవాడే ముక్తిపొందుతాడు' అన్నాడు భృగువు.

ఆశ్రమాలగీతులు వివరంగా వినిపించమన్నాడు భరద్వాజుడు.

'గురుభక్తి కలిగి వేదాలు చదవడమూ, ఆచారంతోనూ, వినయంతోనూ మసులుకోడమూ, ముప్పూటలా సవనస్నానం చేసి సూర్యుణ్ణీ అగ్నినీ పూజించడమూ బ్రహ్మచారి ధర్మం.

'న్యాయంగా ధనధాన్యాలు గడించడమూ, ముందు అతిథి పూజచేసి అనంతరం అన్నపానాలు అనుభవించడమూ గృహస్థ ధర్మం. దుంపాదుట్టా తిని, నేలమీద నిద్రపోయి, అడవుల్లో వొకళ్ళ సాంగత్యం లేకండా వుండడం వానప్రస్థధర్మం. బిచ్చమెత్తుకుని శాంతంగా బతకడం యతి ధర్మం. ఈ కర్మలన్నీ ఫలం కోరకండా నియమంతో చేస్తే మోక్షంచేరుస్తాయి' అన్నాడు భృగువు.

'పరలోకమనివొకటి వుందంటున్నావు. ఈలోకానికీ, ఆలోకానికీ ఏమిటి విశేషం?' అని అడిగాడు భరద్వాజుడు.

'ఇది కర్మభూమి' అన్నాడు భృగువు — 'అది భోగాలు అనుభవించే చోటు. ధర్మపరులకి సులభ మది. సత్యమూ, శుచిత్వమూ, సౌజన్యమూ లేనివాళ్ళకి దొరక దది ఈలోకం దుఃఖాల పుట్ట. ఆ లోకం సుఖాల గని. అక్కడ ఏదుఃఖమూ వుండదు. అంతా కలిసీ మెలిసీ వుంటా రక్కడ. ఇళ్ళూ, పక్కలూ, ఆసనాలూ, బట్టలూ, గంధాలూ, పూలదండలూ, ఆటపాటలూ, వాద్యాలూ, ఉద్యానాలూ, స్త్రీలూ—అన్నిటిలోనూ ఆ లోకానికీ ఈలోకానికీ హస్తి మశకాంతరం వారా.

'ఇవి పుణ్యలోక విషయాలు. ఇంక అధమలోక ముంది. ధర్మంలేని జనం అక్కడికి వెళతారు. అక్కడి దుఃఖాల సంగతి మరి చెప్పనే అక్కరలేదు. మనస్సులో మమకారం లేనివాళ్ళకి పుణ్యపాపాలు లేవు. వాళ్ళు ఈలోకం వెళ్ళరు. శాశ్వతానందం పొందుతారు. బ్రహ్మచెప్పిన ధర్మాలు సంక్షేపంగా నీకు వినిపించాను.'

అన్నాడు భృగువు. సంతోషించాడు భరద్వాజుడు. మెచ్చుకుని నమస్కరించాడు. సెలవుతీసుకు వెళ్ళాడు.

ధర్మరాజు—ఆచార విధులు వినాలని వుంది.

ఆచారం

భీష్ముడు—దురాచారం కష్టం కలిగిస్తుంది. కనక ఆచార విధులు తెలుసుకోడం మంచిదే.

రాజమార్గంలోనూ, రచ్చపట్లలోనూ, ఆలమందలలోనూ మల మూత్రాలు విడవకూడదు.♦ శుచి అయి, ఆచమనంచేసి, నిష్ఠతో నీళ్ళలో దిగాలి. ఉదయమూ, సాయంకాలమూ సూర్యుణ్ణి పూజించాలి. సూర్యుడు ఉదయిసున్నప్పుడూ, అస్తమిస్తున్నప్పుడూ నిద్రపోకూడదు. తడిపాదాలతో పడుకోకూడదు. కాళ్ళూ, చేతులూ, నోరూ కడుక్కుని అన్నం తినాలి. అన్నం నిందించకూడదు. ఇవన్నీ సదాచారాలు సత్కర్మలు తెలిసిన నారదముని చెప్పినమాట లివి.

ఉదయిస్తున్న సూర్యుణ్ణి చూడకూడదు. బట్టవిప్పుకున్న ఆడదాన్ని చూడకూడదు. తన మలం తాను చూడకూడదు. తనపాపం తాను దాచకూడదు స్త్రీసంగమం గుప్తంగా వుంచాలి. గురువులసేవా, మునులసేవా చెయ్యాలి. ఆయువు అధికం చేస్తాయివి. సిరీ, సంపదా కలిగిస్తాయి. పుణ్యలోకాలు ప్రసాదిస్తాయి.

ధర్మరాజు—అధ్యాత్మవిద్య సెలవియ్యి.

భీష్ముడు—జీవుడిలో సముద్రంకెరటాల్లాగ భూమీ మొదలైన పంచభూతాలూ పుడుతూ, అడిగిపోతూ వుంటాయి. శబ్ద, స్పర్శ,

♦ చూ. విజ్ఞానేశ్వరం. 1-35

రూప, రస, గంధాలు పంచభూతాల గుణాలు. చెవీ, చర్మమూ, కన్నూ, నాలుకా, ముక్కూ ఈపంచేంద్రియాలూ తెడ్లవంటివి, ఇంద్రియాలకి మనస్సు ఆధారం. మనస్సు నిర్ణయించే స్తే మనిషి ఇంద్రియవ్యాపారాలు పొందుతాడు. అలా కాకండా ఇంద్రియాలు మళ్ళించి, మనస్సుతో చేర్చి, దాంతోను బుద్ధిలో అణచుకుంటే, బుద్ధి విషయాలనించి ఆత్మని చేరుతుంది.

క్షేత్రజ్ఞుడూ, భూతాత్ముడూ, పురుషుడూ, పరమేశుడూ, బుద్ధిసాక్షీ, జననరహితుడూ అని ఆత్ముడి పేర్లు.

తనకి తెలిసిన విషయాలు తనఅనుభవానికి వస్తాయి. మాయలో పుట్టిన స్వప్నంలాగ ఆత్మకి తన్ను తాను కానలేని అజ్ఞానం కలిగిస్తాయవి. సత్త్వమూ మొదలైన గుణాలు మాయకి శరీరం. అది తెలుసుకుని తమస్సూ రజస్సూ అణుచుకోవాలి. సత్త్వగుణమే ఆశ్రయించాలి. వివేకంతో అదికూడా వొదిలేస్తే, జ్ఞానవంతు డవుతాడు. ఆలోచిస్తే సత్త్వగుణమే సుఖానికి మూలం. రజోగుణం దుఃఖానికి మూలం. తమోగుణం జ్ఞానం పోగొడుతుంది. సమత్వం కలిగి ఈ అవస్థల్లో పడకండా వుండడమే మాయకి మందు.

యోగం

ఇక యోగవిషయం చెపుతాను విను. తెలివితో మనస్సు నిశ్చలంగా, గురిగా వుంచడంకోసం నిష్ఠకి అవసరం. మేఘంలో మెరుపు లాగ తామరాకుమీద నీటిబొట్టులాగ మనస్సు ఆలోచనలవేపు పరిగెడుతుంది. దాని గతి గాలిలా వుంటుంది. కనక గాలి అదుపులో వుంచుకోడం మంచిది. అయితే గాలి శ్రమసాధన వల్ల కాని నిల వదు. సోమరితనం పనికిరాదు. విసుగుదల కూడదు. యమ నియ

మాలు ♦ఎనిమిదీ అభ్యాసంతో అలవరుచుకుంటే ఆలోచన పట్టువడు తుంది. వితర్కం ఏర్పడుతుంది. దాంతో వివేకం గాలిని దారికి తెస్తుంది.

గాలి అంతర్నాడిలోంచి కపాలం తాకినప్పుడు మనస్సు శాంతి పొందుతుంది; ఆనందం అనుభవిస్తుంది; ఆనందంలోనే లీనమవుతుంది.

జపం

ధర్మరాజు — జపవిధీ, జపతత్పరులు పొందే గతీ సెలవియ్యి.

భీష్ముడు — ఈవిషయంలో యముడూ, కాలుడూ, మృత్యువూ, ఇక్ష్వాకువూ, కౌశికుడూ వాదించారు. ఆకథ నాకు తెలిసింది చెపుతాను.

వేదాంతం తెలిసినవాళ్ళు జపకర్మ ఆమోదించారు. శుచికలిగి సమమైన నేలమీద దర్భాసనం వేసుకుని దర్భనపట్టుకు కూచోవాలి. నిర్మలమైన చిత్తవృత్తితో వుండాలి. ఇంద్రియాలు విషయాలమీదికి పోకండా అరికట్టాలి. మచ్చరమూ, అహంకారమూ, గర్వమూ వొదిలిపెట్టాలి. బ్రహ్మచర్యం పాలిస్తూ జపంచేసే పురుషుడు విరక్తితో అన్నిలోకాలూ జయిస్తాడు. ఈ జపచర్యతోనే దుఃఖమూ, సంతోషమూ, మోహమూ అన్నీ గెలుచుకుంటాడు. తుదకి ముక్తిపదం చేరుకుంటాడు.

శుచిత్వంలేకండా చేస్తేమాత్రం జపం చెడుతుంది. దానివల్ల మంచి లేదు సరికదా, పైగా నరకంకూడా వస్తుంది.

కౌశికుడని వొక బ్రాహ్మడు వుండేవాడు. వేదవేదాంగాలు తెలిసినవాడతడు. శాస్త్రప్రకారం వెయ్యిసంవత్సరాలు గాయత్రి

♦ యమం, నియమం, ఆసనం. ప్రాణాయామం, ప్రత్యాహారం, ధారణా ధ్యాసం, సమాధి.

జపంచేశాడు. సావిత్రీ దేవి ప్రత్యక్షమైంది. కౌశికుడు భక్తితో సాగిల బడ్డాడు. 'వరమిస్తాను అడుగు' అంది సావిత్రి. జపనిష్ఠే కోరు కున్నాడు కౌశికుడు. ఇచ్చింది సావిత్రి. 'నీకు గొప్ప పదవి కూడా దొరుకుతుంది. ధర్మదేవత నీదగ్గిరికి వస్తాడు. యముడూ, కాలుడూ, మృత్యువూ వస్తారు. వాళ్ళకి, నీకూ వాదం జరుగుతుంది' అని చెప్పి అంతర్ధానమైంది.

జపంచేస్తూ కూచున్నాడు కౌశికుడు. వంద దేవసంవత్సరాలు (36500) గడిచాయి. ధర్మదేవతవచ్చి ప్రత్యక్షమయాడు. 'నీజపం వల్ల సాటిలేని పుణ్యలోకాలు నీకు సిద్ధించాయి. తనువూ, మనసూ వొదిలి సంతోషంగా ఆ పుణ్యలోకాలకి వెళ్ళు' అన్నాడు.

'తనువు వొదిలి వెళ్ళే లోకాలు నాకు అక్కరలేదు. నువ్వు చెప్పింది మంచిదే అయినా, దుఃఖాలు వోర్చుకుని నా ఇష్టానికి అనుగుణంగావుం దిది. ఇది విడిచి పెట్టవచ్చా?' అన్నాడు కౌశికుడు.

'తనువు వొదిలిపెట్టడం ఎలాగూ తప్పదు కదా? ఎంతో రమ్యంగా వుంటుంది స్వర్గం, తెలియదూ?' అన్నాడు ధర్మదేవత.

'ఊఁహూఁ, శరీరం విడిచిపెట్టి స్వర్గానికి వెళ్ళను' అన్నాడు కౌశికుడు.

'శరీరం వొదిలిపెట్టడం సమ్మతించవు కదూ? ఇదిగో యముడూ, కాలుడూ, మృత్యువూ వచ్చారు చూడు!' అన్నాడు ధర్మదేవత. అతడలా అంటూనేవున్నాడు, తమపేర్లు చెప్పుకుంటూ కౌశికుడిముందు ప్రత్యక్షమయారు వాళ్ళు.

'నీ జపఫలం సిద్ధించింది' అన్నాడు యముడు. 'నువ్వు స్వర్గం వెళ్ళవలసిన కాలం వచ్చింది. అందుకే నేను వచ్చాను' అన్నాడు కాలుడు. 'కాలం ప్రేరేపిస్తోంది. నిన్ను పట్టుకుపోతాను' అన్నాడు మృత్యువు.

ఈమాటలు ఏవీ వినిపించుకోలేదు కౌశికుడు. వినయంగా వాళ్ళ మొహాలు చూశాడు. 'మీాకు నేను ఏం చెయ్యాలో సెల వియ్యం'డి అన్నాడు.

ఇంతలో పుణ్యతీర్థాలు సేవిస్తూ ఇక్ష్వాకు మహారాజు అక్కడికి వచ్చాడు. వాళ్ళందరికీ మొక్కాడు. అతణ్ణి అతిథిగా గ్రహించి ఆనందించాడు కౌశికుడు. 'నాకు ఉన్నదంతా ఇస్తాను, నీకు ఏంకావాలో అడుగు' అన్నాడు.

'రాజులు దానం ఇస్తారు. కాని పుచ్చుకుంటారా? నీకు ఏం కావాలో అడుగు. ఇస్తాను' అన్నాడు ఇక్ష్వాకుడు.

'సంసారులు పుచ్చుకుంటారు. కాని సన్యాసులు పుచ్చుకుంటారా, రాజా? నామనసులో ఏ కోరికలూ లేవు. కనక ఏదీ పుచ్చుకోను, నువ్వు కోరుకో, ఇస్తాను. పూజామూపంగా ఇచ్చింది అతిథి పుచ్చుకోడం తప్పు కాదు' అన్నాడు కౌశికుడు.

'ఇవ్వాలనే వుంటే సరే, నీ జపఫలం యావత్తూ ఇయ్యి' అని అడిగాడు ఇక్ష్వాకుడు.

'నా జపఫలంలో సగం ఇస్తాను. కాదంటావా అంతా తీసుకో ఇచ్చేస్తాను' అన్నాడు కౌశికుడు.

'అయితే ఏమిటి ఆ జపఫలం?' అని అడిగాడు ఇక్ష్వాకుడు

'నేను ఫలం కోరకండానే జపం చేశాను. అంచేత దీనికి ఫలం ఇది అని ఎరగను. ఇంకొకర్ని అడగాలని లేదునాకు. వద్దైతే అది. ఆఫలం నువ్వు పుచ్చుకో. తత్వం తెలిసినవాళ్ళవల్ల దానంతట అదే తెలుస్తుంది' అన్నాడు కౌశికుడు.

'ఫలం నీకు తెలియదూ? అయితే నేను పుచ్చుకోను అన్నాడు ఇక్ష్వాకుడు.

'నువ్వు అడిగావు. నేను ఇచ్చాను. సత్యం చెడకూడదు పుచ్చుకో' అన్నాడు కౌశికుడు.

'రాజులకి యుద్ధం ధర్మం. కనక సీతో నేను వివాదయుద్ధం చేశాను. అంతే' అన్నాడు ఇక్ష్వాకుడు 'నువ్వేవంచే స్తేనేం ? ఇస్తానని ఇవ్వకపోడమూ, పుచ్చుకుంటా నని పుచ్చుకోకపోడమూ అసత్యాలవుతాయి. సత్యవ్రతం విడిచి పెట్టడం ధర్మమా ? సత్యమే తపం. సత్యమే యజ్ఞం. సత్యమే వేదం. సత్యమే శాంతి. సత్యమే దాంతి. సత్యం విడిచితే నిర్మలమైన నిత్యానుష్ఠానా లన్నీ నిష్ఫలమే.

వాళ్ళ ఇద్దరిమాటలూ విని యముడూ మొదలైన వాళ్ళు విన్నట్టు 'వీళ్ళిద్దరికీ కయ్యమెందుకూ ? కౌశికుడు దానఫలమూ, ఇక్ష్వాకుడు సత్యఫలమూ పొందుతారు' అన్నాడు ధర్మదేవత.

అంతలో మనిషిరూపంలో స్వర్గం అక్కడ అవతరించింది. నేను ఫలానా అని చెప్పి 'వాదన ఎందుకూ ? మీరు ఇద్దరూ సమానమైన ఫలమే పొందుతారు' అంది.

'అలా అయితే ఈ మునికూడా నేను ఇచ్చింది పుచ్చుకో వాలి' అన్నాడు ఇక్ష్వాకుడు.

'నేను తపస్సూ, అధ్యయనమూ చేసుకునేవాణ్ణి. పుచ్చుకోడం మానుకున్నాను' అన్నాడు కౌశికుడు.

'నేనూ, నువ్వూ సమానంగా వుండాలని కోరుతున్నాను. నీపుణ్యఫలం నాకు ఇచ్చావు. నాపుణ్యఫలం నువ్వుపుచ్చుకో, అనుగ్రహించు' అని ప్రార్థించాడు ఇక్ష్వాకుడు.

ఇంతలో వికృతవేషాలతో ఇద్దరు పురుషులు వాళ్ళలో వాళ్ళు దెబ్బలాడుకుంటూ అక్కడికి వచ్చారు. ఇక్ష్వాకుణ్ణి చూసి 'ఇతడు మనల్ని శాసించే రాజు' అంటూ ముందు నిలబడ్డారు.

వాళ్ళసంగతి ఏమిటంటే, ఒకడు గోదానం చేశాడు. రెండో వాడు ఆఫలం కోరాడు. ఆప్రకారం మొదటివాడు ఫలం ఇచ్చేశాడు. అది తక్కువ అనుకుని రెండోవాడు మంచి ఆవులు రెండు అమ్మి సత్పాత్రుడికి దానంచేసి, ఆఫలం మొదటి వాడికి ఇవ్వబోయాడు. ఒప్పుకున్నట్టేవుండి, జాప్యంచేసి, తిరస్కరించాడు మొదటివాడు. దాంతో ఇద్దరికీ తగువు పుట్టింది. అదంత స్పష్టంగా రాజుకి విన్న వించారు వాళ్ళు.

'ఇతడు కోరాడు. నేను ఇచ్చాను. తిరిగి పుచ్చుకోడం నాకు ఇష్టంలేదు. నన్ను నిర్బంధించవచ్చా ఇతడు ?' అని ఫిర్యాదుచేశాడు మొదటివాడు.

'అదికాదు, దానంపుచ్చుకుంటానని మొదటవొప్పుకున్నాడు. ఇప్పుడు పుచ్చుకో నంటున్నాడు. ఇది అన్యాయం. పాపం. కర్మకాండ తెలిసినవాళ్ళు అందరూ ఎరుగుదు రిది' అన్నాడు మొదటివాడు.

'ఇతడిమాటలు విన్నావా ?' అంటూ ఇక్ష్వాకుణ్ణి అడిగాడు కౌశికుడు— 'రాజా ! నువ్వు నాజపఫలం అడిగావు. నేను సమ్మతిం చాను. ఇప్పుడు కాదంటున్నావు. శపిస్తాను. స్పష్టంగా చెపుతున్నాను' అన్నాడు కఠినంగా.

భయపడ్డాడు ఇక్ష్వాకుడు. 'ఒకళ్ళు ఇచ్చిందానికి చెయ్యి చాచనివాణ్ణి నేను. తప్పిందికాదు' అంటూ చెయ్యిచాచాడు.

'ఎన్నోసంవత్సరాలు నేను చేసిన జపఫలం యావత్తూ నీకు ఇస్తున్నాను' అంటూ నీళ్ళు ధారపోశాడు కౌశికుడు.

'మునీంద్రా, నాచేతిలో నీళ్ళు పడ్డాయి. మన ఇద్దరికీ సత్కర్మ సమంగా వుండవద్దూ ? నేను చేసిన యజ్ఞఫలం నీకు ధారపోస్తాను. పుచ్చుకో' అన్నాడు ఇ ్వకుడు.

'రాజా!' వికృతవేషంతో వచ్చిన పురుషులు ఇద్దరూ ఇక్ష్వాకుడితో అన్నారు—'మేం ఇద్దరమూ కామక్రోధులం. ధర్మదేవతా, యముడూ మొదలైనవాళ్ళచేతా, మాచేతా మీ పరీక్ష జరిగింది. ఇవ్వడమూ, పుచ్చుకోడమూ దైవం పనులు. మీవనులు కావు.

'జపవిధిలో శ్రద్ధా,బలమూ సావిత్రీదేవి నాకు అనుగ్రహించింది. మరొకటి చెయ్యకూడదు నేను. అయినా ఇంతమంది ఎదటా నువ్వు కోరావు. కనక నీకోరిక కాదనలేను. పుచ్చుకుంటున్నాను. నీసుకృతం ఎటు లాగితే అటు వెళ్ళు' అన్నాడు కౌశికుడు.

కౌశికుడూ, ఇక్ష్వాకుడూ చేసిన పనికి బ్రహ్మ మొదలైన దేవతలు సంతోషించారు. వాళ్ళమీద పూలవాన కురిపించారు, వాళ్ళముందు ప్రత్యక్షమై మెచ్చుకున్నారు. దేవదుందుభులు మోగాయి. అప్సరసలు నాట్యంచేశారు.

ఇక్ష్వాకు మహారాజునీ, కౌశికమునినీ చూసి స్వర్గం ఇలా అంది—'పుణ్యాత్ములారా! మీరు పరిశుద్ధులయారు. ఇక ఆలస్యమెందుకూ? ఉత్తమలోకాలకి బయలుదేరండి.'

మచ్చరమూ మొదలైన బంధాలు వొదులుకున్నాడు కౌశికుడు. దర్మదేవతనీ, యముడూ మొదలైనవాళ్ళనీ, ఇతర దేవతల్నీ నమస్కారపూర్వకంగా సాగనంపాడు. ప్రాణం మొదలైన వాయువులు నియమంతో బంధించి, కనుబొమలమధ్య నిలిపాడు. శరీరచేష్టలు మాని, వాటిని శిరస్సునించి తాలువులో చేర్చాడు. అతడి బ్రహ్మరంధ్రం నించి అగ్నిజ్వాలలా వెలుగుతూ లోడితెడు పురుషుడు బైటికి వచ్చాడు.

'వచ్చావా?' అని అతడికి ఎదురువచ్చాడు బ్రహ్మ—'జపంచేసేవాళ్ళకీ, యోగులకీ పుణ్యగతి సమానమే. ఆమాటకి వస్తే

జపంచేసేవాళ్ళ శక్తే అధికం, అంటూ నోరు తెరిచి రమ్మన్నాడు. బ్రహ్మరంధ్రంనించి ప్రాణాలు విడిచిన బ్రాహ్మడు బ్రహ్మనోట్లో ప్రవేశించాడు. ఆశ్చర్యపోయారు దేవతలు. బ్రహ్మనీ, కౌశికుణ్ణీ, ఇక్ష్వాకుణ్ణీ మెచ్చుకున్నారు. బ్రహ్మ ధర్మాన్ని పొగిడి అంతర్ధాన మయాడు. తక్కినవాళ్ళు యెవాళ్ళ్కింది ఎవళ్ళ ఇళ్ళకి వాళ్ళు వెళ్ళిపోయారు.

జపంసంగతీ దానివల్ల కలిగే పుణ్యగతీ చెప్పాను. ఇంకా ఏంవినాలని వుందో అడుగు.

జ్ఞానయోగం

ధర్మరాజు — జ్ఞానయోగం సెలవియ్యి.

భీష్ముడు — మనువూ బృహస్పతి సంవాదమని వొక కథ వుంది. నువ్వు అడిగిందానికి అది సమాధానంగా వుంటుంది. మనువు తన గురువు బృహస్పతికి నమస్కరించి జ్ఞానయోగం ఉపదేశించమన్నాడు బృహస్పతి ఇలా చెప్పాడు — 'శ్రద్ధతో సత్కర్మ చెయ్యడం జ్ఞాన యోగానికి మూలం. ఇష్టంలేంది వొదిలిపెట్టడానికీ, ఇష్టమైంది తెచ్చు కోడానికీ మనిషి కర్మచేస్తూ వుంటాడు. సుఖంగావున్న వే కొంతకాలానికి దుఃఖంగా మారతాయి. ఇది తెలుసుకుని, ఫలంమీద ఆసపెట్టుకోకండా సమబుద్ధితో సుఖదుఃఖాలు విడిచిపెట్టి, కామక్రోధాలకి లొంగకండా వివేకంతో నడుచుకుంటే ఉత్తమపదవి దొరుకుతుంది.

పరమాత్మకి వొక ఆలంబన లేదు; వొక శబ్దం లేదు. రసమూ, గంధమూ, స్పర్శమూ, రూపమూ ఏదీ లేదు ఇంద్రియాలకి వశం కాదది. పొందు వాక్యం కాదు. స్త్రీత్వం కానీ, పుంస్త్వం కానీ, నపుంస

కత్వం కానీ ఆపరతత్వానికి లేదు. ఏశరీరంలో వుంటే ఆవ్యాపారంతో వుంటుంది. వెలుగుతున్న దీపం, ఇతరవస్తువులు ప్రకాశింపచేసినట్టు జ్ఞానజ్యోతి ఇంద్రియాలూ, మనస్సూ మందకొడిగా వుండకండా చేస్తుంది. రాజుదగ్గిర మంత్రుల్లాగ పురుషుడిదగ్గిర ఇంద్రియాలూ, మనస్సూ పనిచేస్తూ వుంటాయి.

'తరిచితే తప్ప, గొడ్డలితో నరికితే కర్రలో అగ్గిపుట్టదు. అలాగే వేదాలు చెప్పినట్టు మథిస్తేకాని, ఈశరీరం నలగ చేసినంత మాత్రాన పరతత్వం కనపడదు. మనస్సుకీ, ఇంద్రియాలకీ అందక పోయినంతమాత్రాన పరతత్వం లేకపోతుందా? వెనకభాగం మన కళ్ళకి కనపడదు. అంతమాత్రాన అదిలేకండా పోతుందా? వలా, వురీ, మాటుగో య్యా, గాలమూ వీటితోకదా లేడీ, పిట్టా, ఏనుగూ, చేపలూ, పడతారు! అలాగే విజ్ఞానంతో ఆత్మని కనిపెడతారు పండితులు.

'పాం కాళ్ళు పాముకే తెలుసు. అలాగే బుద్ధిమంతుడు బుద్ధికి సాక్షిగావున్న పరమపురుషుణ్ణి తెలుసుకుంటాడు.

'అమావాస్యనాడు చంద్రుడు అవుపడడు. అవుపడనంత మాత్రాన అతడు లేనట్టా? అలాగే మనస్సుకి కనపడనంత మాత్రాన పరతత్వం లేనట్టవుతుందా? రాహువు మింగిన సూర్యుడు వుండీ వుండనట్టే వుంటాడు. అలాగే అధీనుడై వున్న ఆత్మకి అజ్ఞానంవల్ల మోహమూ, నిర్మోహమూ లేకపోయినా వున్నట్టే అనిపిస్తుంది. తేటనీటిలో రూపం కనిపిస్తుంది. కలిగిన నీటిలో కనపడదు. అలాగే మనస్సు నిర్మలంగా వుంటేనే పురుషుడు తనని చూస్తాడు. కల్మషంగా వుంటే కానలేడు.

'ఇంద్రియాలు ఇటూ అటూ విచ్చలవిడిగా తిరిగితే దుఃఖాలు తెస్తాయి. అవి కట్టుపడ్డాయో సుఖం కలిగిస్తాయి. ఇంద్రియాలు దొంగలు. దొంగలపాల పడకండా ఆత్మని రక్షించాలి.

పాపం పాడుచేసి, జ్ఞానంసంపాదిస్తే మెరుగుటద్దంలో కనపడి నట్టు, ఆత్మస్వరూపంలో తనంతతాను అవుపిస్తాడు. పరమాత్మ.

'ధ్యానయోగంతో నిశ్చలంగావున్న మనస్సు, సత్వ రజ స్తమోగుణాలు దూరం తరుముతుంది. పరమశాంతంగా వున్న పరమాత్మలో కలుస్తుంది. అదే ఉత్తమదశ. దానికి మించిందిలేదు.

'జ్ఞానాన్ని మాయ మరుగుపరుస్తుంది. దానిమోసం స్పష్టంగా వివరిస్తాను.

'మాయ ఇలా వుంటుంది అని తెలుసుకుందుకి ఉపాయంలేదు. నేలమీద అడుగుపెట్టని జంతువుజాడ ఎలా తెలుసుకోలేమో, అలా దానిజాడ తెలుసుకోలేం. మాయ గుణమూర్తి. అంటే సత్వ రజ స్తమోగుణాలు దాని రూపం. ఆమాయని లక్ష్యపెడితే జ్ఞానం నశి స్తుంది. గుణాలకి దూరమైతే మాయ దూరంగా పోతుంది. అఖండ మైన తేజస్సు కలుగుతుంది. ఆతేజస్సులో తన్నుతాను చూడగలుగు తాడు పురుషుడు. సత్వమూ, రజస్సూ, తమస్సూ— ఈమూడు గుణాలూ ముప్పిరిపెట్టి, ఆత్మని చుట్టుకుంటాయి. వైరాగ్యమనే కొడవలితో కానీ మరో దాంతో తెగవు.

'మణిపూసలూ, బంగారంపూసలూ, వెండిపూసలూ, మట్టి పూసలూ— ఇలా రకరకాల పూసలపేర్లలో దారం ఎలావుంటుందో, అలాగే ప్రాణికోటిలో ఆత్మ వుంటుంది.

'ఒకేవిధమైన పొలంలో అనేకరకాలపంట పండినట్టు ఒకేరకం బుద్ధే ఎన్నోరకాల కర్మలవెంట పోతుంది.

'భూమికంటే నీరు పెద్దది. నీరుకంటే తేజస్సు పెద్దది. తేజస్సుకంటే గాలిపెద్దది. గాలికంటే ఆకాశంపెద్దది. ఆకాశంకంటే కూడా మనస్సు పెద్దది. మనస్సుకంటే బుద్ధి పెద్దది. పంచభూతల

కంటే, మనస్సుకంటే, బుద్ధికంటే కూడా మహత్తరమైంది కాలం. కాలతత్వాన్ని మించినవాడు విష్ణువు. అతడే ఈ లోకాలన్నిటి ప్రభువు. ఆ దేవదేవుడికి మొదలు లేదు. నడిమి లేదు. తుదీ లేదుకీ అంచేత నాశనమే లేదు అతడికి. వేదాలకీ, వాదాలకీ అతడే ఆధారం. అతడే పుట్టుకలు ఎరుగనివాడు. ఇంద్రియవిషయాలు గెలిచి, శాంతితో చూడవలసిందే అతణ్ణి ఎప్పుడూ వొక్కలాగే ప్రకాశిస్తాడతను. ఊహకీ, చూపుకీ అందడు. కర్మలకి కనపడడు. మనసుతో మనసూ, బుద్ధితో బుద్ధీ, చూపుతో చూపూ క్రమంగా వొదిలించుకుంటే అక్షరుడూ, జ్ఞానస్వరూపుడూ అయిన విష్ణువుని చూస్తాడు పండితుడు. అమృతమూ (చావులేంది), అచ్యుతమూ (చ్యుతంకాంది), అనంతమూ, నిర్మలమూ, అమేయమూ (చేరరాంది) అయిన విష్ణు తేజం యమమూ మొదలైనవి అలవడిన మనస్సుతో ఇంద్రియాలు జయిస్తేనే పట్టుపడుతుంది.'

ఇలా బృహస్పతి చెప్పిన జ్ఞానయోగం విని కృతార్థుడయాడు మనువు. పండితులు మెచ్చుకోదగినవాడివి నువ్వు. ధర్మరాజా! ఈ వాక్యాల అర్థం శ్రద్ధగా మనస్సుకి పట్టించుకో.

కృష్ణమాహాత్మ్యం

ధర్మరాజు—మహాత్మా! మహనీయుడైన కృష్ణుడి మాహాత్మ్యం వినాలని వుంది. వినిపించు.

భీష్ముడు - కృష్ణుడే విష్ణువు; ప్రభువు. తన కార్యసామర్థ్యం కనబరచడంకోసం గాలీ, అగ్గీ, నీరూ, ఆకాశమూ, భూమీ తన దివ్యశక్తితో కల్పించాడు. నీళ్ళలో తగిన పాన్పుమీద పడుకున్నాడు. అతడి నాభినించి పద్మం పుట్టింది. పద్మంనించి బ్రహ్మ పుట్టాడు.

బ్రహ్మమనస్సులో మరీచీ, అత్రీ, అంగిరసుడూ, పులస్త్యుడూ, పులహుడూ, క్రతువూ, దక్షుడూ అని ఏడుగురు కుమాళ్ళు పుట్టారు. అందులో మరీచికి కశ్యపప్రజాపతి పుట్టాడు. అతడివల్ల దేవతలూ, అసురులూ, గరుడులూ, నాలుగూ మొదలైన జాతులు పుట్టాయి. కశ్యపుడికి సూర్యుడూ, అత్రికి చంద్రుడూ పుట్టారు. రాజవంశాలకి మూలమయారు. సూర్యచంద్రవంశాలరాజులు అనేక దేశాలు ఏలారు. దేశకాలాలబట్టి, రాజవంశాలు బహుశాఖలుగా విస్తరిల్లాయి. వాటన్నిటిని తనకి కావలసినప్పుడు కృష్ణుడు పరస్పర విరోధం కల్పిస్తాడు. యుద్ధాలు నిమిత్తమాత్రంగా చేసి నాశనం చేస్తాడు. వాసుదేవుడూ, సంకర్షణుడూ, ప్రద్యుమ్నుడూ, అనిరుద్ధుడూ అన్న పేర్లతో నాలుగు దివ్యరూపాలు ధరించి లోకం రక్షిస్తూ వుంటాడు. ఆటకోసమే జన్మలెత్తుతూ ఆడుకుంటూ వుంటాడతడు,

ప్రాణుల ప్రభువు ఈకృష్ణుణ్ణి సామాన్యదృష్టితో చూడడం అజ్ఞానం. భక్తపరతంత్రుడితడు. పుణ్యాత్ములు చేసే పూజకి పాత్రుడు. దయామయుడు. భోగమూ, మోక్షమూ ప్రసాదిస్తాడు. నారదుడూ, పరశురాముడూ, మార్కండేయుడూ, వ్యాసుడూ, వాల్మీకీ మొదలైనవాళ్ళు చెప్పగా విన్నదే చెప్పాను.

విష్ణుమంత్రం

ధర్మరాజు—ఎవళ్ళని తెలుసుకుంటే మోక్షం దొరుకుతుంది! ఏ ఉపాయంతో సంకల్పం నెరవేరుతుంది?

భీష్ముడు — నారదమునిదగ్గర విన్నది వివరిస్తాను, విను. వరముడూ, అక్షరుడూ అయిన విష్ణువుని స్తుతించి, చేతులుజోడించి, తల వొంచుకొని భక్తిపూర్వకమైన మనస్సుతో నారదుడు,—'దేవా!

మోక్షంకోరే జనులు నిన్ను ఎలా తెలుసుకుంటారు? ఎలా జపిస్తారు దయతో సెలవియ్యి' అని ప్రార్థించాడు.

దేవముని ప్రార్థన మన్నించా . విష్ణువు. 'పరమభక్తీ, నిర్మలమైన శ్రద్ధా, ఇంద్రియనిగ్రహమూ - ఇవినన్ను ధ్యానించడానికి మంత్రులవంటివి. పాపాలు విడచినవాడికే జు పట్టుపడతాయి. నేను మెచ్చిన ఉత్తమసాధనం అనుస్మృతి నియమంగా జపించవలిసిన విషయం.

'ఓమ్, అనే ప్రణవం మొదట వుంచి, 'నమః' అనే శబ్దం దానికి చేర్చి, షడ్గుణైశ్వర్య వాచకమైన ♦ 'భగవత్' శబ్దమూ, సర్వమూ వుంటుందని తెలిపే 'వాసుదేవ' పదమూచేర్చి, చతుర్థీ విభక్తి 'య' చేరిస్తే ఆవాక్యం మంత్రమవుతుంది.‡ ముందు ముందు ఈమంత్రం నిశ్చలమైన భక్తితో జపించి, అనుస్మృతి జపించాలి. దాంతో ధర్మార్థకామమోక్షాలు సిద్ధిస్తాయి' అన్నాడు. దయతో అనుస్మృతి కూడా ఉపదేశించాడు. మనస్సుకి ప్రియమైన స్తోత్రమది.

అనుస్మృతి

అవ్యక్తుణ్ణి, శాశ్వతుణ్ణి, అన్నిటి పుట్టుకభూమి అయినవాణ్ణి, భక్తవత్సలుణ్ణి, పరమపురుషుణ్ణి, అక్షరుణ్ణి అంజలిబంధంచేసి ఆశ్రయి

♦ శ్లో. ఐశ్వర్యస్య సమగ్రస్య ధర్మస్య యశసాశ్రియః,
జ్ఞానవైరాగ్య యోశ్చైవ షణ్ణాం భగ ఇతీరణా.

విష్ణుపురాణం. 6.5.74

[పరిపూర్ణమైన ఐశ్వర్యమూ, ధర్మమూ, యశస్సూ, సిరీ, జ్ఞానమూ, వైరాగ్యమూ ఈ ఆరింటికీ భగమని పేరు.]

‡ ద్వాదశాక్షర మంత్రం - ఓమ్ నమోభగవతే వాసుదేవాయ. చూ. భాగవతం, ధ్రువోపాఖ్యానం. ఇదే మంత్రం స్వాయంభువమనువు జపించాడు. చూ. విష్ణు పురాణం.1.11.55—56.

స్తాను. తెల్లతామరపత్రాల్లాటి నేత్రాలవాణ్ణి, లోకసాక్షిని, నిత్యుణ్ణి, పురాణపురుషుణ్ణి, లోకనాథుణ్ణి, భవ్యుణ్ణి సేవిస్తాను. భూతభవ్యుణ్ణి, జగత్ప్రభుణ్ణి, అంతటా వ్యాపించినవాణ్ణి, ప్రాణుల్లో వున్నవాణ్ణి, అమృతుణ్ణి, అచ్యుతుణ్ణి, అనంతుణ్ణి, హృషీకేశుణ్ణి, వెయ్యిసూర్యులతో సమానమైన వాణ్ణి, హిరణ్యగర్భుణ్ణి, ప్రభువుని, భక్తిచేత లభించేవాణ్ణి, చలించనివాణ్ణి, సూక్ష్మ పుణ్ణి, శరణ్యుణ్ణి, వెయ్యితలలవాణ్ణి, భయం తొలగించేవాణ్ణి, శిరసులేనివాణ్ణి, నారాయణుణ్ణి, నూతనుణ్ణి, యోగమూర్తిని, లోకాతీతుణ్ణి, ధ్రువుణ్ణి, ఈశ్వరుణ్ణి, హరిని భక్తితో కొలుస్తాను.

ఎవడు సచరాచరమైన ప్రాణికోటికి గురువు? ఎవడినాభిపద్మం బ్రహ్మని కంది? ఎవడిచేత ప్రపంచాలన్నీ వర్ధిల్లుతున్నాయి? ఆముకుందుణ్ణి ఎప్పుడూ కొలుస్తాను.

కదలనివీ, కదిలేవీ పిపీలికనించి బ్రహ్మదాకా అన్ని జంతువులూ ప్రళయంపొందిన కాలంలో ఒక్కడేవుండే నిత్యసత్యమూర్తిని, శార్ఙ్గ ధనుస్సు ధరించేవాణ్ణి దయతో రక్షించడంకోసం కొలుస్తాను.

కాలమూ, మేఘాలూ, నేలా, పైరూ, కర్మా, అకర్మా, ధర్మ స్వరూపమూ అన్నీ తానే అయి, మహిమతో ఆటలాడే వాసుదేవుణ్ణి స్తోత్రంచేస్తాను.

అగ్ని, సూర్యచంద్రులూ, గ్రహనక్షత్రాలూ ఎవడినించి తేజస్సు పొందుతున్నాయో ఆ విశ్వరూపుణ్ణి, మచ్చలేని తేజోరాశిని సేవిస్తాను.

నాలుగింటా, మళ్ళీ నాలుగింటా, రెండింటా, ఐదింటా, మళ్ళీ రెండింటా ♦ హోమం చేసి యజ్ఞాలుచేసేవాళ్ళు ఆరాధించే విష్ణువు మాకు ప్రసన్నుడు కావాలి.

♦ 'అశ్రావయ' నాలుగు. 'అస్తుశ్రౌషట్' నాలుగు. 'యజ' రెండు. 'యేయజామహే' అయిదు, 'వషట్' రెండు.

యజ్ఞధరుడూ, పంచయజ్ఞుడూ, లక్ష్మికి పునికిపట్టూ, యోగానికి మూలమూ, అంతటికీ ఇష్టప్రదేశమూ అయిన వరదుణ్ణి, పరముణ్ణి ఆశ్రయిస్తాను.

చేరరానివాణ్ణి, తెలియరానివాణ్ణి, అన్నిలోకాలూ భరించేవాణ్ణి, రూపంలేనివాణ్ణి, సముద్రంలాటి జ్ఞానమూర్తిని, అయిదు కాలాలూ ఎరిగినవాణ్ణి, గుణాలు లేకండా వెలుగుతున్నవాణ్ణి సేవిస్తాను.

వ్యక్తం అనే ఈప్రపంచానికి జన్మకారణమైనవాణ్ణి, తెలియరానివాణ్ణి, తెలియరానిదాని అవతల అనే మాటకి ఆధారమైనవాణ్ణి, భక్తపరాధీనుణ్ణి, యోగ్యులు స్తుతించేవాణ్ణి స్తుతిస్తాను.

జ్ఞానధ్యానపరాయణులైన మహాత్ములు, ఇంద్రియాలు జయించినవాళ్ళు ఎవణ్ణి పొంది మళ్ళీ రారో, అతణ్ణిశరణు వేడుతున్నాను. పుణ్యాత్మున్ణయి బతుకుతాను.

లోకమంతా ఏకాంశతో నిర్వహిస్తున్నవాణ్ణి, అందరాని ఆకారంతో ప్రకాశిస్తున్నవాణ్ణి, పద్మనాభుణ్ణి స్తుతిస్తాను.

అయిదురకాల ప్రకృతి అయిదు ముఖాలతో అనుభవించే క్షేత్రజ్ఞుణ్ణి♦, సత్వమూ మొదలైన గుణాలు మూడూ విలాసంగా ధరించిన శక్తిమంతుణ్ణి ఆత్మప్రకాశంకోసం ఆశ్రయిస్తాను.

భక్తులూ, యోగులూ అయిన మహాత్ములు ఎవణ్ణి చూసి తిరిగిరాని పుణ్యగతి పొందుతారో ఆ పరమాత్ముణ్ణి, తర్కించరాని వైభవుణ్ణి స్మరిస్తాను.

సూర్యబింబంలోనూ, చంద్రబింబంలోనూ చలించకండా వెలుగుతున్న తేజోమూర్తిని, నిరంజనుణ్ణి, అంతరాత్ముణ్ణి ఆశ్రయిస్తాను.

♦ గంధమూ మొదలైన అయిదుగుణాలూ కల పంచభూతాలు ముక్కు మొదలైన పంచేంద్రియాలతో అనుభవించే ఆత్మణ్ణి.

సూర్యచంద్రాగ్నిమయుణ్ణి, సత్యాత్మయుణ్ణి, నిత్యసుస్థిరుణ్ణి, తేజోమయుణ్ణి, ఆత్మారాముణ్ణి ఆరాధిస్తాను.

గుణాలకి ఆది అయినవాణ్ణి, నిర్గుణాలకీ ఆది అయినవాణ్ణి, రూపవంతుణ్ణి, పుట్టుకలేనివాణ్ణి, సూక్ష్మణ్ణి, పరముణ్ణి, అంతటావున్న వాణ్ణి ప్రసన్నుడు కావాలని ప్రార్థిస్తున్నాను.

అంతటా పూర్ణంగా తలలూ, కళ్ళూ, ముఖాలూ కల నిర్మలుణ్ణి, నిర్వికారుణ్ణి, సర్వసాక్షిని, గోవిందుణ్ణి, హరిని నిన్ను సేవిస్తాను.

నిన్ను తెలుసుకో లేకపోతే సంసారంలో మునిగిపోడం తప్పదు. మనస్సుకీ, ఇంద్రియాలకీ అందవు నువ్వు. నన్ను నేను ఏమనుకునేది? నారాయణా! చిరకాలం యోగమూ, తపస్సూ చేసిన సిద్ధులు కామం, క్రోధం, మోహం, ద్వేషం లేకండా నిన్ను నాకే గతి కలవాడని భక్తితో కొలుస్తారు.

హరీ! ఫలం కోరకండా కర్మచేస్తూ, వాటిని జ్ఞానాగ్నిలో పుటంపెడుతూ, ద్వంద్వాలు విడిచిన యోగులే నిన్ను చూస్తారు.

కృష్ణా! దేహంలో వున్నవాడివి నువ్వు. దేహం లేనివాడివి. దేహధారు లందరినీ సమంగా చూస్తావు. పాపపుణ్యాలు మోహం. లేకండా నిరసించే మహాయోగులు భక్తితో నిన్ను తెలుసుకుంటారు.

కేశవా! ప్రకృతీ, బుద్ధీ, అహంకారమూ, భావమూ, పంచభూతాలూ, ఇంద్రియాలు నిన్నే ఆశ్రయిస్తాయి. ఈ అన్నిటిలోనూ నువ్వు ప్రసన్నుడివై వుంటావు. అవి నీకూ, నువ్వు వాటికీ ఆధారం ఇది నిజం.

శార్ఙ్గీ! ఏకత్వమూ, అవ్యక్తమూ, అనేకత్వమూ ఇదీ నీ మహిమ. నీ స్వరూపం తెలుసుకున్న పుణ్యాత్ములకి మోక్షం కరతలామలకం.

దేవా! మణులు సూత్రంలో వున్నట్టు చరాచరములైన ప్రాణి కోట్లు యావత్తూ నీలో వున్నాయి. నిన్ను ప్రార్థిస్తున్నాను. సమత్వమూ, భక్తి నాకు ప్రసాదించు.

ముకుందా! హేతువు [illegible] డివి నువ్వు. కర్తవి. ప్రాణుల్ని సృజించేవాడివి. సర్వమూ అనుభవించేవాడివి. మహత్తూ మొదలైన తత్వాల్లో చేరవు. అయినా నువ్వే తత్వమవుతావు. నువ్వే జగన్నాయకుడివి. నువ్వే పురుషోత్తముడివి.

గోవిందా! ద్వేషించదగిందీ, ప్రేమించదగిందీ అన్న భేదం లేదునీకు. ప్రాణికోటి అంతా సమమే. ప్రాణులతో కూడడమూ, బుద్ధి అహంకారాలతో కలిసిపుండడమూ లేదు. ఆరంభమూ లేదు నీకు. ధర్మాధర్మాలు లేవు. ఇంద్రియాల పొందు లేదు. ఇంద్రియ విషయాల అభిరుచిలేదు. ముసలితనమూ, చావూ లేని మోక్షంకోరుతున్నాను. కరుణించు. నా ముక్కు (ఘ్రాణేంద్రియం) భూమిలోనూ, నాలుక (రసనేంద్రియం) నీటిలోనూ, కన్ను (నేత్రేంద్రియం) తేజస్సులోనూ, చర్మం (స్పర్శేంద్రియం) గాలిలోనూ, చెవి (శ్రోత్రేంద్రియం) ఆకాశంలోనూ కలిపి ఆనందం ప్రసాదించు.

భూమి నీళ్ళలోనూ, నీళ్ళు అగ్గిలోనూ, అగ్గి గాలిలోనూ, గాలి ఆకాశంలోనూ, ఆకాశం మనస్సులోనూ, మనస్సు అహంకారంలోనూ, అహంకారం బుద్ధిలోనూ ఇనుడ్చాలి. ఇదంతా అవ్యక్తంగా చేర్చి, అవ్యక్తం గుణాలతో కలపాలి. సృష్టికి కారణమైన పంచభూతాలూ ముట్టకండా తప్పుకోవాలి. అప్పుడే పరమానందం దొరుకుతుంది. నేనే నువ్వు అన్న జ్ఞానం కలుగుతుంది. చావు పుట్టుకలు లేని ఈమోక్షం ప్రసాదించు.

హరిలో నేనున్నాను. నాలో హరి వున్నాడు. హరి నన్నూ, నేను హరిని వొదలిపెట్టం. మాకు నాశనం లేదు. హరి దయకంటే లోకంలో గొప్పది మరొకటి లేదు.

కృష్ణా! బుద్ధీ, ప్రాణమూ నిన్ను పొందగలిగిన భక్తి ప్రసాదించు. పూర్వకర్మఫలాలు వుండనీ. ఆ రుణాలు తీరి సుఖపడతాను.

వాసుదేవా! దేవదేవా! ఎప్పుడూ నిన్ను స్మరిస్తాను. 'వీడు నావాడు' అని నన్ను దయచూడు.

బుద్ధికి అందని అచ్యుతుణ్ణి, సనాతనుణ్ణి, తెలియరానివాణ్ణి, చిన్మయుణ్ణి, మళ్లీమళ్లీ పుట్టుక కలగకండా వుండడంకోసం చలించని నియమంతో స్మరిస్తాను.

పరమాత్ముణ్ణి, నారాయణుణ్ణి, పురాణపురుషుణ్ణి, భక్తుల మనస్సు గ్రహించేవాణ్ణి, ఆరువిధాల సంపదా కలవాణ్ణి మొక్కుతున్నాను.

'ఇలా జపించి నన్ను సర్వావస్థల్లోనూ భక్తితో నమస్కరించినవాడు సకలపాపాలూ పోయి శాంతిపొందుతాడు. ముక్తి పొంది శాశ్వతమైన ఆనందం అనుభవిస్తాడు.

'ఈఅనుస్మృతి వైష్ణవస్తోత్రం. పాపాలు పోగొడుతుందిది. ప్రాజ్ఞుడైనా, మూఢుడైనా యజ్ఞసమయాల్లో ఇది పఠిస్తే, యజ్ఞఫలం నూరింత లవుతుంది, దేవపూజలోనూ, పితృపూజలోనూ, అగ్నిపూజలోనూ, భక్తితో నన్ను తలుచుకుంటూ నియమంతో ఇది చదివినవాడు పుణ్యలోకాలు వెళతాడు. నన్నుభక్తితో సేవించే ప్రజలకి అమావాస్యా, పౌర్ణమీ, ద్వాదశిదినాల్లో ఈఅనుస్మృతి వినిపిస్తే సర్వసంపదలూ లభిస్తాయి. ఇదచదువుతూవుంటే మొక్కిన హరిజనుడికి ప్రసిద్ధమైన పుణ్యలోకం దొరుకుతుంది. ఇక తక్కిన వాళ్ల సంగతి చెప్పేదేముంది!

'కర్మఫలాలన్నీ అంతంకావడంతోనే నాభక్తులకి అనంత పదం దొరుకుతుంది అంచేత నారదా! నన్ను తలుచుకో వైకుంఠం చేరుకుంటావు.

'జ్ఞానం లేనివాడిమీద దయతలిచి జ్ఞానం కలిగిస్తే, అది భూమియావత్తూ దానంచేసిన దానికంటే హెచ్చుఫలమిస్తుంది. కనక నీకు చెప్పిన ఈ విధానమంతా నిర్మలమైన మనస్సు కలవాళ్ళకి, పుణ్య స్వభావులకి ఉపదేశించు. సర్వశుభాలూ కలుగుతాయి వెయ్యిఅశ్వ మేధాలు చేసినా దొరకని ఉన్నతిపదం నాభక్తులకి దొరుకుతుంది' అని చెప్పాడు.

అ దేశివుడు అడిగినప్పుడు నారదముని చెప్పాడు. ధర్మరాజా! అదే నీకు విడమర్చి చెప్పాను. నువ్వుకూడా నారదమునిలాగే ఏకా గ్రచిత్తంతో భక్తిశ్రద్ధలతో పరమాత్ముణ్ణి స్మరించు. అనుస్మృతి పరమరహస్యమైంది. పూజ్యమైంది. మాననీయమైంది. దీన్ని జపిస్తే బుద్ధి పెరుగుతుంది. దుఃఖం పోతుంది బంధాలు తెగిపోతాయి. శాశ్వత మైన శుభం కలుగుతుంది.

మోక్షమార్గం

ధర్మరాజు — సంతోషంగా వుంది. నమస్కరిస్తున్నాను. మోక్ష మార్గం సెలవియ్యి.

భీష్ముడు — వార్ష్ణేయాధ్యాత్మం అని వొక ఇతిహాసముందిఅది నువ్వు అడిగిందానికి సమాధానమవుతుంది.

వార్ష్ణేయుడని వొక మునివుండేవాడు. అతడు తీరికగా కూచు న్నప్పుడు అతడి శిష్యుడు నిలబడి 'మోక్షమార్గం సెలవియ్యి' అనివిన యంగా ప్రార్థించాడు. పాదాభివందనం దేశాడు. జ్ఞానమూర్తి వార్ష్ణే యుడు ఇలా అందుకున్నాడు— 'భక్తి కలవాడివి నువ్వు. బుద్ధిమంతు డివి. యోగ్యుడవి. నా సదుపదేశం సావధానంగా విను.

కాలచక్రం హద్దులేంది. దీనిలో సర్గాలూ ప్రళయాలూ సాగుతూవుంటాయి.

ప్రళయంలో పరమాత్మ ప్రకృతినిపొంది కల్పాదిలో మళ్లీ సృజించాడు. ప్రాణికోటితో మహామునులూ పుట్టారు. ప్రళయంలో కనపడకండా పోయిన వేదాలూ, శాస్త్రాలూ ఆ దేవుడి దయవల్ల తిరిగీ పొందారు. న్యాయశాస్త్రం మొదలైన ఎన్నో శాస్త్రాలు చేశారు. ప్రజలందరూ అనుసరించదగిన ఆచారాలు విడమర్చి చెప్పారు. అవి విన్నా, చప్పినా పరమాత్మస్వరూపం తెలుస్తుంది. దేవతలకీ, మునులకీ కూడా సహజంగా తెలియదది. విష్ణువుకి మాత్రమే అంతా తెలుసు. అన్నిదుఃఖాలకీ మందైన ఆ పద్ధతి ఆ పురాణపురుషుడి దయవల్లే మునులు గ్రహించారు. క్రమక్రమంగా అలవరుచుకున్నారు.

ఆత్మతో కలిసి శరీరం జీవం పొందుతుంది, దానివల్ల బుద్ధి పుడుతుంది. బుద్ధిలోంచి అహంకారం పుడుతుంది. బుద్ధి, అహంకారమూ జ్ఞానాన్ని ఆశ్రయిస్తాయి. అహంకారం నించి ఆకాశం పుట్టింది. ఆకాశంవల్ల గాలి పుట్టింది. క్రమంగా అగ్గీ, నీరూ, భూమీ నొకదాన్నించి వొకటి పుట్టాయి. బుద్ధికి మహత్తని పేరు. బుద్ధీ, అహంకారమూ, పంచభూతాలూ—ఈ ఏడూ ప్రకృతులు. కర్మేంద్రియాలు అయిదూ, జ్ఞానేంద్రియాలు అయిదూ, ఇంద్రియవిషయాలు అయిదూ, మనస్సూ ఈ పదహారూ వికారషోడశకం

♦సర్గాలు : సృష్టులు. మహాత్సర్గం, అహంకారసర్గం, భూత సర్గం. ఇంద్రియ సర్గం దేవసర్గం (ఇది ఎనిమిది విధాలు) తమస్సర్గం (ఇది ఆరువిధాలు) వనస్పత్యాది సర్గం (ఇది ఆరువిధాలు) తిర్యక్సర్గం (ఇంకా ఎనిమిది విధాలు) మనుష్యసర్గం (ఇది మూడువిధాలు) ఇలా సృష్టి తొమ్మిదివిధాలు. కుమారసర్గం అని ఇంకొకటికూడా వుంది. ఇది కలుపుకుంటే పది శ. ర.

ఇవన్నీ కలిస్తేనే దేహం. ఇది పరమాత్మకి పునికిపట్టుగా, అతణ్ణి సేవిస్తుంది. తొమ్మిది ద్వారాల పుణ్యపట్టణం దేహం. ఈసమస్త భావాలతోనూ, ఈపట్నంలో ఎరగరాని వ్యాప్తితో పరమాత్మ పడుకుంటాడు. అందుకనే అతణ్ణి పురుషు డంటారు. ఈపురుషు డికి చావు లేదు. తరుగు లేదు. మొసలితనం లేదు చేరశక్యం కాలివా డతడు. నిర్మలస్వభావుడు. చెట్లలో అగ్గిలాగ మధిస్తేనే కాని దేహంలో తెలియరాదు పరమాత్మ తేజస్సు యోగంతో మధిస్తేనే కనబడుతుంది. జ్ఞానస్వరూపం మరి అన్ని ప్రాణుల గుణా లకీ అదే ఆశ్రయం. అందుకనే వినడమూ, చూడడమూ మొదలైన పనులు చేస్తుం దది.

ప్రాణులు అవ్యక్తంవల్లే పుడుతున్నాయి. అవ్యక్తంలోనే పెరుగుతున్నాయి. అవ్యక్తంలోనే నాశనమవుతున్నాయి. పురుషుడు దీనంతటికీ సాక్షిగా మాత్రమే వుంటాడు.

కాలచక్రం

కాలచక్రం — దీని అంచులు ఏడూ అవుపడతాయి. నాభి కనపడదు. పదహారు వికారాలూ దీని మండలం. ఆత్మ అధిష్ఠించి, కాలానికి లొంగి నిలకడగా తిరుగుతూ వుంటుందిది. చరాచరమైన లోకం, చక్రంలో నిలకడలేకుండా, పతంలేకండా, కనపడకండా చరిస్తూ వుంటుంది. తత్వపరిశోధన దృష్టితో చూసుకోవా లది.

గాలితో ధూళి చేరినట్టు పరిశుద్ధుడైన అంతరాత్మణ్ణి సత్వమూ, రజస్సూ, తమస్సూ చేరతాయి. పండితుడు వివేకంతో కనిపెట్టి ఆగుణాలు తప్పించుకోవాలి. వేదాంతం తెలిసినవాడు దొరకడం దుర్లభం. ఆదరం సంసారవృత్తి ధర్మం. అందులో ధర్మం వుండినా సంసారసౌఖ్యంలో పడ్డవాడికి విడుదల వుండదు.

కొందరు పెద్దలు అవలంబించవలసిన ధర్మాలు అవలంబిస్తూనే సంసారకార్యాలవల్ల కామం, క్రోధం, మధం, భయం వొదలరు. ఏమంటే, ఎంత శాంతుడికైనా దేహాభిమానంతో ఇవన్నీ వొదిలెయ్యడం సాధ్యం కాదు. అందుకనే దేహాభిమానం వొదిలే దృష్టి అభ్యసిస్తాడు వేదాంతం తెలిసినవాడు. అడివిలో దూరి ఎంత చూసినా చూడాలనే వుంటుంది సంసారమూ వొక అడివే.

రోగం పోగొట్టడానికి చికిత్స మొదలెట్టినట్టే మోహం పోగొట్టుకుందుకి మనస్సులో సత్యమూ, శౌచమూ, శమమూ, దమమూ నిలుపుకోవాలి.

భూమీ మొదలైన పంచభూతాలకీ, ఇంద్రియాలకీ సత్యమూ మొదలైన గుణాలకీ, ప్రపంచాలకీ, ఈశ్వరుడికీ అహంకార తత్వమే వునికిపట్టు.

కృతజ్ఞతా, ప్రీతి, దయా మొదలైనవి సత్యగుణంలో పుట్టాయి. మోహమూ, లోభమూ, రోషమూ మొదలైనవి రజోగుణంవల్ల పుట్టాయి. గర్వమూ, దుఃఖమూ మొదలైనవి తమోగుణంవల్ల పుట్టాయి. జ్ఞానానికి ఈగుణాలు అడ్డంకి. కనక వీటిని అడిచెయ్యాలి. ధైర్యంతో ముందు సాత్వికగుణం నిలుపుకోవాలి. సాత్వికం స్థిరపడితే రాజసమూ, తామసమూ తొలిగి పోతాయి. పైగా సత్వం జ్ఞానహేతు వవుతుంది.

అహంకారంవల్ల కర్మలు కలుగుతాయి. కర్మలవల్ల దేహ సంబంధం వొదలకండా, తిరిగి తిరిగి ఎన్నో జన్మలు ఎత్తాలి. జన్మ అంటే స్త్రీ పురుషుల శుక్లశోణితాలు కలిసిన జీవనం. గర్భంలో మల మూత్రాల్లో పెరిగి బైటికి వచ్చి, బంధాల్లో పడి, అంతులేని సంసార దుఃఖంలో మునిగిపోతాడు మనిషి. దీనంతటికీ ఆశ అనే తంతువే మూలం. ఆతంతువు పొకడానికి ఊతకొయ్య అడది. ఇది తెలుసుకుని ఆశ వొదిలిపెడితేనే ముక్తి కలుగుతుంది.

జ్ఞానానికీ, అజ్ఞానానికీ బుద్ధి ఆధారం. తత్వాహంకారం కలది జ్ఞానం. బుద్ధే జీవుడంటాయి శ్రుతులు. కాలవశంగా చేసిన కర్మ వల్ల కలకన్నట్లు ఇంద్రియాలతో కలిసి సంసారంలో తిరుగుతూ వుంటాడు మనిషి.

మనస్సు మోహంతో కలిసి ఇంద్రియాలు సుఖం మరగకండా ఆపుకుంటే, ఎంత తెగని సంసారబంధాలైనా పుటుక్కుమంటాయి.

ప్రాణికోటిలోకల్లా పురుషులు ఉత్తములు. పురుషుల్లో బ్రాహ్మలూ, బ్రాహ్మల్లో వేదాలు తెలిసినవాళ్ళూ ఉత్తములు వాళ్ళకంటేకూడా జ్ఞానవంతులు ఉత్తములు. జ్ఞానమే మనిషికి నేత్రం జ్ఞానంలేనివాడి నడవడి గుడ్డివాడి నడకతో సమానం. ఈరహస్యం తెలుసుకుని జ్ఞానం సంపాదించాలి.

ఓర్పూ, సత్యమూ, శౌచమూ ఉత్తమధర్మాలు. బ్రహ్మచర్యం అంతకంటే ఉత్తమధర్మం ధైర్యంతో ఇవన్నీ అభ్యసించాలి.

ఆడాళ్ళని చూడడమూ, వాళ్ళతో మాటామంతీ ఆడడమూ, వాళ్ళతో పరాచికా లాడడమూ తప్పు. 'దీనికేముందిలే' అని పూనుకో కూడదు. సందిస్తే మనసులోదూరి తిష్ఠవేస్తారు ఆడాళ్ళు. వాళ్ళు దేహాలూ ఎముకలూ, మాంసమే అన్న సద్వివేకం పెట్టుకుంటే వాళ్లమీద మనసు పోదు. దానికి నాడీశుద్ధి ఆధారం. శరీరశుద్ధికి పదినాడులూ మొదటికారణం. ఇంద్రియాలకి ఆధారమైనవి మరి పదివున్నాయి. స్థూలమైనవి పది. సూక్ష్మమైనవి అయిదు. ఇంతకంటే సూక్ష్మమైంది హృదయం మధ్య వున్ననాడి. అదే అంతటా వ్యాపించి వుంటుంది. ఈ చూపు మరిగితే ఏరుచులకీ పరిగెత్తదు మనస్సు. పరిగెత్తినా మళ్ళించుకోవచ్చు. బైటిరుచులు వాడుల్నకంటే లోపలిరుచులు మరిగి పరమాత్మణ్ణి చూస్తుంది.

శుక్రగతి తెలిసిన మనస్సుకే కాని ఈవిధానం పట్టువడదు. శుక్రం మనస్సువల్లే పుడుతుంది. శుక్రానికి సర్వాంగాలూ వునికిపట్టు. తాకడంవల్ల శుక్రం జారుతుందా ? జారదు. సంకల్పరతి వుంటుందా ? వుండదు. మనస్సులో సంకల్పం మొదలకండా వుండాలి.

'శుక్రం ఇంద్రదైవత్యం' అని మునులతో అత్రి అన్నాడు. అందుకనే శుక్రం పేరు ఇంద్రియం అయింది. ధాతువు లన్నిటిలోకీ ఉత్తమమైన ధాతువు ఇంద్రియం. దాని విధం విను. శుక్రానికి మనస్సూ సూక్ష్మరూపం. మనస్సువేగం అరికట్టడానికి బుద్ధి పక్వమైననాడే సమర్థుడు. జ్ఞానంలేనివాళ్ళు కనక శుక్రాళ్ళూ, దుర్బల బుద్ధులు కనక వృద్ధులూ సమర్థులు కారు. శుక్రం నిలువుకోడం పుణ్య కర్మ. దీనికోసం పెద్దలు తొక్కిన యమనియమాల దారితొక్కాలి. విషయాల పొంతకి పోకూడదు. ఎంతో దురంతమైనవి విషయాలు. వాటిలో పడితే చెడ్డ తప్పదు. వాటిని వొదులుకున్న మహాను భావులు పుణ్యలోకాలు పొందుతారు.

పుట్టుకా, ముసలితనమూ, చావూ మొదలైన దుఃఖాలు లోకంలో చూసి, పండితుడైనవాడు మోక్షంకోసం పవిత్రమైన మనస్సుతో ప్రయత్నిస్తాడు.

మాటా, మనస్సూ, శరీరమూ శుచిగావుంచుకోవాలి. అహం కారం వొదిలిపెట్టాలి. మనస్సు శాంతంచేసుకోవాలి కోరికలు మానుకోవాలి. భూతదయ కలిగి వుండాలి. అదుగో అప్పుడూ జ్ఞానంకలుగుతుంది.

ధనం కోసం దొంగలు మనస్సూ, మాటా, శరీరమూ అదుపులో పెట్టుకుంటారు. సాధిస్తారు. మోక్షం కావలసినవాడూ అలాగే నడుచుకోవాలి.

బుద్ధితో మనస్సు అరికట్టాలి. మనస్సుతో ఇంద్రియాలు ఆపుకుని, విషయాలు విడిచిపెట్టినవాడికి దేవతలు ప్రత్యక్షమవుతారు. దేవతల అనుగ్రహంవల్ల యోగతంత్రాలు పట్టుపడతాయి. దాంతో మనస్సు నిశ్చల మవుతుంది. అన్నపానాలమీద ఆశా వొదిలి పోతుంది. కాయకూరలూ, దుంపలూ వాటితో ఆకలి తీర్చుకోవాలి. నిర్విచారంగా, నిశ్చలంగా వుండాలి.

జ్ఞానమే పుడకలు చేసి, విజ్ఞానాగ్ని రగిలిస్తే ముసలితనమూ, చావూ, నానావిధాల దుఃఖాలూలేని మోక్షం దొరుకుతుంది.

నిద్రాదోషంవల్ల కలలు పుడతాయి. రజస్తమోగుణాల వికారం వల్ల మనస్సు తిరగబడుతుంది నేర్చిన ధర్మాలు మరుపుకి వస్తాయి. ఈ చెడు బుద్ధి అలవడుతుంది. అది యోగికి పనికిరాదు. జ్ఞానమార్గం వల్ల యోగి మెలకువ పొందుతాడు. ఏదో వొకప్పుడు నిద్రపోతాడు. చివరికి అదీ వొదిలేస్తాడు.

ఇంద్రియాలకి నాశనం వచ్చి, కలలోతనకి శరీరం వున్నట్టూ, విషయానుభవం కలిగినట్టూ మసులుతాడు దేహి. ఆ భావగతి ఎలాటిదో మరి!

ఇలాగే వితర్కించుకుంటూ క్రమంగా వ్యాపీ కేశుడైన పురుషోత్తముణ్ణి తెలుసుకున్న మునులు శిష్యులికి బోధిస్తారు.

శ్రమతో ఇంద్రియాలులీనం కావడమే నిద్ర. అందులోఅనత్యమైన విషయప్రాప్తికల. కలకికూడా దేహ సాక్షిగానే వుంటాడు. వాతమూ, పిత్తమూ మొదలైన దోషాలవల్ల సత్వమూ మొదలైన గుణాలతో కలిసిన మనోవికారమే కల. అది రాబోయే మంచీ, చెడ్డా ముందు సూచించడమూ కద్దు.

నిద్రావస్థలో ప్రపంచమే లేనట్టు వుంటుంది. అప్పుడు కూడా ఆత్మ తెలివిగానే వెలుగుతూ వుంటుంది. ఇదే అధ్యాత్మం.

జాగృతీ, స్వప్నమూ, సుషుప్తీ మూడు అవస్థలు. శుద్ధమైన జ్ఞానానందం అనుభవించే యోగి ఈమూడు అవస్థలూ పోదిలెయ్య గలడు. సందేహం లేదు.

వ్యక్తమూ, అవ్యక్తమూ రెండూ తెలియకపోతే మోక్ష మార్గం కనపడదు. 'వ్యక్తమంటే మృత్యువు. అవ్యక్తం అంటే అమృతం' అన్నాడు నారాయణుడు. వ్యక్తం ముల్లోకాలకీ అధారం. దాన్నే మోక్షమార్గం అని చాటుతున్నాయి వేదాలు. ప్రవృత్తి ధర్మం (సంసార ధర్మం) బ్రహ్మవల్ల పుట్టింది చావు పుట్టుకలు కలిగిస్తుం దది. మోక్షమార్గం బ్రహ్మం. అదే మోక్షం కలిగిస్తుం దంటున్నాయి వేదాలు.

కట్టిన వాచంలాగా, కప్పుకున్న ఉత్తరీయంలాగా, తలకి చుట్టుకున్న తలగుడ్డలాగా గుణాలుమూడూ ఆత్మని చుట్టుకున్నాయి. సత్వరజస్తమో గుణాల గుంజులాటకి అవతల వెలుగుతున్న నాలుగో నిరంజనతత్వం ఉత్తమమైంది. అదే భావించవలసింది అంటాయి వేదాలు.

మనస్సూ, మాటా, శరీరమూ వొకటిచేసుకుని శుచిగా చేసిన తపస్సు నేతికి వెన్నలాగ జ్ఞానసంపదకి జన్మస్థానం.

బ్రహ్మచర్యమూ అహింసా పరమధర్మాలు; ఉత్తమ తపస్సులు. ఇవికలవాడుజ్ఞానయోగం కలవాడు. అన్నీ చూడగలడతడు.

సంసారం బలీయమైంది. ఆశాపాశాలతో అల్లుకుపోయి దృఢంగా వుంటుంది. అందులో పడకండా తప్పించుకోడమే తపస్సు. అదే దానికి మందు.

వికసించిన ఆశాలతకి తపస్సే కొడవలి. తపస్సనే కొడవలితో ఆశాలత కోస్తే నే భూతాలనీ, జీవాత్మనీ. పరమాత్మనీ జ్ఞానదృష్టితో చూస్తాడు యోగి.

ఇలా వార్ష్ణేయుడు బోధించడంతోనే విని శిష్యుడు కృతార్థుడయాడు. ధర్మరాజా! ఈమాటల అర్థం నువ్వూ అవగతం చేసుకోవాలోయి.

తత్త్వోపదేశం

ధర్మరాజు — జనకుడు మోక్షం ఎలా సంపాదించాడు?

భీష్ముడు — జనకుడిదగ్గర వందమంది ఆచార్యులు వుండేవాళ్ళు. వేరువేరువిధాల తత్త్వం నిరూపించే శాస్త్రాలు అతడికి ఉపదేశిస్తూవుండేవాళ్ళు. ఏ ఆచార్యుడు ఎలా చెపితే అలా నడుచుకునేవాడు జనకుడు.

ఇలావుండగా పంచశిఖుడు అని వొక మునీశ్వరుడు దేశసంచారంచేస్తూ మిథిల వచ్చాడు. తత్త్వజ్ఞానంలో ఆరితేరినవాడతడు. ద్వంద్వాలు గెలిచినవాడు. సంశయాలు పోగొట్టుకున్నవాడు. గురువు భార్య కపిల చనుబాలుతాగి పెరిగినవాడు. కనక కాపిలేయుడనీఅంటారు అతణ్ణి.

జనకుడి వందమంది ఆచార్యులనీ హేతువాదంలో వోడించాడు పంచశిఖుడు. అతడి గొప్పతనం తెలుసుకున్నాడు జనకుడు. తన వందమంది ఆచార్యులనీ వొదిలిపెట్టేశాడు పంచశిఖుణ్ణి ఆశ్రయించాడు. తన్ను ప్రబోధించమని ప్రార్థించాడు. దయతలిచి మోక్షోపాయం ఉపదేశించాడు పంచశిఖుడు.

'అజ్ఞానం కామానికి పుట్టిల్లు. కామం కర్మకి పుట్టిల్లు. అదే పునర్జన్మకి కారణమంటారు తత్త్వం తెలిసిన మునులు.

'లోభమూ, మోహమూ ఆవరించి పాపాలు చేయిస్తాయి. దానికి అజ్ఞానం క్షేత్రమవుతుంది. అజ్ఞానక్షేత్రంలో ఎన్నోకర్మలు మొలకలెత్తి చివురిస్తాయి.

'మంచీచెడ్డలు మనసులో అల్లుకుంటాయి. ఎన్నో కర్మలకి పూనుకుంటాడు మనిషి. శరీరం నాశనం కావడం కానడు. ముసలితనంవల్లా, రోగాలవల్లా చెడతాడు.

'సంపదలూ, బంధువులూ, భోగాలూ ఏవీ స్థిరంకావు. ఇవి దూరంగా వుంచుకుంటేనే ఆత్మకి శాంతి. శాంతేమోక్షం కలిగిస్తుంది' అన్నాడు పంచశిఖుడు.

'కేవలం వైరాగ్యమే మోక్షం కలిగిస్తే, విరక్తికల ప్రతీ మనిషీ ముక్తుడు కావాలికదా!' అని అడిగాడు జనకుడు.

'సంతోషమూ, స్నేహమూ, సుఖమూ, ఆనందమూ, శాంతీ ఇవి సాత్త్వికభావాలు. దుఃఖమూ, సంతోషం లేకండా వుండడమూ, ఏడుపూ, లోకవ్యామోహమూ, ఓర్పు లేకండా వుండడమూ ఈ ఎనిమిదీ రాజసభావాలు. అదేపనిగా తలపులూ, కలలూ, ఏమరుపాటూ, భ్రమా, సోమరితనమూ ఇవి తామసభావాలు. ఈమూడు రకాల భావాలూ కారణముండీ పుడతాయి. కారణంలేకా పుడతాయి. ఒక స్థిరమంటూ లేదు వీటికి. మారుతూనే వుంటాయి.

'సౌఖ్యం కలిగినప్పుడు అది సాత్త్వికభావం అనుకోవాలి. దుఃఖం కలిగినప్పుడు రాజసభావం అనుకోవాలి. జడత్వం కలిగినప్పుడు తామసభావం అనుకోవాలి. వీటికి లోబడకండా పరమాత్మమీదే దృష్టి లగ్నం చేసుకుంటే మోక్షం అరిచేతిలో వుంటుంది. దీనికి వైరాగ్యం మూలం.

'సాత్త్వికం మొదలైన గుణాలు ఆత్మలో లీనంచేసుకుంటే పరమాత్మ అవగత మవుతుంది. సముద్రంలో కలిసిపోయిన నదుల్లాగ స్వరూపం లేకండా అయిపోతాయి గుణాలు.

"సుఖదుఃఖాల వెంటపోకుండా మనస్సు మళ్ళించి ఆత్మతో చేరిస్తే; నీళ్ళలో కలిసిపోయిన వుప్పులాగ అందులోనే లీనమవుతుంది.

"పొరవొదిలిన పాంలాగ కర్మఫలాన్ని వొదిలిపెట్టి ప్రకాశిస్తాడు జ్ఞాని" అన్నాడు పంచశిఖుడు.

అతడి తత్వోపదేశం విన్తేకదూ, జనకుడు తన మిథిలాపట్నం తగలబడిపోతూ వుంటే పిసరంతా విచారించకుండా, ఏవస్తువూ కాల లేదని నిబ్బరంగా అన్నాడు!

ధర్మరాజా ! ఈ ఇతిహాసం చదివితే శాంతి కలుగుతుంది. దుఃఖాలు పోతాయి మోక్షానికి యోగ్యత కలుగుతుంది.

ధర్మరాజు — సుఖమూ, శుభమూ, నిశ్చయమూ ఎవడికి దొరుకుతాయి?

భీష్ముడు—ఇంద్రియాలు అదుపులో వుంచుకున్న వాడికి అన్ని వర్ణాలవాళ్ళూ, అన్ని ఆశ్రమాలవాళ్ళూ ఇంద్రియాలు అదుపులో వుంచుకోడమూ, దమమూ, శమమూ అవలంబించడమూ అవసరం. అందులో బ్రాహ్మలకి మరీ ముఖ్యం.

దమమంటే సద్గుణాల పుట్ట. అవి ఏవంటావా? శుచిత్వమూ శాంతమూ, సంతోషమూ, సదాచారమూ, అసూయ లేకండా వుండడమూ, దైన్యం లేకండా బదకడమూ, జాగ్రత్తా, దురభిమానం లేకండా వుండడమూ, అతిగా వాదించకండా వుండడమూ, భూత దయా, గురుపూజా, నిందాస్తుతులు లేకండా వుండడమూ, సాధు వుల సాహసమూ, అబద్ధాలు ఆడకండా వుండడమూ, నిస్పృహతా, అహింసా, మంచిభావమూ, ఇంద్రియాలు జయించడమూ ఇవి దమం సద్గుణాలు. ఇవి వున్న పుణ్యపురుషుడు భయంలేకండా వుంటాడు. ఐహికంగా, ఆముష్మికంగా శాంతి, శుభమూ పొందుతాడు జ్ఞాన వంతుడూ అవుతాడు.

ధర్మరాజు — వ్రతం పూనినవాళ్ళు అప్పుడప్పుడు భోజనాలు చేస్తారు. అందువల్ల వ్రతహాని కలగదు కదా?

భీష్ముడు — వేదాలు చెప్పిన ప్రకారం బ్రాహ్మలు భోజనాలు చేస్తే వ్రతహాని కలగదు. నిజం చెప్పాలంటే మనిషి సదా ఉపవాసి కావాలి. సదా బ్రహ్మచారి కావాలి. మాంసం తినని వాడూ, మిగిలింది తిన్నవాడూ, అమృతం తిన్నవాడూ, కలలు కనని వాడూ కావాలి.

రెండు పూటలూ తిని, మధ్య మధ్య తినకండా వున్నవాడు సదా ఉపవాసి. ఋతుకాలంల్లో మాత్రం పెట్టుకున్న భార్యతో సంగమం చేసినవాడు సదాబ్రహ్మచారి. దేవతలకీ, పితృదేవతలకీ, అతిథులకీ పెట్టి తిన్నవాడు మాంసం తిననివాడు. తనతో సమానంగా పంక్తి వాళ్ళకి పెట్టి తిన్నవాడు మిగిలింది తిన్నవాడు. భృత్యులు తిన్నతరవాత తిన్నవాడు అమృతం తిన్నవాడు. పగలు నిద్రపోనివాడు కలలు కననివాడు. ఈ వ్రతాలు మితిమీరితే మాత్రం దేహానికి బాధ కలిగిస్తాయి.

ఇంద్ర ప్రహ్లాద సంవాదం

ధర్మరాజు — సంకల్పయోగంబట్టి కర్మలు శుభమూ, అశుభమూ, కలిగిస్తాయి. వాటికి కర్త పురుషుడా, కాదా?

భీష్ముడు — దేవేంద్రుడికీ, ప్రహ్లాదుడికీ జరిగిన సంవాదం వింటే నీసందేహం తీరుతుంది.

సత్వగుణసంపన్నుడు ప్రహ్లాదుడు. ఇంద్రియాలు గెలిచిన వాడు. అహంకారమూ, సంతోషమూ, క్రోధమూ లేనివాడు. నిందా, స్తుతీ వొక్కటే అతడికి. మన్నూ, బంగారమూ వొక్కటే.

విష్ణుపాదాల ధ్యానమే అతడి వ్రతం. అతడి మనస్సు పరీక్షచేయడం కోసం వొకనాడు అతడిదగ్గిరికి దేవేంద్రుడు వెళ్ళాడు.

'ప్రహ్లాదా! సంపదలేకపోతే విచారించవు. శత్రువులచేత చిక్కిపోయినా చింతించవు. ఊరుకోడమే గొప్ప అనుకుంటావు. ఏం పిచ్చాడివయ్యా?' అన్నాడు.

'భాగ్యం అనీ, దరిద్రం అనీ రెండు వున్నాయి. ప్రయత్నం వల్ల భాగ్యం రాదు. ప్రయత్నం లేకపోడంవల్ల దరిద్రమూ రాదు. ప్రయత్నించకపోయినా వస్తుంది భాగ్యం. ప్రయత్నించినా పోతుంది. అంతా దైవాధీనం. పురుషప్రయత్నం వృథా. శత్రువులు చంపడమూ, మిత్రులు బ్రతికించడమూ, అప్రయత్నంగా ఆపదలు రావడమూ, సంపదలు కలగడమూ ఇవన్నీ దైవంచేసే పనులు. భావాలు తమ స్వభావంవల్ల పుడతాయి, నశిస్తాయి. అవి అనర్థానికి ఆటపట్లు. ఇది తెలుసుకుంటే భావాల్లో తగుల్కోదు మనస్సు.

'దేనికైనా నేనే కర్తనని అనుకోడం అజ్ఞానం. తానే కర్త అయితే ఏదీ చెడకండా అన్నిపనులూ చేస్తున్నాడా, మనిషి? కనక తాను కర్త కాడు.

'దైవికంగా వచ్చిన ఫలాలు తనపనులవల్లే అనుకుంటాడు అహంకారి. అహంకారికానివాడు అలా అనుకోడు. అనుకోడు కనక ఫలమూ కోరడు.

'దైవం పనులు పూరికే చూస్తూ, భాగ్యమూ, దారిద్ర్యమూ వల్ల కలిగే సుఖదుఃఖాలుపట్టించుకోకండా వుండడమే ఉత్తమమార్గం.

ప్రాణులు శాశ్వతం కావని ఎప్పుడూ భావిస్తుంటాను నేను. సంసారబంధాలు తెంపుకుని, సంతోషంగా వున్నాను. దాంతుడూ, శాంతుడూ, ప్రజ్ఞావంతుడూ అయినవాడి మనస్సు ఆయాసపడదు. కనకనే నిశ్చింతగా వున్నాను' అన్నాడు ప్రహ్లాదుడు.

'ఈ శాంతి ఎలా పట్టువడింది నీకు?' అని అడిగాడు దేవేంద్రుడు.

'మంచి నడతా, ప్రసన్నతా, ఆత్మజ్ఞానమూ, జాగ్రత్తా, వృద్ధసేవా మేలుచేశాయి. కాలం కలిసివచ్చింది. శాంతి దానంతట అదే పట్టువడింది' అన్నాడు ప్రహ్లాదుడు.

ఆశ్చర్యపోయాడు దేవేంద్రుడు. ప్రహ్లాదుణ్ణి మెచ్చుకుని వెళ్ళి పోయాడు.

ఇంద్రబలిసంవాదం

ధర్మరాజు—రాజుకి దేనివల్ల దరిద్రం వస్తుంది?

భీష్ముడు — ఇంద్రుడికీ, బలిచక్రవర్తికీ జరిగిన సంవాదం వింటే నీప్రశ్నకి సమాధానం దొరుకుతుంది. ఇంద్రుడు బ్రహ్మ దగ్గిరికి వెళ్ళి వినయంగా అడిగాడు. — 'బలిచక్రవర్తి మహాసంపదతో తులతూగుతూ ఉండేవాడు. ఇప్పుడు ఎక్కడా అతడి పికరులేదు. ఎక్కడున్నాడో?'

'నీ! అభిప్రాయం సరైంది కాదు' అన్నాడు బ్రహ్మ 'నాకు తెలుసు. అయినా చెపుతున్నాను. అబద్ధమాడకు. ఒంటెల్లోనో, గాడిదల్లోనో, ఆలమందల్లోనో—ఏదో వొకరూపంలో అణగివున్నాడు. అతణ్ణి చంపడం తగదు' అని చెప్పాడు బ్రహ్మ.

'చంపను' అన్నాడు దేవేంద్రుడు 'కనపడితే మాట్లాడతాను. అంతే' అని సెలవు తీసుకున్నాడు. ప్రపంచమంతా వెదికాడు. ఒక దగ్గిర గాడిదరూపంలో సంతోషంగా వున్న బలిని చూశాడు.

'గాడిద వయ్యావా బలిచక్రవర్తీ?' అడిగాడు దేవేంద్రుడు— 'ఏనుగులు వెంట వస్తూవుంటే, పట్టపు ఏనుగుమీద వచ్చేవాడివి.

మణులు తాపిన గొడుగులు తలమీద మెరుస్తూవుండేవి. మమ్మల్ని చిల్లిగవ్వకింద చూసేవాడివి. గాడిదవయావూ? బంగారం యూప స్తంభాలు పాతి యజ్ఞాలు చేసేవాడివి. అప్పటి నీగొప్పా, ఇప్పటి ఈ స్థితిచూసి దుఃఖంవస్తోంది నాకు. ఊక తింటున్నా విప్పుడు వెన కటి స్థితి తెలుచుకుని దుఃఖపడుతున్నావో లేదో? నిజం చెప్పు అన్నాడు.

'దేవేంద్రా! నీకంటికి నావైభవం కనపడదయ్యా. గుహలో గుప్తంగా వుంది అది కావాలన్నప్పుడల్లా నాకు కనబడుతుంది. అది అలా వుండనీ. నువ్వుగొప్పవాడివి. తక్కువవాళ్ళ దగ్గిరడాబులు పలకడం ఏం గొప్ప చెప్పూ? చ్యవనుడి దగ్గిర నీ ప్రజ్ఞలు ఏమ యాయి? నీ దారిని నువ్వు పో' అన్నాడు బలి.

నవ్వుతూ మళ్లీ మొదటిలాగే అన్నాడు దేవేంద్రుడు. అప్పుడు బలి ఇలా అన్నాడు. 'మంచులాపుట్టి, మంచులా నశిస్తుంది ప్రాణి కోటి. దానికోసం బుద్ధిమంతులు విచారించరు. ఈ మాత్రం ఎర గవా నువ్వు? ధనమూ, దరిద్రమూ, చావూ బతుకూ, సుఖమూ దుఃఖమూ వొక్కలాగే చూశాను నేను. బలమూ, అందమూ, బుద్ధీ, ప్రౌఢత్వమూ కలవాళ్ళనీ, ఇవి లేనివాళ్ళనీ వొక్కలాగే చూస్తాడు యముడు. సమయం రావడంతోనే తన్నుకు పోతాడు. ఇది నాకు తెలుసు. అందుకనే దుఃఖమూ, సంతోషమూ మందుకైనా మనసులో లేవు నాకు.

'గాడిద రూపంలో వున్నాననీ, ఊక తింటున్నాననీ హేళన చేస్తున్నావు. శాంతిసమయం ఇది. కనక నువ్వు మరిన్ని మాట లన్నా నామనస్సులో రవంతా కోపం పుట్టదు. వెనక ఇలా అనగలి గానా నువ్వు? నిన్ను ఎరగనూ? నన్ను నువ్వు తెలుసుకోవద్దూ?

'సంతోషమూ, దుఃఖమూ, కోరితెచ్చుకున్నవా? విధివిధానం బలీయమైందని ఎరగవూ? పెద్దవాడివి కదా, వివేకం అక్కరలేదూ?

'ఇలా గర్వించడం నీచత్వం. పో, నీదారిని నువ్వుపో. ఈ కుళ్లు విడిచిపెట్టు. నేను ఎర్రగా చూస్తే, నువ్వూ, నీ వజ్రాయుధమూ వొక్కపిడికిలితో వొరిగిపోతారు. ఇంతకీ ఇది సరసంగా అన్నమాట. విధికృత్యం మహాచిత్రమైంది. అంచేత మనసులో పొగరులేదు నాకు ఈ కుళ్ళువల్ల చివరికి నువ్వే మోసపోతావు. కనక శాంతించు'

ఇంతలో బలిచక్రవర్తి శరీరంలోంచి చక్కని చుక్కవొక పడుచు బైటికి వచ్చింది. చూసి, నిచ్చెరపోయాడు దేవేంద్రుడు. 'ఈ ఆడది ఎవరు?' అని బలిని అడిగాడు.

'ఎవరో ఎరగను. ఆమెనే అడుగు' అన్నాడు బలి.

'నువ్వు ఎవరో చెప్పు?' ఆమె మొహం చూస్తూ అడిగాడు దేవేంద్రుడు.

'శ్రీ, భూతి, లక్ష్మి అనినా పేర్లు. మీరు నన్ను ఎరక్కపోడం పెద్దవిషయం కాదు. ఇంద్రా! ఏలోకంలోనూ, ఏయుగంలోనూ, ఎవ్వరూ నన్ను ఎరగరు' అందామె.

'ఈ బలిని వొదిలేశావేం?' అడిగాడు దేవేంద్రుడు.

'సత్యమూ, ధర్మమూ, తపమూ, దానమూ నా వునికిపట్లు. అవి వున్న పరాక్రమవంతులదగ్గిర వుంటాను. ఈబలిచక్రవర్తి వెనక అలాగే వుండేవాడు. అవినీతివల్లా. బ్రాహ్మలంటే అసూయవల్లా ఇప్పుడు వెనకటి నడవళ్ళన్నీ వొదిలేశాడు. అంచేత ఇతణ్ణి వొదిలేశాను నీతో వచ్చేస్తాను. నీ దగ్గిర వుంటాను, మీద చెప్పిన గుణాలూ, వేదాలు చెప్పిన నడవళ్ళూ నీదగ్గిర చూశాను. నిన్ను పొందుతున్నాను. పీటమీద ఎన్నడూ ఏమరుపాటుగా వుండకూడదు నువ్వు' అంది లక్ష్మి.

"అయనభేదంవల్ల సూర్యుడు కాంతితగ్గి వుంటాడు" అన్నాడు బలి – "అలాగే ప్రతాపం తగ్గివున్న నన్ను చూసి మిడిసిపడకు. ఇంద్రా! దేవాసుర యుద్ధంలో నిన్ను గెలుచుకుంటాను" అన్నాడు బలిచక్రవర్తి.

"అది అలా వుండనీ. నీతో వాదన అనవసరం. ఏమంటే, బ్రహ్మమాట పాటించాలి నేను. అంచేత నీమీద వజ్రాయుధం వెయ్యను. సంతోషించు" అన్నాడు ఇంద్రుడు.

మాటాడకండా దక్షిణం వేపు వెళ్ళిపోయాడు బలి. తూర్పుగా స్వర్గానికి వెళ్ళిపోయాడు ఇంద్రుడు.

ఇంద్ర నముచి సంవాదం

ఇంద్ర నముచి సంవాదం కూడా చెపుతాను విను. అది నీమనస్సుకి సంతోషం కలిగిస్తుంది.

సిరి, సంపదా పోయి, కెరటాలమోత లేని సముద్రంలాగ వొక ఏకాంతస్థలంలో వున్నాడు నముచి. అతడిదగ్గిరికి వెళ్ళాడు దేవేంద్రుడు. "పేదవాడివై పోయావు కదూ! ప్రియజనులు లేరు. పరివారమూ లేదు. ఈఅవస్థకి ఎంత దుఃఖపడుతున్నావో పాపం!" అన్నాడు.

'దుఃఖ మెందుకూ? అందుకున్నాడు నముచి – పోయిన వస్తువు కావాలని ఏడిస్తే వస్తుందా? రాదు. శరీరమూ, మనస్సూ మరింత మరుగుతుంది దుఃఖంవల్ల. ధర్మం నశిస్తుంది. ఈమాత్రం తెలుసు నాకు. కనక దేనికీ విచారించను. అన్నిప్రాణుల్నీ శాసించేవాడంటూ వొకడు వున్నాడు. నీళ్ళు పల్లానికి పారినట్టు అతడి సంకల్పంవల్లే అన్నీ జరుగుతాయి. "ఇది నాకు వచ్చింది, రావలసే వచ్చింది. అన్న గాఢ నిశ్చయం మనసులో వున్నవాడికి సుఖదుఃఖాలూ, సంపదలూ,

ఆపదలూ వుండవు. ధైర్యంవల్లా, వీర్యంవల్లా, శౌర్యంవల్లా, ప్రజ్ఞవల్లా పొందరాంది పొందగలడా మనిషి? వివేకవంతుడికి ఇది తెలుసు. కనక విచారించడు.

"కాలంబట్టి మంచీ చెడ్డా వస్తాయి. కావాలంటే రావు, పోవాలంటే పోవు. అంచేత విచార మెందుకూ?"

విని మెచ్చుకుని వెళ్ళిపోయాడు దేవేంద్రుడు. ధర్మరాజా! ఇంకా ఏంకావాలనివుందో అడుగు నాయనా!

ధైర్యం

ధర్మరాజు—ఏదైనా ఆపద వచ్చినప్పుడు ఎలా నడుచుకోవాలి?

భీష్ముడు — ఎలాటి ఆపదకైనా ధైర్యమే మందు. ధైర్యంవల్ల మనస్సు చేవ దేరుతుంది. దృఢనిశ్చయం ఏర్పడుతుంది. దుఃఖం కలగదు. ధైర్యం ఆరోగ్యం కలిగిస్తుంది, సిరీ, సంపదా కలిగిస్తుంది. కీర్తి కలిగిస్తుంది. కాలం తారుమారైనా ధైర్య విడిచిపెట్టకూడదు.

దేవాసుర యుద్ధంలో విష్ణుప్రభావంవల్ల దేవతలు గెలిచారు, రుద్రులూ, ఆదిత్యులూ, మరుత్తులూ, వసువులూ, గంధర్వులూ, సిద్ధులూ చుట్టూ మూగి, దేవేంద్రుడు ఐరావతం ఎక్కి మూడు లోకాలూ తిరిగాడు. ఒకనాడు సముద్రపొడ్డున వొక కొండగుహ దగ్గిర బలిని చూశాడు. దగ్గిరికి వెళ్ళాడు. దేవేంద్రుణ్ణి చూసి పిసరంతా తడబడలేదు బలి. ఏమాత్రమూ మనోవికారమూ లేదతడికి. అది కనిపెట్టాడు దేవేంద్రుడు.

"హీనస్థితిలో వున్నావు. వైభవమూ లేదు. అయినా పగవాళ్ళ గొప్పతనం చూసి విచారించవు. ఇలా ఎలా వున్నావు? ఏమిటి కారణం! శౌర్యంవల్లా? వృద్ధుల్ని సేవించడంవల్లా? తపస్సు చేతనా? ఇంకేదైనా కారణం వుందా?" అని అడిగాడు,

'యజ్ఞాలుచేసినా, దేవవ్రతాలుచేసినా మంచిప్రవర్తనవున్నా కాలాన్ని దాటడం కష్టం. కాలగతి చలించరాంది' అన్నాడు బలి,

విని, మనసులో తడబాటు అణుచుకుంటూ అడిగాడు దేవేంద్రుడు-'అయ్యో, బలీ! నీమనసులో వికారమే లేదే? వివేకమూ, శాంతీ, వినయమూ కలిగి నిండు ధైర్యంతో వున్నావు. ఏం తపస్సు చేశావయ్యా నువ్వు?'

'వికారంలేకండా వుండడమూ, ధైర్యమూ, వివేకమూ ఎక్కణ్ణుంచైనా? ఎరువు తెచ్చానా కాలప్రభావం తెలుసు కనక కలతపడను. కాలం వల్లే అన్నీ కలుగుతాయి ఆగకండా కాలం గడిచిపోతూనే వుంటుంది. అజాగ్రత్తగా వున్నవాడు మాత్రం భంగపడతాడు. తప్పదు కళలూ, కాష్ఠలూ మొదలైనసూక్ష్మభాగాలు కూర్చుకుని వడ్డీ వ్యాపారస్తుడిలాగ వశపరుచుకుంటుంది కాలం. కొండని ఏరు కోసేసినట్టు, కాలం మనని లోబరుచుకుంటుంది.

'కామక్రోధాల్లో పడిపోయినవాడు కాలగతి కానలేడు 'ఇంతకి ముందు చూశాను. అతడు అందంగా వుండేవాడు. ఎంతవేగం చచ్చి పోయాడు? చిత్రం!, అంటాడు వొకడు. మూర్ఖత్వం వల్ల తనసంగతి విచారించడు. భావమూఅభావమూ, తెలుసుకుని ఉత్తమమైన తపస్సు చేస్తాడు పండితుడు. అరిచేతిలో ఉసిరికాయలాగ కాలగతి కనుక్కుంటాడు. కాలగతి కనుక్కోడం శాంతికి మూలమవుతుంది. మనస్సులో ఆత్మమయత్వానికి ఆలంబన కలిగిస్తుంది. అలాటివాడు క్షోభ పడడు.' అన్నాడు బలి.

విని ఆశ్చర్యపోయి, మెచ్చుకున్నాడు దేవేంద్రుడు. 'కాల చరిత్ర తెలుసుకున్నావు. పవిత్రవీరుడివయావు. ధన్యుడివి. ఉత్తములందరూ నీలాగే వుండాలి. లోకాలన్నీ అరిచేతిలో వున్నట్టే చూస్తావు. సత్వమూ మొదలైన మూడు గుణాలూ విడిచిపెట్టావు.

గుణాలు లేకుండా ప్రకాశించే ఆత్మని చూస్తున్నావు. నీ భాగ్యమే భాగ్యం. తేరిచూడలేని ధైర్యంతో వున్నావు. నీ దీనదశ తొలగి పోవాలి. శుభం కలగాలి. పరమస్వేచ్ఛగా సుఖం అనుభవించు' అన్నాడు దేవేంద్రుడు. వెళ్ళివస్తా నన్నాడు. ఆకాశవీధిని ఐరావతం మీద బయలుదేరాడు. దేవతలూ, మునులూ, వెంట వెళ్ళారు. బలి వాక్యామృతంతో, అమృతం తాగినంతకంటే ఆనందిస్తూ అంత మందీ అమరావతి చేరారు.

శాంతి పర్వం

అయిదో ఆశ్వాసం

ధర్మరాజు — మనిషి ధనవంతు డెలా అవుతాడు? దరిద్రు డెలా అవుతాడు?

ఇంద్ర లక్ష్మీ సంవాదం

భీష్ముడు— దీనికి ఇంద్ర లక్ష్మీసంవాదం అని వొక కథ వుంది నారదముని అంతటా తిరుగుతూ, వొకనాడు గంగానదికి వెళ్ళిస్నానం చేశాడు. గంగలో స్నానంచేసి, అక్కడ జపంచేస్తున్న దేవేంద్రుణ్ణి, చూసాడు. ఇద్దరూ కులాసాగా మాట్లాడుకున్నారు. ఇంతలో ఆకాశంమీద ఉదయిస్తున్న సూర్యబింబాన్ని మించిపోయి, వొక పెద్ద వెలుగు కనిపించింది. చూస్తూవుండగా వొక కన్య విమానం దిగి వచ్చింది. దేవేంద్రుడి ముందు చేతులు జోడించింది.

‘ఎవరు నువ్వు?’ ఆదరంగా అడిగాడు దేవేంద్రుడు— ‘ఎక్కణ్ణుంచి వచ్చావు? ఎక్కడికి వెళతావు?’

‘నన్ను లక్ష్మి అంటారు’ నెమ్మదిగా చెప్పిందామె — ‘బాల సూర్యుడిచేత వికసించిన పద్మంలో నా పుట్టుక. శ్రీ అనీ, భూతిఅనీ పిలుస్తారు నన్ను. దేవ పితృకర్మలూ, బుద్ధీ, మేదస్సూ కలిగి వుండడంచేత రాక్షసుల్ని మెచ్చి ఇన్నాళ్ళూ వాళ్ళదగ్గిర వున్నాను, ఇప్పుడు వాళ్ళదగ్గిరనించి నీదగ్గిరికి వచ్చేశాను. వాళ్ళంటే ఏమీ నచ్చలేదు నాకు’ అంది.

'రాక్షసుల్ని ముందు మెచ్చుకున్నావు? ఎందుకనీ? ఇప్పుడు నచ్చకపోడం దేనికి?' అని అడిగాడు దేవేంద్రుడు.

"దానమూ, అధ్యయనమూ, అతిథిపూజా మొదలైన ఉత్తమ గుణాలు వాళ్ళదగ్గిర వుండడంచేత రాక్షసుల్ని ముందు మెచ్చుకున్నాను. అందుకనే వాళ్ళదగ్గిర వున్నాను. ఇప్పుడు అవన్నీ వొదిలి పెట్టేశారు వాళ్ళు. గర్వపోతులైపోయారు. అంచేత నచ్చక వచ్చేశాను. నువ్వు సత్యపరుడివి. ధర్మపరుడివి. కనకనే నీ దగ్గిర వుండాలని రుచి పుట్టి వచ్చాను.

'గురుభక్తి కలవాళ్ళూ, దేవపూజా, పితృపూజా చేసేవాళ్ళూ, నిజంచెప్పే వాళ్ళూ, దానగుణం కలవాళ్ళూ, పరులధనమూ, పరుల భార్యలూ కోరనివాళ్ళూ, బ్రాహ్మణ ప్రియులూ, పగలు నిద్రపోని వాళ్ళూ, వృద్ధుల్ని, దుర్బలుల్ని, పేదల్ని, ఆడాళ్ళనీ దయచూసే వాళ్ళూ, శుచిమంతులూ, అతిథులు భోజనం చెయ్యగా మిగిలింది తినే వాళ్ళూ నేను మెచ్చే జనులు.

'గర్వపోతులూ, ధర్మం వొదిలేసినవాళ్ళూ, కామ క్రోధాల్లో మునిగి తేలుతున్న వాళ్ళూ, బలీ, భిక్షా ఇవ్వనివాళ్ళూ, పరుషంగా మాట్లాడే వాళ్ళూ, క్రూరచరిత్రులూ నాకు నచ్చరు.

'బుద్దీ, ధృతీ, నీతీ, శ్రద్ధా, సమ్మతీ, వోర్పూ, శాంతీ ఈ ఏడు గురు దేవతలూ నన్ను ప్రేమిస్తారు. ఇదే వేదాలు చాటుతున్నాయి. నేను ఎనిమిదో దేవతని. కష్టాత్ములని కనిపెట్టి రాక్షసుల్ని వొదిలేశాను. దేవతల చరిత్ర నాకు తృప్తి కలిగించింది. కనక వాళ్ళదగ్గిర వుంటాను' అంది.

విని, దేవతలూ, దేవముని నారదుడూ మెచ్చు కున్నారు. సువాసనతో చల్లగాలి వీచింది. పూలవాన కురిసింది. దేవేదుండు

భులు పోగాయి. శ్రీదేవి వరించి, కొత్తఅందంతో దేవతల కళ్ళ వేడుకగా దేవలోకం వెళ్ళాడు దేవేంద్రుడు.

ధర్మరాజా! లక్ష్మీదేవేంద్రుల సంవాదం విన్నా, చదివినా సిరీ, సంపదా లభిస్తాయి. దీని తాత్పర్యం నీమనస్సుకి పట్టించుకో. దృఢమైన శీలం సంపాదించుకో. లక్ష్మి నీదగ్గిర స్థిరంగా నిలుస్తుంది.

దేవల జైగీషవ్య సంవాదం

ధర్మరాజు — ఏ ఆచారం, ఏశీలం, ఎలాటి విద్య అలవరుచుకుంటే మనిషి ముక్తి పొందుతాడు?

భీష్ముడు — అసితుడైన దేవలుడు జైగీషుడనే మునితో 'నివృత్తాంతం చెప్పవలిసింది' అని అడిగాడు. ఆమహాత్ముడు ఇలా చెప్పాడు — 'శాంతవంతులైన సౌమ్యుల నడవడి ఎంతో ఇష్టం నాకు పొగిడితే సంతోషం కాని, తిడితే విచారం కానీ లేకండావుండాలి. కొట్టినా కోపం తెచ్చుకోకూడదు. ఇవి పెద్దలు ఎంపికచేసిన గుణాలు. ఒకటి కోరి, దానికోసం దుఃఖపడకండా వుండడమూ, ఏది సంభవించినా తృప్తికలిగి వుండడమూ, కార్యం చెడిపోతే విచారించకపోడమూ ఉత్తమగుణాలు. సంతోషమూ, మానమూ, కోపమూ, అపరోధమూ, మదమూ, గౌరవాగౌరవభావనా, పెద్దలసహవాసం లేకండా వుండడమూ— ఇవి దుష్టగుణాలు. ఓర్పుకలవాడు అవమానం జరిగితే అమృతం తాగినట్టు ఆనందిస్తాడు. సన్మానం జరిగితే విషం తిన్నట్టు విచారిస్తాడు వివేకవంతుడికి వీడు చుట్టమనీ, వీడు పగవాడని ఎవళ్ళమీదా భేదభావ ముండదు. ఎప్పుడూ ఎక్కడా ఏపని వల్లా అతడి ఆనందానికి భంగం కలగదు. ఇంద్రియాలు గెలిచి, మనసులో శాంతి సంపాదించి, వికారంలేకండా వున్నవాడు పొందే

ఉత్తమగతి దేవతలుకూడా పొందలేరు' అన్నాడు. ఈమాటలే నీప్రశ్నకి సమాధానంగా భావించు.

ఉగ్రసేన శ్రీకృష్ణ సంవాదం

నారదముని విషయంలో వెనక ఉగ్రసేనుడికీ శ్రీకృష్ణుడికీ సంవాదం జరిగింది. అది వింటే నీసందేహం తీరుతుంది.

'నారదుడంటే అంతమందీ ప్రియంగా చూస్తారు. ఎంతో పొగుడుతారు. నిజంగా అతడు అంతటివాడా? అని కృష్ణుణ్ణి అడిగాడు ఉగ్రసేనుడు.

'అవును' అంటూ అందుకున్నాడు కృష్ణుడు—'వినికిడీ, ఆచారమూ అధికం అతడికి. అహంకారం ఆవంతైనా లేదు. ఎంతో చక్కని శీలం. వేషంలో వికారం లేదు. మచ్చరమూ, గర్వమూ, మదమూ మచ్చుకైనా లేవు. పుట్టుకా, తపస్సూ, తేజస్సూ, బుద్ధీ, వినయమూ, నీతీ, ధైర్యమూ చెప్పనేఅక్కరలేదు. ఆరత్వమూ, దైన్యమూ, క్రోధమూ, లోభమూ — ఇవి ఏనాడో తృణీకరించాడు. ఉత్సాహం అతడి నైజ గుణం. ఈసూ, అసూయా, తెలివితక్కువతనమూ ఎరగనే ఎరగ డతడు. అలాటి మునీంద్రుడు అంతమందికీ ప్రియమైనవాడు కావడం వింతేముంది?' అన్నాడు. నిజంగా ఇలాటి గుణాలు అంతమందికీ ప్రియమైనవి.

కాలస్వరూపం

ధర్మరాజు — కాలస్వరూపం సెలవియ్యి.

భీష్ముడు — లోగడ శుకుడు వేదవ్యాసుణ్ణి ఇలాగే అడిగాడు. వ్యాసుడు చెప్పిందీ, మరికొంతా వివరిస్తాను విను. కాలానికీ, భూతాలకీ ఆధారభూతమైన పరమ తేజస్సు, తనమహిమవల్ల కార్యరూపంతో

వెలుగుతూ వుంది. అయినా నిజంగా అది కార్యాత్మకం కాదు, భావించదగిందిమాత్రమే. 'పద్దెనిమిది నిమిషాలువొక కాష్ఠ. ముప్పయి కాష్ఠలు వొక కళ. మూడువందల అరవై కళలు వొక ముహూర్తం. ముప్ఫయి ముహూర్తాలు వొక దినం. ముప్పయి దినాలు వొకమాసం. రెండు మాసాలు వొక రుతువు ఆరు రుతువులు వొక సంవత్సరం. మూడు రుతువులు వొక అయనం. ఉత్తరాయనమనీ, దక్షిణాయనమనీ సంవత్సరానికి రెండు అయనాలు. ఒకటి పగలనీ, వొకటి రాత్రనీ వీటిని అంటారు యోగులు. ఉత్తరాయనం అంటే అగ్ని అనీ, దక్షిణాయనం అంటే పొగ అని అంటారు. అంతేకాదు, ఉత్తరాయనం సుగతికీ, దక్షిణాయనం దుర్గతికీ హేతువులు అందుకని ఉత్తరాయనం శుక్లమనీ (తెలుపు), దక్షిణాయనం కృష్ణమని (నలుపు) అంటారు. మనుషుల నెలలు పితృదేవతల దినాలు మనుషుల సంవత్సరాలు దేవతలకి దినాలు.

దేవతల పన్నెండువేల సంవత్సరాలు నాలుగు యుగాలవుతాయి. అందులో నాలుగుపాళ్ళు, కృతయుగం, మూడు పాళ్ళు త్రేతాయుగం. రెండుపాళ్ళు ద్వాపరయుగం ఒక్కపాలు కలియుగం. అంటే—నాలుగువేల ఎనిమిదివందల దేవసంవత్సరాలు కృతయుగం. మూడువేల ఆరువందల సంవత్సరాలు త్రేతాయుగం. రెండువేల నాలుగువందల సంవత్సరాలు ద్వాపరయుగం. పన్నెండువందల సంవత్సరాలు కలియుగం. వీటిని మూడువందల అరవై చేత ఎచ్చవేస్తే మనుషుల సంవత్సరాలు వస్తాయి. అప్పుడు కృతయుగానికి (4800 × 360 = 17,28,000) పదిహేడు లక్షల ఇరవై ఎనిమిది వేలు సంవత్సరాలూ, త్రేతాయుగానికి(3600 × 360=12,96,000 పన్నెండు లక్షల తొంభై ఆరు వేల సంవత్సరాలూ ద్వాపరానికి (2400 × 360 = 8,64,000) ఎనిమిదిలక్షలఅరవై నాలుగు వేలసంవత్సరాలూ, కలియుగా

నికి (1200 × 360=4,32,000) నాలుగులక్షల ముప్పయిరెండు వేలసంవత్సరాలూ అవుతాయి. ఇందులో సంధ్యలూ సంధ్యాంసలూ వున్నాయి. యుగాల మార్పువల్ల ఈసంధ్యలూ, సంధ్యాంసలూ ప్రతీయుగం ఆరంభంలోనూ, అంత్యంలోనూ కలుగుతాయి. అవి దేవసంవత్సరాలలోనే చెపుతాను.

కృతయుగానికి సంధ్యలు నాలుగువందల సంవత్సరాలు. త్రేతాయుగానికి మూడువందల సంవత్సరాలు. ద్వాపర యుగానికి రెండువందల సంవత్సరాలు. కలియుగానికి వంద సంవత్సరాలు. క్రమంగా సంధ్యాంసలూ అంతే. అంటే మనుషుల సంవత్సరాల లెక్కని కృతయుగానికి సంధ్యలు (400 × 360=1,44,000) లక్షానలభై నాలుగువేల సంవత్సరాలు. దానికి సంధ్యాంసలూ అంతే. త్రేతాయుగానికి సంధ్యలు (300 × 360=1,08,000) లక్షాఎనిమిది వేలసంవత్సరాలు. దాని సంధ్యాంసలూ అంతే. ద్వాపరానికి సంధ్యలు (200 × 360 = 72,000) డబ్బయిరెండు వేల సంవత్సరాలు దాని సంధ్యాంసలూ అంతే. కలికి (100 × 360=36,000) ముప్ఫయిఆరు వేల సంవత్సరాలు. దాని సంధ్యాంసలూ అంతే.

కృతయుగంలో తపస్సూ, త్రేతాయుగంలో జ్ఞానమూ, ద్వాపరంలో యజ్ఞమూ, కలియుగంలో దానమూ ప్రధానం మనుషులకి. త్రేతాయుగం దగ్గరనించి ప్రతీయుగంలోనూ మనుషుల న్యాయమూ, ధర్మమూ, ఆయువూ, బలమూ క్రమంగా తగ్గిపోతూవుంటాయి.

ఈనాలుగుయుగాలూ కలిస్తే వొక మహాయుగం. వెయ్యి మహాయుగాలు బ్రహ్మదేవుడికి వొక పగలు. అలాగే అన్ని మహాయుగాలు వొకరాత్రి. ఇది తెలిసినవాళ్ళే పగలూ రాత్రీ తెలిసిన వాళ్ళు.

బ్రహ్మ రాత్రి నిద్రపోయినప్పుడు లోకాలకి ప్రళయం. తెల్లవారి, అతడు మేలుకున్న పగలు ప్రాణికోట్ల సృష్టి జరుగుతుంది. మాటిమాటికీ ఇలాగే జరుగుతూ వుంటుంది.

బ్రహ్మం తేజస్స్వరూపం. దాని ప్రకాశం తెలుపు. దాని సారరూపమే విశ్వం. అదే కాలానికి కట్టువడి బహువిధాల భూతసృష్టి చేస్తుంది. దాని విధానం ఎలా అంటే, ఆ మహనీయతత్త్వంవల్ల మహత్తూ, మనస్సూ, ఆకాశమూ గాలీ, అగ్ని నీరూ, భూమీ — ఈ ఏడు రూపాలూ వొకదానిగుంచి వొకటి పరస్పరం పుడుతున్నాయి. శబ్దమూ, స్పర్శమూ, రూపమూ, రసమూ గంధమూ, సద్భావమూ క్రమంగా ఆకాశమూ, గాలీ, అగ్నీ, నీరూ, భూమీ — ఈఅయిదు భూతాలకీ గుణాలు.

మీాద చెప్పిన ఏడు స్వరూపాలూ సృష్టికి ఆధారం. కనక వీటిని పురుషు లన్నారు మునులు. ఈ పురుషులు కలియకపోతే సృష్టి జరగదు.

ఇలా మహిమ కలిగి తేజోరూపం, బ్రహ్మం, ప్రాజాపత్యం అని ఆత్మ ఎల్లప్పుడూ ప్రకాశిస్తూ వుంటుంది సత్త్వమహిమతో నిష్కళంకంగా వుంటుంది. వ్యాపకుడూ, సృష్టికర్తా, బ్రహ్మ, ప్రజాపతీ అని ఎల్లప్పుడూసత్యస్వరూపమే అయి, దేనినీ అంటకుండా వెలుగుతూ వుంటుంది. తానే తన దివ్యభావంలో తలుచుకుని దేవతలూ, మునులూ, గరుడులూ, నాగులూ, నదులూ, అడవులూ, సముద్రాలూ అయి ఆయా పనులు చేస్తుంది.

ఇలా నడుస్తున్న లోకంలో పురుష ప్రయత్నమే ఫలిస్తుందంటారు కొందరు. కాదు. దైవంవల్లే అంతా జరుగుతుందంటారు కొందరు. అదీ కాదు, ఇదీకాదు అంతా మహాభూతాలస్వభావం

వల్లే కలుగుతుంది అంటారు మరికొందరు. ఇవి కర్మలు చేసేవాళ్ళ రీతులు. సత్వగుణం కలవాళ్ళుమాత్రం అన్నీ సమంగానే చూస్తారు.

తపస్సు శుభప్రదమైంది. శమమూ, దమమూ దాని సంపద. స్వాధ్యాయం దానికి ఫలమిస్తుంది.

ఆకాశమూ, దాని గుణం శబ్దమూ రెండూ బ్రహ్మమే. శబ్దబ్రహ్మం సేవించినవాడు పరబ్రహ్మపదం చేరుకుంటాడు.

తాను ఏదీ చెయ్యనట్టే వుంటుంది పరబ్రహ్మ. అయినా ప్రకృతిసంబంధంవల్ల వింతరంగులు పొందుతుంది. ప్రాణికోటిని సృష్టిస్తుంది. అదేమింగుతుంది.

సృష్టివిధానం చెప్పనే చెప్పాను. ఇక సంహారవిధానం వివరిస్తాను, విను. స్థావరాలూ, జంగమాలూ తనని కలిసినా, తనలో లీనమైపోయినా, కుండ అడుగుభాగంలాగ అలాగే వుంటుంది బ్రహ్మం.

భూమిని నీరు మింగేస్తుంది. నీటిని అగ్గీ, అగ్గిని గాలీ, గాలిని ఆకాశమూ మింగేస్తాయి. ఆకాశాన్ని మనస్సు తాగేస్తుంది. గంధమూ మొదలైన గుణాలతో భూతాలూ ఇలా నశించాక, మనసునీ మింగేస్తుంది ఆత్మ. ఆత్మని సంకల్పం ఆవరించుకుని వుంది. జ్ఞానంవల్ల అదినశిస్తుంది. సంకల్పంనశిస్తేనే జ్ఞానమార్గం స్ఫురిస్తుంది. దాంతో జన్మలకీ కాలానికీ దూర మేర్పడుతుంది కాలం దూరమైతే అధ్యాత్మజ్ఞానం వికసిస్తుంది. ఆ దివ్యజ్ఞానమే బ్రహ్మం అంటున్నాయి వేదాలు.

సంహారంకూడా ఆతత్వంచేతిలోనేవుంది. అదే పగలూ రాత్రీ చేస్తూ, ప్రాణికోట్ల చావుపుట్టుకలు కలిగిస్తూ ఆటలాడుతూ వుంటుంది.

ఇంకా ఇలా చెప్పాడు వ్యాసుడు — 'బ్రాహ్మడు పుట్టి జాతకకర్మ, చౌళకర్మ, ఉపనయనమూ మొదలైన సంస్కారాలు

జరుపుకోవాలి. గురువుదగ్గిర విద్య నేర్చుకోవాలి. గురువుఅనుమతి పొంది, తక్కిన మూడు ఆశ్రమాలూ క్రమంగా పుచ్చుకోవాలి. మూడు ఆశ్రమాల్లోనూ గృహస్థాశ్రమం ముఖ్యమైంది. గృహస్థాశ్రమంలో దేవతల రుణమూ, పితృదేవతల రుణమూ తీర్చుకోవాలి. బ్రహ్మచర్యాశ్రమంలో రుషుల రుణం తీర్చుకోవాలి. కాషాయవస్త్రాలు కట్టుకుని సన్యాసాశ్రమం పుచ్చుకోడం చివర మంచిది యజ్ఞాలు చేయడమూ, చేయించడమూ, వేదాలు చదవడమూ, చదివించడమూ, దానంచేయడమూ, పుచ్చుకోడమూ ఈ ఆరుకర్మలూ ఇంతవరకే బ్రాహ్మలు చెయ్యదగిన వంటారు.

దానం సర్వవర్ణాలకీ సామాన్యం

'దానం అన్ని వర్ణాలకీ సామాన్య ధర్మం. పుణ్యాపరులకి ఇవ్వరాని వస్తువంటూ లేదు. కాశ్యుడని వొకరాజు తనప్రాణం దానమిచి. ఒక బ్రాహ్మడి ప్రాణం కాపాడాడు. శిబి తన శరీరం కోసి ఇచ్చాడు కన్న కొడుకుని బ్రాహ్మలకోసం ఇచ్చేశాడు కాశీరాజు. ప్రతర్దనుడు తన కళ్ళే తీసి దానంచేశాడు. జనకుడూ, పరశురాముడూ గయుడూ ప్రపంచమంతా దానంచేశారు. పాంచాలం రాజు బ్రహ్మదత్తుడు శంఖనిధి* దానం చేశాడు. ఆవులూ, బంగారమూ, మణులూ, కన్యలూ, శరీరాలూ, ప్రాణాలూ కూడా ఎంతో మంది దానాలు చేశారు. వాళ్ళకి లభించిన సద్గతి చెప్పతరం కాదు.

'దానమూ, అధ్యయనమూ, యజ్ఞమూ మొదలైన వాటితో అన్ని పాపాలూ పోతాయి. వీటికి శక్తిలేనప్పుడు జీవహింసచెయ్య

*పద్మం, మహాపద్మం, శంఖం, మకర , కచ్ఛపం, ముకుందం, నీలం, వరం అని నిధులు తొమ్మిది.

కండా వుండాలి. పాపాలు వొదిలించుకున్న పుణ్యాత్ముడు మితంగా భోజనం చేస్తూ, ఇంద్రియాలు గెలిచి బ్రహ్మపదం చేరుకుంటాడు.

'సారంలేని సంసారం పెద్దఏరు. ఇంద్రియాలే ఉపటిలో నీరు. క్రోధమూ, శోకమూ, దైన్యమూ, బురద. లోభం గట్లు, ఘోరమైన ఈసంసారనది పుణ్యాత్ముడు ఈదుకుపోతాడు. ప్రజ్ఞ అనే తెప్పతో దాటుకుపోతాడు. కామక్రోధాలకి లొంగిపోయిన వాడుమాత్రం ఎంత ప్రయత్నిస్తే అంత చిక్కుపడతాడే కాని దాటలేడు

'సంతోషమూ, భయమూ, క్రోధమూ, వొదిలేసిన ధైర్యవంతుడూ, జాగ్రత్తపరుడైన బుద్ధిమంతుడూ, ధర్మపరుడూ, దాంతుడూ నాశనం పొందడు.

'కర్మల్లో వొక్కొక్కప్పుడు, ధర్మం అధర్మంలా అవుపిస్తుంది. అధర్మం ధర్మంలా తడుతుంది. ధర్మసూక్ష్మం శాస్త్రాలవల్ల తెలుసుకోవాలి.

జ్ఞానం సంపాదించడం కోసం మాటా, మనసూ నియమంగా వుంచుకుంటారు, బుద్ధిమంతులు. శాంతికోసం ఆత్మనియమంగా వుంచుకుంటారు. ఇలా జ్ఞానమార్గం అవలంబిస్తే వేదాలెరిగిన వాడూ, సంప్రదాయం తెలిసినవాడూ, ధర్మం, తెలిసినవాడూ, పాపాత్ముడూ కూడా వొక్కలాగే సంసార సముద్రం సులువుగా దాటేస్తారు.

'యోగం వొక రథం. ఆచారమే దాని చక్రాలు. ప్రాణమే కాడి. అపానమే ఇరుసు. లజ్జ సీల. ఉపాయమూ, అపాయమూ, నొగలు. ముక్కూ చెవులూ వాహనాలు. జ్ఞానం సారథి. ధర్మం మునికోల. త్యాగం పగ్గం. ఈ యోగరథ మెక్కిన ఉపాయశాలి రథికుడు ముక్తిపదం చేరుకుంటాడు. ఆ రథికుడు ఆత్మతంత్ర ప్రభావం వల్ల వరసగా భూమీ, గాలీ, ఆకాశమూ, తేజస్సూ గెలుచుకుంటాడు. బలమెక్కి అహంకారం అణగదొక్కుతాడు. బుద్ధి స్వాధీ

నంలో పెట్టుకుంటాడు. ప్రకృతిని గెలుస్తాడు. అగ్గి పొగరాజుకుని, నిప్పుకణాలూ చెరిగి, నుసిలేనిమంట మండినట్టు — మహాభూతమైన భూమిని జయించి క్రమంగా శక్తిమంతుడవుతాడు పురుషుడు. అహంకారం గెలిస్తే, ఐహికాలమీద ఆసక్తికల బుద్ధి లొంగుబాటుకి వస్తుంది. దానివల్ల మహానుభావం కలుగుతుంది. ఇది యోగపద్ధతి.

ఇంద్రియాలు విషయాలమీదికి పోకుండా వాటిని మనస్సులో అరికట్టడం సాంఖ్యుల పద్ధతి. సాంఖ్యమూ, యోగమూ, రెండూ వొకటే. నిజానికి సాంఖ్యులూ, యోగులూ, ఉభయులూ మమత వొదిలి పెట్టాలనే అంటారు. నిస్సారమైన సంసారానికి మమత్వమే కారణం. సందేహం లేదు.

‘ప్రాణుల తారతమ్యం చెపుతాను విను. నడిచేవీ, నడవనివీ అయిన ప్రాణుల్లో నడిచేవి శ్రేష్ఠం. మావీ, గుడ్లూ, చెట్టుచేమలూ — వీటివల్ల పుడతాయి ప్రాణులు. రెండు కాళ్ళు మొదలు ఎన్నో అన్ని కాళ్ళదాకా కలిగివుంటాయవి. ప్రాణుల్లో మనుషులు శ్రేష్ఠులు. మనుష్యుల్లో కులధర్మాలు కలవాళ్లు శ్రేష్ఠులు. కులధర్మాలు కల వాళ్ళలో కల్లా బ్రాహ్మణులు ఉత్తములు. వాళ్ళలో వేదాలు తెలిసిన వాళ్ళు ఉత్తములు. వేదాలు తెలిసినవాళ్ళలో అవి చదివించే వాళ్లు గొప్పవాళ్ళు. వాళ్ళలోనూ ఆత్మజ్ఞానం కలవాళ్ళు గొప్ప వాళ్ళు. వాళ్ళే అన్నిధర్మాలూ ఎరిగినవాళ్లు. వాళ్ళే సత్యసంకల్పులు. వాళ్ళే అధ్యాత్మమూ, అధిభూతమూ, అధిదైవమూ తెలిసిన వాళ్ళు. అలాటివాళ్ళనే దేవతలు బ్రాహ్మణులంటారు. అంతమందీ ఆరాధించ దగ్గవాళ్ళు వాళ్ళు. వాళ్ళతో సాటివచ్చేవాళ్ళు లేరు. అన్ని లోకాలూ వాళ్ళ మీదే ఆధారపడి నడుస్తున్నాయి.

‘ఇక బ్రాహ్మణుడు ముఖ్యంగా చెయ్యవలసినపని చెపుతాను. జ్ఞానంతోనూ, నిష్ఠతోనూ కర్మలు చెయ్యాలి బ్రాహ్మణుడు. దాంతో

సంశయాలు పోయి శాంతి కలుగుతుంది తపస్సువల్ల పరమాత్మ సిద్ధిస్తుంది. దయను మించిన ధర్మం మరొకటి లేదు బ్రాహ్మణుడికి. దయవుంటే ఏకాగ్రత, విశుద్ధీ అక్కరలేదు. దయవల్ల వివేకం కలుగుతుంది. నమ్ము.'

తండ్రి చెప్పిందంతా విన్నాడు శుకుడు. 'అయితే పరబ్రహ్మ పదం పొందాలంటే ఎలాగ?' అని అడిగాడు— యజ్ఞాలవల్లా? ప్రజ్ఞా బలం వల్లా? యోగంవల్లా? సాంఖ్యంవల్లా?

కుమారుడి ప్రశ్న విని పరబ్రహ్మప్రాప్తిసాధనం వివరించాడు వ్యాసుడు.

పరబ్రహ్మప్రాప్తిసాధనం

నువ్వు వరస పెట్టిన యజ్ఞాలూ, ప్రజ్ఞాబలమూ, యోగమూ సాంఖ్యమూ ఇన్నీ మంచివే. తపస్సూ, ఇంద్రియనిగ్రహమూ, కామ క్రోధాల విజయమూ, విద్యా వున్న పుణ్యాత్ముడు పరబ్రహ్మపదం పొందగలడు. అయితే ఒక విశేషం వుంది. ఇంద్రియాలుఅయిదూ, ఇవే అడ్డంకి. వీటిని అణచడానికి నేర్పరయిన మనస్సువుంటే చాలు. మనస్సు నియమంలోపడితే భూతాత్ముడి ప్రయత్నం ఫలిస్తుంది. నియమానికి లోబడి మనస్సు ఇంద్రియాలు అదుపులో పెడితే శబ్దమూ మొదలైన విషయాలు వొదిలిపోయి సిద్ధి లభిస్తుంది. చూడడమూ, వినడమూ మొదలైన గుణాలు కల ఇంద్రియాలకీ, బుద్ధికీ అందదు పరబ్రహ్మం. దానికి వొక రూపమంటూ లేదు ఒక శబ్దమంటూ లేదు. ఒకగుణమంటూ లేదు. దివ్యంగా వెలుగుతూ వుంటుందది.

'ఆవునీ, పసుగునీ, విద్యా వినయమూ కల బ్రాహ్మణ్ణీ ఎందుకూ కాని కుక్కనీ, దాన్ని చంపి తెచ్చుకు తినే మాలనీ

వొక్కలాగే చూసే పండితులు సమదర్శనులు. కుక్కా, బ్రాహ్మణుడూ మాలా మొదలైన యావన్మందిలోనూ వుండే అంతరాత్మని, ఆ నిరంజనుణ్ణి చూసినవాళ్లు ఎల్లు. స్థావరాలని జంగమాలనీ కాదు. అన్నిటిలోనూ వుంటుంది పరమాత్మ. అలాగే దానిలో అన్నీ వుంటాయి. ఈరహస్యం తెలియడమే పరబ్రహ్మని చేరుకోడం.

'క్షరమూ, అక్షరమూ అని అన్ని భూతాత్మలకీ రెండుమూర్తులున్నాయి. మొదటిది మృత (క్షరం). రెండోదిఅమృతం (అక్షరం). స్వర్గంలో వుంటుందది. ఈ రెండూ తెలిసిన వాడే పండితుడు.

'లోకాలన్నిటినీ కాలం పక్వం చేస్తూవుంది. కాలం పక్వం తెలిసినవాడే, ముసలితనమూ, చావూ లేని సత్యస్వరూపమైన పరబ్రహ్మం చూస్తాడు.

'తొమ్మిది వాకిళ్ళ పట్నంలో (శరీరంలో) వెలుగుతూ వుంటుంది పరమాత్మ. దాన్నే అక్షరమనీ, అమృతం (చావులేంది) అనీ అంటారు యోగులు. యోగ్యమైన సత్కర్మలు అభ్యాసంచేసిన వైరాగ్యపరుడే ఈతత్వవిధానం తెలుసుకుంటాడు.

'కామమూ, క్రోధమూ, భయమూ, నిద్రా, లోభమూ యోగులకి ఎంతమాత్రమూ తగవు. ఈఅయిదూ పట్టుపట్టి వొదిలిపెట్టాలి వాళ్ళు.

'పండితుడైనవాడు దృఢమైన మనస్సుతో, సంకల్పం మాను కుని కామం విడిచిపెడతాడు. సత్వగుణంతో నిద్రా, మోహమూ అణుచుకుంటాడు. ప్రాజ్ఞుల్ని సేవించి లోభం వొదిలివెడతాడు. శాంతంపూని క్రోధం మళ్ళిస్తాడు. జాగ్రత్తవల్ల భయం జయిస్తాడు జాగ్రత్తకలవాడు ధైర్యంతో శిశ్నమూ (స్త్రీవాంఛ), కడుపూ (ఆకలి) రక్షించుకుంటాడు. చూపుతో కాళ్ళూ చేతులూ, శుద్ధమైనమనస్సుతో చూపూ, వినికీ, విద్యతో మనస్సూ మాటా కాపాడుకుంటాడు.

'ఇంకా యోగ విధానం విను. ఇంద్రియాల్లో ఏదైనా యోగటి పట్టుపడలేదనుకో. నాగలి పత్తువ కర్రులో నేకదా వుంటుంది. కనక మనస్సు ముందు ఆపుకుంటే సరి, వినికి మొదలైన అయిదూ ఆపుకో వచ్చు క్రమంగా మనస్సూ, ఇంద్రియాలూ ఆత్మలో వొదిగినట్టు చేసుకుంటే, తేజస్సుతో అది పొగలేని అగ్గిలాగ ప్రకాశిస్తుంది.* మనస్సు నిలకడగా వుండడంకోసం జనసమ్మర్థం వొదిలిపెట్టాలి. శూన్యం గృహంలోనో, గుహాలోనో, వొంటరిగా అడివిలోనో, దేవాలయం మొదలైన వాటిలోనో నివాసం ఏర్పరుచుకోవాలి. తన్ను మన్నిస్తే సంతోషంకానీ, కీడుచేస్తే కోపంకానీ మనస్సుకి పట్టించుకో కూడదు. చీకూ చింతా లేకండా వుండాలి. రాయీ, బంగారమూ వొక్కలాగే చూస్తూ యోగవృత్తి అవలంబిస్తే ఆరుమాసాల్లో శబ్ద బ్రహ్మం అతిక్రమిస్తాడు యోగి. అతడే పరమాత్మని చూస్తాడు.

పరబ్రహ్మప్రాప్తిసాధనం విని, మళ్ళీ అడిగాడు శుకుడు— కర్మలు చెయ్యమనీ చెపుతుంది, చెయ్యొద్దనీ చెపుతుంది వేదం. ఈ రెండూ పరస్పర విరుద్ధంగా వున్నాయి. ఇందులో కర్మచేస్తే ఏం వస్తుంది? కర్మ చెయ్యకపోతే ఏంవస్తుంది?

కుమారుడు అడిగినదానికి ఇలా చెప్పాడు వ్యాసుడు_ 'ప్రవృత్తి కర్మ. నివృత్తి నిష్కర్మ. అంటే, ఇంద్రియవ్యాపారం ప్రవృత్తి. అది వొదిలి పెట్టడం నివృత్తి. ప్రవృత్తి బంధకం. నివృత్తి మోక్షం. అందు కని బుద్ధిమంతులు కర్మకి పూనుకోరు. కొందరు కర్మ చెయ్యడమే మెచ్చుకుంటారు. అలాటి వాళ్ళు చావుపుట్టుకల్లో పడి కొట్టుకుంటారు, తప్పదు. కర్మ వొదిలిపెట్టినవాళ్ళు మాత్రం ముక్తులవుతారు; మహానందం అనుభవిస్తారు. చిత్తశుద్ధితో చేసినా అవిద్యామూలకమైందే కర్మ. అంచేత కర్మసన్యాసమే ఆధ్యాత్మ విద్యా ధర్మం. అదే

*చూ. అనుశాసనిక పర్వం.అ. 3

మోతు మిస్తుంది గుమ్మడి పువ్వులో తేనెలాంటిది కర్మఫల సంపద. నూతిలోని చంద్రకాంతి వంటిది. అధ్యాత్మవిద్య మాత్రం అలా కాదు. తేనెవరదలాంటి దది పున్నమ చందమామలాంటిది. ఫలప్రద మైంది. అఖండసౌఖ్య ప్రదమైంది. సన్నని రేఖగామాత్రం కని పించే నెలవంక వంటిది జీవుడు. కృష్ణపక్షంవంటిది అజ్ఞానం. అది పోడంతోనే, విజ్ఞానానందంలో ఆ నెలవంక నిండు చందమామ అవు తుంది' అన్నాడు.

బ్రహ్మవిద్య

'అయితే బ్రహ్మవిద్య ఎలా పట్టువడుతుంది?' అని అడిగాడు శుకుడు. వ్యాసుడు వివరించాడు—'అడివిలో వానప్రస్థాశ్రమంలో వున్న మునులదగ్గిర వుండాలి. బ్రహ్మచర్యంతో తపస్సు చెయ్యాలి ఉచితమైన వేళల్లో పర్ణశాలలకి వెళ్ళి భిక్షమెత్తుకు తినాలి. పొగడ్తా, నమస్కారమూ పొందకండా తిరగాలి. మంచీచెడ్డా అన్న విచారం విడిచి పెట్టాలి. గోష్ఠిలోచేర కూడదు. ఇలాఅయితే బ్రహ్మవిద్య పట్టు వడుతుంది.'

'కర్మలు వొదలకూడ దనే అంటాగు వేదాలు తెలిసినవాళ్లు. ఇది అంగీకరించాలా? కూడదా?' అని అడిగాడు శుకుడు.

'కర్మలు వొదలీ పెట్టాలి, వొదిలిపెట్టకండానూ వుండాలి. వివరిస్తాను, విను. బ్రహ్మచారులు, గృహస్థులూ, వానప్రస్థులూ, సన్యాసులూ, కర్మలు చేస్తూనే సిద్ధిపొందుతున్నారు. చివరి స్థానం పరమపదం ఎక్కడానికి ఈనాలుగు ఆశ్రమాలూ నాలుగు మెట్ల నిచ్చెన వంటివి. ఈ ప్రమవర్తనమే సులువైన మార్గం, బ్రహ్మచర్య వ్రతం చేసేవాడు తన ఆయుర్వులో నాలుగో భాగం గురువు దగ్గిర దాసుడిలాగవుంటాడు గురువుగారి పనలన్నీ చేసి, ఆతణ్ణిసంతోషం

పడతాడు. అతడు భోజనం చేశాక తాను తింటాడు. గురువు పక్క-
మీద వాలాక, అతడి కాళ్ళు పడతాడు. అతడు నిద్రపోయాక
నిద్రపోతాడు. రుచులమీదా, గంధాలూ మొదలైన వాటిమీదా
వేడుక పడడు. గురువుకి ఇష్టమైన వేళల్లో నియమంతో వేదం
నేర్చుకుంటాడు. ఇది బ్రహ్మచారివిధానం ఇక తక్కిన ఆశ్రమాల్లో
నడుచుకునే విధం చెపుతాను.

'వినయంగా తన శక్తికి తగినట్టు గురువుకి దక్షిణ ఇచ్చి, అతడి
మాటమీద సమావర్తనకార్యం ఒక (ఇంటివాడివి కమ్మని గురువు
గారి అనుమతి పొందడం నడిపి, పెళ్ళిచేసుకుని బ్రహ్మచారి గృహస్థు
డవుతాడు. హవ్యకవ్యాలూ, అతిథిపూజలూ జరుపుతాడు. బంధు
వుల్ని పోషిస్తాడు. సత్యం పాలిస్తాడు. తనభార్యతోనే తృప్తిపడ
తాడు. కుమాళ్ళని కంటాడు. వాళ్ళని ప్రయోజకుల్ని చేస్తాడు.
యజ్ఞాలూ అవీ చేస్తూ జీవితంలో ఒక భాగం గడుపుతాడు. గృహస్థ
ధర్మంలో కృతకృత్యుడవుతాడు.

తరువాత అగ్నులు వొదలకండా అడివికి వెళ్ళి వానప్రస్థా
శ్రమంలో ప్రవేశిస్తాడు. గింజా గట్రా, కాయా పండూ, దుంపా దుట్రా
కూర్చుకుని, వాటితోనే భిక్షువుల్ని పూజిస్తాడు. వాళ్ళకిపెట్టాక మిగి
లింది తింటాడు.

'ఆయువులో ఇలా ఒక భాగం వానప్రస్థాశ్రమంలో గడిచాక,
చివరిభాగం శాంతంగా సన్యాసాశ్రమంలో గడుపుతాడు. ఇదే ఉత్తమ
ధర్మం.

'బిచ్చమెత్తుకునే సన్యాసి ఆత్మలో అగ్ని ఆరోపించుకుని,
మనస్సులోనే యజ్ఞం చెయ్యాలి. స్నేహమూ, విరోధమూ మనసులో
వుంచుకోకూడదు. ఎవ్వరిదగ్గిరా ఏదీ పుచ్చుకోకూడదు. తల బోడి
చేసుకోవాలి. ఎక్కడా ఒక్క దగ్గిరవుండకూడదు. తన ఇల్లంటూ

వుంచుకోకూడదు. ఏ చెట్టుకిందో కూచోవాలి. కపాలం పట్టుకు బిచ్చ మెత్తుకోవాలి. ఒంటరిగా వుండాలి. కామమూ, క్రోధమూ, శోకమూ విడిచిపెట్టాలి. నిందా స్తుతీ సమానంగా భావించాలి. ఇతర్లతో మాట్లాడకూడదు. అంతటా తానే వున్నట్టు అనుకోవాలి. ఏది దొరికితే అదే తిని తృప్తిపడాలి. ఏదివుంటే అదే కట్టుకోవాలి. ఎక్కడో వొకదగ్గిర నిద్రపోవాలి. అదిగో అలాంటి వాణ్ణే బ్రాహ్మ డంటారు దేవతలు. జనసంచారం చూస్తే పాముని చూసినట్టు చూస్తాడు సన్యాసి. ఆడదాన్ని ఏనుగులా చూస్తాడు. తనని ఆదరిస్తే నరకంలా బాధపడతాడు. తనవల్ల ప్రాణికోటికి ఏబాధ కలగనివ్వడు. ఏప్రాణివల్లా అతడు బాధపడడు; భయపడడు. ఎన్నిదానాలైనా అభయదానంతో సాటిరా వంటారు పెద్దలు. జంతువుల అడుగులన్నీ ఏనుగు అడుగులో ఇమిడిపోయినట్టు అన్ని ధర్మాలూ అహింసలో ఇమిడివున్నాయి. అంచేత కర్మ వొదిలేసినా సరే, అహింస అవసరం. అహింసావ్రతుడు లోకాలన్నిటికీ శరణ్యుడై వుంటాడు. అమృత హృదయుడై వుంటాడు. దేనినీ అంటని ఆకాశంలావుంటాడు.

అంతర్యజ్ఞం

'హృదయ వేదికలో జ్ఞానాగ్ని వెలిగించి, అందులో ప్రాణం వేల్చి, సోమయాజిలాగే అంతర్యజ్ఞం చేసినవాడు పాపాలు పోగొట్టు కుంటాడు. 'ఆత్మతీర్థంలో మునిగేవిధం తెలిసినవాడు ఇక్కడికీ, అక్కడికీ యాత్రలు వెళ్ళడ మెందుకూ?' అని ఉపదేశిస్తారు బ్రహ్మ విద్య తెలిసిన వాళ్ళు.

'భూమిని తాకకండా ఆకాశంమీద ఇంతా అంతా అని చెప్పలేని బంగారంపిట్ట వొకటుంది. గుడ్డుమధ్య ఉజ్వలమైన రెక్కలతో

వెలుగుతూ వుంటది. యోగం తెలిసినవాడే దాన్ని తెలుసుకుంటాడు.

'ఆరు అంచులూ, పన్నెండు ధారలూ కలిగి లోకమంతా నోటితో ఆక్రమించుకుని తిరుగుతూ వుంటుంది కాలం. అర్థం కాదది గుహాలో అడిగి పోతుంది

'శిక్షణలేని గుర్రాలు నడిపిన రథికుడిలాగ మనస్సూ ఇంద్రియాలూ నడుపుతున్నాడు పురుషుడు. ఈనడపడంలో అవి ఈడ్చుకుపోతూయా చెడ్డ తప్పదు. ఎన్ని అపదలైనావస్తాయి, శాంతికలగక. శాంతి కలిగితే మాత్రం ఆనందప్రదమైన బ్రహ్మపదం సిద్ధిస్తుంది. కనక దానికి ఉపాయం చెపుతాను. అన్ని సంకల్పాలూ వొదులుకోవాలి. మనసులోసత్వగుణం నిలుపుకోవాలి. సత్వగుణం కల మనస్సు శాంతిపొందుతుంది. శాంతుడై కాలం గడపడమే ఉత్తమం. గాలిలేని చోట దీపం నిలిచినట్టు అంతరాత్మ ప్రకాశించడమే శాంతివిధానం శాంతిమంతుడు తన్ను తనలోనే చూస్తాడు. నియమాహారంతో బ్రహ్మపదం చేరుకుంటాడు. నాయనా! వేదాంతశాస్త్ర మహాసముద్రం చిలికి తీసిన వెన్న నీకు ఇచ్చాను. ఆదరంగా అందుకో నువ్వు అనుభవించి, ఉత్తమ తపస్వికి ప్రసాదించు. అన్ని రత్నాలతో నిండిన భూమండలం యావత్తూ దానంచేసినా, వేదాలసారమైన అధ్యాత్మ విద్యాదానంతో సాటిరాదు. ఇంకా ఏం వినాలనుందో అడుగు' అన్నాడు.

'దీనికంటె వినవలసిం దేముంది? ఇదే ఇంకా దృఢంగా అనుగ్రహించు' అన్నాడు శుకుడు. మళ్ళీ ఎత్తుకున్నాడు వ్యాసుడు—

'భూతాత్ముడు (ఈశ్వరుడు) ప్రాణికోట్లు పుట్టిస్తూ వుంటాడు. తిరిగి తనలోనే లయంచేసుకుంటాడు. ఇలా ప్రాణుల్ని హతమార్చడం తన వునికి వ్యక్తంచెయ్యడానికే అనుకో. తాబేలు తన అవయవాలు లోపలికి ముడుచుకుంటుంది. అలాగే ప్రాణుల్ని అతడు పుట్టించీ

తనలో కలుపుకుంటాడు. మాయా విలాసంతో అలా చెయ్యడం తప్పనిసరి అయి ప్రాణికోటి సృష్టిచేస్తున్నాడతడు. ఆ మాయ తొలగించడమే ప్రాణుల నాశనం.

'చెవి మొదలైన ఇంద్రియాలకి శబ్దమూ మొదలైనవి విషయాలు. అవి ఆకాశమూ మొదలైన మహాభూతాల గుణాలు. విషయాలూ, ఇంద్రియాలూ అన్నీ అణచివేస్తుంది శాంతి. ఇంద్రియాలు ఐదు. మనస్సు ఆరోది. బుద్ధి ఏడోది. ఆత్మ కలిస్తే ఎనిమిది అవుతుంది. సర్వసాక్షి, క్షేత్రజ్ఞుడు అంతరాత్మ మనస్సుతో తెలుసుకుంటాడు. బుద్ధితో నిశ్చయిస్తాడు. అతడి వెలుగే సత్వమూ మొదలైన గుణాలతో పొడుస్తుంది. స్వస్థతా, కష్టమూ, జడత్వమూ, తెలివీ, సత్త్వరజస్తమోగుణాల ఉత్పత్తినాశనాలూ, ఇంద్రియాల ఉద్ధృతమూ, పొదగడమూ— ఇవన్నీ బుద్ధిచేసే పనులు. ఇంద్రియాలూ, విషయాలూ, మనస్సూ, బుద్ధీ, ఆత్మా ఒకదానికంటే ఒకటి గొప్పది. బుద్ధి అన్నిటిలోనూ వుంటుంది. అంచేత ఆత్మకీ, బుద్ధికీ ఎంతో తేడా లేదు. బుద్ధి ఆత్మలో నిలిచి కన్నయి చూస్తుంది. చెవ్వయి వింటుంది. నాలిక అయి చవిచూస్తుంది ముక్కయి వాసన చూస్తుంది. తనువై స్పర్శ అనుభవిస్తుంది. సంతోషంవల్ల పెరుగుతుంది. దుఃఖం వల్ల తరుగుతుంది. రెండూ లేక సమత్వంతో నిలుస్తుంది. నాయకత్వం వహించి గుణాలు నడుపుతుంది. దాని స్వభావం తెలుసుకుని, ఇంద్రియాలూ, మనస్సూ, బుద్ధీ— ఈ ఏడింటివెంట పడకండా తన్ను తాను చూస్తున్న వాణ్ణి దుఃఖమూ, దైన్యమూ, సుఖమూ, ప్రమాదమూ ఏదీ అంటదు.

నీటిలో వుండి నీటిపిట్ట మునగదు. బొడ్డపండు పురుగుల వల్ల చెడిపోదు. అలాగే విషయాలమధ్య వుండినా ఆత్మ చెడిపోదు. సాలె

పురుగు దారంతో గూడు నేసినట్టు సత్త్వం గుణాలు పుట్టిస్తుంది. ఆత్మ అది ఉదాసీనంగా చూస్తుంది, కాని వికారం పొందదు.

'ఆదీ అంతమూ లేని పరమాత్మని ఆశ్రయించి, గుణాలు వొదిలిపెట్టి, క్రోధమూ లోభమూ, దగ్గిరచేరనివ్వని మునీ, మనసు ముడి విడదీసి మోక్షం పొందుతాడు.

'కామక్రోధాలు లేకుండా వుండాలి. వినయసారం పట్టువడితే భయమూ, శోకమూ, మానమూ వుండవు. శాంతీ, ఆత్మజ్ఞానమూ పండితుల లక్షణాలు. ఈ రెండూ వుంటే, మోక్షసాధనకి వేరే కల్పనే అక్కరలేదు' అన్నాడు.

'ధర్మాల్లోకల్లా ఉత్తమమైన ధర్మమేది?' అని అడిగాడు శుకుడు. మళ్ళీ అందుకున్నాడు వ్యాసుడు:

ఉత్తమధర్మం

'పిల్లల్ని అదుపులో పెట్టిన తండ్రిలాగ, ఇంద్రియాలు మనసులో నిలిపి, ఏకాగ్రభావం పొందడమే ఉత్తమధర్మం. అదే శాంతి. ధర్మాలన్నిటికీ అదే చివరిధర్మం. అందుచేత ఇంద్రియాలు మనసులో కుదించు. బుద్ధితో కలుపు. అలాచేసి, సంకల్పాలు మానుకుంటే మోక్షం కరతలామలకం అవుతుంది.

'తన పువ్వు తాను వాసన చూడలేదు చెట్టు; తనపండు తాను తినలేదు. అలాగే పరతత్త్వం తన స్వభావం తాను చూడలేదు. కౌశలంతో అంతరాత్మని చూస్తే చాలు, పాము పొర విడిచినట్టు పాపాలు వొదిలిపెట్టేస్తావు. ఇలా శాంతిపొంది లోభమనే నదిని సత్యమనే రేవులో దాటాలి. లోభనది పుట్టుక ఎక్కడో తెలియదు. సంకల్పమే దీనిగట్టు. క్రోధమే బురద. ఇంద్రియాలే అందులో మొసళ్లు. కామమే పాములు. మోహమనే గరిక దాన్ని కప్పేసి వుంటుంది. నాయనా! ఈ

లోభనది దాటి నువ్వు ప్రసన్నాత్ముడివి కా. కొండకొప్పుమీద వున్న వాడు కిందివాళ్ళని చూసినట్టు ఈ ప్రాణికోట్లని తృప్తితో చూడు.

'వేదాలూ, వేదాంగాలూ చదివినా, మంచికర్మలు చేసినా ప్రశాంతి లేకపోతే బ్రాహ్మణత్వం దక్కదు. ఒకళ్ళని భయపెట్టకండా, ఒకళ్ళకి భయపడకండా నడుచుకునే పరిణతచిత్తుడే బ్రాహ్మడు.

'బంధనాలన్నిటిలోకీ పరమబంధనం కామం. అది వొదిలిపోయిందా, మేఘాలు వొదిలిపోయిన నిండుచందమామలాగ వెలుగుతుంది ఆత్మ. పరబ్రహ్మాన్ని ఉపాసిస్తూ, కామం లేకండా వుండిన పురుషుడి సుఖం శుక్లపక్ష చంద్రుడిలాగ హెచ్చుతూ వుంటుంది.

'భూతాల గుణాలు తెలుసుకుంటే, సూర్యోదయంతో చీకట్లు పోయినట్టు దుఃఖాలు వొదిలిపోతాయి.

'తనది అనుకోకండానే దేనివల్ల సుఖం కలుగుతుందో, తినకండానే దేనివల్ల తృప్తి కలుగుతుందో, ఇచ్ఛా పొందూ లేకండానే ఏది సుఖమిస్తుందో దాన్ని తెలుసుకోవాలి. అదే వేదాల అభిప్రాయం.

'క్రమంగా కర్మలూ, గుణాలూ వొదులుకుని, విషయాల పొంతకి పోనివాణ్ణి ముసలితనమూ, మృత్యువూ తొంగిచూడవు.

'ఆత్మ సూక్ష్మమైంది. దేహం కంటే వేరైంది. శాంతులైన పండితులు శాస్త్రప్రమాణం దాన్ని తెలుసుకుంటారు.

'సూర్యుడి రూపం నీటిలో అవుపడుతుంది. బుద్ధిలో ఆత్మ ప్రతిబింబిస్తుంది. ఆత్మని పరమార్థంగా భావించే సాత్వికుడికి నిజం పట్టువడుతుంది.

'సూర్యుడికి పగలూ రాత్రి లేదు. అలాగే యోగంతో వుండే మునికి వివేకమూ, అవివేకమూ అని వుండవు. సాధనాలు వుండినా, వుండకపోయినా శాంతికల యోగికి స్థిరమైన యోగసమాధి సిద్ధిస్తుందన్నాడు శాండిలమునీంద్రుడు.

'మోహం అనే విత్తనంవల్ల కామం అనే చెట్టు పుడుతుంది. అజ్ఞానం అనే వేళ్ళతో ప్రమాదం అనే నీళ్ళు పీల్చి పెరుగుతుంది. అసూయ అనే ఆకులతో అందంగా శృంగారవుతుంది. గర్వమనే మొదలుతో దృఢపడుతుంది. శోకమనే కొమ్మలూ, చింతలనే రెమ్మలూ వేస్తుంది. వెనకటి కర్మ అనే బలుపుతో బలుస్తుంది. ఆశలు అనే తీగెలతో అల్లుకుంటుంది. దాని పళ్ళకోసం లోభులు పరిగెడతారు. త్యాగమనే కత్తితో పండితులు దాన్ని తెగనరుకుతారు. దుఃఖాలు తొలిగించుకుంటారు.

'ఈ శరీరం ఒక పట్టణం. ఈపట్టణానికి బుద్ధి రాజు. మనస్సు మంత్రి. విషయాలు పురోహితులు. ఇంద్రియాలు పౌరులు. రాజస తామసగుణాలు శత్రువులు. బుద్ధి మనస్సుతో వేరయిందో శత్రువుల చేతిలో పడిపోతుంది. బుద్ధీ, మనస్సూ ఒక్కటైతే మాత్రం శత్రువులు అణగిపోతారు. రాజ్యసుఖానికి భంగముండదు.'
ఇలా తండ్రి ఉపదేశం విని కృతార్థుడయాడు శుకుడు.

మృతువు

ధర్మరాజు—శౌర్యబలమూ, వీర్యబలమూ, మనోబలమూ వున్న రాజులు ఎంతోమంది ఈ యుద్ధంలో చచ్చిపోయారు. ప్రాణాలు రక్షించుకోలేకపోయారు. అంతమందినీ మృత్యువు కబళించింది. అయితే మృత్యువంటే ఏమిటి? మనుషుల్ని ఎలా చంపుతుందది?

భీష్ముడు— అకంపనుడని ఒక రాజు వుండేవాడు. యుద్ధంలో అతడి కొడుకు చచ్చిపోయాడు. అందుకని దుఃఖిస్తూ కూచున్నాడతడు. ఇంతలో నారదుడు అక్కడికి వచ్చాడు భక్తితో ఆతిథ్యమిచ్చాడు అకంపనుడు. తన దుఃఖంవివరించాడు. అతణ్ణి ఓదారుస్తూ

ఒక కథ చెప్పాడు నారదుడు. ధర్మరాజా! అది వింటే నీ సందేహం తీరుతుంది విను.

'బ్రహ్మదేవుడు లోకాలు సృష్టించాడు. జంతుకోటి పెరిగింది. సమ్మర్దం అధికమైంది. ఊపిరాడడమే కష్టమైంది. బాధపడ్డాడు బ్రహ్మ. ప్రాణుల్ని చంపే ఉపాయం ఆలోచించాడు. ఆలోచన తీవ్రంలో అతడి మనసునించి అగ్నిహోత్రుడు పుట్టాడు. లోకాలు కాల్చెయ్యడం మొదలెట్టాడు. శివుడు వచ్చి, బ్రహ్మని సేదదేర్చాడు. బ్రహ్మ తెలుసుకొని, అగ్ని ఆపాడు. అప్పుడు బ్రహ్మ ఇంద్రియాల లోంచి ఒక ఆడది పుట్టింది. ఆమె శరీరం ఉజ్జ్వలంగా వుంది. కళ్ళు ఎర్రగా వున్నాయి. పుట్టీపుట్టడంతోనే దక్షిణంవేపు బయలుదేరిందామె.

'మృత్యూ!' అని ఆమెని పిలిచాడు బ్రహ్మ — 'బలవంతులనీ, బలహీనులనీ భేదం లేకండా ప్రజల్ని చంపు' అన్నాడు. కళ్ళనీళ్ళు పెట్టుకుందామె. 'నీకు పుట్టి క్రూరకర్మ చేస్తానా? ధర్మకార్యం నాకు నియోగించు' అంది. ఆమె కన్నీటిబొట్లు దోసిట పట్టాడు బ్రహ్మ. 'ప్రజల్ని చంపడానికే నువ్వు పుట్టావు. కనక చంపాలి నువ్వు' అన్నాడు. గాలికి వొణికిపోయిన తీగెలాగ వొణికిపోయిందామె.' 'మనుషుల్ని చంపి, వాళ్ళ బంధువులు ఏడుస్తూ వుంటే చూడలేను. తపస్సుచేసుకుంటాను. దయతో అనుజ్ఞ దయచెయ్యి' అంది. సాష్టాంగపడింది. 'అదెలా జరుగుతుంది?' నవ్వుతూ అన్నాడు బ్రహ్మ— 'ప్రాణుల్ని చంపడమే నీపని. అది చెయ్యకపోడమే నీకు అధర్మం' అంటూ నిర్బంధించాడు. మాట్లాడకండా ధేనుకాశ్రమం వెళ్ళిపోయిందామె. ఎంతోకాలం అక్కడ ఘోరమైన తపస్సుచేసింది. కౌశికా, గంగ, నందానదులకి వెళ్ళి, గాలిమాత్రం ఆహారంచేసుకొని సహస్ర

రమైన వ్రతాలుచేసింది. హిమాలయం చివరి శిఖరంమీదికి వెళ్ళి సంయమనం పూని కూచుంది.

'అక్కడే ప్రత్యక్షమయాడు బ్రహ్మ 'కుమారీ! ఇలా తపస్సులో కూచుంటే ఏమిటి ప్రయోజనం? ఇదంతా వొదిలిపెట్టు' అన్నాడు.

'నిన్ను శరణు వేడుతున్నాను. నన్ను దయచూడు' అంది మృత్యువు.

'నామాట అబద్ధం కాదు. ప్రజల్ని చంపడమే నీధర్మం అన్ని విధాలా నువ్వు చేసి తీరవలసిందే' ఇది. నామాట కాదనకూడదు అన్నాడు బ్రహ్మ — 'ఇంకోవిశేషం చెపుతాను విను. నీకన్నీళ్ళు నేను దోసిటిలో పట్టాను కదూ! అవి రకరకాల వ్యాధులై మనుషుల్ని బాధపెడతాయి. కామక్రోధాలు వాటికి తోడుపడతాయి. వాటితో వాళ్ళు చస్తారు. నువ్వు నిమిత్తమాత్రం. నీకు వరమిస్తాను. మగాణ్ణి చంపినపుడు మగాడివి కా. ఆడదాన్ని చంపినప్పుడు ఆడదానివి కా. నపుంసకుణ్ణి చంపినప్పుడు నపుంసకుడివి కా. నిన్ను పాపం అంటదు. ఇది ధర్మమే అవుతుంది నీకు' అన్నాడు.

ఇక వొప్పుకోకపోతే శాపంపెడతా డని భయపడింది మృత్యువు. బ్రహ్మచెప్పింది న్యాయమే అని భావించింది. ప్రజల్ని చంపే అధికారం పుచ్చుకుంది.

ధర్మరాజా! అదుగో అలాగ మృత్యువు ప్రాణుల్ని చంపుతుంది. ప్రాణులు దేహాలు వొదిలిపెడతారు. దేవాదిభావాలు పొంది తిరిగి మనుషులై పుడతారు. భీమనాదుడు, భయంకరుడు, ఉద్దాముడు, ఊహింౘలేని బ్రహ్మాండమైన తేజోమయుడు, జగత్తుకి ప్రాణం గాలి దేవుడు. శరీరం బతికించడానికీ, చెరచడానికీ అతడే ప్రభువు. పోవడమూ, రావడమూ అతడికి వింత కాదు.

ధర్మరాజు వెనకకూడ ఇది విన్నాను.♦ అప్పుడు దుఃఖంతోవున్నాను. అంచేత ఆ వినడం పూరికేపోయింది. ఇవాళ దీని అర్థం అవగతమైంది.

ధర్మమంటే సజ్జనులు భయపడతారు. అంత గొప్పదా అది?

భీష్ముడు— వేదాలమీద భక్తీ, దృఢమైన స్మృతీ, సదాచారమూ- ఇవి ధర్మరూపాలు. అర్థంకూడా దాని నాలుగో స్వరూపమే అంటారుకొందరు. అయినా న్యాయం తప్పీ, లోంకీ ధనం కూడబెట్టడం మహాపాపం. లోంకకండా వుండడమూ, పరాయిధనం ఆసపడకండా వుండడమూ, ధర్మాల్లో గొప్పధర్మాలు. శాస్త్రసమ్మతంకాని ధర్మం చవిటినేల నాటిన విత్తనంలా వృథా. ఆలోచించి చేసిన ధర్మం ఇహాపర సాధనం.

ధర్మవిధానం ఎంతో సూక్ష్మమైంది. ధర్మాలు ఎన్నోవిధాలు. అంచేత ధర్మాల స్వరూపమూ, స్వభావమూ నిగ్గుతేల్చి వివరిస్తాను.

ఇతరులు ఏంచేస్తే తన మనస్సుకి బాధకలుగుతుందో అది తాను ఇతర్లపట్ల చెయ్యకండా వుండడమే, ధర్మాలన్నిటిలోకీ ఉత్తమ మార్గం.

ధర్మరాజు-ధర్మస్వరూపం ఇంతగొప్పదా? సంతోషంగావుంది. నమస్కరిస్తున్నాను. గుచ్చిగుచ్చి అడుగుతున్నాను. ఆగ్రహించకు. మన్నించు. అవసరంలేంది అడగను. తెలుసుకోడానికే అవసరమైంది అడుగుతాను. బాగా అవగతం చేసుకుందికి అడిగిందే అడగడంకూడా జరుగుతోంది. దయతో ఆదరించు. సదాచారం ధర్మస్వరూపమన్నావు. ఉత్తమసదాచారం కూడా సెలవియ్యి.

భీష్ముడు- ఆచారాలు ఎన్నోవిధాలని చెప్తాయి వేదాలు

♦ చూ. భీష్మపర్వం. ఆశ్వాసం 2

మహాత్ములు ఆచరించిందే ఉత్తమమైన ఆచారం. అంతకంటే వేరే సదాచారం లేదు.

జాజలీ—తులాధారుడూ

వెనక జాజలిమునికీ, తులాధారుడు అనే వర్తకుడికీ ఈవిషయంలో సంవాదం జరిగింది. చెపుతాను, విను. జాజలి నిశ్చలంగా తపస్సులో కూచున్నాడు. అతడి తలమీద రెండు పిచ్చికలు గూడు కట్టాయి. గుడ్లు పెట్టాయి. గుడ్లు పిల్లలయాయి. రెక్కలు వచ్చి, తిండికి ఎగిరివెళ్ళి వస్తూవుండేవవి. పిచ్చికదంపతులూ, పిల్లలూ తలమీద గూటిలో వుంటూవుంటే, దయతో చూసేవాడు జాజలి. వాటిని తరిమేవాడు కాడు.

అయితే 'నాలాటి ధర్మపరుడు ఎక్కడా లేడు' అనుకున్నాడు జాజలి. 'ఇలా అనుకుంటాడేమిటా ఈముని! మహాధర్మపరుడు తులాదారు డున్నాడు' అంది ఆకాశవాణి. భయపడ్డాడు జాజలి. 'తులాధారుడు ఎక్కడున్నాడు?' అన్నాడు. 'వారాణాసిలో వున్నాడు' అంది ఆకాశవాణి. మచ్చరంతో వారణాసి వెళ్ళాడు జాజలి. వర్తకంలో వూపిరాడకండా వున్నాడు తులాధారుడు. చూశాడు జాజలి. ఉచిత రీతిని అతణ్ణి సత్కరించాడు తులాధారుడు.

'పిచ్చికలు తలమీద గూడు పెట్టాయా? అవీ, వాటి పిల్లలూ తలమీద సుఖంగా బతుకుతున్నాయా? మనస్సులో వికారంలేకండా ఎలా తపస్సు చేస్తున్నావు మహాత్మా! నిజంగా మెచ్చుకోదగినవాడివి నువ్వు' అన్నాడతడు.

'ఎలా తెలుసుకున్నాడితడు?' అంటూ నిచ్చెరపోయాడు జాజలి. 'వర్తకంలో మునిగివున్నావు నువ్వు. ధర్మంలో ఇంతమహిమ ఎలా గడించావు?' అని అడిగాడు.

'ఏముంది? కొనడంలోనూ, అమ్మడంలోనూ మోసం చెయ్యను. తగినంత లాభమే తీసుకుంటాను. లాభనష్టాలు వొక్కలాగే చూసుకుంటాను. మట్టిపెళ్ళా, బంగారంముక్కా వొక్కటే నాకు. నిందా స్తుతీ వొక్కటే. హింసా, ఆత్మప్రశంసా మనస్సులో లేవు. ప్రాణులన్నిటినీ దయతో చూస్తాను. అభయదక్షిణతో సత్యయజ్ఞం చేస్తాను. భోగమూ, కీర్తీ కోరను. ఎవరికైనా మేలుచేసి, 'ఇంత చేశానుకదా' అని అనుకోను. దేనిమీదా మమత పెట్టుకోను. ఒల్లడమూ, వొల్లకపోడమూ రెండూ లేవు నాకు. లోకమంతటిని చిత్రంగా చూస్తాను. అంచేతే తామరాకుమీద నీటిబొట్టులాగ మనస్సు దేనిమీదా అంటిపెట్టకండా వుంటుంది' అన్నాడు తులాధారుడు.

'తపస్సూ, యజ్ఞమూ ధర్మమని అనడమేలేదే నువ్వు? ఈకర్మలు ధర్మమని వేదాలు చెప్పలేదా?' అని అడుగాడు జాజలి.

'అహంకారంతోనూ, కోరికతోనూ చేసిన తపస్సూ, ఫలం కోరి చేసిన యజ్ఞమూ దేవతలు మెచ్చరు. వాటివల్ల పదేపదే చావు పుట్టుకలు తప్పవు. అంచేత అవి చెడ్డే కాని మేలు కాదు. ఎప్పుడూ తృప్తిగావుండి, సత్యయజ్ఞం చేసే వాణ్ణి చూసి దేవతలు తృప్తిపడతారు. దేవతలు తృప్తిపడతే బ్రహ్మానందం కలుగుతుంది' అన్నాడు తులాధారుడు.

'అయితే నువ్వు కర్మ మానలేదేమీ?' అడిగాడు జాజలి.

'ధర్మంతప్పకండా, సంసారంమీద మోహం లేకండా కర్మలు చేసే పుణ్యాత్ముడు కర్మలు చెయ్యనట్టే సిద్ధిపొందుతాడు. బురదలేని పవిత్రమైన ఆత్మతీర్థం తెలుకున్న వాడికి ప్రతీపర్వతమూ పుణ్యపర్వతమే. ప్రతీనదీ పుణ్యనదే. ఏదో కారణంవల్ల ఆరంభించిందైనా కర్మ ప్రారబ్ధకర్మలాగే ఉత్తమగతికి కారణమవుతుంది. విన్నావా? నేను చెప్పిన ఈసిఁసరైందా' కాదో మంచివాళ్ళదగ్గిర అడిగినందేహం

తీర్చుకుందామంటావా ? అపని మనమే చేసుకోవచ్చు. నువ్వు తండ్రిలా పెంచిన పిచ్చికలు మచ్చికపడి నీతలమీదుగా ఆకాశం మీద ఎగురుతున్నాయి. వాటిని పిలు. చేతులమీద పెట్టుకుని బుజ్జగించు' అన్నాడు తులాధారుడు.

జాజలి పిచ్చికల్ని పిలిచాడు. ఆకాశంమీంచే ఇలా అన్నాయవి.

'మునీంద్రా ! ధర్మదేవత పంపితే నిన్ను పరీక్షించడానికివచ్చిన భటులం మేము. చెపుతాం విను. ఈసూ, కలతా, విరోధమూ మచ్చరం కల మనస్సులో పుడతాయి. దీనివల్ల హింస పుడుతుంది. మచ్చరం మానుకుంటేనే మునులు సుఖపడతారు. స్పర్థవల్ల ధర్మం నాశనమవుతుంది. ధర్మనాశనంవల్ల మనిషి బుద్ధికూడా నాశనమవుతుంది. శ్రద్ధపూనాలి. స్పర్థ విడిచిపెట్టాలి.

'శ్రద్ధ సూర్యుడిబిడ్డ; సాత్త్విక; జ్ఞానదాత్రి; మనశ్శుద్ధిస్వరూప. అందుకనే జ్ఞానవంతుడు శ్రద్ధ ఆత్మతో సమానంగా భావిస్తాడు. శ్రద్ధలేని తపస్సూ, యజ్ఞమూ దేవతలు మెచ్చరు. అది వుంటేమాత్రం మెచ్చుకుంటారు. అంచేత శ్రద్ధ గొప్పది. మాటా, మనస్సూ కాపాడుతుంది శ్రద్ధ. జీవాత్మ ప్రసన్నత్వమే శ్రద్ధ.

బ్రహ్మగీతలు

'బ్రహ్మగీతలు విను. యజ్ఞాల్లో శ్రద్ధవుండినా త్రికరణశుద్ధి లేనివాడూ, శుద్ధివుండినా శ్రద్ధలేనివాడూ వొకటే అని నిర్ణయించారు దేవతలు. శ్రద్ధ పవిత్రమైందని చాటిచెప్పాడు బ్రహ్మ. శ్రద్ధకలవాడు గౌరవశ్రేష్ఠుడనీ, అతడిఅన్నం భుజించదగిందనీ దేవతలతో చెప్పాడు. వడ్డీ వ్యాపారంతో బతుకుతూ దానంచేసినవాడూ, దానంచెయ్యని వేదపండితుడూ వొకటే అన్నారు దేవతలు. 'అయితే ఆఇద్దరిలో

దానంచేసినవాడు యజ్ఞంకూడా చేస్తే అధికు డవుతాడు' అన్నాడు బ్రహ్మ. శ్రద్ధలేనివాడికి దానగుణంలేదు. బ్రహ్మనిశ్చయంఇది. కనక శ్రద్ధకలవాడివి కావాలి నువ్వు. పాము పొరవొదిలినట్టు శ్రద్ధకలవాడు పాపాలువొదిలేస్తాడు. కనక శ్రద్ధ అలవరుచుకోడంమంచిది. శ్రద్ధవుంటే మనసులో మచరమూ, మాలిన్యమూ వుండవు.'

పిచ్చుకల మాటలు విని తేరుకున్నాడు జాజలి. 'మునులదగ్గిర తత్వంవినకపోవడంవల్ల ఇలా అయిందినాకు. ఇప్పుడు తెలుసుకున్నాను. శాంతి అలవరచుకుంటాను!' అంటూ తులాధారుణ్ణి మెచ్చుకున్నాడు.

'ఏకర్మఅయినా శ్రద్ధగా చెయ్యడమే మంచిది. నివృత్తిపొంది, దానిమీద శ్రద్ధవుంటే నేర్పుసంపాదించాలి' అన్నాడు తులాధారుడు.

'అవును' అంటూ వెళ్ళిపోయాడు జాజలి. ఇహపరసుఖాలు రెండూ అనుభవించి సుఖపడ్డాడు తులాధారుడు. అతడు చెప్పిన ధర్మ పద్ధతి మనస్సుకి పట్టించుకో. పాపాలు వొదిలించుకో.

ధర్మరాజు – ఏపనైనా ఆలోచించి, ఆలస్యంగా చెయ్యడం మంచిదా ! త్వరపడి చప్పున చేసెయ్యడం మంచిదా !

భీష్ముడు–త్వరపడి, ఎప్పుడూఏపనీ చెయ్యకూడదు. ఆలోచించి, మెల్లిగా చెయ్యాలి అలా అయితే ఏచెడ్డా రాదు. పైగా ఫలంకూడా సిద్ధిస్తుంది. ఓర్పులేనివాళ్ళు ఆలోచించి పనిచేసేవాళ్ళని సోమరిపోతు లంటారు. అది బుద్ధిలేనిమాట. మేధాతిథి మునికొడుకు చిరకారి అని వొకడు వుండేవాడు. అతడి కథవింటే నీప్రశ్నకి సధానం దొరు కుతుంది.

చి ర కా రి క థ

ఏపనిచేసినా అతడు చిరకాలం ఆలోచించి చేసేవాడు. అందు కనే అతడిపేరు చిరకారి.

మేధాతిథికి ఏదో కారణంవల్ల తనభార్యమీద కోపంవచ్చింది. ఆమెని చంపెయ్యమని చిరకారితో చెప్పి ఎటో వెళ్ళిపోయాడతడు. ఏది చేసినా ఎంతో సేపు విచారించిచేస్తాడు కనక ఆలోచన మొదలెట్టాడు చిరకారి.

'తండ్రి చెప్పినపని చెయ్యకండా వుండకూడదు. అలాఅని తల్లిని చంపకూడదు. తండ్రిమాట జవదాటడం పాపమంటారు పెద్దలు. ఏమైనా తల్లిని రక్షించడం కర్తవ్యం. ఏందారి ? పుత్రభావంలో స్వాతంత్ర్యం లేదు. పాపం ఎలా తప్పించుకోడం ? తల్లిని చంపితే నరకం తప్పదు. అలా అని తండ్రిని అవమానపరిస్తేమాత్రం నరకం తప్పుతుందా ?

'తల్లి క్షేత్రం. వంశాభివృద్ధికోసం క్షేత్రంలో బీజంవేస్తాడు తండ్రి. తల్లిదండ్రుల ఇద్దరిసంగతీ ఇది. ఇద్దరికీ కావలసినవాణ్ణే నేను. అమ్మనా, నాన్ననా, ఎవళ్ళని వొదిలిపెట్టేది ?

'తండ్రే నేనై పుట్టాను. తండ్రి చెప్పినట్టు చేస్తే కొడుకుపాపాలు పోతాయని విన్నాను. అప్పుడూ-మరో ఆలోచన ఎందుకూ? తండ్రే తపస్సు తండ్రే ధర్మం. తండ్రేవిద్య. తండ్రే పరమదైవం. అంచేత తండ్రి సంతోషించిన పని చేస్తే దేవతలు సంతోషిస్తారు.

'అగ్నిహోత్రానికి అరణిలాగ, నేనుపుట్టడానికి తల్లిసాధనం. కొడుకుకోసం దుర్భరమైన గర్భవేదన అనుభవిస్తుంది తల్లి. తన శరీరంమీద చింతవొదిలేస్తుంది. ఎన్నోపాట్లు పడుతుంది. వచ్చి పోతూ చూస్తాడే కాని అమ్మలాగ కొడుకుకోసం కష్టాలుపడడు నాన్న. అమ్మ అన్నిటికంటే గౌరవనీయురాలు అని చాటుతున్నాయి ధర్మశాస్త్రాలు. కొడుపసికందైనా, వయసులోవున్నా, ముసలాడైనా అమ్మప్రేమ వొక్కలాగే వుంటుంది. అమ్మప్రేమే జగత్తంతటికీ కారణం. క్షుద్రజంతువులు మొదలుకుని దేవతలదాకా వొకేలాటిది

తల్లి. మంచివస్తువుదగ్గిరతప్పు, మరోదగ్గిర వూరట ఎలాకలుగుతుంది ? అమ్మపోయిందంటే అంతా పోయిందన్నమాట. అమ్మతోనే శక్తి పోతుంది. దుఃఖం ముంచుకువస్తుంది. లోకమంతా పాడిల్లులా తయారవుతుంది. ధనవంతుడనీ, దరిద్రుడనీ, బలవంతుడనీ, బలంలేనివాడనీ, మూఢుడనీ, బుద్ధిమంతుడనీ భేదంలేదు. అమ్మంటూ బ్రతికివుంటే అందరినీ సుఖపెడుతుంది. ఇలాంటి అమ్మని చంపడమంటే పాపసముద్రంలో మునిగిపోడమన్నమాట. సొమ్ములు కాసుకున్నవాడికైనా తెలుస్తుందది. అమ్మని చంపడానికి కటికివాడికైనా చేతులెలా వస్తాయి ?'

ఇలా ఎన్నెన్నివిధాలో ఆలోచించాడతడు. అసలే చిరకారి. కనక త్వరపడి ఏదీ చెయ్యకండా ఎంతోసేపు విచారిస్తూ అలాగే కూచున్నాడు.

ఇంతలో 'చిన్నతప్పుకి భార్యని చంపెయ్యమని కొడుకుతో చెప్పివచ్చాను. ఎంతక్రూరుణ్ణి ! కొడుకు చంపేశాడేమో ?' అని కంట తడి పెట్టుకుంటూ విచారిస్తూ ఇంటికి బైలుదేరాడు మేధాతిథి.

'చిరకారి కొడుకు. పేరుకి తగినట్టు తొందరపడడు. ఆలస్యం చేస్తాడు. నాకు దుఃఖం కలిగించడు. బుద్ధిమంతుడు. అందులో ఇలాంటి పనికి అసలే తొందరపడడు' దారికడాకా ఇలా అనుకుంటూ కొడుకుని తలచుకుంటూ నడిచాడతడు.

'నాయనా చిరకారీ ! చిరకాలం మీఅమ్మ గర్భంలోవున్నావోయి నువ్వు. నిన్నుప్రాణంలా పెంచిందోయిమీఅమ్మ. ఈమాత్రం ఆలోచించి, మీఅమ్మని చంపకండా వున్నావా, నీ చిరకారిపేరు చిరకాలం వుండిపోతుందోయి ! నాకూ, నాతపస్సుకీ నిందరాకండా తల్లినిచంపిన పాపం నిన్ను చుట్టుకోకండా వూరకున్నావా, సర్వ

భూతాలూ నిన్ను మెచ్చుకుంటాయి' అంటూ గబగబా ఇంటికి వచ్చాడు.

తండ్రిని చూశాడు చిరకారి. తల్లిని చంపడానికి పట్టుకున్న ఆయుధం కిందపడేశాడు తండ్రికి ఎదురువెళ్ళి పాదాభివందనంచేశాడు. ఇంతలో లోపలినించి మేధాతిథి భార్యా వచ్చింది. భర్తపాదాల మీదవాలింది. భార్యనీ, కొడుకునీ లేవనెత్తాడు మేధాతిథి. అతడి దుఃఖబాష్పాలు ఆనందబాష్పాలై ప్రవహించాయి. కొడుకుని గట్టిగా కౌగిలించుకున్నాడు. శిరస్సు ముద్దాడాడు. మెచ్చుకున్నాడు.

ముగ్గురూ సుఖంగాంకూచున్నాక, 'ఏపనైనా ధైర్యంతో ఎంతోసేపు ఆలోచించే చెయ్యాలి. మనిషి చేసిన పనిబట్టే 'వీడుగొప్ప వాడూ, వీడు తక్కువవాడూ' అని నిర్ణయిస్తారు పెద్దలు. సావ కాశంగా ఆలోచించినవాడే సజ్జనుడు. అతడే మిత్రత్వమూ, శత్రు త్వమూ తెలుసుకుంటాడు. పాత్రతా, అపాత్రతా గ్రహిస్తాడు. శుభాలుఅనుభవిస్తాడు' అన్నాడు మేధాతిథి చిరకారి చిరకారిత్వం సఫలమై పేరుపడింది.

కనక ఏపనైనా ఆలోచించి చెయ్యాలి. తొందర పడకూడదు. ఆలోచించి సావధానంగా చేసినపని సఫల మవుతుంది. తొందరపడి పనిచేసినవాడు తరవాత పశ్చాత్తాప పడతాడు.

ప్రజల్ని ఎలా శిక్షించాలి?

ధర్మరాజు— ప్రజల్ని ఎలా శిక్షించాలి?

భీష్ముడు—పూర్వం ద్యుమత్సేనుడు తనకొడుకు సత్యవంతుడితో చెప్పిన మాటలు వింటే నీకు సమాధానం దొరుకుతుంది. తండ్రీ కొడుకులు ప్రజాశిక్షణ విధానమే మాట్లాడుకుంటూ 'చంపడం ధర్మమే అంటారు పండితులు' అన్నాడు ద్యుమత్సేనుడు. 'హింసే

ధర్మమైతే మరి చెయ్యరాని పనంటూ ఏముంటుంది?' అన్నాడు సత్యవంతుడు. 'దొంగలూ, దుర్మార్గులూ చావకపోతే లోకం బతుకుతుందా?' అన్నాడు ద్యుమత్సేనుడు. 'వాళ్ళని చంపడం కంటే మరో శిక్ష వెయ్యడం మంచిదికాదా ?' అని అడిగాడు సత్యవంతుడు. 'అలా కాదు. తప్పుకి తగినట్టు వుండాలి శిక్ష. కళ్ళతో దండించడమూ, నోటితో దండించడమూ, జరిమానా వెయ్యడమూ, దెబ్బలు కొట్టడమూ, మరణదండన విధించడమూ-ఇలా తప్పుల హెచ్చుతక్కువలనిబట్టి శిక్షలు వెయ్యాలి. చంపదగిన తప్పుచేస్తే చంపితీరాలి. ఆప్తుడనీ, బంధువనీ, అన్నదమ్ముడనీ, కొడుకనీ దుష్టుడిమీద మన్నన వుండడం పాపం రాజుకి. తాను ముందు వినయవంతుడు కావాలి రాజు. మంత్రుల్నీ, కుమారుల్నీ, భృత్యుల్నీ వినయవంతుల్ని చేసి ప్రజల్ని రక్షించాలి. అలాటిరాజు ఇహపరాలు రెండూ సాధిస్తాడు. కామక్రోధాలూ, వైషమ్యాలూ లేకండా, దోషం తెలుసుకుని తగిన శిక్ష విధించగడం ధర్మం. దుష్టులు హాని చేస్తూవుంటే వూరుకోడమూ, చంపుతూవుంటే దండించకపోడమూ పాపం. అహింసావ్రతానికి భంగకరం. ప్రజలకి ఆపద రాకండా రక్షించడమే రాజైన వాడికి అహింసావ్రతం' అన్నాడు ద్యుమత్సేనుడు.

కపిలగో సంవాదం

ధర్మరాజు-గృహస్థధర్మమూ, సన్యాసధర్మమూ, ఏది ముఖ్యం?

భీష్ముడు-రెండూ గొప్పధర్మాలే కపిల గోసంవాదమని దీనికి వొక ఇతిహాస ముంది. విను.

నహుషుడు మెచ్చుకునే వొక ఆవు వుండేది. ఎంతో అందమైందది. భయామంటే ఎరగదు. కపిలుడని వొక మునీశ్వరుడు దాన్ని చూసి 'నువ్వు వేదస్వరూపం కదా!' అన్నాడు. ఆమాట పక్కనున్న

స్యూమరస్మి అనే ముని విన్నాడు. వేదాలమీద ఆదరం లేకపోడం చేత కపిలముని అలా అన్నాడని భావించాడతడు. సూక్ష్మరూపంతో ఆవులో ప్రవేశించాడు.

'వేదాలు పొట్టిడాబులని అంటారు యతులు. అవి అంతమందీ గౌరవిస్తున్నారు. నీకు వాటిమీద గౌరవం వుందో లేదో ?' అంటూ ఆవులోంచి అడిగాడు.

'వేదాలమీద నాకు ఆదరమూ లేదూ, అనాదరమూ లేదు. ఎందు కిలా అడిగావు ? ఇంత తెలివితక్కువ వుంటుందా ? అయినా నాకు తెలిసినంత చెపుతాను. బ్రహ్మచర్యాశ్రమమూ, గృహస్థాశ్రమమూ, వానప్రస్థ, సన్యాసాశ్రమాలూ దేవతలు నడిచేవే. సంసారులుకూడా అలా నడుచుకోవాలి. వాళ్ళకి వేదాల్లో చెప్పిన ఆచారాలు అవసరం. అయితే పొట్టకోటి, జీవహింస చెయ్యడం మంచిదా, చెడ్డదా ?' అని అడిగాడు కపిలుడు.

'పశువులూ, ధాన్యాలూ యజ్ఞాలకోసమే పుట్టించాడు బ్రహ్మ. తానూ యజ్ఞాలు చేశాడా లేదా ? మూఢుడూ, ప్రాజ్ఞుడూ ఇద్దరూ సుఖమే కోరుతారు. యజ్ఞాలు చెయ్యకపోతే స్వర్గం దొరుకుతుందా చెప్పు ? గృహస్థధర్మంలో ఉత్తమకార్యం యజ్ఞం. యజ్ఞం పాపాలు పోగొడుతుంది. దేవతలుకూడా మన్నిస్తారు యజ్ఞం. అలాటి యజ్ఞం హింస అనుకోవచ్చా ?' అన్నాడు ఆవులోంచి స్యూమరశ్మి.

'ఆత్మసుఖం అనుభవించినవాడు ఇతరసుఖాలు మెచ్చడు. శోకమూ, కామమూ, సంసారసాంగత్యమూ వొదిలేస్తాడు. అతడికి ఇవన్నీ వృథా. మదం కలిగించే ఈలోకమే వొల్ల దతడు. గృహస్థ ధర్మం అసలే అక్కరలేదతడికి. సనాతనమైన మోక్షమే అతడి లక్ష్యం' అన్నాడు కపిలముని.

'బిడ్డలు తల్లిని చేరినట్టు తక్కిన ఆశ్రమాలవాళ్ళందరూ గృహస్థునే ఆశ్రయించి బతుకుతారు. ఏమంటే, ధాన్యాలూ మొదలైన వాటన్నిటికి గృహస్థే అధికారి. వేదసారం తెలిసినవాడివి నువ్వు. గృహస్థధర్మంలో మోక్షం లభించదని ఎవడు ఎక్కడ చెప్పాడో చెప్పు? అన్ని ఆశ్రమాలకీ గృహస్థాశ్రమమే ఆధారం. సోమరిపోతులు దరిద్రులై పనిచెయ్యడం మానేస్తారు. అలా మానెయ్యడం క్రమంతప్పడమే. దానివల్ల మోక్షం రాదు. వేదాలు వొదిలిపెడితే నరకంతప్పదు. గర్భాదానం మొదలుకుని వేదమంత్రాలన్నీ సర్వసంపదలూ కలిగిస్తాయి. సందేహంలేదు. అలాటప్పుడు వేదాలు వొల్లకపోడం తగునా?' అన్నాడు ఆవులోంచి స్యూమరశ్మి.

'వేదాలు ఆచారాలు వివరిస్తాయి. అమృతంతాగి తృప్తిపడినట్టు ఆచారాలతో తృప్తిపడతారు బ్రాహ్మలు. అది అలా వుండనీ. చెయ్యీ, ఉపస్థా, కడుపూ, నోరూ ఇవి దేవతలకికూడా మూయరాని వాకిళ్ళు. పండితుడుమాత్రం ఆత్మపురుషుణ్ణిరక్షించుకుందుకి ఇవితిరంగా ముయ్యగలుగుతాడు. ఎదట బంగారంకుప్పపోసినా ముట్టుకోనివాడు, కోపం వచ్చినా కొట్టనివాడు, తిట్టనివాడు చెయ్యి అనే వాకిలి దిట్టంగా మూసుకుంటాడు. ఎలాటిఆడదాన్నయినాసరే, సంగమానికి కోరనివాడు, తనలోనేభార్యవున్నట్టు భావించేవాడు వ్రతంతో ఉపస్థ అనే వాకిలి మూసుకుంటాడు. జీవయాత్రకోసమే అన్నం తినేవాడు, నిండుగా ఎన్నడూ తిననివాడు, అపేక్షతో ఎప్పుడూ కావాలననివాడు కడుపువాకిలి మూసుకున్నట్టేకదా? అబద్ధమాడనివాడు, కలుపుగోరుగా మాటాడేవాడు, ఒక తిట్టన్నా తిట్టనివాడు, వాదించని బుద్ధిమంతుడు నోటి వాకిలి మూసుకుంటాడు.

'ఇలా నాలుగువాకిళ్ళూ ముయ్యగలవాడే బ్రాహ్మడు. అలా

టివాడికి తపస్సెందుకు ? యజ్ఞాలెందుకు ? దానాలెందుకు ? వ్రతాలు చెయ్యడమూ వేదాలకి దాసులు కావడమూ ఇదంతా బాదరబంది.

'బ్రహ్మజ్ఞానం కలవాడు ద్వంద్వాలు లేకండా వుంటాడు. గొప్పతనానికి మిడిసిపడడు. ప్రకృతి వికారాలు కనిపెడుతూ వుంటాడు. ఈ సదాచారం చెయ్యలేనివాడే ఫలంకోరి కర్మల వెంట పరిగెడతాడు' అన్నాడు కపిలముని.

దాంతో ఆవులోంచి బైటికి వచ్చాడు స్యూమరశ్మి. తన పేరు చెప్పుకుని 'మహాత్మా, ధర్మనిర్ణయం తెలుసుకోడంకోసం ఆవు లోంచి మాట్లాడాను కాని మరేమీ కాదు. నిన్ను ఆశ్రయించాను. వేదాలు ఆశ్రయించి కర్మ చెయ్యడమూ, చెయ్యకండా వొదిలెయ్య డమూ రెండూ వున్నాయి. ఇందులో ఏది ముఖ్యమో సెలవియ్యి. ధర్మసూక్ష్మాలు తెలిసినవాడివి నువ్వు. నేను నీ శుశ్రూష చేసేవాణ్ణి. అనుశాసించు' అని ప్రార్థించాడు.

సంతోషించాడు కపిలముని. 'జ్ఞానం ఆశ్రయించినవాడికి ఏకీడూ కలగదు' అంటూ అందుకున్నాడు. 'జ్ఞానంలేనివాడు కామా నికి లోబడి, కర్మలవెంట ముప్పుతిప్పలు పడతాడు. అహంకారమూ, క్రోధమూ, తృష్ణా లేనివాడికి శుభమూ, అశుభమూ అన్న భేద ముండదు. త్యాగంతో అన్నీ వొకలాగే చూస్తాడు జ్ఞాని. మీ రందరూ జ్ఞానంకలవాళ్ళే. కాని అన్నిప్రాణుల్నీ వొక్కలాగేచూసే వాడు మాత్రం ఎక్కడో వొక్కడు వుంటాడు. అదుగో అతడే కర్మలు వొదిలిపెడతాడు' అన్నాడు.

'వేదశాస్త్రాలు వొదిలి పెట్టడం తప్పుదారి తొక్కడమనీ, దానివల్ల మోక్షం రాదనీ విన్నాను. అంచేత వేదాలు వొదిలి పెట్టడం పాప మనుకుంటున్నాను. నాసందేహం తీర్చు' అన్నాడు స్యూమరశ్మి.

'వేదాలు వొదిలిపెట్టమని ఎవరన్నారు?' మళ్ళీ ఎత్తుకున్నాడు కపిలుడు- 'వేదాలే లోకాలకి ప్రమాణం కదా! శబ్దబ్రహ్మం అనీ, పరబ్రహ్మం అనీ రెండు. శబ్దబ్రహ్మం సేవించినవాడు పరబ్రహ్మం చేరుకుంటాడు. శమమూ, దమమూ కలిగిన జ్ఞానవంతుడైన గృహస్థధర్మం తెలుసుకుని, వేదాలు చెప్పినట్టునడచుకుంటాడు. అసూయపెట్టుకోడు. అహంకారం విడిచిపెట్టి, భూతదయ కలిగిన పుణ్యాత్ముడు దృఢమైన ఆత్మనిష్ఠతో వుంటాడు. విధినిర్వహిస్తాడు. ప్రాయశ్చిత్తం కోరడు. శాంతులైన బ్రాహ్మలూ, రాజులూ గృహస్థులుగా వుండే వ్రతాలూ, అవీ చేస్తారు. ముక్తిపొందుతారు. ధర్మం వొక్కటే. నాలుగాశ్రమాలూ దానికి నాలుగు పాదాలు. ఎందులో నడుచుకుంటే ఏముంది? అన్ని కర్మల స్వరూపమూ వొక్కటే కదా! సంతోషమే అమృతం. దాంతో సుఖంగా వున్న వాడు ఇంట్లో వున్నా వొకటే అడివిలో వున్నా వొకటే. ఎక్కడున్నా హాయిగా వుంటాడతడు.

'కోరికలు నశించిన మహాజనులు సన్యాసాశ్రమంలో ప్రవేశిస్తారు. ఉపనిషత్తులు చెప్పినవిధానం అది. అవైదికం అనవచ్చా అది? ధర్మానికి జ్ఞానం పాదు. సంతోషం వేళ్ళు. త్యాగం రూపం. ఆనందం ఆధారం. ఈమాటే వేదాలూ చెపుతున్నాయి. నాలుగాశ్రమాలూ చెయ్యకూడదంటూ లేదు. శుచులై ఏ ఆశ్రమంలో వున్నా సంసార సముద్రం దాటగలుగుతారు పండితులు. శాంతుడు పొందే గతే సద్గతి అంటారు వేదాంతులు. నిజంకూడా అంతే. వేదాలతాత్పర్యం తెలుసుకున్న వాళ్ళే వేదా లెరిగినవాళ్ళు. తాత్పర్యం ఎరగనివాళ్ళు వొట్టి వేదధారులు మాత్రమే. అన్నీ వేదాల్లోనే వున్నాయి.

'మోక్షంకోరే వాడికి త్యాగం వొక గమ్యస్థానం. దానిమీాది మెట్టు శమం. అంతకంటే మీాదిమెట్టు ఆనందం.

'తెలుసుకోదగిందీ, తెలిసిందీ, సత్యమైందీ, స్థావరజంగమాలు ధరించిందీ, అన్నిటిలోనూ వున్నదీ, - శుభమూ, అవ్యక్తమూ, బ్రహ్మమూ, శివమూ, ప్రభవమూ, అవ్యయమూ, శాంతీ, తేజమూ, క్షమా, ధ్రువమూ, అనామయమూ అన్న పేర్లతో ప్రసిద్ధిచెంది. సూక్ష్మ బుద్ధికిమాత్రం అనగతమయే ఆపగతత్త్వానికి నమస్కారం. వేదాల తాత్పర్యమెరిగిన బ్రహ్మజ్ఞానులకి జోహారు' అన్నాడు.

విని సంతోషించాడు సూర్యుమరశ్మి. ధర్మరాజా! ఈ ఇతిహాస తాత్పర్యం మనస్సుకి పట్టించుకో.

కుండధారుడి కథ

ధర్మరాజు — ధర్మార్థకామాలు మూడూ వేదాలు వివరిస్తున్నాయి. అయితే వీటిలో దేనివల్ల హెచ్చు లాభం?

భీష్ముడు — దేవానుచరుడు కుండధారుడు తన భక్తుడికి ఉపకారంచేసిన కథ నువ్వు అడిగినప్రశ్నకి సమాధాన మవుతుంది.

ఒక బ్రాహ్మణుడు యజ్ఞంకోసం ధనం కావలసివచ్చి తపస్సు మొదలెట్టాడు. కుండధారుడు అక్కడికి వచ్చి, 'ఏమిటి నీకోరిక?' అని అడిగాడు. 'ధనం కావాలి' అన్నాడు బ్రాహ్మడు. కుబేరుడి భృత్యుడైన మాణిభద్రుణ్ణి తలుచుకున్నాడు కుండధారుడు. మాణిభద్రుడు ప్రత్యక్షమయాడు. 'ఈ బ్రాహ్మడు నా ఆశ్రితుడు. ఇతడికి పుష్కలంగా ధన మియ్యి' అన్నాడు కుండధారుడు. 'ఎంత ధనం కావలిస్తే అంతా ఇస్తాను' అన్నాడు మాణిభద్రుడు.

'మనిషి బతుకు అస్థిరం కదా' అని ఆలోచించాడు కుండధారుడు—'అయినా ఈ బ్రాహ్మడికి ధనమెందుకూ? తపస్సూ, ధర్మమూ చాలు. తపస్సులోనే సర్వసంపదలూ కలుగుతాయి' అని నిశ్చ

యించాడు. నెమ్మదిగా ఈ ఆలోచన మాణిభద్రుడితో చెప్పాడు. సంతోషించాడు మాణిభద్రుడు. 'అయితే అలాగే కానీ' అన్నాడు.

బ్రాహ్మడు భక్తితో దేవతల్ని ప్రార్థించాడు. అవాళనించీ అతడిమనస్సు భక్తి పరిపూర్ణమైంది. సంతోషించి కుండధారుడితో అన్నాడతడు – 'మహాత్మా నీదయవల్ల మనస్సు తెలువుకుంది. ఏ ధనమూ అక్కరలేదు నాకు. తపస్సు చేసుకుంటాను అనుజ్ఞ దయచెయ్యి.'

'అలాగే కానీ' అని వెళ్ళిపోయాడు కుండధారుడు. దుంపా దుట్రా, ఆకూ అలమూ తింటూ ఎంతో తపస్సుచేశాడు బ్రాహ్మడు. క్రమంగా ఆకూ అలమూ కూడా మానేశాడు. నీరు గాలీ మాత్రం ఆహారం చేసుకుని ఘోరమైన తపస్సుచేశాడు. దేవత్వం పొందాడు. సిద్ధుడయ్యాడు. 'నన్ను ఎవళ్ళయినా ఆశ్రయిస్తే ధనమిస్తాను. రాజ్యమిస్తాను. వాళ్ళపాపాలు పోగొడతాను' అన్న పూనికా,ఉత్సాహమూ అతడిమనసులో పుట్టాయి. ఇలా మహానుభావుడై కుండధారుణ్ణితలుచుకున్నాడతడు. కుండధారుడు ప్రత్యక్షంకావడంతోనే తన శక్తి వల్ల పుట్టిన గంధాలతోనూ, పువ్వులతోనూ అతణ్ణి పూజించాడు. సాగిలపడి మొక్కాడు. ఎత్తి కౌగిలించుకున్నాడు కుండధారుడు. 'ధర్మార్థకామాలు మూడూ కలిపి చెపుతోంది వేదం. అయినా ధర్మమే పురుషార్థం. అదే ఆశ్రయించదగింది' అంటూ ధర్మాన్ని మెచ్చుకున్నాడు. 'సుకృతం కడముట్టా అనుభవించు. యోగాభ్యాసం చేస్తూ, శిష్టుల సాంగత్యం చెయ్యి' అని వెళ్ళిపోయాడు కుండధారుడు. మునుల పూజలందుకుంటూ, దేవతల మెప్పులందుకుంటూ స్వేచ్ఛగా తిరిగాడు బ్రాహ్మడు.

ధర్మరాజా! మరో ధర్మసూక్ష్మం చెపుతాను. ఒకబ్రాహ్మడు తన భార్యతోకూడా అడివిలో వుండేవాడు. ఉంఛవృత్తితో బతుకుతూ

వుండేవాడు. అతడికి యజ్ఞం చెయ్యాలని బుద్ధిపుట్టింది అహింసా వరుడు కనక పశువుని చంపడం మానేసి పళ్ళూ, దుంపలూ హవిస్సుగా ఉపయోగించా లనుకున్నాడు. అది శాస్త్రసమ్మతం కాదని తెలిసీకూడా, వొద్దంటే శపిస్తాడేమో అని భయపడి అడ్డు చెప్పలేదు భార్య. ఇంద్రుడూ మొదలైన దేవతలు హవిర్భాగాలు పుచ్చుకోవడానికి రావడం మానేశారు. అగ్నికూడా అవి పచనం చెయ్యలేదు. అదగ్గిరసా మేస్తున్న వొక లేడి మనిషి భాషలో అతడి భార్యని తిట్టి, బ్రాహ్మడి ఎదటికి వచ్చింది. 'నన్ను చంపి యజ్ఞం చెయ్యి' అంది. 'అలా చెయ్యను పో' మ్మన్నాడు బ్రాహ్మడు. నాలు గడుగులు వెళ్ళిపోయి, తిరిగి వచ్చింది లేడి. 'బ్రాహ్మడా! దివ్యదృష్టి ఇస్తాను. దాంతో చూడు. నేను చెప్పినట్టు యజ్ఞం చేశావా నిన్ను అభినందించడాని కని అరుగో అప్సరస్త్రీలూ, గంధర్వులూ విమానాల మీద వచ్చారు' అంది. దేవత్వం సిద్ధిస్తుంది కదా, అని ఆశపడ్డాడు బ్రాహ్మడు. లేడిని చంపడానికి పూనుకున్నాడు. దాంతో అతడి తపస్సుకి ఉత్పాతం కలిగింది. లేడిరూపంతో వచ్చిన ధర్మదేవత నిజస్వరూపంతో ప్రత్యక్షమయాడు. 'బ్రాహ్మడా! నీయజ్ఞ శ్రద్ధకి సంతోషించాను. ధర్మసూక్ష్మం చెప్పడానికే ఇలా వచ్చాను. యోగ్యమైన హింస అహింసావ్రతానికి భంగం కలిగించదు. యజ్ఞం కదా అని తగని హింసకూడా పనికిరాదు' అని ధర్మరహస్యం నిర్దేశించాడు. అతడి భార్యని వోదార్చాడు. తపశ్శక్తి ప్రసాదించాడు. వరమిచ్చి, యజ్ఞవిధానం పూర్తి చేశాడు. ఈ ఇతిహాసం నాకు నారదుడు చెప్పాడు.

ముక్తిమార్గం

ధర్మరాజు - మనిషి పాప మెందుకు చేస్తాడు? ధర్మచర్యకి ఏది మూలం? రోగంలేకండా ఎలా వుండడం? మోక్షం ఎలా పొందడం?

భీష్ముడు - గంధమూ, రసమూ మొదలైనవాటిమీద కాంక్ష లోభమూ మోహమూ లేవుతుంది. దానికి మనస్సు లొంగి పోతే ధర్మం లోపిస్తుంది. ధర్మం లోపించడంతోనే పాపం చెయ్యాలని బుద్ధి పుడుతుంది. ప్రజ్ఞవల్ల దాని చెడుగు భావించి, సత్పురుషుల సహవాసం చేసి విషయాలు మళ్ళించుకుంటే ధర్మబుద్ధి లేకెత్తుతుంది. ధర్మాచరణతో తృప్తిపడకండా ద్వంద్వాలు వొదులుకుంటేఅపాయం లేని ఉపాయంతో ముక్తి లభిస్తుంది.

ధర్మరాజు — అపాయంలేని ఉపాయంతో ముక్తి లభిస్తుందన్నావు. ఏమిటది?

భీష్ముడు - కుండ చెయ్యాలంటే దానికి వొక సాధనం వుండాలి కదా? తూర్పుసముద్రానికి వెళ్ళేమార్గం పడమటి సముద్రానికి వెళుతుందా? దేనికి కావలిసిన ఉపాయం దానికి కావాలి. అడిగావు, మంచిపని చేశావు. ఓర్పుతో క్రోధమూ, సంకల్పం మానడంతో కామమూ, సత్వగుణంతో గాఢనిద్రా, ధైర్యంతో రాగద్వేషాలూ, జాగ్రత్తతో భయమూ, మంచినడవడితో మోహమూ, మితభోజనంతో రోగాలూ, ప్రాణుల్ని చూడడంతో నిశ్వాసమూ, వైరాగ్యంతో విషయాలూ, సంతృప్తితో లుబ్ధత్వమూ, దయతో అధర్మమూ, ఉచిత కర్మలో హెచ్చరికతో ధర్మమూ అవతలకి తరిమెయ్యడమే ముక్తిమార్గం. కామమూ, క్రోధమూ మొదలైనవాటిని తొలిగిస్తుందే కాని ఇది ముక్తిని తెచ్చి ఇయ్యదు. కనక అపాయంలేని ఉపాయం అనడం.

ఆశ

ధర్మరాజు - ఆశవల్ల అన్నదమ్ములూ మొదలైన బంధువుల్ని అంతమ [illegible] చ [illegible] పవలసివచ్చింది. ఆశ ఎలా వొదిలిపెట్టడం?

భీష్ముడు—మాండవ్యుడితో జనకుడు చెప్పినమాటలు విను. ఆశ ఎలా వొదులుకోడమో తెలుస్తుంది.

జనకుడి దగ్గిరికి వెళ్ళి ఆశ ఎలా వొదులుకోడమో ఉపదేశించమన్నాడు మాండవ్యుడు. అతణ్ణి ఆదరించి ఇలా చెప్పాడు జనకుడు — 'ధనం దుఃఖానికి మూలం. దేనికూడా ఆశలేకపోడంవల్ల దుఃఖమే వుండదు నాకు. మిథిల కాలిపోయింది, కానీ ఎదీ కాలినట్లే అనిపించలేదు నాకు. కామసౌఖ్యాలూ, స్వర్గసుఖాలూ కూడా ఆసవొదిలేస్తే కలిగే సౌఖ్యంతో సరిపోవు. ఆవు పెరుగుతూ వుంటే దాంతో దాని కొమ్ములూ పెరుగుతూ వుంటాయి. అలాగే ధనం పెరుగుతూవుంటే, దాంతో ఆశకూడా పెరుగుతూ వుంటుంది. ఆశపెరిగి, మమత కలుగుతుంది. ఒక్కటే – మా ఇల్లూ, మాచుట్టాలూ, మాడబ్బూ అన్నమాట లేకపోతే ఆశాసముద్రం ఆర్చుకుపోతుంది. దొరికితే అనుభవించడమూ, దొరక్కపోతే వూరుకోడమూ—ఇలా నిబ్బరంగావున్నవాడి మనస్సులో ఆశ పిసరంతా తొంగిచూడదు. దురాత్ముణ్ణి ఆశ వొదలదు. శరీరం ముసిలైపోయినా ఆశమాత్రం ముసిల్ది కాదు. ప్రాణాంతకమైన రోగం ఆశ. ఆశ వొదిలించుకున్నవాడు అద్భుతమైన ఆనందం అనుభవిస్తాడు. ద్వంద్వాలకి లోబడడు.

'మునీంద్రా, నీమనస్సు శాంతిగా వుంచుకో. ఆశ నీదగ్గిరికి రాదు. శాశ్వతమైన సౌఖ్యం కలుగుతుంది.' సంతోషించాడు మాండవ్యముని. జనకచక్రవర్తిని మెచ్చుకున్నాడు. శాంతుడై ఆశ వొదలిపెట్టాడు. సుఖపడ్డాడు.

ధర్మరాజు— సర్వభూత భయంకరంగా కాలం గడిచిపోతూ వుంది. మనిషి ఏంచెయ్యడంమంచిది? ఇది వెనకకూడా అడిగి తెలుసుకున్నాను. అయినా ఇంకా విపులంగా వినాలని అడుగుతున్నాను.

తండ్రీకొడుకుల సంవాదం

భీష్ముడు — వెనక చెప్పిన మేధావికథ తండ్రీకొడుకుల సంవాదమే నీప్రశ్నకి సమాధానం. అందులో కొన్నిమాటలు అప్పుడు చెప్పలేదు. మేధావి తండ్రిని అడిగాడు — 'అంతకంతకీ ఆయువు తగ్గిపోతూ వుంది ధీరుడైనవాడు ఏంచెయ్యాలి ?' అని

'బ్రహ్మచర్యమూ, వేదాభ్యాసమూ, సంతానం కనడమూ, యజ్ఞాలుచెయ్యడమూ చేసి' వానప్రస్థ ధర్మం నడిపి సన్యాసి కావాలి' అన్నాడు తండ్రి.

'ముసిలితనమూ, మృత్యువూ పుట్టినదగ్గిరనించీ వెంటాడుతూనే వుంటాయి. వలలోపడ్డ చేపలాగ చావు తెలియకండా గెంతులువేస్తుంటాడు మనిషి. అంచేత రేపు చేస్తానన్న పని ఇప్పుడే చెయ్యాలి. ఏమంటే మానుషుల పనికోసం మృత్యువు ఆగుతుందా ? ఇది చేసింది, ఇది చెయ్యంది అని తన మేలు మరిచి ఆలోచనలోపడిన మనుషిని యముడు తన పట్నానికి పట్టుకుపోతాడు. మృత్యువూ (చావు), అమృతమూ (చావకండావుండడం.) రెండూ దేహంలోనే వున్నాయి. మోహమే మృత్యువు. మోహం విడిపోడమే అమృతం. తండ్రీ ! పశుయజ్ఞంచేసి నావంటివాడు హింసచెయ్యవచ్చా ? హింసలేని శాంతియజ్ఞంతో నియమంగా బ్రహ్మయజ్ఞం చేస్తాను. యోగమూ, త్యాగమూ, తపస్సూ, ఇవితప్పి స్త్రీమనిషికి హితమైనవి మరేమున్నాయి? అనురాగంవంటి దుఃఖం లేదు. త్యాగంవంటి సుఖమూ లేదు.

'నేనే సంతానమై పుడతాను. కనక సంతానం నన్ను ఉద్ధరిస్తుందన్న ఆశ నాకు లేదు. సంతానం వొదిలిపెడుతున్నాను. ఇదే నాకు ముక్తి కలిగిస్తుంది. లోకం నాశనం కావడం చూస్తూ, పాపాలు పోగొట్టుకో నువ్వు. శాంతీ, సమభావమూ, నిష్ఠా అలవరుచుకో.

గుహాలో వున్నట్టు భావించుకుని ఆత్మని దర్శించు' అన్నాడు మేధావి. కొడుకు చెప్పిన జ్ఞానం ప్రకారం నడుచుకున్నాడు తండ్రి. కృతార్థుడయాడు.

ధర్మరాజా! నేను చెప్పిన ఈ ఇతిహాసం అవగతం చేసుకో నాయనా! నువ్వుకూడ అమృతమైన సత్యరూపం చూడగలుగుతావు.

హారీత గీత

ధర్మరాజు-ఎలాంటి శీలం వుంటే బ్రహ్మపదం దొరుకుతుంది ?

భీష్ముడు-నియమితాహారంతో, ఇంద్రియాలు జయించి, మోక్ష శాస్త్రాలు చెప్పిన ధర్మం అనుసరిస్తే తంగేడు తేనె తెట్టలా దొరుకుతుంది బ్రహ్మపదం. దీనికి హారీతగీత చెపుతాను, విను.

హారీతమునిని సన్యాసధర్మం ఎరిగించమని కోరారు పండితులు. ఇలా చెప్పాడతడు- 'నిర్మలమైన మనస్సుతో ఇల్లు వొదిలెయ్యాలి సన్యాసి. కోరికలు మానుకోవాలి. చూపులోనూ, మాటలోనూ, మనసులోనూ కూడా జనానికి కీడు చెయ్యకూడదు. అందరనీ స్నేహంతోనూ, దయతోనూ, చూడాలి. నందిస్తే విచారించకూడదు. పొగిడితే సంతోషించనూకూడదు. పాడుకొంపలోనూ, వొంటరి గుడిసెలోనూ, చెట్టునీడా, గుహాలోనూ జీవితం గడపాలి. ప్రజల దంపుళ్ళకీ, వంటకాలకీ, భోజనాలకీ తగిన వేళ గడిచాక, భిక్షం అడిగి తెచ్చుకోవాలి. ప్రేమతోనూ, గౌరవంతోనూ, అధికంగా భిక్షం పెట్టేచోట్లు మానుకోవాలి. కొత్తచోట్లకి వెళుతూ వుండాలి. ఇలాంటి సన్యాసి ఎప్పుడూ ఆత్మానందం అనుభవిస్తూనే వుంటాడు.'

హారీతుడు చెప్పిన సన్యాసధర్మం విని సంతోషించారు పండితులు. అతణ్ణి మెచ్చుకున్నారు.

ధర్మరాజు- ఇంతకీ భావశుద్ధి వుండడం గొప్ప విషయం. రాజునని అహంకారం మాని, ఇంద్రియాలు గెలిచి, సత్యమూ మొదలైన గుణాలు దూరం పెట్టి, శాంతిసుఖం మీద ఎప్పుడు ఆసక్తుణ్ణవుతానో నేను?

వృత్రగీత

భీష్ముడు- తొందరెందుకోయి నీకు? అన్నిటికీ కాలం కలిసి రావాలి. కులధర్మం అనుసరిస్తే నే క్రమంగా మనస్సు పక్వానికి వస్తుంది. బుద్ధి సన్యాసధర్మానికి పరిపక్వం కాందే సన్యసించడానికి రాజకుమారుడు తగడు. ఈ విషయంలో వృత్రగీత వివరిస్తాను విను

వృత్రాసురుడు యుద్ధంలో పడిపోయాడు. అతణ్ణి పట్టుకుపోయి వాళ్ళ దగ్గిర పెట్టారు. అలాటి అవస్థలో వున్నా పిసరంతా విచారించలేదతడు. అది చూశాడు శుక్రుడు. 'నీ వైభవమంతా పగవాళ్ళు అపహరించారు. అయినా మనోవ్యాధి లేదు నీకు. ఏమిటి కారణం?' అని అడిగాడు.

'కలిమీ, లేమీ కాలాన్ని బట్టి కలుగుతాయి తెలియనివాళ్ళకి గర్వమూ, దైన్యమూ, సుఖమూ దుఃఖమూ, కలిగిస్తాయి. సిరీ, సంపదా స్థిరం కాదని గ్రహించినవాళ్ళకి మనోవ్యథ ఎందుకు కలుగుతుంది? సంపద స్థిరంకాకపోవడమే కాదు, ప్రాణికోటి కర్మకి లోబడి, వికారం పొందుతుంది. దైవత్వమూ, మానుషత్వమూ, పశుత్వమూ, వెయ్యివిధాల తిరిగినదానివెంటే తిరుగుతూ వుంటాయి. ఇదంతా తెలుసు నాకు. అంచేత విచారం కానీ, సంతోషంకానీ వుండవు నాకు' అన్నాడు వృత్రుడు.

'ఇలాటి మానహీనమైన మాట నీవంటి రాక్షసప్రభువుకి తగునా?' అన్నాడు శుక్రుడు అతడి మనస్స్థితి తెలుసుకోవాలని

ఎన్నో రోషంకలిగించే మాటలు కవ్వించాడు. అయినా చలించలేదు వృత్రుడు.

'గెలవడంకోసమే నేను తపస్సు చెయ్యడమూ, ఆసుకృతంవల్ల ముల్లోకాలూ గెలవడమూ ఎరగవా నువ్వు? ఐశ్వర్యం హరించిపోడానికి కారణంకూడా వుంది. ఒక్క పాపమే ఇంత దుస్థితికి తెచ్చింది. దీని కోసం విచారమెందుకూ? ఇంక పుణ్యమూ చెయ్యనూ, పాపమూ చెయ్యను. సాటిలేని, నాశనంలేని, అంతంలేని, విడపరాని విష్ణువుని ఆశ్రయిస్తాను. ఇంద్రుడితో యుద్ధంచేసినప్పుడు ఆ దేవుణ్ణి చూశాను. ఆచార్యా! అతడి మహిమ నాకువివరించు. అతణ్ణిదర్శించడమెలాగ? ఆజ్ఞానం నాకు అనుగ్రహించు' అన్నాడు.

'అలాగేకానీ' అన్నాడు శుక్రుడు. ఇంతలో మునులతో కలిసి సనత్కుమారుడు అక్కడికి వచ్చాడు. పూజలందుకుని వొక దివ్యాసనంమీద కూచున్నాడు. 'విష్ణుమాహాత్మ్యం ఈ రాక్షసరాజుకి వివరించు' అని ప్రార్థించాడుశుక్రుడు. ప్రసన్నవదనంతో అందుకున్నాడు సనత్కుమారుడు.

'విష్ణువులోంచే అంతాపుడుతుంది, పెరుగుతుంది. తిరిగీ అంతా అతడిలోనే కలిసిపోతుంది. ఇంద్రియాలు గెలిచినవాళ్ళకే విష్ణుభక్తి పట్టుపడుతుంది. దానాలవల్లా, ధర్మాలవల్లా కాదు. అలాఅని వాటి ప్రయోజనం లేదనికాదు.

'భూమి అతడి పాదాలు. ఆకాశం శిరస్సు. దిశలు బాహువులు. అంతమంది దేవతలూ అతడిలోనే వున్నారు. అయిదుభూతాలూ ఆడించడమూ, సంహారంచేయడమూ అతడి మానసక్రీడలు, జీవావస్థలు ఛాయలై వుంటాయి. ఆదశావిశేషాలు ఆరు: నలుపూ, పొగరంగూ, ఆకుపచ్చా, పసుపూ, ఎరుపూ, తెలుపు. సృష్టిసంహారాల్లోపడి జీవుడు కర్మకిలోబడి చస్తూ పుడుతూ వుంటాడు. తుదకి విష్ణువునే చేరతాడు.

ఉత్తమ, మధ్యమ, అధమ చ్ఛాయలు తనని పొందుతూ వుంటాయి. దేవత్వమూ మొదలైన భావాలు పొంది జీవుడు హెచ్చుతగ్గులు పొందుతూవుంటాడు. మంచిచేస్తే మంచిఛాయ వస్తుంది. చెడ్డచేస్తే చెడ్డఛాయలు వస్తాయి. రసవాదం తెలిసినవాడు వెండిని బంగారం చెయ్యడానికని శుద్ధిచేసినట్టు, జీవుణ్ణి పరిశుద్ధం చెయ్యాలి. పువ్వుల వాసనతో నువ్వులు పరిమళిస్తాయి అలాగే జీవుడు పుణ్యకార్యాలతో పరిశుద్ధుడవుతాడు. పుణ్యకర్మలు అధికమై ఎక్కువఛాయతో ప్రకాశిస్తాడు. పాపాలు వొదలిపోయి పరిశుద్ధుడవుతాడు. సంతోషామృతంలో తేలాడుతాడు.

'ఛాయల్లో తెలుపు శ్రేష్ఠమైంది జీవుడు తెల్లటిఛాయతో ప్రకాశించినప్పుడే విష్ణువుని ధ్యానించగలడు. అతణ్ణిపొందడమే పరమపదం' అన్నాడు.

సనత్కుమారుడు చెప్పిన విష్ణుమహిమ విన్నాడు వృత్రాసురుడు. 'అమృతంవంటి నీమాటలు విన్నాను. పరిశుద్ధుణ్ణయాను' అంటూ ప్రాణాలు విడిచిపెట్టాడు. విష్ణుదేవుణ్ణి చేరుకున్నాడు.

ధర్మరాజు—వృత్రుడి విజ్ఞానమూ, విష్ణుభక్తీ అంత గొప్పవారి అయితే అతడూ, ఇంద్రుడూ ఎలాయుద్ధం చేశారు ?

ఇంద్రవృత్రుల యుద్ధం కథ

భీష్ముడు — ఇంద్రుడు మంచి కాంతివంతమైన రథమెక్కాడు. దేవసేనతో వృత్రాసురుడిమీద దాడిచేశాడు. రాక్షససైన్యంతో ఎదురుపడ్డాడతడు. ఆయుద్ధంలో ఇంద్రుడు భయపడిపోయాడు. పెద్దకొండలా వున్న వృత్రుడి ఉద్ధృతంచూసి వొణికిపోయాడు. అతడి మాయాబలంతో మూర్ఛపోయాడు. అపుడు వశిష్ఠుడు వచ్చి రథంతర సామశక్తితో మూర్ఛపోగొట్టాడు. బ్రహ్మ, విష్ణువూ, మహేశ్వరుడూ

యుద్ధం చూడడానికి వచ్చి, పోరాడు' అని పురికొల్పారు. తిరిగి ఇంద్రుడు యుద్ధంచేశాడు. అతడి జయంకోరుతూ బృహస్పతీ, మునీంద్రులూ శివుణ్ణి ప్రార్థించారు. శివుడి తేజస్సు జ్వరమై వృత్రుణ్ణి పట్టుకుంది. విష్ణువు ఇంద్రుడి వజ్రాయుధంలో ప్రవేశించాడు.

'దేవేంద్రా!' శివుడన్నాడు — 'అరవై వేల దివ్యసంవత్సరాలు మహాతపస్సు చేశాడు వృత్రాసురుడు. ఉగ్రమైన బల మిచ్చాడు బ్రహ్మ. ఆ బలమంతా నా తేజస్సుతో అణగారిపోతుంది. యుద్ధం చెయ్యి.'

వజ్రాయుధంతో కొట్టాడు దేవేంద్రుడు. దెబ్బతో పడిపోయాడు వృత్రాసురుడు. మునులు సంతోషించారు. దేవతలు సింహనాదాలు చేశారు. దివ్యదుందుభులు మోగాయి. ఋషులు శివుణ్ణీ, విష్ణువునీ మెచ్చుకున్నారు. విష్ణువు తాకడంచేత వృత్రుడి పాపాలుపోయాయి. అతణ్ణి చూడగలిగాడతడు. మనసులో శాంతిపొందాడు.

అలా వృత్రుణ్ణి గెలిచి, శివుడికి మొక్కాడు దేవేంద్రుడు. 'మీ దయవల్ల ఆపద గట్టెక్కింది. సుఖపడ్డాను' అంటూ సెలవు తీసుకున్నాడు. అయితే బ్రహ్మహత్య పట్టుకుంది అతడికి. తామర తూడులో దాగున్నాడు. అక్కడకూడా వెంటాడింది బ్రహ్మహత్య. బ్రహ్మ దగ్గిరికి వెళ్ళి ప్రార్థించాడతడు. 'ఇది వొదిలే ఉపాయం అనుగ్రహించు' అన్నాడు.

ఆలోచించాడు బ్రహ్మ. అగ్గినీ, చెట్లనీ, ఆడాళ్ళనీ, నీళ్ళనీ పిలిచాడు. 'వృత్రాసురుణ్ణి చంపడంచేత దేవేంద్రుణ్ణి పట్టిన బ్రహ్మహత్యాపాతకం నాలుగు భాగాలు చేశాను. మీరు వొకొక్కొక్క భాగం పుచ్చుకోండి' అన్నాడు. 'మమ్మల్ని ఈపాపం ఎలా వొదులుంది?' అని అడిగారు వాళ్ళు.

'నువ్వు ఉండందే నీలో హవిస్సు పోసినవాళ్ళకి నీపాపం పోతుంది' అని అగ్నితో చెప్పాడు బ్రహ్మ. 'అమావాస్య, పున్నమ రోజుల్లో మిమ్మల్ని కోసినవాళ్ళకి మీపాపం పోతుంది' అని చెట్లతో చెప్పాడు. మీరు రజస్వలలై వున్నప్పుడు మీతో సంగమం చేసిన వాళ్ళకి మీపాపం పోతుంది, అని ఆడాళ్ళతోనూ, 'మీలో మల మూత్రాలు విడిచినవాళ్ళకి మీపాపం పోతుంది. అని నీళ్ళతోనూ చెప్పాడు. సంతోషించారు వాళ్ళు. ఇంద్రుడి దగ్గిర బ్రహ్మహత్యా పాతకం పంచుకున్నారు. పాపంపోయి, బ్రహ్మచెప్పిన ప్రకారం అశ్వ మేధంచేశాడు ఇంద్రుడు. స్వర్గరాజ్యం పరిపాలించాడు.

వృత్రాసురుడు వజ్రాయుధంతో దెబ్బతిని పడిపోయినప్పుడు అతడి రక్తంలో బుడగలు లేచాయి. పుట్టకొక్కులయాయి. మను షుల తిండికి ఉపయోగపడ్డాయి. బ్రాహ్మలూ మొదలైన జాతులు మాత్రం అవి తినకూడదు.

పున్నమీ మొదలైన పర్వదినాల్లో ఇంద్ర వృత్రాసురయుద్ధం కథ చదివినవాడు పాపాలుపోయి, ధర్మపరు డవుతాడు.

జ్వరం కథ

ధర్మరాజు – వృత్రుణ్ణి శివజ్వరం పట్టిం దన్నావు, జ్వరం పుట్టు పూర్వోత్తరా లేమిటి

భీష్ముడు – వెండికొండ రతనాల శిఖరంమీద శివుడు పార్వతీ దేవితో సుఖంగావున్నాడు. నారదుడూ, కుబేరుడూ సేవిస్తూవుండగా వొకనాడు ఆదారిని దేవతలూ, మునులూ గుంపులు గుంపులు వెళు తున్నారు 'వీళ్ళు ఎక్కడికి ఇలా వెళుతున్నారు?' అని పార్వతి భర్తని అడిగింది. 'మీతండ్రి దక్షుడు యజ్ఞం చేస్తున్నాడు. కనకహవి ర్భాగాలకోసం వీళ్ళు వెళుతున్నారు అన్నాడు శివుడు. 'మరి నువ్వు

వెళ్ళవేం ?' అని అడిగింది పార్వతి. 'నాకు హవిర్భాగం తొలినించీ ఏర్పరచలేదు' అన్నాడు శివుడు— 'అందుకే నేను వెళ్ళలేదు.'

తన భర్తకి తండ్రిదక్షుడు హవిర్భాగం ఏర్పరచలేదడంతోనే ఉగ్రరూపం ధరించింది పార్వతి. కనుబొమలు ముడివేసి, మాట్లాడకండా కూచుంది.

దేవిమనస్సు గ్రహించాడు శివుడు. దక్షుడి యజ్ఞం ధ్వంసం చెయ్యడంకోసం ప్రమథగణాలతో వెళ్ళాడు. రక్తాలుపోసియజ్ఞకుండం ఆర్పేశారు ప్రమథులు. నానాబాధలూ పెట్టారు. లేడిరూపంతో ఆకాశంమీదికి ఎగిరిపోయింది యజ్ఞం. కోపంతో శివుడి నుదుటినించి చెమటబొట్లు కిందపడి, పెద్దపెద్ద మంటలు లేచాయి. అందులోంచి ఎర్రకళ్ళతోనూ, ఊర్ధ్వరోమాలతోనూ, ఘోరమైన శరీరంతోనూ యజ్ఞం దహించీ పురుషుడు వొకడు పుట్టాడు. దేవతలూ, మునులూ భయంతో పరుగులుతీశారు. బ్రహ్మ వచ్చి వినయంతో శివుడికి మొక్కాడు.

దేవతలు హవిర్భాగం నీకు కల్పిస్తారు. స్వామీ! శాంతించు అని విన్నవించాడు.

శాంతించాడు శివుడు. నవ్వుతూ మునుల్ని దేవతల్ని గౌరవించాడు. దేవతలు అతడికి హవిర్భాగం కల్పించారు. ప్రసన్నుడయాడు శివుడు.

'దేవా! నీ చెమటలో పుట్టిన పురుషుడు జ్వరమన్న పేరుతో, అంతటా తిరుగుతాడు. అయితే ఈజ్వరం ఏకముఖంగా వుంటేభూమి భరించలేదు. అంచేత బహువిధాలుగా సృష్టించు' అన్నాడు బ్రహ్మ.

ఏనుగుల తలవేడీ, పాముల పొరా, ఆవుల డెక్కల్లో నొప్పీ, నాలుగుకాళ్ళ జంతువులు తమరూపం తాము చూడలేకపోడమూ,

గుర్రాల పక్కలు కృశించిపోడమూ, నెమళ్ళ పింఛాలు చీలికలై పోడమూ, కోకిలల కళ్ళమంటా, చిలకలఎక్కిళ్ళూ, మేకలచిత్తభ్రమణమూ, పులుల శ్రమా, మనుషుల చావుపుట్టుకల వేదనా- ఇలాజ్వరం విభాగించాడు శివుడు. ఇదీ జ్వరం కథ జ్వరం శివుడి తేజస్సు కనక అంతమందీ నమస్కరించదగింది. మన్నించదగింది

జ్వరంకథ విన్నా, చదివినా మనిషికి ఆరోగ్యం కలుగుతుంది. తేజస్సు కలుగుతుంది. చిత్తసమాధి కుదురుతుంది. కోరికలు ఫలిస్తాయి పాపాలు పోతాయి.

శాస్త్రం తెలియనివాడు ఏంచెయ్యాలి ?

ధర్మరాజు - శాస్త్రతత్త్వం తెలియని సంశయాత్ముడుంటాడు. పరమార్థం ఇలాంటిది అని అతడికి తెలియదు. అలాంటివాడు ఏం చెయ్యాలి ?

భీష్ముడు - గురువుల్ని పూజించాలి. వృద్ధుల్ని సేవించాలి. విద్యాప్రసంగాలు వినాలి. ఇదే నారదుడూ, గాలవుడూ చర్చించుకున్నారు. విను.

గాలవుడు నారదుణ్ణి ఆశ్రయించి, మహాత్మా! నువ్వు సంపూర్ణమైన వివేకం కలవాడివి. అన్ని శాస్త్రార్థాలూ ఎరిగిన వాడివి. విజ్ఞానంలేనివాణ్ణి నేను. నాకు జ్ఞానం ప్రసాదించు' అని ప్రార్థించాడు. నారదుడు ఇలా ఉపదేశించాడు :

'నాలుగు ఆశ్రమాల వివరాలూ పరీక్షించి, అందులో ప్రవేశించాలి మనిషి. సూక్ష్మవృత్తితో ధర్మమూ, అర్థమూ, కామమూ నిర్వహించాలి. సౌమ్యుడు కావాలి. పాపకర్మలు విడిచిపెట్టాలి. శుద్ధమైన మనస్సుతో పుణ్యకర్మలు చెయ్యాలి. సజ్జనసహవాసం చెయ్యాలి. అన్నిప్రాణులమీదా దయకలిగి వుండాలి. మధురంగా మాటాడాలి. సదాచారంతో దేవపూజా పితృపూజా చెయ్యాలి.

అహంకారం కూడదు. ఎవ్వరినీ, ఏదీ కోరకూడదు. విషయాల్లో తగులుకోకూడదు. ఇతరుల్ని నిందించకూడదు. తన్ను తాను పొగుడుకోకూడదు. సోమరిపోతూ, గర్వపోతూ, వదరపోతూ, మచ్చరగొట్టూ, కోపగొట్టూ కాకూడదు. శక్తికొద్దీ అతిథిపూజ చెయ్యాలి. వేదవేదాంగాలు అభ్యసించాలి. యజ్ఞాలు చెయ్యాలి.

ఇలా మంచి నడవడితో నడుచుకుంటూవుంటే మనస్సు నిర్మలమవుతుంది. జ్ఞానం కలుగుతుంది, అన్నాడు.

సగర అరిష్టనేముల ప్రసంగం

ధర్మరాజు — నాబోటివాడు కాలపాశాలు తెంచుకోవాలంటే ఏం చెయ్యాలి?

భీష్ముడు — నువ్వు అడిగినట్టే సగరుడు అరిష్టనేమిని అడిగాడు. అతడు చెప్పినమాటలు వింటే నీకు శాంతి కలుగుతుంది. సగరచక్రవర్తిని ప్రబోధిస్తూ అరిష్టనేమి ఇలా అన్నాడు—'ధనమూ, ధాన్యమూ, పశువులూ, భార్యాబిడ్డలూ — ఈసందడిలో పడిపోయి, మనస్సు కొట్టుకుంటే ముక్తిమార్గం అయోమయమైపోతుంది.

'శాంతి, వైరాగ్యమూ కలవాడు, వృద్ధురాలైనభార్యనీ, బుద్ధిమంతులైన కుమాళ్ళనీ వొదిలిపెట్టి, నిబ్బరంగా ఏకాంతప్రదేశం చేరుకోవాలి. కుమాళ్ళు వున్నారూ, లేరూ, అన్న భేదం అక్కరలేదు. బంధువుల్ని పోషించాలన్న చింతతో సంసారలంపటంలోవున్నవాడు వెర్రికుట్టు. తాను చచ్చినప్పుడు వాళ్ళని పోషించగలడా? అది తెలుసుకుని ముక్తికోసం ప్రయత్నించాలి కదా? కాదూ, పోదూ అంటే వాళ్ళు తనకోసం అడ్డుపడతారా అప్పుడు? అదికూడా ఆలోచించవద్దా? ప్రాణుల పుట్టుకా, వునికీ, చావూ కనిపెట్టే నేర్పుకలవాడు మోక్షమార్గం తెలుసుకుంటాడు. మనస్సు మూఢమైతే బావరబందిలో

పడిపోతాడు. ముక్తి దొరకదు. జొన్నకూడూ, వరికూడూ, కటికి నేలా, దూదిపరుపూ, నారగుడ్డలూ, పట్టుబట్టలూ ఒక్కలాగ చూసుకున్నవాడే ముక్తిపొందుతాడు.

'ప్రపంచమంతా పరిపాలించిన ప్రభువులూ చచ్చిపోతారు. శక్తి వుడిగిపోయి, చూపు తగ్గిపోయి శరీరం పనికిరాకండా అయిపోతుంది. ఇది భావించగలినవాడు ముక్తిపొందుతాడు. ధనయోగం దుర్లభమనీ, కష్టం సులభమనీ ఊహిస్తూ, మనిషిజన్మ మంచిది కాదని భావించినవాడు ముక్తిపొందుతాడు. కనక గృహస్థధర్మంలో అతిగా మునిగిపోకు. ధర్మంతో రాజ్యం పరిపాలించు. ముక్తిపొందుతావు.

అరిష్టనేమి బోధవిని సగరుడు జ్ఞానవంతుడయాడు. ధర్మం తప్పకండా రాజ్యంచేశాడు. నువ్వూ అలాగే రాజ్యం పరిపాలించు.

శుక్రుడు

ధర్మరాజు— ధర్మద్రోహులైన రాక్షసుల మంత్రి భార్గవుడికి శుక్రుడని ఎలా పేరు వచ్చింది?

భీష్ముడు— అతడు యోగబలంతో కుబేరుణ్ణి మోసంచేశాడు. అతడి ధనమంతా అపహరించాడు. బాధపడి శివుడితో మొరపెట్టుకున్నాడు కుబేరుడు. కళ్ళల్లో నిప్పులు కక్కాడు శివుడు. త్రిశూలమెత్తాడు. 'ఏడీ ఎక్కడున్నాడు భార్గవుడు?' అంటూ మండిపడ్డాడు. భయపడిపోయాడు భార్గవుడు. పరుగుచ్చుకున్నాడు. ఎంతో దూరం పోయి తుప్పల్లో దాగున్నాడు, అయినాఆగలేకపోయాడు. తల్లడిల్లిపోయాడు. బాధపడిపోయి, శివుడిచేతిలో చిక్కిపోయాడు. దొరకడమే తడువు, అతణ్ణి లపుక్కున మింగేశాడు శివుడు. అతడి కడుపులో వుంటున్నాడు భార్గవుడు. బైటికి రాకండా శరీరరంధ్రాలన్నీ మూసేశాడు శివుడు. ఒక్క శిశ్న ద్వారంమాత్రం ముయ్యకండా తెరచి

వుంచాడు. 'బైటకిరా' అంటూ శిశ్న మార్గమే కనపరిచాడు. అందు లోంచే బైటబడ్డాడు భార్గవుడు. అతణ్ణి చురచురా చూశాడు శివుడు. పార్వతి అడ్డుకుంది. 'ప్రభూ! నికడుపులోంచి పుట్టాడు? అంచేత నాకుమారు డయాడు. నాకొడుకుమీద కోపం తగునా నీకు. ఇతణ్ణి దయచూడు. సుఖపెట్టు' అని ప్రార్థించింది. కాపాడాడు శివుడు. భార్గవుడికి బలం ప్రసాదించాడు. 'దేవీ! శుక్రమార్గమైన శిశ్నంలోంచి బైటపడ్డాడు కనక ఈభార్గవుడిపేరు శుక్రుడవుతుంది' అన్నాడు. ఇదీ భార్గవుడు శుక్రుడైన కథ.

పరాశరగీత

ధర్మరాజు — తండ్రీ! నీవాక్యామృతం తనివితీరకండా వుంది. ఇంకా ధర్మం సెలవియ్యి.

భీష్ముడు — పరాశరగీత చెపుతాను, విను. జనకచక్రవర్తి అడగ్గా పరాశరముని ధర్మం ప్రబోధిస్తూ ఇలా చెప్పాడు— 'బీజంవల్ల పండు పండుతుంది. అలాగే ధర్మంవల్ల ఇహపరసౌఖ్యాలు ఫలిస్తాయి. పాపం కష్టం కలిగిస్తుంది. పుణ్యం సుఖం కలిగిస్తుంది. మనస్సులోనూ, మాటలోనూ అన్యాయం మానుకుంటే సన్మార్గం మీద అభిరుచిపుడుతుంది. సత్యమూ, శమమూ, దమమూ, అహింసా ఇవి సన్మార్గాలు.

'మనస్సు రథం. ఇంద్రియాలు గుర్రాలు. అవి చెడుదారిని పరిగెత్తకండా పుణ్యాత్ముడు విజ్ఞానం అనే పగ్గాలతో ఆపుకుంటాడు.

'ఆయువు దుర్లభమైంది. అది దేహానికి లభించినప్పుడు దుర్మార్గమైన పనులతో వ్యర్థంచెయ్య కూడదు. పుణ్యకార్యాలుచేసి మెరుగుపెట్టాలి. పాపాలుచేస్తూ మేలుకోరడం బురదలో దిగిస్నానం

చెయ్యడం వంటిది. సమబుద్ధితో ప్రాణులన్నీ తనవంటివే అని భావిస్తూ న్యాయబుద్ధికలవాడు పూజనీయుడు.

'ధర్మంగా గడించిన ధనం కొంచెమైనా సత్పాత్రుడి చేతిలో పెడితే గొప్పఫలమే ఇస్తుందంటారు వేదాలు తెలిసినవాళ్ళు.

'వేదాలు చదివి మునుల రుణం తీర్చుకోవాలి. యజ్ఞాలుచేసి దేవతలరుణం తీర్చుకోవాలి. పూజలతో అతిథులరుణమూ, దానాలూ వ్రతాలూ చేసి మనుషుల రుణమూ, శ్రాద్ధాలుచేసి పితృదేవతల రుణమూ తీర్చుకోవాలి.

'నారదుడూ, పర్వతుడూ, దేవలుడూ, భరద్వాజుడూ, మొదలైన పరమమునులు ధర్మంచేసే గౌరవం పొందారు. కనక తప్పకండా ధర్మం చెయ్యాలి.

'తగనివాడైనా విష్ణువుని స్తుతించి, తపస్సుచేసి, ధర్మంపాలించి జ్ఞానం సంపాదిస్తాడు.

'తండ్రీ, గురువూ, ముక్తీ, తపస్సూ, తేజస్సూ, బలమూ, ధైర్యమూ, బుద్ధీ అన్నీ అగ్నిహోత్రమే. కనక విధిపూర్వకంగా అగ్నిహోత్రగృహంలో ఎప్పుడూ అగ్ని స్థాపించినవాణ్ణి పుణ్యాత్ము డంటాయి వేదాలు.

'మంచివాళ్ళ సాంగత్యం చేస్తే, చెడ్డవాడైనా మంచివాడవుతాడు. శూద్రుడు బ్రాహ్మణసాంగత్యంతో ఇహపరాలు సాధిస్తాడు.

'జీవనం శాశ్వతం కాదు. ఇది తెలుసుకుని, సుఖదుఃఖాలలో ధర్మం తప్పకూడదు.

'ఎంత గొప్పఫలం లభించినా సరే, కొంచెమైనా పాపంచెయ్యకూడదు. ఫలం కొంచెమైనా పుణ్యమే చెయ్యాలి. పుణ్యంవల్లే ఇహపరాలు సిద్ధిస్తాయి.

'యజ్ఞంచెయ్యని బ్రాహ్మణుడూ, రక్షకుడుకాని రాజూ, గడించని కోమటీ, శుశ్రూషలేని శూద్రుడూ ఎన్నిధర్మాలు చేసినా అధర్మపరులకిందే లెక్క.

'ధర్మంగా గడించిన డబ్బు పాతికదానంచేసినా హెచ్చుఫలమిస్తుంది. పాపండబ్బు కోట్లుకోట్లు దానంచేసినా నిష్ఫలమే అంటారు దానశాస్త్రం తెలిసినవాళ్ళు.

'బతుకు గడవనప్పుడు క్షత్రియధర్మమూ, వైశ్యధర్మమూ బ్రాహ్మణుడికి పాపంలేదు. శూద్రకర్మమాత్రం తగదు. రాజుకి ఆయుధమే బతుకు తెరువు. ఆపదకాలంలో అయినా కోమటి కల్లూ మాంసమూ అమ్మకూడదు. శూద్రుడికి వ్యవసాయమూ, పశుపాలనమూ ధర్మం. దానివల్ల ఎవళ్ళవృత్తులూ భంగంకావు.

వెనక మనుషులు ధర్మంతో నడుచుకుంటూ వుండేవాళ్ళు. రాక్షసులు సహించలేకపోయారు. కోపంతో మనుషుల్లో చేరారు. మనుషుల్లో అధర్మం అధికమైంది. వేదాలూ, యజ్ఞాలూ చెడ్డాయి. దేవతలు విచారించారు. శివుడితో మొరపెట్టారు. త్రిశూలం వేశాడు శివుడు. రాక్షసుల పొగరు అణిచేశాడు. అతడి అనుగ్రహంవల్ల వేదాలూ, యజ్ఞాలూ ఎప్పటిలా స్థిరపడ్డాయి. దేవతలు సంతోషించారు; సుఖపడ్డారు.

'జనకమహారాజా! నువ్వూ ధర్మంపాలించు. రాజ్యం రక్షించు. ఇంకా తపస్సుగొప్ప చెపుతాను విను. విద్యాధరులూ, మునులూ, దేవతలూ తపస్సువల్లే మహావైభవం పొందారు. తపస్సువల్లే బ్రహ్మ లోకాలు సృష్టించాడు. వెనకటి రాజులు తపస్సువల్లే అంత గొప్పవాళ్ళయారు. ఆహారాలూ, గంధాలూ, పూలదండలూ, పక్కలూ అన్నీ తపస్సువల్లే లభిస్తాయి. ధనమూ, స్నేహితులూ, భార్యా,

బిడ్డలూ – వీటి అన్నిటివల్లా మనస్సు కలతపడినప్పుడు తపస్సు శాంతి కలిగిస్తుంది.

'లోభం దుఃఖం కలిగిస్తుంది. సంతోషం సుఖం కలిగిస్తుంది. ఎందుచేత? తపస్సు లేకపోడంచేత. సుఖంవచ్చినప్పుడు సంతోషమూ, కష్టంవచ్చినప్పుడు విచారమూ లేకుండా, దొరికిందాంతో తృప్తిపడడం తపస్వి రూపం అంటారు పండితులు. ధర్మమూ, అర్థమూ, కామమూ, మోక్షమూ ఈ నాలుగు పురుషార్థాలూ తపస్సుతోనే సాధిస్తాడు నేర్పరి.'

పరాశరుడు ఇలా చెప్పాక, వర్ణాల తారతమ్యాలూ, తానే పుత్రుడవుతా డన్న విషయమూ వివరించమని అడిగాడు జనకుడు. మళ్ళీ ఇలా అందుకున్నాడు పరాశరుడు – 'బ్రహ్మ మొహంలోనూ, బుజాల్లోనూ, తొడల్లోనూ, పాదాల్లోనూ పుట్టడంవల్ల బ్రహ్మక్షత్రియ వైశ్య శూద్రవర్ణాలు పుట్టుకస్థానాలప్రకారం తారతమ్యం పొందాయి.

'ఇక తానే పుత్రుడై పుడతా డన్న విషయం – మునులు తమ వీర్యం ఎక్కడ ప్రయోగించినా ఋశ్యశృంగుడిలాగ మునులే పుట్టారు. కనక తండ్రే కొడుకు అన్నమాట నిజం' అన్నాడు.

'విన్నవే అయినా వర్ణాశ్రమధర్మాల సాధారణ విశేషాలు వినాలనిపిస్తోంది. మరికొన్ని సెలవియ్యి' అని అడిగాడు జనకుడు.

'విను. దానంపుచ్చుకోడమూ యజ్ఞాలు చేయించడమూ వేదాలు చెప్పడమూ బ్రాహ్మణుడికీ ప్రజల రక్షించడం రాజుకీ, పశుపాలనా కృషీ వ్యాపారమూ కోమటికీ, శుశ్రూష శూద్రుడికీ విశేషధర్మాలని వేదాలు చెపుతున్నాయి. సత్యమూ, శుచిత్వమూ, అహింసా, అతిథిపూజా, అసహ్యం లేకుండా వుండడమూ, శ్రాద్ధకర్మా, తనభార్యతోనే సంగమించడమూ – ఇవి సర్వసాధారణ ధర్మాలు. ఎవళ్ళ వృత్తులు వాళ్ళు చేసుకుంటూ, ఈ సర్వసాధారణ ధర్మాలు అన్నివర్ణాల

వాళ్ళూ అనుసరించడం ఇహపరసౌఖ్యాలకి మూలం. తక్కిన విధులు కూడనవి.

'సాధ్యుష్టి' విష్ణువు దేవుడు. అతణ్ణి ధ్యానిస్తే అన్నివర్ణాల వాళ్ళూ ముక్తిపొందుతారు' అన్నాడు.

విని, 'హింస అంటే ఏమిటి?' అని అడిగాడు జనకుడు. పరాశరుడు వివరించాడు - 'శమమూ, దమమూ లేకపోవడంవల్ల హింసచేస్తాడు మనిషి. అందేత ఎప్పుడూ శమము దమమూ కలిగి వుండా లంటారు పండితులు యుద్ధంలో గెలవడంకోసం రాజులు హింస చెయ్యక తీరదు. అప్పుడుకూడా చెయ్యరాని పనులున్నాయి, పగవాడు పడిపోయినా, పారిపోయినా, అతడి ఆయుధం పడిపోయినా, వాహనం పడిపోయినా అతణ్ణి చంపకూడదు. ఎక్కడైనా సరే, అహింసని మించిన పుణ్యం లేనే లేదు. ధర్మయుద్ధంలో బాణాగ్ని దహించి శరీరంవిడిచి పెట్టిన పురుషుడు మోక్షలక్ష్మిని వరిస్తాడు. తనతో సమానశత్రువునో, తనకంటే అధికుడైన శత్రువునో యుద్ధంలో చంపిన రాజు పుణ్యలోకసిద్ధి పొందుతాడు.

'భూతాలూ, ఇంద్రియాలూ, సత్వమూ మొదలైన గుణాలూ శరీరమవుతాయి. ఇది తెలిశాక అధర్మకార్యాలుచేస్తాడా మనిషి?

'పుట్టినవాడు చావడం తప్పదు. భూతాలు శాశ్వతం కావు. ఎప్పుడుపడితే అప్పుడు పోయే శరీరంకోసం బుద్ధిమంతుడు ధర్మం తప్పడు.

'ఉత్తరాయణంలోనూ, యుద్ధాల్లోనూ చావడం సత్కర్మలు చేసినవాళ్ళకే లభిస్తుంది. చెడుకాలాలూ, పులీ, విషమూ మొదలైనవి దుష్టచరిత్రులచావుకి కారణమవుతాయి.

'అజ్ఞానంవంటి శత్రువు మరొకటి లేదు. అజ్ఞానంవల్లే అసంగతమైన పనులు చేస్తాడు మనిషి. అజ్ఞానంవల్లే నాశనం పొందుతాడు.

'మానవజన్మ దొడ్డది. హీనజాతిలో పుట్టినా మనిషిజన్మవల్ల ముక్తిపొందవచ్చు.

'ఫలాపేక్ష లేకండా దానాలూ, పుణ్యతీర్థస్నానాలూ, అతిథిపూజలూ చేస్తూ మనిషిజన్మని గౌరవించేవాడు ముక్తిపొందుతాడు అన్నాడు.

'ఏది మంచిది? ఏది పరమగతి? ఏది నాశనంలేని పని?' అని అడిగాడు జనకుడు.

'నిస్సంగత్వం మంచిది. జ్ఞానం పరమగతి. తపస్సు నాశనంలేని పని. వేదాల అన్నిటి సారమూ ఇదే.

'బుద్ధిమంతుడు విషయాల్లో తగులుకుని వుండినా తామరాకుమీంచ నీటిబొట్టులాగే అంటకండా వుంటాడు. విజ్ఞానం ప్రయోజనమే అది. మూఢుడి మనస్సులో విషయాలు కర్రని లక్కలా అంటిపెట్టుకొని వొదలవు. ఇది తెలుసుకోవడమే శమం.

'ఎండలో రాయి మెరిసినట్టు మంచిభావనవల్ల మనస్సు ప్రకాశిస్తుంది. అదే ఉత్తమసిద్ధికి మూలం.

'అరటిబోదెలా నిస్సారమైంది సంసారం. ఇది తెలుసుకుంటే చావుపుట్టుకలు దగ్గిర చేరవు. తెలుసుకోకపోతే బాధపెడుతూనే వుంటాయి.

'పరాయివాళ్ళకోసం తనమంచి మానెయ్యడం ఎలాటిదో, ఇంద్రియాలకి లోబడిపోయి, ఆత్మని ఉద్ధరించకపోడమూ అలాటిదే.

'గుడ్డివాడు అలవాటుబట్టి తన ఇంట్లో తిరుగుతాడు. అలాగే మూఢుడు సంసారంలో తిరుగుతూవుంటాడు. మోక్షపదం ఎరగడు. తామరతూడుని అంటిన బురద నీళ్ళతో వొదిలినట్లు, నజ్ఞానంతో సంసారం వొదిలిపోతుంది.

'శిశ్నోదరపరాయణుడైన దుర్జనుడు మరేదీ చూడడు. తుదకి ఎలకని పట్టిన పిల్లిలాగ అతణ్ణి మృత్యువు పట్టుకుంటుంది. దాంతో ముక్తిలేకండా గుటుక్కుమంటాడు.

'అనుభవించే దుఃఖాలు అపరిమితం. సుఖాలు స్వల్పం. ఈ సంసారంలో మేలేముంది? కనక దీన్ని వొదిలిపెట్టడమే శుభం.

'స్నేహితులూ, భార్యలూ, అన్నదమ్ములూ, కొడుకులూ అందరూ స్వార్థపరులే. ఎలాచూసినా జ్ఞానమొక్కటే ఆత్మని రక్షిస్తుంది. సూర్యుణ్ణి తేజస్సులాగ, భేదభావంలేని ధీరపురుషుణ్ణి జ్ఞానం ఎప్పుడూ వొదిలిపెట్టదు.'

ఇలా అమోఘమైన ప్రజ్ఞతో ఎన్నోవిధాల ఉపదేశించాడు పరాశరుడు. విని ఎంతో సంతోషించాడు జనకుడు.

ధర్మరాజు — దమమూ, సత్యమూ, క్షమా అంతటా పొగుడుతారు. అవి అంత మంచివా?

హంసగీత

భీష్ముడు — నీప్రశ్నకి హంసగీత సమాధానమవుతుంది. విను.

బ్రహ్మ బంగారంహంస అయి విలాసంగా తిరుగుతున్నాడు. ఒకదగ్గిర కొంతమంది సాధ్యులు ఆ హంసనిచూసి, 'పక్షిరాజా! అన్ని విద్యల్లోనూ నువ్వు ఆరితేరినవాడివని విన్నాము. నిన్ను ఆశ్రయిస్తున్నాం. మేం సాధ్యులం' అంటూ వినయంగా అడిగారు- 'ఏది ఉత్తమమైంది? నీమనస్సు ఎక్కడ ఆనందిస్తుంది? దేంతో కర్మబంధాలు వొదిలిపోతాయి? దయతో ఈధర్మం సెలవియ్యి' అన్నారు.

'క్షమా, దమమూ, సత్యమూ — ఇవి గొప్పమహిమ కలవని వినికిడి. ధర్మాలన్నిటిలోనూ చెప్పదగిన వివి. వీటివల్ల హృదయ గ్రంథులు (కోరికలూ, అనుబంధాలూ) విడిపోతాయి.

'ఇతర్ల మనస్సు నొప్పించే మాటలు మంచిమనిషి నోటపట్టడు. నీతితప్పినమాటలూ, ధర్మవిరుద్ధమైనమాటలూ, నిష్ఠురమైనమాటలూ మాట్లాడడు. ఏమంటే, ఇవన్నీ నత్యమైనవి కావు అవమానించినా, నిందించినా వోర్చుకుంటాడు శాంతాత్ముడు. దానివల్ల నిందించిన వాళ్ళపుణ్యం అతడికి లభిస్తుంది న్న చెడ్డమాట లంటూవుంటే నేను మంచిమాటలే అంటూవుంటాను కొడుతూవుంటే చిగునవ్వుతో జారిపోతాను నామనస్సుకి ఎన్నడూ క్రోధం తట్టదు. విన్నారా ? వేదాలసారం సత్యం. సత్యసారం మం. దమంసారం మోక్షం. ఈపద్ధతి ఆదరించినవాళ్ళకి ముక్తిదొరుకుతుంది. దమంతో కర్మేంద్రియాలు జయించినవాడు అన్నిధర్మాలూ సాధించగలడు. పాపాలన్నీ వొదుల్చుకుంటాడు. దాంతో మబ్బువొదిలిన చంద్రబింబంలా ప్రకాశిస్తుంది ఆత్మ. అదుగో అదే మోక్షం. మనసూ, మాటా వశం చేసుకున్నవాడు వేదాలూ, తపస్సూ, దానాలూ వశంచేసుకోగలడు. ఎప్పుడూ మునులు ఈమాటే చెపుతూవుంటారు.

'తిట్లుపడినవాడి పాపాలు తిట్టినవాణ్ణి చుట్టుకుంటాయి. కన వొకణ్ణి తిట్టడమెందుకు ? అతడి పాపాలు పోసుకోడ మెందుకు ?

'కోపం తెచ్చుకున్నవాడి వ్రతాలూ, జపాలూ, దేవపూజలూ, పితృపూజలూ, తపస్సూ, దానమూ యముడులాక్కుంటాడు కోప్పడి.

'ఊరికే వుండడంకంటే మాట్లాడడం మేలు. ఆమాట్లాడడం మంచిగామాట్లాడడం మంచిని నిజంమాట్లాడడం అంతకంటేమంచిది. ధర్మంగామాట్లాడడం మరీమంచిది. అందరికీ ప్రియంగా మాట్లాడడం

అన్నిటికంటే మంచిది. ఈనాలుగువిధాలా మాట్లాడేవాణ్ణి దేవతలు మెచ్చుకుంటారు.

సత్యమూ, క్షమా, దమమూ, మోక్షపదానికి నిచ్చెనవంటివి. ఇవి సహవాసంవల్లకాని సమకూడవు. కనక సత్సాంగత్యం ముఖ్యం' అంది హంస.

విని కృతార్థులయ్యారు సాధ్యులు. సంతోషించి మళ్ళీ అడిగారు— 'లోకం దేంతో చుట్టుకునివుంది? దేంచేత మనిషి ప్రకాశించడు? ఎంచేత స్నేహితులు వొదిలిలేస్తారు? దేనివల్ల మోక్షం దొరకదు?'

'లోకం అజ్ఞానంతో చుట్టుకునివుంది' అంది హంస— 'మనిషి మచ్చరంవల్ల ప్రకాశించడు. లోభంవల్ల స్నేహితులు వొదిలేస్తారు. సంసారబంధంవల్ల ముక్తి దొరకదు?'

'ఒక్కడూ ఎవడు సంతోషిస్తాడు?' అని అడిగారు సాధ్యులు— 'ఎంతోమందిని ఎవడు సంతోషపెడతాడు? ఎవడు బలవంతుడు? ఎవడు కయ్యానికి కాలుదువ్వడు?'

'ప్రాజ్ఞుడు' అంది హంస— ప్రాజ్ఞుడేవొక్కడూ సంతోషిస్తాడు. ప్రాజ్ఞుడే ఎంతోమందిని సంతోషపెడతాడు? ప్రాజ్ఞుడే బలవంతుడు. ప్రాజ్ఞుడే కయ్యానికి కాలుదువ్వడు.'

'బ్రాహ్మడు దేవత్వం ఎలా పొందుతాడు?' అని అడిగారు సాధ్యులు - 'సాధుత్వం ఎలా హెచ్చుతుంది? అసాధుత్వం ఎలా వస్తుంది? దేనివల్ల దేవత్వం పోయి మానవత్వం వస్తుంది?'

'వేదాధ్యయనంవల్ల బ్రాహ్మడు దేవత్వం పొందుతాడు' అంది హంస— 'వ్రతాల వల్ల సాధుత్వం పొందుతాడు. అపవాదువల్ల అసాధుత్వం వస్తుంది శుచిత్వం లేక, మృత్యుభయంతో దేవత్వం పోయి, మానవత్వం వస్తుంది.'

ఇలా చెప్పి తన నిజరూపం కనపరిచాడు బ్రహ్మ. సాధ్యులు పూజించారు. నవ్వుతూ తనలోకం వెళిపోయాడు బ్రహ్మ.

సాధ్యుల్ని సంతోషపెట్టడానికే ఈసంవాదం చేశాడు బ్రహ్మ. ఈహంసగీత, విద్యా, చిరవితా ఆయుష్షూ, యశస్సూ, శుభాలూ, కుమారుల్నూ ప్రసాదిస్తుంది.

సాంఖ్యమూ - యోగమూ

ధర్మరాజు— సాంఖ్యమూ, యోగమూ— ఈరెంటి తారతమ్యాలు సెలవియ్యి. వీటిస్వరూపాలు వివరించు.

భీష్ముడు - సాంఖ్యులు తమమార్గం మంచి దంటారు. యోగులు తమమార్గం మంచి దంటారు. ఉభయులూ కారణాలు కనబరుస్తారు. కాని నాకుమాత్రం రెండూవొకటే అనిపిస్తుంది. యోగులుప్రతీదానికీ హేతువులు చూపిస్తారు. అంచేత ప్రత్యక్ష హేతువాదులు వాళ్ళు. సాంఖ్యులు శాస్త్రార్థాలు నిరూపించడంలో నేర్పరులు. సద్గతిమాత్రం ఉభయులకీ వొకటే. పైకిమాత్రం రెండూ విడిగా అవుపిస్తాయి. కాని భూతదయా, వ్రతచర్యా, శుచిత్వమూ ఉభయులకీ వున్నాయి.

ధర్మరాజు—భూతదయా, వ్రతచర్యా, శుచిత్వమూ వొకటే అయితే చూపుకిమాత్రం విడిగా ఎలా అవుపిస్తాయి?

భీష్ముడు — యోగులు యోగబలంవల్ల క్రమంగా ప్రేమా, మోహమూ, కామమూ, కోపమూ, సత్వ రాజస తామసగుణాలూ, వొదుల్చుకుని ఉన్నతిపొందుతారు. పెద్దచేప వల చించుకుని తిరిగినట్టు గొప్ప మృగం వురులు తెంచుకు తిరిగినట్టు, యోగతంత్రానికి అడ్డంకి అయిన లోభగుణాలు చంపుకుని పుణ్యమార్గంలో విచ్చలవిడిగా తిరుగుతాడు యోగి. యోగబలంలేని వొకరకం యోగి, చేవలేనిచేప వలచించలేనట్లు, ఏపులేనిమృగం వురులు తెంచలేక పడిపోయినట్టు పాపంలోపడి

వుంటాడు. తక్కువగావున్న నిప్పుమీద కట్టెలు వెయ్యగానే ఆరిపో తుంది. అలాగే బలంలేని యోగం మనిషికి బరువై పోతుంది. దాంతో అతడు తేజస్సు పోగొట్టుకుంటాడు. మండుతున్న అగ్గిలో కర్రలువేస్తే మరింత మంట అధికమవుతుంది. అలాగే సంపూర్ణంగా బలమున్న యోగం, వ్రతాలు అధికమైనకొద్దీ అధికమవుతుంది. బలంలేనివాణ్ణి ప్రవాహ వేగం తోసుకుపోతుంది. అలాగే యోగబలం లేనివాణ్ణి విషయాలు ఈడ్చుకుపోతాయి. బలమైన మదగజం ప్రవాహ వేగం ఆపు కుంటుంది. అలాగే యోగసిద్ధితో మనోనిశ్చయంకలవాడు విషయాల ఉద్ధృతం ఆపుకుంటాడు. కోపించిన యముడూ, క్రోధంతో నిప్పులు కక్కుతూన్న మృత్యువూకూడా యోగబలమున్న వాడివేపు తేరిచూడ లేరు. అడ్డూ ఆపూ లేకండా తిరుగుతా డతడు. భోగమూ, తపస్సూ, మోక్షమూ, నిర్మోహమూ మనస్సులో ఆటల్లా భావించి అనుభవిస్తూ, మానుతూ వుంటాడు యోగి. దేనికీ చిక్కడు. ఇదీ స్థూలంగా యోగ స్వరూపం. సూక్ష్మమైన మార్గాలు సావధానంగా వింటే నీమనస్సు తేరుకుంటుంది. విలుకాడు గురిచూసి వేసినట్టు యోగి ఏక లక్ష్యంతో మోక్షం సాధిస్తాడు. నేతికుండ పట్టుకుని పాకుతూ సోపా నాలు ఎక్కిన నేర్పరిలాగ, యోగపరిణతికల యోగి ఆత్మమీద గురి పెట్టుకుని ముక్తి మెట్లు ఎక్కాలి. రథికుడికి సారథిలాగ, వోడ ఎక్కిన వాడికి సరంగులాగ ఆత్మని మంచిమార్గంలో నడిపించాలి యోగి. తలా, నాభీ, హృదయమూ, రొమ్మూ, చెవులూ, రెండుపక్కలూ ముఖ్యస్థానాలు. ఆత్మలో వీటిని శ్రద్ధగా చూస్తాడు యోగి.

ధర్మరాజు - యోగి ఎలాటి ఆహారం వొదిలిపెట్టాలి? ఎలాటి ఆహారం పుచ్చుకోవాలి?

భీష్ముడు - యోగిరుచికలపదార్థాలు విడిచిపెట్టాలి. నీరసమైన ఆహారంతోనూ, నీళ్ళతోనూఆకలితీర్చుకోవాలి. అవైనా కడుపునిండా హెచ్చుగా తినకండా వుంటేనే బలం కలిగిస్తాయి.

కామమూ, క్రోధమూ, నిద్రా, తృష్ణా, భయమూ, రతీ, విచారమూ, వాయువుగతీ విడిచి యోగధారణతో నిశ్చలుడై, తన్ను తాను చూస్తూవుండే యోగి, దుఃఖస్థానమైన శరీరం విడిచిపెట్టి, సుఖస్థానమైన మోక్షం చేరుకుంటాడు. వ్రతధారణాశక్తి కత్తిమీద సాము. దిట్టపడిన యోగికి అసాధ్యమైన కార్యమే లేదు. యోగం రూఢిపడినవాడు సంసారంలో వున్నా, సంసారంవిడిచిపెట్టేసినా సంతోషంగానే వుంటాడు. జననాంతకత్వమూ, చావూ, దైన్యమూ, భోగాభోగాలూ, సుఖదుఃఖాలూ అతడికిలేవు. శాంతంగా వాకిట్లో కూర్చున్నా, నదులూ, సముద్రాలూ, కొండలూ, దీవులూ అన్నీ కేళీస్థానాలే అతడికి. గుళ్ళూ, గుహాలూ నివాసస్థలాలే.

ధర్మరాజు - యోగతంత్ర విధానం నీఅనుగ్రహంవల్ల అవగతమైంది. సాంఖ్యరూపం సెలవియ్యి.

భీష్ముడు – కపిలుడూ మొదలైన మహామునులు చూపిన మార్గం సాంఖ్యం. దృఢమైన జ్ఞానంతో విషయాలవిధానం విమర్శించాలి. పశువులూ, పక్షులూ, మనుషులూ, గరుడులూ, దేవతలూ, సిద్ధులూ, గంధర్వులూ, కిన్నరులూ అందరిలోనూ విషయాలు వేరు వేరుగా వుంటాయి. వేదవాక్యాలవల్ల వ్యక్తమవుతాయవి. 'ఈ భేదాలు తెలుసుకోడం దేనికి ?' అని అనుకోకూడదు. తెలుసుకుంటేనే అందులో దోషాలు తోచినప్పుడు దూరం తప్పుకోవచ్చు. ఆయువు ఇంతేకదా అనీ, సుఖదుఃఖాలు కాలంవల్లకలుగుతాయనీ, కర్మలు ఇలాటివనీ, వేదాలవివిధమార్గాలు ఇలాటివనీ, సత్వరజస్తమోగుణాల ప్రవర్తనలు ఇలాటివనీ తెలుసుకోడంవల్ల ఎంతో మేలు కలుగుతుంది.

ఇంద్రియాలవిషయాలు అయిదింటిలో అయిదు ఇంద్రియాలూ, నట్టింటిలో నిప్పూ, బయల్లో గాలీ, అగ్గిలో నీరూ, నీటిలో భూమీ, ఇంద్రుడిలో బలమూ, విష్ణువులో తేజస్సూ, ధనంలో లోభమూ,

తమోగుణంలో బుద్ధీ, రజోగుణంలో తమస్సూ, సత్వంలో రజస్సూ, ఆత్మలో సత్వమూ తగిలివుంటాయి. నారాయణుడూ, మహేశ్వరుడూ ఆత్మ. బ్రహ్మంలో లగ్నమై వుంటుందని బ్రహ్మం మోక్షంలో వుంటుంది. ఎందులోనూ లగ్నంకాదు బ్రహ్మ.

పదహారువికారాలకీ ప్రకృతిఆశ్రయం* ఆత్మకి అదేవునికిపట్టు. ఆత్మ నిష్కల్మషమైన తేజస్సుతో ప్రకృతీ, వికృతీ కాకండా ప్రకాశిస్తుంది. ఆత్మకి రెండురూపా లున్నాయి. ఒకటి విషయ సాంగత్యం కలిగి వుంటుంది. మరొకటి అదిలేకండా మధ్యస్థభావంతో వెలుగుతూ వుంటుంది.

గాలి వొక్కటే ప్రాణమూ, అపానమూ, ఉదానమూ, సమానమూ, వ్యానమూ ఈఅయిదు భేదాలూ దానివే. వాటివిధం తెలుసుకుంటే అది నిశ్చల మవుతుంది. ఆ సుకృతం అంతరాత్మ చూపుతుంది. గర్భవాసదుఃఖమూ, జన్మదుఃఖమూ, బాల్యదుఃఖమూ, మూఢత్వమూ, మోహమూ, కష్టమూ, ముసలితనంవల్ల పుట్టిన కృపణతలూ చూపుతుంది. బంధాలు విడిపిస్తుంది.

జీవుడు పుణ్యాలుచేసి దేవత్వం పొందుతున్నాడు. మధ్యరకం కర్మలుచేసి మనిషై పుడుతున్నాడు. పాపకర్మలు చేసి పశువై పుడుతున్నాడు. ఈభేదాలు తెలుసుకున్నవాడు ముక్తిపొందుతాడు. చంద్రుడూ, సముద్రమూ మొదలైనవి తరుగుతూ, పెరుగుతూవున్నాయి. మూఢుడు ఇది తెలుసుకోడు. బంధునాశనం కోసం విచారిస్తాడు. ఇది తెలుసుకుంటే ముక్తి దొరుకుతుంది.

తనదేహంలోని దోషాలు కనుక్కొని ముక్తికి ప్రయత్నించే వాడు వెయ్యిమందిలో ఏవొక్కడో వుంటాడు. అహంకారంవల్ల హెచ్చుమంది వుండరు.

---

* పదహారు వికారాలు : జ్ఞానేంద్రియాలు ఐదు. కర్మేంద్రియాలు ఐదు మనస్సూ, బుద్ధీ, అహంకారమూ, సత్వగుణమూ, రజోగుణమూ, తమోగుణమూ.

ధర్మరాజు — దేహదోషాలంటే ఏమిటి ?

భీష్ముడు — కామమూ, క్రోధమూ, భయమూ, నిద్రా, ఊపిరీ - ఈ అయిదూ దేహంలోని దోషాలు ఇవి వొదుల్చుకునే ఉపాయం విను. సంకల్పం మానుకోడం కామానికి శత్రువు. ఓర్పు క్రోధానికి శత్రువు. జాగ్రత్త భయానికి శత్రువు. సత్యవ్రతం నిద్రకీ, మితభోజనం ఊపిరికీ శత్రువులు. ఆయా దోషాలు వాటివాటి శత్రువులతో తొలగించుకోవాలి. దోషాలు వొదుల్చుకునే మార్గాలు ఇంకా ఎన్నో వున్నాయి. తెలివికలవాడు వాటిని తెలుసుకుంటాడు. గోడ మీది చిత్రాల్లాగ, నీటిమీది నురుగులాగ ఈలోపాలన్నీ విష్ణుమాయతో కనిపిస్తున్నాయి. పండితుడు వీటిని గణించడు; మోక్షమార్గం వెదుకుతాడు. ఇది సాంఖ్యప్రకారం.

సంసారం వొక సముద్రం. దుఃఖమే దీని నీరు. రోగాలూ, మృత్యువూ ఇందులోని మొసళ్ళు. భయం పాము. హింస వడి. ప్రేమ బురద. ఆశ సుడి. ప్రీతి రత్నం. సత్యం రేవు. వెలపలి స్పర్శలు తపస్సనే దుడ్డుకర్రతో తరిమేసి సాంఖ్యం వోడ చేసుకునే పూజ్యుడు ప్రజ్ఞఅనే చుక్కాని పట్టుకుని సంసారసముద్రం దాటేస్తాడు. అక్కడ సూర్యకిరణాలమీద, తామరతూడులోని పొగలాటి దారిలో ప్రవేశించి, వెళ్ళగా వెళ్ళగా సూక్ష్ముడూ, చల్లనివాడూ, సుగంధీ, సుఖంగా తాకేవాడూ, సప్తమారుతశ్రేష్ఠుడూ అయిన గాలి ఎదుర్కొని ఆకాశమనే ఉత్తమగతి చేరుస్తాడు. ఆకాశం రజఃపరమగతి చేరుస్తుంది. రజస్సు సత్త్వపరమగతి చేరుస్తుంది. సత్త్వం నారాయణుణ్ణి చేరుస్తుంది. నారాయణుడు పరమగతి చేరుస్తాడు. అందులో కలిసి తన్మయుడై అమృతత్వం పొందుతాడు సాంఖ్యుడు. శాశ్వతుడవుతాడు.

ధర్మరాజు — అలా అమృతస్వరూపుడై, శాశ్వతుడైన ఆమహాత్ముడు తన పూర్వవృత్తాంతం తలుచుకుంటాడో, తలుచుకోడో ?

దాని నిశ్చయవిషయం అయోమయం. మోక్షంకోసం కేవలం జ్ఞానికావడంవల్ల మనిషికి ఎలాటిగతి ప్రాప్తమవుతుందో? ఈ సంశయంవల్ల ప్రవృత్తిధర్మంకంటే ఇది మేలనిపించకుండా వుంది. ఈరెండు మార్గాలూ చెప్పడానికి నీకంటే లోకంలో మరొకళ్ళు లేరు.

భీష్ముడు — అడగవలిసి ప్రశ్నే అడిగావు. చిక్కయిన విషయమే ఇది. ఎంత తెలిసినవాళ్ళయినా ఇక్కడ తటపటాయిస్తారు. ఈవిషయంలో కపిల దర్శనం తెలిసిన మునీంద్రుల ఉత్తమ మతం విడమరచి చెపుతాను. సావధానంగా విను.

ఇంద్రియాలు మనస్సులో వుంటాయి. అంచేత అవి ఆత్మని ఎరగవు. మనస్సాంగత్యంవల్ల ఇంద్రియాలు తెలుసుకుంటుంది ఆత్మ. ముక్తిపొందినాపొందకపోయినా ఆత్మకి వొక్కటే అది. విజ్ఞానామృత స్వరూపమైన ఆత్మ, విషంలేనివిషాముల్లావున్న ఇంద్రియాలు చూసినా, చూడకపోయినా వొకటే. ఆత్మవొదిలిపోగానే ఇంద్రియాలు కర్రలాగ, గోడలాగ, పెళ్ళలాగ మిగిలిపోతాయి. సముద్రం నురుగులా తేలిపోతాయి. ఇదంతా ఈశ్వరలీల.

ఇంద్రియాలతో కలిసివున్నా ఆత్మ, తాను తెలువుకుంటే మాత్రం వాటి సూక్ష్మగతులు తెలుసుకుని వికారాలకి లోబడదు.

భూతాలూ, గుణాలూ, బుద్ధీ, మనసూ అణుచుకుని జీవుడు నారాయణుణ్ణే చేరుకుంటాడు. నారాయణమహాత్మ్యంవల్లపరమపదం పొందుతాడు. అంచేత జీవుడికి పుణ్యపాపాలు లేవు. పరమపదంచేరిన జీవుడు తిరిగి పుట్టడు. అదుగో అదే మోక్షం. అంతకి మించిందిలేదు.

మోక్షం నిరూపించడంలో శ్రద్ధకలిగి, గురువు ఆజ్ఞప్రకారం నియతిసాధించే పురుషుడు శాంతిపొందుతాడు.

ధర్మరాజా! ఇదీ సాంఖ్యమంటే. బ్రహ్మగౌరవించిన ధర్మమిది. బ్రహ్మత్వం పొందాలంటే దీన్నిమించిన ఉపాయంలేదు. సందేహించ

కండా సాంఖ్యపద్ధతిని శరీరంవొదిలిపెట్టిన వాడికి మళ్ళీపుట్టుక వుండదు. వేళ్ళకి సముద్రంలాగ — వేదాలూ, శాస్త్రాలూ, పురాణాలూ చదివి సంపాదించిన జ్ఞానాలన్నిటికీ సాంఖ్యమే గమ్యస్థానం.

యోగులూ, సాంఖ్యులూ అనుసరించే మార్గాలు వివరించాను. ఇవి ఇలా వున్నాయి కనక నే పైకిమాత్రం భేదంగా వున్నట్టు కనిపిస్తున్నాయి అన్నాను. ఆభేదం కూడా ఎంతో తక్కువ. అదీకాక, యోగి చూసినట్టే సాంఖ్యుడూ చూస్తాడు. సాంఖ్యుడు చూసినట్టే యోగీ చూస్తాడు. అంచేత ఇద్దరూ వొకట్లాటివాళ్ళే అంటారు మునీశ్వర్లు.

యోగమార్గంలోనూ, సాంఖ్యమార్గంలోనూ ఏవిధంగానో తప్పినా చెడడు. స్వర్గసౌఖ్యం పూర్తిగా అనుభవిస్తాడు. తిరిగి పండిత వంశంలో పుడతాడు. ఈమార్గాలు మనసుకి పట్టించుకుంటే ముక్తి పొందే యోగ్యత కలుగుతుంది. ఈమార్గం నారాయణుడే చూపగలడు. ధర్మరాజా! అక్షరమైన పరమాత్మని చూపే ఈవిధానం అలవరుచుకో

శాంతిపర్వం

ఆరో ఆశ్వాసం

"తండ్రీ!" యోగులూ, సాంఖ్యులూ అక్షరులై ఆనంద స్వరూపు లవుతారు అన్నది నిజి భీష్ముడితో అన్నాడు ధర్మరాజు— "నువ్వుజ్ఞాననిధివని వేదాలెరిగిన బ్రాహ్మలు చెప్పడమూ, సాంఖ్యాయతులూ, యోగులైన మునులూ నిన్ను పొగడడమూ వింటూ ఆనందిస్తున్నాము. దక్షిణాయనం ఇంక కొద్దిదినాలే మిగిలుంది. సూర్యుడు ఉత్తరాయనం ప్రవేశించడంతో నేనువ్వు మోక్షం చేరుకుంటావు. మేం మరి ఎవళ్ళదగ్గిర వింటాం? కౌరవవంశానికి ప్రజ్ఞాఘృతంతో వెలుగుతున్న దీపం నువ్వు. నీ తేజస్సు నే ఆశ్రయిస్తున్నాం. నువ్వు నిర్దేశించిన అక్షరం అంటే ఏమిటి? క్షరమంటే ఏమిటి? సెలవియ్యి" అని అడిగాడతడు.

క్షరమా - అక్షరమా

భీష్ముడు - వశిష్ఠ జనక సంవాదం అని వొక ఇతిహాసం వుంది. అది వింటే నువ్వు అడిగింది తెలుస్తుంది. ఇంక కొంత కూడా అవగతమవుతుంది.

వశిష్ఠమునికి పాదాభివందనంచేసి, వినయంగా అడిగాడు జనకుడు - 'ఏది అక్షరమైంది? ఏది పురాతనమైంది? ఏది శుభప్రదమైంది? ఏది ముక్తిప్రదమైంది?'

అక్షరతత్వం ఇలా చెప్పాడు వశిష్ఠుడు - 'అంతటా కళ్ళూ, మొహాలూ, చేతులూ, పాదాలూ కలిగి, తరుగుదలా, పెరుగుదలా లేకండా వొక్కటేఅయిన తత్వమే అక్షరం అంటారు పండితులు.

దానివల్ల పుడుతూ, చస్తూ వున్న తత్వాలు క్షరమంటారు. అవి ఇరవైనాలుగు.

'అక్షరం వికారమైన వన్నెలతో వుంటుంది. ఆ వికారానికే ప్రకృతి అనీ, ప్రధానమనీ, అవ్యక్తమనీ పేళ్ళు. దానిలోంచే మహత్తు అనే తత్వం పుడుతుంది. మహత్తులోంచి అహంకారం పుడుతుంది. అహంకారంలోంచి ఆకాశమూ, గాలీ, తేజస్సూ, నీరూ, నేలా - అయిదు భూతాలూ, శబ్దమూ, స్పర్శా, రూపమూ, రసమూ, గంధమూ - అయిదు గుణాలూ, వాక్కూ, చెయ్యీ, పాదమూ, గుదమూ, ఉపస్థా - అయిదు కర్మేంద్రియాలూ, చెవీ, చర్మమూ, కన్నూ, నాలుకా, ముక్కూ - అయిదు జ్ఞానేంద్రియాలూ, మనస్సూ, పుడతాయి. ఈ ఇరవైనాలుగూ క్షరాలు. అక్షరం క్షరం కాదు. ఈ అక్షరవిలాసాలే క్షరతత్వాలు. ఈ ఇరవైనాలుగూ విజ్ఞానంవల్ల తెలుస్తాయి. ఇరవైఅయిదోతత్వమైన అక్షరం పరమ తత్వం. అది తెలుసుకోడం అసాధ్యం. దానికి నాశనమంటూ లేదు. కలంక మంటూ లేదు. రాగమంటూ లేదు. మరణమంటూ లేదు. అంతటా విసయంగా సంచరిస్తుం దది. రజస్సూ, తమస్సూ, సత్వమూ - మూడుగుణాల దోహదంతో అది, తనకి ప్రబోధం లేకపోయినా రకరకాల యోనుల్లో పుడుతూవుంటుంది. ఆగుణాల అనుసరణవల్ల రకరకాలయోనుల్లో పుట్టిన ఆ అక్షరతత్వం తన్ను తాను చూడలేక అవే తాను అనుకుంటుంది.

'గుణాల వశమైన అక్షరం సత్వగుణంతో ధర్మాలుచేసి సివ్యత్వంపొందుతుంది; సుఖపడుతుంది; తెలుపుగా మారుతుంది. రజోగుణంతో తాగుబోతుపనులుచేసి, మానవత్వం పొందుతుంది; దుఃఖపడుతుంది; ఎరుపుగా మారుతుంది. తమోగుణంతో పాపాలుచేది పశువుజన్మా, పక్షిజన్మా ఎత్తుతుంది; నరకం అనుభవిస్తుంది; నలుపుగా

మారుతుంది. గుణమంటూ ఏదీ లేందే అయినా అహంకారం కలిగిందో, గుణాలు పొందుతుంది. అహంకారమూ, వికారమూ అంటకపోతే గుణాలూ అంటవు. నిర్వికారంగా ప్రకాశిస్తుంది.

'మొదటిదీ, చ్యుతంకానిదీ, నిర్మలమైందీ అయిన అక్షరం మేలుకోక, తన్ను తాను చూడక, యజ్ఞాలూ యాత్రలూ ఉపవాసాలూ వ్రతాలూ చేస్తూ, నేలమీద నిద్రపోతూ, జడలూ నారబట్టలూ కడుతూ శరీరం కష్టపెడుతుంది. చావూ, పుట్టుకా, ముసలితనమూ, మాలిన్యమూ లేంది అక్షరం. అయినా మమకారంవల్ల అవి తనకి వున్నాయని అనుకుంటుంది. తనకిగుణాలూ లేవు. అయినా తన్ను తాను బంధించుకొనే పొత్తినూలికాయ పురుగులాగ, ప్రకృతిగుణంలో పడి, గుణాలు చుట్టుకుంటుంది. నిర్మలమైన వాయువు సేవించి, నిర్మలత్వంతో పదహారుకళల పూర్ణచంద్రుడిలాగ, అఖండమైన శాంతిబోధతో ప్రకాశిస్తుంది' అన్నాడు.

విని, 'ఆడదీ మగాడూ వాళ్ళతో వాళ్ళు కలియగలరు. అంతేకాని ప్రత్యేకంగా వొక రూపం పుట్టించేనేర్పు వాళ్ళకి లేదు. వేదమతం ఇది. చర్మమూ, మాంసమూ, రక్తమూ ఇవి స్త్రీగుణాలు. మూలుగులూ, నరాలూ, ఎముకలూ పురుషుడిగుణాలు. పశువుల్లోనూ, పక్షుల్లోనూ, మనుషుల్లోనూ అందరిలోనూ ఇలాగే వుంటుంది పుట్టుక. స్త్రీపురుష సంయోగమే ఆత్మకీ ప్రకృతికీ గల సంబంధం. అన్నిటి పుట్టుకా ఇలాగే వుంటుందని వేదాలు చెపుతున్నాయి. ప్రకృతి పురుషుల సంబంధం భావిస్తే ముక్తికి మార్గమే కనపడదు. కనక మోక్ష మార్గం సెలవియ్యి. సాటిలేందీ, ఇంద్రియాలు గెలిచిందీ, ముసలితనమూ శాస్త్రాలూ అంతమూలేందీ, నిర్మలమైందీ అయిన వొకవెలుగు వుందని వేదాలు చెప్పడం విన్నాను. అదేమిటి?' అని అడిగాడు జనకుడు.

మళ్ళీ అందుకున్నాడు వశిష్ఠుడు - 'రాజా! నువ్వు గ్రంథాలు చూశావు. కాని అర్థం బోధపడలేదు నీకు. అర్థం బోధపడని గ్రంథ పఠన వ్యర్థం. కనక చెపుతాను విను. సాంఖ్యమూ, యోగమూ వొకటే అంటారు పండితులు. రెంటికీ వేదమే తల్లి. పుల్లింగమూ, స్త్రీలింగమూ, నపుంసకలింగమూ అని లింగం మూడువిధాలు. ఆత్మ ఈమూడు లింగాలకీ చెందదు. అలింగం అది. ఇదే చెపుతున్నాయి వేదాలు. బీజంలో బీజం పుడుతుంది. దేహంలో దేహం పుడుతుంది. ఇంద్రియాలవల్ల ఇంద్రియాలూ, మనస్సువల్ల మనస్సూ పుడుతున్నాయి. ఆత్మకి బీజంలేదని, దేహంలేదనీ, ఇంద్రియాలూ, మనస్సూ లేవనీ చెపుతున్నాయి వేదాలు. గుణాలులేవు కనక పుట్టుకా, దుఃఖమూ, కర్మా మొదలైనవికూడా లేవు. ప్రకృతికికూడా వొక లింగమంటూ లేదు. దానివల్ల పుట్టినవాటికి మాత్రం లింగ ముంది. లింగాలు కలవాటి సాంగత్యంవల్ల లింగాలున్నట్టు కనపడుతుంది తాను. మూర్తి లేకపోయినా గుణాలు ప్రకృతివే. ఆత్మకి గుణాలులేవు. మంచిది చెడ్డదవుతుందా? ఇది అక్షర (ఆత్మ) క్షర (ప్రకృతి) వివేకం.

'ఏ మూ - అనేకమూ, దర్శనమూ - అదర్శనమూ, నిస్తత్వమూ - తత్వమూ, అపవర్గమూ - వర్గమూ అని అక్షర - క్షరాల పర్యాయపదాలు. అజ్ఞానులు అక్షరం చూడలేరు. బుద్ధికి అందదది. జ్ఞానం కల సాంఖ్యులూ, యోగులూ మాత్రం చూడ గలరది' అన్నాడు.

మళ్ళీ అడిగాడు జనకుడు - 'ఆత్మకి ఎన్నో తత్వాలున్నాయనీ, అవిద్యా, విద్యా రెండూ వున్నాయనీ విన్నాను. అక్షర క్షరాల భేదం చెప్పావు. కాని మందబుద్ధినాది. మరిచిపోయాను. సాంఖ్యమూ, యోగమూ వీటి వివరం సెలవియ్యి.'

'యోగమంటే ధ్యానం' అన్నాడు వశిష్ఠుడు – ప్రాణాయామ మనీ, ఏకాగ్రవృత్తి అనీ రెండువిధాలు. ఒకటి సగుణం. రెండోది నిర్గుణం. అవి ఎలా ఆచరించాలో విను.

'మలమూత్రాలు విడిచినప్పుడూ, భోజనంచేశాక యోగం తాలూకు ఈరెండుమార్గాలూ కూడదంటారు పూర్వాచార్యులు.

'మితంగా భోజనంచేస్తాడు యోగి, సంసారం బాదరబందీవొదిలేస్తాడు. ఇంద్రియాలవెంటపోడు. శబ్దమూ మొదలైన విషయాలు మనసులో సందడిచెయ్యనివ్వడు. మంచిబుద్ధి దృఢసాధనం చేసుకుంటాడు. ఇంద్రియాలు మళ్ళిస్తాడు, ఆత్మలో మనస్సులగ్నంచేస్తాడు సంకల్పాలు వొదులుకుంటాడు. రాయిలాగ, మోడులాగ పడివుంటాడు. పగలూ, రాత్రీ యోగంలోనే వుంటాడు. గాలిలేని దీపంలాగ వెలుగుతున్న తనమూర్తిని చూస్తూ మధ్యమధ్య విరమణకాలాలు గడుపుతూ ఆనందిస్తాడు. ఇది యోగవిధానం.

'సాంఖ్యంవిను. ప్రకృతివాదులు అవ్యక్తాన్ని ప్రకృతి అంటారు. పుట్టించడమే ధర్మం ప్రకృతికి. కనక బుద్ధీ, అహంకారమూ, పంచభూతాలూ, విషయాలూ, ఇంద్రియాలూ - ఇలా తన్నుతాను పెంచుకుంటుం దది. ఆత్మవల్లేఇవన్నీ కలుగుతాయి, అదే అన్నిటికీ అధిదేవత. ఆత్మ ఎగుబాటువల్ల సృష్టిజరుగుతుంది. దిగుబాటువల్ల నాశనం జరుగుతుంది. సృష్టివల్ల బహుత్వమూ, నాశనంవల్ల ఏకత్వమూ సంక్రమిస్తుంది. క్షేత్రమూ, అవ్యక్తమూ, ప్రకృతీ, ప్రధానమూ - ఇన్ని పేర్లుగానూ వున్న తత్వంవొక్కటే, జీవుడు క్షేత్రం తెలుసుకుంటాడు. కనక క్షేత్రజ్ఞు డనిపించుకుంటాడు. అవ్యక్తపురంలో

పుట్టాడు కనక పురుషు డనిపించుకుంటాడు. క్షేత్రమూ, క్షేత్రజ్ఞుడూ, వేరన్న మాట స్పష్టం. క్షేత్రం జ్ఞానమనీ, పురుషుడు దానివల్ల తెలుసుకోదగినవాడనీ, క్షేత్రం గుణాలు కలదనీ, పురుషుడు గుణాలు లేనివాడనీ, సాంఖ్యుల మతం. ఈక్రమంలో జీవుడు ఇరవై నాలుగుతత్త్వాలూ ఏర్పరిచి. తన్ను తాను కనుక్కొని ముక్తుడవుతాడు. ముక్తి అంటే మళ్ళీ పుట్టకండా వుండడమే. తత్త్వాలు ఇరవై నాలుగూ నాశనమైపోతాయి. ఇరవై అయిదోతత్త్వం ఆత్మకి నాశనంలేదు. అదే తెలుసుకోదగింది. ఇది తెలుసుకున్న వాళ్ళు నిర్భయులవుతారు. రాజా! యోగం చెప్పాను. సాంఖ్యం చెప్పాను అక్షరమూ, క్షరమూ చెప్పాను విద్యా అవిద్యా ఆలకించు.

విద్యా అవిద్యా

'విద్య అంటే ఇరవై అయిదో తత్త్వం అక్షరమే. అవిద్యఅంటే క్షరం. విశేషంగా విడమర్చి చెపుతాను. కర్మేంద్రియాలకి బుద్ధీంద్రియాలు విద్య. బుద్ధీంద్రియాలకి మనస్సు విద్య. మనస్సుకి పంచభూతాలు విద్య. పంచభూతాలకీ హంకారంవిద్య. అలహంకారానికి బుద్ధివిద్య. బుద్ధికి ప్రకృతి విద్య. ప్రకృతికి ఆత్మవిద్య.

'క్షరమూ, అక్షరమూ రెండూ వివరించాను కదూ! ఇంకొకటి సావధానంగా విను. జీవుడు అక్షరం. ప్రకృతి క్షరం. అయితే ఈ రెండూ క్షరములే, రెండూ అక్షరములే అంటారు పెద్దలు. ఏమంటే రెంటికీ తుదీ, మొదలూ లేదు. రెంటిలోనూ ఈశ్వరత్వం వుంది. రెండూ తత్త్వాలే. అంచేత రెండూ సమానమే. ప్రకృతిగుణాలైన మహత్తూ, అహంకారమూ మొదలైనవాటితో కలిసినప్పుడు ఆత్మ ప్రకృతి అనుకుంటుంది. అంచేత క్షరమని చెప్పవచ్చు దాన్ని. ప్రకృతి

తానే ఆత్మతో కలిసినప్పుడు గుణవికారాలు లేకండా వుంటుంది. అప్పుడు దాన్ని అక్షరం అనవచ్చు.

'ఆత్మ తెలుసుకుని' 'ఇంతకాలంనించీ తెలియక సంసారంలో పడి తెలివిమాలిన ప్రకృతి నే నన్నాను. సాంగత్యం వొదులుకునే దారి కనపడను. చేప వేరూ, చేపవున్న నీరు వేరూ అయినట్టే ప్రకృతివేరూ, నేను వేరూ అయినా అహంకారంవల్ల అదే నేను అన్నాను. గుణాలతో ప్రకృతి రకరకాలై నన్ను వెంటేత్తించింది. కలంకం లేని నేను, రూపం లేనినేను ప్రకృతినించి వేరై నిలబడతాను. ఈ అపరాధం ప్రకృతిచేసిందా? కాదు. నేనే చేసుకున్నాను. సాంగత్యంలేని నేను దాంతో ఎందుకు కలవాలి? దాంతో కలియుడం వల్లేకదా, ఇన్నిరూపాలు కలిగాయి నాకు? మోహంవల్లే ఇన్నిజన్మ లెత్తాను. ఇది వొదిలేస్తాను. నానాయోనుల్లో పుట్టడమూ, చావడమూ మానుకుంటాను. పరిశుద్ధుణ్ణయిన నాకు ప్రకృతి ఆశ్రయ మెందుకూ? ఎన్నిరూపాలతో వచ్చినా ఎలా అవుపించినా దాన్ని నేను చూడను. అహంకారమూ మమతా దగ్గిర చేరనివ్వను. ఇక పకృతి ఎలా కనిపిస్తుంది? చేతనంలేని దుశ్చేష్టల ప్రకృతిని వొదిలి పెడతాను. నిశ్చయసంకల్పంతో నిరామయమైన, నిశ్చలమైన, నిర్మల మైన ఆనందం అనుభవిస్తాను' అనుకుంటుంది. ఈ తెలివితో క్షరమైన ప్రకృతితో వేరుపడుతుంది.

'అక్షరంకంటే ఉత్తమమైన ఇరవైఐదో తత్వం ఎంతో మంది ఎరగరు. సూక్ష్మదర్శకులైన సాంఖ్యులు తెలుసుకుంటారు. క్షరమూ, అక్షరమూ కంటే ఉత్తమమైంది ప్రబుద్ధమూ, బుధ్యమానమూ, బుద్ధమూ అనిపించుకుంటుంది. బుద్ధమూ, విమలమూ, అప్రమే యమూ, సనాతనమూ అయిన పరతత్వం 'ఇరవై ఆరోది. ఇరవై అయిదో తత్వాన్నీ, ఇరవై నాలుగో తత్వాన్నీ చూస్తూ ప్రకాశిస్తుం

దది. కనపడే జీవానికీ, కనపడని పరతత్వానికీ బ్రహ్మమనే పేరు ప్రకృతికి అది లేదు. ఇక అక్షరస్వరూపం వివరిస్తాను.

'ప్రకృతిసంబంధం వొదిలిపెట్టి తన్ను తాను చూస్తున్న జీవుడు పరతత్వం చూస్తాడు. దాంతో ప్రకృతిగుణాలు వొదిలి పెట్టి తన్మయత్వంతో జీవుడు కేవలత్వసిద్ధి పొందుతాడు. కేవలుడైన జీవుడు తన్ను పరమతత్వంగా తెలుసుకుని తల్లీనత్వంతో ప్రకాశించడమే అనంతపదమైన మోక్షం. నిర్మలమైన మనస్సుతో శాస్త్రాల అర్థమూ, తాత్పర్యమూ తెలుసుకుంటేనే, జీవుడి ఏకత్వమూ, అనేకత్వమూ అవగతమవుతుంది. అదే మోక్షమార్గం. జీవుడు తానే ప్రకృతి అనుకుని కట్టుపడడంచేత అతడికే మోక్షం అవసరం. సంబంధం వొదులుకుని పరతత్వంలో కలిసిన జీవుడికి కేవలత్వంఅలవడు తుంది. శుచిత్వమూ, స్వాతంత్ర్యమూ, సత్వగుణమూ అబ్బుతాయి. సనాతనమైన, అవికారమైన బ్రహ్మపదం నీకు వివరించాను. కనక భయం విడిచిపెట్టు. దృఢత్వం అలవరచుకో, భక్తీ, శమమూ, దమమూ వున్న వాళ్ళకి ఈవిద్య ఉపదేశించు. లేని వాళ్ళకి చెప్పకు. అపాత్రదానం కూడదు. భూమండలం యావత్తూ ఇచ్చేసినా ఇచ్చెయ్యి, కాని యోగ్యతలేనివాడికి ఈవిద్య ఉపదేశించకు. తగిన పాత్ర దొరికితే మాత్రం తక్షణం ఉపదేశించు.

వశిష్టముని చెప్పిందంతా సావధానంగా విన్నాడు జనకుడు. కృతార్థుడయాడు. ఇది వశిష్టుడికి బ్రహ్మ చెప్పాడు. అతడు నారదు డికి చెప్పాడు. నారదుడు నాకు అనుగ్రహించాడు. వశిష్టుడు చెప్పి నట్టే నేను నీకు చెప్పాను. నిర్మలమైన మనస్సుతో ఈజ్ఞానం అలవర చుకో. పరమానందం అనుభవిస్తావు. క్షరమూ, అక్షరమూ, పర తత్వమూ, తెలుసుకున్నావు. శోకమూ, భయమూ, మోహమూ విడిచిపెట్టు. మోక్షం కలిగించే ప్రబోధం అనుసరిం

ఇంకో కథ చెపుతాను. విను. జనకచక్రవర్తికొడుకు వసుమంతుడు వేటకని అడివికి వెళ్ళాడు. ఒక దగ్గర భృగువంశమునీశ్వరుణ్ణి వొకణ్ణి చూశాడు. వినయంగా నమస్కరించాడు. 'ఎలానడుచుకుంటే ఇహమూ పరమూ సిద్ధిస్తుంది ?' అని అడిగాడు. 'పేరాసతో ప్రాణులకి కీడుచేస్తే దుఃఖమూ, మేలు చేస్తే సుఖమూ కలుగుతాయి. కనక అదిమనసులో వొదిలిపెట్టడం క్షేమం. తేనెకోసం ఆశపడి మనుషులు దుఃఖమనే కొండచరియమీాది కెక్కి చెయ్యీ, కాలూ విరుచుకుంటామని తెలుసుకోరు. ధర్మమూ, జ్ఞానమూ, నిర్మలమైనమనస్సుతో అలవరించుకుని ఎప్పుడూ ధర్మంతో వుంటే ఉభయలోకాల్లోనూ సౌఖ్యం కలుగుతుంది. మునులూ, బ్రాహ్మలూ కోరేపనులు చెయ్యి. పాత్రోచితమైన దానంచెయ్యి. ఇచ్చి విచారించకు. క్రోధం విడిచిపెడితే కామం దూరమవుతుంది. ధైర్యం సడలనివ్వకు. ధైర్యంలేకపోడంచేతే మహాభిష మహారాజు స్వర్గభ్రష్టుడయాడు. ధైర్యం పూనడంచేత యయాతి అదే ఆపద తప్పించుకున్నాడు.'

ఆముని ఉపదేశం ప్రకారం వసుమంతుడు కామక్రోధాలు వొదిలేశాడు. ధైర్యంతో ధర్మం అవలంబించాడు.

ధర్మరాజు - ధర్మాధర్మాలూ, సంశయాలూ లేంది ఏది ? చావుపుట్టుకలు లేందీ, శాశ్వతమైందీ ఏది? శుభమైందీ, నాశనంలేందీ, పవిత్రమైందీ, ఉత్తమమైందీ ఏది ?

యాజ్ఞవల్క్యజనకసంవాదం

భీష్ముడు -- విజ్ఞానంలో పేరెక్కినవాడు యాజ్ఞవల్క్యముని. అతణ్ణి వినయంగా అడిగాడు జనకుడు - 'మునీంద్రా ! ఇంద్రియాలూ, అవ్యక్తమూ, బ్రహ్మమూ, పరమూ, భూతసృష్టీ, ప్రళయమూ, ఆయాకాలాల పరిణామాలూ సెలవియ్యి.'

యాజ్ఞవల్క్యుడు వివరించిన మాటలు నువ్వు అడిగినప్రశ్నకి సమాధానమవుతాయి. విను. 'సృష్టిని ప్రళయం అవ్యక్తంచేస్తుంది' అంటూ అందుకున్నాడు యాజ్ఞవల్క్యుడు - 'ఆకాలసంఖ్య విను. ఒక పగలు పది కల్పాలు. రాత్రీ అంతే. పగలు సృష్టి జరుగుతుంది. రాత్రి ప్రళయం అంతా వూడ్చేస్తుంది. అంతులేని జీవరాసులకోసం ముందు ఓషధులు పుట్టించడానికని బ్రహ్మ బంగారం బ్రహ్మాండం పుట్టిస్తాడు. అన్నిభూతాలూ అతడే పుట్టిస్తాడు. భూమీ మొదలైన భూతాలూ, గంధమూ మొదలైన గుణాలూ, చెవీ మొదలైన ఇంద్రియాలూ అతడే పుట్టిస్తాడు. ఇంద్రియాల అధిపతి మనస్సు. అది ఎలా అంటావా? వినడానికీ, చూడడానికీ చెవీ, కన్నూ కదా, సాధనం? అయితే మనఃప్రభావంలేకపోతే, వాటంతట అవి వినడంకాని, చూడడం కాని చెయ్యగలవా? చెయ్యలేవు. ఇంద్రియాలు అన్నీ అంతే. మరోదగ్గిర మనస్సుంటే ఏ ఇంద్రియమూ పనిచెయ్యదు. మూఢుడికైనా ఈవిషయం తెలుస్తుంది. ఇంద్రియాల మహిమలన్నీ మనస్సుచేతిలోనే వున్నాయి. మనస్సు వూరుకుంటే ఇంద్రియాలు అడిగిపోతాయి. ఇంద్రియాలు వూరుకున్నంతమాత్రాన మనస్సు అణిగిపోదు. విషయతృష్ణలోపడుతుంది. కనక ఇంద్రియాలచేష్టలు ఎటూ పోకుండా మనస్సు అరికట్టాలి.

'ప్రళయం విషయం విను. రాత్రికావడంతోనే అవ్యక్తం అహంకారమనే పురుషుణ్ణి కల్పించి ఉద్రేకపరుస్తుంది. అహంకార పురుషుడు పన్నెండుమూర్తులు ధరిస్తాడు. మనుషులు మొదలుకుని సర్వప్రాణుల్నీ సంహరిస్తాడు. తాబేలు మోపులాటిభూమి చూవత్తూ నీటిమయం అయిపోతుంది. కాలాగ్ని లోకమంతా నిండిపోతుంది. నీరంతా పీల్చేస్తుంది. మంటలతో భయంకరమైన కాలాగ్ని, గాలి వల్ల ఆరిపోతుంది. అంతటా తానే అయి చెలరేగిన గాలిని ఆకాశం

మింగేస్తుంది. ఇంతా అంతా కాదు అకాశతత్వం. దాన్ని మనస్సు మింగేస్తుంది. మనస్సుని అంహాకారపురుషుడు కబళిస్తాడు. అతణ్ణి అవ్యక్తం లోబరుచుకుంటుంది. ఇలా రాత్రి గడిచిపోతుంది. పగలవుతుంది. మళ్ళీ అంతా ఎప్పటిలాగ సృష్టి జరుగుతుంది.

అధ్యాత్మ అధిభూత అధిదైవతాలు

'అధ్యాత్మమూ, అధిభూతమూ, అధిదైవతమూ - ఈ మూడిటి స్వరూపమూ చెపుతాను. అది నీకు ప్రబోధం కలిగిస్తుంది. పాదమూ, గుదమూ, ఉపస్థా, చెయ్యీ, వాక్కూ అధ్యాత్మాలు. ఈ అయిదింటికీ వరసగా నటకా, విసర్జనా, ఆనందించడమూ, చేయడమూ, మాట్లాడడమూ ఇవి అధిభూతాలు. వరసగా విష్ణువూ, సూర్యుడూ, బ్రహ్మా, ఇంద్రుడూ, అగ్నీ అధిదైవతలు. కన్నూ, నాలికా, ముక్కూ, చర్మమూ, చెవీ అధ్యాత్మాలు. రూపమూ, రసమూ, గంధమూ, స్పర్శా, శబ్దమూ అధిభూతాలు. వీటికి సూర్యుడూ, నీరూ, భూమీ, గాలీ, దిక్కులూ అధిదైవతలు. ఇదే వేదం తెలిసిన పెద్దలు చెపుతారు.

'బుద్ధి అధ్యాత్మ. దాన్ని తెలుసుకోదగింది అధిభూతం. ఆత్మ అధిదైవతం. అహంకారం అధ్యాత్మం. దానికి గర్వం అధిభూతం. రుద్రుడు అధిదేవత. చిత్తం అధ్యాత్మం. చిత్తవ్యాపారం అధిభూతం. బ్రహ్మం అధిదైవతం.

సత్వరజస్తమోగుణాలు

'ప్రకృతీ, ఆత్మా - వీటి రీతులు తెలుసుకుంటే మనస్సు వికారంలేకుండా వుంటుంది. ప్రకృతి తన ఇష్టంవచ్చినట్టు ఆటలకోసం సత్వమూ మొదలైనగుణాలూ, రకరకాల వికారాలూ పొంది ఎన్నో

విధాలుగా అవుపిస్తుంది. ఒక దీపంతో ఎన్నో దీపాలు వ్యాపించినట్టు ఎన్నో గుణాలూ, రూపాలూ కనపడుతుంది ప్రకృతి.

'సంతోషమూ, ఆనందమూ, ఆరోగ్యమూ, శాంతమూ, శీలమూ, శుద్ధీ, ప్రకాశమూ, సుస్థిరత్వమూ, అహింసా, శ్రద్ధా, నీతీ, లజ్జా, సత్యమూ, శౌచమూ, సమతా, ఆచారమూ, కార్పణ్యం లేకండావుండడమూ, పిసినిగొట్టు కాకండావుండడమూ, కామం లేకండా వుండడమూ – ఇవి సత్వగుణాలు.

'విరోధమూ, దర్పమూ, అవమానమూ, కామమూ, క్రోధమూ, మచ్చరమూ, దయ లేకపోడమూ, భోగకాంక్షా, అహంకారమూ, దుఃఖమూ – ఇవి రజోగుణాలు.

'అప్రకాశమూ, మోహమూ, హెచ్చుతిండీ, వాదమూ, ప్రమాదమూ, మూర్ఖత్వమూ, మరణమూ – ఇవి తమోగుణాలు.

'అంతరాత్మనీ తనగుణాలతో లోబరుచుకుంది ప్రకృతి. వేనవేలు వికారాలు పొందుతుంది అది దాని స్వభావం. ఆత్మ ప్రాణం కలది. ప్రకృతి ప్రాణంలేంది. ఆత్మ వెలుగువల్లా జగత్తు భారంవల్లా, ప్రాణంధరిస్తుందది. ఆత్మని తన వేపుకి లాగుతుంది. ప్రకృతిపనులవల్ల ఆత్మ మోహంలో పడి తన్ను తాను తెలుసుకో లేదు. సత్వ రజస్తమోగుణాలకి లోబడిపోతుంది. పుణ్యంచేస్తే పుణ్యలోకాలకి వెళుతుంది పాపపుణ్యాలు చేసి మనుష్యత్వం పొందుతుంది. పాపాలుచేసి ఘోరనరకంలో పడుతుంది తన్ను తాను తెలుసుకుంటేమాత్రం అవ్యక్తం వెంటపడదు.ముసలితనం లేకండా శాశ్వతమూ, నిర్మలమూఅయిన పరమపదం చేరుకుంటుంది. అక్షరంగా స్వయం ప్రకాశంతో ప్రకాశిస్తుంది.'

ఇలా యాజ్ఞవల్క్యుడు చెప్పింది విని 'ఆత్మా, ప్రకృతీ రెండూ ఆదీ, అంతమూ లేనివేకదా? తడబాటూ, చలనమూ లేనివేకదా?

అయితే ఈరెంటిలో వొకదానికి ప్రాణం లేకపోడమూ, వొకదానికి ప్రాణం వుండడమూ ఎంచేత?' అని అడిగాడు జనకుడు.

'గుణాలున్నది గుణాలు లేం దవుతుందా?' అన్నాడు యాజ్ఞవల్క్యుడు - 'అలాగే గుణాలు లేంది గుణాలున్న దవుతుందా? ప్రకృతి ఎప్పుడూ గుణాలు కలిగివుంటుంది. ఆత్మవంటిది కాదది. ఆత్మస్వరూపం తెలుసుకునేశక్తి ప్రకృతికి లేదు. ఆత్మప్రకృతిని తెలుసుకోగలదు. తనకంటే గొప్పది లేదనీ తనకి తెలుసు ఆత్మకి. ప్రకృతికి ప్రాణం లేదు. ఆత్మకి ప్రాణముంది. ఇదే చెప్పారు తెలిసిన మునులు.

నీటిలో చేపల్లాగ, బొడ్డవండులో పురుగుల్లాగ ఆత్మ ప్రకృతిలోనూ, ప్రకృతి ఆత్మలోనూ వుంటుంది అలావుండినా ప్రకృతి వల్ల ఆత్మ వికారంపొందదు. నీటిలోవుండినా నీళ్ళంటని తామరరేకులాగ ప్రకృతిలో అంటి అంటకండానే వుంటుంది ఆత్మ. ఇది సాంఖ్య మతానుభవం. ఇక యోగమార్గం చెపుతాను.

'సాంఖ్యంతో సమానమైన జ్ఞానమూ, యోగంతో సమానమైన బలమూ ఎక్కడా లేవు. ఈ రెండూ విడివిడిగా చూస్తాడు మూర్ఖుడు. నేనుమాత్రం వొక్కటిగానే చూస్తాను.

'మనోధారణా (మనస్సు వశపరచుకోడం), ప్రాణాయామ విధీ- ఈరెండూ నిర్గుణతంత్రమూ, సగుణతంత్రమూ అని యోగానికి వినియోగపడతాయి. ప్రాణాలుపోకండా ప్రాణాయామంచేస్తూ, ముక్కుచివర చూపు నిలిపి, విషయాలు వొదిలిపెట్టి యోగసిద్ధి పొందాలి. ఎలా అంటావా? నియమంతోవుండి క్రమక్రమంగా శరీరానికి బాధకలగకుండా రాత్రీ పగలూ ప్రాణాయామం చెయ్యాలి. అలాచేస్తూవుంటే మనసూ, శరీరమూ దృఢపడతాయి అది సిద్ధికి మూలమవుతుంది. ఇది సగుణతంత్రం. ఇక నిర్గుణతంత్రం విను.

'ఇంద్రియాలు మనస్సులోనూ, మనస్సు అహంకారంలోనూ, అహంకారం బుద్ధిలోనూ, బుద్ధి ప్రకృతిలోనూ అణుచుకుంటే ధ్యానం మీద తత్పరత కలుగుతుంది. ధ్యానతత్పరుడైనవాడు ముసిలితనం లేని నిర్మలమైన ఆనంద సత్యస్వరూపం, ఉత్తమమైన శుద్ధ జ్ఞానస్వరూపం చూడగలుగుతాడు. పరిపూర్ణజ్ఞానంకల యోగికి నిశ్చలమైన దీపవైభవమూ, నిద్రరహస్యమూ, మేఘాల్లేని ఆకాశం అంతమూ అలవడతాయి. పైకి కెరటాలు విరగబడుతున్నా లోపల చలించని సముద్రంలాగ నిశ్చలత్వం అబ్బుతుంది. భేరీలూ, శంఖాలూ మొదలైన రకరకాల వాద్యాలు ఘోషపెడుతున్నా కలత కలగదతడికి. ఆకాశంలాగ గంభీరుడై వికారంలేకండా వుంటాడతడు. తేనె కడవ పట్టుకుని మెట్లెక్కినట్టు, ఆత్మానంద రసం వొక చుక్కయినా పడనివ్వకండా తుదిదాకా ఎక్కిపోతాడు. ఇది యోగమార్గం.

'ఇందులో సోమరితనంలేకండా వెళ్ళగలిగిన యోగి నిరోగి. అతడే కృతార్థుడు. ఇతర్లకి అందని పరమపదం చేరుకుంటాడతడు.

'పాదాలూ, పిక్కలూ, మోకాళ్ళూ, గుదమూ, ఉపస్థా, తొడలూ, పక్కలూ, బొడ్డూ, బుజాలూ, రొమ్మూ, కంఠమూ, నోరూ, చెవులూ, ముక్కూ, కళ్ళూ, నుదురూ, తలా, —ఇవి ప్రాణాలు లేచిపోయే ప్రదేశాలు. వీటిలో వొక్కొక్కదాని లోనూ వరసగా విష్ణువూ, వసువులూ, సాధ్యులూ, సూర్యుడూ, భూమీ, ప్రజాపతీ, మరుత్తులూ, ఇంద్రుడూ, శివుడూ, మహాముని నరుడూ, విశ్వదేవతలూ, దిక్కులూ, గాలీ, అగ్నీ, అశ్వినీదేవతలూ, పితృదేవతలూ, బ్రహ్మ ప్రకాశిస్తూవుంటారు. హృదయం ఆవరించిన గాలులు క్రమంగా వొదిలిపెట్టగలిగితే యోగి ఈ దేవతల్ని పొందుతాడు.

మ ర ణ సూ చ న లు

'అరిష్టాలు వివరిస్తాను విను. ధ్రువమండలంలో అరుంధతీ నక్షత్రం చూసేశక్తి కంటికి తగ్గిపోయినా, ముక్కు కుడితట్టుసెరం లేనట్టు అనిపించినా, పూర్ణచంద్రుడు మలినంగా కనపడినా ఏక సంవత్సరంలో చచ్చిపోతాడు మనిషి.

'శరీరకాంతి వెనకటిలా కాక, బాగా అధికమైనా, లేదా బాగా మాసిపోయినా, బుద్ధిబలం కొత్తగా పెరిగిపోయినా, లేదా తరిగిపోయినా మనిషి ఆరునెలల్లో చచ్చిపోతాడు.'

'చంద్రమండలంలోనూ, సూర్యుడిలోనూ పగులుకనిపిస్తే ఏక వారంలో చచ్చిపోతాడు. దేవాలయంలో వున్నప్పుడు, అక్కడి సుగంధద్రవ్యాలు మాంసం కంపుకొడితే ఆరుదినాల్లో చచ్చిపోతాడు. ముక్కు వాలిపోడమూ, చెవులు వొంగిపోడమూ, పళ్ళకాంతి మాసిపోడమూ, కళ్ళు కళతప్పడమూ, శరీరం చల్లబారడమూ, మనస్సు చెడడమూ - ఇవన్నీ అప్పుడే చావువస్తుం దనడానికి సూచనలు. కారణం లేకండా ఎడమకన్ను నీరుకారినా, నెత్తిపక్క పొగలేచినా తక్షణం చావువస్తుంది. బ్రహ్మ చెప్పిన సూచన లివి. యోగి ఈ అరిష్టాలు తెలుసుకుని ఎప్పుడూ యోగమార్గమూ, సాంఖ్యమూ నడుపుతూ కాలం కబళిస్తాడు.

ఇలా కాలం కబళించి, యోగి మృత్యువుని గెలుచుకుంటాడు. శాశ్వతమూ, నిశ్చలమూ, శుభప్రదమూ అయిన అమృతపదం చేరుకుంటాడు.

ప ర త త్వ ం

'జనకమహారాజా ! పరం విడమర్చి చెప్పమన్నావు. సూక్ష్మమైన ప్రశ్నే వేశావు. సమాధానం విను. గొప్ప తపస్సుచేశాను

నేను. సూర్యుడు ప్రత్యక్షమయాడు. 'వరమిస్తాను. ఏం కావాలో కోరకో' అన్నాడు. సాష్టాంగపడ్డాను. 'యజుర్వేదం అనుగ్రహించు' అని ప్రార్థించాను. 'అయితే సరస్వతిని ఆవహింపజేస్తాను. నోరువిప్పు' అన్నాడు సూర్యుడు. సంతోషించాను. నోరు విప్పాను. సరస్వతి నా శరీరంలో ప్రవేశించింది. దాహం హెచ్చింది. నన్ను నేను కానలేక పోయాను. భయపడ్డాను. 'కొంచేపులో చల్లపడుతుంది' అన్నాడు సూర్యుడు. అలాగే కొద్దిసేపటిలో చల్లబడింది. 'యాజ్ఞవల్క్యా! నీలో వేదం వికసిస్తుంది. ఎల్లప్పుడూ ప్రతిపత్తి కలుగుతుంది. బుద్ధి ఉల్లాసం పొందుతుంది. సాంఖ్యమతయోగాలు కరతలామలక మవుతాయి. యోగసిద్ధీ, సాంఖ్యసిద్ధీ పొంది సంతోషంతో యథేచ్ఛగా వెళ్ళు' ఇంపైన మాటలుచెప్పి, మృదువుగా సెలవిచ్చాడు సూర్యుడు. అమృతవర్షంలో స్నానమాడినట్టు అనిపించింది నాకు.

'అనంతరం అస్తగిరి చేరుకున్నాడు సూర్యుడు. మహానందంతో ఇంటికివచ్చేశాను నేను. సరస్వతిని తలుచుకుంటూ కూచున్నాను. అచ్చులూ, హల్లులూ అలంకరించుకుని, ఓంకారంమీాద కూచుని, అందమైన తెల్లతామరపువ్వులాటి శరీరకాంతితో సరస్వతి ప్రత్యక్షమైంది. భక్తితో నమస్కరించాను. సూర్యుడి అనుగ్రహం వల్ల లభించిన ఉత్తరసంహిత పదిహేనుశాఖల యజుర్వేదం వివరించాను. శిష్యుల్ని చేర్చుకుని, అధ్యయనం చేయిస్తూ, ఈవాఙ్మయ బ్రహ్మాండంలో తెలుసుకోదగినది ఏదో అని ఆలోచించాను. సూర్యుడి మహిమవల్లే యోగస్వరూపమూ, సాంఖ్యస్వరూపమూ తెలుసుకునే ఉపాయం తట్టింది. వెంటనే దాంతో తెలుసుకోవలిసిన తత్వమూ స్ఫురించింది.

'కొంతకాలానికి విశ్వావసు డనే గంధర్వరాజు నాదగ్గిరికి వచ్చాడు. నేను చేసిన అతిథిపూజ ఆదరంగా అందుకున్నాడు.

వేదాల్లో వివరించిన విశ్వావిశ్వాలూ, మిత్రావరుణులూ, జ్ఞానజ్ఞేయాలూ, తపోతపాలూ, సూర్యాతిసూర్యాలూ, విద్యావిద్యలూ, వేద్యావేద్యాలూ, చలాచలాలూ తేటతెల్లంగా వివరించు' అని అడిగాడు. నేను ఇలా తేటపరిచి చెప్పాను - 'భూతభవిష్యద్వర్తమానాలుచేసే అవ్యక్తప్రకృతి విశ్వం. గుణాలు లేని ఆత్మ అవిశ్వం. ఆత్మ మిత్రుడు. ప్రకృతి వరుణుడు. జ్ఞానం ఆత్మ. జ్ఞేయం (తెలుసుకోవలిసింది) ప్రకృతి. తపస్సు ఆత్మ. అతపస్సు ప్రకృతి. సూర్యుడు ఆత్మ. అతిసూర్యుడు ప్రకృతి. విద్య ఆత్మ. అవిద్య ప్రకృతి. వేద్యం ఆత్మ. అవేద్యం ప్రకృతి. అచలం ఆత్మ. చలం ప్రకృతి. 'అఖండంగా వున్నప్పుడు ప్రకృతీ ఆత్మవంటిదే అవుతుంది. అంచేత రెంటికీ ఆదీ అంతమూ లేవు. రెండూ ఇంద్రియాలకి అందవు. అర్థం తెలియకండా వేదాలు చదవడమూ, వాటిని మొయ్యడమూ ఆయాసం తప్ప మరో లాభంలేదు. వేదాలఅర్థం విచారిస్తే క్షరమూ అక్షరమూ అర్థమవుతాయి. క్షరమూ, అక్షరమూ దంపతులనుకో. ఇందులో మొదటిది వొదలిపెట్టి రెండోది ఆశ్రయించాలి. అక్షరం ఇరవైఅయిదో తత్త్వం. దానిమీద లక్ష్యం నిలపెడితే కేవలత్వం కుదురుతుంది. కేవలత్వంతో ఇరవైఆరో తత్వం పరమాత్మ పట్టుపడుతుంది. తన్మయత్వం కలుగుతుంది. ఆత్మని ప్రకృతి రెండు రూపాలుగా భావిస్తుంది. ఆత్మాపరమాత్మా రెండుకాదు. ఆత్మేపరమాత్మ. సందేహం లేదు. పరమాత్మ ఇరవైఆరోతత్వం. దానికే పరమేశ్వరుడనిపేరు. జ్ఞానానందంవల్లకాని పరమాత్మ పట్టుపడదు.'

'ఇలా చెప్పాక విశ్వావసుడు మళ్ళీ అడిగాడు - ఇరవైఅయిదో తత్వమైన ఆతకంటే, మరో పరమతత్వంవుందనీ, ఆలోచిస్తే రెండూ వొకటే అనీ నారదుడూ, దేవలుడూ, కపిలుడూ, శుకుడూ, సుమంత్రుడూ, పైలుడూ మొదలైన మునుల గోష్ఠిలో విన్నాను.

అయినా సంశయం వదలలేదు. అందుకనే నిన్ను ఆశ్రయించాను. మునిలోకమూ, దేవలోకమూ, బ్రహ్మలోకమూ పేరెక్కిన ప్రజ్ఞానిధివి నువ్వు. నా సందేహం నివారించు' అని ప్రాధేయపడ్డాడు. ఆదరించి, వివరించాను నేను - 'మునిగోష్ఠిలో లోపంలేదు నీకు. కాని నీమనస్సు కల్మషం పోలేదు. అందుకే సంశయం వొదల్లేదు. నిర్మలమైన మనస్సుతో విను. ఆత్మకి ప్రకృతిసాంగత్యంవల్ల రకరకాల రూపాలు కలుగుతున్నాయి. చావుపుట్టుకల తెర మాటై మూఢులు తెలియక ఆత్మని పరమాత్మ అనరు. ప్రకృతి ఆత్మని కానదు. ఆత్మ ప్రకృతిని చూస్తుంది. అంచేత పరమాత్మని కానలేదు. పరమాత్మ ఆత్మనీ, ప్రకృతినీ రెంటినీ చూస్తుంది. పరమాత్మని చూడడమే ఆత్మకి ముఖ్యం. స్నేహ సహవాసాలతో మోహం అధికమై, కాలానికి కట్టువడి, అహంకారమూ, మమకారమూ ఆళ అధికంచేసి ఆత్మ, తాను ప్రకృతి ననుకుంటుంది, అది వొదిలేసి ప్రకృతిని నీళ్ళుగానూ, తన్ను చేపగానూ భావించుకుని నడుచుకుంటే దాంతో వేరవడం కుదురుతుంది. ఆత్మకి వివేకం కుదిరితే ప్రకృతిని వొదిలిపెట్టి తన్ను తాను గుర్తిస్తుంది; పరమాత్మని దర్శిస్తుంది.

'చావు పుట్టుకలకి భయపడి, యోగం కలిసిన సాంఖ్యం ఆశ్రయించి యతులు మమత్వం వొదిలిపెడతారు. పరమపదం చేరుకుంటారు. చావు పుట్టుకలు లేనిచోటు పరమపదం.

'జ్ఞానంవల్ల ఉత్తమమైన ఆనందం కలుగుతుంది ఆత్మకి. వికారాలు వొదిలిపోతాయి. పరమాత్మా, ఆత్మా వేరుగావుండడం కద్దు. అయితే పరమాత్మతో ఆత్మని కలిపే నేర్పుతో ఏకత్వమహిమ వ్యక్తమవుతుంది. ఇది విజ్ఞానం చేసే పని. విజ్ఞానం కలవాడే గమ్యస్థానం చేరతాడు. శాంతిలేని అల్పబుద్ధికి అది దుర్లభం. మమత వొదిలాక మోక్షం దొరుకుతుంది.'

'ఇలా నేను చేసినబోధ విని సంతోషించాడు విశ్వావసుడు 'నీఅనుగ్రహంవల్ల పథ్యమూ, హితమూ, సత్యమూ అయిన పరమ పదం తెలుసుకున్నాను. సంశయాలు తీరిపోయాయి. పవిత్రుణ్ణయాను' అంటూ భక్తితో మొక్కి సెలవుతీసుకున్నాడు.

'జనకమహారాజా! బ్రహ్మ మొదలైన దేవతలమతం ఇది. మోక్షానికి ఎవళ్ళకైనా ఇదేమార్గం. మరో మార్గం లేదు. జ్ఞానం వల్ల కాని పుట్టుకా, ముసిలితనమూ, చావూ జయించే మోక్షపదం దొరకదు. అంచేత అన్నివిధాలా జ్ఞానం గడించాలి. గురువుఎవడైనా సరే, ఈమోక్షమార్గం ఉపదేశించినవాడు దేవత అనే భావించాలి. ఇంతకీ శ్రద్ధముఖ్యం. శ్రద్ధలేనివాడికి చావుపుట్టుకలు తప్పవు. అజ్ఞానం వల్ల కర్మలు చుట్టుకుంటాయి. కర్మలతో చావుపుట్టుకలు వెంబ డిస్తాయి. విజ్ఞానం కలవాడు తేలికగా మోక్షంపొందుతాడు.

'నువ్వూ ఈఉపాయమే అవలంభించు. నువ్వు అడిగిందంతా చెప్పాను. దుఃఖమూ, మోహమూవిడిచిపెట్టు. ధైర్యం వొదిలిపెట్టకు.

యాజ్ఞవల్క్యుడు చెప్పింది విని సంతోషించాడు జనకుడు.' విచారంవిడిచిపెట్టాడు. బ్రహ్మధ్యానంతో ఆనందించాడు. ధర్మరాజా! యాజ్ఞవల్క్యుడి మాటలతోనే మహనీయమైన జ్ఞానం నీకు ఉపదే శించాను. దీనిలోని తాత్పర్యం మనస్సుకి పట్టించుకో. దుఃఖమూ, మోహమూ విడిచిపెట్టు. సుఖపడు.

జనకుడూ సులభా

ధర్మరాజు - గృహస్థధర్మం వొదిలిపెట్టకండా మోక్షం సంపా దించవచ్చా? ఇది మనస్సులో బాధిస్తోంది.

భీష్ముడు — జనక సులభ సంవాదం అని ఒక ఇతిహాసముంది. దాంతో నీసందేహం తీరిపోతుంది విను.

సులభ అని ఒకామె యోగనిష్ఠతో వున్న జనకుడి విషయం వింది. అతణ్ణి పరీక్షించాలని మిథిల వచ్చింది. తపస్సుతో బక్క చిక్కిన తన శరీరం యోగశక్తితో మరుగుపరచి అందమైన సుకుమార శరీరంతో జనకుణ్ణి భిక్ష అడిగింది. పాద్యమూ, ఆసనమూ ఇచ్చి పూజించా జనకుడు మంచి భోజనమూ పెట్టాడు.

అతడి ఎదుట ఒక మంచి ఆ సంమీద కూచుని, అతడు ముక్తుడో, కాడో తెలుసుకోవాల తన సూక్ష్మంతో అతడి మనసులో ప్రవేశించిందామె మన్మథవికారంతో వలపుచూపులు అతడి మొహం మీద విసిరింది. ఆమె భావం తెలుసుకున్నాడు జనకుడు, చిరునవ్వు నవ్వాడు.

'ఎక్కణ్ణుంచి వస్తున్నావు ? ఎక్కడికి వెళతావు? ఎవరిదానివి ? ఏమిటి నీవృత్తి ? సరే, అది అలా వుండనీ నేను ఒకమాట చెపుతాను. కొంచెం ఓపిక పెట్టి విను. పంచముఖుడు అనే పరమమునీశ్వరుడి శిష్యుణ్ణి నేను. సాంఖ్యమూ, యోగమూ, రాజ్యపాలనమూ — ఈమూడు మోక్షమార్గాలూ ఆయన నేర్పాడు నాకు, ఏకోరికా లేకుండా ఈమూడు మార్గాల్లోనూ నడుచుకుంటున్నాను. ముక్తికి దూరం కాను. వైరాగ్యం ముక్తికి మూలం. దృఢమైన జ్ఞానంవల్లే వైరాగ్యం కలుగుతుంది. వైరాగ్యం పట్టువడిన బుద్ధికి ద్వంద్వాలుండవు. గృహస్థుగానే వున్నాను. అయినా సంసారంమీద మోహంలేదు నాకు. గంధం పూసినా, కత్తితో కోసినా ఒకటే నాకు. బంగారం ఎంతో మట్టిముక్కా అంతే.

'తమ తమ శాస్త్రాల ప్రకారం జ్ఞానమూ, కర్మా — ఈ రెంటినీ సంయోగ నిష్ఠ లంటారు మోక్షమెరిగినవాళ్ళు. నాగురువు శాసనం

సులువైన మార్గం వైరాగ్యం. ఏదో వొకకష్టం వస్తే వొకడు గృహస్థ ధర్మం విడిచిపెట్టేసి సన్యసిస్తాడు. అంతమాత్రాన అతడి బంధనాలు వొదిలిపోవు. ఏమంటే, అలా సంసారం వొల్లకపోడమూ వలపే కదా? దండమూ, కాషాయవస్త్రమూ, బోడితలా కమండలమూ మోక్షమివ్వవు. వీటికి జ్ఞానమిచ్చేశక్తి లేదుకదా? దుఃఖం పోవాలని ఈగుర్తులు ధరిస్తారు. ఈగుర్తులులాంటిదే కదా, గొడుగు' ఆలోచిస్తే గొడుగుకూడా మోక్షమివ్వాలి కదా? జ్ఞానంవల్ల కలగాలే కాని ఈవేషాలవల్ల ముక్తి కలగదు. రాజ్యబంధమూ, ప్రేమబంధమూ, అన్ని భోగబంధాలూ ప్రజ్ఞఅనే కత్తితో కోసిపారేశాను. ఇలా ముక్తుణ్ణయివున్న నన్ను ముక్తుడో కాడో అని పరీక్షించడాని. వచ్చావు. మెల్లిగా నామనసులో దూరావు. ఇది ప్రయోజనంలేని పని. పైగా నువ్వు బ్రాహ్మణవడుచువి. యోగినివి. పరస్త్రీవి భర్త దగ్గిరలేదు. నేను రాజకుమారుణ్ణి. గృహస్థుణ్ణి. ఆచారవంతుణ్ణి. మనం ఇద్దరం సంగమంచేస్తే నిందనెత్తినిపడదూ? స్వతంత్రురాలివై నువ్వుచేసిన ఈదుష్కృతంవల్ల ఏదివచ్చినా అది నీకే చెందుతుంది. నన్ను గెలవాలన్న నైపుణ్యంకోసమే కాని నామీద మోహంవల్లా ఇలా అయావు? యోగశక్తివుండి కనకనా, మాయలు మానకండా వున్నావు? నిన్ను నువు మరుగుపెట్టుకున్నావు. కుటిల భావంతో ఈచెడునడత నడిచావు. ముక్తుల పద్ధతేనా ఇది? నేను బైట వేసినా ఈచెడుచూపులు మానవద్దా?' అంటూ తనవైరాగ్యమూ జ్ఞానమూ స్పష్టపరుస్తూ మాటలాడాడు. ఆమె ఇదంతా లక్ష్యపెట్ట కండా ఇంకా ఇలా అన్నాడు—'నీశరీరం అందంగా వుంది. యవ్వనం వనవనలాడుతూ వుంది. ఇంతవేగం యోగంలో ఇంత చొరవ ఎలా పట్టువడింది నీకు చెప్పూ? ఎందుకూ దాస్తావు?'

జనకుడు ఇలాఅనడంతో నేజింకూకొంకూ లేంకడా చాతుర్యంతో అందుకుంది సులభ — 'రాజా! ఏదైనా మాట అంటే విన్నవాళ్ళకీ, తనకీ ప్రియంగావుంటేనే అది తగినమాట అనిపించుకుంటుంది. అలా కాకండా మాటాడడం మూర్ఖులు చెయ్యవలిసిన పని. నీమాటల్లో నేర్పు అదిగో అలాగే వుంది. 'ఎవరిదానివి నువ్వు? ఎక్కణ్ణుంచి వచ్చావు?' అని మొదలుపెట్టావు. సావధానంగా విను. నీళ్ళకీ, ధూళికీ, లక్కకీ, పుడకలకీ ఎలాంటి సంబంధమో ప్రాణుల పరస్పర సంబంధం అలాంటిది. ఇందులో వొకదానికి వొకటి లోబడడమంటూ వుందా? ఒక్కశరీరంలోనే పంచభూతాలూ, పది ఇంద్రియాలూ, మనస్సూ, బుద్ధీ, ప్రకృతీ వున్నాయి. అయినా దేనిదారి దాందే కదా? నిజానికి ఎవ్వరివాళ్ళూ ఎవ్వరూ కారని ఎరగవా? అన్నిలోకాల్లోనూ పంచకల్యాణి గుర్రంలాగ పరిగెతుతూ వుంటుంది ప్రకృతి. ఇది తెలిసిన్నీ ఎవళ్ళనైనా ఎక్కడివాళ్ళని అడగవచ్చునా? ఆమాటికి ఏమిటి ప్రయోజనం చెప్పూ? నిన్ను నువ్వు చూసుకున్నట్టే ఇతర్లని చూసుకోవద్దా? తననీ, ఇతర్లనీ, వొక్కలాగ చూసుకునే మగాడు 'ఎక్కడి దానివి? ఎవ్వరిదానివి?' అంటాడా? శత్రువుల గతులూ, మిత్రుల గతులూ, మధ్యస్థుల గతులూ తెలుసుకుంటూ, సంధీ, విగ్రహామూ మొదలైన ఆరుగుణాలు కలిగినవాడికి ముక్తిమార్గం ఎక్కడిదీ? నువ్వే చెప్పూ?

'కనక నువ్వు ముక్తుడివి కావు. అయినా నీమట్టుకు నువ్వు ముక్తుణ్ణే అనుకుంటున్నావు. ఈదోషం చూపెట్టి నీబంధువులు నీకు బుద్ధిచెప్పడం మంచిది. పిచ్చెత్తినవాడికి మందూమాకూ ఇచ్చి బాగు చేయిస్తున్నామా లేదా? అలాగే. 'నేను ఎలా ముక్తుణ్ణి కాను?' అంటావా? చెపుతాను, ఆలకించు.

'వర్గత్రయంలోనూ,♦ సప్తాంగాలలోనూ† మునిగి తేలుతూ వుంటారు రాజులు. స్నానమూ, భోజనమూ, నిద్రా వీటిలోనే పడి వుంటారు. ప్రజల విన్నపాలు విని ఆజ్ఞాపిస్తూ వుంటారు. మంత్రుల చేతిలోనూ, వలపుకత్తెల చేతుల్లోనూ కీలుబొమ్మలై వుంటారు. యాచకుల తిండి కొనుకుంటారు. ధనం పోగుచెయ్యాలన్న ఆసతో తమలో తాము కయ్యమాడతారు. మనస్సు చిక్కుపెట్టుకుంటారు. ఎంతోమంది రాజ్యం లాక్కోడానికి దండెత్తి వస్తుంటే అడ్డుకుంటూ పెనగులాడతారు. ఇలా అధికదుఃఖమూ, తక్కువసౌఖ్యమూ అనుభవిస్తూ వుంటారు. ఇదీ రాజ్యంతీరు. కనక రాజులు ముక్తులు కారన్న మాట స్పష్టం.

'అది అలా వుండనీ. పైగా నీకు దయాబుద్ధితో పంచముఖ ముని మోక్షమార్గం చెప్పాడన్నావు. నేను నీమనసులో దూరితే సహించలేకపోయావు. ఇదేనా ముక్తిమార్గం? కోరికలులేనివాడైతే ఏది ఎలాపోతే ఏమని వికలతా లేకండా వూరుకోడా శాంతంగా?

'శూన్యస్థానంలో వుండాలికదా, యతి? ముక్తుడి హృదయం శూన్యంగా వుంటుందని భ్రమపడి ప్రవేశించాను. నువ్వు ముక్తుడివి కావు. కనక తప్పే చేశాను. అదీకాక కాలూ, చెయ్యీ మొదలైన నా అవయవాల్లో ఏదీ నిన్ను తాకలేదు. ఊరికేసంకటపడి ఎందుకూ ఇలా నన్ను తిడతావూ!' అంటూ జనకుడి మంత్రులవేపు తిరిగి ఇంకా ఇలా అందామె.

'వీళ్ళంతా పెద్దలు. వీళ్ళు వింటూండగా ఇలాటి నీచం మాటలు అనవచ్చా రాజు? ఎదటివాళ్ళని అవమానించడమే గొప్పా? తగదని

♦వర్గత్రయం: ధర్మమూ, అర్థమూ, కామమూ, † రాజూ, మంత్రీ, స్నేహితుడూ, ఖజానా, రాష్ట్రమూ, కోటా, సేనా.

ఆమాత్రం ఆలోచనైనా వద్దా? ఆడాళ్ళకి మగాళ్ళమీద పుట్టిన విషయం ప్రకటించడం దుష్టత్వం ఎంతనీచుడైనా ఈపని చెయ్యడు. రాచబిడ్డడివి కదా, నీకుతగునా ఇది? తామరాకుమీది నీటిబొట్టులాగ, సంసారబంధాలు అంటకుండా వున్నదాన్ని నేను. తెలుసుకోలేక పోయావు. పంచశిఖముని నీకు ముక్తిమార్గం ఉపదేశించాడన్న మాట వుత్తి బొంకయింది. ఇన్నిమాటలెందుకూ? గృహస్థధర్మం పోగొట్టు కున్నావు. మోక్షమార్గమూ తెలియులేదునీకు. అటూకాక ఇటూకాక కల్లబొల్లిజ్ఞానమే దక్కింది. ఆకాశంతో ఆకాశం కలిసినట్టు ముక్తు లతో ముక్తులు కలవడం న్యాయం. నేను నిన్ను కలవడం మోహంవల్ల అన్నావు. ఇదేచాలు, నువ్వు ముక్తుడివికావని రుజువు చెయ్యడానికి.

'మనం ముక్తులంకాకపోయినా మనసాంగత్యం తప్పుకాదు. ఎలాఅంటావా? జనం మెచ్చుకునే ప్రసిద్ధమైన రాజవంశంలో పుట్టావు నువ్వు. నాపేరు సులభ. నాపూర్వులు శతశృంగందగ్గిరా, ద్రోణం దగ్గిరా, శక్రద్వారంలోనూ మహాయజ్ఞాలుచేశారు. దేవేంద్రుడు వాళ్ళదగ్గిరికి వచ్చాడు. అతడి గోష్ఠితో వాళ్ళు పరమార్థచింత చేశారు. నాకు తగిన మగాడు దొరక్క నేను మోక్షధర్మం అవలంబించాను. కనక నువ్వు అన్నట్టు బ్రాహ్మణపడుచు రాచబిడ్డడితో కలియడంవల్ల వర్ణసాంకర్యంఏర్పడుతుం దన్నమాట మనవిషయంలో చెల్లదు.

'నీదగ్గిర నాకు మరుగెందుకూ? దానివల్ల లాభమేముంది? చక్రవర్తి ముక్తిపొందాడో లేదో అని పరీక్షించడానికి వచ్చాను. ఇది తప్పా?' అని అంది.

మాటాడలేదు జనకుడు. అతడి మొహంమీద చూపులు నిలిపి, నవ్వుతూ మళ్ళీ ఇలాఅంది సులభ — 'అగ్గి చల్లగావుందో, వేడిగా వుందో అని సందేహించడమూ. నువ్వుముక్తుడివో కావో అని సంశ యించడమూ వొక్కటే. మహారాజా! నామూర్ఖత్వమే అనుకో ఇది.

నీమాటల్లో అబద్ధంలేదు. మహామునులు ఎంపిక చేసిన వాడివి నువ్వు. మోక్షం నీఅరిచేతిలో వుంది. తెలిసీకూడా నిన్ను నవ్వించడంకోసం మరోలా మాటాడాను. నీమన్నవల్ల నాసంశయం తీరింది. అన్నీ అబద్ధాలు. నిన్ను పరీక్ష చెయ్యడానికి వచ్చిన మాటమాత్రం నిజం. ఈఅపరాధం నీసౌజన్యంతో మన్నించు. నాపేరు సులభ. సంసారం వొల్లకండా తిరగమే వున్నసంగతి. నువ్వు మునులు సేవించదగిన వాడివి. కనక ఇవాళకి ఇక్కడ వుంటాను' అంది.

సులభమాటలు విని మంత్రులతోకూడా నవ్వాడు జనకుడు. ఆమెని మెచ్చుకున్నాడు. అవాళంతా ఆమెతో కాలక్షేపంచేశాడు. మర్నాడు అతడి అనుమతితీసుకుని తనదారిని తాను వెళ్ళిపోయింది సులభ.

వైరాగ్యం

ధర్మరాజు– శుకుడికి వైరాగ్యం ఎలా పట్టువడింది?

భీష్ముడు– సామాన్యమైన మనిషిలాగ తిరుగుతూ వుండేవాడు శుకుడు. విషయాల్లోపడి, చావుపుట్టుకల సంగతి పట్టించుకోలేదు. అతణ్ణి చూసి వ్యాసముని ఇలా ఉపదేశించాడు – 'నాయనా! మనసూ, ఇంద్రియాలూ లోబరుచుకోవోయి. విచ్చలవిడిగా పోనివ్వకు. శాంతమూ, సత్యమూ, శమమూ, శీలమూ, తపమూ, దమమూ, అహింసా ఇవన్నీ ధర్మస్వరూపాలు. వీటిని పాలించు. ఆకలి దప్పులు నేర్పుతో అణుచుకో. దేవతలకీ, అతిథులకీ పెట్టి, మిగిలింది అనుభవించు.

'నురుగుతో చేసిన పంజరంలోవున్న పిట్టలాగ శరీరంలోవుంది జీవం. ఇది మరచిపోవచ్చా నువ్వు? లెక్క పెడుతూ వుండగానే ఏళ్ళుగడిచిపోతాయి. ఇలా ఆయువు తరిగిపోయి, జీవహాని కలుగుతుంది. కనక ఏమరుపాటుతో నిద్రపోవచ్చా, మోహంలో మునిగి?

రక్తమాంసాలు పెంచుకుని లౌకికవిషయాలలో మునిగిన నాస్తికులు పరలోకమంటూ వొకటి వుందని కానరు. పండితులమాట పాటించరు. బుద్ధిమంతులు చెప్పిన దారితొక్కక, తప్పు దారి పట్టడం, అప్పటికి సుఖంగానే అనిపిస్తుంది. తరువాత మాత్రం ఆపద కలిగిస్తుంది. తమ తమ ధర్మాలు నడిపి దాంతో తృప్తిపడిన శాంతభావంతో నడిచేవాళ్ళు చెప్పే ధర్మమార్గం విను. సత్సంగం చేసుకో. పొత్తినూలుపురుగులా కాకు. తన్ను తాను బంధించుకునేవాడు. మూర్ఖుడు.

'సంసారం వొక సముద్రం. అస్థిరమైన ఇంద్రియాలే ఇందులో నీళ్ళు. కామక్రోధాలు మొసళ్ళూ, పాములూను. వీటితో కల్లోలంగావున్న ఈసముద్రం ధైర్యమనే పడవతో దాటు. కామం మొదలైనవాటితో తృప్తుడై, వొళ్ళు మరిచిన మూఢుణ్ణి, గొర్రెని పట్టుకుపోయిన పులిలాగ ఎత్తుకుపోతుంది మృత్యువు. కనక మూఢుడిలా కాకు నువ్వు.

'బ్రాహ్మణజన్మ దుర్లభం. తీరా అదిపొంది తపమూ, దమమూ వివేకమూ కలిగి, చెడుసాంగత్యం మానుకుని సార్థక పరుచుకోవద్దా? బ్రాహ్మడి శరీరం సుఖాలకోసమా? కాదు. నియమంతో ఇహంలో కష్టపడడానికీ, పరలోకంలో శాశ్వతసౌఖ్యాలు అనుభవించడానికీ పుట్టింది. ఊళ్ళో నివసించడమంటే వురిలో తగులుకోడమన్నమాట. ఆవురితాళ్ళు తెంపుకుంటారు బుద్ధిమంతులు. బైటపడి సుఖపడతారు. దురాత్ములు అది ఎరగరు. ఉరిలో తగులుకుంటారు.

'తాను గతించాక, చుట్టాలూ పక్కాలూ, పెళ్ళాం బిడ్డలూ, స్నేహితులూ వుండి ఏమిటిలాభం? అంచేత సంకల్పం వొదిలిపెట్టి నిశ్చితంగా గుహలో కూచుని తన్ను తాను చూసుకోవాలి.

'ముసలితనమూ, చావూ మనిషి పుట్టినప్పటినుంచీ వెంటాడుతూనే వుంటాయి. దగ్గిర కనిపెట్టుకునే వుంటాయి. అంచేత రేపు చేస్తా

వనకండా మంచిపని ఇప్పుడే చెయ్యి. మనిషిపనికోసం చావు కనిపెట్టుకు కూచుంటుందా?

'చుట్టాలూ వల్లకాటిదాకే వస్తారు. అగ్గిలో బుగ్గిచేసి, జ్ఞాతులు మళ్ళిపోతారు. ఇదివిచారించక అందరిమీదా మమత పెంచుకుంటాడు మూర్ఖుడు.

'లోకం కాలంచేత ఇలా వ్యాకులపడుతూ వుండడం చూ ధైర్యంతో ధర్మం అవలంబించవద్దూ? కాలవికారం తప్పించుకోవద్దూ.

'మనిషిజన్మ దుర్లభం. ముక్తిమార్గానికి అది మెట్టు. ఇది తెలుసుకుని, వెనకటిగతి మళ్ళీ రాకండా మెలుకువతో మసులుకోవాలి.

'తపోవనంలో పుట్టినా చావుపుట్టుకలు తప్పనప్పుడు ముక్తుడు కాడు మనిషి. మనస్సు కామవికారాలలో వుంటే చావుపుట్టుకలు తప్పవు. భోగాలు విడిచిపెట్టు. వైరాగ్యం భావంతో వాకిట్లోనే ఇంట్లో తపస్సు చేసినా సంసారసముద్రం దాటవచ్చు.

'వెనక జన్మలో ఆలూ, బిడ్డలూ, స్నేహితులూ ఎందరో గతించారు. తరవాతజన్మలో వాళ్ళు లేరని నీకు కాని, నువ్వులేవని వాళ్ళకి కానీ కొరత కలిగిందా ఏమైనా?

'నాకు నేనే వున్నాను. నాఅన్నవాణ్ణి ఎక్కడా కాను. కనక నేను ఎవ్వరివాణ్ణీ కాను' అనుకోవద్దూ?

'పెళ్ళాంకోసం ఆశపడి మనిషి ఇహమూ పరమూ, పోగొట్టుకుంటాడు. అందుకనే బుద్ధిమంతుడు పెళ్ళాంకోసం ప్రయత్నించడు.

'భోగమూ, దానమూ లేని ధనం ఎందుకూ? శత్రువుని చంపలేని బలమూ, దర్పమూ దేనికి? ధర్మంగా నడవనప్పుడు శాస్త్రాలు

విని ఏం లాభం? ఇంద్రియాలు గెలవలేని ఆత్మవిచార మెందుకు?' అన్నాడు.

తండ్రి ఉపదేశంవిని వైరాగ్యభావంతో వెళ్లిపోయాడు శుకుడు.

శుకుడి వివరం

ధర్మరాజు — శుకుడు వ్యాసదేవుడి కుమారుడని మాత్రం ఎరుగుదును. అతడి జన్మవృత్తాంత ఎరగను. అతడి తల్లివిషయమూ, బాల్యమూ, అతడు సిద్ధిపొందిన వైనమూ ఎరగను.

భీష్ముడు — మేరుపర్వతం దగ్గిర కొండగోగుఅడివి వుంది. అందులో పార్వతీదేవితో కలిసి శివుడు క్రీడిస్తూవుండేవాడు. ప్రమథులు సేవిస్తూవుండేవాళ్ళు. అక్కడికివెళ్ళి కుమారుడు కావాలని యోగబలంతో తపస్సు చేశాడు వ్యాసముని యోగబలంతో రాజసూయాలూ, అశ్వమేధాలూ సరికావు.

వ్యాసముని తపస్సుకి మెచ్చాడు శివుడు. ప్రత్యక్షమయాడు. 'ఏమిటి కావాలో కోరు' అన్నాడు. భక్తితో సాగిలబడ్డాడు వ్యాసుడు. 'నీరూ, గాలీ, ఆకాశమూ, భూమీ, అగ్ని - వీటితో సమానుడైన కుమారుణ్ణి అనుగ్రహించు' అన్నాడు. 'ఇచ్చాను' అని అంతర్థానమయాడు శివుడు.

వరం పుచ్చుకుని వ్యాసముని హోమంకోసం అరణితీసి మథించాడు. ఇంతలో అప్సరస ఘృతాచి అతడి కంటపడింది. అతడి మనస్సు చలించింది. అది కనిపెట్టింది ఘృతాచి. వంచనచేసి చిలక రూపం ధరించింది. మనసు బిగబడుతూ అరణి మథిస్తూవేవున్నాడు వ్యాసముని. మన్మథుడు బలవంతుడుకదా! అప్సరస చక్కదనంమీదే వుంది ముని మనస్సు దాంతో అతడి రేతస్సు స్ఖలనమైంది. అరణిలో పడింది. ఆగలేదు వ్యాసముని. శంకలేని మనసుతో అరణి మథించాడు.

అదుగో ఆ అరణిలోంచే పుట్టాడు శుకుడు. తండ్రిని పోలిన రూపం తోనూ, మంచి తేజస్సుతోనూ యజ్ఞంలో హవిస్సుతో వెలిగే అగ్ని హోత్రుడిలా ప్రకాశించాడు.

గంగానది మూర్తిమంతమై వచ్చింది. మంగళస్నానం చేయించింది. లేడిచర్మమూ, యోగదండమూ, ఆకాశంమించి పడ్డాయి. అద్భుతంగా దివ్యదుందుభులు మోగాయి. దేవతాస్త్రీలు పాటలు పాడారు. పూలవాన కురిసింది. దేవేంద్రుడూ మొదలైన దేవతలు చూడవచ్చారు. పార్వతీదేవితో కలిసి పరమేశ్వరుడు వచ్చాడు. బాలుడికి ఉపనయనం చేయించాడు. ఇంద్రుడు కమండల మిచ్చాడు. దేవతలు ఎన్నడూ మాయని బట్ట లిచ్చారు. మృగాలూ, పక్షులూ మొదలైన చరాచర ప్రాణికోటి యావత్తూ ఆనందంతో ఉప్పొంగి పోయింది.

తనతండ్రిలాగే పుట్టీపుట్టడంతోనే శుకుడికి వేదాలన్నీ అవగతమయాయి. బృహస్పతిని గురువుగా వరించాడతను. వేదవేదాంగాలూ, ధర్మశాస్త్రాలూ, రాజనీతీ, సమస్తవిద్యలూ చదివాడు. వ్రతనిష్ఠతో అక్కడే బాల్యం గడిపాడు. దేవతలకి కూడా బుద్ధులు చెప్పగలవాడయాడు. మహామాననీయుడయాడు.

తన ఆశ్రమంలోవున్న తండ్రిదగ్గిరికివచ్చి అతణ్ణి అనుసరించి తిరుగుతూవుండేవాడతడు. చుట్టుపట్ల మునికుమార్‌ళ్ళతో కలిసి, ఆటలు మరిగి, లోకంతోపాటే ఆత్మసంధానం మానేశాడు. అప్పుడు సాంఖ్య శాస్త్రమూ, యోగశాస్త్రమూ బోధపరిచాడు తండ్రి వ్యాసముని. శరీరంమీద అహంకారమూ, బంధువులమీద మమకారమూ వొదలిపోయే వాక్యాలు ఉపదేశించాడు. దాంతో జ్ఞానంకలిగి బ్రహ్మచర్యాశ్రమమూ, గృహస్థాశ్రమమూ, వానప్రస్థాశ్రమమూ మూడింటిమీదా

మనసు పుట్టలేదు శుకుడికి. మోక్షం ఎలా దొరుకుతుందో ఉపదేశించ మన్నాడు తండ్రిని.

'మోక్షమార్గ మెరిగినవాడు జనక చక్రవర్తి. వెళ్ళి వినయంగా అతణ్ణి చూడు. ఆకాశమార్గంలో మిథిల వెళ్ళకు. నడిచే వెళ్ళు. మోక్షమార్గం చెపుతాడతను. మునులుకూడా మన్నించ దగిన గుణవంతుడు జనకుడు. అతడిదగ్గర అహంకారం పనికిరాదు. మమకారం కూడదు. వినయమే సాధనం' అన్నాడు వ్యాసముని.

'సరే' అన్నాడు శుకుడు. మేరువూ మొదలైన పర్వతాలూ, ఎన్నో నదులూ, రకరకాల దేశాలూ, తీర్థాలూ ఇట్టే దాటేసి భరతఖండం వచ్చాడు. దారికడాకూ ఏపదార్థం చూసినా చూడనట్టే వచ్చాడు. విదేహదేశం చేరాడు. మిథిలాపురం ఉపవనం చేరాడు. నగరప్రాకారందగ్గిరికి వెళ్ళేసరికి ద్వారపాలకులు అడ్డుకున్నారు. శాంతంగా వూరుకున్నాడు శుకుడు. భయపడ్డారు ద్వారపాలకులు. లోపలికి కబురంపి, వినయంగా అతణ్ణి వెళ్ళనిచ్చారు.

రాజగృహం చేరాడు శుకుడు. లోపలికి వెళ్ళబోయాడు. అక్కడి కావలావాళ్ళు అడ్డేశారు. మొదటిలాగే శాంతంగా వూరుకున్నాడు శుకుడు. తడబడిపోయారు కాపలావాళ్ళు. లోపలికి పరిగెత్తారు. జనకుడితో విన్నవించారు.

తెలుసుకు రమ్మని పురోహితుణ్ణి పంపాడు జనకుడు. చూసి వెళ్ళి, వున్నది వున్నట్టు విన్నవించాడు పురోహితుడు. మంత్రులతోనూ, పండితులతోనూ తడబడిపోతూ భక్తివినయాలతో తలమీద అర్ఘ్యపాత్రపట్టుకుని గబగబా వచ్చాడు జనకుడు. గురుపుత్రుడైన శుకుణ్ణి గౌరవాదరాలతో అంతఃపురంలో వొక మంచిభవనంలోకి తీసుకు వెళ్ళాను. రత్నాలుతాపిన బంగారంపీఠంమీద కూచోపెట్టాడు. పాదాలు కడిగాడు. అక్షతలతోనూ, పువ్వులతోనూ

పూజించాడు. అర్ఘ్యమూ, ఆవూ సమర్పించాడు. ఆవిధానం తెలుసుకుని అన్నీ పుచ్చుకున్నాడు శుకుడు.

వినయంగా ఎదట నుంచున్నాడు జనకుడు. శుకుడి అనుమతి మీద నేలమీదే కూచున్నాడు. మంత్రులూ, తానూ, పండితులూ యావన్మందీ అలా అతణ్ణి సేవించారు. మహారాజుపరివారం అంతమందీ ఉత్సాహంతో వచ్చి మొక్కారు. అప్సరసల్లాటి భోగంవాళ్ళు వచ్చి పాడుతూ నాట్యంచేశారు. ఆరాధించారు. ఇంద్రియాలు జయించి, పిసరంతా మనోవికారం లేకండా కూచున్నాడు శుకుడు.

అతడి అన్నపానాలూ అవీ చూడడంకోసం పురోహితుణ్ణి నియమించాడు జనకుడు. మిగిలిన పగలూ రాత్రీ అతడిదగ్గరే వుండి మృదువైన సంభాషణతోనూ, భక్తితోనూ వెళ్ళబుచ్చాడు.

మర్నాడు తెల్లవారాక కాల్యకృత్యాలు తీర్చుకున్నాడు జనకుడు. అన్నీ ముగించి సుఖంగా కూచున్న శుకుడిదగ్గిరికి పండితులతో కలిసి వెళ్ళాడు. చేతులు జోడించాడు. 'నువ్వు దయచేసిన కారణం సెలవియ్యి' అంటూ వినయంగా అడిగాడు.

'మాతండ్రి పంపగా మోక్షమార్గం తెలుసుకోవాలని వచ్చాను. బ్రాహ్మడి కర్తవ్యమేమిటి? మోక్షం ఎలా లభిస్తుంది' అన్నాడు శుకుడు.

మోక్షమార్గం

ఆదరంతో అందుకున్నాడు జనకుడు — 'ఉపనయనం చేసుకుని బ్రాహ్మడు బ్రహ్మచర్యంతో వేదాలు నేర్చుకోవాలి. వివాహం చేసుకుని, సంతానం కని, యజ్ఞాలూ అవీ చెయ్యాలి. దేవపూజా, పితృపూజా, అతిథిపూజా చెయ్యాలి. తర్వాత అడివికి పోయి, అక్కడా అతిథి పూజలూ, వ్రతాలూ జరపాలి. మోహం విడిచి

సన్యసించి, అగ్నులు ఆత్మలోనే నిలుపుకోవాలి. అప్పుడు పరమ శాంతుడై మోక్షం పొందుతాడు' అన్నాడు.

'అయితే మొదటి బ్రహ్మచర్యాశ్రమంలోనే జ్ఞానమూ, విజ్ఞానమూ కలిగినా, మూడు ఆశ్రమధర్మాలూ అనుసరించాలా ? పరిపూర్ణమైన అధ్యాత్మజ్ఞానం కలిగినప్పటికీ ఈ నాలుగు ఆశ్రమాలూ అవలంబించి ఈకర్మలన్నీ చెయ్యవలసిందే అంటూన్నాయా వేదాలు? ఇదేనా! మోక్ష మార్గం ?' అని అడిగాడు శుకుడు.

'జ్ఞాన విజ్ఞానాలు మోక్షసాధనాలు' అన్నాడు జనకుడు — 'గురుపుఉపదేశంతో లభిస్తాయవి. వాటివల్ల మోక్షంపొందినవాడు, తరవాత ఆరెండు ఉపాయాలు కూడా వొదిలేస్తాడు లోకం నాశనం కాకండా వుండడానికీ, కర్మ పాడవకండా వుండడానికీ పూర్వమునులు నాలుగాశ్రమలూ ఏర్పరిచారు. అందులో తుదముట్టా నడిచినా ముక్తి పొందవచ్చు. ఏనో జన్మలచేత కలిగిన మోక్ష సాధనాలచేత పరిశుద్ధుడై ఎక్కడో వొకడు మొదటి ఆశ్రమంలోనే మోక్షం పొందుతాడు. అలాటివాడికి తక్కిన మూడుఆశ్రమాలూ అనుసరించవలిసిన అవసరంలేదు. రజోగుణమూ, తమోగుణమూ మానుకుని సాత్వికుడైతే చాలు. సాత్విక వృత్తివల్ల ఆత్మదర్శనం దొరుకుతుంది. మనిషి తన్ను తాను తెలుసుకుంటాడు. విశ్వంలో తానూ, తనలో విశ్వమూ వుండడం చూస్తాడు. ముక్తి పొందుతాడు.

'ఈవిషయంలో యయాతి మాటలు విను — 'ఆత్మలోనే వుంది జ్యోతి. సమాధిలో వున్న ముని చూడగలడది. ఇతర్లవల్లతనకీ తనవల్ల ఇతర్లకీ భయంలేకపోతే పరమాత్మ దర్శన మవుతుంది. కోరికా, నిరోధమూ, కామవృత్తీ లేకండా తపస్సులో వున్నవాడు పరబ్రహ్మం చేరుకుంటాడు. వింటున్నదీ, చూస్తున్నదీ, ప్రతీదానిమీదా సమబుద్ధి కలిగి, ఏ ఆశా లేకండా సుఖ దుఃఖాలు మొద

లైన ద్వంద్వాలు వొదిలిపెట్టినవాడు ముక్తి పొందుతాడు. ఇనుమూ, బంగారమూ వొక్కలాగే చూస్తూ, తిట్లూ, మెప్పులూ వొక్కలాగే భావిస్తూ, అవయవాలన్నీ ముడుచుకునే తాబేలులాగ ఇంద్రియాలన్నీ తనలో అణుచుకున్నవాడు పరమాత్మని పొందుతాడు.

'ఇవన్నీ నీ తండ్రి వ్యాస దేవుడి అనుగ్రహంవల్ల నీలో వున్నాయి. దివ్యజ్ఞానంతో నేను తెలుసుకున్నాను. తండ్రిని మించిన కొడుకువి నువ్వు. జ్ఞానమూ, విజ్ఞానమూ మునులు మెచ్చుకునే గుణాలు. అవి సంపూర్ణంగా వుండినా, దృఢనిశ్చయం లేకపోతే మోక్షపదం కన పడదు. నీలో వొక్కలోపమూ లేదు. మోక్షజ్ఞానం కలవాడివి. నువ్వు. సంశయించకు నువ్వు చూసిందే మోక్షం.'

జనకుడి బోధ విన్నాడు శుకుడు. సంశయాలు వొదిలిపెట్టాడు శాంతుడయాడు. పరమసౌఖ్యం అనుభవించాడు. తన్ను తాను చూస్తూ లేచాడు గాలిలా ఉత్తరం వేపు బయలుదేరాడు. దేవతలూ, మునులూ, గరుడులూ గంధర్వులూ సంతోషంతో నివసిస్తూ వున్న హిమాలయ పర్వతానికి వెళ్ళాడు

హిమాలయంమీద వ్యాసుడు

హిమాలయం పుణ్యవైభవం విను. శివుడు వొంటికాలుమీద నిలబడి ఎన్నో సంవత్సరాలు దానిమీద తపస్సు చేశాడు. కుమార్తె కోసం కృష్ణుడు అక్కడే ఎంతో నియమంతో ఎన్నో వ్రతాలు చేశాడు. కుమారస్వామి తన శక్తిప్రభావం చూపి అక్కడే దేవతల సేనాపతి అయాడు. ఇంకా ఎందరో మునులూ, దేవతలూ, అక్కడే సుప్రసిద్ధులయారు. ఆ హిమాలయమే తనకూతురినిచ్చి శివుణ్ణి వొక ఇంటివాణ్ణి చేసింది. యజ్ఞాలకి అవసరమైనవన్నీ ఇచ్చి బ్రహ్మదేవుణ్ణి తనలా చేసుకుంది.

అలాంటి హిమాలయపర్వతానికి కర్ణికారవనం (కొండగోగు అడవి) నించి ముందే వచ్చాడు వ్యాసుడు. ఆశ్రమంలో సుమంతుడూ, వైశంపాయనుడూ, జైమినీ, పైలుడూ — ఈశిష్యులకి అధ్యయనం చేయిస్తూ కూచున్నాడు. పవిత్రమైన ఆశ్రమం సూర్యుడిలాంటి తన కాంతితో వెలిగిస్తూ తండ్రిదగ్గిరికి వెళ్ళాడు శుకుడు. యోగబలంతో ఎన్నో కొండలూ, అడవులూ, నదులూ దాటి ధనుస్సునించి వచ్చిన బాణంలా వచ్చిన కుమారుణ్ణి చూసి సంతోషించాడు వ్యాసముని. తండ్రికిపాదాభివందనం చేశాడు శుకుడు. మెచ్చుకున్నాడు వ్యాసుడు. తండ్రి అనుమతిపొంది దగ్గిర కూచున్నాడు శుకుడు. జనకుడితో జరిగిన ప్రసంగం వివరించాడు.

శిష్యులతో కుమారుణ్ణి అధ్యయనం చేయించాడు వ్యాసుడు. ఒకనాడు సుమంతుడూ మొదలైన శిష్యులు నలుగురూ వ్యాసమునిని ప్రార్థించారు — 'గురుదేవా! మేమూ, శుకుడూ ఈ అయిదుగురమూ వేదాల్లో అందరికంటె అధికులంగా వుండాలి. మాలాగ మరి ఎవ్వరికీ పూర్తిగా వేదాలు చదివించకు. ఈ వరం మాకు అనుగ్రహించు' అన్నారు.

ఎవ్వరిమీదా పక్షపాతంలేదు వ్యాసమునికి. 'భక్తులైన బ్రాహ్మలకు వాగ్బ్రహ్మమైన వేదం ఉపదేశించిన ఉత్తముడికి బ్రహ్మలోకం అరచేతిలో వుంటుంది. ఇది తెలియదా మీకు? అంతమందీ సంసారసాగరం దాటి శుభంపొందాలనే భావించాలి కాని ఇలా అనవచ్చా మీరు?' అన్నాడు.

ఒకళ్ళ మొహం వొకళ్ళు చూసుకున్నారు శిష్యులు. 'అయితే కొండదిగివెళ్ళి, లోకమంతా తిరిగి, అంతమందినీ వేదాలు చదివించమని సెలవా? యజ్ఞాలూ అవీ చేయించి అంతటా నిదయారంప వెదజల్లమంటావా?' అని అడిగారు.

'అదేమిటీ!' అన్నాడు వ్యాసముని - 'వెనక ఎన్నడూ ఇలా అనలేదే మీరు? ఉ(హూం, మిమ్మల్ని వెళ్ళనివ్వను. ఎక్కడికో వెళ్ళాలని మీకు బుద్ధిపుట్టింది. మధ్యపెట్టి ఇలా అంటున్నారు. నేను అన్నమాట మీకోరిక తీర్చుకోడానికి సాధనం చేసుకున్నారు. ఇన్ని పోకళ్ళు పోతున్నారు' అంటూ నవ్వాడు.

తమని అంత (పేమతో చూస్తున్న గురువుపాదాలముందు నలుగురూ సాగిలబడ్డారు శిష్యులు. గుచ్చి కౌగిలించుకున్నాడు గురుదేవుడు. నలుగురినీ దీవించాడు. 'ఏదిచేసినా (ప్రమాదం లేకండా చెయ్యండి. ముల్లోకాల్లోనూ మీకు వచ్చినచోట వుండండి' అంటూ సెలవిచ్చాడు. వెళ్ళి, వేదాలు చదివిస్తూ, యజ్ఞాలుచేయిస్తూ దేశదేశాలు తిరిగారు శిష్యులు.

ఒకనాడు నారదముని వ్యాసముని ఆ(శమానికి వచ్చాడు. 'మీరు వున్నదగ్గిర వేద ఘోష లేదేమిటీ?' అని అడిగాడు. 'శిష్యులు లేరు' అన్నాడు వ్యాసుడు. 'శుకుడూ, నువ్వూ అయినా చదవవచ్చు కదా!' అన్నాడు నారదుడు. 'అవును' అంటూ నారదుణ్ణి మెచ్చుకుని కొడుకుతో కలిసి లోకమంతా వేద ఘోషతో ముంచెత్తాడు వ్యాసుడు. ఇంతలో పెద్ద పెనుగాలి వీచింది. 'ఇప్పుడు వేదం చదవకూడదు' • అని కొడుకుతో చెప్పి ఆపేశాడు వ్యాసుడు.

'ఇంత పెనుగాలి ఎక్కణ్ణుంచి వచ్చింది?' అని అడిగాడు శుకుడు. అన్నిభూతాలూ ఎరిగిన విశేషజ్ఞుడు వేదవ్యాసుడు. 'దేవమార్గంలో విష్ణువూ, పితృమార్గంలో సూర్యుడూ మీదుగానూ కిందుగానూ పయనిస్తూవుంటారు. ఆ పయనం వాయువుని ఆ(శయించి వుంటుంది. వాయువుల విషయం చెపుతాను విను. సమానుడనే వాయువు దేవతల్లో పుట్టాడు. సమానుడికి ఉదానుడు పుట్టాడు. అతడికి వ్యానుడు పుట్టాడు. వ్యానుడికి అపానుడు పుట్టాడు. అతడికి

ప్రాణుడు పుట్టాడు. లోకాలన్నీ ఈవాయువులతోనే నిండివుంటాయి. అవహుడూ, ఉద్వహుడూ, సంవహుడూ వివహుడూ, ఉపవహుడూ, పరావహుడూ అని వాయువులు ఏడువిధాలు. వీళ్ళు అదితిపుత్రులు. అన్నిలోకాల్లోనూ సంచరిస్తారు. సమానుడూ మొదలైనవాళ్ళకంటే గొప్పవాళ్ళు. వానలు కురవడానికీ, మానడానికీ వీళ్ళే కారణం. దేవతల విమానాలకి వీటివల్లే మహావేగం కలుగుతుంది.

'ఒకొక్కనాడు విష్ణువు వూపిరి వడి ఈవాయువుల్ని క్షోభ పెడుతుంది. అదుగో అప్పుడు వికృతమైన వాయువే ఇది. దీని వడి హెచ్చు. హిమాలయమే కదిలించెయ్యా లనుకుంటుం దిది. ఇలాం టప్పుడు వేదపఠనం చేటుకలిగిస్తుంది. అందుకనే మానెయ్యవలిసి వచ్చింది' అని చెప్పాడు వ్యాసముని.

గాలి తగ్గిపోయింది. ఎప్పటిలాగే ప్రాణకోటి సుఖపడింది. స్నానానికి వేళయింది. నువ్వు చదువుతూవుండు' అని కుమారుడితో చెప్పి ఆకాశగంగ పడుతూవున్న చోటికి వెళ్ళాడు వ్యాసుడు. కొంచేపు వేదం చదివాడు శుకుడు. విని మెచ్చుకున్నాడు నారదుడు.

నారదుడి తత్త్వోపదేశం

'నీకు మేలు చేస్తాను. ఏంకావాలో చెప్పు' అని శుకుణ్ణి అడి గాడు నారదముని. 'ఈలోకంలో పుట్టినవాడికి ఏదిమంచిదో వివరించు' అన్నాడు శుకుడు, 'వెనక సనత్కుమారుడు మునీశ్వర్లకి చెప్పిన మాటలు నువ్వు అడిగినదానికి సమాధానంగా వుంటాయి విను' అంటూ ఎత్తుకున్నాడు నారదుడు – 'సత్యమే తపస్సు. విద్యే కన్ను. త్యాగమే సుఖం. మోహమే దుఃఖం. మనిషి ముక్తికోసం ప్రయ త్నించకపోయాడో మళ్ళీజన్మలో అది మరింత దూరమవుతుంది. కామక్రోధాలు ముక్తికి శత్రువుల్లు. ఈరెండూ తెలుసుకుంటే ముక్తికి

మరో సాధనం అక్కరలేదు. చావుపుట్టుకల సంసారం దానంతట అదేపోతుంది.

'ఎవళ్ళదగ్గిరా ఏదీ పుచ్చుకోకండా, అన్నిప్రయత్నాలూ వొదులుకున్న పండితుడికి దుఃఖమంటూ వుండదు. మోక్షమార్గం సులభమై, సుఖం కలుగుతుంది భూతాలను చూడకండా వుండడమూ, ముట్టకండా వుండడమూ వాటితో మాట్లాడకండా వుండడమూ మోక్షమార్గానికి సాధనం. అహింసా, ఇంద్రియనిగ్రహమూ, వైరాగ్యమూ, చపలత్వం లేకండా వుండడమూ అలవరుచుకున్న వాడికి మోక్షం కరతలామలక మవుతుంది. ఇదీ సనత్కుమారుడి ఉపదేశం, ఇది మనస్సుకి పట్టించుకో. ఇహపరాలు సిద్ధిస్తాయి.

'భార్యాబిడ్డలమీద మోహంపెట్టుకుంటే, ఊబిలో కూరుకుపోయిన ఏనుగులా కష్టపడతాడు మనిషి. భోగలంపటుడు వల్లో చిక్కిన చేపలాగ, వురిలో తగులుకున్న లేడిలాగ దుఃఖాలపాలవుతాడు.

'ధర్మమూ అధర్మమూ, సత్యమూ, అసత్యమూ మానకోవాలి. అది ఎలా వీలవుతుందంటావా! అహింసతో అధర్మం అణిగిపోతుంది. సంకల్పం మానుకుంటే ధర్మమూ అణగిపోతుంది. బుద్ధిబలంతో సత్యమూ, అసత్యమూ వొదిలిపోతాయి. ఆత్మభావం వల్ల బుద్ధికూడా లయమైపోతుంది. రోజూ కలిగే భయకారణాలు వదివేలుంటాయి. అయితే పండితుడు మాత్రం అందులో చిక్కుకోడు. భూతాలూ, ఇంద్రియాలూ వొక్కదగ్గిర పోగైవుంటే, వాటికోసం విచారించడం, వూళ్ళోవాళ్ళ దుఃఖానికి తాను ఏడవడం వంటిది అన్నాడు.

శుకుడి యోగసిద్ధి

సందేహం తీరి సంతోషించాడు శుకుడు. 'దివ్యమైన నీవచనామృతంవల్ల కృతార్థుణ్ణయాను మనోరోగం మాయమైంది. సూర్యుడి

మహిమవల్ల యోగసిద్ధిపొందుతాను. సమస్తమూ వొదిలిపెడతాను' అన్నాడు. నారదుడి అనుమతి తీసుకున్నాడు. తండ్రిదగ్గిరికి వెళ్ళి నమస్కరించాడు. తన నిశ్చయం విన్నవించాడు. కుమారుడి విజ్ఞానం తెలుసుకుని సంతోషించాడు వ్యాసుడు. తండ్రికి ప్రదక్షిణంచేసి వెళ్ళిపోడానికి బయలుదేరాడు శుకుడు.

'నాయనా! ఆగావోయి' ప్రేమతో అన్నాడు వ్యాసుడు — నాకళ్ళ వేడుకగా వున్నావు. కొంచేవు వుండు తండ్రీ!' అన్నాడు. కాని ఆగలేదు శుకుడు స్నేహమూ, సందేహమూ, వొదిలేసి, నిర్మలమైన మనస్సుతో వెళ్ళిపోయాడు. ఆ వెళ్ళడం వెళ్ళడం సిద్ధులూ, సాధ్యులూ సేవిస్తున్న కైలాసశిఖరానికి వెళ్ళాడు. అక్కడ ఎవ్వరూ లేని సమప్రదేశం చూసుకుని, తూర్పుముఖంగా కూచున్నాడు. అవయవాలు నిశ్చలం చేసుకుని యోగంలో మగ్నుడయాడు.

సూర్యోదయమైంది. లోబరుచుకున్న అవయవాలతో సూర్యుణ్ణి ఆశ్రయించాడు శుకుడు. యోగసిద్ధి పొందాడు. అనుకోకండా అక్కడికే వచ్చాడు నారదముని. నమస్కరించాడు శుకుడు. తన యోగసిద్ధి వివరించాడు. 'నీ అనుగ్రహంవల్ల దారి దొరికింది. సంసార బంధాలు వొదిలి వెళుతున్నాను.' అంటూ యోగసిద్ధితో గరుత్మంతుడిలాగ ఆకాశాని కెగిరాడతడు. సిద్ధులూ, సాధ్యులూ చూసి ముక్కుమీద వేలుపెట్టుకున్నారు. ఇంత వేగం ఈ మహాత్ముడు ఎలా యోగసిద్ధి పొందాడో! ఎంత నిర్మలమైన మనస్సో! చలనంలేని పితృభక్తివల్లే ఇంత మహానియత్వం అబ్బింది ఇతడికి' అంటూ తమలో తాము చెప్పుకున్నారు. ఎన్నోవిధాల మెచ్చుకున్నారు.

మృగాలూ, పక్షులూ, కొండలూ, నదులూ, చెరువులూ, చెట్లూ, తుప్పలూ, ల బూ—వీటిని చూసి, నాతండ్రి నా వెంటపడి,

'శుకుడా!' అని నా పేరు పెట్టి పిలిస్తే మీరంతా 'ఓ' అనాలి సుమండీ' అన్నాడు శుకుడు. 'అలాగే చేస్తాం' అన్నాయి అవి.

తమోగుణమూ, రజోగుణమూ, సత్వగుణమూ క్రమంగా వొదిలిపెట్టి, ఉత్తరం వేపు వెళ్ళిపోతున్నాడు శుకుడు. వెళ్ళగావెళ్ళగా రెండు పర్వతశిఖరాలు దారికి అడ్డువచ్చాయి. మేరుపర్వతంలా వొకటి పసుపుపచ్చగా వుంది. ఒకటి హిమాలయ పర్వతం లాగ తెల్లగా వుంది రెండూ ఎన్నో యోజనాల పొడవున్నాయి. ఎన్నో యోజనాల వెడల్పున్నాయి ఆగకుండా అతను హాయిగా హాయిగా ముందుకే సాగాడు. రెండు కొండశిఖరాలూ తునాతునకలైపోయి, రాలిపోయాయి. అతడిమీద పూలవాన కురిపించారు దేవతలు. ఎన్నోవిధాల మెచ్చుకొన్నారు.

అక్కడ పారుతున్న గంగానదిమీద ఆకాశం దగ్గిర చేరుకున్నాడు ఉత్తమసిద్ధుడు శుకుడు. బట్టలు లేకండా గంగలో జలకేళి చేస్తున్నారు అప్సరసలు. శుకుణ్ణి చూశారు. అనుమానం లేకండా, వొక వికారం లేకండా ఎప్పటిలాగే స్నానాలు చేశారు.

ఇంతలో మహాయోగ గమనంతో కొడుకు వెంటపడ్డాడు వ్యాసముని. అప్పటికి వాయుమార్గం దాటేశాడు శుకుడు. పంచభూతాల్లో కలిసిపోయాడు.

కొడుకు వెంట పడుతున్న వ్యాసుడితో సిద్ధులూ, చారణులూ శుకుడు కొండశిఖరాలు పడగొట్టడం చెప్పారు. 'శుకా!' అని పెద్ద గొంతుకతో కేకవేసి పిలిచాడు వ్యాసుడు. అంతటా వ్యాపించిన శుకుడు, నిజప్రభావం మరుగుపడివుండడం తేటపడినట్టు బయల్లో 'ఓ' అని ధ్వని పుట్టినట్టుచేశాడు. చెట్టూ పుట్టా, కొండా కోనా, పురుగూ పుట్రా, నదులూ, చెరువులూ అన్నీ 'ఓ' అన్నాయి. కొడుకు విశాల

మహిమ తెలుసుకుని ఆశ్చర్యపోయాడు వ్యాసుడు. ఆకొండమీద నిలబడిపోయాడు.

వ్యాసుణ్ణి చూచి గంగలో స్నానాలాడుతున్న అప్సరసలు సిగ్గుపడి చప్పున బట్టలు చుట్టబెట్టుకున్నారు. తనకొడుకు వెళ్ళినప్పుడు వాళ్ళు అనుమానించకపోడం దివ్యజ్ఞానంతో తెలుసుకున్నాడు వ్యాసుడు. కుమారుడు ముక్తుడు కావడమూ, తాను కాకపోవడమూ గ్రహించాడు. ఒకవంక సంతోషించాడు. ఒకవంక సిగ్గుపడ్డాడు. విచారిస్తూ నుంచున్నాడు.

దేవతలూ, సిద్ధులూ మునులూ వాళ్ళతో కలిసి శివుడు ప్రత్యక్షమయాడు-'నీరూ, గాలీ, ఆకాశమూ, భూమీ, అగ్ని - వీటితో సమానుడైన కుమారుడు కావాలన్నావు. అలాటి కొడుకునే ఇచ్చాను. నాప్రభావం వల్లా, నీ తపోవిశేషంవల్లా వాడు బ్రహ్మతేజోమయుడయాడు. దేవతలకి అందరాని పరమపదం చేరుకున్నాడు. దీనికి సంతోషించాలి కాని విచారించడమెందుకూ?

'భూమీ కొండలూ, సముద్రాలూ ఎంతకాలం వుంటాయో అంతకాలమూ శుకుడికీర్తి, నీయశస్సూ జనుల చెవుల పండువుగా వినిపిస్తూనే వుంటాయి.

'అంతగా కావాలంటే నీకొడుకులాటి ఛాయ ఎప్పుడూ నిన్ను నుసరిస్తూ వుంటుంది. చూస్తూవుంటావు' అన్నాడు.

ఇలా వ్యాసుణ్ణి సంతోషపెట్టి అంతర్ధానమయాడు శివుడు ధర్మరాజా! ఇదంతా నారదుడు చెప్పాడునాకు. ఉత్తమమైన ఇతిహాసం ఇది. చదివినా విన్నా ఆయురారోగ్యాలూ, కీర్తిసంపదలూ లుగుతాయి. మోక్షం లభిస్తుంది. ఇంకా ఏం వినాలనుందో అడుగు.

ధర్మరాజు— బ్రహ్మచర్యమూ మొదలైన నాలుగాశ్రమాలూ అవలంబించినవాళ్ళు, మోక్షంకోసం ఏ దేవుణ్ణి ఆరాధించాలి?

నారద — నారాయణ సంవాదం

భీష్ముడు — నారద నారాయణ సంవాదమని వొక ఇతిహాసం మాతండ్రి నాకు చెప్పాడు. అది వింటే నువ్వు అడిగిన విషయం అవగతమవుతుంది.

సనాతనుడైన నారాయణముని బదరికాశ్రమంలో వుండగా నారదుడు వెళ్ళి సేవించాడు. 'ముక్తికోరేవాడు దేన్ని ఆరాధించాలి? సెలవియ్యి' అని అడిగాడు

'అంతటికీ అంతరాత్మ అయి వెలుగుతున్న పర్వతత్వం తప్ప మరేముంది ?' అన్నాడు నారాయణుడు — స్థిరమైనది. చలనంలేంది. ఇంద్రియాలకి గోచరంకాంది. సూక్ష్మమైంది దానికి అదే సాటి. బ్రహ్మ మొదలుకుని సర్వభూతాలూ పూజించే ఆ పరతత్వం నేనే.'

'ప్రభూ! సంతోషిస్తూ అడిగాడు నారదుడు — ధర్మాత్ముల్ని రక్షించడంకోసం నువ్వు అవతారమెత్తుతావని పండితులంటారు ఆ రహస్యం ఏమిటో అనుగ్రహించు. వేదాలు కొంత తెలుసు. గురుభక్తి కొంతవుంది. నాలో యోగ్యత వుంటేనే ఈ వెలుగు ప్రసాదించు' అని ప్రార్థించాడు.

భక్తపరాధీనుడు నారాయణుడు. 'ఏకాంతంగా వుండు. నీకు తెలిసినట్టు చేస్తాను. వెళ్ళు' అంటూ నారదుణ్ణి ఆదరంతో సెలవిచ్చాడు. సంతోషించాడు నారదుడు. ఆకాశమార్గాన వెళ్ళి మేరు పర్వతంమీద నియమంతో నివసించాడు. పాలసముద్రం ఉత్తరం గట్టుదగ్గర శ్వేతపర్వతంమీద తెల్లటి మనుషుల్ని చూశాడు. నిదా

హాసులు వాళ్ళు. విసర్జనచేసుకోరు వాళ్ళు. చెమటపట్టకండా ఎప్పుడూ వాళ్ళ శరీరం పరిమళిస్తూ వుంటుంది.

ధర్మరాజు — ఇవి ముక్తుల లక్షణాలు. వాళ్ళవిషయం వివరించు.

భీష్ముడు — వాళ్ళకథ మాతండ్రికి పండితులు చెప్పగా విన్నాను. ఉపరిచరవసువు ఉత్తమమైన నడవడితో భూమంతా పరిపాలిస్తూ వుండేవాడు. సత్యమూ, దమమూ, శమమూ, విష్ణుభక్తీ, యజ్ఞాలమీద అభిలాషా, బ్రాహ్మణప్రీతి అధికం అతడికి. ఆ మహాత్ముడు తపస్సుకోసం రాజరికం వొదిలేశాడు. అడివిలో తిరుగుతూ వుండగా అతడిదగ్గిరికి దేవేంద్రుడు వచ్చాడు. 'నాతో నేస్తంగా వుండు. రాజ్యం ఏలుతూ నాదగ్గిరికి వస్తూపోతూ వుండువు కాని. నీనిష్ఠకి సంతోషించాను. దివ్యత్వమిచ్చాను. దేవభావానికి తగినట్టు ఇదుగో ఈరత్నవిమానం ఎక్కి అంతటా తిరుగు' అని వొక దివ్య విమాన మిచ్చాడు. ఇంద్రుడు చెప్పినప్రకారమే నడుచుకున్నాడు ఉపరిచరవసువు. అసలు అందువల్లే అతడిపేరు ఉపరిచరవసువు అయింది. అదీకాక, అతడి ఇంకొకవిశేషం విను. సృష్టి ఆరంభంలో మరీచీ, అత్రీ, అంగిరసుడూ, పులహుడూ, పులస్త్యుడూ, క్రతువూ అని మహామునులు, చిత్రశిఖండి పేరుకలవాళ్ళు స్వాయంభువమనువుతో కలిసి ఎన్నో ఏళ్ళు విష్ణువుకోసం తపస్సుచేశారు. కనపడకండా విష్ణువువాళ్ళయెదట నుంచున్నాడు. 'మీరు ధర్మశాస్త్రాలునిర్మించడం కోసం నన్ను ఆశ్రయించారు. సరస్వతి మీలో నిలవాలని నియోగించాను. మీరుచేసిన శాస్త్రాలు అన్ని లోకాలకీ మేలుకలిగిస్తాయి. అంగిరసుడికి బృహస్పతి అని వొక మహా మతిమంతుడు పుడతాడు. ఈశాస్త్రాలు అతడిలో ప్రతిష్ఠించండి' అని ఆజ్ఞాపించాడు. ఇంకా ఇలా అన్నాడు — 'ఉపరిచరవసువని వొక రాజు పుడతాడు. మీరుచేసిన

శాస్త్రాలన్నీ చదవదగినవా డతడు. బృహస్పతిదగ్గిర నేర్చుకుంటాడు. అవి పాటించడంలో నాయకత్వం వహిస్తాడు. ఆ మహాత్ముడు నా భక్తుడు మీరు గౌరవించ దగినవాడు.'

అదుగో అంచేతే ఉపరిచరవసువు అంతవా డయాడు. అశ్వమేధయజ్ఞం చేశాడు. మరీచుడూ మొదలైన సప్తరుషులూ, వాళ్ళతో సమానులైన మహానుభావులూ, ఋత్విక్కులయారు. బృహస్పతి యజ్ఞకార్యాలన్నీ నడిపించాడు. ప్రజాపతికుమాళ్ళు ఏకతుడూ, ద్వితుడూ, త్రితుడూ సదస్యులయారు.

ఉపరిచరవసువు అహింసకుడు. అంచేత ఆయజ్ఞంలో పశువు చంపకండా పరమనిష్ఠతో అరణ్యకం అనే వేదభాగంలోని వాక్యాలు విష్ణువుగురించి పఠించాడు. దయామయుడు విష్ణువు, అతడికిమాత్రం అవుపడుతూ వచ్చి హవిర్భాగం పుచ్చుకు వెళ్ళాడు.

దివ్యప్రజ్ఞకల బృహస్పతి కోపం తెచ్చుకున్నాడు, 'తనకోసం ఎత్తిన పురోడాశం (యజ్ఞంలోచేసినపిండివంట) అందరి దేవతల్లాగే నాకు అవుపడి పుచ్చుకోలేదు విష్ణువు!' అంటూ కళ్ళనీళ్ళు పెట్టుకున్నాడు. వినయంతో వోదార్చాడు ఉపరిచరుడు. 'కోపం విడిచిపెట్టు' అన్నారు సదస్యులు. 'తనకోసం ఉద్దేశించిన హవిర్భాగం తాను తీసుకున్నాడు విష్ణువు. దీనికి కోపమెందుకూ? నీకూ మాకూ అతడి దర్శనం శక్యంకాదు. బ్రహ్మమానసపుత్రులమైన మేము అతడి దర్శనంకోసం ఎంతో తపస్సుచేశాం. 'పాలసముద్రంలో తెల్లటి దొక దీవి వుంది. అక్కడికి వెళ్ళండి. అక్కడ తెల్లటి మనుషులున్నారు. ఇంద్రియాలు గెలిచినవాళ్ళు వాళ్ళు. నిరాహారులు. విష్ణుభక్తులు. వాళ్ళకి చెమట పట్టదు. పరిమళిస్తూవుంటాయి వాళ్ళ శరీరాలు. వాళ్ళకే తనరూపం చూపిస్తాడు విష్ణువు. వాళ్ళు చూసినప్పుడు మీరూ చూడవచ్చేమో' అని మాతో అంది ఆకాశవాణి.

'దాంతో మేం అందరమూ సంతోషంతో వెంటనే శ్వేతద్వీపానికి వెళ్ళాం. ఆకాశవాణి చెప్పినట్టే తెల్లవాళ్ళని చూశాం. అలాటి కాంతి ఏదేశంలోనూ, ఏజాతిలోనూ లేదు. వాళ్ళందరూ మానస జపం చేసే వాళ్ళే. వాళ్ళ ఏకాంతజపం దరిదాపునే మేం నించున్నాం.

'ఇంతలో వెయ్యిసూర్యులంత వెలుగుతో దివ్యమైన వొక తేజోరూపం వాళ్ళఎదట కనిపించింది. వాళ్ళందరూ భక్తితో ప్రణామాలు చేశారు. 'జయ పుండరీకాక్షా, జయ హృషీకేశా! జయ విశ్వభావనా! నమస్తే, నమస్తే' అన్న కేకలు ఆకాశం అంటినట్టు కొలిచారు. ఆ తేజస్సులో మాకళ్ళు చెదిరిపోయాయి. ఏదీ చూడలేక పోయాం. ఏదీ తెలుసుకోలేకపోయాం. అప్పుడు ఆకాశంమీద వొక భూతం 'మీ ఎదటి మహాపురుషుడే విష్ణువు. మీ తపస్సూ, దానమూ విష్ణువుని చూడడానికి చాలవు ఏకాంత భక్తితో ఎన్నో ఏళ్ళకి కాని విష్ణుదర్శనం కాదు. ఇలా తొందరపడితే చూడగలరా?' అంది.

'విని తిరిగివచ్చేశాం. ఇదీ విష్ణువురీతి. అంచేత కోపం పనిలేదు. యజ్ఞం నడిపించు' అన్నారు.

ఇలా ఏకతుడూ, ద్వితుడూ, త్రితుడూ చెప్పాక, శాంతించాడు బృహస్పతి. యజ్ఞం చక్కగా జరిగించాడు. ఉపరిచరవసువు పుణ్యపరుడై రాజ్యం చేశాడు.

ఒకనాడు స్వర్గంలో దేవతలూ, మునులూ, గోష్ఠిలోవుండి 'యజ్ఞాల్లో మేకలు చంపాలి' అన్నారు దేవతలు. 'మేకలు అన్నంత మాత్రాన అన్నియుగాల్లోనూ మేకలే అనుకోకూడదు' అన్నారు మునులు — 'కృతయుగంలో మేకలు (అజాలు) అంటే ఓషధులు అన్నాయి వేదాలు' ఇలా వాదం పెరిగింది. ఇంతలో దైవికంగా 'ఉపరిచరవసువు అక్కడికి వచ్చాడు. ఉభయపక్షాలవాళ్ళూ తీర్పు

అతడిమీదపెట్టారు. అతణ్ణి అడిగారు. దేవతల పక్షమై, అన్ని యుగాల్లోనూ యజ్ఞాల్లో మేకలు చంపవచ్చు' అన్నాడు ఉపరిచరుడు.

వేదాలకి అపార్థం చెప్పినందుకు కోపం తెచ్చుకున్నారు మునులు. శపించారు భూమిరంధ్రంలో పడిపోయాడు ఉపరిచరుడు. దేవతలు అతడిదగ్గిరికి వచ్చారు. 'నీకు నొప్పీ, దప్పికా లేకండా వుండాలి! విష్ణువుదయవల్ల ఎప్పటిలాగే వుంటావు' అంటూ వోదార్చారు.

'విష్ణువునే ధ్యానించాడు ఉపరిచరుడు వెంటనే విష్ణువు గరుత్మంతుణ్ణి పంపాడు. స్వదేహంతో అతణ్ణి బ్రహ్మలోకం చేర్పించాడు. గౌరవించాడు. బ్రహ్మానందం పొందాడు వసురాజు. ధర్మరాజా నువ్వు అడిగిన తెల్లవాళ్ళ దివ్యత్వం చెపుతూ, ప్రసంగవశాత్తూ ఉపరిచరవసువు కథ వచ్చింది. నారదుడి సంగతి విను. అలా నారదుడికి తెల్లదీవీ, అద్భుతులైన తెల్లమనుషులూ తన మనసులో అవుపించారు. వాళ్ళ దగ్గిరికి వెళ్ళాడతడు. ఆదరించారు వాళ్ళు. భక్తితో నమస్కరించాడు నారదుడు. ఏకాంతులైన వాళ్ళకి చాల్లంత దగ్గిరలో నిలబడ్డాడు. దుష్కరమైన తపోనిష్ఠతో చేతులు మీదికెత్తి దివ్య నామాలు ఉచ్చరించాడు. అక్కడి జీవులందరూ ఆనందించినట్టు విష్ణుదేవుణ్ణి స్తుతించాడు. ఏకాంతభక్తితో అలా స్తుతించడంతోనే తెలుపూ, నలుపూ, పసుపూ, ఎరుపూ, కపిలవర్ణమూ, ఆకుపచ్చారంగులతోనూ ఎన్నో అన్ని శిరసులతోనూ, ఎన్నో చేతులతోనూ, ఎన్నో పాదాలతోనూ, వేదికా, కమండలువూ, స్రుక్కూ, స్రువమూ అగ్నిహోత్రమూ వాటితోనూ, ఓంకారమూ, గాయత్రీ, నాలుగు వేదాలూ ఉచ్చారణతోనూ, మహాద్భుతమైన దివ్యమైన నిజరూపంతో దర్శనమిచ్చాడు విష్ణువు. వినయంతో, భక్తితో తడబడిపోతూ సాగిలబడ్డాడు పరమముని నారదుడు. ఆదరించాడు విష్ణువు.

'నారదా! ఎవ్వరూ నన్ను చూడలేరు. ఏకాంతులు మాత్రం చూడగలరు. నువ్వు ఏకాంతికుడివి. కనకనే చూడగలిగావు' అంటూ వరం కోరమన్నాడు. 'దేవా నీదర్శనంకంటే నాకు కావలిసిన వరమేముంది?' అన్నాడు నారదుడు. ఎంతో దయ చూశాడు విష్ణువు.

'ఆత్ముడు ఇంద్రియాలకి అందిరాడు. అన్ని భూతాలూ నశించినా అతడు నశించడు. మూడుగుణాలూ లేని సర్వాత్ముడతడు. సర్వసాక్షి. పుట్టుకలేనివాడు. గుర్తులేనివాడు. క్షేత్రజ్ఞుడు. జీవుడే వాసుదేవుడు, సంకర్షణుడు. మనస్సు ప్రద్యుమ్నుడు. అహంకారం అనిరుద్ధుడు. ఇవన్నీ నేనే. ఇరవైనాలుగు తత్వాలకీ ప్రభువైన ఇరవైఅయిదో తత్వం నేను. పరమపురుషుడని నన్నే అంటారు. నేను తప్ప పరంలేదు. ఏకాంతుడు చూసి మోక్షపదం పొందే పరమాత్మణ్ణి నేనే. నేనే వాసుదేవుణ్ణి. గుర్తులేనివాణ్ణి. నన్ను తెలుసుకోడమే ముక్తిసాధనం. పంచభూతాలూ, రక్తమాంసాలూ, మూలుగూ లేందే శరీరం లేదు. వీటికి జీవుడి సంయోగం లేకపోతే చేష్టవుండదు. జీవం వేరూ, శరీరం వేరూ అని తెలుసుకోవాలి. జీవుణ్ణి చూశాయంటారే అది నా మాయావిలాసం. జీవుడు నాతో కూడినవాడని దృఢంగా తెలుసుకోవాలి. భక్తి అధికం కలవాడు నన్ను సులభంగా పొందుతాడు. అతడికి ముక్తి ప్రసాదిస్తాను. ఆదిత్యులూ, మరుత్తులూ, వసువులూ, రుద్రులూ మొదలైన దేవతలూ, బ్రహ్మ, వేదాలూ నాఆత్మకనకనే అంతవిశేషంగా గౌరవం పొందుతున్నాయి.

'బ్రహ్మదేవుణ్ణి సృజించాను. అన్నిలోకాల భారమూ అతడికి అప్పగించాను. నేను నివృత్తుణ్ణయి, మధ్యవర్తిగా వుండి, దివ్యమైన సహాయం మాత్రం చేస్తున్నాను.

ఒక్కొక్క కాలంలో లోకం మేలుకోసం అవతారమెత్తుతున్నాను. వరాహరూపంతో హిరణ్యాక్షుణ్ణి చంపుతాను. నరసింహరూపంతో హిరణ్యకశిపుణ్ణి చంపుతాను. పరశురాముణ్ణాయి రాజుల్నీ, దశరథరాముణ్ణాయి రావణాసురుణ్ణీ సంహరిస్తాను. భూభారం తొలిగించడానికి యాదవకులంలో పుడతాను. దేవేంద్రుడి కొడుకై పుట్టిన నరుడి సహాయంతో ధర్మం స్థాపిస్తాను పూర్వమే నేను నరుడూ నారాయణుడూ అని రెండురూపాలతో రుషిత్వంపొంది లోకం రక్షిస్తున్నాను. ఆ మూర్తులతోనే విలాసంగా మానవావతారమెత్తి కంసుడూ, కాలయవనుడూ, బాణుడూ, మురుడూ, నరకుడూ మొదలైన కంటకుల్ని చంపుతాను. బాణాసురుణ్ణి రక్షిస్తానని కుమారస్వామితో కూడావచ్చిన శివుణ్ణి గెలిచి, బాణాసురుణ్ణి పరాభవిస్తాను. పూర్వం మత్స్యావతారమెత్తి వేదాలు ఉద్ధరించాను. కూర్మావతారమెత్తి దేవతలకి మేలుచేశాను. నాచరిత్రలు నువ్వు విన్నవే. ఇంతేకాదు, రక్షణకోసం ఏమేమిచెయ్యాలో అన్నీ చేస్తాను. అన్నీ అనంతరం నన్నే చేరతాయి. నారదా! నువ్వు బ్రహ్మకుమారుడివి. ఏకాంతికుడివి. అంచేత నాతత్త్వం నీకు చెప్పాను. ఈ శ్వేతద్వీపం తెల్లమనుషులు చూడు. వీళ్ళకి ఆహారం అక్కరలేదు. ఇంద్రియాలూ, చెమటా వుండవు. శరీరాలు పరిమళిస్తూవుంటాయి. వీళ్ళంతా ఏకాంతికులు. ఎప్పుడూ నన్ను ధ్యానిస్తూవుంటారు వీళ్ళదగ్గిర గందికచెయ్యకూడదు. కనక నువ్వు ఇకవెళ్ళు' అంటూ ఆదరంతో అతణ్ణి పాగనంపాడు.

పరమానందంతో బదరికాశ్రమం వచ్చాడు నారదుడు. నరనారాయణుల్ని చూశాడు. భక్తిపూర్వకంగా వాళ్ళదగ్గిర సెలవు తీసుకున్నాడు. విష్ణువు చెప్పిన వేదార్థం యోగమూ, సాంఖ్యమూ

అంతటా మునిసంఘాలతో వినిపించాడు. అలా వినిపిస్తూ బ్రహ్మదగ్గిరికి వెళ్ళాడు. అక్కడా వినిపించాడు.

ధర్మరాజు — బ్రహ్మకి అది తెలియదనా ?

భీష్ముడు — తెలియకేం ? తెలుసు. అయితే అతడికొలువుకి వచ్చిన సిద్ధులూ, సాధ్యులూ ఎరగరు కదా ? వాళ్ళకే వినిపించాడు. క్రమంగా అది లోకమంతటా ప్రచారమైంది. మా తండ్రి శంతనమహారాజు విస్తారంగా వినిపించాడు నాకు. అదే నేను నీకు చెప్పాను. మునులూ దేవతలూ ఇది విని మెచ్చుకుంటారు విష్ణువుని స్తోత్రం చేస్తారు. భక్తితో జపిస్తారు, మననంచేస్తారు. నువ్వూ అలాగే చెయ్యి. నీతిపరులకీ, శమమూ, దమమూ కల విష్ణుభక్తులకీ ఈ పురాణకథ వినిపించు. ఇంతవరకూ నువ్వు విన్న ఉపాఖ్యానాలు ఏవీ దీంతో సాటిరావు. ఇది చదివినా, విన్నా దీర్ఘాయువు కలుగుతుంది. సిరీ, సంపదా కలుగుతాయి. ఆరోగ్యమూ కలుగుతుంది.

భీష్ముడు చెప్పింది విని పాండవులు అది చదువుతూ, వింటూ, భక్తితో విష్ణువుని సేవించారు. వ్యాసమునీంద్రుడు నారాయణ మంత్రం రోజూ జపిస్తూ విష్ణుపూజకోసం ఆకాశమార్గాన పాలసముద్రానికి వెళుతూ వుంటాడు.

ఇలా వైశంపాయనుడు చెప్పడంతోనే సంతోషించాడు జనమేజయుడు. "మునీంద్రా! మోక్షం ఎంతో సౌఖ్యమైందని చెపుతారు. జనులు మామవన్మందీ తమ అభ్యుదయంకోసం కర్మల్లో మగ్నులై వుంటారు. ఒకళ్ళూ మోక్షం కోరరు ఎందుకూ? దేవతలుకూడా ఈధర్మం పాటించకండా హవిర్భాగాలు అనుభవించడంలోనే మగ్నులై వుంటారు. వాళ్ళగతి ఏమిటా అని ఆలోచిస్తూవుంటాను. ఏమిటిది ?" అని అడిగాడు.

అందుకున్నాడు వైశంపాయనుడు — "మేరుపర్వతం మీద శిష్యులచేత పంచమవేదం చదివించాడు గురుదేవుడు వ్యాసముని. నేనూ, సుమంతుడూ, పైలుడూ, జైమినీ ఇప్పుడు నువ్వు నన్ను అడిగినట్టే గురుదేవుణ్ణి అడిగాం. ఆయన దయతో మాకు ఇలా చెప్పాడు— 'భూతభవిష్యద్వర్తమానాలు తెలుసుకునే దివ్యజ్ఞానంకోసం నేనుపాల సముద్రం వొడ్డున తపస్సుచేశాను. నారాయణుడి అనుగ్రహంవల్ల నా కోరిక సిద్ధించింది. అంచేత సృష్టి ఆరంభంలో బ్రహ్మమొదలైన దేవతలు చేసిన పనులు నాకు తెలుసు. కనక మీరు అడిగిన విషయం వివరిస్తాను. వినండి. ఆదిత్యులూ, మరుత్తులూ, వసువులూ, రుద్రులూ మొదలైన దేవతలూ, మునులూ బ్రహ్మదేవుణ్ణి చూసి, 'మేం ఏం చెయ్యాలి? దయతో సెలవివ్వు' అని విన్నవించారు. సంతోషించాడు బ్రహ్మ. 'మీరు ఏం చెయ్యాలి అన్న ఆలోచన ముందే నా మనస్సులో పుట్టింది. అదే మీరూ అడిగారు. మంచిపనిచేశారు. మీకూ నాకూ బలం కలిగించే విధానం ఉపదేశించమని విష్ణుదేవుణ్ణి శరణు వేడుకుందాం. రండి' అన్నాడు. అంతమందినీ వెంటపెట్టుకుని పాలసముద్రం వొడ్డుకి వెళ్ళాడు. ఎన్నో వేల సంవత్సరాలు ఘోరమైన తపస్సుచేశాడు. అప్పుడు మధురగంభీరస్వరంతో వొక అశరీరవాణి వినిపించింది.

'మీరు వచ్చినపని ఎరుగుదును. లోకాలన్నిటికీ బ్రహ్మగురువు. ఇతడు ఏది చెపితే అది చెయ్యండి. ఇతడు చెప్పిందే వేదప్రమాణం వేదసమ్మతంగా వొక యజ్ఞం చెయ్యండి. అందులో నాకు భాగం కల్పించండి' అంది.

"బ్రహ్మ చెప్పినప్రకారం దేవతలూ, మునులూ వైష్ణవయాగం చేశారు. అందులో విష్ణుమూర్తికి భాగం కల్పించారు. దయతలిచాడు

విష్ణువు కనపడకుండా వాళ్ళతో అన్నాడు — 'నామాట ప్రకారం ప్రవృత్తి వ్యాపకమైన పుణ్యకార్యం చేశారు. ఈపుణ్యానికి ఫలం నేను నిరూపిస్తాను. మరీచీ, అంగిరసుడూ, అత్రీ, పులస్త్యుడూ, పులహుడూ, క్రతువూ, వశిష్టుడూ బ్రహ్మమానసపుత్రులు. బ్రహ్మతో సమానులు వేదాచార్యులు, యజ్ఞకార్యధురంధరులు. వీళ్ళు విధించిన ప్రకారం అన్ని యజ్ఞాలూ మనుషులు నడుపుతారు. మాకు అందరికీ ఆయజ్ఞాల్లో భాగాలు లభిస్తాయి. ఆభాగాలతో తృప్తిపడి మీరు వృద్ధిపొందుతారు. సన, సనకసనందన, సనాతన, కపిల, సనత్కుమారులూ బ్రహ్మమానసపుత్రులు, సహజమైన జ్ఞానమూ, విజ్ఞానమూ కలవాళ్ళు. నివృత్తిపరులు. సాంఖ్య, యోగప్రవర్తకులు. వీళ్ళవల్ల మోక్షధర్మాలు స్పష్టపడతాయి. తల్లీ, తండ్రీ, గురువూ అన్నీ బ్రహ్మే మీకు. నాశాసనతో ఇతడు సర్వశాసకుడై వుంటాడు. నాలలాటంలో పుట్టిన రుద్రుడు అన్నిలోకాలూ ఆరాధించదగ్గవాడు. అన్నివరాలూ ప్రసాదిస్తాడతడు. మీరు వెళ్ళండి. వేదకర్మలు ఈ బ్రహ్మ, మరీచీ మొదలైన ప్రజాపతులూ చెప్పినట్టు జరుగుతాయి. ఇది కృతయుగం, ఉత్తమకాలం. ఈయుగంలో పశుహింస పనికిరాదు' అని ఆజ్ఞాపించాడు. మునులూ, దేవతలూ, విష్ణువుని స్తోత్రం చేశారు. నమస్కారంచేసి, తమతమ నివాసాలకి వెళ్ళిపోయారు. బ్రహ్మఒక్కడే అక్కడనుంచున్నాడు. గుర్రం తలతో విష్ణువు ప్రత్యక్షమయాడు. చేతుల్లో దండకమండలువులు పట్టుకుని, షడంగాలతో వేదాలు చదువుతూ ఎదట నుంచున్నాడు. దయాదృష్టితో బ్రహ్మని కౌగిలించుకున్నాడు. 'అంతటికీ నువ్వువిధాతవి. గురుడువి. ప్రభువ్వి. నీమీద భారం యావత్తూ పెట్టి, నేను నిశ్చింతగా వుంటాను. నీకు కష్టమని తోచినప్పుడు నేను ప్రత్యక్షమై అంతా చక్కగా సాగినట్టు చేస్తాను' అని అంతర్థానమయాడు.

"'యజ్ఞంలో అగ్రభాగం పొందదగిన యజ్ఞభాగి విష్ణువు ఇలా ప్రవృత్తిధర్మం బ్రహ్మ మొదలైనవాళ్ళకి నియమించాడు. తానేమో అంతటా వ్యాపించాడు' అని చెప్పి 'లోకాలు పుట్టించి, పదిలంగా పెంచి, తనలో లీనం చేసుకుంటున్న చిన్మయస్వరూపుణ్ణి, విష్ణుదేవుణ్ణి సేవిస్తాను. చావుపుట్టుకలు లేనివాణ్ణి, విశ్వరూపుణ్ణి, సర్వదేవాధి దేవుణ్ణి, ఆదిపురుషుణ్ణి, వేదవేదాంగాలతోనూ, ఆత్మ[illegible]నూ తెలుసుకో దగినవాణ్ణి, తపస్సుకి ఫలమైనవాణ్ణి, ఈశానుణ్ణి, నాశంలేనివాణ్ణి ఆశ్రయిస్తాను' అంటూ ఎన్నోవిధాల ఆనారాయణుణ్ణి స్తుతించాడు. మమ్మల్ని చూసి 'ఇది పూర్వవృత్తాంతం. జ్ఞానదృష్టి[illegible] చూసి ఇది మీకు చెప్పాను. విష్ణువు దివ్యవచనాల ప్రకారం నడుచుకోండి. ఆ సర్వేశ్వరుణ్ణి సేవించండి. వేదవాక్యాలతో కీర్తించండి' అన్నాడు.

"గురుదేవుడి ఆజ్ఞప్రకారం మేము రుగ్యజుస్సామవేదాలతో ఆదేవుణ్ణి స్తోత్రంచేశాం. మనసా ఆరాధించాం. ఈపుణ్యకథ చదివినా, విన్నా బ్రాహ్మణుడు వేదవేత్త అవుతాడు. రాజు గెలుపు సంపాదిస్తాడు. కోమటి లాభం పొందుతాడు. శూద్రుడు సుఖపడతాడు. కన్య మంచి వరుణ్ణి పొందుతుంది. గొడ్రాలు సంతానం కంటుంది. ఎవరికి ఏకోరికలున్నా సఫలమవుతాయి."

విష్ణునామనిర్వచనం

వైశంపాయనుడు చెప్పింది విని "గూఢమైన విష్ణువుపేర్లు విడమర్చి వివరించు" అని అడిగాడు జనమేజయుడు. వైశంపాయనుడు వివరించాడు— "అర్జునుడు అడిగితే శ్రీకృష్ణుడు తన పేర్లు విడమర్చి వివరించాడు. అవే చెపుతాను, ఆలకించు. శ్రీకృష్ణుడు ఇలా చెప్పాడు—'అర్జునా! నువ్వు నరుడివి. నేను నారాయణుణ్ణి. మన ఇద్దరికీ ఆదిలేదు. అంతమూ లేదు. లోకం మేలుకోసమే ఇలా భూమి

మీద అవతరించాం మనం. నాపేర్లు గూఢమైనవి. నాటిఅర్థం తేట
పరుస్తాను, విను.

" 'నారములు అంటే నీళ్ళు అయనం అంటే వునికి. నీళ్ళు
నా వునికి కనక నారాయణుడు అంటారు నన్ను. నేను లోకాల్లో
వుంటాను. నాలో లోకాలు వుంటాయి. అంచేత వాసుదేవు డంటారు.
భూమీ ఆకాశమూ అంతటా నిండివుంటాను. అంచేత విష్ణువు
అంటారు. ఉత్తమధర్మమైన దమంఅలవరుచుకునినన్నుకోరే పూజ్యాలు
భూమీ ఆకాశమూ మధ్య వెలుగుతూవుంటారు. అందుకని దామో
దరు డంటారు. అన్నమూ, నీరూ, అమృతమూ, వేదాలూ-వీటికి
పృశ్ని అని పేరు. ఈ పృశ్ని నాగర్భంలో వుంది. కనక పృశ్నిగర్భు
డంటారు. సూర్యకిరణాలూ, చంద్రకిరణాలూ, అగ్నిశిఖలూ నాతల
వెంట్రుకలు. అంచేత కేశవు డంటారు.

'క్షత్రియత్వమూ, బ్రాహ్మణత్వమూ కలిగి, లోకం రక్షించ
డంకోసం అగ్నిష్టోమాలు చేసి వాళ్ళు ప్రశిద్ధరూపాలతో ప్రకా
శిస్తారు. బ్రాహ్మణత్వం కలిగినవాడు బ్రాహ్మడు క్షత్రియత్వం కలిగిన
వాడు క్షత్రియుడు' అంటూ బ్రాహ్మణ క్షత్రియుల మహానుభావత్వం
వివరించి నిదర్శన పూర్వకం నిరూపించాను. అవన్నీ అగ్నిష్టోమ
మహాత్మ్యంవల్లే కలుగుతాయని ఇంకా ఇలా అన్నాడు - 'అగ్నీ,
చంద్రుడూ అన్నిలోకాలూ పెరుగుతూ జ్ఞానమూ, [illegible]ధీ కలిగించి
వంతోష పెడుతూ వుంటారు. అగ్నిష్టోమాలు చేసే అనుభావించేవాళ్ళకి
నేను శుభం కలిగిస్తాను యజ్ఞాల్లో నాకు వున్న వ్యావహారిక నామాలు
వినిపిస్తాను విను. వరమవరదుడూ (ముక్తి ఇచ్చేవాడు) లోక భావ
నుడూ (లోకం భావించేవాడు), ఈశ్వరుడూ, హృషీకేశుడూ, అహీన
చిత్తుడూ - ఇలాటి పేళ్ళు వున్నాయి. యజ్ఞంలో భాగం హరిస్తాను
కనక హరి అనీ అంటారు. గోవు అంటే భూమి. అది పాతా

ళంలో పడిపోకుండా ఎత్తాను. కనక నన్ను గోవిందు డంటారు. రోమాలు లేనివాణ్ణి కాబట్టి శిపివిష్ణుడంటారు. ♦ భూమి కర్షణం (సృష్టి) చేస్తాను నాశరీరఛ్ఛాయ నలుపు. అంచేత కృష్ణుడంటారు. సత్తూ(ఆత్మ) అసత్తూ (శరీరం) ఈ రెండూ నాలోనే వుండడంచేత సత్వుడంటారు. నాకు పుట్టుకలేదు, కనక అజుడంటారు. నాశనం లేదు కనక అధోక్షజు డంటారు. సత్వంనించి దూరంకాను. నా వ్యాపారంవల్లే అది సత్వమవుతుంది. సత్వంలోనేనా అవతారం. అందుకని సాత్వతు డంటారు. చ్యుతంలేనివాణ్ణి. కనక, అచ్యుతు డంటారు. వాతమూ, పిత్తమూ, శ్లేష్మమూ— ముఖ్యమైన ఈ మూడుధాతువుల రూపంతో శరీరం ధరించాను. అంచేత త్రిధాతువనీ అంటారు. నెయ్యినాకు జ్వాల (వెలుగు). కనక ఘృతార్చి(నేతిజ్వాలా)అంటారు. వృషమంటే ధర్మం. ధర్మస్వరూపుణ్ణి కనక వృషుడని, అంటారు. ఆదీ మధ్యమూ, అంతమూ లేవూ నాకు కనక అనాది అని, అమధ్యుడనీ, అనంతుడనీ, అంటారు. శుచులంటే నా చెవులకి ఎంపుగా. అంచేత శుచిశ్రవు డంటారు. వరాహావతారంలో వొక్క కొమ్ముతోనే భూమి ఎత్తాను. అంచేత ఏకశృంగు డంటారు. లోకం బయట పెట్టడంచేత వివరించి అంటారు. సూర్యుడిలో వుంటాను కనక కపిలు డంటారు. యోగా నికి హిరణ్యమని పేరు. యోగగర్భుణ్ణి నేను. అంచేత హిరణ్య గర్భు డంటారు. నరుడూ నారాయణుడూ అని లోకరక్షణకోసం ధర్మ స్థాపనకోసం పుట్టాను. కనక అర్జునా! ధర్మరాజని అంటారు నన్ను. గంధమాదనం మీద నేను తపస్సు చేసినప్పుడు దక్షుడి యజ్ఞం మీద దండెత్తాడు శివుడు. యజ్ఞం భయపడివచ్చి నారొమ్ము చేరింది. అప్పుడు నాతల వెంట్రుకలు ముంజగడ్డిలా అయాయి. అంచేత ముంజ కేశుడన్నారు. శివుడు రౌద్రాకారంతో యజ్ఞం వెంటపడి నామీద

♦ శివుడు; విష్ణు; బట్టతలవాడు

పురికాడు. ఒక ముళ్ళ దుబ్బు గండ్ర గొడ్డలిగా అభిమంత్రించి అతడి మీద ప్రయోగించాను. అతడు దాన్ని ఖండించి తునకలుచేశాడు. అందుకని నన్ను ఖండపరశు అన్నారు.'

"చివరిమాట కృష్ణుడు చెప్పడంతోనే అయితే 'ఆ కయ్యంలో నువ్వు గెలిచావా ? శివుడు గెలిచాడా ?' అని అడిగాడు అర్జునుడు

శివకేశవులు

"కృష్ణుడిలాఅందుకున్నాడు— 'శివ కేశవుల రూపం ధరించిన రెండుమూర్తులూ యుద్ధం ప్రారంభించడంతోనే అన్ని ప్రాణులూ భయపడిపోయాయి. మునీశ్వర్లకి వేదాలు కనిపించలేదు. అగ్నులు ఆహుతులందుకోలేదు. దిక్కులూ, ఆకాశమూ పగిలిపోయాయి. భూమి గడగడలాడింది. కొండలు దద్దరిల్లాయి. దేవతలు దిగులుపడ్డారు. బ్రహ్మదేవుడు తెల్లపోయాడు. అంతటా సంక్షోభం అధికమైంది. దేవతలనూ, మునులనూ, వెంట పెట్టుకొని బ్రహ్మవరిగెత్తుకువచ్చాడు. శివుడిముందు సాగిలపడ్డాడు. 'ప్రభూ! శివుడివి నువ్వు లోకాలకి శివం (శుభం) చెయ్యాలి. కోపం విడిచిపెట్టు. శివుడన్నా కేశవుడన్నా వొక్కటే. దివ్యచిత్తంలో విచారించు. నిగమవేద్యం (వేదాలవల్ల తెలుసుకోదగింది), ద్వంద్వం లేంది, గుణంలేంది, నాశనంలేంది వొకే, తత్వం రూపభేదాలతో లోకం తెలుసుకుందికి శివకేశవులైంది. అంతే కాని నీకూ, విష్ణువుకీ భేదం ఎక్కడుంది ? నరుడూ, నారాయణుడూ లోకంలో ఆదిపురుషులు. ఆలోచిస్తే మనం అందరమూ వొకే అంశ. శాంతించు. దివ్యచిత్తంతో చిత్తగించు. నారాయణుణ్ణి తెలుసుకో అని వేడుకున్నాడు. శాంతించాడు శివుడు, నన్నూ శాంతపరిచాడు. నెమ్మదిగా మాట్లాడాను నేను. 'నన్నూ తెలుసుకున్నవాడు, నిన్ను తెలుసుకున్నట్టే. నిన్ను సేవించినవాడు నన్ను సేవించినట్టే. మన

ఇద్దరికీ భేదమేలేదు. ఆనాటినించీ నాగుండెమీద శ్రీవత్సచిహ్నం త్రిశూలచిహ్నంగా వుండనీ నువ్వుకూడా నాచేతి గుర్తుతో శ్రీకంఠుడవై ప్రకాశించు' అన్నాను.

"'ఇలా మేం ఇద్దరమూ ఒకళ్ళనొకళ్ళం ఆదరించుకున్నాం. స్నేహం చేసుకున్నాం. బ్రహ్మ మొదలైన దేవతలు సంతోషించారు. అర్జునా! ఇదీ మాయుద్ధం సంగతి. నా గెలుపే, అతడి గెలుపు. అతడి గెలుపే నాగెలుపు. విన్నావా? నా పేర్లవివరం చెప్పానుకదూ! లోకాలన్నిటా ఎన్నోరూపాలతో సంచరిస్తాను. శివుడంటే నేనే. ఈశానుడూ (సంపద కలవాడు), అభవుడూ (పుట్టుకలేనివాడు) మృడుడూ (సుఖంకలిగించేవాడు) అయిన శివుణ్ణి సేవించు. భారతయుద్ధంలో నేను రక్షించడంవల్ల నువ్వు గెలిచావు. నీకంటే ముందు శూలంపట్టుకుని శత్రువుల్ని హతవార్చాడు శివుడు.'"

"అవును, సర్వేశ్వరుడైన శ్రీకృష్ణుడు సాయముండే మా తాత అర్జునుడు గెలవడంలో వింతేముంది? కృష్ణుడి చుట్టాలు అనడంకంటే మాతాతయ్యల్ని వేరేస్తోత్రం చెయ్యనక్కరలేదు. నారదుడు శ్వేతద్వీపంలో విష్ణువు అనుగ్రహంపొంది బదరికాశ్రమంలో నరనారాయణుల్ని కలుసుకున్నాడని చెప్పావు, వాళ్ళుముగ్గురూ ఏం మాట్లాడుకున్నారు?" అని అడిగాడు జనమేజయుడు. వైశంపాయనుడు ఇలా చెప్పాడు:

నారదుడి నారాయణభక్తి

"నారదుడు వచ్చి నరనారాయణులకి భక్తితో నమస్కరించాడు. ఆతిథ్యమిచ్చి కుశలమడిగారు నరనారాయణులు. 'మీ దయవల్ల శ్వేతద్వీపంలో విష్ణుదర్శనం చేశాను' చెప్పుకున్నాడు నారదుడు - 'ఆరూపం అచ్చంగా మీలాగేవుంది. ఆశ్చర్యం! అక్కడి

తెల్లవాళ్ళు ఇంద్రియాలు గెలిచిన వాళ్ళు. మానవ్రతులు వాళ్ళంటే ఎంతో దయ విష్ణుమూర్తికి. వాళ్ళతో వుండి నన్ను అనుగ్రహించాడు ప్రభు. ఆత్మస్వరూపం వివరించాడు లోకాలోయే తన అవతారాలూ చెప్పాడు. శాంతిస్వరూపమే శ్వేతద్వీపం. అక్కడ సూర్య చంద్రుల వెలుగులేదు. వాయుసంచారం లేదు. ఏకాంతికుల (విష్ణుభక్తులు) కంటే విష్ణుమూర్తికి ప్రియులు లేరు. నేనూ ఏకాంతికుణ్ణయాను. ఆప్రభువు సెలవిచ్చాక మీదగ్గిరికి వచ్చాను. మీదయకి పాత్రుణ్ణయి ఇక్కడ వుంటాను" అన్నాడు.

" 'విష్ణుదేవుణ్ణి చూశావు. అతనిమాటలు విన్నావు. ధన్యుడివయావు' అన్నారు నరనారాయణులు. అక్కడ నువ్వు వుండడం మేమునూ చూశాం. ఇక్కడ వుంటానంటావా? మంచిదే. వుండు. ఆదేవుణ్ణి పూజించడమూ దేవతల్నీ, పితృదేవతల్నీ పూజించడం. ఇదే వేదమతం. ఏకాంతికుడివి కా' అన్నారు. సంతోషించాడు నారదుడు. బదరికాశ్రమంలో వెయ్యిసంవత్సరాలు తపస్సుచేశాడు. శాంతిపొంది నరనారయణుల సెలవుతీసుకున్నాడు. హిమాలయంమీద తన ఆశ్రమానికి వెళిపోయాడు. దేవతల పూజలందుకున్నాడు. జనమేజయా! ఈకథ పాపాలు పోగొడుతుంది. నువ్వు నిండుమనస్సుతో విన్నావు. కృతార్థుడివయావు. మోక్షం ప్రసాదించే విష్ణుదేవుణ్ణి భక్తితో ఆశ్రయించు. ఇంకేదీ అక్కరలేదు. విష్ణువుని ద్వేషించే పాపాత్ములకి ఇహమూ, పరమూలేదు. వాళ్ళ పితృదేవతలు నరకం పాలవుతారు. విష్ణువే అందరికీ ఆత్మ. తన ఆత్మమీద తత్పరతలేని దురాత్ములకి ఆపదలు తప్పవు. రాజా! నాగురుదేవుడు చెప్పినమాటలు మనస్సుకి పట్టించుకో. వ్యాసుడే నారాయణుడు. పండితులు తలవొంచే మహాభారతం రాయడం ఆమహాత్ముడికింతప్ప మరొకడి సాధ్యమా? ఎన్నో ధర్మాలు విడమర్చి చెప్పడం అతడికే చెల్లింది."

విని సంతోషించాడు జనమేజయుడు. "గుర్రం మొహంతో విష్ణువు బ్రహ్మ ఎదుట ప్రత్యక్షమయాడన్నావు. గుర్రం మొహం ఎందుకు ధరించాడతను?" అని అడిగాడు.

హయగ్రీవ మహాత్మ్యం

వైశంపాయనుడు — ప్రళయకాలంలో విష్ణువు నీటిమీద యోగనిద్రలోవుండి మేలుకున్నాడు. అతడి అహంకారమే నాభి నించి బ్రహ్మగాపుట్టింది. బ్రహ్మ సృష్టి మొదలెట్టాడు. ఓం ప్రథమంగా వేదాలు పుట్టించాడు. విష్ణువుతో లీనమైవున్న మూడుగుణాల నించి సత్వగుణంలో బ్రహ్మ పుట్టాడు. రజస్తమోగుణాలు రాక్షసులయాయి. మధువనీ, కైటభుడనీ ఇద్దరు రాక్షసులు వేదాలు ఎత్తుకు పోయారు. పాతాళంలో కట్టిపడేశారు. బ్రహ్మ విచారించాడు. వేదాలే నాబలం. వేదాలే నాచూపు వేదాలేనాగతి. అవిలేకపోతే లోకాలు ఎలా సృష్టించేది' ఈ ఆపద ఎవరు గట్టెక్కిస్తాడు ? ఎం దారి?' అంటూ దుఃఖపడ్డాడు. విష్ణువుని ప్రార్థించాడు. విష్ణువు గుర్రం తలతో, రంగురంగుల వింతరూపంతో వేదాలకోసం పాతాళలోకం వెళ్ళాడు. ఓంకారధ్వని చేశాడు. రాక్షసులు విరగపడ్డారు. ఓంకారం వినిపించినవేపు పరిగెత్తారు. వాళ్ళు అటువెళ్ళగానే ఇటు వేదాలు పట్టుకు వచ్చేసాడు విష్ణువు బ్రహ్మకిచ్చేశాడు. తరువాత ఎప్పటిలాగే నీటిమీద పడుకున్నాడు. అక్కడ పాతాళంలో తాము పరిగెత్తినదగ్గిర ఎవరూ కనపడలేదు రాక్షసులకి. అంతటా గాలించి చారు. వాళ్ళు విష్ణువుని చూశారు. యుద్ధానికి పిలిచారు. మండి పడ్డాడు విష్ణువు. మధుకైటభుల్ని చంపేశాడు.

"ఇలా సృష్టి కార్యం భంగంలేకుండా చేశాడు విష్ణువు. బ్రహ్మ చక్కగా సృష్టి చేశాడు. నాటినించి గుర్రంతల విష్ణుస్వరూపం తక్కిన

న్వరూపాలకంటే గొప్పదయింది. ఆ జగత్కర్తని వేదాలు ఆశ్ర యించి వుంటాయి.

"విష్ణువే సత్వమూ మొదలైన మూడుగుణాలు కలిగిస్తూ వుంటాడు. అతడివల్లే వేదాలు ఎక్కువతక్కువలు లేకుండా వుంటాయి. గుణాలుకలవాడూ అతడే. గుణాలు పుట్టించేవాడూ అతడే. వాటిని నాశనంచేసేవాడూ అతడే. వేదాలూ, యజ్ఞాలూ, తక్కిన పుణ్య కార్యాలూ, రసాలూ, భూతాలూ అన్నీ విష్ణువరాలే.

ఏకాంతికధర్మం

జనమేజయుడు — ఏకాంతికులు లోకోత్తరులన్నావు. ఏకాం తికధర్మం అంటే ఏమిటి?

వైశంపాయనుడు — సాంఖ్యయోగసారమే ఏకాంతిక ధర్మం. వెనక జాలిగుండెతో అర్జునుడు యుద్ధానికి పూనుకోనప్పుడు కృష్ణుడు గీతల్లో చెప్పిందే, మొదట విష్ణువు బ్రహ్మకి ఉపదేశించాడు. బ్రహ్మ దయతో దక్షప్రజాపతికి చెప్పాడు. దక్షుడు తన దౌహిత్రుడైన సూర్యుడికి చెప్పాడు. సూర్యుడు మనువుకి చెప్పాడు. మనువు ఇక్ష్వా కుడికి చెప్పాడు. ఇక్ష్వాకుడు యోగ్యులైన సజ్జనులకి ఎంతమందికో చెప్పాడు. నారదుడు నారాయణుడిదగ్గిర తెలుసుకున్నాడు. అతడు యోగ్యులైన శిష్యులకి బోధించాడు. ఇలా ప్రసిద్ధిపొంది ఏకాంతధర్మం లోకంలో వ్యాపించింది. పాపాత్ములకి దొరకదిది. దీనికి అహింస మూలం. అహింసవల్లే విష్ణువు తృప్తిపడతాడు.

"విష్ణువన్నా, ఆత్మఅన్నా వొక్కటే. ఒకటి, రెండు, మూడు, నాలుగు వ్యూహాల్లో వాసుదేవాదిస్థానాల్లో వ్యాపించి, భక్తులకి అవుపిస్తూ వుంటాడతడు. మొదటివ్యూహంలో వాసుదేవుడు. రెండో వ్యూహంలో సంకర్షణుడు. మూడోవ్యూహంలో ప్రద్యుమ్నుడు.

నాలుగోవ్యూహంలో అనిరుద్ధుడు. ఇన్ని స్థానాల్లోనూ, ఇన్నిరూపాలా అవుపడే విష్ణువొక్కడే. ఇంద్రియాలకి అందడు. ఏకాంతిక భక్తికి దర్శనమిస్తాడు. దానికి తపమూ, శమమూ, దమమూ కావాలి. శాంతి అంటే ఇంద్రియనిగ్రహం. అది కలవాడికి ఏకాంతికధర్మం కరతలామలకం. చింతా తంతువులు పుటుక్కున తెంపేస్తుం దది.

జనమేజయుడు — అయితే సులభమైన ఏకాంతిక ధర్మంమానేసి ఇతరధర్మాలు చేయడ మెందుకూ?

వైశంపాయనుడు — నిజమే. కానీ మనుషుల మనసుల్లో సాత్వికమూ, రాజసమూ, తామసమూ వికారాలున్నాయి. సత్వ గుణవికారం ఉత్తమమైంది. దానివల్ల విష్ణువుని పొందవచ్చు. సాత్వికులే ఏకాంతికులు. వాళ్ళపనులన్నీ విష్ణువే నడుపుతాడు తక్కిన వాళ్ళసంగతి విను. రాజస తామస వికారాలు పూర్తిగావున్నప్పుడు ఏకాంతికధర్మం సాధ్యంకాదు. అలాటివాళ్ళకి ప్రతిజన్మలోనూ సంసారబంధం తప్పదు. విష్ణువుదయకి పాత్రులుకారువాళ్ళు. ఏకాంతి కులు విష్ణువుహృదయంలో వుంటారు. వాళ్ళకీ విష్ణువుకీ భేదమే లేదు. ఇదే వేదాలు చెపుతున్నాయి. ఈ ఏకాంతమార్గం మాగురుదేవుడు దయతో నాకు చెప్పాడు. నేను శ్రద్ధతో విన్నాను. అనుసరించ గలిగితే ఈమార్గం అనుసరించు. విష్ణువుని చేరుకో.

జనమేజయుడు - వేదాల్లో సాంఖ్యమూ, యోగమూ, పాశు పతమూ, పాంచరాత్రమూ, - ఇలా ఎన్నోవున్నాయి. వీటి అన్నిటికీ వొకటేనా నిష్ఠ! వేరువేరా? వీటిని అనుసరించేవాళ్ళెవరు?

వైశంపాయనుడు — యమునానదిమధ్యద్వీపంమీద జ్ఞానంతో వెలిగిన మహాత్ముణ్ణి, వేదాలకి నిదానమైన మునీశ్వరుణ్ణి, లోకమంతా వ్యాపించిన తేజశ్శాలిని, పరాశరులకుమారుణ్ణి, మహాభారత రచ యిత వ్యాసదేవుణ్ణి సేవిస్తాను.

పాశుపతమూ, మొదలైన సిద్ధాంతాలన్నిటికీ విష్ణుదేవుడే లక్ష్యం. అతణ్ణి పొందడానికి ఏర్పడినమార్గాలే ఇవన్నీ. వేదాలకి నారాయణపుత్రుడూ, అవాంతరతముడూ అయిన వ్యాసదేవుడూ, సాంఖ్యానికి కపిలుడూ, యోగానికి బ్రహ్మ, పాశుపతానికి శివుడూ, పాంచరాత్రానికి విష్ణువూ ప్రవర్తకులు. అందుకే పాంచరాత్రానికి వైష్ణవ మంటారు.

జనమేజయుడు — వ్యాసుడు పరాశరపుత్రుడని కదా చెప్పావు. నారాయణపుత్రుడెలా అయాడట ?

వైశంపాయనుడు - హిమాలయ పర్వతం దగ్గిర మహాభారతం రాస్తూ అలసిపోయాడు వ్యాసదేవుడు. శిష్యులు భక్తితో శుశ్రూష చేస్తున్నారు వాళ్ళకి వినోదం కలిగిస్తూ వేదార్థాలూ, భారతార్థాలూ వివరిస్తున్నాడు గురుదేవుడు. నేనూ, మరికొందరు శిష్యులూ పాదాభి వందనం చేసి 'నారాయణుడంటారు నిన్ను. అదేమిటో దయతో సెలవియ్యి' అని వేడుకున్నాం. గురుదేవుడు ఇలా చెప్పాడు:

వ్యాసుడి పుట్టుపూర్వోత్తరాలు

'ఆదికాలంలో విష్ణువు, ప్రజాసృష్టికోసం తన నాభిపద్మంలో బ్రహ్మని పుట్టించాడు. బ్రహ్మ, భూతసంఘాలన్నీ సృష్టించాడు. అతడినోట వేదాలు కల్పించాడు విష్ణువు. వాటి మేలుకోసం అవాం తరతముడని మానసపుత్రుణ్ణి పుట్టించాడు. గొప్పవిజ్ఞానవంతుడతడు భక్తితో ప్రమొక్కి నుంచున్నాడు. 'పృథగ్భావంతో వేదాలు విని వాటిని వ్యాసం (విభాగం) చెయ్యి' అని ఆజ్ఞాపించాడు. విష్ణువు. తండ్రి ఆజ్ఞాప్రకారం వేదవిభాగం చేశాడు అవాంతరతముడు. సంతోషిం చాడు విష్ణువు. ప్రేమతో 'వేదవ్యాసా!' అని పిలిచాడు - 'ప్రతీ మన్వంతరంలోనూ నాకుమారుడివై పుడతావు. ఇంకా జన్మలుకలుగు

తాయినీకు. నాచరిత్రలూ, ముల్లోకాల నడవళ్లూ, అన్ని ధర్మాలూ
అవగతమవుతాయినీకు. గడిచిపోయినవీ, గడుస్తున్నవీ, గడవబోయేవి
తెలుసుకుంటావు. మునులమెప్పు సంపాదిస్తావు. లోకోత్తరుడైన వశి
ష్ఠుడి మనవడివై, జ్ఞానవంతుడివై పరాశరపుత్రుడివై పుడతావు.
నీవల్ల పుట్టిన కౌరవరాజులు పరస్పరక్రోధంతో యుద్ధం చేస్తారు. వాళ్ల
వంశం వాళ్ళు నాశనం చేసుకుంటారు. గాఢకాలంవల్లం చెడిన వేదాలు
అప్పుడుకూడా విభాగిస్తావు. దేవతల్నీ మునుల్నీ వంతోష పెడతావు.
ధర్మవందేహం తొలిగిస్తావు. లోకులు 'సందేహాలు తీర్చినవాడు.
పుణ్యాత్ముడు, లోకహితవాణి' అని నిన్ను పొగుడుతారు. కీర్తి
మంతుడివవుతావు. నిన్ను మోహం వొదలదు. మోహం వొదిలిన
కుమారుడు కలుగుతాడు. వేదవిభాగం చేశాక, జ్ఞానమూ, యోగమూ,
సాంఖ్యమూ, నీకు పట్టుతాయి' అని అంతర్ధానమయాడు. ఇదీ
నేను నారాయణ కుమారుణ్ణయిన కథ. ఎంతో కాలం తపస్సుచేశాను.
విష్ణుదేవుడి దయకి పాత్రుణ్ణయాను' అన్నాడు.

రాజా! ధర్మరాజు నారదనారాయణ సంవాదం విన్నప్పుడు
నారదుడు శ్వేతద్వీపంలో విష్ణువుదయ సంపాదించడమూ, బదరి
కాశ్రమం వచ్చి నరనారాయణులతో ప్రశంగించడమూ, అక్కడ
తపస్సు చెయ్యడమూ, చెప్పాడు. అతడు మం తడిల్లట్టే అడిగితే
దేవతలు మహాధర్మపరులు కాక, యజ్ఞాలో హవిర్భాగాలి పుచ్చు
కోడమూ, గుర్రంతలతో అవతరించిన విష్ణువులీలమూ చెప్పాడు మా
గురుదేవుడు. అర్జునుడి ప్రశ్నమీద పాశుపతమూ మొదలైన వేద
ధర్మాలన్నీ వొక్కటే అని చెప్పాడు. ఏకాంతికధర్మమూ వివరిం
చాడు. ధర్మరాజూ, శ్రీకృష్ణుడూ యావన్మందీ విన్నారు. అర్జునుడు
అడగడంతో తన పేర్లు శ్రీకృష్ణుడు నిర్వచనం చేశాడని ముందే
చెప్పాను. దైవికంగా ఇవాళ నువ్వు అడిగావు కనక ఇంతదూరం

చెప్పాను. ఇది మనస్సుకి పట్టించుకో. ఈకథ వైష్ణవం. ఇది విన్నా చదివినా ఆయురారోగ్యమూ, సిరీ సంపదా కలుగుతాయి. మోక్షం దొరుకుతుంది. ఇక ప్రకృతం —

అలా భీష్ముకు చెప్పిన కథలు వింటూ సంతోషించి మళ్ళీఇలా అడిగాడు ధర్మరాజు - "రాజధర్మాలూ మొదలైన అన్నిధర్మాలూ వివరించావు. అయితే వీటి అన్నిటిలోనూ ఉత్తమమైన ధర్మమేది?"

"ధర్మాల్లో వ్యర్థమైందంటూ వొక్కటీ లేదు" అంటూ అందుకున్నాడు భీష్ముడు — "ఎవళ్ళకి వచ్చినధర్మం వాళ్ళు చేస్తారు. అదే వాళ్ళకి కోరినఫలమిస్తుంది. లోకంతీరే ఇది. అది అలావుండనీ.

పద్మనాగుకథ

"యథేచ్ఛగా తిరుగుతూ నారదముని వొకనాడు దేవేంద్రుడి దగ్గిరికి వెళ్ళాడు. తగిన సత్కారంచేశాడు దేవేంద్రుడు. సుఖంగా కూచున్నాక, అతడి మొహంమీద చూపులు నిలిపి, 'మునీంద్రా నువ్వు తిరిగినచోట ఏదైనా వింత చూశావా?' అని అడిగాడు. అప్పుడు నారదుడు వొక కథ చెప్పాడు. అది నువ్వు అడిగిన ప్రశ్నకి సమాధానమవుతుంది. ఆలకించు.

"'గంగానది దక్షిణతీరంలో మహాపద్మం అని వొక పట్టణం వుంది. అందులో భృగుడని వొక బ్రాహ్మణుడున్నాడు. ఎంతో మంచివాడతడు. ధర్మాత్ముడు. సత్యవతుడు. అహింసావరుడు. ఇంద్రియాలు గెలిచినవాడు. కులధర్మపరుడు. క్రోధ మెరగడు న్యాయంగా సంపాదించిన ధనంతో దేవపూజా, పితృపూజా, అతిథి పూజా చేసేవాడు. జ్ఞాతుల్నీ, స్నేహితుల్నీ పోషించేవాడు. వినయ వంతులైన కుమాళ్ళని కన్నాడు. అంతమందీ మెచ్చుకున్నట్టు బతి

కాదు. ఆత్మనిష్ఠకోరి, ఏది మంచిపనో, ఎలా ముక్తిపొందడమో అని విచారిస్తూవుండేవా డతడు.

“‘ఇలా వుండగా వొకనాడు వొక ఉత్తమబ్రాహ్మడు తన ఇంటికి అతిథిగా వచ్చాడు. అతడికి భక్తిపూర్వకంగా ఆతిథ్యమిచ్చి, ఇలా అడిగాడు భృగుడు — ‘పుణ్యాత్మా! నీ కమ్మనిమాటలు వింటే, నీమీద స్నేహంకలుగుతోందినాకు. నామనస్సులోమాట చెపుతాను. స్నేహంతో నాకు మేలుకలిగేమాట చెప్పు. ఆత్మస్వరూపం తెలుసుకోవాలని నా ఆరాటం. లోకసామాన్యమైన గుణాలవల్ల శాశ్వత సుఖం పొందడం ఎలాగ ?’

“‘నేనూ నీస్థితిలోనే వున్నాను’ అన్నాడు అతిథి — ‘మోహంలో మునిగి ఆత్మ స్వరూపంకోసం దేవులాడుతున్నాను. దారీ తెన్నూ కనపడకండా వుంది. ముక్తికోసం కొందరు బ్రహ్మచర్యం చేస్తారు. కొందరు గృహస్థధర్మం అవలంబిస్తారు. కొందరు అడివికి వెళ్ళి తపస్సుచేస్తారు. కొందరు సన్యసిస్తారు. కొందరు యజ్ఞాలుచేస్తారు. కొందరు గొప్పగొప్ప దానాలుచేస్తారు. కొందరు తల్లిదండ్రుల సేవచేస్తారు. కొందరు గురుభక్తులవుతారు. కొందరు మంచినడత అలవరుచుకుంటారు. ఇంద్రియాలు అదుపులో వుంచుకుని, సత్యమూ, అహింసా అనుసరిస్తారు. ఇలా ఎన్నో ధర్మద్వారాలున్నాయి. అయినా అందరికీ ఆత్మానందం అలవడదు. ఒకటి ఉపదేశిస్తాను, విను.

“‘నైమిశారణ్యంలో గోమతి అని వొక ఉత్తమనది వుంది. అందులో మహాపద్మం అని వొక మడుగుంది. ఆతీర్థంలో మాంధాతా మొదలైనవాళ్ళు ఎంతోమంది వెనక గొప్పగొప్ప తపస్సులు చేశారు. ముక్తి పొందారు. మహాపద్మం మడుగు వొడ్డున ఇల్లుకట్టుకుని వొక నాగరాజు వున్నాడు. అతడిపేరు పద్మడు. మహాత్ముడతడు.

అన్ని ధర్మాలూ తెలుసు నతడికి. దయాపరుడు. సజ్జనులు గౌరవించ దగినవాడు. పుణ్యాత్ముడు. గుణవంతుడు. అతిథులంటే ప్రాణం పెడతాడు. ఆ సర్పరాజుని చూడు. ఎంతో ఆదరిస్తాడు నిన్ను. నీకోరిక తీరుస్తాడు. నామాట విను' అన్నాడు.

“సంతోషించాడు భృగుడు. మహాత్మా! 'నీ ఉపదేశంతో నామనస్సు తెలువుకుంది. మిగిలిన పగలూ, ఈరాత్రీ నాఇంట్లో వుండు. నన్ను ధన్యుణ్ణిచెయ్యి' అని ప్రార్థించాడు. అంగీకరించాడు బ్రాహ్మడు. అతణ్ణిపూజించిఆ రాత్రి ధర్మకథలతో కాలక్షేపంచేశాడు భృగుడు. మర్నాడు తెల్లవారడంతోనే అతడి అనుమతిపొంది, అతణ్ణి సాగనంపాడు. నైమిశారణ్యం పయనమయాడు. బంధువుల్నీ స్నేహితుల్నీ వొప్పించి బయలుదేరాడు. దారికొసాకూ ఎన్నోతీర్థాలు సేవిస్తూ నైమిశారణ్యం వెళ్ళాడు. గోమతి నదిలో సుప్రసిద్ధమైన మడుగు మహాపద్మం చేరాడు. దానివొడ్డున నాగరాజుమందిరం చూశాడు. లోపలికి వెళ్ళాడు. నాగరాజుభార్య ఎదురువచ్చింది. భక్తితో లోపలికి తీసుకువెళ్ళింది. పూజించింది. 'ఎందుకు వచ్చావో చెప్పు. ఏం చెపితే అది చేస్తాను' అంది.

“ 'దేవీ! నీభర్తని చూడాలని వచ్చాను. అతడు ఎక్కడ వున్నాడో చూపించు' అన్నాడు భృగుడు 'తనవంతు వచ్చింది. సూర్యుడిరథం ఈడ్చడంకోసం వెళ్ళాడు. ♦ ఏడెనిమిది దినాల్లో తిరిగి

♦ సూర్యుడిరథం చైత్రమాసంలో వాసుకీ, వైశాఖంలో కచ్ఛవీరుడూ జ్యేష్ఠంలో తక్షకుడూ, ఆషాఢంలో నాగుడూ, శ్రావణంలో ఏలాపుత్రుడూ, భాద్రపద లో శంఖపాలుడూ, ఆశ్వయుజంలో ధనంజయుడూ, కార్తీకంలో ఐరావతుడూ, మార్గశీర్షంలో పద్ముడూ, పుష్యంలో కర్కోటకుడూ, మాఘంలో [illegible]లుడూ, ఫాల్గుణంలో అశ్వతరుడూ లాగుతారని విష్ణుపురాణం అం. 2 అ. 10 భాగవతం. స్కం. 12

వస్తాను. నీకు ఏం కావాలో చెప్పు. నేను చేస్తాను' అంది పద్మ నాగు భార్య. 'నీభర్తని చూడడం తప్ప మరేమీ అక్కరలేదు' అన్నాడు భృగుడు — 'అందాకా అనుగో ఆ అడివిలో వుంటాను, నాగరాజు వచ్చాక తెలియచెయ్యి. మరచిపోకు' అంటూ వెళ్ళి గోమతివొడ్డున అడివిలో తిండీ తిప్పలూ లేకండా జపంచేస్తూ కూచున్నాడతడు.

"'ఆరురోజులయేసరికి పద్మనాగుబంధువులునాగరాజుభార్యనీ, కుమాళ్ళనీ తీసుకుని భృగుడిదగ్గిరికి వచ్చారు. 'ఇవాళిటికి ఆరుదినాలైంది. భోజనంలేకుండా వున్నావు. మేం అతిథిపూజాపరులం. మాకు ధర్మహాని కలక్కుండా మాఆతిథ్యం స్వీకరించు, ఆదరించు. అన్నమో, పళ్ళో, కందమూలాలో ఏదైనా భుజించు. మమ్మల్ని రక్షించు' అని నెమ్మదిగా ప్రార్థించారు, 'ఇంత చెప్పాలా మీరు?' అన్నాడు భృగుడు - నాగరాజు రాకకోసమే ఎదురుచూస్తున్నాను. అంతవరకు అన్నం తినాలని ఆకలికానీ, నీళ్ళుతాగాలని దాహం కాని పిసరంతా లేదు నాకు. అంతేకాని కోపంతో అడివిలో వొంటరిగా వున్నాననుకుంటున్నారా? లేదు. నా నియమం ఇది. నన్ను బాధపెట్టకండి. మీకు ధర్మవిరోధం కలగకుండావుండే బాధ్యత నాది. మరి రెండు దినాలతో నావ్రతం పూర్తవుతుంది. ఎనిమిదోనాడు నాగరాజు రాలేదే అనుకోండి, అయినా ఆమర్నాడు మీకోరికప్రకారం భోజనం చేస్తాను. దీనికి మీరు సమ్మతించాలి' అంటూ సముదాయించి చెప్పాడు. ఒప్పుకుని వెళ్ళారు వాళ్ళు.

"తన వంతు వరస దినాలు తీరిపోగానే సూర్యుడిసెలవు తీసుకుని నాగరాజు మహాపద్ముడు ఇంటికి వచ్చేశాడు. సంతోషంతో తడబడుతూ ఎదురువచ్చింది భార్య. పాద్యమూ అదీ సమర్పించింది. సంతోషించాడు పద్మనాగు. 'బాగున్నావా? దేవతా పూజా

అతిథిపూజా జరుగుతున్నాయి కదా? నేను లేకపోడం చేత ఏమీ పొరపాటు కలగలేదు కదా?' అని అడిగాడు.

"'నువ్వు తీర్చి దిద్దాక, పొరపాటెందు కుంటుంది?' అంది నాగరాణి — 'దేవతాపూజలూ, అతిథిపూజలూ, చక్కగా జరుగుతున్నాయి. ఎప్పటిలాగే చుట్టాలూ, పక్కాలూ సంతోషంగావున్నారు. శిష్యులు గురుభక్తి కలిగివున్నారు. బ్రాహ్మలూ, క్షత్రియులూ మొదలైన యావన్మందీ తమతమ ధర్మాలు నెరవేరుస్తున్నారు. భార్యలు పతివ్రతాధర్మం పాలిస్తున్నారు. ధర్మసూక్ష్మమెరిగినవాడివి నువ్వు. నీమనస్సునొచ్చినట్టు జరగనిస్తానా నేను? అయితే వొక విశేషంమాత్రం జరిగింది. పుణ్యమూర్తి వొక బ్రాహ్మడు మన ఇంటికి వచ్చాడు, యథావిధిగా నేను పూజించాను. నువ్వు ఎక్కడున్నావని అడిగాడు. ఎంత అడిగితే తాను వచ్చినపని చెప్పలేదు నువ్వు సూర్యుడి సేవకోసం వెళ్ళావని చెప్పాను. 'అయితే నాగరాజు వచ్చేదాకా ఆఅడివిలో వుంటాను. అతడు రాగానే చెప్పు' అని వెళ్ళాడు. ఏడెనిమిది దినాలై అక్కడ జపంచేసుకుంటూ కూచున్నాడు అన్నపానాలు ముట్టుకోలేదు. నువ్వు అక్కడికి వెళ్ళు. అతణ్ణి సన్మానించు' అంది.

"'భార్యమాటవిని కస్సుమన్నాడునాగరాజు — 'ఏమిటీ, నేనా వొకడిదగ్గిరికి వెళ్ళేది? దేవతలూ, దానవులూ కూడా నాకోసం, వెతుక్కుంటూ వస్తారు. ఎరగవూ నువ్వు?' అన్నాడు. 'అలా కాదు' బోధపర్చి చెప్పింది భార్య — 'ఎంతో ఆశపెట్టుకు వచ్చాడు బ్రాహ్మడు. ధర్మపరుడివి నువ్వు. అతడి కోరిక తీర్చకపోడం అధర్మం. ఆలోచించు. అతడి ఆశ ఆడియాస చెయ్యడం పాపం. అది అగ్గిలాగ నీ పురుషార్థమూ, ధర్మమూ దగ్ధం చేస్తుంది. ఒకడి ఆశ భంగపుచ్చడం బ్రహ్మహత్యతో సమానం. నీవంటి ధర్మాత్ముడు చెయ్యదగ్గ పని

కాదు. మౌనంతో జ్ఞానమూ, దానంతో అభ్యుదయమూ, పెద్దలకళ్ళ అసత్యం చెప్పడంతో పుణ్యమూ దొరుకుతాయంటారు పండితులు. వాన చినుకులకోసం ఎదురుచూస్తున్న చాతకంలా నీ రాకకోసం ఎదురు చూస్తున్నాడు బ్రాహ్మడు. రోషం వొదిలిపెట్టు. బ్రాహ్మడి కోరిక నెరవేర్చు' అంది.

"'తెలివి తెచ్చుకున్నాడు నాగరాజు. 'అవును. ఒకడి దగ్గిరికి వెళ్ళమనడంతోనే రోషం వచ్చింది నాకు. గర్వంతో మాట్లాడాను. నువ్వు చెప్పిందానివల్ల తెలివి తెచ్చుకున్నాను. కోపం మంచిది కాదు. కోపంవల్ల కార్తవీర్యుడు పరశురాముడిచేత చచ్చాడు. రావణాసురుడు రాముడిచేత చచ్చాడు. అంచేత కోపం కూడదు. నీవంటి భార్య వుండబట్టి ఈపాపం తప్పిందినాకు. ఆ బ్రాహ్మడి దగ్గిరికి ఇప్పుడే వెళతాను. అతడికోరిక నెరవేరుస్తాను' అంటూ వెంటనే బయలు దేరాడు పద్మనాభుడు. వెళ్ళి వినయంగా భృగుణ్ణి చూశాడు.

"'సంతోషించాడు భృగుడు. ఎదురువచ్చాడు. ఇద్దరూ చెట్లనీడని ఇసకపర్రమీద సుఖంగా కూచున్నారు. 'మహాత్మా' మృదువుగా అడిగాడు నాగరాజు — 'నాకోసం నిష్ఠతో ఎదురుచూస్తున్నావు. ఏమిటి కారణం? నీకోరిక ఏదైనా సరే, చెప్పు. ఇప్పుడే నెరవేరుస్తాను. నువ్వుఇక్కడ వున్నావని మావాళ్ళ వల్ల విని వచ్చాను' అన్నాడు. 'ధర్మారణ్యంనించి నిన్ను చూడడానికి వచ్చాను' అన్నాడు భృగుడు - 'నేను బ్రాహ్మణ్ణి. నువ్వు సూర్యుడి కొలువుకి వెళ్ళావని నీభార్యదగ్గిర విని, వాడినమైరుకల రైతు వానకోసంఎదురు చూసినట్టు నీరాకకోసం వ్రతంపూని కనిపెట్టుకున్నాను. నామనస్సు లోని కష్టం తొలగించడానికి నువ్వే తగినవాడివి' అన్నాడు. 'నువ్వు కల్యాణమూర్తివి. నీకోరిక నెరవేర్చి నాజన్మ సార్థకం చేసు

కుంటాను' అన్నాడు పద్మనాభుడు. 'నాకోరిక తరువాత చెపుతాను ఒకటి అడగాలని మనస్సు తహతహలాడుతోంది. నా ప్రార్థన మన్నించి ముందు చెప్పాలది' అన్నాడు భృగుడు. 'అడుగు' అన్నాడు పద్మనాభుడు. 'సూర్యుడి రథంలాగడానికి వెళ్ళావు కదా, నువ్వు చూసి నవీ, విన్నవీ వింతలు నాకు వివరించు' అని అడిగాడు భృగుడు.

" 'వింతలన్నిటిలోకీ వింత సూర్యుడు' అంటూ అందుకున్నాడు పద్మనాభుడు - అతడివల్లే భూతకోటి యావత్తూ సంచరిస్తూ వుంటుంది. ఇది వింత కాదూ? కొమ్మల్లో పక్షుల్లాగ అతడి కిరణాల్లో దేవతలూ, వాలఖిల్యులూ మొదలైన మునీంద్రులూ, సిద్ధులూ నివసిస్తారు. ఇంతకంటే అద్భుతం ఏముంటుంది? సూర్యుడివల్ల గాలి పుడుతుంది. అతడి నడిమి కాంతి తగిలి వర్షం కురుస్తుంది. ఇంతకంటే ఆశ్చర్యం ఏముంది? సూర్యుడే వర్షం సృష్టిస్తున్నాడు. అతడే తిరిగి కిరణాలతో నీళ్ళన్నీ తీసుకుంటున్నాడు. ఏం ఆశ్చర్యంకాదూ, ఇది? సూర్యుడి వేడిలో శోషించిన వాళ్ళ ఆత్మనిష్ట శాశ్వతమవుతుంది. ఇంతకంటే చిత్రమేముంది? చరాచరజీవరాశి ధరించిన భూమి సూర్యుడి వల్లే విత్తనాలు ధరిస్తుంది. ఎంత వింత ఇది? నిరంజనుడూ, అక్షరుడూ, శాశ్వతుడూ, పరమాత్మ సూర్యుడిలోనే వెలుగుతున్నాడు. ఇంతకి మించిన విచిత్రం ఏముందట? విన్నావా? అంచేత వొకవింత చెపుతాను విను.

" 'ఒకనాడు మిట్టమధ్యాహ్నం సూర్యుణ్ణిమించిన వెలుగుతో వొకడు ఆకాశంమీదికి ఎగబాకి వచ్చాడు. ఆకాశం పగిలించేస్తుందా అనిపించింది అతడి వెలుగు. సంతోషంతో ఎదురు వెళ్ళాడు సూర్యుడు, అతడికి తనచెయ్యి అందిచ్చాడు. రెండోసూర్యుడిలా అవుపిస్తూ అందమైన నడకతో వచ్చి, సొంతఇంట్లో ప్రవేశించినట్టు సూర్య

బింబంలో ప్రవేశించాడతడు. ఏం చెప్పనూ. రథంమీద అంతకిముందు వున్నవాడో ఇతడో ఎవడు సూర్యుడో అని సందేహం కలిగింది మాకు. రథంలోకి తున్న పరిమళం మాలో మేం కూడా కలుక్కున్నాం. 'ఈయన ఎవరు ప్రభూ?' అని నేను వినయంగా సూర్యదేవుణ్ణి అడిగాను. బదులిచాడు సూర్యుడు. 'దేవతలూ, యక్షులూ, గంధర్వులూ, గరుడులూ, నాగులూ, వీళ్ళెవ్వరూ కాడితడు. నిశ్చలాత్ముడై, ఉంఛవృత్తితో (రాలినగింజలు ఏరుకుని) బతికిన బ్రాహ్మడు. దొరికిన పళ్ళూ, నీళ్ళూ, దుంపాదులతో తిని గడిపాడు. దొరకనిపదార్థం ఎన్నడూ కావాలనుకోలేదు. అన్నిప్రాణుల మేలూ కోరాడు. ఇలాసిద్ధిపొందాడు' అని సెలవిచ్చాడు. ఈవింత నేను కళ్ళారా చూశాను. చెవులారా విన్నాను' అని చెప్పాడు.

విని సంతోషించాడు భృగుడు 'నాగరాజా! ఈవింతలు చెప్పి నాకు కావలసిన దారి చూపించావు. సంతోషంగావుంది. వెళ్ళి వస్తాను. నన్ను మరచిపోకు. నీశిష్యుణ్ణయాను. చెయ్యవలసిన పనులు ఆజ్ఞాపించు. నీకు శుభం కలుగుతుంది' అన్నాడు. 'ఇంత ప్రయత్నం చేసి నన్ను చూశావు. నువ్వు వచ్చినపని వినిపించు. నీపని ఏమీ చెయ్యలేదు నేను. ఇలా చెట్టుకింది మనిషిలా లేచిపోడం ధర్మమేనా? నీకోరిక చెప్పు. చేస్తాను తరువాత సుఖంగా వెళ్ళు. నాలో నువ్వున్నావు. నీలో నేనున్నాను. ఈసర్వలోకమూ నీలో వుంది. లోకమంతటా నువ్వున్నావు. మరిచింతకి అవకాశమేదీ? నిశ్చింతగా వుండు' అన్నాడు సర్పరాజు.

"'అవును అదే నిజం. భూతకోటీ, నువ్వూ, నేనూ, అంతటా వున్నాం. ఈరహస్యం తెలుసుకున్నాను. ఇలా నిన్ను చూడడమే నా కోరిక. నీఅనుగ్రహంవల్ల ఇది తెలుసుకున్నాను. నువ్వు కృతార్థుడివి.

వెళ్లివస్తాను! అంటూ పద్మనాగు దగ్గిర సెలవుతీసుకున్నాడు భృగుడు భార్గవుడైన చ్యవనముని దర్శనం చేశాడు. తనసంగతి విన్నవించాడు అతడి దగ్గిర సంస్కారం పొంది కృతకృత్యుడయాడు.

'ఈ పుణ్యకథ జనకచక్రవర్తి సభలో భార్గవుడికి నారదుడు చెప్పాడు, నారదుడు బృహస్పతికి చెప్పాడు. బృహస్పతి వసువులకి చెప్పాడు, పరశురాముడితో నేను యుద్ధంచేసినప్పుడు వచ్చివసువులా నాకు చెప్పారు. ధర్మాల్లో ఉత్తమధర్మం చెప్పమన్నావు నువ్వు. అందుకని నేను నీకు చెప్పాను. సర్వసమత్వం కలిగి కోరికలు లేకండా వుండడమే ఉత్తమధర్మం. అదే ఆనందనిదానం."

వ్యావహారికాంధ్ర మహాభారతం

శాంతిపర్వం

సమాప్తం